222. szám – búcsúzunk

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

Műhelyünk „jelei”

Induláskor Gosztola Gábor ezt a Napútemblémát tervezte,

amelyet betűképében hamarosan egyszerűsített:

A folyóiratot 1999-től az alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó jelentette meg,
2016-tól szerepel a bő impresszumban egyértelműen: a Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa.

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XXIII. évfolyam 2. szám

Szondi György: Utószövés 3

Szöveget gondoz elénk
(Kovács Ildikó válogatása)

Albert Gábor: A magyarság és a kálvinizmus . .8
Báthori Csaba: A távozás képei I.;
A távozás képei II.; Napjaink sora 18
Beremányi Géza: Óvodáim. 21
Borbély András: Könnyű föld; Hidegség, állat . .28
Csáji László Koppány: Hogyan lépjünk át
az időtlenségbe 37
Elek Szilvia: A játszma 39
Falcsik Mari: Egészen másfajta énekek-éneke. .51
Fodor Miklós: A természet szentsége
– a szentség természete 52
Hétvári Andrea: Víztükörtánc;
Egy partitúra margójára 55
Ivánovics Beatrix: haiku. 57
Rott József: Kimondatlan titkok 59
Tőzsér Árpád: Egy nemi szerv mindig van
olyan szép, mint Edison agya. 65
Vasadi Péter: Megszakított örökélet 69
Wehner Tibor: öt kis szöveg 71
Zalán Tibor: B2-páholy 77

Napút-köszöntők

Bába Szilvia: NapútON 80
Babics Imre: Búcsúhaibun 80
Bakó Annamária 81
Baka Györgyi: Megtartó szavak. 81
Balázs Géza: Kimegyünk a mosásban 81
Baley Endre: Utak és találkozások. 82
Bánki Éva: „szép küzdelem, férfimunka volt” . .84
Báthori Csaba: Amerről a nap útja ered. 85
Benkő Ildikó: Kavicsbocsánat 87
Berecz Ágnes Gabriella: Teret adott 87
Beremányi Géza 88
Bertalan Tivadar: Rések 88
Bertha Zoltán: Egyszerre dokumentum
és monumentum 89
Bíró József: Akkorság 93
Botos Ferenc: A nyitottság. 94
Csáji László Koppány: Nap-szak;
Napút-köszöntő az Önrekviem számba . . .94
Csata Ernő: Elárvultan 98
Csorba László: Köszönet a tágasságért 100
Csörsz Rumen István: Szekértáborokon túl. .101
Deák Éva: Prágai Tamás és a Napút 102

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wehner Tibor** (művészet).
Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Beremányi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).
Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.
Telefon: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongy@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41
Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Deres Péter: Volt van 103
Domokos Johanna 103
Doncsev Toso: Búcsúszám 104
Druzsin Ferenc: Barangolok
Napút ragyogta tájakon 104
Elek Szilvia 111
Elmer István: Szellemi eleganciával. 111
Erdélyi György: Hattyúdalhír 113
Erdélyi Z. János: Mindig jó volt ide hazatérni . . 115
Eszes Máté, Eszesné Merész Irén,
Eszes Boldizsár: Hűség, humánum 117
Fazekas István: Kis séták a Napúton 117
Felszeghi Sára: Búcsúztató,
továbbgondolással 122
Füleki Gábor: Égív 123
G. Komoróczy Emőke: Köszönet. 124
Gráfik Imre: Szondi György-köszöntő, ... 125
Halmai Tamás: Hidat ácsolni égtájak közé . . 129
Hegedűs Gyöngyi: halálra képtelen 132
Hétvári Andrea 132
Horváth Ferenc: Óda a Napúthoz 133
Hubert Ildikó: A találkozók jóíze. 134
Iancu Laura: Az egyik részemről 135
Jámborné Balog Tünde: Napútról,
vándorokról 135
Jankovics Marcell: Szeretem
ezt a folyóiratot. 138
Jász Attila: Napútangyal 139
Juhász Anikó: Napút – harangszó 139
Kakasy Judit: Húzóerővé vált 142
Kamocsay Ildikó 143
Károly Judit: Kár. Szeretem 143
Karsai János: A Nap útjának végére ért 144
Kiss Anna: Hittel, gondolattal 145
Szvetla Kjoszeva 145
Kocsis István: Szondi-Napút 146
Komáromi Gabriella: Valóságos
bűvészmutatvány volt 152
Dr. Koncz Gábor: Vannak nagy írók
és nagy olvasók... 153
Kovács Ilona: Derűs búcsú. 153
Kovács katáng Ferenc: Emlékeim. 155
Kukorelly Endre. 156
Lajtos Nóra: Napút és holdvilág. 157
Latorcai Csaba: Irodalmi gyöngyszem 158
Liptay Katalin: Fogalommá vált műhely 159
Liszkay Zoltán: A Nap és a hóemberek útja . . 160

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XXIII. évfolyam 2. szám

222. szám – búcsúzunk

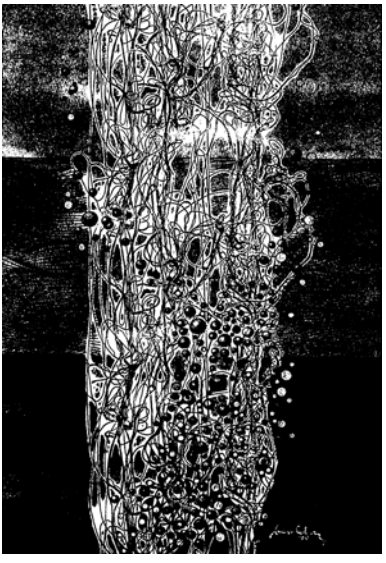

BERTALAN TIVADAR
A LEVEGŐ SEBEI

Az első szám első képzőművész vendége a később Napút-díjas Bertalan Tivadar volt, évfolyamaink utolsó alkotója – már 2021-ben: Jovián György

Lukáts János: Évek, helyek, szavak... 163
Makkai-Kiss Nóra: Teremteni, teremni adatott ez a világ nekünk. 167
Messik Miklós: Mit jelentett nekünk? 171
Móser Zoltán: Arra kérdezni..... 171
Mózsi Ferenc: Bástya 172
Nagy Katalin: Svédasztal irodalomból 173
Németh István Péter: NIP, a naputas 175
Németh Péter Mikola: „Korszakos folyóirat” 178
Nyakas Szilárd: Szondi György Napút-szonettje. 179
Pálfi Ágnes
Podonyi Hedvig: Mindigderűvel 180
Pomogáts Béla 181
Pósa Zoltán: Értékkészlet 182
P. Papp Zoltán: Derűs nekrológ . . . 184
Radnai István: Valóságos műhely . . 184
Radnóti Zsuzsa: A kortárs drámairodalom fontos fóruma . . 186
Rostás-Farkas György: „Egyedül együtt jobb” 186
Saitos Lajos: Folyóirat-irodalom . . . 187
Sándor György: Új hazára lelhettem 189
Sári László: Ráhu beleharap a Napba 189
Sebeők János: Dupla Nelson 191
Jerzy Snopek: A Napút nem ér véget 193
Stanczik-Starecz Ervin: Ezernyi tollforgató a virágoskertben 194
Suhai Pál: Napútravalóval 195
Surján László: Napútnyugta 196
Szabó Palócz Attila: Szondi Gyuri legjobb sofőrje voltam 198
Szakolczay Lajos: Ami más folyóiratban nincs 200
Szalai Lajos: Egy elnyűhetetlen irodalmár köszöntése 201
Szalay Károly: Szondi 204
Szappanos Gábor 205
Száraz Miklós György: Panegirikusz . . 205
Székely András Bertalan: Babérlevelek koszorús fejre 206
Széles Klára: Ars poetica és életpoétika. 207
Szentmártoni Szabó Géza: Mindenre nyitott 209
Sziklavári Károly. 210
Szlafkay Attila: Jó Napút! 211
Szörényi László: Vélemény 213
Tamási Orosz János: „...az ég derekán keresztül, méltán...” . . 215
Tari István: Mostanára 219
Temesi Ferenc: Éltek? 220
Toót-Holló Tamás: Az Aranykor egy személyes tér 221
Tislér Jolán: Kezdetben..... 223
Turai Kamil: A Másság mániája 224
Vasy Géza: Három haiku 224
Végh Alpár Sándor 225
Virágh László: Sárarany 226
Vörös István: A világ legnagyobb Napút-szerkesztője 227
Zalán Tibor: A Napútról, úgy konkrétan vagy általában 228
Zsávolya Zoltán: Kezdet és Folytatás 231

Ajándékok ajánlással

19 képzőművész alkotása és köszöntő szavai . . színes melléklet

Számok-szemle szűken-tágan

Baloghné dr. Petkevics Olga: Az európai Belarusz. 233
Boldogh Dezső: Áprilisi tizenegyek. . 238
Borcsiczky Krisztina: Összefoglaló gondolatok a Napút folyóirat mellékletéről. 242
Csanda Mária: „itt a tiszta hangvilág szól, múzsai térben”. . 248
Deres Péter: Szem-le-nem-sütve . . 250
Füleki Gábor: Egyszerre-egyszer . . . 252
A. Gergely András: Nagyság a kisebbségek felől...; T’aves baxtalo! 254
Gutai István: Arany-láz 270
Halmai Tamás: Földközi-ember 274
Ircsik Vilmos: Dicsérni jöttem, nem temetni 277
Kakasy Judit: FÉNYKÖRök a Napútban. 281
G. Komoróczy Emőke: Szívem, te szívem 286

Koppány Zsolt: József Attila is *kenyér* 294
Kovács katáng Ferenc: Költőüreg, marhasó . .299
Kőbányai János: 70-es évfordulók
alkalma és emléke 304
Lajtos Nóra: Recepciós „repedések"
kitöltőiről 306
Lukáts János: A Napút felvirrad. 310
Mágnesi Agyar – Turbó Szergej:
A Napút Rejtőtől Péhovardig című
tematikus száma 312
Magyar Miklós: Köszöntők
és köszöntöttek 2019-ben 314
Nagy Katalin: Gulág-gyerekek. 320
Nagy Koppány Zsolt: Nem kell vala
megvénülnöd. 327
N. Pál József: Egy tematikus szám
margójára. 329
Rojkó Annamária: Szövetségtársaság
– Társaságszövetség 332
Száva Csanád: Szervusz, Kolozsvár,
üdv, Partium. 341
Tislér Jolán: Kolo, kolo, naokolo 348
Turai Kamil: Tűzkútbanéző – Weöres 108 . .350
Tusnády László: A Zrínyiek és a Rákócziak. .354
Vihar Judit: A Napút végén. 359
Vitéz Ferenc: Föl-földobott Levélfalevelek;
„Nem kellek. Jól van" 362
Vörös István: Megbotlani
a saját árnyékunkban 372
Wehner Tibor: Impresszionisztikus
Napút-galéria-leltár 376

Napút-díjak

Szkok Iván köszöntője 378

Közelítő adatok, sorolások

Alapnevek. 388
Díjak 388
Helyszínek 389
Laptémák 390
Pályázatok 394
Rovatok 394
Számok 395

E számunk szerzői. 400

Szentmártoni Szabó Géza: Naputazás
négyes fogaton. 403

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XXIII. évfolyam 2. szám

222. szám – búcsúzunk

JOVIÁN GYÖRGY
LÁNY UNIKORNISSAL –
A HALLÁS

Az egyedi lapszámborító rajza **Cakó Ferenc** alkalmi homok-alkotása.

A lapszám belső illusztrációi **Gosztola Gábor** munkái.

Utószövés

Nem megy. Huszonhárom évet foglalnék össze (az életemből), de akkora az emlékserdülés, akkora a múltrianás, hogy a mához érve – most – megfogalmazhatatlannak bizonyul még a látkörkép. Hogy érzelmi részéről szóljak – kivált cserben hagynak a mondatok. Nem lennék képes elkerülni az emelkedettséget. Nem tudnám zabolázni a.

Közelítő tényeket gyűjtöttem hát össze, sorolom őket majd külön a könyvnyi folyóiratszám végén. Valamint ígérem, hogy hónapok teltén jövő tavasszal higgadtabban már az egyik utó-Napút-összeállításban irodalomtörténészek valamennyi évfolyamot elemző filológiai tanulmányai mellett – vallok-kifejtek. És egy készülő mélyinterjúban is, várhatóan. (A másik pót-Napút-összeállítás a hamarosan nyomdába induló repertórium.)

Ez a hivatalosan utolsó kézbe fogható, lapozgatható, polcra tehető válogatás. A kétszázhuszonkettedik. 1999-től esztendőnként tíz mindig tematikus szám, idén: kettő. Szokatlanul vastag, benne több mint másfél száz szerző. Belső alapegységeit – mondhatni – lassúdan rögtönöztem így: *kinek-kinek vélekedése a folyóiratról; sok téma szervezte összeállítás összefoglaló ismertetése; képzőművészek ajánlásos alkotásai; és Kovács Ildikó válogatása.*

Egyetlenegy ember ismeri a több mint harmincezer oldal összes betűjét: aki nem pusztán ismeri, de értőn pallérozza mind (igen, a betűket már) – példás szöveggondozónk, szerkesztőtársunk mintegy: Kovács Ildikó. Őt kértem meg, válogasson kedve szerint, amennyit akar, a legkedvesebbekből.

Midőn 2018 végén megünnepeltük a húszéves folyóiratot, az ott elhangzott méltatások online közlései folytatódtak, a Napút-szállta közeledtével pedig *Napút-köszöntők* cím alatt egyre szaporodtak. Ez szélesült búcsúszámunkban ezúttal újabb és újabb felkértek kurta és mesélőbb válaszgondolataival. A névsor nem tükröz végiggondolt lajstromot: a főszerkesztő csapongó emlékezete „diktált".

A szervezés (szükség szülte) lomha haladtával harminchárom lett végül a száma azon folyóirat-együtteseknek vagy folyamatos lapegységeknek, amelyek tartalmi leírását, lehető újdonságerejének hangsúlyozását kitől-kitől: hozzáértőbbtől kértem. Voltaképp nem szabtam terjedelmi sorompókat vagy megközelítésmódokat: született harmincnégy megoldás. Itt is a szerzők ábécérendje sorol be. Jó ötlet volt ez a kezdeményezés?

Kitetszhetett az eddigi sorokból is: ahogy az egész elköszönő szám, úgy a folyóirat-válogatások jóformán mindegyike (és valamennyi lapteendő) fokról fokra egyszemélyessé vált, eluralkodott a majdhogynem összességes – ám munkában is mondhatni osztatlan – teljdöntés. Ezt a szinte tényt szeretném hosszan, másutt, máskor, egyszer „magam-mentségemül" elmagyarázni. Szeplős lenne – ha itt és ezúttal, méltatlan.

Ezért szökik szembe méltán e futamegyüttes olvastán, hogy a folyóiratról alkotott viszonyulások és megfogalmazott megítélések, nemegyszer a személyes élmények megvallása: Szondi-tárgyúak is. Feszeng a főszerkesztő ilyenkor, kérem is az olvasó megértését, de kicsit igaz is a magja, ha a Nap-

utat velem azonosítják (ellenpróba: szonditlanul nem létezett volna)… Van benne életem, a mindenképp értelmezhető-érthető életem egy része is benne van… ezt sokan úgy is érzékelik, hogy a háttéralapot nem ismerik, nem is kell ismerniök.

Hát bocsánatot kérek, és – köszönök. Köszönöm sokaknak.

A folyóirat a kezdetektől létező színes képzőművészeti melléklete a Tárlat. E számunknak is része: ezúttal 19 alkotót kértem meg – erre a búcsúalkalomra ha valamely művének reprodukcióját ajánlással ajándékozná. Mindegyikük örömmel fogadta a kérést, írta sorait. Tisztelettel fogadom.

A Napút első – irodalomtörténetileg kikerülhetetlen – számának a *Természet* volt a témája; az első két írás benne Teller Edéé és Sebeők Jánosé. És magától értetődőn: versek legott Babics Imrétől, a „hallgató" költőtől; visszajött az irodalomba s lett hamarosan szerkesztőtársunk a „bakonyszücsi remete". De ne kalandozzak érlelő részletekbe, nem szabad itt. Később. A múlt évezred utolsó esztendejében indultunk, úgy szoktam említeni: etikai lépésváltás után. Ugyanaz a szerkesztőcsapat ugyanazokkal a konzulensekkel ugyanoda jutott az évek során, amely jelleget, némileg rovatszerkezetet, megjelenési ritmust, ars poeticát a PoLíSZban kialakított. Innen, ekként folytattuk. Kezdtük (anyagilag) a szinte nulláról, s tartott ez a szünetlen következetesség most 2021 decemberéig. (Az induló esztendőkben alapítóként Masszi Péter mellénk állt. Köszönöm. 2003-ban megvásároltam tőle…)

Ez az egyszeri összeállítás talán szokatlan gyűjtés így, darabja csupán tükörnek holmiképp. A teljesedő leltár – pár száz oldallal, illetve több hónappal későbbi még.

Alászáll az ív, visszatérek cserben hagyott bolgaristaságomhoz. Rabul ejtett a szerkesztés, a folyóirat, majd – közel ezer kötettel – a könyvkiadás adakozó varázsa; szolgáltam töretlen, amimmel tudtam. Ha örömöt szereztem, örömöm derűt ül. Teljesül.

Köszönöm valamennyi velem tartó társamnak, akik nélkül természetesen nem lehetett, a rengeteg szerzőnek, akiknek döntő része ingyenközlésével segítette laplétünket, a rendületlenül hű olvasótáborunknak, estjeink szépszámú közönségének, ha támogatás került a „házhoz", az így-úgy mellénk állásukban munkánkhoz pénzt szavazóknak, külön is az összes kiadványunkat a kezdetektől lapszámmá (s könyvvé) varázsló Bence fiamnak, aki nélkül nem létezhetne műhelyünk, vezetőtársamnak, aki 1999 és 2009 között, amikor Szófiában dolgoztam, az onnan szervezett számokat idehaza révbe vezette rendre. S köszönném Gosztola Gábornak, aki dús kísérletek után folyóiratarcunkat kívül és belül megteremtette, és – Prágai Tamás „alapszerkesztőnknek", aki Fazekas Mihály csíziójából Napút-nevünket szerezte. „A szélességet az ég derekán" ők már fentről figyelik. Tamás emlékét általunk felfedezett elsőkötetes szerzők díja őrzi hat éve.

Hiányozni fog a mennyi sok alkotó és kutató témákhoz invitáló felkeresése: „Köszönöm, hogy kötélnek áll, pár hét múlva kérem írásának elküldését (ha elcsúszik, a következő számban már nem jó, más lesz a téma), fájdalom, kuncog csak a forint bugyellárisunkban…." És születtek a jeles művek így is ezerszám. Ekként épült jobbadán a közel húsz tucat Napút-összeállítás java.

Egyedi gazdagodás ez, kellett a konok összetartó erő, néha fejfelszegés – remélem, hitelesít az ilyeténformán ritka végső eredmény. Végigvonulása kivételes hozzáállásoknak. Köszönöm.

Ami mögöttünk – elvégeztetett. Ítélték az évek során az olvasók, megméri az utókor, elhelyezi. Azt hiszem, igen, nem egy voltunk a magyar nyelvű kulturális folyóiratpalettán. Honlapunk print-rovatában valamennyi összeállításunk olvasható, ugyanígy mind a 150 Káva Téka melléklet. Ami előttünk – hatodik esztendeje a naputonline.hu naponta kétszer frissülő 48 rovatának gazdagsága. Nincs tematika, van csaknem egész éves pályázattal is serkentett határa-nincs közlésfórum. Várjuk írásaikat, bármely műfajú alkotásukat, életükben akár az elsőt.

Vagyunk, hogy legyenek.

Szondi György

Köszönjük önzetlen szerzőink, munkánkat értékelő támogatóink és hű olvasóink gesztusát, hogy útunkon idáig elkísértek bennünket.

A szerkesztőség

Albert Gábor

A magyarság és a kálvinizmus

A címben jelzett téma oly hatalmas, hogy az alábbi „kísérlet" csupán vázlat lehet, futólagos számbavétele azoknak a gondolatoknak, amelyekkel a kérdés tanulmányozása során találkoztam, különös tekintettel a honfoglalás 1100 éves évfordulójára.

Először azt kísérlem meg tisztázni, hogy *mit jelent a kálvinizmus.*

Majd azt, *hogyan* és *milyen körülmények közt* találkozott vele a magyarság, s befogadása *miért volt olyan gyors és elsöprő.*

A következőkben szót ejtek *a kálvinizmus politikai, gazdasági, kulturális* és legfőképpen *lelki hozadékáról.*

Néhány szóval kitérek *Max Weber elméletére*, és hogy ez mennyiben alkalmazható a magyar viszonyokra.

Legvégére marad a legfontosabb:

A magyarság *hogy volt képes túlélni történelmének három súlyos válságát,* amikor a semmi partjára szorultunk, s reális esély volt arra, hogy „felolvaszt a világ kohója, s elveszünk, mert elvesztettük magunkat".[1] Mi volt az, ami akkor megtartott bennünket, s mi tarthat meg napjainkban.

Mindenekelőtt nézzük meg közelebbről, hogy mit is jelent a címben szereplő *kálvinizmus*. A reformáció első szakaszában ugyanis ez a megnevezés teljességgel ismeretlen volt, hiszen a reformátorok a mozgalom megindulása után még hosszú évtizedekig abban reménykedtek, hogy el lehet kerülni az egyházszakadást. A későbbi „kálvinisták" előbb a katolikus egyház egységét gondolták megvédhetőnek, később a szinte egyeduralkodóvá váló lutheri irányt. Ebben az időben az átmenetek elmosódtak, egy-egy prédikátorról gyakran el sem lehet dönteni, hogy a lutheri irány követője volt-e, vagy már túllépett azon, s például éppen unitáriusnak tekinthető. Egyébként, ahogy Horváth János írja irodalomtörténetében, sokan úgy járták végig a reformáció különböző stációit, hogy „nem különböztették meg névvel felekezetiségüket. Inkább ellenfeleik ragasztottak rájuk csúfneveket." Ilyen csúfnévnek tekinthető a „lutheránus" és nemkülönben a „kálvinista".

Luther – tudjuk – káromlónak nevezte azokat, akik az ő tanítását lutherischnek bélyegezték, mondván, ő nem új vallást alapított, hanem a régit állította helyre az evangélium szellemében. A „kálvinista" elnevezés ellen még a XVII. században is tiltakoztak Kálvin magyar követői. S mint érdekességet említem meg, hogy Debrecen nevéül a „kálvinista Róma" kifejezés csak 1864-ben bukkan fel. Előzményként a Debreceni Disputában az unitárius szerző minden jelző nélkül Rómának nevezi Debrecent, Méliuszt pedig egyszerűen Péter pápának.[2]

---

[1] Ady Endre: *A szétszóródás előtt.*

[2] Horváth János: *A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete*, Budapest, 1953, 261–262.

Az egyházszakadást végül is a tridenti (v. trienti) XIX. egyetemes zsinat szentesítette (1545–1549, 1551–1552, 1562–1565).

Kálvinizmusnak – Ravasz László nyomán – azt a vallásos világnézetet nevezzük, „mely az élő Isten szuverenitását hirdeti".[3]

Ugyancsak ő figyelmeztet arra egy másik tanulmányában, hogy „nem szabad olyan kálvinizmust elképzelni, amely a magyar történelmi fejlődéstől idegen, de nem szabad a kálvinizmust olyan dolgokkal helyettesíteni vagy pótolni, amelyek ideig-óráig a történelem folyamán vele jártak ugyan, de lényegéhez nem tartoznak. A kálvinizmus nem *liberálizmus,* bár sokáig együtt járt vele. Nem *nacionalizmus* [értsd: hazafiság – A. G.], bár mindig együtt jár; nem *kurucos politika*, bár valahogy a kettőt elválasztani egymástól nem lehetett. Nem *orthodoxia*, bár virágkorát az orthodoxia századában élte, és nem *pietizmus*, bár mindig elsősorban élő kegyesség volt és azután életprogram. *A kálvinizmus az Isten szuverenitása előtt való meghajlás, az ebből következő világismeret és a szuverén Isten szeme előtt berendezkedő egyéni és nemzeti élet.* Kegyelemből való élet, mert egy döntő, elhatározó, kormányzó és élő Isten dekrétomával és predesztinációjával számol. De hitből való élet, mert ezt a végzést hit által ismeri fel, és az, ami belőle rajta áll, hit által hajtatott végre."[4]

*

A magyarság a protestantizmussal a mohácsi katasztrófát követő anarchia idején találkozott, mikor nemcsak a középkori magyar állam hullott szét, de a lelkekben is összeomlott az egységes magyar nemzet képe. Igaz, a reformátori eszmék szórványosan már korábban is megjelentek. Akkor azonban még élt a remény, hogy a keresztény katolikus összefogás megállíthatja a török előrenyomulását, s nem látszott célszerűnek megbontani a hitbeli egységet. Az új eszmék terjedését az is akadályozta, hogy olyanok egyengették útját, mint Lajos király felesége, Habsburg Mária, akit a magyarok gyűlöltek, és így az általa pártfogolt lutheránus reformációt is ellenséges, német vallásnak tartották. A kijózanodás kezdetéről ad hírt az 1526-os áprilisi országgyűlés. Ekkor érvénytelenítették ugyanis a lutheránusok megégetését elrendelő törvényt, és ez is jelzi, hogy a „nemesség a pápa iránti hűséget nem tekintette többé a hazaszeretettel egybeforrott kötelességnek".[5]

A mohácsi katasztrófa után gyökeresen és végleg megváltozott a helyzet. „A királyné elmenekült udvarával együtt; a pápai támogatásba vetett hit, illetve a remény csődöt mondott, sőt úgy látszott, hogy Isten büntetésként küldte ránk a törököket, mert nem csatlakoztunk az igaz, az új, a valóban evangéliumi felekezethez."[6]

Ezekről az időkről Károlyi Gáspár a következőket írta: „…ha az mostani világot hasonlítod az Noé idejebeli világhoz, egynéhány grádussal meghaladta ez azt, mert ez világon soha úgyan nem uralkodott az telhetetlenség, kegyetlenség, fösvénység, kevélység, részegség, tobzódás, irigység és egyéb féle istentelenség, mint mostan. Az Istennek evangélioma is nyilván prédikáltatik,

[3] Ravasz László: *A magyar kálvinizmus*, 1934. In: *Legyen világosság I.*, 518.

[4] Ravasz László: *Egyház és egyesület*, 1932. In: *Legyen világosság I.*, 458.

[5] Zoványi Jenő: *A reformáció Magyarországon 1565-ig*, 63.

[6] Benda Kálmán. In: Nemeskürty István–Liptay Katalin: *A magyar művelődés századai*, 192.

az bűnösök dorgáltatnak és intetnek penitenciára, mint Noé idejében, de az Istennek igéjének semmi böcsöleti nincsen.

Az bűnösök úgyan nem térnek meg, nem veszik eszekbe magokat, mindaddig is, mígnem az Istennek ítéletinek hálójába esnek."[7]

Itt egy pillanatra érdemes megállni, hogy kitekintsünk Európára, arra a keresztény világra, amely a törökkel birkózó magyarságnak, mint azóta is annyiszor, nem adott segítséget. A reformáció századában ugyanis – hasonlóképpen a mai helyzethez – a látszólag virágzó Európa is romokban hevert. A diadalmas reneszánsz és a humanizmus megteremtette a korlátokat el nem ismerő, autonóm ember ideálját.[8] Azét az emberét, aki megszabadult a középkori kötöttségektől, szekularizálódott, függetlenné vált, ledobta magáról az Isten igáját, és ezzel elvesztette, mert igényt sem tartott rá, a transzcendenssel való kapcsolatát. A szabadságnak ez a mámora, ez a felelőtlen boldogság ragyogja be a reneszánsz évszázadát vagy évtizedeit. Az autonóm embernek azonban hamarosan rá kell jönnie arra, ha a csillagos eget ellopják a tenger fölül, a hajós képtelen tájékozódni. Az iránytű nélküli vitorlás pedig a tenger martaléka. A mérték, az abszolútum megszűnésével minden relatívvá válik, értékét veszti, és úrrá lesz az anarchia. A lélek viszont az anarchiát tartósan nem bírja elviselni. Szomjas valamire, vár valamire, amiben hinni lehet, hogy értelmet kapjon élete. Ez a várakozás: a hit és az üdvösség utáni sóvárgás hozta létre, indította el a reformációt.

Szárszó szellemében, Vatai Lászlóra hivatkozva, erről írt még 1942-ben egyik polemikus cikkében Kodolányi János:

„Az emberi lélek a tudattalan létezés és a transzcendens létezés között lévő feszültség szenvedését a transzcendens világ jelképrendszerében (szimbólumaiban) oldja fel. *Ez a jelképrendszer a kultúra.* (…) Ha e szimbólumrendszerbe való hit, tehát a jelképek valóságának érzése elvész, a jelképrendszer, tehát a kultúra felbomlik."[9]

Az ember viszont kultúra nélkül nem élhet, a kultúra pedig elképzelhetetlen a transzcendensbe vetett hit nélkül.

Ez a világméretű válság Magyarországon kézzelfogható nyomorúságban öltött testet. Nemcsak a szimbólumrendszer omlott össze, hanem a török csapásai alatt életük kerete, a meggyöngült nemzet is veszni látszott. Mi sem volt természetesebb, mint hogy a hitbe ágyazott kultúra hordozói, a prédikátorok a bűnről és büntetésről beszéltek. Ahhoz azonban, hogy az egyén a bűntudat súlyától megszabaduljon, el kell ismernie egy felettünk álló bíró létezését, el kell ismernie a transzcendens normák érvényességét, egyszóval Isten ítélőszékének illetékességét. Végső soron fel kell adni az egyén amúgy sem létező szuverenitását.

A reformáció és azon belül is különösen a kálvinizmus pontosan ezt hirdette.

„…akkor, amikor mindenki elveszítette mindenben a hitet és nagy kiábrándulás ment végbe a világon és mindenki csak arról tudott beszélni, hogy

---

[7] Károlyi Gáspár: *Két könyv*, in: *K. G. a gönci prédikátor*, Budapest, 1984, 132.

[8] Vatai László: *Dosztojevszkij. A szubjektív életérzés filozófiája*, Budapest, 1992, 29. Az autonóm ember tagadja Isten, a transzcendens szuverenitását. Következésképp jelen esetben az autonóm a szuverén szinonimája.

[9] Kodolányi János: *Márai és a kultúra*, in: Kodolányi János: *Zárt tárgyalás*, Budapest, 1943, 60–61.

nem volt igazuk az intézményeknek és az intézmények szolgáinak – írja Ravasz László –, Kálvin János friss új, mondhatatlanul szenvedélyes, reális és élettől duzzadó hitvallást hirdetett. Így történt meg az, hogy amikor a külső gyámság és külső tekintély alól felszabadult ember tanácstalanná vált, szelek, szenvedélyek és viharok játéka lett, amikor a libertinusság ragadta el… Kálvin János az embert szerszámnak szemlélte, amely az élő Isten kezében semmi egyebet sem csinál, csak összetörettetéséig és a végső diadalig teljesen és tökéletesen *engedelmeskedik*."[10]

A reformáció mentőövet dobott a lelki anarchiában fuldokló embereknek. S azok joggal érezték úgy, hogy a „teológia" mindennapjaik gondjára-bajára ad közvetlen választ, fogódzót nyújt, lelki békéjük megszerzésének kulcsát kínálja, hisz a legfontosabbról beszélt: üdvösségükről. A hit kérdései az érdeklődés középpontjába kerültek, nyilvános helyeken, kocsmákban, magántársaságokban akkoriban úgy vitatják meg az új tan tételeit, mint ahogy manapság politizálunk. Annak a kornak ez szinte elkerülhetetlen beszédtémája. A politikai nagygyűléseket, konferenciákat pedig a hitviták jelentik. Nem kell ahhoz nagy hozzáértés, hogy valakinek véleménye legyen, de mindenki fontosnak tartja, hogy futó benyomásai, személyes rokon- vagy ellenszenve alapján kialakítsa a maga álláspontját a legfontosabbról, az életének értelmet kölcsönző hitről.

(Csak zárójelben érdemes megemlíteni, hogy abban a korban a kocsmák nem egyszerűen borkimérések voltak, hanem – mint ahogy gyakorta mainapság is – találkozóhelyek, ahol a leglényegesebb kérdésekről is szó esett. Egy feljegyzés például arról ad hírt, hogy a XVI. század idején Sopronban az emberek „összejönnek a kocsmában, és az egyik, aki tud, olvas: a többiek, tízen-húszan vagy ahányan vannak, hallgatják".[11])

A mohácsi csatavesztés után előbb vontatottan, majd erőteljesen megindúló reformáció történetében az 1540-es évek második fele változást hozott. A lakosság nagyobbik része eddig ugyanis „csak vonakodva vagy egyáltalán nem követte" az új eszméket hirdető prédikátorokat. Ekkor azonban olyan fordulatra került sor, amely előtt a korszak kutatói értetlenül állnak. Szakály Ferenc például a következőket írja nemrég megjelent tanulmányában:

„Hogy (…) a magyar köznemesség és parasztság a *század közepén* miért döntött oly hirtelen a *gyors és tömeges* áttérés mellett, nem tudjuk. (Csupán annyi bizonyos, hogy nem földesúri parancsra cselekedett így; a magyar reformációban a cuius regio, eius religio elve alig érvényesült.)"[12]

Ez az a pont, ahol és amikor a történelem folyamatában határozottan és egyértelműen tapasztalhatjuk az irracionalitás, a ráción túli erők megjelenését. A *csodát*. És erről eszünkbe jut, hogy hit és csoda nélkül nem születhet kultúra. Nélküle pedig – ahogy tudjuk – elképzelhetetlen az emberhez méltó, sőt egyáltalán az emberi élet. A ráción túli erők működésének eredményeként 1584-ben Erdélyben alig néhány katolikus pap maradt, s az egész országot tekintve „a kálvinista lelkészek száma feltehetően meghaladta az összes nyugati keresztény felekezet igehirdetőiét". Ennek következtében főként ebben a

[10] Ravasz László: *A mindenkori Kálvin-kép*, 1936, in: *Legyen világosság I.*, 468–469.

[11] *Magyarország története 1526–1686*, 1. kötet, 546. (*Magyarország története* 3/1.)

[12] Szakály Ferenc: *A magyar reformáció és Európa*, História, 1996, 4. sz., 8.

korban – s némileg később is – joggal tekinthették a kálvinizmust a magyar etnikum vallásának.

*

A kálvinizmusról beszélve nem lehet megkerülni Max Weber *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* című alapvető munkáját. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ennek magyar vonatkozásait, illetve azt, hogy az elmélet mennyiben vonatkozhat a magyarországi viszonyokra, mennyiben érvényesült a weberi protestáns etika Magyarországon, Molnár Attila egy könyv terjedelmű alapos tanulmánya részletesen elemezte. A továbbiakban az ő kutatásaira támaszkodom.[13]

A reformáció évtizedeiben – írja Max Weber – „minden hívőt szükségképpen érintett, és mindenfajta egyéb irányú érdeklődést háttérbe szorított ez a kérdés: Kiválasztott vagyok-e én? S hogyan bizonyosodhatom meg személyesen választottságomról?"

Az üdvbizonyosság kérdésére két válasz alakult ki.

1. A hívőnek kötelessége kiválasztottnak tartania magát, s nem szabad kételkednie ebben, mivel a kételkedés a hit, a kegyelem elégtelenségét jelenti.

2. Másrészt az önmagunkra vonatkozó bizonyosság *megszerzésére* a legkiválóbb eszköz a *fáradhatatlan hivatásvégzés*, és a lelkipásztorok is ezt tanácsolták. Csakis a fáradhatatlan hivatásvégzés űzi el a vallási kétséget, s ez adja meg a kegyelmi állapot biztonságát.[14]

„...a kálvinistáknak nem egyszerűen a világban kellett valamilyen hivatásban hatékonyan szolgálniuk az Urat, munkálkodniuk a földi királyság felépítésén, hanem mindezt rendszeresen kellett végezni. Ezt a gyónás megszűnte kényszerítette, ugyanis megszűnt a bűntudat lerázásának, s ezzel a rendszertelen életnek a lehetősége. Weber szerint a katolikus élhetett máról holnapra, életrendszer nélkül, mivel félresiklásait gyónás, bűnbocsánat, jótettek révén semmissé tehette. A kálvinistának az egész embert kellett tartósan megváltoztatnia, etikailag integrált személyiséget kifejleszteni. A módszeres, racionalizált életvezetés célja Isten dicsőségének gyarapítása és a bizonyosság megszerzése. Ez a racionális módszeres életvitel s az aktív, tudatos önuralom teszi aszketikussá a protestáns etikát."[15]

Max Weber sajátos elméletét, a protestáns etika és a kapitalizmus szellemének összekapcsolását főként az angol puritán eszmék tanulmányozásából vonta le. Számára a vallás majdnem kizárólag etikai-világnézeti rendszert jelentett, amelynek természetes következménye egyfajta meghatározott cselekvésrendszer és magatartásforma. Ennek kialakulása szerinte elsősorban a predestináció keltette üdvözülési pánikkal és az ezzel járó szorongással magyarázható.

Kérdés azonban, hogy a magyarországi kálvinistáknál megtalálható-e ez az üdvpánik, és ha igen, akkor az ebből keletkező szorongást miképpen oldották fel.

---

[13] Molnár Attila: *A „protestáns etika" Magyarországon*, Debrecen, 1994, 165. (Societas et ecclesia 2.)

[14] Max Weber: *A protestáns etika*, 149. Idézi Molnár Attila: i. m., 20.

[15] Molnár Attila, i. m., 21.

Molnár Attila a hazai puritán irodalom és az emlékiratok elemzéséből arra a következtetésre jut, hogy a vizsgált időszakban – a XVII. századi Magyarországon – a magyar kálvinizmus etikája a weberi mintától erős eltérést mutat. Például a vallásosság meglehetősen alacsony fokon állt, s Magyarország vonatkozásában Weber általános érvényűnek hitt tétele sem látszik igazolhatónak. Ő ugyanis, ahogy láttuk, feltételezte, hogy a predestináció elfogadása feltétlenül szorongást okoz. Erre azonban magyar példa nemigen található. Az viszont nem kizárt, sőt erőst valószínű, hogy már a puritanizmus előtt közvetlenül a kálvinizmus volt a közvetítője az oly lényeges 'hivatásetikának'. A 'hivatás' szó korabeli megfelelője a 'hivatal' volt, s ez egyszerre jelentette, vagy legalábbis jelenthette az 'elhivatást', az officiumot, a feladatot, a kötelességet, a foglalkozást. Abban már a történelmi kényszer is alaposan közrejátszott, hogy a magyar kálvinista nemesség – a francia hugenottákhoz hasonlóan – a politizálást, a katonáskodást értelmezte hivatásként.[16]

Mindez némileg ellentmondani látszik a korábbi híradásoknak, s különösen annak a történelmileg magyarázhatatlan, de kétségbe nem vonható históriai ténynek, hogy a magyar köznemesség és parasztság a XVI. század közepén minden földesúri vagy egyéb külső kényszer nélkül – ahogy már korábban is említettük – tömegesen és szinte egy csapásra elfogadta és magáénak tekintette az új hitet. A történészek értetlenül állnak a jelenség előtt, értelmezni nem tudják. Nyilvánvaló, hogy mikor ezt a jelenséget „csodaként" aposztrofáltam, ezzel azt a belső késztetést jelöltem, amely, ha nem is lehetett a predestináció keltette weberi „üdvpánik" következménye (akkor ugyanis még a lutheri eszmék hódítottak, s a szakramentárius eszmékkel együtt járó predestináció még csak sporadikusan jelentkezhetett), az viszont kétségtelen, hogy a vallásváltókat nem földi (esetleg materiális) célok vezérelték, hanem lelkük nyugalmát, végül is lelkük üdvösségét keresték. Amikor ez a *csoda* megtörtént, a magyarság egzisztenciális élményévé vált annak a felismerése, hogy „nemcsak kenyérrel él az ember", s hogy lelkünk üdvössége mindenekelőtt való.

A protestantizmusban, s azon belül is a kálvinizmusban magára talált a magyarság. A tömeges áttérés nyilvánvalóan lelki közösség kialakulásához vezetett, s meglehet, hogy az ekkor megszerzett lelki javak évszázad múltán megkoptak, elvesztették csillogásukat, oly mértékig elaprózódtak, esetleg el is porladtak, hogy a vallásszociológus számára már mérhetetlenekké váltak. Egykori létezésüket azonban, épp társadalomformáló hatásuk miatt, tagadni aligha lehet. Összehasonlítva a XVII. századi angol puritánok eszmerendszerével (ahol a puritánok az angol történelem egyik legmozgalmasabb, cselekvésgazdag időszakának alakítói lehettek), ezek az elvek a XVII. századi magyar valóságban elszegényedve jelennek meg. Mindez meglehet, hisz a XVII. századi magyar történelem eseményekben ugyan szintén gazdag volt, de valódi, öntörvényű és közösségi, társadalmi méretű, tömegeket megmozgató cselekvésre kevés lehetőséget nyújtott.

A magyar történelemnek ebben a talán legszomorúbb időszakában igazi cselekvésre csak a kivételeseknek volt módjuk. De vajon ezek a „kivételek" – egy Bethlen Gábor, Bethlen Miklós, de joggal idesorolhatjuk a protestánsból visszatérített Zrínyi Miklós és a nagy térítő, Pázmány Péter megjelenését is – nin-

[16] Molnár Attila, i. m., 143.

csenek-e szoros összefüggésben a reformáció, a kálvinizmus lelkeket felkavaró, a szellemet megtermékenyítő és új életerőt kölcsönző hatalmas mozgalmával?

A reformáció, közelebbről a kálvinizmus közvetlen *politikai hozadéka* a független Erdély megszületésével, egyáltalán a Bethlen Gábor nevével fémjelzett Erdély létezésével, az egyensúlyozó, a Habsburg-hatalmat korlátozó és a török hódoltság idején a magyarság továbbélését biztosító szerepével mérhető le.

Hogy a magyarországi, jobban mondva a kölcsönhatás folytán némileg módosult magyar kálvinizmus a weberi értelemben vett protestáns etikának milyen mértékben vált közvetítőjévé, nehezen mérhető. Hogy nem maradt – nem maradhatott! – hatástalan ebben a vonatkozásban sem, még ha nem is ennek köszönhetjük a „kapitalizmus szellemének" meggyökereztetését, az is kétségtelen. *Erkölcsi hozadéka,* ha másért nem, épp tömegméretű, lélekmozgató és felkavaró hatásának melléktermékeként az összetartozás érzésének megerősítésében, a nemzettudat alakításában, az eleven egyházi közösségek kialakulásának nevelő hatásában szinte felmérhetetlen. Az embernek olykor – valószínűleg nem alaptalanul – az az érzése: napjainkig az akkor felhalmozott lelki erőtartalékokból élünk.

Itt most meg kellene említenünk a kálvinizmus ösztönző hatására létrejött *nyomdák* jelentőségét, a nevelés intézményeit, a napjainkig élő s remélhetőleg újabb virágkor előtt álló neves *kollégiumokat*, s mindenekelőtt a *művészetekre*, különösképpen az *irodalomra* tett óriási hatását. Hogy mit jelentett a kálvinizmus a magyar kultúra történetében, csak két bibliára kell emlékeznünk. Az 1590-es vizsolyi elsőre, s arra a másikra, amely mindig ott volt látható Ady Endre éjjeliszekrényén.

*

Mi a magyar? – kérdezték már oly sokszor, s kérdezik manapság is. A két háború közt talán Prohászka Lajos próbált a legigényesebben válaszolni erre a kérdésre *A vándor és a bujdosó* című könyvében.[17] Nemzetkarakterológiáját Babits Mihály éppúgy elutasítja, mint Karácsony Sándor. „Baj, hogy a magyar karakterről írván, ő maga nélkülözi a magyar realizmust és józanságot. A szavak és gondolatok elragadják, néha szinte megszakad minden kapcsolata a valósággal. Gondolkodása, a gondolatok fűzésének módja, sőt még stílusa is, inkább német, mint magyar."[18] Így ír Babits Mihály, s Karácsony Sándornak sincs jobb véleménye: „[Prohászka Lajos] azt a súlyos hibát követi el, hogy nem önmagából fejti meg a magyart, hanem a németet, a vándor mértéke alatt marasztalja el. Igaza van, mert az, aki bujdosó, vándornak tökéletlen, de ettől még lehet tökéletes az, aki, s akármennyire megtudtam is ebből, hogy mi nem, még mindig nem tudok róla semmit, hogy valójában kicsoda-micsoda a 'magyar'."[19] Prohászka kudarca ékesen bizonyítja, hogy a nemzetek karakterét „metafizikailag" képtelenség megragadni. Az egyetlen igaz és helyes nemzetkarakterológia

---

[17] Prohászka Lajos: *A vándor és a bujdosó*, Budapest, 1936, 171.

[18] Babits Mihály: *A magyar jellemről*, in: *Mi a magyar?* Szerkesztette Szekfű Gyula, Budapest, 1939, 44. (A Magyar Szemle könyvei, XV.)

[19] Karácsony Sándor: *A magyar lélek nevelése*, in: K. S.: *A magyar világnézet*, Budapest, 1941, 297–298.

alapja egyes-egyedül a szóban forgó nép kultúrája lehet, s alapvető tételeit művészetéből s legfőképpen irodalmából lehet kiolvasni.

A magyar kultúra arcán a reformáció és a kálvinizmus könnyen felismerhető és kitörölhetetlen nyomokat hagyott. Itt nemcsak Károlyi Gáspár bibliafordításának nyelvalakító befolyására gondolok, hanem arra a folyamatos, napjainkig és napjainkban is ható szellemre, amely a kálvinista magatartás stigmatizálta alkotók műveiből árad. Szekfű Gyula ugyan tagadja, hogy a katolikus és protestáns magyar között a nemzeti jellem (értsd: jelleg) dolgában számba vehető különbség volna, s példaként I. Rákóczi Györgyöt és Pázmányt, a költő Zrínyi Miklóst és II. Rákóczi Györgyöt, valamint Thökölyt és II. Rákóczi Ferencet állítja szembe. Ennek ellenére határozottan hiszem és érzem, hogy ilyen jellegbeli különbözőség igenis létezik, s különösen létezett. És ha ez bizonyos történelmi helyzetben a magatartásformákban nem is revelálódik, a jellegzetességek stíluskritikailag akkor is kimutathatók. Ezzel természetesen nem azt akarom állítani, hogy mondjuk a XVIII. században a szemben álló protestáns és katolikus magyarok inkább hasonlítottak az ő ügyüket pártfogoló szövetségeseikhez, mondjuk a törökhöz, svédhez vagy a német-osztrákhoz, mintsem egymáshoz, karakterológiailag azonban ezek az egy nyelven beszélő, de minőségileg különböző stílusú kultúra emlőin felnevelkedett magyarok is felismerhetően különböztek egymástól. Azt viszont messzemenően elismerjük, „hogy a hosszú időn át fennálló felekezeti ellentét hozzájárult *az ősi jelleg megváltozásához*. A változás ugyanis nem abban állott – írja Szekfű Gyula –, hogy kétféle magyar típus alakult volna ki, például protestáns és katolikus, labanc vagy kuruc; nem ilyen egyszerű osztódásról van szó, hanem arról, hogy kuruc és labanc egyformán más magyar lett, mint a középkori, egységes jellegű nép. A magyarság új árnyalataiban is hasonszőrű, egyforma színű maradt, de ez a szín nem volt többé a régi."[20]

A nagy kataklizmákat követő eszmélések ugyanis erősen befolyásolták, módosították, sőt esetenként kétségtelenül meg is változtatták a nemzeti karaktert. Egyesek szerint a nagy forradalom a francia karaktert tökéletesen átgyúrta, s az ancien régime képviselőit alig lehet összehasonlítani a forradalom utáni nemzedékek franciáival, annak ellenére, hogy grammatikai értelemben ugyanazt a nyelvet beszélték.

A magyarság a XVI–XVII. században a reformáció során, a kálvinizmus hatására ilyen átalakuláson ment át. Más megközelítésben az is mondható, hogy a magyarságot abból a mély nemzeti és erkölcsi válságból, amelybe ha nem is a mohácsi csatavesztés juttatta, viszont az és az azt követő évtizedek döbbentették rá; ebből a mély válságból a reformáció hatalmas, sodró *eszmei és szellemi* áramlata emelte ki. Nem holmi gazdasági-pénzügyi manőverek, ideigóráig ható ravasz politikai sakkhúzások, hanem a transzcendens primátusát hirdető, a belső, lelki élet fontosságát hangsúlyozó kálvinizmus.

*

A Kárpát-medencében hont alapító magyarság első és talán legsúlyosabb válságát a honfoglalást követő évszázadokban élte át és túl. Mindenekelőtt a

[20] Szekfű Gyula: *A magyar jellem történetünkben*, in: *Mi a magyar?* Szerkesztette Sz. Gy., Budapest, 1939, 532. (A Magyar Szemle könyvei, XV.)

földrajzi kihívással kellett szembenéznie mindjárt Vereckénél, hisz „halmot is alig látott az a nép még, s most: égbebökő sziklák és csúcsok" állták útjukat.[21] A menekülésben a társadalom finom szerkezete is felbomlóban volt. Ahogy Illyés Gyula írja előbb már idézett *Árpád* című versében: „minden elveszett, mi összetartott: bíró, jós, pap, oltár." Hogy milyen jövőképe lehetett Árpádnak és a honfoglaló magyaroknak, nem tudhatjuk. Az első században nyilván tovább éltek a régi eszmék, a régi beidegződések, és csak később kellett rádöbbenniök, hogy kelepcébe kerültek. A szabadulási kísérletek, tudjuk, sorra kudarcba fulladtak. Rövidesen – és ez a „rövidesen" majd egy századot jelentett – nyilvánvalóvá vált, hogy ebben az európai térségben a régi megoldások, a *politikainak és gazdaságinak* is tekinthető „kalandozások" csak még inkább elmélyítik a válságot. Ha ezen a csapáson haladnak tovább, nem kétséges, a magyarság felőrlődik, megsemmisül.

Ekkor jött Vajk, a későbbi István király, eszköz Isten kezében. Ő volt az, aki felismerte, ha meg akarunk maradni, újjá kell születnünk. A ráció talán azt diktálta volna – ahogy kétségbeesésében az egyszer már elűzött és hatalmát restauráló Péter tette is –, hogy engedve az európai nyomásnak, kössünk „alapszerződést", adjuk fel függetlenségünket a biztonságért, s nemzeti érdekeink megcsúfolása árán legyünk a német császár hűbérese. István a nehezebb megoldást választotta. Magyarságunkról nem lemondani kell, hanem megerősíteni: át kell gyúrni a magyarságot. Akár erőszakkal is arra kell kényszerítenie népét, hogy a földről az ég felé fordítsa tekintetét, hogy a jurták helyett templomokat építsen. Előbb kell Istennek házat építeni, és csak azután jöhet a magunk ügye és háza.

István *hitt* abban, hogy isteni parancsot teljesít, s a *csoda* bekövetkezett. A keresztyénség *eszmei és szellemi* áramlata felrázta, aktivitásra késztette, fokozatosan átmosta a lelkeket, s az önmagával azonos, mégis más magyarság fel tudta építeni a középkori Magyarországot.

Ennek ötödfélszáz év múlva bekövetkező válságával a reformáció, a kálvinizmus magyarságának kellett szembenéznie. És megint egy *eszmei, szellemi áramlat, a lelki megújulás* kínálta és hozta a gyógyírt. Támadtak olyan *prédikátorok*, mint Dévai Bíró Mátyás, Szegedi Kis István, Méliusz Juhász Péter, vagy Sztárai Mihály, aki egymaga 120 gyülekezetet alapított. Tudjuk, a prédikátorok és iskolamesterek közt is bőven akadt borissza, verekedős, mulatozó és parázna,[22] többségük azonban, ha gyarló életet élt is, Istennek méltatlan bár, de hivatalos szolgája maradt, s hitt abban, hogy Istent szolgálván közösségüket is szolgálja. Hittek a megújulás lehetőségében, hittek a *csodában.* Enélkül ugyanis minden vállalkozás eleve kudarcra van ítélve. Mert minden nép olyan, amilyennek el tudja és el meri képzelni magát. A kálvinizmus ezt a hitet, a magyar lélek önbizalmát adta vissza és erősítette meg.

Azóta a magyarság megint maga mögött hagyott ötödfélszáz esztendőt. Újra könyveket lehetne írni az országokban való sok romlásoknak okairól, és azokról a jelenségekről, amelyekből megismerhetjük, hogy Istennek ítéleti igen-igen közel vagyon. Magyarán szólva, számomra nem kétséges, hogy

[21] Illyés Gyula: *Árpád*, in: I. Gy.: *Összegyűjtött versei*, Budapest, 1993, II. kötet, 134.

[22] Molnár Attila, i. m., 119–120.

ezekben az években, sőt az elmúlt fél évszázadban, de talán háromnegyed évszázadot is mondhatnék, tehát meggyőződésem, hogy ezekben a mostani időkben éljük át a magyarság Kárpát-medencei létének talán legsúlyosabb válságát. Ennek elemzésére most nincs lehetőség és idő, de a mostani világ nemcsak hasonlítható a Noé korabelihez, hanem azt néhány grádussal meg is haladja. Mert ez világon soha úgyan nem uralkodott a telhetetlenség, kegyetlenség, fösvénység, kevélység, részegség, kábítószerezés, tobzódás, irigység és egyébféle istentelenségek, mint mostan, a huszadik század utolsó hetven-egynéhány évében.[23] Politikai manővereknek váltunk kísérleti nyulaivá, pénzügyi bűvészmutatványokkal kábítanak és nyomorgatnak, s mindenképpen el akarják hitetni velünk, hogy ebből a válságból csak a szemfényvesztő *politika* és a *gazdasági* átszervezések útvesztőin keresztül evickélhetünk fel Európa napfényes mezőire. Holott minden válság, és a mostani sem kivétel, elsősorban *erkölcsi* és *lelki*. Világunk csak azért omolhatott össze, mert önbizalmunk megroppant, hitünk megrendült, és a valóság bennünk kialakuló képe szétporladt. Nem mertünk hinni benne. Míg ezt a virtuális, egyelőre csak imaginárius képet, az Ady számonkérte „templomot" fel nem építjük magunkban, addig a valóságban sem épülhet fel. Terv és hit nélkül pedig csak álmodozni vagy siránkozni lehet.

A magyarságot eddig volt válságaiból mindig *szellemi* áramlatok, egy-egy *lelket tisztító eszme* mindent elsöprő szélvihara emelte fel, az alakította és gyúrta át. Egy ezredévvel ezelőtt találkozásunk a kereszty énséggel, majd a XVI. században a kálvinista hitújítás csodája. Rajtunk már csak a kétszer megtapasztalt *csoda* segíthet. Csakhogy ebben a csodában hinni kell. És akkor remélhetjük, hogy ennek az újjászületésnek is meglesznek a maguk Vajkjai és Sztárai Mihályai.

A magyarság és kálvinizmus kölcsönhatásának tanulmányozása ezt a reményt és hitet nevelheti fel bennünk.

(Zárójeles végszóként csak annyit, hogy a válság diagnózisa, de még a kínált – meggyőződésem szerint egyetlen és valóságos – terápia sem új keletű. Legfeljebb megfeledkeztünk róla, és a majd két emberöltőnyi „másbeszéd" után újra meg kell fogalmazni, újra fel kell fedezni. Hogy mennyire így van, annak igazolására Barankovics István néhány sorát idézem a Wilhelm Röpke *A harmadik út* című munkája elé írt bevezetésből:

„…az emberiség újra a szellemtől várja a kiút megtalálását… Újra többen olvassák a Bibliát, a bölcselet nagy dokumentumait s a tudomány könyveit, mint a pártprogramokat és a szolgálati útmutatásokat. A parancskihirdetésnél már kevesebben vannak jelen. Igére szomjasak a lelkek.")

Albert Gábor (Egyházasharaszti, 1929) író. Tanulmánya 1996-ban készült, megjelent in: Albert Gábor: *Az igazság markában*, Budapest, Szent György Kiadó, 2007, 40–55.

[23] Károlyi Gáspár, i. m., 7. és 132.

Báthori Csaba

A távozás képei I.

Vagy legyek madár, legyünk többen!
Könyörgés keleti körökben,
szárazon, vízen, levegőben
ráfér, míg kisröptére döbben

az ember. Hm. Keserű, részeg,
mire a test- és lélekrészek
felfogják, mi az égi részlet
s mi a meddő öntekerészet.

Érzelmekkel nem jutsz a mennybe.
Jobb, ha maratva, szétszerelve,
takarékra vagy téliesre
állítva érsz a légmezőkre,

az édes kő- és víznemű semmit
harapva, a soha-és-mindig
álomba, hol még az is tisztít,
hogy alig szólsz egy napsütésnyit,

vagy épp az űrben látva mélyet
megsejted, itt rólad beszélnek
szépet és félszeg szörnyűséget
a messze benned hangzó lények.

Mert madár lehetsz februárban,
örömre, fájdalomra váltan,
a repülés gyönyörű számtan:
a csodákban viaskodás van.

Semmiben kell mindenütt lenni,
nem ősemberként egyre törni.
Minden bajjal felfele törni.
Nagy hivatás tűntön születni,

még mielőtt elpiszkolódnak
a hajnali dolgok, s lesorvad
ki-ki a földről. Mást se hagyhat,
csak pár képet s élőhalottat.

A távozás képei II.

A sötétség csak egészben mutatja,
hogy mi a nappal haszna.

Csak nemlétünknek hozza el az álom,
mi telik a világon.

De egyetlen éjszakáért sem adnám,
mi nappalonta vár rám.

Égért és földért soha nem cserélném
boldogságom, szerencsém,

még ha a kínörömök közt a semmi
hívna is halni, hülni.

Mindenségem az aljban megtalálom:
létem csak félvilágom.

Képzelt súlyom és való könnyűségem
méri egy igen, egy nem.

A világ mindig az igenen múlik,
szívtől a szíven túlig.

És legtágasabb éppen a szegélyén,
örök a semmi mélyén.

Napjaink sora

Ott is vezet út, ahol nem vezethet.
Ott is van világos, ahol sötét van.
Nincs ember egyedül az éjszakában.
Örök emlékek semmiből erednek.

Síri csend van a vihar közepében.
Senkivé válsz majd éppen a magasban.
Ne imádd, aki megszólíthatatlan.
Hazug igazság, szabados szemérem.

Imában gubbaszt, elrejlik az átok.
Ne is sajnálkozz, – fogadd el a szégyent.
Nem csak a hős teremthet más világot.

A szégyent szíved egyszer majd kiváltja
s a szakadékban ment meg – avagy épp fent –
a férfi reménytelenség csodája.

TÖREDÉKARCOK

Bereményi Géza

Óvodáim

Az alábbi írás részlet egy önéletrajzi regényből. A szerző a második világháború utáni békekötés hónapjában fogant Bécsben, majd Budapesten élt és nevelkedett anyai nagyszülei gondoskodásában. 10 éves volt 1956-ban. Az önéletírás nagyjából 25 éves koráig követi a sorsát, és mindenről megpróbál beszámolni, ami emlékezetes.*

És kiderült, hogy a világ még az én piacomnál is tágasabb, amikor valaki elvitt a Kun utcába. A villamossíneken túl, egy mozi feliratai meg egy sarki kocsma között kezdődött a Kun utca, abban terpeszkedett egy tűzoltólaktanya, és vele szemben egy földhöz ragadt udvar volt a bérházak között, amiben a kicsiny Szent Rita-kápolna álldogált. Azon is túlhaladva, de még mindig a hosszú, többkapus tűzoltólaktanyával szemközt egy sárga, földszintes saroképület volt. Az lett az én óvodám. Oda vittek, ott hagytak el naponta engem valakik. Talán megbízott piaci trógerek lehettek, mert csak borostás, reszelős hangú kísérőkre emlékszem.

Továbbá apácákra emlékszem. Fekete fityulás nőkre, azok voltak az óvodában a gyerekek felülvigyázói, szelídek, fegyelmezettek. Úgy kellett szólítani őket, hogy kedves. Amáliakedves, Emerenciakedves, az volt a nevük, és megfejtésem szerint esetükben türelmeset jelentett a kedves. Róza is majdnem mindig türelmes volt velem, de előfordult, hogy túl vadul csókolt rám, vagy kutatóan mélyedt bele az én szemembe, amire ezek a halk apácák teljességgel képtelennek tűntek. Csak lengtek, suhantak ide-oda, álmodozva beszéltek, és éltek a kápolnába zárva, ott imádkoztak, amikor nem velünk, óvodásokkal voltak. Fiúk és lányok jártak oda velem. Volt ebédidő, alvásidő, és délután jött értem valamelyik piaci tróger.

Egyszer aztán senki sem jött, pedig az apácák már mind eltűntek, én meg vártam. Mindenkit hazavittek, magamban ültem. Bámultam az utcára, ami sötétedni kezdett. A szembenső tűzoltólaktanya árnyéka megmozdult, elindult kint az utcán, majd megállt. Aztán bejött az óvodába a sötétség tömege. Nyugodtan közeledett felém, hogy beborítson. Közvetlenül előttem még megtorpant egyszer. Végigmért, nyugodt volt. Én csak ültem egyedül. Mindjárt végem, gondoltam, mert ez megszüntet engem, mindigre elszakít a Teleki tértől. Mögöttem felkattintották a lámpa kapcsolóját. Tudtam, hogy valaki jönni fog értem, bíztam én Rózában, pláne Sándorban, ugyanakkor mégsem voltam halálbiztos, mert beleandalodtam az elképzelésbe, hogy többé soha, hogy most már így, hogy végleg csak én, elhagyatva, senki más. Ma már tudom – mert hát a tudat az emlékezeti nyom helyén keletkezik –, tudom, azóta megfejtettem, hogy miért lett halálközeli az a nap nekem. Mert Sándor aznap nyilván pénzt adott a kijelölt trógernak, hogy vegyen ajándékul játék katonákat, úgy menjen az óvodába értem. Az illető pedig – tudom elképzelni én a mostani

* A könyv azóta megjelent. Magyar Copperfield. Magvető, 2020

felnőtt eszemmel a dolgot – az összegből lecsípett magának néhány fröccsre valót, kocsmázott egyet, csak azután járt el az utasítás szerint, mert besötétedés után egy szakadt papírzacskónyi olcsó és törött gipszkatonával érkezett az óvodába értem. Egy szörnyűre kopott lódenkabátban jött, és arra kért ittasan dadogva, hazudjuk majd azt Sanyi bácsinak, azért késtünk, mert játszótéren is voltunk. Jó?

A folytatásra nem emlékszem, de arra már kivételes élességgel, hogy mi volt, amikor délutánonként az apácákkal napirend szerinti játékra mentünk át a kápolna előtti porondra. Olyankor a kedvesnővérek mindig felmutatták a játékokat. Válasszatok! És nekünk választani kellett, hogy karika, labda vagy kantár. Karika-labda-kantár. Olykor felnőtt fejjel is hajtogatom, hogy karika-labda-kantár, ha nehéz választás előtt állok. Mert a Kun utcai óvodában mindegyik gyerek azonnal tudta, mit akar játszani, melyiket kérje el a három közül, hogy aztán kirontson vele a Szent Rita-kápolna udvarára, és ott kergesse maga előtt, vagy autókormányként forgatva rohanjon a karikával, vagy pattogtassa, földobálja a labdát. De én egyszer sem tudtam választani, hogy karika, labda vagy kantár legyen-e. A végén mindig egyedül néztem a falnál állva a rohangáló többieket. Mert a kantár szóba sem jöhetett nálam. Azzal csak ketten lehetett játszani. Úgy, hogy az egyik gyerek volt a ló, és mögötte a másik a két szárat fogva hajtotta meg irányította a társát, de én mindaddig csakis egyedül játszottam otthon, a szoba-konyhában, vagy a szomszédasszonyokkal olvastattam fel magamnak, vagy tárgyaltam nagy komolyan velük, mert felnőtt akartam lenni én is. Nem tudtam gyerekjátékokban részt venni. Én az óvodában csak néztem a többieket, hogyan játszanak, és untam őket olyankor.

Labdám volt is egy nekem otthon, de hamar eluntam gurigázni, falra-földre pattintgatni, mint a lányok, a karikáról már nem is beszélve. Tehát csak álldogáltam a falnál. Kémleltem a lármázva rohangáló, pattogtató többieket, és ez nem is volt rossz érzés. Fölényeskedtem magamban, mert én a házunkbeli felnőtt lakókat képviseltem ott. Márpedig azok a felnőttek sosem rohangáltak összevissza, és a tárgyakat sem arra használták, hogy játszadozzanak velük.

Aztán óvodástársaimmal ellentétben azt is észrevettem, amikor a Szent Rita-kápolnával addig összefüggő Kun utcai kisdedóvó sárga épületéből egyszer csak eltűntek az álmodozó apácák, és helyettük testes vagy vékonyan idegeskedő nénik lettek a mi felülvigyázóink. Továbbá erélyes, erős hangú bácsik tartottak úgynevezett mesedélutánokat, amikor velünk szemben állva könyvekből olvastak fel nekünk, és mi ültünk törökülésben, ami azt jelentette, hogy keresztben kellett a lábunk legyen. Továbbá néptánccsoportok jelentek meg az óvodában csizmásan, virágmintás, piros-fekete és fehér ruhákban, és zongoraszóra gyakoroltak, ugráltak, mert felvonulásra fognak menni. És aki miközülünk beosztás szerint a konyhára ment ebédkor felszolgálni, az irigylésre méltóan tornyos és fehér szakácssapkát viselhetett. Márpedig én egyszer sem kaptam a fejemre olyat, mivel kiscsoportos voltam.

Viszont megtudtam, hogy mostantól a kedvesnővérek a kápolnában vannak bezárva, többé az óvodába nem járhatnak át. Még az utcára sem mehetnek ki, nem mintha valaha is láttam volna ott őket. Labda-karika-kantár se volt azután, bár ebben már nem vagyok biztos, mert hamarosan másik óvodába kezdtem járni. De előtte még volt egy emlékezetes utolsó találkozásom az apácákkal,

mivel az óvodások továbbra is játszhattak a Szent Rita-kápolnánál az udvaron. Ácsorgás közben, míg a többiek fogócskáztak, nekem ott szemembe tűnt, hogy három egymáshoz hajló arc a fityulája fekete keretéből néz ki a kápolnából ránk, függőleges rácsvasakhoz hajolva. Három, kápolnába zárt kedvesnővér, akik már nem jártak át hozzánk. Fiatalok voltak mind a hárman, úgy rémlett, gyönyörű szépek és fényes szemükkel szelíden révetegek. Mint a beteg asszonyok az udvarunkban, akikről lemondott az orvos. Odamentem alájuk, és szóltam nekik.

– Mikor jöttök ki? – ezt kérdeztem tőlük.

– Mi már itt maradunk, kisfiú – mondták. – Nem mehetünk át az óvodába.

– És mit csináltok ott bent?

– Mi itt Istennél vagyunk.

– Mindig?

Egyszerre mosolyodtak el, egyszerre lett még ábrándosabb a nézésük. Boldognak tűntek. Furán néztek le, de talán már nem is láttak engem. Egyformák voltak és ugyanolyanok, bár nem lehettek már mivelünk.

– Mi már mindig csak ővele vagyunk – mondták. – A Jóistennel.

– És az milyen? Nem unalmas nektek?

– Jó ez, kisfiú – mondták. – Nagyon jó nekünk. Szeretünk itt lenni.

Hosszú ideig néztük egymást az apácákkal, rács mögé zárt és réveteg arcukra máig emlékszem. Arra is, hogy akkor én lesajnáltam őket. Nemcsak azért, mert el kellett menniük az óvodából és egy szűk kápolna foglyai lettek, inkább az álmodozó megadásuk miatt. Winkler néni, a mi udvarunk házmestere hasonlított hozzájuk, mikor az ágyában ülve a halált várta. Mondták róla a lakók, már nincs sok hátra Winkler néninek, ő meg halkan énekelgetett az ágyban.

Karolinka árulta el nekem, hogy Winkler néni a halálra, Istenre várakozik, ezért aztán én Karolinkát kérdeztem az apácákról is, hogy miért nincsenek már az óvodában, miért kell mindig a kápolnában élni nekik. Bizonyos idő elteltével érdeklődtem Karolinkánál, amikor már rég nem jártam a Kun utcába, ugyanis azt a három egymáshoz hajló arcot akkor sem tudtam elfelejteni, egyre csak a szemem elé kerültek. Hogy miért nem apácák osztogatják a labdát, karikát, kantárt, ők, akik olyanok, mint a gyerekek meg a szelíd betegek?

Nem ültem a megvasalt aggszűz ölében, amikor erre én rákérdeztem, nem úgy, mint akkor, mikor a kilincs szó jelentésére tanított meg, mert már nehezebb voltam annál, Karolinka mégis ugyanúgy felvilágosított, ezt is elmagyarázta nekem a konyhájában. Azt mondta, hogy *rendelet jött rájuk*. Mármint az apácákra, akik egyszerre tudtak elmosolyodni. Hogy megtiltotta nekik a *felsőbb hatóság*, hogy ők osszák a játékokat és legyenek a gyerekekkel. És később még a templomban sem lakhattak, onnan is kitiltották őket, meg a fityulájukat sem viselhették. El kellett menniük dolgozni. Hogy hova? Másik egyenruhába öltözve a villamosokra mentek dolgozni kalauznőnek, állította Karolinka, akinek az arca a három apácáéra emlékeztetett engem, de nem volt annyira gyermeki, mint az övéké, csak egy kicsit. Talán azért kérdeztem éppen őt a Szent Rita-kápolna három arcáról.

És Karolinka nekem valahogyan kiegészítette azt, amit nagyanyámtól hallottam Istenről. Ha Isten mindenhol ott van, és láthatatlanul is intézkedik,

akkor mi más ő, ha nem a felsőbb hatóság, amiről Karolinka is beszélt. Isten felsőbb parancsára húzódtak az apácák az óvodából a kápolnába vissza, majd lett belőlük egyenruhás kalauznő, aki – láttam, és nem is egyszer – mindegyik villamosmegállóban sípol, hogy mehetünk tovább, mert Isten nemcsak a kápolnában, hanem a villamoson is ott van. Táskája is van a kalauznőnek, tőle kell jegyet venni, mert ő már nem apáca, nem szelíd és álmodozó, hanem erélyesen szól az utasokhoz annak a felsőbbségnek a nevében, aki villamosra rendelte őt. Így láttam én a Kun utcai óvodából kikerülve, Róza és Karolinka szavai nyomán, a kalauznőket. Mert felnőtt útmutatásokat igyekeztem követni, mert óvodai játékokba sosem vegyültem, és azt se tudtam, mihez kezdhetnék a labdával, karikával, kantárral. Mert a felnőttek dolgai érdekeltek engem, azért.

Közben mégis lett valamim, ami csakis az enyém. Ami messze-messze kiemelkedett a gyerekkori hiedelmek világából. Felsőbb utasításra teremtettem meg azt a valamit, az is igaz, de közben a sajátom lett, senki másé. És végleg megmaradt nekem. Ez egy nagyon fontos titkom volt, és szintén nem játék. Hanem felsőbb utasításra történt velem, az irányított.

Sosem éreztem, hogy egyedül vagyok, még akkor sem, amikor magamra hagytak a szoba-konyhás lakásban. Akkoriban meggyőződésem volt, hogy mindennek én vagyok az okozója, ezért úgy véltem, Sándor és Róza akaratom szerint ment el aznap este valahova. Olvasni még nem tudtam akkor, így hát magányos játékaimat folytattam egymagamban. Égett az összes villany, még a két olvasólámpa is, a csillár és a konyhai szintén, és három tükör verte vissza a fényt, emlékszem, abban úszott minden. A szobában játszottam, a padlón csúszkáltam három játékszeremmel. Egyikük egy lányoknak való baba volt, kitömött és puha. Róza vette nekem fiú létemre, talán szelídíteni akart vele. Nem tudtam, mire való az a baba, mert nem lány voltam. Jobb híján hajigálni kezdtem, ütöttem és vertem. Többek között a nagyszüleim kettős ágya alá is bevágtam őt, majd utánamásztam, kihúztam onnan, és a konyhába röpítettem. Ott meg a kőhöz csapdostam. Addig nem hagytam békén, míg nem lett nyomorék, pedig nem is haragudtam rá, csak nem tudtam, hogy mihez is kezdjek vele, azért akartam őt megváltoztatni, de nagyon.

Aztán egy kicsi, fából készített mozdonyt tologattam, a számmal utánoztam a húzó- meg a tolóerőt. A mozdony ennyire volt képes, ezért rövidesen faképnél hagytam őt is. Talán mondtam is neki, hogy most akkor faképnél hagylak, mert ez a kifejezés tetszett nekem, egy sláger szövegéből ismertem, ami a rádióból hangzott akkoriban: „Volt egy szép szeretőm, de faképnél hagyott." Láttam is azt a faképet egy mozi bejárata mellett, amikor kimondtam a szót, fényképek voltak fakeretben.

És végül rátértem egy lovas katonára. Elnyúlva vágtató lova volt neki, ulánussisakja, előrehajolt a nyeregben a kardjával együtt. Ő volt a kedvencem. Kézenfekvő volt, hogy tologatni fogom őt is, trombitálva, ahogyan szoktunk mi játszadozni ketten, az ólomlovas meg én, de hirtelen megváltoztattam a szándékomat. Fogtam a lovast és felálltam. Így kezdődött. Tudtam előre, milyen unalmas lenne a további játék vele, azért álltam fel, de ez volt az utolsó tudatos indítékom. Azontúl én *felsőbb hatóság* utasításai szerint cselekedtem. Vagyis öntudatlanul.

Körülnéztem a szobában. Ott nem találtam az ólomlovasnak megfelelő helyet. A konyhában már nem is kerestem, kimentem az udvar sötétjébe. Becsuktam az ajtót magam mögött. Egyik kezemben a lovassal felnéztem az égre. Roskadásig tele volt csillagokkal, pedig az egyik felét kitakarta a szomszédos óriási ház ránk dőlésre kész sötétlő alakja. Sehol senki. Csönd volt, még az én lélegzetem se hallatszott, még egy távoli villamos sem kintről, én meg csak álltam és várakoztam az ajtónk előtt, és azt se tudtam, hogy mire, mert felsőbb utasításra. Mellettünk, a kapu felőli harmadik lakás szobájában is égett a villany. Az udvar pincéje felé világított, aminek a lépcsőit vasrács szegélyezte. És a vasrács előtt egy virágágyás húzódott, abba a házunk asszonyai tölcséres virágokat ültettek. Háromfelől félbeütött téglák, mint a fogak sorakoztak az ágyás mentén, amit negyedik oldalán a vasrács határolt. És hívott engem az a földarab.

Én meg álldogáltam egy ideig, aztán egyszer csak az ágyás közepén találtam magamat, amint fél kezemmel az ápolt, puha virágföldet ásom fel, hogy oda eltemessem az én lovasomat, de olyan mélyre, hogy soha senki ne találja meg.

Ez lett a célom, és biztosan tudtam, hogy ezt akarom, bár ismeretlen eredetű kényszer alatt vagyok. Vájkálok a porhanyós földbe, aztán látom, hogy mélyebb gödörre van szükség ahhoz, hogy a lovasom örökké elrejtve maradjon, ezért aztán visszamegyek a lakásba a játék lapátomért. Sietek, de nem kapkodok, mert már adott a feladat. Kézre kerítem a lapátomat. Az udvaron semmi nem mozdul, még akkor sem, amikor visszatérek és olyan mélyre ások, hogy eltűnik benne a karom. Még akkor sem, amikor belevetem a lovast és elföldelem, közben a lapáttal együtt az ujjaimat is használom. De a legtakarosabb munkát akkor végzem, amikor eltakarítom a nyomaimat, hogy nyoma vesszen az ólomlovasnak is, de végleg. A lakás ablaka közben szünet nélkül világít nekem. Segít. Semmi se mozdul, senki se jön. Az udvar is a cinkosom. Visszamehetek a konyhába, lemoshatom a lapátot és a kezemet a csapnál. Majd leülök a konyhában és várok. Nézem az udvari ajtót. A jövőre várok, a többi ember érkezésére, akik semmiről sem tudnak. Hogy a föld mélyén ott lappang egy titok.

És mindig őrzöm a titkot. Ha belépek a Teleki tér 9. kapuján, van úgy, hogy oda se nézek a virágágyásra, mert mindannyiszor meggyőződésem, ott van, és ott is lesz, és csak én… Ez különböztet meg mindenki mástól engem. Elég, ha gondolok rá, ez a titok. Az enyém.

Aztán három és fél évtized múltán lebontják a házat, ahol gyerek voltam. Dózerokkal feltúrják a földjét, a lakások maradványaiból dombos hátsó udvart emelnek egy új épülethez. Az új 9.-hez. Csúf, emeletes szörny emelkedik az én udvarom helyén. Sikerül bejutnom oda, egy új lakó bevisz magával, mert megmondom neki, hogy én e helyt voltam kisgyerek, hadd nézzek körül, kedves uram. Különféle tereptárgyak viszonyaiból tájékozódom. Megállapítom, hogy az én lovasom még mélyebbre temetkezett. De ott kell lennie. Elégedetten hagyom el a helyet. Így már végleg bizonyos, hogy senki, csak ha én.

***

A második óvodám egy nagyobbacska térnél volt. Annak a térnek a nevét annyiszor változtatták meg, hogy csak az egyikre emlékszem: Kulich Gyula, a többit elfelejtettem. Tény, hogy a Lujza utca vezetett oda a Teleki téri piactól,

nem a Kun utca. És ott egy magas épület volt az én második óvodám, talán azért, mert én is valamivel magasabb kisfiú voltam akkor már, és hozzám egy nagyobb óvoda illett. Egyre csak bővültem.

A tudásom is bővült, ahogyan a világ körülöttem. Életemben először például bábszínházat is láttam az új óvodában. Szétvált a függöny, festett erdőt pillantottunk meg hirtelen, zenélni kezdett néhány különös hangszer, köztük egy triangulum, amit az egyik óvó néni tartott magasba és ütögetett. Fémmel a fémet. Csengett. Ugyanakkor bejött egy báb, egy kendőbe bugyolált fejű lánybábu, de fel és le rángatózva jött be oldalról középre, és ott megállapodott, de álltában is fel és le rugózott. Egyidejűleg három óvodás kislány oldalt énekelni kezdett fehér blúzban: „A folyónál állt Dunyuska, Dunyuska, a Dunyuska. Alkudott éppen csónakra, csónakra, a csónakra." Tehát azt a bábu-lányt Dunyuskának hívták, csónakot akart sűrű erdő előtt, amit a nap sose jár, és nem szól benne csalogány. És az is tudott volt valahonnan, hogy Oroszországban vagyunk, vagyis a Szovjetunióban. Aztán jött a másik oldalról fel és alá rángva Dunyuska anyja, és az éneklés szerint arra kérte Dunyuskát, vigye el magával csónakkal. De Dunyuska rugózva elutasította, hogy nem őt várta. Jött aztán az apja, hogy akkor őt vigye át, de Dunyuska őt sem akarta elvinni csónakkal. Végül odajött hozzá Péterke. A kezében volt egy vörös zászló, és kiderült, hogy Dunyuska őt már átviszi a túlsó partra, mert őt várta, hogy átvihesse. És fel és le rángatózva ölelkeztek a zászlóval, és véget ért a zene, összement a függöny, az is rángatózva, de az keresztben, nem függőlegesen, ahogyan a bábok.

Mi tapsoltunk, akik ültünk ott, nevezzünk minket alsósoknak abban a hatalmas óvodában. És a bábjáték két okból maradt felejthetetlen énnekem. Az első az a szüntelen fel és alá rángatózó mozgása a báboknak, amit ezután én visszatérő álmaimban is láttam, méghozzá mindig szorongás kíséretében, de mindannyiszor egy másik helyszínen. A mi udvarunkon láttam álmomban, a Teleki tér 9.-ben, valahonnan középről, hogy arctalan, rozsdaszínű, katonás emberfigurák egymás mögötti nyílegyenes sorban, és mintha bádogból vágták volna ki őket, gépiesen fel-le és egyszerre mozogva haladnak a mi udvarunk vége, a közös vécé barna ajtaja felé, hogy aztán az ajtó alsó résén át sorra eltűnjenek, és ezért menetelés közben egyre csak arányosan zsugorodnak, hogy a legkisebbik az ajtórés alá beférhető legyen, mert ő a legelső. A legmagasabbik a hátsó, aki mögött mindig ott terem az utánpótlás, és az egyszerre fel és alá rángó, fegyelmezett sor nem fogy el soha, csak menetel és menetel elvágólag, az ajtórés meg szüntelen bekebelezi az elejét. De nincsen zene, csak hangtalan és egyszerre rángó menetelés. És ez a visszajáró álom mindig csak akkor ér véget, ha felébredek. És már máshol laktam, még kamaszkoromban is jelentkezett, olykor még ébrenlétemben is be-beugrott néha az az arányosan fogyó, gépies alakzat a rés felé rángva. És mindannyiszor rémület szorítása fenyegetett. Hogy minek van ez.

Ez volt az egyik maradandó benyomásom abból a bábszínházi előadásból. A másik az egy heveskedő óvó néni, a triangulumos, aki utána, amikor az eszmei mondanivaló vitája következett, a lelkes dicséretek végeztével felcsattant, hogy neki nem tetszett az egész előadás. Hogy miért is nem? Mert Dunyuska megtagadja a szüleit, pedig erre neki nincsen joga, ugyanis azok felnevelték őt. Meglepően komoly vita kerekedett ebből, az érvelők felálltak és leültek,

egy férfi egyenesen elvörösödött, az arcán erő lobogott hadonászás közben az óvoda kultúrtermében. Hogy kulákok voltak a szülei Dunyuskának, amit Péterke figurája azzal fejezett ki, hogy őnála volt a vörös zászló, nem Dunyuska szüleinél. Mire az óvónő, hogy az nem lehet, hogy otthon hagyták a szülők az ő vörös zászlójukat? Erre a férfi – a kulák és a szimbólum szó volt, ami köré a vita csoportosult – úgy érvelt, hogy minden esetben a nézők elé kell tárni az eszmei mondanivaló szimbólumát, és ő, a férfi, amikor ezt az előadást megcsinálta, a vörös zászlóval juttatta kifejezésre Dunyuska állásfoglalását a kulákokkal szemben. De akkor is, a szülei, és a szülők tisztelete – erősködött az óvónő, és akkor már sokan kiabáltak, és mindenki haragudott a másikra. Mi, alsósok pedig csak ültünk, mert nem találtunk szavakat, amikkel a saját részünket kivehettük volna.

És a kémekről is szó esett abban az óvodában, emlékszem. Róluk az a férfi beszélt nekünk, aki a Dunyuska-féle bábjátékot is megcsinálta. „Lássunk munkához, gyerekek" – kezdte ezekkel a szavakkal az összes beszélgetést az a férfi, és én nem tudtam, hányadán állok vele. Amikor az előbb említett óvónővel összevitatkoztak, az is kétértelmű volt. Egyfelől dühösen támadták, másfelől élvezettel méregették egymást, mintha jókedvükből akarnák megsemmisíteni a másikat, mintha ők csak a vita kedvéért vitatkoznának, csak úgy, játékból. Tetszettek önmaguknak, hogy ők milyen elmések.

Ez a férfi, aki a bábjátékot csinálta, nagyon dicsérte a Szovjetuniót, és gyűlölte az imperializmust meg a kulákokat, és máskor is élvezettel vitázott a triangulumos óvónővel, aki meg Dunyuska szüleit dicsérte, pedig azok kulákok voltak, ugyanis nem náluk volt a vörös zászló, hanem Péterkénél. Vitáztak, és én, akit a felnőttek érdekeltek elsősorban, bámultam ezt a párt, akikről meglepetésemre egyszer csak kiderült, hogy ők férj és feleség, és kézen fogva mennek haza mindig az óvodai munkájuk végeztével. A nő pedig, vagyis a feleség a haladó hagyományokra akarta felhívni a gyerekek figyelmét, mert igenis, a dolgozó parasztság az nem kulák, hanem munkás keze van, ami szükséges a jövő építéséhez. És ez az óvónő külön becézett engem, mert megtetszettem neki. Volt úgy, hogy a csípőjéhez húzta a fejemet, és azt simogatta, miközben az erős hangú férjével vitázott mindenki előtt, de máskor is rögtön engem keresett a szemével, amint belépett az ajtón, én meg akkor odafutottam hozzá. De volt valami ebben a házaspárban, valami érthetetlen és nem valódi. Mintha a köztük lévő ellentét csak színlelés lett volna, annyira fitogtatták, hogy a meggyőződésük eltér. Közben tetszettek is egymásnak, amikor csak lehetett összenéztek, pedig folyton belekötöttek fennhangon egymásba, de élvezték közben, hogy politizálnak, és azokat a szavakat használják, amelyeket a rádió. Fontoskodtak? Máig nem értem ezt a párt. Örültem, hogy nem ők a szüleim, hanem Róza és Sándor.

Borbély András

Könnyű föld

Tudom, a szó csak fél szárnya a csöndnek,
hazánk végföldje megnevezhetetlen.
Kik éltek itt? Éltek egyáltalán?
Otthonunk vízparti homokból kelt szóvár;
otthonunk nem ház – tákolt téliszállás,
s mi maradandó: a váltig változékony.

Nem kőkori szavak: szótlan korok, kövek.
Mert addig élnek, míg nevük titok marad;
nem az örök, a visszaszerzett élet,
a feltalált idő, szelek útvesztője,
deszka szúpercei, fűzfák szárnya szélben;
nem a szavalt: az elfelejtett szavak,
fával lenyesett könnyű nyírfatestek,
az észre sem vett, hasznot sosem hajtó,
az éppen csak most lett – a halott, a halandó.

Tudom, a szó csak fél szárnya a csöndnek.
Könnyű bárkák. A mélység hallgatag.
Szavak: szélben megbillenő tetők.
Szavak: foszló, felhő-könnyű szárnyak.
Mind elmennek. A szó hiánya marad.

Hidegség, állat

1.

Azon az éjszakán, amelyen elárultattam, de még mielőtt a policok a kopott, piros ingemben óvatosan halálra vertek volna és kimondták volna az ítéletet, elhagytam a tett helyszínét, és zavaromban elfutottam a falu fölötti legelők irányába. Amikor az eszenyei vízimalmokat nagy ívben kikerültem, nehogy a kutyák szagot fogjanak és baunkolni kezdjenek, de belegabalyodtam egy lekaszálatlanul hagyott árpaföld havas bogáncsrengetegébe, még azt hittem, van hová menekülnöm, mivel azt is hittem még, hogy ártatlan vagyok. Arcomról patakokban omlott a verejték, két öklömet szorítottam erősen, ahogy futottam, mintha még mindig verekednék valakivel, a hideggel, a pálinkával, ami ott bizsereg az ereimben. De a szájamban is érzem még a pállott, kellemetlen ízt, pedig jó nagy lélegzetekben kapkodom a jeges levegőt, miközben látom magam előtt az egész jelenetet, kívülről, mintha nem is vettem volna benne részt, mintha csak föntről nézném az egészet, és el sem tudom képzelni egyelőre, hogy végül mégis nekem magamnak kell elszámolnom.

Nem, nem gondoltam semmi ilyesmire, amikor a legelők felé vettem az irányt. Egész egyszerűen ösztönösen cselekedtem, érted, mert tudtam, ahol eldördül egy puska, onnan a legjobb a lehető leghamarabb elhordani az irhánkat, de még egyáltalán nem számoltam azzal, hogy a puska esetleg az én kezemben is eldördülhetett. Hirtelen olyan csönd lett az éjszakában, hogy már akkor kétségessé vált a lövés jelentősége. Valami más történt ott. A két policot magukon kívül rángattuk ide-oda, már nem védekeztek, csak ordibáltak és fenyegetőztek, hogy mind a négyünket börtönbe rakatják, amire Bajkó még inkább bevadult, az egyiket az egyenruha gallérjánál fogva kezdte vonszolni a patak felé, hogy belemártogassa a fejét a jeges vízbe, s akkor máshogyan fogsz majd beszélni, te ganyéláda. A másik menekülni próbált a közeli rendőrőrs felé, de tíz lépés után Bakos utolérte, csak úgy, futtában vágta hátba, hogy belebucskázott egy hóval teli árokba. Hova futol, az anyád istenit, te böjti maszkura, megtanítlak mindjárt, aztán futkározhatol a havon, mint a pipe.

Az istennek nem tudtam kikeveredni ebből a bogáncsosból, ahelyett, hogy futottam volna, csak vonszolódtam, mert a parlag indái a hó alatt keresztül-kasul szerteágaztak, szőnyeget képezve a megfagyott talajon, amire csak úgy puhán hullott rá a hó. De a test súlyát már nem tartotta meg ez a száraz inakból font növényháló, hanem a szegecselt marhabőr bakancs keresztülhatolt rajta és elsüllyedt, mintha semmibe lépne, majd azon nyomban bele is gabalyodtam az indákba. Mert hát nem olyan egyszerű az, egyszerre tisztába jönni a dolgokkal, mérlegelni és lépni, pláne ha az ember ivott is egypár kupicával. Az ember először ott van, azt hiszi, hogy nem történhet baja, vagyis még nem hisz semmit, csak később kezd el töprengeni. Meg aztán világéletemben indulatos ember voltam, el-eljárt a kezem.

Egy idő után aztán csak kikeveredtem abból a bogáncsosból, de futottam addig vagy tíz kilométert. Olyan fáradt voltam, mint a kutya. Még akkor nem

voltam színjózan, de már tisztult. A vízimalmok után már nem volt semmi, csak a holdvilág meg a havas dombok. Az események még mindig összeviszsza gomolyogtak a fejemben, csak most már az is beleszövődött a képbe, ami utána következett, hogy rohanok át a havas mezőkön. Mert akkor még nem lakott a faluban a nagyapám. És ez okozhatta, hogy kezdtem egyre tisztábban látni, mert hova futok én most? Ezek úgyis elkapnak. De még mindig futottam, mint a töketlen kutya, a torkom befagyott kút, úgy kiszáradt a fagyban. Akkor egy pillanatra olyan hitványnak éreztem ott magam, mert hátra-hátranéztem, hogy nem jönnek-e már utánam, de magasan voltam, és láttam, hogy a faluban már nem pislákolnak a lámpák, éjjeli kivilágítás nem volt akkoriban. Hát mit keresek én télnek idején, karácsonyeste a mezőn? S ez már jócskán a józanságnak volt a jele. Mert ugye akkor mi győztünk, és az volt a borzasztó. A lövés pillanatában erre mind a hárman rájöttünk, mert az a pisztoly nem a polic, hanem az én kezemben sült el. Bajkó elengedte a polic nyakán a resztungot, vagy tizenöt-húsz méterre megállt, megfordult és elkezdett nézni. Bakos, a bátyám is kipattant a sáncból, ahol a másikat nyuvasztgatta, ő is megállt, úgy nézett, mint egy szobor. Már nem mintha nem akartunk volna győzni, vagy nem vertünk volna meg addig is néhány embert. De a polic az más. Az nem ember.

A patak következett, azon is át, mint a farkas, egyedül. Mert mi tizenketten voltunk testvérek. Nem volt mit enni. Döngölt padló, hideg. El sem tudod képzelni. Akkor így éltünk, egyáltalán nem voltunk felvilágosultak. Az ember nem kérdezett. Jöttek, elvitték a gyermeket, a marhát, az ember nem kérdezett semmit. Sokszor még a gyermeke temetésére se ment el az ember. Nem az ő dolga. Meg volt tiltva. Kilencévesen mentem szolgálni. Akkor is egy patakon vagy folyón mentem át, megszomjaztam. Vágtam egy léket a jégen, de a jeges víz a szemembe csapott. Azóta könnyezik. És mindenféle seb. A halántékomon. Már nem is emlékszem. Verekedős voltam. De hova az istenbe futok? Nagyapám meg sem tud mozdulni. Sokat éheztünk mellette. Nem tudott az dolgozni már akkor. Megálltam a havas mező közepén. Aztán félkörben megfordultam.

Az éjszaka valahogy megnyugodott, nem éreztem az űzést, nem éreztem én semmit se. Kijózanodtam. Az olyan, mint amikor kiérsz a tisztásra. Mögötted a rengeteg, az erdő, a vadon. Nincsen ott semmi, amitől félni lehetne, ha jobban meggondolod. A hó olyan közönyös, mint a hegy, s a hegy, mint a völgy, s a völgy, mint a jég. Tél van. Beláttam, igaz, furcsa gondolat volt, hogy én tehetek róla, hogy belegabalyodtam a bogáncsosba. Meg kellett értsem, hogy a föld, a talaj nem akarja az embert megfojtani. Csak ha rossz helyre lépsz. De te lépsz. S akkor nem tehet ő se mást. Az én nagyapám nem tudott dolgozni, ezért folyton belégabalyodott a bogáncsosba, s ott is maradt mindörökre. Beteg volt, beteg a lelke. Kilencévesen én léptem. És azóta is. Jó sokszor bele a bogáncsosba, s aztán ki belőle. De nekem valahogy volt választásom, ilyen ember voltam. Mert ilyennek születtem. Nem mindenki választhat, de én választhattam. Különben nem tudom. De mikor már késő volt, akkor értettem meg, hogy választhatok, hogy az a fajta, aki vagyok, választhat. De már késő volt, mert akkor már belementem a bogáncsosba, s igaz, hogy kimásztam belőle, de ez csak rövid ideig tart, legfeljebb reggelig. Mert azon az éjszakán én

elárultattam, hogy ki és micsoda által, én nem tudom. Megroppant a világ, már nem én uralkodtam. A törvény uralkodott.

Pedig hát egyetlen lövés volt az csak a vak éjszakába. A levegőbe lőttem. Nem akartam én senkit meglőni, csak hát a vérem, szó, ami szó, verekedős voltam. A törvény pedig igazságos vagy igazságtan, én ezen soha nem gondolkodtam. Valamit tudtul adtam a lövéssel, és ez történt akkor. Hogy győztünk, én hírül adtam. Márpedig törvény szerint nem szabad győznünk, ilyen nincs. Mert azt lehet, hogy okoskodsz, kiskapukon mászkálsz, oldalba bököd a policot, s az úgy csinál, mintha nem venné észre. De olyat ne csinálj, hogy legyőzöd a törvényt és a levegőbe lősz. A törvény effektíve legyőzhetetlen. Mármint effektíve. Belül aztán gondolkozhatsz, hogy legyőzted a törvényt, merthogy te szabad vagy. De kifelé nincs ilyen. Ne lövöldözz! De én lövöldöztem, és menten úgy éreztem, hogy a nagy havas legelő, a közömbös éjszaka most mocorogni kezd, és elkezd kúszni felém a hegy felől a bogáncsos, suvad le a hegy hátáról, mint a drótszőnyeg, és mindjárt reám terítkezik, s akkor nincsen ahova, valaki fentről küldi alám a bogáncsost, a törvényt. De nem féltem. Ott voltam, ahol voltam, a határán az egésznek. Nem valami erőszak volt ez, csak éppenséggel elkerülhetetlen. De láttam ezt, és a határon maradtam, nem gabalyodtam teljesen bele. Elkezdtem lépkedni, és többé nem néztem hátra, de tudtam, hogy a sarkamban a bogáncsos, és mindig épp időben emelem a lábam, hogy még nem fogja le, és azt gondoltam, ott lesz, az egész falura ráborul a törvény miattam, mert én most visszamegyek a faluba, és a bogáncsszőnyeg, amibe a törvényt gondoltam, mind jön utánam a mező teljes szélességében. Hát megfordultam a falu felé, nyugodt voltam, józan.

A vízimalmoknál ugatni fog a kutya. Vagy kettő-három. Ezek itten baunkolni fognak, de hát félek én? Karácsony van, de már aluszik az egész. A nagyapám, akitől ezt örököltem, vízimolnár volt, módos ember. Örökösen dolgozott, tisztelték, míg le nem bénult. Lázár volt, ahogy én. De te már semmit se tudsz, Lázár. A vízimalmok még sehol se voltak. Csak indulnék, de még állok. Azt gondolom, a vízimalmoknál már szinte otthon vagyok, de még valami odaszögezett. A marhabőr bakancsom úgy áll a kemény havon, mint a ház. Nem fognak el, itt állok. Valami árnyék suhan a havon, de nem nézek oda. Most aztán nem. Megroppant valami, a világ, de még áll. Tartom. Mellemmel feszülök neki a törvény falának, és tartom, én tartom a törvényt. Olyan ez a hideg, mint egy fal, olyan itt a törvény, mint a fal. A tél hidege vesz körül, a megfellebbezhetetlen hideg. Hidegség van a törvény házában, oltári hideg. Ott lakom, most néhány percig állok mozdulatlan. Ez a törvény leghidegebb pillanata.

2.

A villamos zaja behallatszik a szobába. Még nem tudom, álom-e ez, vagy ébren vagyok már. A villamos dübörögve elhalad, beleremegnek az ablakok, az álom nyelve még körülvesz, mintha ez a nyelv ködfalat képezne körülöttem, ez a ködfal képezné a szobát, amelyben ébredek. Nem arról van szó, hogy úgy érzem, *mintha* ködfal lenne, inkább arról, hogy még nem érkeztem meg teljesen, még nem ismerem föl egyértelműen a szobát, a tárgyakat, a falra ragasztott plakátokat, de ismerősnek tűnnek. Tehát a ködfal a tudatomban van,

nem a szobában. Ugyanakkor a szoba a tudatom felé közeledik, de még nincs teljesen benne. E pillanatban, amikor ezt visszapillantólag leírom, hirtelen nem is tudom megkülönböztetni saját tudatomat és a szobát.

A falat hidegnek kell elképzelni, mint a ködöt, de olyan finom szövésűnek is. Nem is próbálom megőrizni, amit az álom üledékéből torzan ugyan, de megőrizhetnék. Ha szigorúak akarunk lenni, akkor az álom nem nyelv, ezért nem is lehet megőrizni. Az álom ugyanolyan érzéki bizonyosság, mintha megégetem az ujjamat. Annak, amit álmomban látok, ugyanúgy semmi köze nincsen a szavakhoz, mint annak, amit az *égető forróság* kifejezéssel ragadok meg.

Igaz, gyakran előfordul, hogy szavakkal álmodom, de az álomban a szavak is inkább képek. Az álombeli szavakat testekként szoktam elképzelni, legalábbis ez áll a legközelebb ahhoz, amit átélek egy álomban a szavakkal kapcsolatban. Tehát az álombeli szavak téridomok, kúpok, csonka kúpok, gúlák stb. Álmodtam például ezt: *szőrös csonka kúp*. Legalábbis így neveztem el, amit álmodtam. De itt a szőrzet már valami másodlagos, és nyilvánvalóan (vagy nem nyilvánvalóan) erotikus színezetet ad az álomnak. De határozottan érzem, hogy a téridom az elsődleges, a szőrzet pedig másodlagos. Ez azért fontos, mert ami itt elsődleges, annak nincsen erotikus töltete, csak annak, ami másodlagos. És a *szőrzet*, hiába másodlagos, visszamenőleg megfertőzi a *csonka kúpot*.

Ez a következőképpen történik: a csonka kúpot, hiába csonka, egésznek kell elgondolni. A csonka kúp ez és ez a téridom, egész. Azt is írhatnám a *csonka kúp* helyett: kdhfjhsdgf, mivel a szó nem számít. A csonka kúp ugyanúgy teljes és egész téridom, mint a kúp, amelynek nincsen a nevében a *csonka*. Csakhogy a szőrzet visszamenőleg éppen ezt a nyelvi félreértést használja ki, ugyanis erotikájával megfertőzi a *csonka* jelentését. Az egész képnek olyasféle jelentése lesz, amire rá lehet sütni például, hogy valamiféle nemi értelemben vett csonkaságról, kasztrációról van szó az álomban. Pedig ez a jelentés csak utólag adódik hozzá, a megnevezés pillanatában, akkor, amikor elnevezem az álombeli képet *szőrös csonka kúp*nak. Ez a megnevezés betör az álom területére, mint ahogyan a szoba kezdetben idegen látványa áttöri azt, amit ködfalnak neveztem, és ismertté válik, mert fölismerem, hogy hol vagyok: ott, ahol előző este lefeküdtem.

A megnevezés itt maga az a vágóeszköz, amivel a kasztrációt végezzük. A *csonka kúp*nak ugyanis eredetileg (az álomban) nem volt neve, egy egészleges téridom volt, de mihelyt elneveztem, maga ez a megnevezés a téridomot csonkává tette, a *csonka* nevet adta neki. De még ebben a stádiumban megőrződik az álom meleg és geometrikus tisztasága, hiszen a csonka kúpot, a kúphoz képest is, önálló téridomnak kell elgondolni. A *szőrös*, ez az otromba jelző azonban teljesen összezavarja azt, amit az álom geometrikus tisztaságának neveztem, és utólag, kihasználva a szavak, jelen esetben a *csonka* bizonytalan jelentését, visszamenőlegesen beírja az álomba a kasztrációt. De ebben a pillanatban már csak ez van meg, amivé a megnevezés teszi az álmot, maga az álom pedig elillant, a geometrikus tisztaság elillant, a neve megmaradt.

Ezért nem is igyekeztem, hogy megőrizzem az álmot. Inkább azon voltam, hogy minél több ideig ott legyen ez a finom szövésű ködfal a tudatomban, amikor a szoba látványa és az eldübörgő villamos zaja, amely megremegteti a szoba ablakait, még nem olyan tolakodóan ismerős, még nem nevezem meg, még

nem tartanak ismerősségük fogságában. Ezt a pillanatot az álomlét és az ébrenlét határának szokták nevezni. Én most a boldogság pillanatának nevezem. Nem vagyok még magam, de látom, amivé az ébrenlétben majd leszek. A *majd* csak néhány másodperc az ébrenlét felől nézve, de az álom felől nézve sokkal több ideig, vagyis éppen elég ideig tart a *majd* felé vezető út. Minél többször és egyre több ideig szeretnék benne lenni. Ez a pillanat az, amikor *úgy érzem, mindent tudok*. De azt is tudom, hogy ha túl sokáig maradok itt, ha az álom megszabott idejét túllépem, akkor valami olyasmi történhet, amit az ébrenlét felől halálnak szoktunk nevezni. Ha *ott* ez eszembe jut, akkor a boldogság megszűnik, és a helyét átveszi a halálfélelem. Ekkor már nem akarom tovább húzni az időt, hanem föl akarok ébredni minél hamarabb, hogy ne haljak meg. Régebben nem érdekelt, hogy meghalok-e. De amióta megtudtam, hogy a szerelem valóságos, azóta, mondhatom így, ellenségemnek tekintem a halált. Erről a szerelemről most nem akarok részletesebben beszélni, mert nem ez a téma. Csak azért mondom el, hogy láthatóvá váljék az ébrenlét és az álomlét közötti pillanatra, a boldogság pillanatára rávetülő árnyék, a halálfélelem árnyéka.

Látható, hogy ebben a magyarázatban a szabályszerűség vagy a létezés törvények szerinti jellege az álomlétre jellemző, míg az ébrenlét, amit életnek szoktunk nevezni, az álom megszüntetéséből él. Azt is mondhatom, hogy a törvény megszüntetéséből. Az álom utolsó momentuma ez: *a törvény leghidegebb pillanata*. Ezt az álmot, vagyis egy lehetséges álom leírását, amit, ahogyan le van írva, feltételezhetően nagyapám mond el egy álomban, talán ugyanúgy meg lehet szüntetni, mint ahogyan a törvényt. Valójában ezt a történetet nagyapám sohasem mesélte el. És egyetlen más történetet sem. De a történet maga a törvény.

Nagyapám az álomban eljut a törvény leghidegebb pillanatáig, az álom itt megtorpan, megremegnek az ablakok, eldübörög a villamos, távolról, finom szövésű ködfalon át láthatóvá válik a szoba, ahol előző este lefeküdtem. Ami ezután történik, azt egy másik álom, a *szőrös csonka kúp*ról szóló beszéli el. Ebben az elbeszélésben és az álomban van egy közös mozzanat: a fal. Először: *olyan itt a törvény, mint a fal*. Másodszor: az *álom nyelve még körülvesz, mintha ez a nyelv ködfalat képezne körülöttem, ez a ködfal képezné a szobát, amelyben ébredek*. Az első esetben a törvény a fal, ez magát az álmot határolja el az ébredéstől, a második esetben az álom nyelve, tehát mindaz, ami az álomból még hozzáférhető, az álom maga a fal. (Itt a nyelv nem abban az értelemben szerepel, mint később, amikor arról van szó, hogy a nyelv miként szennyezi be, majd szünteti meg az álmot, hiszen ott a megnevezésről van szó. Míg az álom nyelve nem nevez meg semmit, hanem ő maga az álom. Tehát a nyelv ebben a második esetben metafora. Olyasmit nevezünk itt nyelvnek, amiről éppenséggel kijelentettük, hogy eredetileg nem az, csak azzá válik. De kénytelenek vagyunk a nyelv szót használni rá, mivel meg kívánjuk nevezni azt, ami nem nyelv – bár ez üres paradoxonnak tűnhet, de nem baj.)

Az álom felől, tehát nagyapám nézőpontjából – aki közeledik a róla szóló álom végéhez, bejárja az ébrenlét felé vezető út egy részét (valójában lehet, hogy én járom be, aki álmodom őt, de ez az álom tartalmának értelmezésétől függ. Én most nem akarom értelmezni az álom tartalmát) – a fal a törvény. Az ébrenlét felől, pontosabban a teljes ébredés felé vezető út második, középső

szakaszában, amelyet a boldogság pillanatának neveztem, a fal az álom nyelve, de a nyelvnek abban az értelmében, amely éppen a nem nyelvi természetű álmot magát jelenti. A nyelv csak kicsivel később tör be ebbe a pillanatba, amikor a szoba és a villamos dübörgése teljesen felismerhetővé válik, hogy szétzúzza az álmot és szétzúzza a boldogságot is.

Van a *törvény*, a *fal*, a *nyelv*. A törvény nem nyelv, hanem fal, de a fal nyelv, metaforikusan, vagyis a fal sem nyelv, csak így nevezzük. De már nem biztos, hogy nem nyelv, mivel csak az hozzáférhető, ami nyelv, az viszont bizonyos, hogy a törvény nem nyelv, hiszen a fal, vagyis a nyelv mögött van, egy történet burkában, ez az álom. De persze nyelvvé válik, hogy megnyilvánuljon, ezt akarja mondani nekem az álom.

Csakhogy amikor a törvény még nem nyelv, az álomban, amikor álmodom az álmot, akkor én magam sem *vagyok* úgy, mint mikor ébren vagyok, pusztán csak álmodóként, aki azt álmodja, hogy én nem én vagyok, hanem – legjobb esetben is, amennyiben azonosítom magam az álom tartalmával – a nagyapám. Amikor álmodom, akkor saját magam számára képtelen vagyok bizonyítani, hogy ténylegesen is létezem. Álmomhoz másvalaki viszont nem férhet hozzá, hogy tanúsítaná a létezésem, csakis egy olyan másvalaki, akit én álmodok.

Ahol a törvény nem nyelv, én magam sem biztos, hogy létezem. De az álom segítségével megsejthetek valamit arról, hogy mi lenne, ha nem léteznék. Ha az álmom nem ért volna véget a törvény falánál, s én soha többé nem térek vissza abba a szobába, ahol előző este lefeküdtem, akkor csak a lövés létezne, nagyapám, a vízimalmok, a hó, a bogáncs és az éjszaka. De ezek közül egyik sem én vagyok.

Pontosabban, talán létezhetnék úgy, mint egy lehetetlen törekvés, lehetőség vagy vágy, hogy megszüntessem nagyapámat, a lövést, a legelőket, a falat, és visszatérjek a szobába, de még ez a törekvés sem biztos, hogy én lennék, mivel még nem vagyok, csak a lövés van, a hó, a bogáncs, a legelők, a marhabőrből készült bakancs, meg a törvény, vagyis a fal. Ha ezen a falon, amely a nagyapámmal történt események színhelyét és a szobát elválasztja, a létezésem lehetősége, amit törekvésnek neveztem, nem tudna áttörni, akkor azt mondhatnám (mondhatnám-e?), hogy meghaltam. És onnantól kezdve senki nem lenne, aki bizonyíthatná, hogy egyáltalán létezett a szoba, ahová előző este lefeküdtem, és senki sem mondhatná, hogy hallottam, amint a villamos eldübörög, megremegnek az ablakok, és a távolból, a legelők irányából a köd áttetsző szövésén keresztül felismerhetővé kezdenek válni a szobám falára ragasztott plakátok.

3.

Elbizonytalanodom, hogy volt-e valójában választásom, vagy az én lábamat is végérvényesen beszőtték az indák, amelyek a hó alatt lapultak, mint a nagyapámét. Azok a mocskos policok. Most megállok, hiszen nincs miért a nagyapámékhoz mennem, a legelők irányába. Sokkal inkább az lenne a halálos döntés. Ki kell keverednem valahogyan ebből a ködből, a törvény falként magasodó ködoszlopai közül. Most tehát itt vagyok a törvény, a fal, a nyelv álom felőli oldalán, megfordulok, hogy ne a legelők felé menjek, mert az, úgy tudom,

a halálba vezet, hanem át kell törnöm a törvény falát, amely szembesített a ténnyel, hogy mégiscsak én voltam az, akinek a kezében eldördült a fegyver. De mi várhat rám, ha ez a köd, ami a tudatomra telepszik, eloszlik? Mi vár rám, ha elindulok visszafelé, a fal irányába, vissza a faluba, ha hazamegyek? Már bizonyára keresnek.

Ha most megégetném az ujjamat, talán fölébrednék, otthon lennék a szobában, megérinteném a falat, és nem kopogna senki, hogy elvigyenek, félholtra verjenek a policok, te böjti maszkura, ahogy Bakos mondja. De hideg van, áldatlan, oltári hideg, itt semmi nem égeti meg az ujjamat, hacsak nem a fagy.

Az arcomra ráfagyott a veríték, mint egy tükörvékony páncél, az öklöm belezsibbadt a szorításba, kissé úgy érzem magam, mintha saját magam szobra lennék. De akkor honnan jönnek ezek a szavak? Vágni kellene egy léket a jégen, szemembe csapna a jeges víz, attól talán ugyanúgy felébrednék, mint ha megégetném az ujjamat. De talán tényleg úgy járnék, hogy egész életemben könnyezne az egyik szemem, mindig törülgetnem kellene, télen pedig ráfagynának a könnyek az arcomra, mint a tükörvékony páncél, és úgy érezném magam egész életemben, mintha saját magam szobra lennék.

A szobában mégiscsak meleg van. Ahogy fölébredek, megszűnik ez az érzés, leolvad a jég az arcomról, ez az a pillanat, amikor (s ez talán csak jelképes, vagy inkább metaforikus, mintha nyelvet mondanék álom helyett, ami, ahogyan mondtam, nem nyelv) *mindent tudok*. Fekszem, és még nem vagyok magam, mint egy szobrot, látom, mi leszek, amikor teljesen fölébredek, de addig még meg kell tennem egy kellemes távot, ami a fal másik oldaláról csak néhány másodpercnek tűnhet. De innen nézve még előttem ez a séta, amely a hideg téli éjszakából, a lövés dermedt csöndjétől vezet a tavasz végi szél frissítő simogatásán át a szoba bensőséges melegségéig, amely olyan lehet, innen, az álom felől nézve, mint azok a késő őszi pillanatok, amikor alkonyattájt, egészen váratlanul, mégis alig észrevehetően elárasztja a levegőt az elmúlt nyarat idéző, majdhogynem forró légáram. A falevelek sápadtan zizegnek az enyhe légmozgásban, és már-már elmosolyodnék, csak úgy magam felé, amikor ugyanolyan váratlanul velőig hatoló, fémes csillogású, hátborzongató hangokat hordó szél támadja meg az ellanyhult és becsapott érzékszerveket.

Persze minden máshogyan történik. Végül mégiscsak hazaérek, a policok már várni fognak, talán már bent is vannak a szobában, lerángatják a ruháim egy részét, röhögnek, szidnak, és elkezdenek náspángolni. Egy piros ing lesz rajtam, ami átázik a vértől. De az is lehet, hogy megvárják a reggelt, én álmodom valamit a szavakról, a törvényről, majd fölébredek, tapogatózó érzékeim lassan fölismerik a szobát, eloszlik a tudatomat behálózó ködfüggöny, kilépek az ablak fénysávjába, és nyugodtan bevárom ott hóhéraimat.

Nem tudom, nem tudom, miként lesz.

Bár úgy lenne, hogy álmodtam az egészet: a policokat, a lövést, a vízimalmokat, a kutyákat, béna nagyapámat ott kinn a legelőkön. Ki kell rángatnom magam ebből a bozótos, bogáncsos szövevényből, ahol minden szó úgy tapad a testre, mintha véraláfutások foltjai lennének, mintha ki akarna folyni a vér a pórusaimon keresztül.

De nem, mégsem. Mégsem ez történik. Félrevezettek megint a szavak. Most látom csak, hogy mindvégig egy sötét kamrában feküdtem. Hatalmas, csonka

kúp alakú kőcsapok lógnak a kamra mennyezetéről. Jobb és bal oldalamnál a törzsemre csavart gyolcsokig hatolnak előre a kőfalak. A cellában se hideg, se meleg nincsen, de mintha lélegeznének a falak, akár az élő test, hőt bocsátanak ki magukból. De vissza is vonják a meleget. Nem tudom eldönteni, hideg van, vagy meleg.

Most megint, pontosabban mindvégig, ama köztes pillanatban vagyok, amit a boldogság pillanatának neveztem. De ez most valóságos, nem úgy, mint a szoba vagy a villamos, vagy a vízimalmok, a kutyák baunkolása vagy a pisztolylövés. Mindezeknek végtelenül eltörpül most a jelentősége. Mindannak, amit eddig elmondtam, vagy álmodtam, hogy elmondtam, vagy álmodtam, hogy valaki, a nagyapám, elmondta. De nem felejtem el őket, sem a szavakat, sem a benyomásokat. Soha többé nem felejtem, de soha többé nem fogok beszélni arról, hogy milyen volt a pisztolylövés kiváltotta győzelemérzés vagy a törvény leghidegebb pillanata. Arról sem, hogy miféle plakátokat láttam annak a szobának a falán, amelyben a pisztolylövés álmát megelőző este gyanútlanul lefeküdtem, és amelyben végül is nem sikerült újra felébredni.

Nem titok ugyan, de már semmi jelentősége nincsen.

Csak most tudatosul, hogy már egy jó ideje hallom ezt a kaparászást a bal felőli kőfal túloldaláról. De ez sem nagyon lényeges, voltaképpen. Csődület van odakinn, készülnek valamire, bizonyára. Rendben van ez is.

Ha ismernétek azt a csendet, amit még az ablakokat megrázó villamos dübörgése és az erőszakosan a pupillám felé tülekedő képek sem tudtak megzavarni abban a néhány másodpercben. Ha ismernétek…

De szólítanak mindjárt, hogy engedelmeskedjem.

GUTEN TAG HERR FREUD!

Csáji László Koppány

Hogyan lépjünk át az időtlenségbe

Meglátta a felszálló és kidurranó szappanbuborékok arcait: mosolyogtak, féltek, acsarkodtak és szerettek. A tábortűz mellett egy vándorkereskedő gyermeke fújta rendíthetetlenül a buborékokat, és azok a forró levegővel együtt, remegő fénypöttyökként röpültek föl a sötétlő magasba. Ezen az estén Naszreddin Hodzsa, a híres, furfangos bölcs és tréfacsináló, jóságos tolvaj tekintetét a buborékok magasba vitték; csöndben figyelte, amint a csillagok lassacskán sakkoztak az égen. Kikerülték egymást hosszú pályájukon, vagy épp kioltotta a fényesebb a halványabbat, azután továbbkúszott mind. Tücsökmuzsika és éjjeli vadak suhanásai hallatszottak idelentről.

Tűz égett egy nem túl távoli dombon; néhányan körülülték, alakjuk lobogott, szavaik a némasággal viaskodtak. Narancsillat és füstös sült hús szaga lengett a levegőben, míg a szomszédos olajligetek hallgatag lombjai bólogattak. Ágaik árnyékokat gyűjtöttek az árnyakra, hogy eltakarják a tigrisfoltos talajon derengő kócos fűcsomókat. Egy-egy felhő a Hold szigetén megpihent, majd továbbindult délre, amerre a nagy építmények hazája van. Langyos szellő sóhajtozott szinte észrevétlenül.

Hodzsa a hátán feküdt, egy fűcsomóra támasztva őszülő üstökét, melyben megannyi ötlet kirakodva horgonyzott már, s most mámoros szunnyadással pihentek alkotójuk agyának kikötőjében. Kint pedig szintén, mintha kikötő volna, amely a sötétségből lomhán előhullámzó végtelen tengert figyeli, úgy nézte Naszreddin a csillagoktól átlyuggatott égboltot. A szekéren, néhány méterre onnan, zizegett a szalma valamilyen apró állat körül, aki lélegzet-visszafojtva leste a fűben fekvő alakot, mozdul-e; nem mozdult a veszélyes embertömb, így aztán lopva továbbsurrant a szalma közt. Billegett a Hold, feketén gyűltek a bogyók a bokrokon, és a levelek szemei rácsukódtak önnön hajlatukra. Színtelenül és szótlanul üdvözölték egymást a harmatcseppek, szórakozottan keringett egy-egy éjszakai rovar a tűz felé, és a Föld nagy, szőrös hasára fektetve hegyláncoktólráncolt két kezét, süketen bóbiskolt a harangöblű éjszaka mezőin. Szigettelen, nyugodt vízzé vált a világ, a gondolatok a sötétben búvárkodtak. Későre járt. A Nap épp alattunk van, gondolta Hodzsa, hisz melege átsugárzik a feketéslila földön. A távolságok pengéi széjjelszabdalták a tereket Feztől Bagdadig, Szamarkandtól Kairóig és Sztambulig; a megmaradt darabkák mozaikjain minden ember álmából bugyogott elő a rózsaillatú magány.

Naszreddin Hodzsa elfeledve tegnapelőtti kényszerű távozását Khinesszir városából, s hogy azóta tizenöt-húsz martalóc lesi nyomát, boldogan nyújtózott el Allah szent ege alatt. A vérdíjról sem tudott, s a távollétében meghozott halálos ítéletről, hogy őt bárki bárhol és bármikor megölheti, sőt hogy a tettes jutalmat érdemel. Hiszen éjszaka kinyílik a Föld ablaka az érthetetlen messzeségek tájaira, és a Szíriusztól a Vénuszig beláthatni elérhetetlen partjainkat.

Tegnapelőtt alkonyatkor egy kereskedővel és kisfiával hozta össze a sors az úton, együtt folytatták vándorlásukat nyugatnak. Az öreg eleinte színes leplekről mesélt neki, aztán, mikor látta, hogy nem vevőfélével van dolga, egy ideig némán rótták a kilométereket, s hátuk mögött a megrakott szamár bandukolt. Naszreddin pedig az oldalán vitte minden holmiját. Aztán este a fáradtságtól először hamar elaludt, de nyugtalan forgolódással telt álma. Másnap, tehát ma délután négy dervissel találkoztak az Eszfahánba vezető úton. Azok ülnek most távolabb a dombon a tűz körül. Az egyik éppen feláll, pokrócot dob a földre, és elnyúlik rajta. A többiek is hajladoznak már, mint az érett búza szára; aztán, mikor a tüzet széjjelkotorták, és szikrákat vetve belecsitult parazsa a földbe, a végleges sötétség pattant széjjel. A lopakodva közeledő lépteket már Hodzsa sem hallotta, addigra ő is elhajózott egy másfajta égbolt még mélyebb messzeségén.

Egy környékbeli pásztor akadt rá végül is a három széjjelszabdalt, szanaszét heverő tetemre (bár a legyek már előtte meglelték őket). Téglaszürkére száradt vérük porral vegyülve fedte kővé dermedt tagjaikat. Forró, remegően világos nappal volt, görcsösen olvadt szét a pásztor kutyáinak vad csaholása. Másnap este Khinesszir városában tizenkilenc vérdíjat osztottak szét. A siker emlékére falucskát alapítottak „azon" a helyen: Hodzsakartakh ma is látható valahol keleten, Kharand és Bukhtakh városai között a hegyekben. Büszke és kemény emberek földje az. Néhányan persze nem hiszik, hogy Hodzsát azóta többen is látták erre-arra, amint ajándékozott, ellopott egy ökröt egy varjú segítségével, vagy épp szétosztotta egy álszent zarándok teljes vagyonát a szegény falusiak között. Egy gyakran felidézett történet szerint pedig a vérdíjra éhes üldözői elől útitársaival együtt egyszerűen eltűnt a távoli, sziklás hegyek között a porfelhőben, mert – négy dervis is tanú rá – valahogy észrevette, hogy katonák közelednek; így azok hoppon maradtak – hála legyen érte a Mindenség Urának!

Elek Szilvia

A játszma

Dráma egy felvonásban

Személyek:
Erkel Ferenc – a darab elején 66 éves, később 70, aztán 70–80 közötti, majd 80 éves, kedélytelen, mogorva, zárkózott
Liszt Ferenc – 65 éves, 70 körüli, majd 75 éves, könnyed, barátságos világfi
Adél – *(Erkel volt felesége)*, 19, majd 40 és 50 éves
Olga – *(tanítvány)*, 23 éves
Lina – *(tanítvány)*, 20 éves
Novícia – 20 éves
Egy színésznő játssza valamennyi női szerepet.

Történik: az 1870-es, 80-as években a Zeneakadémián, Erkel lakásában.
A lakás berendezése: íróasztal, két szék, háttérben zongora vagy pianínó. A zongora fölött egy Lisztről készült arckép a falon.

1. jelenet

(Erkel lakása, dolgozószoba. Este van, gyenge petróleumlámpa fénye világít a dolgozóasztalon. Erkel gondolataiba merülve, az asztalra könyökölve ül. Előtte sakktábla. Hosszú csönd.)

ERKEL Úgy! Szóval fenyeget az úr… Biztos Ön abban, hogy *(gondolkozik)*, tehát azt gondolja a tisztelt úr, hogy ilyesmivel célt ér nálam? *(Várakozik.)* Épp a gyaloggal… Nem rossz… Végül is – nem rossz. Sőt! Határozottan nemes lépés. Mondhatnám: elegáns. Egy ilyen avisóra muszáj belépnem… De csak türelem. Kéz a levegőben – várjon, várjon… Mintha épp a Trisztán előjátékára készülne a pálcája. Ugye, Langsam a tempója? Merthogy időre van szüksége a hallgatónak, hogy szíve legmélyére hatoljanak azok a lélekbe markoló késleltetések. A maga Richard barátja ezt nagyon tudja, jól mondom? Idő pedig van. – Igen. Igen. Tehát – ha Ön így, akkor én: a futóval. Futó d5. – Áttörő támadás… Így. Uram? Megtisztelne, ha a továbbiakban sem kímélne. *(Hosszasan mered a sakktáblára. Majd hirtelen felpattanva az asztal túloldalához lép. Le sem ül, csak gyors pillantást vet a tábla másik oldaláról a figurákra. Erőltetett, utánozó hangon, gyors tempóban mondja:)* Kromatikus futam két kézzel, glissando föl és le, forte, presto. *A-dúr zongoraverseny*? Mi ez nekem? *(Lép, és az asztali sakkórára csap. Majd lassan visszaül helyére, a másik oldalra. Vár és figyel. Lassan saját, eredeti hanghordozásában folytatja:)* Hogyan? Úgy? Ön tehát

mégiscsak igen kiváló játékos… Nocsak! Egészen meglep, uram! Bár azt az órát – esetleg mellőzhetnénk, nem? Tudja, mennyire gyűlölöm, ha sürgetnek… Mindenesetre, meg kell valljam, hogy Ön valóban remekül és megfontoltan játszik! Pedig mennyiszer hallottam Öntől: „Ó, hisz én nem is tudok sakkozni!" Emlékszik, amikor egy alkalommal belátogatott a Wurm kávéházba, s mi épp Szén, Spitzer és Vidor urakkal e nemes játék rejtelmeiben fürdőzve, némaságba burkolózva gondolkoztunk egy megoldáson? Igen, akkor Ön a fülembe súgta, hogy valójában nem is ismeri még csak a legegyszerűbb szabályokat sem, emlékszik? Azóta talán gyakorolta… Jól gondolom? Merthogy a szabályok igen fontosak az életben. Még akkor is, ha, mondjuk egyesek úgy tartják, hogy rájuk azok nem vonatkoznak. Na persze, szó sincs arról, hogy Ön éppen e magukat kivételezettnek tekintők közé sorolandó… Ön minden tekintetben eleget tesz a társadalmunk által elvárt erkölcsi normáknak! Példás családapa, elkötelezett hazafi, igaz magyar – tehát, ahogy elnézem, egyetlen gyakorlati esélyét használta ki, tehát ez esetben királyom a g2-re teszem, s erre Ön… Az ördögbe is! Hisz én hívtam ide Önt! Ön nélkül – mik lennénk?… – Na, erre most kíváncsi vagyok… Mit fog… mit is fog… *(Elgondolkozik, lassan feláll, a másik oldalra megy, kézbe vesz egy figurát, és újra a sakkórára csap.)* Prestissimo, molto! Akár a Walkűrök!

(Kopogtatás. Újra.)

2.jelenet

ERKEL *(felrezzenve)* Tessék! Ki az?

(Fiatal lány lép be bátortalanul, kezében kottákkal.)

OLGA Bocsánatot kérek, igazgató úr, zavarhatom?

ERKEL Parancsoljon! Olga kisasszony, maga az?

OLGA Ábrányi titkár úr küldött Önhöz – órára. Azt mondta, Erkel igazgató úrral megbeszélték, hogy Liszt úr késése miatt ma is az igazgató úrhoz jöjjek.

ERKEL Ó, persze, ki is ment a fejemből. Mikor is lesz az a hangverseny?

OLGA Holnap délután… És még bizonytalan vagyok néhány helyben… Valahogy nem áll kézre az oktávskála.

ERKEL Ilyet soha ne mondjon, kisasszony, hogy bizonytalan! Legyen magabiztos! Különben is, már eljátszotta azt a darabot a múlt héten azon a vacsorán, és nem is rosszul. Nemde? Nos – ha úgy gondolja, máris –, hallgatom.

(Erkel a zongora melletti hatalmas fotelbe ül. Olga már a zongoránál van. Idegesen lapozgatja kottáját, még valamit megnéz benne, aztán megadó sóhajjal átnyújtja Erkelnek. Olga zongorázni kezd. Hangfelvételről szól Erkel zongorára írott Rákóczi-indulója. *Egy darabig hibátlanul megy a zene, azonban egyszerre csak Olga megakad. Megáll, újra kezdi a nehéz oktávokat, de megint csak elrontja.*

OLGA *(hisztériás kitöréssel)* Megmondtam, ugye? Tudtam, hogy megakadok! Képtelen vagyok ilyen gyorsan megcsinálni! Liszt úr ráadásul legalább háromszor

ilyen gyorsan mutatta! Nekem ez nem megy!

ERKEL Kisasszony! Ha megnyugodna, kérem, ide figyeljen! *(Lassan, tagoltan, egy kézzel mutatja Olgának a nehéz részt – ez is hangfelvételről szól.)* Látja, ilyen egyszerű. A mozgást kell éreznie. A csukló mozgását. Mintha köröket írna le a csuklója. Ha nem így próbálja, bemerevedik a keze. Remélem, nem fáj!

OLGA De… Szokott gyakorlás után…

ERKEL Látja? Ebből még baj is lehet. Tessék. Lassan, egymás után tízszer, csak jobb kézzel, figyelve a csukló által leírt körökre.

OLGA Jó. Majd így gyakorlom.

ERKEL Nem majd! Most.

OLGA Most? Liszt úr nem szokott az órán gyakoroltatni….

ERKEL Az Liszt úr. Én viszont gyakoroltatom. Na, nem hallom…

OLGA Igenis… *(Nekilát lassan, egy kézzel gyakorolni, egy frázist ismételgetni.)*

(Erkel ezalatt visszaül a fotelbe, fejét tenyerébe hajtja. Változnak a fények, érezhetően időben és helyszínben is máshol vagyunk, vagyis Erkel múltba kalandozó gondolataiban.)

ERKEL Minek ezt a részt annyiszor ismételgetni, hiszen már tökéletesen tudod! Biztos vagyok benne, hogy gyors tempóban is remekül megy! *(Feláll, és a háttal ülő lányhoz lép.)* Adél! *(A lány abbahagyja a gyakorlást, és szembefordul Erkellel. Rövid ideig csak nézik egymást.)* Adél, te kiváló zongorista vagy! És – jobb vagy nálam! És – szeretlek… *(Csókolják egymást.)* Eljössz velem Pestre? Mondd, hogy igen! Megkaptam az állást a Német Színházban. Már kibéreltem egy belvárosi lakást. Kitűzött koncertjeim vannak! Híres leszek! Fiatal vagyok, s mégis, mindenem, amit csak el akartam érni, megvan, tudod! Már csak Te hiányzol az életembe! Adél, mondd, hogy eljössz velem, kérlek, mondd! És……

ADÉL Elmegyek veled. És… *(Hosszú csók.)*

3. jelenet

(Sötét lesz. A monoton gyakorlás újra felhangzik. A zongora már teljes sötétben áll. Erkel ugyanúgy a foteljében ül, mialatt Olga változatlanul azt a pár ütemet ismételgeti. A gyakorlás hangjai tovább szólnak. Hátul, a színpad végében, egy emelvényszerű magaslaton megjelenik Liszt, amint kis íróasztalánál áll, háttal. Reverendát visel. Az asztalnál fiatal, szép novícia ül, neki diktál Liszt.)

LISZT Drága Barátom! Hogy miféle különös szeszélye a sorsnak az, hogy újból távol vetett minket egymástól? Miféle titkos akarata ez a Mindenhatónak, hogy engem megint hosszabb időre távol tartson szeretett szülőhazámtól? Én ezt meg nem mondhatom, jó Barátom. Pedig minden erőmmel azon voltam *(elgondolkozik)*, igen, tehát erőmmel azon voltam, hogy ezt az utamat minél hamarább megtehessem! Teremtő atyám mégis tartóztat. *(Megáll és a novícia kezét bámulja.)* Hogy magának milyen szép, hosszú ujjai vannak! Talán próbált már zongorázni velük? *(A novícia némán és zavartan bólogat, nemlegesen.)* Ó, hol is tartottam?… Bocsásson meg!… Tartóztat, ugye, ezt már mondtam. Igen. Írja! A rendbe va-

ló belépésem bizonyos kötelezettségei miatt kénytelen voltam eleget tenni a bíboros úr kérésének; tanultam, tanulok, mint egy szorgalmas diák, leckéket magolok, amit gyerekként sohasem tettem. Holott inkább Krisztus-művemen dolgoznék, meg a pesti diákokkal vesződnék, meg Önnel vacsoráznék az Európa Hotelben… De nem is erről akartam írni most Önnek, hanem arról, hogy sikerült végre Weimarban műsorra tűzetnem az Ön Hunyadi-nyitányát! Úgy néz ki, hogy magam dirigálhatom ősszel, a zenei ünnepségeken! Ugye, örül? *(Megáll.)* Ezt is leírta? Azt, hogy: ugye, örül? *(A novícia némán bólint.)* Rendben. Folytassa csak… Wagner barátom pedig mániákusan Pesten akarja felépíteni az operaházát, s eme meggyőződéséről eddig még senkinek sem sikerült lebeszélni őt. Sebaj, lényeg, hogy az első, legnagyobb lépéseket már megtettük a magyar zene felvirágoztatásáért. És Wagner nélkül. Ügyeljen, kérem, a legfinomabb virágszálakra, főleg a kis Olga és Vilma kisasszonyokra, hogy könnyedén és ne túl sokat gyakoroljanak! Hamarosan leszek újból az Ön lakásszomszédja – a falakon keresztül megint hallhatja glissandóimat, mint ahogy én is az Önéit, úgyhogy addig is maradok kiváló tisztelője és elnöke Akadémiánk élén, és az Ön Lisztje, igaz barátsággal…

(A zongoraszó a szöveg alatt lassan abbamarad. A novíciát sem látjuk már, csak Liszten a fény.

Majd a fény újra Erkelen, s Liszt eltűnik.)

ERKEL Kisasszony, alaposan kigyakorolta, meglátja, kiváló lesz! Most már menjen és pihenjen! Jó éjt! A holnapi növendékkoncerten találkozunk.

OLGA *(előrelép [a novíciából megint Olga lesz], halkan oson ki a szobából, és közben alig hallhatóan szól Erkelhez:)* Jó éjszakát, Igazgató úr!… Köszönöm az órát!

(Erkel visszaül a sakktábla elé. Mogorván nézi a figurákat.)

4. jelenet

ERKEL Hát persze! Én hívtam Önt Magyarországra. Mennyi, de mennyi időmbe került! És – igazán nem is voltam biztos benne, hogy jól teszem… Ön, Liszt Ferenc, a valaha élt legkiválóbb művésze a zongorajátéknak, elkényeztetett virtuóz világfi, aki előtt királyok, hercegek, na és hercegnők hevernek. Magyar hazafi? Igen, Ön annak tartja magát, uram – de valóban, mily könnyű Önnek külhonban hazafinak lenni! Ön Rómában, Párizsban vagy Weimarban bármikor megszólalhatna magyarul! Ha legalább pár szót is tudna… De van fogalma arról, milyen érzés az, amikor az ember nem beszélhet, nem énekelhet, nem érezhet az anyanyelvén? Amikor azt érzi, hogy idegen hatalmak fosztják ki lelkét és szívét? Tudja, barátom, mennyire tisztelem rendkívüli művészetét. *(Átlép a sakktábla túloldalára, s kezébe fog egy figurát. Gondolkozik, csönd, majd váratlan harsány nevetésre fakad. Liszt hangját, hanghordozását utánozva:)* Mennyit is kap Ön egy estére? Úgy értem, a gázsija – mennyire is… *(Visszateszi a figurát, újra a saját oldalára lép, és saját hangján, komoran mondja:)* A híre… Igen, Önre a híre miatt volt szüksége en-

nek a kisemmizett országnak. Ön nevet? Azt hiszi, győzött? Én meg úgy vélem, én győztem… Vagyis… Győzök és vesztek… A magyar virtus már csak ilyen… Persze, a tanítványok – velünk, az Ön kollégáival egyetemben – mind csodálják Önt. Próbálják is utánozni. Kell is a lelkesítő példa, az Ön nagysága mindnyájunkat lázba hozza, de ugye belátja: egy ilyen kis Olgának türelmes, heti rendszerességű oktatásra van szüksége, s nem az utazó virtuóz egy-két bölcs tanácsára… Oh, barátom, bocsásson meg nekem, agyam kissé túlterhelt a feszített munkától – talán igazságtalan vagyok Önnel. Lépjen! Ön következik. De az órához hozzá ne nyúljon – az ég szerelmére kérem!

5. jelenet

(Félhomály, hátul újból feltűnik Liszt. Megint diktál a novíciának.)

LISZT Tisztelt és kedves barátom, Erkel úr! Közös barátaink szájából hallom hazám vádjait. Tudom, Ön is így gondolkodik rólam. De mégis Ön volt az, aki leginkább mellém állt, aki minden lehetséges erőt megmozgatva kiharcolta, hogy a megalakuló Zeneakadémia elnöke én legyek! Ön, aki mindig is magyar honban élt s magyar dalt szívott az anyatejjel, engem befogadott az új magyar zene szentélyébe! Pedig saját állását, saját pozícióit veszélyeztette ezzel! Ön mint a Filharmóniai Társaság elnöke s a Nemzeti Színház zenei igazgatója koncerteket rendezett nekem, vezényelni, zongorázni hívott, s Ön, akit méltán tarthatunk hazánk első számú komponistájának, a magyar opera megteremtőjének, Ön az én világcsavargó zenémet tűzte műsorra! S nemcsak az enyémet, hanem az olyan németét is, mint Wagner! Micsoda fenségesen nagyvonalú lélek az Öné! Önzetlen és páratlan! *(Megsimogatja a novícia arcát.)*

ERKEL *(még mindig a sakktáblát figyeli)* Lépjen, barátom, Önre várok!

LISZT De megértem Önt. Ha azt állítja, a hírnév kedvéért én bármit megteszek… Igaza van. Igen. Leültem Bach úrral. Azzal a Bach úrral, akit Önök, otthon élő magyarok gyűlölnek. De leültem Deák Ferenc úrral is! Ha nem teszem, talán nincs ma Zeneakadémiánk! Ha nem vagyok ennyire ismert, ha nem lennék uralkodók és államférfiak gyakori vendége, mire menne velem?

ERKEL Látom, gyalogja előrenyomult. Szép elgondolás, de azért kis luk van a számításaiban…

LISZT Igen, abban is igaza van, hogy nem tudtam rendesen megtanulni a magyar nyelvet. De azt tudja, hogy értek, szinte mindent megértek! Az a háromévnyi tanulás nem veszett kárba! *(Liszt és a novícia már nem látható.)*

ERKEL Hogyhogy ennyi ideig gondolkodik? Lejár az ideje! Ez nem Önre vall! Csak nem öregszik Ön is? Amint látja, ha muszáj, már én is használom az órát… Vigyázzon, mert érik a matthelyzet!

6. jelenet

(Hirtelen erős fény lesz a színpadon. Adél lép be a szobába, gyorsan, idegesen. Itt már negyvenéves.)

ADÉL Franci? Elhozta a patikustól azt az orvosságot?

(Erkel nem válaszol, erőteljesen és elgondolkozva a sakktáblát figyeli.)

ADÉL Franci? Nem hallja, Önhöz beszélek?! Gyulának egészen felment a láza, legalább 40 fokos már! Az a gyerek életveszélyben van! A nevelőnő kimenőt kapott, a másik két fiú egymást tépi a gyerekszobában, a kicsinek most kötöztem be a sebet a térdén, mert csúnyán felsértette az előbb, a konyha úszik a felmosólében, mert a szakácsnő kiborította, estére vacsoravendégeket várunk, és maga, meg itt ül mozdulatlanul! Azt akarja, megbolonduljak?

ERKEL Kedvesem, Szén tegnapi feladványán gondolkozom… Egyszerűen nem tudom elhinni, hogy ilyet lépett, hogy lehet az, hogy rajtam így… De a gyerekzsivajtól lassan az én fejem is szétpattan…

ADÉL Franci, maga tényleg nem hallotta, mit mondtam? A gyerek rosszul van!

ERKEL Ó, Gyula!

ADÉL Igen, Gyuláról van szó! Kit érdekel most az a Szén?

ERKEL Ó, Istenem! A délelőtti próba után el kellett volna rohannom azért a gyógyszerért, ne haragudj, Adél, máris, azonnal megyek, mit mondtál, hány fokos a láza?

ADÉL Erre most nincs idő, menjen!

ERKEL Sietek, add ide a felöltőmet, kérlek! És adj egy fehér inget is…

ADÉL Az most miért kell?

ERKEL Tudod, ha visszaértem a gyógyszerrel, rögtön be kell mennem a színházba, próbajátékot tartunk a tuttista hegedűsöknek. Emlékszel, nem? Mondtam már, hogy muszáj lesz kibővítenünk a zenekart a *Mesterdalnokok* előadására, Wagner már a reggeli gyorssal meg is érkezett, ő is részt vesz a válogatáson…

ADÉL Ez azt jelenti, hogy délután sem lesz itthon… az előbb Szén, aztán meg Wagner…

ERKEL Kedvesem, mondtam, előre megmondtam.…

ADÉL És a vacsoravendégek…

ERKEL Nélkülem is ellesznek, tudod, este egy órát is tartok…

ADÉL Szóval mindent rám hagy, mint mindig! Egyedül boldoguljak el a beteg gyerekkel meg az őrjöngő többivel, veszekedjek a szakácsnővel, bonyolítsam le a vacsorát a vendégekkel, akik mellesleg a főzeneigazgató úrhoz jönnek, nem pedig a feleségéhez…

ERKEL Kedvesem, kedvesem, te mindent meg tudsz oldani, és nem lesz ez mindig így!

ADÉL Nem? Mióta hallom én ezt?

ERKEL Ez most egy nehéz helyzet, de tudod, hogy…

ADÉL Évek óta, amióta hozzámentem magához, ezt hallgatom! Mindig csak nehéz helyzet van! De pénzünk, nyugalmunk – az soha! Franci, maga, magának minden fontosabb! Csak a színház, a zenekar, az opera, a komponálás, a tanítás meg a sakk! Meg a nagy nemzeti ügyek! És velünk, a családjával mi lesz? Hányszor, de hányszor megtehettük volna, hogy külföldre megyünk? Franci, maga híres, külföldön is elismert zongoraművész lehetett volna! Ha – ha elmegyünk innen! Hányszor hívták? És a zenéjét is már rég külföldön játszanák! Nem ebben a porfészek fővárosban! Kínlódva! Pénztelenül! Rettegve a besúgóktól, titokban szolgálva azt az ügyet, ami magának mindennél fontosabb… De megéri? Magának ez megéri? Nézze meg Lisztet! Neki van igaza, hogy külföldön él!

ERKEL Adél, kérlek…

ADÉL Elegem van.

ERKEL Adél, add oda a receptet!

ADÉL Azt mondtam, elegem van. Ha Gyula meggyógyul, elköltözöm innen.

ERKEL Miket beszélsz?

ADÉL Jól hallotta! El fogok válni magától!

ERKEL Adél! Hiszen szeretlek…

ADÉL Tessék, a recept.

7. jelenet

(Adél kirohan a szobából. Erkel döbbenten áll, a recepttel a kezében. Aztán ő is kisiet a szobából. Sötét. Felhangzik Erkel Rákóczi-indulója, *nagyon jó előadásban [hangfelvételről]. Adél újra belép a szobába, felkapcsolja a villanyt, egy pillanatig tanácstalanul áll, majd nagy indulattal a zongora fölött függő Liszt-arcképhez lép, leemeli a falról, leteszi a földre és kimegy a szobából.*

Erkel szobájában megint sötét lesz, s a fény a hátul ülő Lisztre vetül, aki most maga írja levelét.)

LISZT Kedves Barátom! Szeretném Önt megkérni arra, hogy távollétemben fogadja egy igen kitűnő tanítványomat, akinek már jó pár órát adtam itt Weimarban, de talán még nem eleget. Jó lenne, ha pesti tanítványaim közé fel tudná őt venni, ha nem is a teljes tanévre, de vendéghallgatóként néhány hónapra. A hölgyet Lina Schmalhausennek hívják, rendkívül tehetséges, de kissé szertelen, és épp az Ön rendszeres, következetes gyakorlási módszereire lenne szüksége. Biztosítom, hogy nem fog csalódni benne! A kisasszony a jövő hét közepén már valószínűleg Pesten lesz. Kérem, ne utasítsa őt vissza, és megérkeztemig foglalkozzon vele! Maradok az Ön irányában mindig kiváló tisztelettel és köszönettel, Liszt.

(A zene Liszt szövegének vége felé erősödik, és a szoba fénye is. Erkel lendületesen nyit be a szobába.

Fiatal lány zongorázik, Erkel belépésekor megáll a játékkal és zavartan feláll.)

ERKEL Bravó, kisasszony, ez igen! Az egész lépcsőház az Ön kiváló futamaitól zeng! Gratulálok! Igazán kitűnően játszik! Ön lenne – Lina kisasszony?

LINA Akkor már tud rólam… Üdvözlöm, Igazgató úr!

ERKEL Én is Önt; méghozzá a Magyar Királyi Zeneakadémia vendéghallgatói között!

LINA Hát felvesz? Nem voltam biztos benne, hogy – meg fogok felelni…

ERKEL Ugyan, kisasszony! Akiről Liszt elnök úr ilyen ajánlólevelet küld, az nem lehet akármilyen zongorista! Honnan is jött?

LINA Drezdából. És köszönöm a bizalmát. Mindent megteszek, hogy a jövőben…

ERKEL Jól van, kisasszony, erre most nincs szükség. Menjen be a titkár úrhoz, aki el fogja mondani Önnek a heti órarendet. A szállása rendben van?

LINA Igen. Minden a legnagyobb rendben.

ERKEL Jó. Akkor most hagyjon magamra. Mindjárt jönnek a fiaim, épp a legújabb operámon dolgozunk.

LINA A fiai is muzsikusok lennének?

ERKEL Bizony ám, és nem is akármilyenek. A hangszereléshez pedig nálamnál is sokkal jobban értenek. Tehát legközelebb; a zongoraórán találkozunk.

LINA Köszönöm, Igazgató úr! Viszontlátásra!

8. jelenet

(Zene hangfelvételről. Fényváltás. Egy kis idő múlva abbamarad a zene. Világos lesz. Erkel feláll a zongorától. Kottapapírjait összerendezi és becsukja. Majd egy metronómmal babrál, idegesen…)

ERKEL Magyar zene… Mi az? Feszes ritmus, amit a metronóm diktál, mi? Ah, kinek kell ez? *(Leteszi a metronómot.)* A nép dallamai! A nép hangszerei! Ott a cimbalom, nem? Beraktam a szimfonikus zenekarba. És? Más lett tőle a zeném? Wagnernek igaza van, hogy nem ír áriákat! Berlioz is kitalálta a maga formáit… Liszt is újít, hogy a csodába ne újítana? Istenem, hol vagyok én tőlük? Milyen zeneszerző vagyok én egyáltalán? Emlékeznek-e rám majd száz év múlva?

ADÉL *(ez már egy jóval idősebb Adél, hangját kívülről halljuk, valójában Erkel gondolataiból)* Franci, a himnuszodat az emberek az ország minden táján ismerik, úgy hiszik, ez egy népdal…

ERKEL Azt a pár nagyáriát még megtapsolják, de hát ezekben ott a magyar lélek tüze, az, ami lángol benne… Az tartja életben…

ADÉL A legnagyobb tapsot a Te operáid kapják, emlékezz csak, hányszor játszottátok a *Bánk bán*t vagy a *Hunyadi*t! És mindig telt házak előtt!

ERKEL Én csak a magyar szívet tudom megdobogtatni, de Wagner meg Liszt – igen, ők egyetemesek!

ADÉL Te operaházat állítottál fel egy olyan országnak, ahol az emberek még azt sem tudták, mi az az opera! És zenekart alapítottál egy szellemi sivatagban!

ERKEL De ők jobbak nálam! Liszt pedig – sokkal jobb!

ADÉL Magyar zenét vittél a színházba, a koncertterembe! Mindent feláldoztál a nemzetért! Mindent megtettél, amit csak lehetséges! Zeneakadémia sem lenne nélküled!

ERKEL Liszt mellett én – mindig csak másodhegedűs leszek…

ADÉL Hazádért feláldoztad a házasságodat…

ERKEL És Ferenc fiamat, akinek még a halálos ágyánál sem állhattam… Nem tudom, jól tettem-e…

ADÉL Mindent jól tettél.

ERKEL Mégis elhagytál, Adél!

ADÉL Franci, mindent jól tettél, és én már régóta nem haragszom rád. Fel kellett áldoznod magad. És engem. És a családi életünket. Az én dolgom az volt, hogy veled legyek, aztán pedig, hogy magadra hagyjalak.

ERKEL Pedig szerettelek…

ADÉL Én is téged, Franci. És még most is szeretlek…

ERKEL Átkozottul hiányzol, és hiányzik a bizonyosság, hogy…

ADÉL Hogy jól csináltad-e az életedet, igaz?

ERKEL Öreg vagyok már. Vissza kell néznem. Igen, talán néhány dolgot jól tettem. De nem hagy itt bent valami, ez olyan – csak neked merem elmondani… Ez…

ADÉL Ez a hiúságod, Franci.

ERKEL Hiúságom? Az… igen…

ADÉL Mindig első akartál lenni…

ERKEL Első, és a legjobb.

ADÉL És van, akin nem tudsz felülkerekedni.

ERKEL Igen. Hisz te…

ADÉL Mindig is tudtam. Tudtam, mi bánt a legjobban.

ERKEL Akkor mit mondasz? Mit tegyek ellene?

ADÉL Ne add fel!

ERKEL De hisz…

ADÉL Győzd le őt!

ERKEL De hát – mindent jobban tud nálam!

ADÉL Ez nem igaz!

ERKEL Nem?

ADÉL Ne add fel! Le kell győznöd őt!

9. jelenet

(Erkel felugrik az asztaltól, és dühödten körbe-körbe járkál.

Hatalmas zongorazene indul, több darab szól egyszerre, mintha többen gyakorolnának. Liszt háttal ül, az emelvényén. Kinyilatkoztatásszerűen mondja:)

LISZT Gyermekem, a szennyest otthon kell kimosni. A technikai problémákat a napi gyakorlások alkalmával kell megoldani. Az én óráim nem arra valók. Én a művek mondanivalóját keresem, az eszmét, ami nélkül az egész nem ér semmit.

ERKEL Kérem, kérem, álljon meg, kérem, hiszen ez a rész teljesen piszkos! Lassan, különféle ritmusvariációkkal át kéne gyakorolnunk, egy kézzel, kihangsúlyozva mindenhol az egyet! Igen, csak ezt a két ütemet!

LISZT Hagyja csak, kisasszony, majd én eljátszom, csak azt figyelje, mennyire engedem magam átadni a fokozásnak, úgy élem át ezt a hatalmas áradatot, hogy közben kézben tartom az eseményeket. Ilyen egy tarantella…

ERKEL Csak a kíséretet szeretném hallani, dallam nélkül…

LISZT Jöjjön, kisasszony, hagyja magát sodorni a tánccal!

(A kaotikus zongorazenéből vad tánczene lesz [Liszt Tarantellája*]. Liszt előtt megjelenik Olga, vidáman pörögve, kacagva.)*

OLGA Ön? Jön, Mester? *(Olga magához húzza Lisztet, s táncolnak, egyre lendületesebben.)*

ERKEL *(a zene és a két másik szereplő erősödő hangja miatt emeltebb hangon:)* Kisasszony, ne akarjon még gyors tempóban játszani! A tempónak meg kell érnie!

(Olga és Liszt már lejjebb, Erkel szobájában táncol. A tánc egyre vadabb, alatta női kacajok, egyre erősebb viháncoláshangok hallatszanak. Olga is kacarászik. A táncolók már Erkel mellett forognak. Liszt szorosan magához öleli Olgát.)

OLGA Igazgató úr, nem táncol? *(Hallhatóan kezd kifulladni a tánctól és Liszt szorításától.)*

LISZT Barátom, felkérheti a partneremet!

OLGA Ó, drága Mester, könyörgök, ne szorítson ennyire!…

ERKEL *(fülét befogva)* Kisasszony, magának külön kézzel, pedál nélkül, kottából kell gyakorolnia!

LISZT A hölgy kitűnően táncol! Még a zongorázásánál is különben! *(Olgához:)* Nem akarja meglazítani ezeket a szoros gombokat, kisasszony?

OLGA Ugyan, hogy mondhat ilyet?… Micsoda bál, micsoda mulatság! Miért nem jön velünk, Igazgató úr? Önnek is táncolnia kell!

LISZT Olga!

OLGA Ferenc!

10. jelenet

(Hatalmas fény- és hangkavalkád lesz a színpadon. Erkel fülét befogva hátrál, próbál kilépni ebből a képből. Hirtelen eltűnnek a táncolók, csönd lesz és sötét. Erkel a sakktáblánál ül újból, és a figurákat nézi.)

ERKEL Abbé úr, én a tanítványoktól a precizitást és a biztos technikát várom el. Ennek eléréséhez idő kell. És lassú, kitartóan lassú gyakorlás. Látja? A sakk. Itt is az idő a lényeg. Az az óra… Megszámolta már, mennyi hangot tud egy másodperc alatt leütni? Maga virtuóz… A szellem, a legmagasabb eszmék diadalához időre van szükség. Érti? Várni. Kivárni. Tudni, mire készül a másik…

LISZT *(újból hátul, az emelvényen ül, félig háttal)* Szenvedéllyel, tehetséggel, ösztönös ráérzéssel! Én bizony nem habozok a lépéseimmel… Tessék! Ha hívnak, megyek. Ha felkérnek, játszom. Ha ölelnek, visszaölelek… Erre mit lép, Igazgató úr?

ADÉL *(hangja kívülről szól)* Franci! Az abbé úr saját lakosztályában szállásolja el egyes leány tanítványait! Te ezt tűröd?

ERKEL Mesterséges sáncolást tervezek. Majd a következő vonalzáró áldozattal ki lehet kezdeni a d5 huszár biztosnak látszó, valójában nagyon is labilis helyzetét…

ADÉL Az abbé nem írt magyar nyelvű nemzeti operát, mégis ott áll a szobra, ahol a tiéd, Franci! A te Operaházad előtt! Te ezt elviseled?

LISZT Igazgató úr, engem szorít az idő, sok feladatom van még! Ezért is zongorázom gyorsan!

ADÉL Botrány botrányra, vadházasságai, gyerekei… A szabadkőműves kanonok naponta misét hallgat, nem furcsa, Franci?

ERKEL A futó nem üthető…

ADÉL Az abbé élete egy erkölcsi fertő! Habzsolja az életet! Azt mondta, tanításért, koncertért többet nem vesz fel pénzt. Mégis övé az évi négyezer forint az államtól! A te fizetésed hol van ettől?

LISZT Barátom, támadom a vezérét!

ERKEL Nem! A kisstílű támadás nem az én stílusom…

ADÉL Győzd le őt! Most megteheted!

ERKEL Nem! *(Felpattan a sakktáblától.)* Abbé úr! Én a jobbomat nyújtom önnek! És legmélyebb és legigazabb hálámat kell kifejeznem, és azt a köszönetet, amely őszintén, szívemből jön. Ön mindent – és még annál is sokkalta többet – megtett hazánk szellemi megújulásáért. Köszönöm ezt Önnek – a legnagyobb magyar muzsikusnak!

ADÉL Győzd le őt! Most megtehetnéd!

(Csönd. Erkel némán visszaül a sakktáblához.)

ERKEL Hát legyen! De azt az órát látni nem akarom többé! *(Ingerült mozdulattal lesöpri a sakkórát az asztalról. Hangosan kiáltva:)* Lina kisasszony! *(A szobaajtóhoz siet, és kiszól rajta a szolgának:)* Kérem, azonnal küldje be hozzám Lina kisasszonyt! *(Idegesen, tépelődve járkál.)*

(Belép Lina.)

ERKEL Kisasszony, mondja kérem, ma délután lesz órája Liszt úrral?

LINA Igen, Igazgató úr! Ma egész délelőtt erre az órára készültem.

ERKEL Helyes, azt jól tette.

LINA Igazgató úr?

ERKEL Igen, igen… Meg szeretném kérni valamire… Ha befejezték a

zongoraórát, kérem, mondja meg az abbé úrnak, hogy jöjjön föl ide, az én lakosztályomba. Kihívom őt egy sakkpartira.

LINA Sakkpartira? De hisz Liszt úr nem is tud sakkozni…

ERKEL Igen, ezzel tisztában vagyok.

LINA Ön pedig….

ERKEL Azzal is… Szóval ne felejtsen el szólni neki!

LINA Természetesen, Igazgató úr.

(Lina kiszalad a szobából. Sötét.)

11. jelenet

(Majd félhomály. Egy idő után Erkel megmozdul. Az asztalon rendezkedik, tologatja a tárgyakat, készíti a sakkozóhelyet. Majd leül az asztalhoz. És vár.)

LISZT *(hátul ül az emelvényen, levelet ír)* Kedves jó Barátom, igazgató kollégám! Úton vagyok újra, a vonathoz menet egy postakocsiban írom e sorokat. Kérem, bocsássa meg nekem eme modortalanságomat, hogy szó nélkül léptem ki Zeneakadémiánk kapuján! Váratlan sürgönyt hozott a postás az imént, amelyben Cosima lányom Bayreuthba hív. Azonnal mennem kell, a boldogságtól szinte repülök! Hogy a lányom írt, és hív!

ERKEL Uram! Kedves, jó barátom! Tessék, csak tessék, foglaljon helyet nálam! Azért jött, ugyebár, hogy egy rendkívül korrekt és komoly játszmában megmutassa, mit tud.

LISZT Ne higgye, kérem, hogy meg akarnék futamodni! Megkaptam az ön kihívását, és – bár igaz, nem vagyok egy jó sakkozó – el is fogadom azt. Csak hát most mennem kell. Így e játszmánkat el kell halasztanunk.

(Valahol, távoli, halk hangon, lassú ketyegéssel megszólal a sakkóra. Olga gyámoltalanul – kottákkal a hóna alatt – belép a szobába. Erkel nem veszi észre.)

ERKEL Itt az ideje, hogy fehéren-feketén eldőljön, melyikünk a jobb. *(Most látja meg a lányt.)* Maga? Maga, kisasszony?

OLGA Bocsánat, Igazgató úr… Zongoraórára jöttem… Négy órára beszéltük…

ERKEL Nincs óra, ma nem tartok órát! Jöjjön vissza holnap, baronessz!

(Olga ijedten kihátrál a szobából.)

OLGA Igenis – Igazgató úr… Akkor holnap…

ERKEL *(mintha mi sem történt volna, folytatja)* Tehát, barátom, ha – véletlenül – Ön kerekedne felül, megígérem mint elnök, hogy Önt azonnal felveszem a Pesti Sakk Kör tagságába. De ha mégsem, akkor kénytelen lesz elismerni fölényem.

(Erkel most hallja csak meg az óra hangját. Pillanatra elakad a beszédben és hallgatózik, majd folytatja. A sakkóra hangja is néha megszűnik, majd újra hallatszik.)

Nem szeretném megijeszteni, de tudnia kell, hogy jelen pillanatban engem tartanak az ország legerősebb sakkozójának. Amióta szegény Szén barátom *(megint hallgatózik)*, a világbajnok nincs az élők sorában… De ez ne befolyásolja önt! Még véletlenül sem! S hogy lássa, milyen úriember áll ön előtt: természetesen lépéselőnyt adok önnek.

LISZT Még azt is tudatni szeretném Önnel, hogy legkedvesebb kis tanítványomat, Lina kisasszonyt is magamhoz kérettem – tudja, a magunkfajta öregembernek már szüksége lehet egy gondoskodó, gyengéd női kézre is…

ERKEL S Öné a választás, melyik színnel óhajt játszani… De azt az órát el kéne…

(Erkel felpattan, és elkezdi keresni a sakkórát. Benéz a zongorába, az asztalon keresgél.)

LISZT Lina kisasszony a holnap reggeli gyorssal utazik utánam. Ég önnel. És várjon rám! Ha visszatértem, a sötétet fogom választani. Az ön odaadó barátja, Liszt…

(A sakkóra egyre hangosabban ketyeg. Erkel már kétségbeesetten keresi, hol lehet. Fülét befogja.)

ERKEL Nem, nem bírom, ez kibírhatatlan… Az idő… Hallod, Barátom? Itt szól… Hallod?

(A sakkóra szörnyű hangosan és idegesítően egyforma ütésekkel szól. Erkel erre az egész asztalt felborítja, sakkostul, mindenestül. A ketyegő sakkórát ekkor találja meg az asztal alatt, a földön. Felveszi.)

ERKEL *(egy darabig hagyja, hogy az óra e földöntúlian ijesztő ketyegéssel szóljon. Elkeseredve szorítja magához, szívéhez emelve, mire csönd lesz. Aztán szólal csak meg:)* Itt szól… Hallod?

LINA *(hangja távolról szól)* Kedves Erkel igazgató úr! A szomorúságtól mélyen lesújtva szeretném közölni Önnel, hogy szeretett mesterünk július 31-én, Bayreuthban örökre eltávozott e földről. Temetéséről lánya és unokái gondoskodnak. Tisztelettel: tanítványa, Lina Schmalhausen.

(Csönd.)

ERKEL Meghalt… meghalt… Tehát ő is – csak halandó volt… És – mindig – más időkben élt…

12. jelenet

(Zene. Erkel: Három a tánc… *Világos. Erkel öregen, betegen dolgozóasztalánál ül és ír.)*

ERKEL Adélom, jó ez így nekem, hogy legalább – ha néha is – levelet váltunk. Legutóbb érdeklődtél alkotói munkámról… Hát bizony, nem vagyok tétlen, hiába léptem már át a nyolcvanadik éven. Nemrég fejeztem be egy szép verbunkos fantáziát. Búsongó, emlékező dallama mélyhegedűn és zongorán szól. Talán Lisztre gondoltam, amikor írtam… Tudod, egy életen át készültem arra a játszmára. Mégsem játszottunk. Csak az óra ütései szóltak… De azok aztán… Hallgasd csak! – A dallama… De a győzelem Liszté, mégis… Megérdemli. És ezt a darabot is. A címe: *Három a tánc halálig*. Mit gondolsz? Tetszene neki?

VÉGE

Falcsik Mari

Egészen másfajta énekek-éneke

1. ismerem már vagy harminc arcodat
és mindegyikben gyönyörömet lelem

2. élvezem benned a nagy nyugodt teret
hogy sarkos tárgyakkal régi és
idegen háborúk nyomával nem kell ütköződnöm

3. figyelem benned az átható figyelmet
ahogy a sok hiába mozgást
nézed a túlpörgő világot s benne engem

4. hiszem benned az álruhás királyfit
aki tudja ez az egész sáros mocsok
vidék csak rossz álom vagy tévedés

5. értem benned a meghajló hátú férfit
ahogy az osanban a túlpakolt kocsit
löködd arrébb mint rosszabb napjaid

6. siratom benned a pihés koponyájú
átlátszó erű fehér csecsemőt akit már
nem is a mellemen hanem a szívemen
ringatok ha nem vagy itt

7. igen a görbe szúrós néma nevetést is
ami efféle nehéz női levegőket oszlat
szeretem benned a csúfondáros öreg kínait

Fodor Miklós

A természet szentsége – a szentség természete

Az ember a természet gyermeke. Ám amíg gyermek, még nem ember – még csak lehetőség. Ha elszánja magát, hogy kört kanyarítson az erdő sűrűjéből, ha e mágikus körön belül kertet kezd működtetni, és ha e kertet az erdő – a Zöld angyal – meg-megújuló visszaszerző kísérleteivel szemben is megvédi; akkor elmondhatjuk, emberré alkotta magát. Az ember csak efféle kultúrhősként ember. Ha nem vívja meg e sajátos – mondhatni létteremtő – harcot anyjával az elszakadásért, akkor előbb vagy utóbb visszasüllyed… Vissza? Ugyan hova? Nem adatott az ember számára a küzdő-küszködő létmódon kívül más.

Szent az az ember, aki a természet természetes kötelékei közül kiszabadítja magát a szabadság borzongató kalandja kedvéért. Szent az az ember, aki a természetből kört hasít, hogy e körön belül kultúrát alkosson. Miért szent? Mert azt a megalapozó forgatókönyvet éli, melyet az emberteremtő hatalom reá bízott. Mert a szentség fogalma mindarra vonatkozik, amit az ember létalapozó és létáttüzesítő hatalomként ismer fel a maga számára. Legyen bár érzés, gondolat, törvény vagy viselkedésminta. Erről a nagy drámáról szólnak az archaikus mítoszok és a varázsmesék: az ember a sárkánnyal való küzdelem során elnyeri a teremtés koronája címet. Nem mindenki képes hőssé válni, de aki hőssé vált, annak eredeti isteni kiválasztottsága bebizonyíttatott – az méltó arra, hogy egy embercsoport csillaga legyen. Méltó arra, hogy egy közösség királlyá koronázza.

Ezen a ponton megálljt kell parancsolnunk a gondolatmenetnek, és fel kell tennünk a kérdést: vajon nem túl derűlátó-e ez az emberkép? vajon a győzedelmes ember mint szent ember felrajzolása nem idejétmúlt-e? sőt, nem a legnagyobb kísértés hinni magunkban, és éppen a természet ellenében?!

Kezdjük tehát elölről, nézzük meg, milyen gondolatok ötlöttek egymásra következően elménkbe. Az ember a természet gyermeke. Ám olyan gyermek, aki képes a természetet legyőzni, aki képes saját rendszerű, különálló köröket alkotni. Az ember tehát a természet torzszüleménye? Olykor annak mutatja magát… Javaslom, a legvégsőkig higgyünk abban, hogy nem az. De ha nem torzszülemény, ha nem „véletlen balett-táncos", akkor olyan ténye a természetnek, mely jelentést mutat fel. Felmutatja azt a drámai tudást, hogy a természet méhében – azaz teremtő lényegében – hord valamit, ami ellene fordulhat. A természet az emberben felmutatja lényegi drámáját. És ki mondhatna ellent annak a véleménynek, hogy az ember végletes lény, minek következtében a természet rejtett drámáját éli sorsszerű történelme során. Ez a dráma az eredete, ettől tehát nem szabadulhat.

Ismerjük a fogalmat: „anyatermészet". Ismerjük az anyai érzést, és ismerjük a gyermeki vonzódást. Tudjuk, hogy az anya olykor mostohává válik, de azt is tudjuk, hogy az anyai szeretet örök, hogy minden gyermeki engedetlenségen

és ellenkezésen túl van. Azt is tudjuk, hogy óvó és tápláló, de éppen emiatt a szabadság ellenségévé is válhat. A természet alapfogalma szerint: anyai szeretet, ebből következően az ember akkor is kicsiny gyermeke marad, ha történetesen úgy tetszik, urává vált.

De a természet nemcsak anya és nemcsak szeretet, hanem hatalom is. Olyan öntörvényű, olyan saját rendszerű gigantikus valóság, mely nem az ember érdekében létezik. A természet az ember nézőpontjából Anya (hiszen a gyermeke) és Sárkány (hiszen gigantikus, saját rendszerű szörny, mely bármely pillanatban eltaposhatja gyermekét). Az anyában a sárkánnyal időről időre meg kell küzdeni, mert csak ideig-óráig aratható felette győzelem. Aki a végső győzelmet prédikálja, az emberi létezőt kívül helyezi a nagy létdrámán. De ha kívül helyezi, el is pusztítja, mert az ember csak e sárkányküzdelemben edződik emberré. És ha nem is mindenki, legalább egyesek, akik aztán jogot nyernek arra, hogy törvényt és mintát adjanak másoknak. „Jog, hogyha van: az én jogom, / Enyém itt minden hatalom" – énekli Nagy László a *Himnusz minden időben* című versében.

A sárkánnyal megküzdő hős egyvalamit biztosan jobban ismer, mint a többiek. A sárkányt. Ő tudja igazán, hogy a sárkány nem képzeletbeli létező, hanem a legvalóságosabb hatalom egy arca. Ő tudja igazán, hogy aki a sárkányt legyőzi, az időt és teret nyer az utána következők számára. Ebben az időben és térben – mely tehát a kultúrhős révén adatik – rendezkedhetnek be a kultúrák. A sárkányölő azt is jól tudja, hogy győzelmének értéke kettős: jó, hogy legyőzte a sárkányt, de rossz, hogy a következő nemzedékeket megkímélte a küzdelemtől. A következő nemzedékek látói a legkülönbözőbb közösségi emlékező technikákat alakítják ki, hogy a győzelem káros hatását kivédjék. A felejtés és megszokás azonban nagyobb úr a kulturális emlékezésnél. Az évszázadok időmalma felőrli az eredeti dráma katartikus képeit. Hiába játsszák el rituálisan, hiába emlékeznek rá varázsmesékben, eljő az idő, amikor a felejtés hatalmát csak a valósággal való véres összecsapásban lehet megtörni.

A nemzedékekről nemzedékekre szálló tudás arról, mi az ember lényege, lassan szétmállik. Eljő az idő, amikor természetessé válik a kultúrjavak élvezete, és az a gondolat, hogy ehhez minden további nélkül jogunk van. Eljő az idő, amikor természetessé válik a hatalom akarása anélkül, hogy e hatalmat a teremtő szeretete tenné jogszerűvé. Eljő az idő, amikor a természet tagjai pusztán mint kiszakítandó, nyereséget termelő árucikkek szemléltetnek. És eljő az idő, amikor a tudás már nem az emberi lényeg katartikus újrafelismerését, hanem az élvezet, a hatalom és a nyereség akarását szolgálja. Egy korszak végét jól jelzi a szorongás, mely nem képes azt mondani: Ő szeret minket. De ha akadnak is számosan, akik hitükkel úrrá lesznek e szorongáson, azt azért ők sem képesek mondani: örömét leli bennünk. Minden kultúrát fenyeget az alkony, az elerőtlenedés, a lényeg feledésének réme. Minden kultúrának eljő a korszaka, amelyben a szentség csaknem ismeretlen élménnyé és fogalommá válik. Minden kultúra civilizációvá válik, feledi eredetét, engedi, hogy a hatalom, az élvezet és a nyereség akarása vezesse.

Minden kultúra hajlik arra, hogy a természettől elkerített teret a mértéktelen szabadság mámorának engedje át. Hajlunk arra, hogy a természetellenest mint izgalmasat fölébe helyezzük a természetesnek. Hajlunk arra, hogy feledjük:

a természet gyermekei vagyunk, s mint gyermekeknek az is kötelességünk, hogy a természet jogát a kultúra kertjén belül érvényre juttassuk. A természet embert szólító nyelve jelképbeszéd. A teremtő kultúrák a jelképek egyetemes nyelvén szólnak. Ezért két különböző kultúra, amennyiben mindkettő teremtő, szinte fordítás nélkül megérti egymást. A jelképek szerves egységbe szervezik a teret, az időt, a zenét, a képet, a gesztusokat és rítusokat, a beszédet és az éneket. Az a kultúra nevezhető teremtőnek, ahol a jelképek mindent átható élet- és közösségszervező hatalmát vallják.

A természetet legyőző, tőle teret kiharcoló emberre az a feladat hárul, hogy olyan életet éljen, olyan szent mintaképrendszert alkosson, mely a természeti jelképek erejére és formatörvényére támaszkodik. A szent ember, a szent megnyilatkozás a természettől elszakadni hajlamos kultúrában a természet nyelvén nyilatkozik meg. A diadalittas, elkényelmesedő, feledékeny embert eredeti létteremtő drámájára emlékezteti, és ezáltal lényegébe hívja vissza. Ha másképp nem, azzal a sorskényszerrel, mellyel valakit egy elkövetkező korszak meghatározó szentjévé avat. És áldoz…

„TRB” VI.

Hétvári Andrea

Víztükörtánc

– Három negyedben –

ADAGIO

hullámok lángján áramol
körbe-körbe vénák virágain
esték barlangját suttogja végig
teremtés csöndjébe hajol
összefénylő vállaink
néma mosolya

*

ANDANTE

fölemel, betakar
izzítja mély tüzét
kékesen-zölden ölelő
óceánritmusú karod
hallgatag kagylócsöndedbe zár

*

AFFETTUOSO

puha feketék habjából
merített szomjúság mar
torkomon, mellkasomban
jössz te, s bújok én is bölcsen
kerengő árnyad kisimult tavába

Egy partitúra margójára

„s marad, mi volt…”

ha andantéba érnek mind az almák
– parányi hangjegyek – de hallani
a mély eget zenélve közrefogják
a villanydrót ezüstös szálai

felhőbodorba karmolászó markod
jelenbe zengő percet nem talál
seholban éledt égre nyíló arcod
világi létbe lengő pókfonál

hiába írod kezdetét a dalnak
a kotta lüktetése megszakad
a hangok mind a múlt tüzébe halnak
s a *Bánk bán* színpadán szünet marad
ha már tudatlan szíven átrohan
e színtelenre vált időfolyam

KÍVÜL / BELÜL

Ivánovics Beatrix

haiku.

(Egy írás, mely nem szól semmiről, nincs semmit értelme.
Egy írás, mit fölösleges elolvasni!)

A haiku japán. A japán haiku buddhista művészet. A japán buddhizmus a zen. A zen üresség. Az üresség haiku.

A szív-szútra, más néven a bölcsesség szíve szútra, mely a zen egyik legfőbb szent irata, minden létező dolog ürességéről szól. Miként a „szem, fül, orr, nyelv…" üres, üres maga a szenvedés, öregség, halál, ürességtermészetű a megvilágosodás is. A zen-művészetekben is nagy hangsúlyt kap mindez.

„A forma üresség, az üresség forma." Az ürességet a formán keresztül tapasztaljuk meg, milliófféle megjelenése az egy és ugyanannak. Elválaszthatatlan segítői egymásnak. Egymásban nyilatkoznak meg, ha az egyik nem lenne, a másikat nem érzékelhetnénk.

Az ürességet a könnyebb megragadhatóság kedvéért fénynek, energiának is szokták nevezni – ilyenformán viszont könnyebben megragadható! Az üresség kifejezés viszont túl absztrakt, minden jelenséget üresnek nevezni túlmutat az értelem határain, s pont ettől képes felszabadítani. Ha azt állítanánk, hogy minden ugyanabból az energiából áll össze, csak más-más alakot ölt, az megérthető, elfogadható, s mint olyan, beleilleszthető korlátolt, elme uralta világképünkbe. Az áttörés azonban elmarad.

Nem létezik a nirvána elérése, sem a nirvána el nem érése… s akik ezt megértik, végül elérik a nirvánát. Remek paradoxon, aminek hálóján az elme fennakad. Hogyan lehetne hát elérni valamit, aminek az elérése nem létezik? Ha elindulok, sosem érkezem meg, ha nem indulok el, már ott is vagyok. Nem olyan nehéz megérteni, ha nem akarom megérteni. Ha viszont megérteni akarom, elpattan, mint egy buborék. Ott kezdődik a probléma, hogy elmozdulok. Hogy haladni akarok olyan valami felé, ami helyben van. Ha a tudat nem mozdul, megtalálta, ha a keresésére indul, elveszti.

A zen a pillanatban levés misztériumát hangsúlyozza a gondolkodás helyett. *„A gondolatok eltakaró hatása nélkül"* időzni. Úgy tartják ugyanis, hogy minden probléma ezzel kezdődik. Képtelenek vagyunk annak látni valamit, ami, mert azonnal felcímkézzük, az elménkben már meglévő struktúra alapján. Így válik pontatlanná a kommunikáció is. A szavak – pusztán szavak. Mindaz, amit kimondunk vagy más módon közlünk, sosem adhat teljes, valódi képet arról, ami bennünk van. Még egy egyszerű tárgy, egy toll, egy könyv se ugyanaz nekem, mint annak, aki mesél róla. Benne foglaltatik ugyanis minden előzménye, a múltja – események, okok és okozatok egész hálózata. Egyetlen toll, egyetlen virágszirom magában foglalja a mindenséget. A zen – többek között – igyekszik olyasféle kommunikációval élni, mely túlmutat a formán, lélektől lélekig szól. A művészetekben úgyszintén: ha a festészetüket tekintjük, a lényeg nem

abban van, amit ábrázolnak, hanem amit nem. Igen gyakran a lap fehérsége a szembetűnőbb. A haikuköltészetben pedig éppúgy a ki nem mondotton van a hangsúly.

Természetesen a zent magyarázhatjuk így is – ha már magyarázatot kívánunk: a gyermeki lélek egyszerűségét hangsúlyozza. A gyermek még képes tisztán látni a világot, percről percre rácsodálkozni a dolgok valódi természetére. Tudatosnak lenni annyi, minden pillanatban az adott pillanatot megélni, annak teljességében. Mivel a gondolatok a múltba és a jövőbe vezetnek, túl kell lépnünk rajtuk, hogy eggyé váljunk a jelennel.

De ha a zent ilyenformán próbáljuk megragadni, ha elmagyarázni szeretnénk, és szavakkal, gondolatokkal körbezárni, éppen a saját lényegiségét nem vesszük figyelembe. Ahogy az „üresség"-et magyarázni kívánva is elsiklunk valami fontos, lényegi, ámde ábrázolhatatlan felett. A kulcs, a válasz éppen a gondolkodásfelettiségben rejlik. Egy kóant racionálisan sosem fogunk tudni teljes mértékben megérteni, sem azt, hogyan lehet a tant átadni egy szál virág fölemelésével. A cél inkább a tudat kizökkentése, az, hogy képesek legyünk felfedezni: a jelenségek közötti logikai kapcsolat elsődlegesen a saját elménk illúziója, és nem a külvilág törvényszerűsége. A zen értelme és célja meghaladja a gondolatiságot, hogy részesei lehessünk, túl kell lépni a szavakon, az értelmezéseken, a saját struktúrakedvelő értelmünkön. Mert az „abszolút" nem rendszerezhető, és nem ruházható fel az emberi tudat attribútumaival.

A haiku üresség. Az üresség zen. A zen a japán buddhizmus. A buddhista művészet a japán haiku. Japán:

haiku.

P. S.: Ez az írás a semmiről szólt, a semmi az értelme. Egy gondolat csupán, s mint olyan, téves. Fölösleges volt megírni.

Rott József

Kimondatlan titkok

Prágai Tamásnak ajánlom

Végtagjait elgyengítő, jóleső nyugalom szállta meg a szomszéd szobában tiktakoló nagy, dióbarna falióra hangjától. A sarkig tárt, kétszárnyas üvegajtó szabad áramlást engedett a szabályosan ismétlődő, fáradhatatlan kalatolásnak, mely az álom felé sodródó kislány számára megtöltötte és a megszokás biztonságával bélelte ki a gyerekszobát. Hányszor látta vasárnaponta, istentiszteletről hazatérőben szikár nagyapját, ahogy a körömhegynyi kampó kiakasztásával kinyitja az óraajtót!

Eleinte nem törődött a két-három percig sem tartó művelettel, ám a ritka rendszerességgel megismétlődő mozdulatsor lassacskán összeállt képzeletében a külön-külön ellesett pillanatokból, s addigra akaratlanul is részese lett a szertartásnak. Ha a közelben tartózkodott, megállt a széles szobaküszöbön, ahonnan a legjobban láthatta, ahogy nagyapja a fehér inges, inas karjával munkába veszi a törékeny szerkezetet. Ilyenkor egyszerre láthatta a valóságban és a nyitott üvegajtócskában visszatükröződve simára borotvált, mindig szigorú arcát. Kicsit csodálta is, hogy ilyen finom mozdulatokra képes. Nem beszélt, tekintetét vigyázón a kézfején tartotta, ám arra, hogy gondolkodna, sem az arca látható, sem az üvegből visszatükröződő fele nem engedett következtetni.

Megállította a cirádás, rézveretes ingát, majd jobbjával, valami máskor nem tapasztalható gyengéd türelmességgel felhúzta az óraszerkezetet. A nyitott szárnyú pillangót formázó vaskulcs alig hallhatóan a fadoboz alján koppant, miközben az újralendülő inga megkezdte útját. A kislány nem tudta volna eldönteni, hogy az óra szolgálja-e a nagyapját, vagy éppenséggel a nagyapja igazodik évszázados paraszti alázattal a mutatók járásához, csak azt érezte, hogy mindannyiuk élete és szívverése ezen elmaradhatatlan mozzanatok folyománya a vasárnapi ebédtől egészen a következő istentiszteletig.

A keskeny üvegszekrényben serénykedő inga hangja mintha nem is a magasból, hanem így süppedőben, a félálom képlékeny mezsgyéjéből hallva, egyenest az időtlenség mélyéről fakadna, s porlana szét is mindjárt a visszhang által. A kislány karjával erőtlen kísérletet tett a takaró alatt, hogy magához ölelje, ami még menthető a verőfényes nyári délutánból. Az utcán közeledő szekérzörgést, a szél által az ablaknak vert port meg a református templom harangjának mély bongását. Csakhogy hasztalan maradt az ölelő mozdulat, a két tiktakolás között pedig láthatatlan húrként kifeszült egy véget érni nem akaró pillanat: ha utánakap, megkapaszkodhat benne, nem zuhan bele az időtlenségbe.

A hirtelen ébredt vágyban ott lappangott az utóbbi nap minden kudarca: a kedvetlensége és a szokatlan fáradékonysága, valamint az az egészen furcsa vágya, hogy elbujdokoljon a pajtásai elől. Az anyja, aki nap nap után megállás

nélkül dolgozott a konyhában és a ház körül, s aki többnyire csak akkor méltatta figyelemre, amikor kivetnivalót talált a viselkedésében vagy terve volt vele, nem is hagyta szó nélkül az étvágytalanságát.

– Legalább a cseresznyéből ennél! – hallotta távozóban a csukódó ajtó mögül. Az öccse által szedett cseresznye valóban ott kínálta bordó, feszes húsát a kredencen, ám gondolni sem bírt vele. Fojtó pára ült a konyhán, mert az anyja arra a pár percre sem hagyta abba a mosogatást meg a zöldségpárolást, míg ők ketten az asztalnál ültek. A feloldott zsiradék nehéz szaga ott gomolygott a levegőben, s neki minden alkalommal, ahogy a mosogató zománcos falához koccant egy-egy lábas, összeszorult a gyomra. Jól ismerte a lecsapódott, zsírral telt pára tapintását, akárcsak a tyúktollal kavargó kopasztóvíz émelyítő szagát. Törölgetés közben az ilyen edények síkos oldala megőrizte az ujjnyomait, hacsak el nem maszatolta őket a törlőkendővel. Az öccse megeresztett egy kaján vigyort a tányér fölött, ami éppúgy szólhatott az anyjuknak, mint neki. Csibész kis arcáról bajos lett volna leolvasni, mit fog tenni a következő pillanatban. Már a fán teletömte magát cseresznyével, így neki sem ízlett az ebéd. Függőlegesen markolta meg a villát, haragosan döfködte a mákos metéltet. Jancsika olyan, akár a jancsiszeg, szokta mondogatni a kislány a rokonoknak, ahogy azt az anyjától hallotta: fontoskodva, borzongató büszkeséggel. Ha nem üti meg magát, elvakar egy varasodó sebet, nehogy fájdalom nélkül maradjon.

Neki viszont kihűlt a combja, míg a levest kanalazta. A jeges érzés az öléig hatolt, elgyengítette, végül készülődés nélkül, szoknyástul, ujjatlan felsőben kucorodott ágyba. Már leülepedtek körülötte a ház zajai, mire átmelegedett a takaró alatt, csak az emlékek neszeztek még benne.

Ingerültség bujkált az anyja cseresznyét unszoló szemrehányásában, ami talán nem is neki szólt: korán kelt, mint más napokon, s mire az öccsével kimentek a konyhába, már fáradt volt és nyűgös. Reggelit tett az asztalra az építőmunkás férjének, az apjuknak, aki sosem ért rá várni, ám örömét lelte benne, ha bárkit megvárakoztathatott. Megtömte gyomrát és kibattyogott a buszmegállóba.

Az anyja ekkor már harmadjára vagy negyedjére váltott cipőt. Még fiatal volt és fürge, ám ahogy a kertből érkezve görnyedten megállt a gangon, legyek kerülgették, és az arcába hullott a haja, inkább hasonlított a saját anyjára, aki naphosszat a nyomában volt. Az öregasszonyt, a kislány nagyanyját már régen alaktalanná tette az önmegtartóztatás és a mindennapos erőfeszítés. Vaskos, visszeres lábait, melyekkel jószerével ki sem lépett a faluból, újabban pedig a portáról, meg sem emelte járás közben, így alig lehetett hallani közeledtét a gangon vagy az udvar porában. Csupán az akarata nem tört meg az idők során. Zsémbes hangja anélkül is uralkodott, hogy kieresztette volna. Nem fenyegetőzött és nem átkozódott, ha valami nem a megszokás szerint történt, csak megcsuklott a hangja és öreg, vizenyős szemét elfutotta a könny. Ekkor a kislány anyja megkeményedő szájszéllel szaporára fogta léptét, hogy mihamarabb a kedvére tegyen.

A faluba indulva rendszerint a könnyű félcipője mellett döntött. Már utcai ruhában, rendbe szedett hajjal lépett bele, hogy menten megváltozzon általa a hangulata. Keményen és öntudatosan kopogtak a cipősarkak a kamrában, konyhában. A kislány a ház távoli zugából is szinte látta, hogy magához veszi

a fonott kosarat, megtorpan, mint akinek eszébe jutott valami, üres üvegek csörrennek a kosár alján, megint fordul egyet, ki-be csúszik a kredencfiók, a pénztárca is a helyére kerül, majd ugyanazok az öntudatossá váló léptek végre lendületet nyernek a gangon, hogy aztán elenyésszenek az utca zajában.

Ritkán marad el két-három fertályóránál tovább, ám ennyi idő is elegendő ahhoz, hogy átrendeződjenek vonásai és hangja megteljen derűvel. Míg harisnyás puhasággal lép szekrénytől szekrényig, fennhangon meséli, mit hallott a faluban, közben az állótükör leplezetlenül mutatja törékeny kulcscsontját, fehér bőrét. Olyan vékony a nyaka, olyan erőtlennek tetszik a teste a gyűretlen, fodortalan kombiné alatt, hogy a kislánynak megtelik a szíve szeretettel. Mohón issza magába szavait, hiszen az anyja által nyernek előtte arcot és alakot a szomszédok, utcabeliek, akik kivétel nélkül Ónagyék olajjal felitatott, hajópadlós boltjában szerzik be a kenyeret, sót. Kölnivizének illata, felhevült teste kipárolgásával keveredve megédesíti a szoba levegőjét.

A kislányból kibuggyant a nevetés, ám éppen ekkor megjelent a nagyanyja az ajtóban. Szeme, a tűző napról érkezve, még nem szokott hozzá a ház tompa fényeihez, szemsarka nedves volt, szemhéja verdesett. Hangját szintén bizonytalanná tette valami nyugtalanság vagy felindultság keltette reszketés: nem lehetett tudni, mit gondol, de mire mondandója végére ért, szavát a megszokott nyerseség uralta.

Megkapaszkodott az ajtófélfában, ahol a festék elszíneződése mutatta tenyere helyét, mezítelen talpa elszakadt a hajópadlótól, végigdörzsölte a küszöböt, majd megpihent a konyha kövén. Kötényének elmosott, fakó virágai felperzselt tarlóra emlékeztették a kislányt. Megy, gondolta, hogy előkészítse a fenőkövet meg a kést.

Az anyja, aki megbújt a szekrényajtó mögött, magára kanyarította háziruháját. Elsőnek ért a gangra. A rászáradt sártól nehéz, feslett, lógó nyelvű kerti cipő nyugtalanító hangokat keltett a kövön. Mintha helyét keresve, ide-oda topogna viselőjük. Még néhány hiába megtett félfordulat a konyha elfüggönyzött üvegajtajának vagy a zajos baromfiudvarnak, gondolta a kislány, és toporzékolni fog. Egyetlenegyszer látta, hogyan végez az anyja a baromfival, azóta csak annyit tud az udvar változásairól, hogy a tavasszal keltetett, hosszú lábú, röpködő bogarak után futkosó csibék közül lassacskán eltünedeznek a kakasok, hogy csak egy, a legerősebb maradjon meg közülük, míg a tojókká fejlődő jércék ugyanilyen elkerülhetetlenül szoknak bele a kerítéstől kerítésig élhető, eseménytelen életükbe. Olyannyira övék lesz az a tompa nyugalom, hogy éktelen lármát csapnak, ha bármi is kizökkenti őket az álmos révületből.

Az öregasszony által emlegetett kendermagos csirke lógó szárnnyal gubbasztott az udvar sarkában. A nyaka felől gyérülő, szélborzolta tolla után nem lehetett eldönteni, hogy kakassá vagy tyúkká fejlődhetett volna, ha kegyesebb hozzá a sors. Mindaddig a girhessége és az állandó éhségérzettel együtt járó izgékonysága tette észrevétlenné, ám most, hogy elhagyta ereje, egyszeriben feltűnővé tette a mássága. Fél lábon állva, bánatosan nézelődött, még csak utána sem nézett az elröppenő bogaraknak. A baromfiudvar porfürdőző, magot csipegető, káráló, kotkodácsoló népe nem vett tudomást róla, ahogy már ő sem vágyott a többiek közé. Úgy tűnt, az öregasszonyon kívül senkit nem érdekel a létezése.

A kislányt megijesztette az ágyban az ölelő mozdulatának hasztalansága, és ugyanabban a pillanatban meghallotta a falióra következő taktusát. Ennyi idő sem kellett hozzá, hogy forróság öntse el ölét, s végre megértse, mi történik vele.

A megkönnyebbülés okozta új nyugtalansága vezette át a szobán, különben minden olyannak tetszett, mint más napokon: a szőnyeg nesztelenül fogadta magába léptét, a gang felől szabadon és vérpezsdítőn áradt be a napfény, zajok születtek s hunytak ki nyomtalanul. Mire a fürdőszobába ért, csak a növekvő kíváncsisága maradt. Már lekuporodott, amikor eszébe jutott, hogy nem gyújtott lámpát, az érzéseinek viszont megfelelt a félhomály. Sarka eltávolodott a papucstól, könyökével a térdére támaszkodott és felnézett a virágmintás csempére. Az öntöttvas csapból csepegett a víz, alatta vízkőcsík mutatta útját a lefolyóig. A kislány tekintete a tükörpolcra tévedt, onnan arra a könnyű, puha csomagra, melyhez ez idáig csak az anyja nyúlt havi rendszerességgel.

Míg az ágyban időzött, az anyja lemosta a konyhaasztalt, felsöpört és kiszellőztetett. A falra akasztott paradicsompasszírozó és az ütött-kopott vájdlingok torz árnyat vetettek a falra. A függönyön legyek fürdőztek a lenyugvó nap fényében. Elsőként mégis arról vett tudomást, hogy az apja megérkezett a munkából. Egyedül ült az asztalnál a jól ismert, lassan és foltszerűen égboltkékké fakuló, verejtékszagú munkagúnyájában, előtte megrakott tányér, amit a kislány nem láthatott beléptekor a széles hátától, csupán azt, hogy kiéhezve és mohón közelíti szájához az ételt s hajol egyazon lendülettel fölébe, miközben szétfoszlik kezében a nagy karéj kenyér, és fennhangon magyarázza, mi történt vele a távoli építkezésen.

Nincs abban túlzás, amit mond, csak túl hangos és rámenős ahhoz, hogy a szavaival egy időben valósággá válhasson az a toronydaru, melynek fülkéjébe függőleges vaslétrán mászik föl a kezelő, essen vagy akár szakadjon az eső, s még félúton sem jár, amikor már láthatatlanná enyészik az elemózsiás táskája. A betonfundamentumból kinövő tízemeletes panelházakban majd azzal a tudattal hajthatják álomra fejüket az emberek, hogy reggelente, miképp azt az ablakból láthatják is majd, a gyerekeik perceken belül beérnek az óvodába, iskolába. Ők pedig az épületek földszintjén kialakított üvegfalú vásárlóterekben elégíthetik ki szüntelen szerzésvágyukat. Kapható lesz azokban a boltokban a télikabáttól a nyakkendőtűn át egészen a bontott csirkéig minden, amit földi halandó megkívánhat. Az épületek között széles aszfaltutak kanyarognak majd, sötétedéstől pedig utcai lámpák fürtjei fognak őrködni a játszóterek és parkok fölött. Az apja itt felnevetett, mint aki hiszi is, meg nem is, amit mond. Ugyanis még merő sár a környék, az anyagszállító teherautók elakadnak a kátyúkban, a mérnökök ingerlékenyek, a brigádvezetők erőszakosak, a munkások pedig szívesebben ácsorognak és cigarettáznak a barakkok és félig felhúzott épületek árnyékos oldalán.

– Hát te miért nem kerülsz közelebb? – kérdezte tele szájjal, és a kislány magának sem tudta volna megmagyarázni, miért maradna szívesebben a háta mögött, miközben a tűzhely felől engedelmesen elébe lépett. Az anyja mozdulatait hasonló engedelmesség vezette, ahogy pótolta a tányérról az elfogyó csalamádét. Egyetlen biccentés volt érte a köszönet, melynek folytatásaként az apja szája megint találkozott a kenyérrel. A gőzölgő krumpli mellett, a paprikás

lében már csupán egy félig lerágott comb emlékeztetett a csirkére, meg az abroszon kupacba gyűlt, megrágott és leszopogatott csontdarabok.

– Sápadt ez a lány! – folytatta az apja, majd hozzá fordult: – Nem vagy jól, aranyom? – Szájára, a paprikás zsírral, kiült az elégedettség, már lassabban evett, szaporábban szuszogott, és szemével mintha keresett volna valamit.

– Mi baja lenne?! – vette védelmébe az anyja, noha mind a hangja, mind a figyeléstől megkeményedő vonásai aggodalomra utaltak. Szódát és egy palack bort tett az asztalra, aztán a kislányra szólt, mintha valóban az útjában lenne: – Mit lábatlankodsz itt nekem?!

A kislány nem szerette ezt a hangot. Az anyja igyekezettől fénylő homlokához, kibomló hajához, konyhai kapkodásához kötődő hangulatot. Máskor az apja ölébe ült volna, hogy vigaszra leljen, most azonban, még nem egészen értette, miért, távolítani kezdte tőle egy éledő érzés, nem mintha enyhült volna, inkább hevesebb és követelőbb lett tőle a magánya.

– Miért bánsz így vele? – hallotta már a gangról az apját, aztán az anyja edényzörgéssel, csapkodással nyomatékosított válaszát. Pontosabban a válaszának a dallamát, mert a tartalmára nemigen figyelt. Ennél a hanghordozásnál csak az keltett benne tartósabb félelmet, amikor az anyja elhallgatott. Összeszorított szája mindennél beszédesebbnek bizonyult.

A kislány, minél inkább feledni akarta, annál tisztábban emlékezett arra a napra. Még akkor is, ha egyszer teljességgel jelentéktelennek tűntek, máskor viszont, talán azért, mert maga is gyengélkedett azon a reggelen, ijesztő jóslattá váltak számára a történtek. Esőszag ülte meg az őszi udvart, ködbe vesztek a holtvíz-parti nyárfák. A kopár almafát megfeketítette a lecsapódó pára. Még a hangok is úgy törtek át vagy éppen fúltak bele az egyre vastagodó ködbe, mintha a zajforrások is elvesztenék a maguk jól megszokott, kiismerhető alakját. Hálóingben állt meg a konyhaajtóban. Akárha nem viselne papucsot, úgy sütötte a hideg kő a talpát.

Az anyja a sáros, lógó nyelvű kerti cipőben szaporázott be a gangról, baljában egy tyúkot tartott a szárnytövénél fogva. A kislány még nem értette vagy nem akarta megérteni a sietsége okát, a cipősarka zaklatott kopogását, csak utóbb gondolt rá, hogy a nagyanyja akkor már betette a baromfiudvar kapuját és a ház felé csoszogott. A tyúk kifáradva a tusakodástól, kinyílt csőrrel pihegett, szeme kitágult, semmit sem értett abból, ami történik vele. Minden gyorsan zajlott, mert a kést és a zománcos tányért jó előre odakészítették a kőre, a tűzhely mellé.

A kislány úgy látta, mintha a kés kereste volna az anyja kezét, aki elborult arccal viaskodott a rikácsoló baromfival. Több esetlen kísérletet követően, a sáros kerti cipő letaposta a gyenge lábakat, a szárnyakhoz fogott pihetollas nyak megfeszült, minden mást elvégzett az élesre fent kés.

Délidőben, vagy talán a következő vasárnapon, a terített asztalnál már nem kísértette az eset. A tört krumplin végigcsorgott a pecsenyezsír, a párolgó töltelékből kiérzett a bors és a petrezselyem illata. Az apja jókedve átragadt a családra. Egyszerre beszéltek mindahányan. A kislány kézbe vette a pirosra sült combot, hogy lerágja a csontról az utolsó falat húst is. De olykor, ha összeszorított szájjal szenvedni látja anyját, váratlanul, mint most is, megelevenedik előtte a testi gyengeségbe oltott, terjengő ködbe burkolt, borongós emlék.

S mintegy válaszul rá az apja harsány nevetése. Csak csodálni és félni tudja a töretlen magabiztosságát.

A férfiak dolga a disznóölés, igaz, öcsi?! Csizmát húzunk a ropogós hóban, pálinkával koccintunk nagyapával, aztán hurkot kap a disznó a pofájába. Nem férfi az, legyen akárhány mázsás az állat, aki nem végez vele másodmagával! Mert magát húzza föl a kötéllel a karámra. Akkor aztán neki a bökőt! Egyenest a szívének.

A kislány megállt a gangon. A holtvíz-parti nyárfákon túl rózsás színekben tündökölt az ég alja. A konyhában az apja, jól ismerte a sokszor látott mozdulatot, éppen szódát spriccelt a poharába. A fröccsé szelídített fehérbor illata savanykásan megül majd az asztal fölött, az apja keze meg elindul a körötte sürgölődő felesége fáradt, köténves ülepe felé. Csak másodpercekig időz rajta, tovább nem is tehetné, mert az asszony kifordul a féloldalas ölelésből, miképp a kislány is egyazon időben elindul a szobája felé. A gangra nyíló üvegajtóból még látta, hogy a nagyanyja magányosan ácsorog az udvar sarkában.

Elmozdulások torzító előtérben II.

Tőzsér Árpád

Egy nemi szerv mindig van olyan szép, mint Edison agya

(Bohumil Hrabal, a költő)

Mikolának

A cseh „Bohumil" személynév a görög (és hát persze immár magyar) „Teofil" pontos megfelelője (ami a. m.: Istenszerető, Isten kedveltje). Hrabal Teofil ma minden bizonnyal az egyik legnépszerűbb „magyar" prózaíró.

A költő Hrabalt viszont még a cseh irodalom avatott magyar ismerői sem igen emlegetik.

S ami még nagyobb baj: a prózájában sem igen látjuk a költőt. A Hrabal-kritika is rendszerint csak a zseniális fecsegőt, az örök Pepin bácsit, a tovább élő s a kor „elváráshorizontjához" alakuló Svejket veszi észre az íróban.

Pedig hallgassák csak meg, mondjuk, az 1964-ből való (tehát a legismertebb Hrabal-opusnál, a *Szigorúan ellenőrzött vonatok*nál egy évvel előbbi) *Bambini di Praga 1947* című hosszabb Hrabal-próza befejezését: *„Nézzék ezt a gyönyörű éjszakát! Ezt a ferde képű holdat, ezeket a harmatos káposztaleveleket! Jöjjenek vissza! Nézzék, milyen gyönyörű ez az éjszaka! – Az épület szívében valaki panaszosan felüvöltött."* Mi ez, ha nem tiszta költészet?!

Hrabal, az érett prózaíró sohasem tagadja meg költői kezdeteit, minden prózájában gazdag fürtökben lógnak, osztódnak a szürrealista képek, s annyira sajátos, furcsa, szándékoltan bonyolított, mégis elemi erejű a szintaxisa, rejtetten bölcselő az iróniája, gazdag a nyelvi, beszédmódbeli polifóniája, hogy nem lehet nála nem költői formatudatosságra gondolni.

Valahol, valamelyik életrajzi vallomásában James Joyce-t is a mesterei között említi. Mondhatnánk: Joyce-hoz, a nagy modern ír-kelta eposzíróhoz hasonlóan (az *Ulysses* ugye tkp. az *Odüsszeia* átirata!) Hrabal is epiko-lírikus alkotó: úgy ír, hogy az epika tengelyére vetíti a lírát. Elbeszélései, regényei elbeszélés és regény terjedelmű versek, lírai formációk.

Pályájának első tíz-egynéhány évében pedig csak verseket ír.

*

A prózaíró Hrabal születését az irodalomtörténészek az 1940-es és 50-es évek fordulójára teszik. Az első Hrabal-vers viszont már 1937-ben megjelenik, a szerző akkor huszonhárom éves.

1949-ben, harmincöt éves korában írja meg azt a két prózai szövegét (a *Kaint* és az *Utrpení starého Werthera – Az agg Werther keservei* című elbeszélését), amelyek aztán a már általunk is jól ismert, érett Hrabal-művek, a *Szigorúan ellenőrzött vonatok* (1965) és a *Táncórák idősebbeknek és haladóknak* (1964) című kisregények megírásához szolgáltak alapul.

S 1937 és 1949 között „csak" költő.

Többnyire szabadverseket ír. S magától a költőtől-írótól tudjuk, hogy kitűnő mesterektől, Ungarettitől, Baudelaire-től, Eliottól tanul (a *Mintakollekció nincs. Mathias* című, a gyűjteményünkben is szereplő kompozíció, 1947–48-ból, állítólag egyenesen az *Átokföldje* ihletésében született), de mi azért elsősorban a szürrealista iskolák, Apollinaire, Breton, Nezval hatását érezzük versein meghatározónak. Meg a cseh „totális realistákét", főleg a kommunista idők nyers-radikális kritikáját és paródiáját adó, az utca nyelvét-történeteit megidéző Jiři Kolářét, a *Prométheova jatra* (*Prométeusz mája*) című kötet ún. „kémjelentéseit", „idegen szövegeit", „önmozgó verseit" író kitűnő költőét.

Túlzással azt is mondhatnánk: a negyvenes évek második felében, főleg az 1948-as kommunista puccs után, mikor Vítězslav Nezval, a cseh szürrealizmus addigi atyamestere már maga is a szocialista realizmus felé kezd tájékozódni, Hrabal lesz az „igazi", a szürrealista Nezval.

Mikor a kor engesztelhetetlen bírája, a teoretikus-kritikus Václav Černý azt írja Hrabal ekkori verseiről, hogy *„a legjobbat képviselik, ami poetizmusunkból* (a cseh szürrealizmusból, T. Á.) *megmaradt, az álmodozást, amely szabadon játszik az élettel, a világgal, a világmindenséggel"*, pontosan fogalmaz. Álom, élet, világ, világmindenség. A Hrabal-vers módszere egyértelműen szürrealista, az élet, a világ (a társadalom), a világmindenség elemeit, örvénylő képeit a Hrabal-lírában valóban az álom irracionalizmusa, az „action gratuit" tartja össze, de ezek az elemek, képek nagyon is a „való világból", szinte a naturalizmus vízióiból valók. A költő Hrabal a város nyers szociográfiájának és csaknem trágár testiségének a Nezvalja. Úgy álmodik a világról, mint egy szürrealista poéta, de úgy bolyong a testben, mint egy reneszánsz-realista költő: az ember az ő látomásaiban a kavargó városi természet, a városi világmindenség közepe. Szíve a város szíve.

„Az épület szívében valaki panaszosan felüvöltött." A fentebb idézett *Bambini di Praga 1947* (1964) előképe az 1950-ben írt „eposz" (Hrabal nevezi így), a csaknem ezersoros *Bambino di Praga* című szabadvers, tudatfolyam. Mintha a *Bambini di Praga* című prózai történet közepén-mélyén valaki felüvöltene. Talán maga a szerző: nem lehet véletlen, hogy a versnek a címében még egyes számban van a „gyermek" (bambino), a kisregény címében viszont már az áll, hogy „Prága gyermekei". A prózai változatban a súly áttevődik a tablóra, a többszereplős jelenetekre, de ez nem jelenti azt, hogy a „gyermekek" között nincs ott a szöveg prefigurációjának a „gyermeke", az alanyi költő is.

Hrabal 1950-ig szinte már minden későbbi témáját megírja, versben vagy lírizált prózában. Később ezeket a témákat újraírja, sosem látott epikai találékonysággal, erudícióval, bőséggel motiválja. S az epikai alakzatokká tágított Hrabal-versek lírai hőse, központi figurája, alanya az új szövegformációkban rendre leköltözik a jelentés alsóbb rétegeibe. Az értő olvasó azonban érzi, tudja, hogy jelen van.

Ha egészen pontosak akarunk lenni, azt kell mondanunk, hogy Hrabalnak a versei és prózai munkái együtt képeznek teljes világot, műuniverzumot.

Bojtár Endre írja: *„Hrabal lejegyzőnek tartja magát. Valóban, végtelen gazdagságban hordja elénk az életből ellesett eseményeket, dumákat. Figuráiból egyvalami azonban hiányzik: az önértelmezés képessége."*

Aki összeolvassa a prózaírót a költővel, annak számára a versek talán részben kompenzálják e hiányt.

*

Az elmondottakból világos, hogy a korai, a lírikus Hrabal minden szürrealizmusa és „totális realizmusa" ellenére is életrajzi költő. Verszövegei természetesen önfényükben is nagy erővel ragyognak (ebből az „önfényből" próbáltunk fentebb valamit felvillantani), de maga az életrajz talán újabb megvilágosodásokhoz, a versek rejtettebb jelentéstartományaiba is elvezet bennünket.

A költő Hrabal életrajza hozzávetőlegesen tehát 1950-ig tart. Az *Adagio lamentoso* című nagy, egzisztenciális szabadverse ugyan 1976-ból való, de előképe, a *Mrtvomat* (Halálautomata?, Hullagép?, a szójáték lefordíthatatlan), amelynek az egyik alcíme szitén *Adagio lamentoso*, 1949-ben íródott.

Mi történt az íróval (költővel) 1950-ig? S mely korai írásaiban jelennek meg e meghatározó életszakasz helyszínei és életanyaga?

Bohumil Hrabal 1914-ben született, Brünnben, a morva fővárosban (s amint tudjuk, 1997-ben halt meg), de 1920-ban a szülei Nymburkba költöznek, s ez a cseh kisváros lesz az író eszmélkedésének, ifjúkorának a színhelye. Érettségi után jogi karra jeletkezik Prágába, de a német megszállás miatt meg kell szakítania tanulmányait. Jegyzőgyakornok lesz Nymburkban, aztán 1942-ben a vasútnál talál munkát. (A vasút motívumait lásd a *Bambino di Prágá*ban is; s azért *is*, mert természetesen a *Szigorúan ellenőrzött vonatok* a legemlékezetesebb vasúttémájú Hrabal-opus, de az most nem tartozik vizsgálódásunk körébe.) Később egy „drogista" cég ügynöke (vö. *Nyár, Elida-kozmetikummokkal az egészségért és szépségért*), aztán a kladnói kohászati művek segédmunkása (*A szépséges Poldi*), majd visszatér Prágába (ahol is egy erkölcsrendőrségi detektívnél és élveteg feleségénél lakik, az albérlet történetét lásd szintén a *Bambino di Prágá*ban), s erre az időre esik tragikusan végződő nagy szerelme a „szép zsidó lánnyal" is (lásd a *Színnyomatok* című szonettciklust). 1958-ig egy papír- és hulladékgyűjtő telep dolgozója.

*

Hrabal életútja önmagában véve nem különösebben érdekes, de az alkotó elképesztő könnyedséggel, költői eleganciával csinál ebből a szürke, földközeli életből színes, lebegő vásznakat.

Pepin bácsiról (későbbi epikájának legendás figurájáról, tkp. valóságosan létező nagybátyjáról) írja: *„…ő mindenekelőtt azokra az áradó képekre figyelt, amelyek a szeme előtt változtak formákból és színekből szavakká, s áradtak, egyre csak áradtak, s ő sietett utánuk, s kiabálnia kellett, hogy utolérhesse őket, de vesszőket, pontokat, stílust nem tudott kiabálni, csak szólongatta hát a gyönyörű képeket, s még gyönyörűbbekre cserélte őket. Pepin bácsi számára minden szép volt, a háború legszörnyűbb képei is olyan gyönyörűségesek voltak, mint a lányok arca."*

S mi nem tudjuk ebben a Pepin bácsiban nem látni őt magát, Hrabalt, aki a nagy realisták, naturalisták, avantgardisták, dadaisták könyörtelen leleplezései után („az élet nem más, mint…") újra felfedezi, hogy az élet minden kisszerűségével és borzalmaival együtt is szép, s nem az a kunszt, ha lemeztelenítünk

valamit, hanem ha meztelenül is szépnek látjuk, érezzük magunkat és a világot. Hrabal számára, akárcsak Pepin bácsi számára, egy nemi szerv mindig van olyan szép, mint Edison agya.

Olvassuk el a *Mintakollekció nincs. Mathias* című versciklust vagy a *Színnyomatok* című szonettfüzért. Az egyik azt mondja el (erről a *Životopis trochu jinak – Életrajz, kicsit másként* című könyvében maga a szerző számol be), hogy a költő teherbe esett kedvese elveteti a magzatát, s megtáviratozza a volt apajelöltnek (a vers furcsa címe tkp. a távirat szövege), hogy mindketten gyilkosok; a másik kompozíció egy szép, hideg és könyörtelen lányról szól, akibe a költő menthetetlenül szerelmes, s ez a szerelmi kapcsolata is tragédiával végződik.

Erről szólnak ezek a versek?

Nem, nem erről szólnak.

Arról szólnak, hogy a zúgó, kavargó, vad nagyvárosi kozmosz, a permanens teremtés, nemzés, születés, élet formájaként érzékelt élet-halál harc, az élet részeként felfogott halál: a *tragikum* is felemelő.

S arról, hogy a vers, a szonett, az alkotás akkor is szép, ha a rútról szól.

Mint Chagall képei, amelyeken a szerelmesek sohasem szépek, de mindig repülnek.

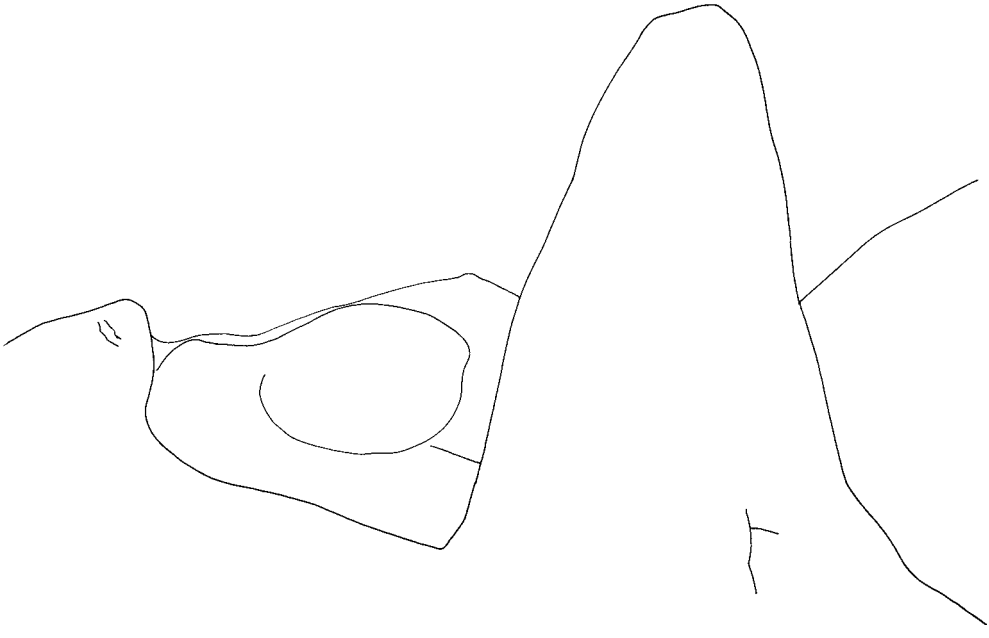

ÉGNÉZŐ

Vasadi Péter

Megszakított örökélet

Az ártatlanok népe
vagyunk, újra életre
ítélve, titkos hívásra
vonulunk, ki tudja, merre,
hová hullámzik ez a
nép, az elszenvedett,
erőszakos halál tart
össze minket, nincs
olyan ütés, mely…
új igékkel kezdődik
az új áldozat, nincs
hangjuk igéinknek,
csak izzópontja van,
mi átüti a csöndet,
földi emlékeink már
nem igazítanak el,
befelé egyre táguló
bizonyosságunk szétárad,
mint a pirkadat, az élők
rendje nem él, ez a rend
szomorú, még hátravan
a gondolatok irgalmatlan
ütközete, hogy soha
többé ölni ne lehessen,
soha többé ne merje
senki széttaposni, össze-
kuszálni az idő teraszos
rizsföldjeit, a rosszba
vetett bizonyosságtok beérett,
íme, a gyümölcse, káprázatnak
estetek áldozatul, nem erény
volt engedelmességtek, hanem
dögletes fényűzése minden-
féle hazugságnak, Holdnak
támasztott drótszál az
imádság, s bár girbe-
gurba, azt hiszitek,
Jákob nem mássza meg?
ő tanít lebegő földjárásra
minket, meg kell tudnotok
végre, az egész nem a
sokfélék összevisszasága,

hanem végtelenül értelmes
ölelése s köze egymáshoz,
ni, most hamuvirág az
arcotok, íme, elhoztuk
öletekbe a föld bárány-
háta szelíd görbületét,
őrizzétek, őrizzétek, őrizzétek,
nemcsak az élőké, mindaz
a holtjaitoké is, mit
itt hagytok,
jaj, jaj, semmire sem
hivatkozhattok, fületek
hallotta, szemetek látta
égni a dörgés tépte levegőt,
nem ártatlan a levegő
sem, Céda!, átlyuggatta
a golyózápor, de tovább élt,
sosem a kéz öl egyedül,
félreüt előtte a szív,
a száj már régen
beszél, kérdezd idejében,
mi buzog benned?, mit
gyűlölsz oly hevesen, el-
torzítva a valóságot, arcot,
érvet, szót, okokat, tudd
meg: minden gyilkos
csecsemő volt, anyja
tejét szopta, az ember
nem születik gaznak,
azzá lesz, megtiporja az
idő, a félelem, hatalom-
vágy, gőg, szenvedélyei is,
jön az a gonosz perc,
kést dob tenyeredbe: eridj!,
pedig hogy nevetett valaha,
játszadozott, bámulta a
kertet, dúdolt a fenyőkkel,
de ahogy nőtt, úgy hullott
ki belőle a „ne ölj!” előtt
meg utána az a csönd:
úgy cselekedni, mint más,
tétlenség, ti úgy
cselekedtetek; azt tedd,
amit a legképtelenebbnek
ítél a világ – egy az ember,
a bűn osztja meg
gyilkosra, áldozatokra,
emlékezzetek. Emlékezz.

Wehner Tibor

öt kis szöveg

a legfontosabb dolgok. kezdetben csak a legfontosabb dolgokról vezetett naplót (bevételi, kiadási napló, olvasmányok, váratlan történések, furcsa ügyek és jelenségek), de aztán ráébredt, hogy így elsikkadnak a részletek, és csonkul az egész is. fokozatosan kidolgozta a mindent naplóban rögzítés módszerét, amelyhez bizony számos különálló naplóra, valóságos naplórendszerre és hatalmas energiára, kitartásra, állandó készenlétre volt szüksége. szigorúan tollal, kézírással dolgozott, a legújabb médiumokban és technikai eszközökben nem bízott, elszállnak azok majd, mint a szél, mondogatta időnként. szobája egyik falát egy nagy óra számlapja alatt hatalmas polcszerkezet hálózta be, a polcokon fokozatosan gyűlő naplók paksamétáival, laza betűrendben. ha fel kellett jegyeznie valamit, csak odalépett a polchoz, leemelt egy kemény táblás kötetet, és – a dátum, az óra és a perc rögzítésével – már jegyzetelt is. a kötetek címkéin a következő, néha áthúzogatott-módosított gyűjtőfogalmak szerepeltek a kezdetben bevezetett kategóriák megjelölésein túlmenően: itthon, eltávozások, hazatérések, külső konfliktusok, telefonok, elmaradt látogatók, ételek-italok, anyagcsere, higiénia, takarítás, rádió, tv, szemét, bevált ötletek, kudarcok, posta-ügyek, időjárás (szellőztetés), zavaró körülmények, lejárt határidők, offenzívák. bár időnként újra meg újra érzett valamilyen furcsa, erős késztetést, de azért arra mégis nagyon ügyelt, hogy ne essen át a ló túlsó oldalára, és a naplóírásról ne vezessen naplót. készen állt minden kihívásra és számonkérésre, de lassan szelíd meggyőződésévé vált, hogy korrekt válaszokban reménykedve kérdéseket most már csakis ő tehetne fel. egyedül a tűzvésztől rettegett: rémálmaiban rendszeresen visszatért a szörnyű látvány, amiként naplóit az elektromos hálózatban keletkezett hiba következtében kitört tűz emészti el. elvégzett egy önkéntes tűzoltótanfolyamot, kéz alatt szerzett egy porral oltó kézi tűzoltó készüléket is, de még így sem nyugodott meg teljesen. ezért általában kikapcsolta az áramot, kora estétől reggelig üldögélt a sötétben, így nem történt semmi, és nem kellett feljegyeznie se semmit. kihasználva a tétlenség ritka alkalmát, hajnaltájt onanizálni próbált, de – máris visszatérhetett szenvedélyéhez – sorra kudarcot vallott.

a koldus. egy hirtelen ötlettől vezéreltetve (valójában csak unatkozott) koldusnak öltözött. azzal hitegette magát, hogy nem tesz mást, csak beáll a sorba: teljes jogú szereplőként részt vállal képmutató játszmájukban. korábban kacérkodott egy, a személyes részvételt homályban tartó koldusgép-konstruálási gondolattal is, de amikor részletesebb tervet próbált kidolgozni, ráébredt, hogy túlságosan nagy befektetésre lenne szükség, amellyel nem állna egyenes arányban a kockázat – az ilyen, váratlanul nagy bevételt hozó berendezéseket röviddel üzembe állításuk után általában elkobozzák az állami szervek. bár igencsak csalogató idea volt: egész nap szabad lenne, és csak esténként kellene a gép ürítésével, a bevétel begyűjtésével foglalkoznia (na és persze még

a könyvelés felelősségteljes feladata is rá hárulna), mégsem mert belevágni. pedig ha a prototípus mégiscsak beválna, a gépet több példányban szétterít-hette volna a városban. bármennyire kecsegtető volt is – képzeletében máris hatalmas autók, golfpályák, egzotikus utazások rémlettek fel –, végül elvetette az ötletet. ez nem a nyugati leleményesség és kifinomult kultúra hazája, ez a primitív, kisipari barkács-kelet, morfondírozott, miközben szakadt nadrágba és kopott, kinyúlt pulóverbe bújt, lábára lyukas, csámpás cipőt húzott, arcát kicsit kipirosította, hogy bőrszíne közelítsen az állandóan a szabad levegőn tartózkodó hajléktalanokéhoz, és elindult a régen kiszemelt hely, a forgalmas útkereszteződés mellett húzódó, az aluljáró lépcsőjéhez kapcsolódó, kissé összeszűkülő járdasáv felé. ez a terület már évek óta nem volt foglalt, miközben sokkal rosszabb helyekért öldöklő harc dúlt. lekuporodott, hátát a házfalnak vetette, lába elé egy kis fémedényt és egy kartonlapot helyezett, amelyre nagy betűkkel azt írta, hogy NE ADJ. még régebben, egy pszichológiai tanulmányban azt olvasta, hogy a szánalomkeltés helyett sokkal okosabb és célravezetőbb, ha bizonyos helyzetekben meglepetést okozunk. elnézte a járó-kelő, tovasietők vagy lézengő embereket, de a szemkontaktust senkivel sem vette fel. a testek mozgásából is felmérhette, ki hogyan reagál az abszurd szituációra. minden alkalommal, amikor valaki lehajolt és pénzérmét dobott edényébe, azt mérlegelte, hogy vajon adakozott volna-e akkor is, ha csak azt írja ki, hogy ADJ. a félrefordított fejjel elsietőket nem osztályozta, ők bármely felirat elhelyezése esetén simán csak a csótány minősítést érdemelték ki (és a pszichológusok is elmehetnek a búsba). késő este, elunván, hogy már alig van egy-egy járókelő – meg a háta is fájt már rendesen –, felállt, az edényt és a feliratot, és az edényben összegyűlt pénzt számolatlanul hátrahagyva lement a lépcsőn az aluljáróba, hogy elvegyüljön a tömegben, de lent sem volt tömeg. szánalmas koldusjelmezében ott állt az aluljáró egyre jobban kiürülő, huzatos terében, hunyorgott a villogó neonfényben, és – bár korántsem érzett parányi elégedettséget sem – arra gondolt, hogy ezt kobozzátok el, ha tudjátok, faszikáim.

mágneses kapu. valami rendszerellenesen működött, valamilyen differencia lehetett a szervezetében: az üzletek kijáratánál, az árkódleolvasó hálózathoz kapcsolt mágneses kapu minden esetben jelzett, ha áthaladt rajta, akár volt nála kifizetett, semlegesített áru, akár nem. mindig megszólalt a riasztócsengő, és ilyenkor pillanatokon belül körbevették a pénztárosok, a biztonsági emberek a nyakába ugrottak, a vásárlók meg tágra nyílt szemekkel, szemrehányó pillantásokkal figyeltek. egyetlen védekezési lehetősége volt: csak nagy ritkán, másfél-két havonta járt vásárolni, s bár így tartósítószerekben dús, gyakran száraz, lejárt szavatosságú élelmiszerekkel kellett táplálkoznia, csak ritkábban volt kitéve a megalázó vádaskodó-ellenőrző procedúráknak. kezdetben mindig ugyanabba a boltba járt, abban reménykedve, hátha ott már ismerik, tudnak erről a gyengéjéről, de a személyzet olyan gyorsan változott, hogy nem volt jelentősége eme taktikázásának. különösen kemény kihívást jelentett a papírbolt, ahol időnként – persze sokkal ritkábban – nagy tételben másolópapírt, írószereket és tisztasági cikkeket vásárolt, mert itt egy hallatlan kegyetlen és valamiképpen évek óta változatlanul alkalmazott bádibildinges biztonsági őr vette kezelésbe. úgy tett, mintha még soha nem látta volna, de lehet, hogy valóban olyan buta

volt, hogy nem ismerte fel. próbálta minimálisra redukálni a fogyasztását, de enni azért csak-csak kellett, és néha egy-egy új cipőre, ruhadarabra is szüksége volt. némi remény akkor csillant fel számára, amikor a külvárosban véletlenül felfedezett egy olyan vegyeskereskedést, ahol nem volt mágneses kapu – az eladónő feltűnően kedves és előzékeny volt, még egy nejlon bevásárlószatyrot is rátukmált ingyen –, de amikor másodszor tért volna vissza ide vásárolni, a bolt helyén már egy rendkívül gyanús műkörömszalon üzemelt (vendég nem volt bent egy sem). újra a városközpont csillogó-villogó üzleteire volt utalva, ahol az újabb, kéthavonta esedékes vásárlásánál különösen brutálisan bántak el vele: detektoros készülékkel körbetapogatták – a műszer éles, visító jelzést adott le szüntelenül –, majd meztelenre vetkőztették a mindenütt tükörablakokkal felszerelt vizsgálószobában, és egy roppant ellenszenves, gumikesztyűs alak a testnyílásait és testüregeit is alaposan átkutatta. most rakja szét a lábát és jól hajoljon előre – napokkal később is a fülében zengett a fejhangon leadott, ellentmondást nem tűrő utasítása. természetesen most sem találtak nála semmit a megvásárolt és korrekt módon kifizetett árucikkeken kívül. néhány hét múlva felvette a már eredetileg is kissé bő átmeneti kabátját – a sok koplalás miatt az utóbbi időben leadott jó néhány kilót –, visszament abba a boltba, ahol olyannyira megkínozták, és a vizsláló videókamerák szűk látószögét kijátszva megtömte zsebeit, a kabátja alatti ruharétegeit és redőit áruval: friss kolbászt, kenőmájast, sajtkrémeket, homogénezett tejet vett magához, és a csodálkozó pénztárosok mellett oldalazva kisétált az üzletből. csak beugrottam valamiért, de sajnos nem találtam, szólt vissza a bejárattól. a mágneses kapu ezúttal néma maradt. a bolt előtt kiemelt egy üres bevásárlókocsit a gondosan rendezett sorból, belefeküdt, elrúgta magát, és hason fekve, kalimpáló lábakkal elindult a főtér felé a lejtős sétálóutcán. egyre fokozódó sebességgel gurult, közben a teste súlya alatt kissé összelapult, elegáns csomagolásából kibuggyant a kenőmájas és a krémsajt, a tejes doboz kidurrant, de nem törődött a testét simogató hűs kenőcspakolással, és a kocsi után húzott fehér csíkkal sem, inkább arra ügyelt, hogy jól lavírozzon a terepakadályok között. persze a főtérig nem ért le, a kocsi bal hátsó kereke az egyik virágágyássziget peremén gellert kapott, és járgánya felborult. amikor a járókelők felsegítették, csak annyit kérdezett: hol vannak a kamerák. miféle kamerák, érdeklődött egy testes nőszemély. azt hittem, hogy a városi képviselő-testület most rendezte meg a flúgos futamot, mondta. erre valaki karon ragadta: a körzeti megbízott bekísérte az őrszobára, és a dolgok szokásos rendje szerint rabosította – fotó, ujjlenyomat, adatok –, de a bevásárlókocsi rendeltetésellenes használatán túl különösebb vádpontot nem tudott jegyzőkönyvbe foglalni, ezért szigorú szóbeli figyelmeztetés után – a saját testi épségét sincs joga veszélyeztetni, károgta – elengedte. amikor kissé elnehezülve hazaérkezett, a lakásában minden idegennek tűnt. csodálkozva vizsgálgatta az asztal felett a falon függő képet, rendkívül gyanús volt, mintha még soha nem látta volna – két sakál vicsorgott egymásra a sivatagban –, ezért gyorsan leakasztotta és becsúsztatta a szekrény mögé. letörölte magáról a zsíros krémeket – a sajtpép átható szaga már-már kellemetlen volt –, aztán megszabadult a kolbászoktól is: bedobta a vécébe. amikor meghúzta a kissé akadozva működő vízöblítő zsinórját (korábban ezzel sem volt semmi baj), önkéntelenül is arra gondolt, hogy a csatornában tanyázó patkányok valószínűleg

a szokásos, nagy méretű szarhurkáknak fogják vélni váratlan küldeményét, és nagyvonalú ostobasággal hagyják elúszni a legfinomabb falatokat a nagy kloáka felé.

a síremlékpályázat. arra gondolt, hogy ideje meghirdetni szűk körű síremlékpályázatát. elvégre jogában áll tudni, hogy mi kerül majd földi porhüvelye fölé, és – ebben az esetben ez szó szerint értendő – végső soron van valami köze ahhoz, hogy milyen lesz a saját síremléke, az egyetlen hozzá fűződő, konkrét és időlegesen fennmaradó tárgy a nyilvános térben. azt természetesen már réges-régen meghatározta, hogy melyik legyen a sírját befogadó temető: egy kis vidéki település domb aljában meghúzódó sírkertje, amely a szőlők felé vezető földút mentén fekszik (az egyik pincében egyszer ő maga is alaposan felöntött a garatra). nem mindegy, hogy a majdani síremléken hova kerülnek a feliratok, sőt az sem mindegy, hogy milyen a betűtípus. és fontos, hogy ne legyen kommersz az egész, és ne legyen gyorsan elkorhadó fakereszt vagy totemoszlop (kopjafa) sem. figurálisat szeretett volna, esetleg néhány stílusos jelképpel, és tükrözze, hogy egész életében rendre vágyott: legyen rendes helye a virágoknak, a koszorúknak, a mécseseknek is. (a sírkövesek mintakönyveinek kínálata ezért sem elégítette ki igényeit: a vázákra és a mécsestartókra egyáltalán nem figyeltek, vagy ha igen, akkor idegen testekként, függelékszerűen jelentek meg a jobbára átgondolatlan, gyakran antiesztétikus kompozíciókon.) részletesen kidolgozta a pályázati kiírást – pontosan megjelölte a mérethatárokat, a költségvetést, a határidőket –, de közreadását egyre csak halogatta. amikor véletlenül összefutott az egyik régi szobrász ismerősével – akinek majdani pályázati részvételében titokban bízott – a spermabankban (az intézmény címét csak hosszú kutatómunka eredményeként sikerült meglelnie, és senkinek sem kívánta utólag azt a cécót, aminek itt alávetették), végleg elvetette a síremlékállítási szándékát. hazafelé elszundított a villamoson, és a végállomáson a takarítók már hiába rázogatták a vállát, hogy szálljon le.

a besúgó. hosszú évekig halasztgatta az ügyet, de aztán elszánta magát és beadta kérelmét. némi izgalommal vegyített undort érzett, amikor a múlt rendszer titkosszolgálatainak nyitott archívummá minősített irattárában (ahová nem volt éppen könnyű bejutni) az önmagát igen szimpatikusnak és megértőnek vélő ügyintéző – régi, kipróbált káder lehetett – leültette egy üvegfalú, de lefüggönyözött fülkében. azonnal hozom az anyagát, kis türelmét kérem, mondta. ez már rosszul kezdődik, anyagom van, tűnődött a várakozás perceiben. kisvártatva megérkezett a paksamétával az együttérző munkatárs. gyorsan aláírta az átvételi elismervényt, és miközben felállt, mintegy véletlenül kilesett oldalt a függöny mögül – azt látta, hogy mellettük egy hasonló, lefüggönyözött fülke van –, és az ügyintéző önkéntelennek tűnő mosolya kíséretében kihátrált a folyosóra. mint belépéskor, kifelé is megküzdött a biztonsági rendszerrel – sohasem tudta elsőre eltalálni, hogy a kapun kívül posztoló őrtől kapott mágneskártyát hová kell bedugni, és most sem volt senki a kihalt előcsarnokban, akitől segítséget kérhetett volna –, de aztán csak kijutott valahogy. az utcán kissé tompult torkában a fojtó érzés, fellélegzett, és a titkosszolgálati, most már korántsem titkos székháztól távolodóban betért az első kávézóba. leült a bejárattól legmesszebb

fekvő, hátsó sarokba, rendelt egy vodka-tonikot, és amikor a bizalmaskodó modorú pincér – aki naponta találkozhatott mostanában hozzá hasonló, nagy szürke iratcsomaggal betérő figurákkal ebben a városrészben – ellépett végre az asztalától, gyorsan felbontotta a testes borítékot. a sűrűn telegépelt papírlapokat lapozgatva, a sorokba bele-beleolvasva negyven-harminc-húsz éve történt események idéződtek fel emlékezetében – érdekes, voltak bizonyos részletek, amelyekre ő már nem is emlékezett –, csak egyes szám első személy helyett mindent harmadik személyben rögzített a szöveg. a második vodka-tonikot iszogatva már csak a jelentések aláíróira koncentrált, és gyorsan megállapította, hogy a legtöbb, és általában igencsak részletes, leghosszabb beszámolók írója egy behízelgő modorú, szerencsétlen – de valójában teljesen tehetségtelen – amatőr festő, kápé volt. a dilettáns művésszel két-három hetente manapság is összefutott egy-egy kiállításon vagy az utcán, most is a régi helyen, a környéken lakhatott. mindig szívélyesen üdvözölte, és egy-egy semmitmondó kérdést tett fel még az utóbbi időben is, legutóbb a plein air tájképfestészet nyomasztó, borús időben történő gyakorlásának lehetőségeiről érdeklődött, mintha mi sem történt volna, pedig tudhatná, vagy nagyon jól tudja is, hogy már régen tudom. alighogy hazatért, a szemétkosárba dobta az iratcsomót, de nem hagyta nyugodni a gondolat, hogy itt egy tisztázatlan, lezáratlan ügy van. próbált elvonatkoztatni a saját személyétől, megkísérelt felülemelkedni személyes sértettségén és hiúságán, de újra meg újra arra a következtetésre jutott, hogy akárkiről van is szó, rendbe kell tenni ezt a múltat összemocskoló dolgot, ki kell fésülni a besúgó-megfigyelt viszony szálait. tiszta lapot kell teremteni. (miután már régebben többször is hallotta ennek a kifejezésnek a latin megfelelőjét, hosszú keresgélés után lelt rá a szótárban a tabula rasa változatra, amelyről azt feltételezte, hogy ebben a történetben szüksége lesz még rá.) először azzal az ötlettel kacérkodott, hogy felkeresi kápé-t, és miután bemosott neki egyet, felteszi a kérdést: ha egyszer festőművész, akkor a festői megfigyeléseit és benyomásait miért inkább szöveges formában rögzítette? néhányszor járt már az átható macskaürülékszagtól bűzlő műtermében, ahol mindig hányinger kerülgette, és kicsit egyébként is feszélyezve érezte magát, ezért aztán elvetette ezt a lehetőséget. aludt a problémára egyet. másnap reggel tétovázás nélkül a belváros felé vette az irányt. az államvédelmi hatóság ügyfélszolgálati irodájában húzott sorszámot, de amikor szólították, azonnal jelezte, hogy egy döntésképes, magas rangú, tapasztalt tisztviselővel szeretne fontos ügyben beszélni. meggyőzőnek vélhették igénybejelentését, mert mintegy háromnegyed órás várakoztatás után átvezették egy ablaktalan, rosszul álcázott rejtett kamerákkal és mikrofonokkal felszerelt kihallgatószobába, ahol a nagy üres asztal másik oldalán ülve egy napszemüveges, középkorú férfi fogadta. csak annyit mondott: röviden, hallgatom. előadta problémáját: idős korában is szeretne hasznos állampolgárként élni és tevékenykedni, és miután környezetében egy rendkívül veszélyes, a társadalmi értékeket fenyegető, a múlt rendszerben besúgóként tevékenykedő, egyébként tehetségtelen alakra lett figyelmes, megfigyelői-ügynöki felhatalmazást, megbízást kér. már most megígérheti, hogy megbízható, pontos, korrekt besúgói jelentéseket fog írni kápé minden megnyilvánulásáról. a napszemüveges elhúzta a száját. ma már nem ilyen módszerekkel dolgozunk, rohamléptekkel fejlődik a technika, mond-

ta. mi államvédelmisek vagyunk, nem titkosszolgálatiak, fűzte hozzá, a titkosszolgálati jelzőnek ironikus nyomatékot adva. de nem baj, ha maga nem tudja a különbséget. felállt, és kimenőben még visszaszólt: a régi rendszert éltető módszerek önkéntes gyakorlóit azonban nem háborgatjuk. kissé tanácstalan volt még akkor is, amikor a sarkon felszállt egy autóbuszra, amelyről fogalma sem volt, hogy hova megy. mintegy másfél órás, számára teljesen ismeretlen városrészeket érintő kanyargás után az egyik megállóban – ahol feltűnően nem volt semmi: se egy ház, se egy útkereszteződés – előrement a sofőrhöz, és könnyedséget színlelve megkérdezte, hogy most már bizonyára hamarosan megérkezünk, de a buszvezető gázt adva némán a személyzettel menet közben beszélgetni szigorúan tilos táblára mutatott. lassan minden utastársa leszállt, egyedül utazott. türelme fogytán újra előrement. a sofőr ekkor lelassított, megállt, behúzta a kéziféket, komótosan ellenőri karszalagot húzott a bal karjára, és szigorú képet vágva a jegyeket kérte kontrollálásra. hiába próbálta bizonygatni, hogy ő már megette a kenyere javát, a sofőr-ellenőr hajthatatlan volt. miután semmiféle jegyet vagy papírt sem tudott bemutatni, le kellett szállnia. a busz elviharzott, de ideje sem maradt körülnézni, mert magával sodorta a felháborodott méhészek tüntetőinek agresszív, masszív tömege. az utolsó megrögződő emléke egy demonstrációs tábla felirattöredéke volt – a minőség a legfőbb garancia, szarháziak –, de ennek a szövegfoszlánynak látszólag már nem volt túlságosan nagy jelentősége.

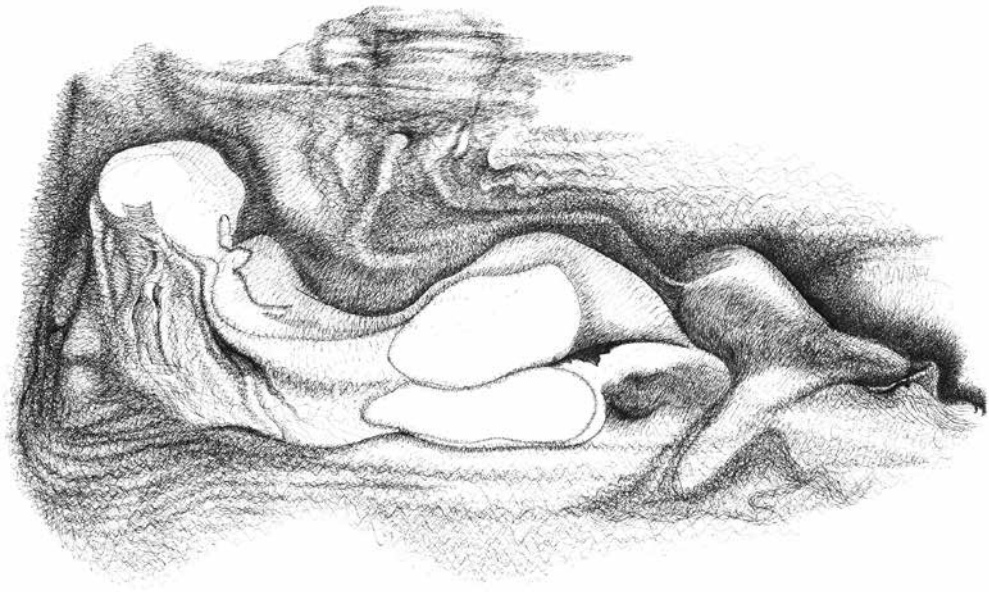

Felhőszínház

Zalán Tibor

B2-páholy*

Mostanában keveset nevetek. Vagy úgy is mondhatnám, alig nevetek. De legyünk őszinték: nem nevetek. Röhögni röhögök, vihogni vihogok, kacagni kacagok, de ez más. A nevetés minőség, minőségi reakció, nagyképűen azt is mondhatnám, reláció, de nem merem (hiszen: „A relációk – ha elfogadjuk azt a definíciót, hogy bizonyos halmazok direkt szorzatainak részhalmazai – maguk is halmazok, tehát velük halmazműveletek végezhetőek. Másrészről a relációkon értelmezhetőek a szorzás és inverzképzés műveletek" – és én ebből egy kukkot sem értek; sok olyat mondok ugyan, amit nem értek, de ezt most nem merem megtenni…), tehát visszavonva és megtérve, a nevetés minőségi reakció, márpedig az a minőség, amelyre minőségi reakcióval kellene válaszolnom, hiányzik az életemből. Mindez persze magánügy, akkor is, ha nemcsak az én életemben hiánycikk a nevetés, de hát magánügyeinkből épül össze a nemzet ügye, ha van ilyen, hogy ezt azután a közügyeket épp irányítók okosan szétzilálják.

Pedig látszólag nevetős ez a kor, mindenféle haknimanok jelennek meg színházakban művészekként, ökörködnek és ízléstelenkednek nagy zsugákat zsebre vágva. Ők azok, akik pontosan fölmérték, mi kell a népnek. Ennek a szomorú kis magyar tízmilliós semminek. Ha nincs kenyér, legyen legalább cirkusz, alhasi szervek sűrű fölemlegetésére és amerikai mintára épülő show is van már épp elég. Mellettük a köztévé ontja a régi, fölmelegített kabarétréfákat, megfeledkezve arról, hogy azoknak csak akkor van igazából jelentőségük – ekkora mennyiségben, mi több, sorozatban felmutatva őket –, ha az adott korra reflektálnak. Különben porosak, hamisak, avíttak és unalmasak. Ezért: porosak, hamisak, avíttak és unalmasak.

Persze van hivatalos – vagy hivatali – cirkusz, hogyne lenne, ennek központja, már túl a két évtizeden (előtte a hullaház előszobájában veszteglő kis és nagy hóhérok kéjtanyája volt), a parlament, az ott tomboló tehetségtelenség és mértéktelen harácsolás láttán – választott képviselőin keresztül – a maga kárán röhög megállás nélkül a nép. Vagy inkább a népség. Mert mi is a nép? Mit tudom én, kell bevalljam. Még nem találkoztam olyannal, hogy nép. Népséggel igen, arról van fogalmam és elképzelésem. Azt tudom, hogy az milyen. Hát, olyan. Nagy a pofája, kicsi az ingerküszöbe, rendkívül kritikus, de kritikai érzéke a nulla felé tendál, ha az alatt is van valami, hát akkor egyenesen oda.

Meg aztán, itt lenne nevetésre okként, itt van a nagyobb cirkusz, ez az új magyar demokrácia, de csak kínos röhögésre futja, ha bevalljuk magunknak, hogy úgy, ahogy van, a szemfényvesztés terepe, persze ez is egy nevettetési forma, a szemfényvesztés, de mi nevetni való lenne az épp most futó slágerpro-

* A B2-páholy a szerző rovatban sorjázó tárcasorozata; Kovács Ildikó a sok közül kettőt emelt be válogatásába

dukción, amelynek az a lényege, hogy betesszük: pénz, kiesik: kisnyúl a nagy kalapból.

De hagyjuk is a keresgélést, aki keres, az úgysem talál, a közmondások hazudós, direkt nagyot mondó emberektől indulhattak ki, gondolom így. A nevetés fél egészség. Be kell lássam, félember vagyok. De nemcsak én, hanem rajtam kívül még egy fél- vagy háromnegyed országnyi ember az. Félemberek járják az utcákat, ülnek a buszokon, vonatokon, villamosokon – a repülőre már nem nagyon telik, ráadásul a nemzeti légitársaság is összeomlott, ami röhej – mosolytalanul, elfelejtve vagy föl sem fedezve, mi az a nevetés. Félemberek félországa lettünk. Élünk, mint egy rossz mesében. Az ország, ahonnan kilopták a nevetést. Nem tudni, ki lopta ki, bizonyára a százfejű sárkány, a megnevezhetetlen, bár akár meg is tudnánk nevezni. Vajon jön-e valamikor egy királyfi vagy egy vándorlegény, aki kiszabadítja és visszaadja ennek a félországnak, ennek a félországnyi félembernek a nevetést, egészséget, másik, fontosabbik felet? S ha már elindult, ideér-e valaha? S ha ideér, nem megy-e el a kedve idő előtt a küzdelemtől a tízfejű sárkánnyal, s válik egyik napról a másikra ő is mosolytalan félemberré? Nem tudom. Csak félek. Már a mesékhez sem értek. Tehát, a reményhez sem. Fogyatkozunk, barátaim, fogyatkozunk nagyon, s az a baj, hogy leginkább ott, vagy itt, belül. Nem nevetünk, csak nevetségesek vagyunk. És a kettő, sajnos, nem ugyanaz.

***

S azok a boldog békeidők, ha ilyenek voltak volna, és boldog idők lettek, lehettek volna, ráadásul még békések is, de hát, ha már elkezdtük így, vegyük adottnak a kimondott szavakat, azok, igen, a boldog békeidők, egy pillanatra kettéhasították rosszkedvem komor és sötét színházi függönyét. S lőn világosság.

Tegnap éjjel a tetőtéri ablak keskeny résében álltam, néztem kifelé, egyszerre megláttam az ég alján, lassan, ráérősen, fényesen és méltósággal, nyugatról kelet felé tartani egy ufót. Minden kétséget kizáróan az volt, hangtalanul siklott a hajnal felé közeledő, halódó éjszakában, nem zúgott, nem villogott, mint valami repülő, fénye egyenletes volt, ahogy a haladása is.

Megjelenése nem keltett bennem izgalmat, viszont annál több emléket ébresztett. Konkrétan és eredete szerint kettőt, noha mindkettő hosszabb folyamatot hivatott megjeleníteni.

Az első emlék Soltvadkertre, ott is a soltvadkerti tó partján, a Pipacs utca 15-ös szám alatt található kis ház teraszára visz vissza. Itt üldögéltünk éjszakáról éjszakára Jankovics tanárral, aki már akkor is komoly és komor tudósa volt a régi magyar irodalomnak, bár errefelé ritkán kanyarodtak el akkori beszélgetéseink. Ferike, a helybéli lakos, ilyenkorra valahányszor befejezte naponta visszatérő elfoglaltságát, erőgyárának az umbuldálását, ami más nyelven valami olyasmit jelenthetett, hogy ismét járóképessé tette öreg, minduntalan szétesni készülő öreg Trabantját, és elpüfögött vele haza. A ház nyugovóra tért, ketten maradtunk. A két ufó-vadász. Az asztalon egy üveg ufólé állt, ami a halandók megítélésében csak közönséges házipálinkának számított volna, de mi tudtuk, hogy nem csak annyi, illetve elsősorban nem annyi, hanem egészen más. Fejünket az égre fordítottuk, és bámultuk a csillagokkal megrakott felső messzeséget. S amikor valamelyikünk ufót látott átfényleni a boltozaton,

hangosan felkiáltott, ujjunkat ráemelve azonosítottuk azt, egy-egy adag ufólével megpecsételtük a felfedezést, és egy virtuális ufó-naplóban rögzítettük a névvel ellátott észleletet. Majd ismét visszahanyatlottunk karosszékeinkbe és arcunkat az ég felé fordítottuk. Hajnalban, néha, egész ufórajokat pillantottunk meg. Említett halandók, persze, azt mondhatták volna erre, hogy valójában a feltámadó szél kergette a felhőket az égen, amelyek a csillagok előtt szaladtak át, azt a tévképzetet keltve fel bennünk, ufólétől elkínzott és elbódult ufó-vadászokban, hogy a csillagok rohannak át az égen, néma rohanásukat pedig ufójárásnak vélhettük, tévesen. Persze a dologban nem volt semmi tévedés, tudtuk mi azt jól, a halandók dolga az, hogy ők tévedjenek az effajta események megítélésében.

Ahogy Nemes Nagy Ágnes is tévedett, amikor először állt meg nyugágyam mögött a szigligeti alkotóház teraszán. Ez lesz a második visszarévedés…

– Maga mit néz, Zalán – kérdezte rekedt, agyondohányzott hangján. – Ufókat várok – válaszoltam. És megkértem, hogy ne rúgja fel a nyugágy mellé állított ufóleves üvegemet. Nem rúgta fel. Odahúzta a maga napágyát az enyém mellé, és türelmesen várt, az eget nézve. Mutattam, hogy hol halad az aktuális ufó. Az repülő, legyintett szigorúan. Hosszabb időbe telt, míg meggyőztem az igazságról. Amikor ez sikerült, ittunk egy adag ufólét, majd mindketten újra az ég tanulmányozásába merültünk. Észre sem vettük, hogy közben eltelt a két hét, amelyet pihenésül szántunk magunknak, az éjre éjt követő ufóvárás közben megbeszéltük a világ és a költészet dolgait, miközben alig néztünk egymásra, arcunk az ég felé fordult, ha van olyan kifejezés, hogy napraforgó, akkor kell lennie olyannak is, hogy égreforgó, mi, akkor, ott, égreforgók voltunk. A legutolsó éjszakán az összes addigi jelenésüket túlszárnyaló mennyiségben szálltak fölöttünk a fényes idegen tárgyak, és fogyott az ufólé is ennek megfelelően, rendesen, a nyugágy mellől. S amikor már derengett kelet felől, és az égi vándorok fénye beleveszett a kivilágosodott ég fehéres-vöröses kékjébe, Nemes Nagy halkan, tőle szokatlan szelídséggel csak annyit mondott: – Zalán, maga nem is olyan vadállat, amilyennek lefestették nekem. – Azzal felállt, és elcsoszogott a szobája felé. Akkor találkoztunk életünkben utoljára.

Tegnap éjjel az ablaknál álltam, s azok a boldog békeidők, ha ilyenek voltak volna, és boldok idők lettek, lehettek volna, ráadásul még békések is, de hát, ha már elkezdtük így, vegyük adottnak a kimondott szavakat, és fejezzük be ezzel, azok, igen, a boldog békeidők, egy pillanatra kettéhasították rosszkedvem komor és sötét színházi függönyét. S lőn akkor világosság.

Bába Szilvia

NapútON

A MŰHELY!
Így, nagybetűkkel írva. Szellemi. Kulturális. Értékteremtő. Értékmentő. Színvonalas. Sokszínű. Kívül-belül színes. Megújuló. Változatos. Gazdag. Inspiráló. Gondolkodtató. Közös. Mindannyiunké: kortárs hírességeké és pályájukon elindulóké. A Napút mi magunk. Köszönet érte!

22 év print után NapútON(line) nincs megállás.

A Jóisten adjon ehhez erőt, egészséget a mi(ndigderűs) Szondi Gyurinknak!

Babics Imre

Búcsúhaibun

2011 januárjában felhívott Szondi György, és megkérdezte, vállalnám-e a Napút versszerkesztői tisztét. Boldogan igent mondtam. Tíz évvel később – ugyancsak telefonon – firtattam volna, hogy miért éppen engem szemelt ki, de mivel sietett, elmaradt a válasz. Munkám kezdetén szinte rögtön rám zúdult a minden évben esedékes haiku-pályázat anyaga: az akkori téma „Nap, út" volt. Egyszerre kaptam meg az anyagot, s mivel akkor még nem volt a házamban internet, ezért a bakonyszücsi könyvtárban (a falukönyvtáros is én voltam), egy dermesztő hétvégén bíráltam el a beérkezett műveket. Nagyon gyenge volt a fűtés, iszonyúan fáztam. Már akkor láttam, s ma is vallom, hogy az éves haiku-pályázat egyike volt a Napút nagy húzásainak, ahogy később az volt az Ady-pályázat, a Weöres ihlette egyszavasvers-pályázat, és egyáltalán, szinte minden tematikus szám. Ma még felmérhetetlen, milyen hatalmas missziót teljesített, milyen hiánypótló feladatot látott el ez a valóban kulturális folyóirat, sokkalta többeknek szólt, ahányan olvasták, sokkalta nagyobb állami támogatást érdemelt volna, mint amit kapott. Én pedig a Napútnak köszönhetem, hogy visszatérhettem abból a másfél évtizedes elfeledettségből, amely *Gnózis* című (fő) művem írása alatt és után ereszkedett rám.

Követtem a Nap
útját, s hogy lenyugodott,
jómagam: árnyék.

Bakó Annamária

Jó volt éveken át barangolni a Napúton remek olvasmányélmények, kiváló szerzők és Jeles Hetvenesek társaságában.

Köszönet érte!

Baka Györgyi

Megtartó szavak

Az utolsó nyomtatott Napút-számnak

Sok tájat bejártam, tágult egyre
köröttem a tér, mire ráláttam
a Napút fényére: minőségre és
mélységre, ahol a hajlatok összesimulnak,
ahol a megroppant, töredezett szavakból
lassan kialakul a rejtőző áldozat fölött
az Arc ragyogása.

Szellemmé vált a víz, a szív, a sóhaj,
föllapozott Napút lapszámokkal bejártam
a létezés felém áradó éjeit és nappalait,
a fölfelé vivő ösvényeket: csupa kő,
csupa ég, csupa álom, verdeső, izzó,
megtartó szavak, sorsomba írt igék.

Balázs Géza

Kimegyünk a mosásban

Talán két évtizede történt, hogy Szondi György eljött hozzám az egyetemre, és megkért, hogy legyek a Napút „nyelvművelés" rovatának a szerkesztője. Csodálkoztam, mert akkoriban nagyon rájárt a rúd a nyelvművelésre. Mondtam is neki, hogy talán másként kellene megjelölni. A rovatcím azután Szóvár lett, de engem mégis a nyelvművelés szerkesztőjeként tüntetett föl…

A Szóvár rovatban azután sok nyelvi-kulturális írás jelent meg – nemcsak tőlem, de tanítványaimtól, kollégáimtól. Mindig fontosnak tartottam a csapatmunkát.

S közben én is rendszeres Napút-olvasóvá váltam. Bölcsészként, filológusként értelemszerűen szövegmániás, olvasás-írás mániás vagyok. Gimnazista

koromtól előfizetek, olvasok irodalmi lapokat. Fejből fel tudom sorolni a legtöbbet – el is játszom magyar szakos tanítványaimnak, hogy mondjanak egy megyét, várost, én meg mondok rá egy irodalmi-kulturális folyóiratot. Jólesik, ha bólogatnak, hogy igen, ők is ismerik.

A Napútban azt szeretem, hogy sokszínű. Egyben van benne szépség és okosság. Szépirodalom, képzőművészet (színes melléklet) és ismeretterjesztés. Azt is szeretem benne, hogy nem fekete és fehér (és itt nem csak a színes mellékletre gondolok). Nincs benne két Magyarország. Legalábbis nem tűnik föl. Mindez rendkívül tudatos és áldozatos szerkesztői munkát takar.

Tudjuk, hogy minden jelentős teljesítmény mögött egy embert kell keresni. Szondi György most visszavonul. A nyomtatott Napút megszűnik. Persze, lesz még online, ahogy hallom, és értem is. De számomra ez egy kultúra visszaszorulásának a jelképe. Nincs mit tenni, mi szép lassan kimegyünk a mosásban. Elhalványulunk, mint a betűk a papíron, mint a Napút emléke.

Köszönet érte, hogy volt.

És ez az utolsó írás, amelyet a legendás főszerkesztő kérésére írtam.

Baley Endre

Utak és találkozások

A *Nap* a Naprendszer központi csillaga. Körülötte kering a Föld, valamint a Naprendszerhez tartozó bolygók, törpebolygók, kisbolygók, üstökösök… *(Wikipédia)*

Az *Út* a forgalom lebonyolítására szolgáló, különböző tömegbírással rendelkező, lineáris, épített létesítmény. Lehet földút, amit gyalogos- vagy járműforgalom „taposott ki”, vagy burkolattal rendelkező műút, ami építőipari technológiával készült. Az ősidőkben úgy keletkezett, hogy egy csapás, egy ösvény, állat-, emberjárás vagy kerékcsapás az általuk feltört nyers földön – a folyamatos használat következtében – kitaposódott, állandósult, látható maradt. *(Wikipédia)*

A *Napút* egy 1999-ben alapított magyar irodalmi és kulturális folyóirat, amely évente tízszer jelenik meg. *(Wikipédia)*

Ha átvitt értelemben beszélünk egy útról, mindenképpen szükséges definiálni, honnan indul, hova vezet vagy hol végződik, és arról is, milyen az az út. Rögös? Árnyékos? Derűs? Napos?

És mi van a vég után, talán egy újabb út? Hol az Alfa, és hol van az Ómega? Egyáltalán:

mi a kezdet és mi a vég?

A kezdet és a vég gyermekkorom óta érdekel. Szülővárosom halovány utcai lámpái nem bocsátottak ki olyan fényáradatot, mint a nagyvárosok, így az égbolton a horizontig láthattunk csillagokat. Emlékszem, egy nyári estén hanyatt feküdtünk apámmal a fűben, és bámultuk az eget. Apám mutatta a csillagképeket, és próbálta elmagyarázni, mi az a végtelen. Persze nem értettem.

Emlékszem, rengeteget töprengtem rajta esténként, elvalvás előtt, és

csak úgy tudtam magyarázni, hogy a véges dolgok nem végesek, mert minden keletkezik valamiből, és mindenből lesz valami, amikor véget ér, és ez alól én sem lehetek majd kivétel.

Az írással már középiskolában kacérkodtam, és akár ez is lehetett volna irodalmi pályafutásom kezdete, de mégsem így alakult. Mi másról is írhattam volna akkoriban, mint a szerelemről? Igen, írtam arról is, de természetesen meghatározó volt az Alfa és Ómega; a kezdet és a vég.

„Gyertyafény, könnyek, fenyőillat.
A koporsófedél alatt egy vég adja
ezernyi új kezdetét"

Ilyen gondolatok motoszkáltak tizenhét évesen a fejemben, és elindultam egy úton, ami vezethetett volna jóval messzebbre, mint ameddig tartott, ha veszem a bátorságot és elküldöm verseimet, novelláimat irodalmi lapoknak. Nem küldtem, és az élet persze elsodort.

Nagyon úgy tűnt már, hogy ez az út véget ér, amikor a sors összehozott egy különös fickóval, aki tudott „békául", és mellesleg költő volt. Oláh Zoltánnak hívták. Neki köszönhetem, hogy akkoriban már majdnem elhittem, lesz még utam az Irodalom Birodalomba. Egy igazi költő – akinek akkoriban már nyomdában volt az első kötete – biztatott, hogy írjak.

Az élet azonban ismét elsodort. Úgy tűnt, ez az út most már végérvényesen lezárult. Messzire kerültem az írást, hogy véletlenül se raboljon el az egzisztencia építésétől. Különben is. Elhagyva a világmegváltó ifjúi éveket, az ember már egyre kevésbé hajlamos arra, hogy kifordított belsővel mutogassa magát a világban. Jobb a béke.

Ez sem így lett. Az évek múlásával egyre többször éreztem magam úgy, mintha egy felrázott pezsgősüveg lennék, amiből bármelyik pillanatban kivágódhat a dugó. Sokáig küzdöttem, hogy ne történjen meg, de egy idő után fel kellett adnom a harcot. A dugó kirepült, és engem elöntött a húsz év alatt felgyülemlett mondandóm. Persze a megjelenéshez továbbra sem volt bátorságom, de legalább eszembe jutott Oláh Zoli barátom. Vajon mi lehet vele?

Annyit sikerült kiderítenem, hogy Pakson él már évek óta, és több kötete is megjelent. Végül az önkormányzattól kaptam meg a számát, és két nap múlva már ott ültünk Zoli lakásának egyetlen szobájában, ahol térdig értek a levelek, kéziratok, emlékek a legnagyobb magyar költőktől, íróktól.

Feleleventettük barátságunk kezdetét, és felolvastunk egymásnak. Újra biztatott. Általa ismerhettem meg Utassy József özvegyét, Horváth Zsókát és Vathy Zsuzsát is. Neki köszönhetem barátságukat.

Zoli már öt éve befejezte földi útját, de versei tovább élnek. Óriási tehetség volt, ám ahogyan írta, „eljátékozolta életét". Remélem, hamarosan lesz egy irodalomtörténész, aki részletesen foglalkozik munkásságával.

Ismét elindulhattam egy ösvényen, de ez az ösvény végre elvezetett egy mindig derűs útra, ami számomra irodalmi utam Alfáját jelenti. Mindez 2011-ben történt, amikor ez a derűs út már tizenkét éve épült. Ha a görög ábécé hasonlatánál szeretnék maradni, és a Napút 1999-es indulása az Alfa, akkor én a tizenkettedik betűnél, azaz a Mű-nél, léptem saját mű-veimmel a Napútra. Azonban a görög ábécés hasonlat már biztosan nem lehet teljes, mivel 2021-ben, huszonkét év után megszűnik a Napút mint nyom-

tatott irodalmi folyóirat; néhány betűt kihagyva ért el az Ómegához, amire kedvenc íróm, Kurt Vonnegut biztosan csak ennyit mondana:

– Így megy ez.

Ennyi zagyvaság után talán már érthető, mit jelent számomra a Napút, de mégis késztetést érzek, hogy megfogalmazzam:

• Irodalmi tevékenységem Alfáját.

• Egy olyan ember barátságát, akinek nagyon sokat köszönhetek, és nagyon remélem, egyszer viszonozhatom azt a sok jót, amit kaptam.

• Álmomban sem gondoltam volna, hogy olyan neves irodalomtörténészekkel, írókkal, költőkkel, képzőművészekkel, kerülök egy kiadványba, akikkel a Napút egy-egy számában.

• Megerősítést, hogy egészen az én Ómegámig tennem kell, amit eddig tettem.

Köszönöm, Napút, köszönöm szépen, Szondi György, Gyuri!

Bánki Éva

„szép küzdelem, férfimunka volt”

Az irodalom egyre súlytalanabb. Hosszú regényeket olvasni vénasszonyos, régimódi dolog, ma már a hallgatók is szégyenkezés nélkül vállalják, hogy világirodalom-vizsgákra kivonatokból készülnek. Az idő… hiszen érti, tanárnő. De vajon értem-e? Az irodalom elhalványodásának számos oka lehet: az emlékezet, a műveltség, a koncentrációs készség átalakulása, az irodalom lemondása a társadalmi folyamatok ábrázolásáról, és maga az intézményrendszer, mely öntudatlanul is a különféle műveltségű és felfogású olvasók elválasztására törekszik. Beszélhetünk-e ma nemzeti vagy világirodalomról egyáltalán? Vagy csak véleménybuborékok vannak, és ezeknek különböző rendű-rangú alkotói?

A különféle tematikus számokban a szerzők százait, sőt ezreit összeterelő Napút tudatosan próbált meg ezzel küzdeni. (Nem is folyóirat ez, mondta az egyik tanítványom, hanem áradás. Népvándorlás.) Szerzők, akik a villamoson nem is állnának egymással szóba. Szerzők, akik más-más véleményburokban ücsörögve élik a mindennapjaikat. De az álláspontjaik egymásnak feszülhettek egy-egy lapszámban. A magyar kulturális élet egyik utolsó – az egységes magyar irodalom illúzióját keltő – találkozópontján.

Megveregethetjük Szondi (vár)kapitány vállát: szép küzdelem, férfimunka volt. Hiszen szükségünk van egy utolsó kapura, menedékre, amely minden gondolkodni vágyó ember előtt nyitva áll, és fenntartja a magyar irodalom egységének az illúzióját.

De a tény, hogy a Napút mennyire nem talált követőkre, elgondolkodtat: tényleg szükségünk van-e erre? Vagy már beletörődtünk, hogy nem „minden” a miénk – a miénk, azaz mindannyiunké?

Báthori Csaba

Amerről a nap útja ered

(Emlékezés)

Nemcsak olyanra emlékszem, ami nem volt, hanem olyanra is, ami már láthatatlan, bár utamon feküdt és fekszik. Jöttem vala messziről, a császárváros távolából, ki se ismert, és éppen ott kötöttem ki először, ahonnan indultam. Hogy szabatosabban hol is? Szemközt az Eszék utca torkolatával, a Fadrusz derekában, egy hatalmas kapu előtt, ahol törvényemet írták. Milyen is volt az a rácsos kapu? Ó, régóta ismerem, mert ismerte anyám is, valamint az az öreg szabómester, aki nem akadályozta meg, hogy ember lehessek.

Mielőtt hazatértem volna hírkeresni egy újságban, ott laktam én ugyanabban a háztömbben, amelyben Magyar bácsi, nevelő szabómesterem is az idők betemetett részén, a 86-os busz végállomásánál, Horváth János Nyugat-romboló apostol hajléka alatt. El tudod képzelni, hogy a *Napút* (lánykori nevén: *Polísz*) szerkesztősége a Feneketlen-tó tőszomszédságában lappangott egy ideig, mielőtt felhúzódott volna a Várba, aztán ki Újpestre, és majd nemrégiben az örökre ideiglenes éterbe? Nem tudod elképzelni, de én tudom.

Minek örültem akkor, kérdezed, amikor beléptem a Fadrusz utca döngő vaskapuján, mely fölött egy fészekalj rajongó övezett egy szőkés, Szondi kapitánynak hírlelt embert. Nem tudom ma már, csak annyit, hogy leragadtam ott immár végleg. És miért? Mert nem kellett azóta sem elmozdulnom ellenszenvesebb és pénzesebb mozgatók felé, hogy elmondhassam, amit akarok. Tudod, milyen kiváltságos hely az, ahol engedik, hogy az légy, aki vagy? Nem kellett még csak barátoddá se fogadnod, aki meghallgatott. Visszajöttem a császárvárosból az idők elején, és nem is gondoltam volna, de beteljesedett. Valami elkezdődött, és én egyenesbe értem. Talán azért, mert ott kopogtattam az irodalmi hírszerzés újbudai ablakán, ahol Horváth János is nyüstölte egykor a Nyugatot (ja, akkor még ő sem lakott haló helyén, persze hogy nem). De nekem a Kosztolányi tér és Dezső stílusa azelőtt is és mindazóta csalhatatlan forrásom emlékezetben és írásbeliségben. Bevittem oda verseimet, beszélni akartam, mint minden éretlenség, megmutattam Ted Hughes-fordításaimat, Tom Gunnt és mást, és Szondi kapitány igent mondott a termékvizsgálatnál, és savanykás fejcsóválás nélkül hagyott futni útjaimon.

Volt-e már akkor is a napnak útja? Ki tudná. Nem volt többre szükség, mint hogy hajnalban megébredj, összeseperd legfrissebb gyümölcseidet, és akár meztelen felszaladj a Fadruszba, ahol néhány rajongó gyűrűjében meleget éreztél bármely időben és keserűségben. Barátnak kellett volna lennem? Nem találtam barátot, de máshol sem, ellenben megértem, hogy sokszorosítják, amit csak én egyedül gondolok. Mi más is az irodalmi tévelygés és hazatalálás? Hogy megleld, mint a rongyos és céltalan víz, a medret, amelyet az eltelt idők után egyszer vagy az örökkévalóságban majd célnak nevezhetsz, vagy nevez-

nek valaha mások, akik túlélnek téged, és hosszabban maradnak helyükön a földön, a nap útján, mint te szerettél volna maradni.

Most hogy emlékezem, jut eszembe az is, hogy soha nem ért csalódás a kapitány hajóján. Nem akarta senki, hogy más legyek, mint aminek szült anyám. Gazdag lettem? Nem vesztek össze helyszűke miatt a garasok fenn a fényen, sem a zsebemben. Itt, ahol neheztelés és bántalom nélkül értem meg szakállam őszülését, nem találkoztam a főnyereménnyel. De milyen fontos volt, meggondolhatom most is, csalhatatlanul, hogy nem kellett soha hamis tanúságot tennem, nem kényszerültem visszavonásra, nem törték el szívemben a bizalmat, érvényesnek tekintették érzelmi és szellemi látleleteimet, senki nem akart lebeszélni az igazságról, válásra se kellett gondolnom. Ahol újra meg újra reménnyé volt képes keményedni bennem még az örökkévaló sikertelenség is, mert úgy tűnt, átszállás nélkül is eljuthatok oda, ahol való értéken veszik és adják a gyöngyöt.

Ha azt kérdezed, miért nőttem fel a Napút kebelében, nem tudok válaszolni. Megnyugodtam a névtelenségben. Lehet, hogy másféle boldogságom másféle szerencsét kívánt volna, lehet, hogy ha eredmény helyett sikert kívánok, ma másutt volna a helyem. De nem kell hordoznom az árulás kínját, nem szükséges kotorásznom az idők nyirkos aljnövényzetében, hogy meg nem adatott ajándékokra, netán kincsre találjak. Nem borzong bánatom mélyén a gyanú: eh, ha máshova mész, hohó, barátom! Ha esetleg másnak a fülébe súgod meséidet, ma lehetnél valaki. Néha képzelgek, rémálmomban feldereng előttem a nagy mázli istene, nevezzük sikeristennőnek vagy Szundi őrnagynak, és megrettenve kérdem magamtól: mi lett volna, ha Szondi kapitány helyett Szundi őrnagy elé vet a vakvéletlen, hogyan kellett volna akkor megkezdenem és gyakorolnom a súgási manővert. Mert Szundi őrnagynak két füle volt, és amikor a bal fülébe selypegtem zúgó indulatomat: kérek egy falatnyit legalább az országos hír eledeléből, akkor éktelen lánggal felkapta mindkét szemét, összeráncolta homlokát, picit kiköpött a szája szélén, és azt parancsolta: Na, fiacskám, mondd el ezt nekem a jobb fülembe is, mert nem hallok jól emitt. És akkor, mondom, ez a nyomasztó látomás kísért, átevezek a jobb füléhez, és… de akkor már jut eszembe, anyám se jutott országos hírre, jobb, ha szerénységgel próbálok tágabb tért hódítani a kezdetben adottnál, és azt súgom az őrnagy jobb fülébe: Nem akarok többet, csak hogy állva maradhassak a névtelenségben is, esetleg egy láthatatlan könyvbe írva titkos saját nevem. Igen, dörren fel Szundi őrnagy, ez lehet, igaz, ez a helyes mondás, senki nem lehet híres életében, csak ha megválik az igazságtól.

És ekkor felébredek, és látom: mindig mellettem áll a kapitány, és reggeldélben-este felismer lobogó ingemben, időszerűtlen szellemi rostokolásaim házában, és tudom, a jeltelenségben, életem és halálom fokozatain át egyszer kivezet a messzeségbe, önmagamba.

Hogy mit jelent nekem a hűség? A nap útján megtanultam: közelből is lehet messzire látni, rengő jövőben is lehet megpillantani csalhatatlan múltat, váltás nélkül is lehet változni és érni megtorpanás nélkül. Az újdonság megfakul, ha túl gyakran elhagyod nyomaid egyenes vonalát, de ott sokszor váratlanul kincsek tárnája nyílik, ahol alaposan megmarad és időtlenné válik az ember.

2020

Benkő Ildikó

Kavicsbocsánat

Szondi Györgynek

Kajla pitymallat porlik, gyűrött tegnap lötyög rajta. Kavicsbocsánat.

Ciróka bodroz a borostás, kacatkocka csöndből, kunkorillat, jajkócos érdek nélkül szép, sarkig tárt bolgár, román, magyar, szlovák, szlovén, cigány, német szójátszótér, halandzsás útifű, aranyalmafácska, malasztmosoly, dombszelíd álom, rajongó üstökös zsongás. Csiribiri hajtás csorgatja fejét, hátát. Pihegő fogócska a nyelvnyújtogatással, a vitázó nyelvelőkkel. A készület nyájas, pásztoros. És naputas, ő a ló, a lovas, a vágta, gyeplő rántja, gép, számlák, hátizsák, banduk, könyvesbolt, posta. És kertészes, ontja, neveti a rózsát, a szó virágzását, bujtását. Száll az est. Fönt mutogat, te is építs naputat. Dudorászik.

Berecz Ágnes Gabriella

Teret adott

Igen, köszönő és nem köszöntő. Köszönteni az érkezőt lehet, a távozótól búcsúzunk.

Búcsúzáskor pedig, amit a távozó adott, itt hagyott: megköszönni illik.

Nem nehéz megmondani, mit adott a most megszűnő Napút folyóirat: teret. Elsősorban gondolati teret.

Újszerű és egyedülálló volt irodalmunk életében, hogy egy-egy téma – irodalmi vagy közéleti tárgy – körbejárására egy irodalmi folyóirat ilyen tágas tereket legyen képes nyújtani. Minden egyes lapszáma gondolatébresztő volt és vitára sarkallt. Ki képes ilyet évtizedeken át összehozni? Csakis egy olyan fáradhatatlan szervező, de főleg sokoldalúan kiművelt koponya, mint Dr. Szondi György, akiben az a képesség és igényesség is megvan, hogy elsőrangú munkatársakkal vegye körül magát.

A nyomtatott Napút megszűnése csupa-csupa kérdést generál:

Képes lesz-e a Napút-online ilyen színvonalú műhelymunkára?

Képes lesz-e ugyanolyan határtalan teret adni irodalmi műveknek, tanulmányoknak, elemzéseknek, műfordításoknak?

Képes lesz-e egy-egy meghatározott téma köré kompetens tudósokat, szakértőket szervezni?

Képes lesz-e pályakezdő költőknek, íróknak, műfordítóknak ugyanolyan segítő kezet nyújtani?

Lesz-e a Napút folyóiratnak bárhol, bármilyen formátumban méltó utódja?

Nos, ezekre majd a jövő felel. A Napút-online-nak sok sikert kívánva, most a köszöneten legyen a hangsúly:

Köszönet az értékekért, a tanításért, a gondolati és irodalmi gazdag-

ságért, az emberségért, és nem utolsósorban a „mindigderű”-ért!

Hálás vagyok, hogy olvasóként és szerzőként a részese lehettem. De hogy mennyire fájlalom a lap megszűnését…

„Sírnék: nincs könnyem, szólnék: nincs szavam…” (Ady).

Beremányi Géza

Köszönöm szépen a Napútnak.

Bertalan Tivadar

Rések

Valahányszor megérkezett a *NAPÚT* újabb és még újabb száma, tekintetemmel végigpásztáztam szorongó könyvekkel zsúfolt polcaimat, hogy lapozgatás után vajon hol találok némi rést, ahová majd bedughatom, mint az új könyveket, és ahol később is megtalálhatom. Mert könyvnyi volt valahány szám. A lapozgatás meg annyit jelentett, hogy szellemi létem réseit (ha voltak; már hogyne lettek volna!) tömögettem új élményekkel, ismeretekkel és a sokféle menü élvezetével.

Jóleső érzés, hogy részem volt az indulásban, és később is számítottak rám, de az utolsó lapszámra nem kötök gyászszalagot, mert bármikor benyúlhatok a résbe, ha a szavak valódi jelentésére vágyom.

2020

LÁBJEGYZET

A lábjegyzet nyilvánvalóan azért lábjegyzet, mert általában alul fordul elő, mint rendes körülmények között a láb. A lábjegyzet csillaggal, vagy számmal jelölt szövegrészt egészít ki, magyaráz, forrást említ és így tovább. Persze, a névadó láb nem csak alul szerepelhet; fejreállásnál, ne adj Isten, fejreesésnél, kézenjárásnál, vagy egyéb kellemes tevékenységnél a legfelsőbb pozíciót is elfoglalhatja, mindazonáltal alaphelyzete a talajon nyugszik, akárcsak a lábjegyzet a lap alsó szélén. A lábjegyzet fejet tágít, felokosít, ismeretekkel gazdagít, tehát a talptól a fejhez áramlik. Így áll elő a paradoxon: a lefelé tekintés megszakítja a lendületet, mégis felemel.

Bertha Zoltán

Egyszerre dokumentum és monumentum

A szélességet az ég derekán keresztül: Napútnak nevezhetjük. Fazekas Mihálytól – a *Csízió*ból – származik ez a megállapítás. A nagy író, aki botanikus, természettudós is volt, látta és átlátta a világot. Olyannyira, hogy például *Lúdas Matyi*jának érzelmi és erkölcsi forradalma megalapozta dicsőséges 1848–49-es forradalmunkat és szabadságharcunkat. Úgy szokott az lenni, ahogyan Németh László írta már 1928-ban: „A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Ludas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak." Csontváry Kosztka Tivadar, amikor elhívó sugallatot kapott, úgy értette, a „napút" szó hangzik el: a „fejem fölött hátulról hallom: Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél. A legnagyobb szó után a következő szót nem értettem meg, kértem az ismétlését, de ez nem ismétlődött meg. A kinyilatkoztatás az egy szón kívül értelmes magyar nyelven szólott; rendkívül komoly hangsúlyozással, mely arról győzött meg, hogy bizonyos magasabb hatalommal, avagy akaraterővel állok összeköttetésben, talán a világteremtő hatalommal, azzal a pozitívummal, amit mi sorsnak, láthatatlan mesternek, talán Istennek nevezünk, avagy a természet erejének véljük, ami egyre megy, mert tisztában voltam azzal, hogy elképzelhetetlen és kifejezhetetlen felelősség hárul reám, amikor egy olyan helyre jelölt ki a sors, amelyre én magamat késznek, gyakorlottnak nem találtam." – Ady Endre a „Napisten papjának" érezte magát.

Ha van tehát olyan örök érvényű és magyar metafizikai, kozmológiai, filozófiai, históriai, morális, esztétikai, művelődés- és kultúrtörténeti koordinátarendszer, amelybe a *Napút* folyóirat alapításától kezdve és két évtizedes fennállása során mindig szervesen beletartozott, akkor ezek a dimenziók mindenképpen híven jelölik ki azt. Autentikus tájékozódás a világegyetemben; a magyar nemzeti és a nagyvilág nemzetközi kulturális folyamataiban; az irodalom, a művészetek, a közélet, a társadalom, az egyetemes szellem legszélesebb köreiben; nyitottság és jóakaratú „igazítás a világon" (Tamási Áron szavával élve); „egyetemes tájékozódás, univerzális orientáció" – ahogyan pedig Hamvas Béla határozta meg az efféle jelenségeket. Szokványos mértékeket mesze fölülhaladó nagy vállalkozás; mint például maga az autonóm identitásában lélegző nemzet – amely Csoóri Sándor pontos definíciójában is „közös vállalkozás". És mindez Szondi Györgynek, a kiváló írónak, költőnek, tudósnak, műfordítónak, kultúrtörténésznek és kultúraszervezőnek, intézményalapítónak, folyóirat- és könyvszerkesztőnek – egyszóval szellemi és jószolgálati mindenesnek – köszönhetően. Akinek alkotó és szervező géniusza a mindenkori igazságküzdelem, teljességigény, minőségteremtés feltétlenségének jegyében nyilatkozott meg. Két évtizede sorakoznak, tornyosulnak előttem a *Napút* folyóirat monumentális számai. Önmagában is mindegyik egyfajta antológia, évkönyv, almanach. Könyvnyi terjedelmű összeállítás. Elképesztően széles

ölelésű, tágas horizontú és koncepciójú tematikus kisenciklopédiák olyan területekről, amelyekről hírt hozni, amelyeket feltárni és felmutatni: örökbecsű misszió. Küldetés, mint az Adyé, Csontváryé, s az azóta sorjázó nemzedékeké, azok legjobbjai révén. A régi és modern értékek átkarolásával. A tájak, régiók, népek, népcsoportok és néptöredékek, nemzetek, nemzetiségek, földrészek, nevezetes szellemóriások életének, munkájának demonstratív és példázatos kivetítésével. Idősebbek és fiatalabbak törekvéseinek, hagyományos és újító-kísérletező szándékoknak egyaránt teret, helyet biztosítva. Csakis a minőségértékek mellett elköteleződve, de sohasem talmi akarnokságok előtt meghajolva és leköteleződve. Alázattal, de nem alázatosan. Hanem humanitás és divinitás, emberség és magyarság, ősiség és korszerűség, irányzatos és intellektuális sokféleség iránti együttes figyelemmel, a sajátosságok és az összefüggések tiszta érzékű megbecsülésével. A méltóság és az értékszeretet, a szerénység és a dignitás abszolútumának és primátusának fenntartásával, megőrzésével, útmutatásával. Nemzedékek, stílusok, felfogások, világnézetek, műfajok, formanyelvek tarka tematikai és esztétikai tömkelegéből valami lenyűgöző hatású freskót alkotva, tablót az utókornak is, a szabad ég alatt és a megtartó föld felett, a ragyogó Nap megvilágításában és annak fenséges útja nyomában. Otthon lenni, valahol otthon lenni a világban – miközben a csillagok, a Nap járását figyelni és számontartani; ismét Németh Lászlót idézve: „a csillagokat nézzük, s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek." S ha az emlegetett mester a szellemi erők organizátora akart lenni, s lett is a harmincas évek Magyarországán: semmi okunk ezt a fajta szerepet vagy szerep- és sorsvállalást elvitatni egy olyan mai írótól, aki százaknak, ezreknek nyújt szellemi otthont, vezeti őket a nyilvánosság elé, segíti és támogatja munkálkodásukat, osztozik örömükben és baráti szívvel kíséri nyomon minden törekvésüket. Laudációt mondok Szondi Györgyről, aki áldozatkész mecénás, szolidáris alkotóművész, közösségformáló egyszemélyes intézmény s mindnyájunkat összefogó nagy lélek – s szerkesztőként az elmúlt fél évszázadból talán csak a legendás Ilia Mihályhoz hasonlítható. Az alapítás távlatlátó nyíltszívűsége és kockázatvállaló bátorsága s az építés legnemesebb szenvedélye jellemzi. „Az összekötő szerep éltet. Helytállni ekként" – nyilatkozta nemrég. Eszményi tervek, perspektívák, célkitűzések összefoglaló kimunkálója, katalizátora és megvalósítója ő. Halk szavával is a karizmatikusan biztató és lelkesítő vezéregyéniség mintaképe. A jó ügy mindenkori szolgálatosa és iránytűje. Akinek az is fontos, aki írja a műveket, s az is, amiről azok szólnak. Amit létrehoz, annak így kisugárzása, messze elérő hatása, lebilincselő irradiációja van. Így lesz minden lapszám olyan eredmény, amely korokat, erőfeszítéseket, nagy szellemi teljesítményeket átívelve marad fenn az időben. Mert mindegyik egyszerre dokumentuma és monumentuma az aktuális és mindenkori értékeknek. „Exegi monumentum aere perennius" – mondhatja bízvást Horatiusszal a folyóirat önzetlen és fáradhatatlan szellemi atyja és működtetője, „spiritus rectora".

Nézegetem, forgatom, újraolvasom ezeket a becses kiadványokat. Minden hangulatnak, érzeménynek, ízlésiránynak, műformának sziporkázó együttesei – a humortól a tragikumig, a játéktól a metafizikáig, a haikutól az eposzig, a bökverstől a regényig, a debütközléstől a műfordításig. Mindegyiknek, mindennek a mélyére nézve, körüljárva, mérvadón értelmezve. Lehet, hogy

nincs új a nap alatt – de mindig van új, újdonság a *Napút*ban. Már az elejétől a tájhazák, a mindőnknek olyannyira kedves vidékek, falvak, városok a „szerelmes földrajz" szellemében megelevenített művészi, tudományos, hitvallásos lenyomatai, tükrei. Kárpátalja, Délvidék, Muravidék, a Partium, Erdély, Székelyföld, Kolozsvár, Felvidék, Dunaszerdahely, az Alföld, a Salföld – és Budapest, Budavár, Óbuda és Újpest: megannyi ismerős és ismeretlen különlegesség, tudástár, kincsesház. Igazi thesaurus. A velünk vagy mellettünk vagy odébb élő szlovénekről és lengyelekről és horvátokról és bolgárokról és skandinávokról és az írekről (a Nobel-díjas William Butler Yeats révén) és a romákról és annyi másokról. Szörnyű személyes és kollektív traumákról, háborúkról, népirtásokról, gulágokról, összmagyar és erdélyi ötvenhatról, jóvátehetetlen szétszabdaltatásokról, velünk élő trianonokról. És Közép-Európáról és egész Európáról, és a távoli Keletről és a távoli Nyugatról, és Afrikáról és Délről és Északról. Tovább a földkerekségig. És erkölcsi, történelmi nagyjainkról: kezdve Jézus Krisztussal és követőivel Kálvinig s napjainkig. A kereszténységgel. És folytatva mítoszok, vallások, hitek, megtartó és megújuló remények sokaságáig. Közösségek, életzónák, létezésfajták sokszínű természeti, társadalmi, antropológiai és egzisztenciális identitásáig. A Nap útja, a Hold útja jegyében élők szemléletéig, világképéig. És elévülhetetlen jelentőségű klasszikusokig: Erkel Ferencig, Arany Jánosig, Madách Imréig, Kosztolányi Dezsőig, Csáth Gézáig, Weöres Sándorig, Sánta Ferencig, Lászlóffy Aladárig. És tágkeblűen a népi és az avantgárd, a hagyományos és az experimentális, a tárgyias és a mitologikus, a realista és a fantasztikus, a konkrét-leíró és az elvont-bölcseleti irányok, vonulatok, áramlatok szférájáig. És sorshistóriánk fenomén meghatározóinak seregéig: Szent Erzsébet, Szent László, Mátyás király, Kossuth, az aradi tizenhármak. Volna értelme ünnepi pillanatokban most mindezt vagy mind a kétszáz számot lajstromozni – kifulladásig? Van is, meg nincs is. Mert anélkül, hogy felvillantanánk bár néhányat, ízelítőképpen azoknak, akik még nem tudják, mi ez a kincsestár, amit emlegetünk – talán van. De nincs (pontosabban nem most van a megfelelő alkalma ennek a filológiai precizitású leltározásnak): hiszen ezt csakis egy gondos repertórium tudná a legvilágosabban felmutatni! A hétköznapokban is. S hátha akad majd egy fiatalember (vagy elszánt örökifjú), aki ezt megszerkeszti, éppoly lelkiismeretességgel, mint ahogyan az egyes lapszámokat komponálta a bölcs és körültekintő és elfogulatlan főszerkesztő. Aki a fiataloknak is egyedülálló mentora, istápolója, pályára léptetője. De az idősebbeknek is kivételes és lankadatlan figyelmességet, türelmességet, segítőkészséget szentelő pályatársa. Hiszen mennyi zseniális ötlettel hozakodott elő, mi mindent talált ki számukra is – ami érzelmiekben, erkölcsiekben, lelkiekben talán a lehető legtöbbet jelentette: húsz éve tesznek bizonyságos – akár tárgyszerű, akár bensőséges – vallomást életükről, életművükről, önnönmagukról a jeles hetvenesek! Micsoda pompás és páratlan lelemény volt ez is! Összehozni a lelkeket, a szándékokat, a jóakaratokat minden életterületről: irodalom, művészet, tudomány, kultúr- és művelődéstörténet, vallás, színház, zene, oktatás, sajtó, újságírás, sport, politika: egyszóval kultúra a maga teljes integritásában! S a magyarság, a magyar nemzeti és a világkultúra megmaradása, felemelése érdekében! S még páratlan önlexikon kompilációjával is bővítve a konfesszionális megszólalások hatalmas körét.

Hány és hány szerző, írás, festmény, műalkotás, illusztráció, reprodukció, melléklet, mennyi remeklés. És hány olvasó! És mindenki talál az egyes számokban meg a húsz évfolyamban fontosat a maga számára: vagyis olyan, mint a bőségszaru ez az egész. Köszönet ezért Szondi Györgynek! Aki szerint mindez az önelvű és elszánt misszióvégzés: kötelesség, s meg is éri. „Egy irodalmárnak megéri, egy magánembernek nem éri meg" – tisztázza a vele interjút készítő barátja, Csontos János előtt, az *Írókorzó* sorozatban készített beszélgetésben, könyvben, filmben. Szóval számára megéri, szögezi le, mondván: „amibe belevágtam életemben, azt igyekeztem teljes erővel és odaadással végigvinni. S amikor elindult a *Napút* a *Polísz* után, én fogadalmat tettem, hogy amíg az agyam bírja, ezt a lapot ugyanígy éltetem, és mindent megteszek érte. Ez egy saját Szondi-fogadalom. A több mint hatezer szerző, aki nálunk szerepelt, azok közül egy-kettő volt csak olyan, aki kikötötte, hogy szeretne tiszteletdíjat kérni. Kilencvenkilenc százalékban úgy adták és adják értékes anyagaikat mindmáig, hogy előzőleg tisztáztuk: nem tudnak érte kapni semmit." Tényleg nem? Hát az a spirituális kötőerő, az az erkölcsi szövetség, az az élménye a szellemi közösséghez tartozásnak – biblikusan akár: hit, remény, szeretet –, az micsoda? Nem javítom én ki a gondolatot, csak továbbfűzöm: azt kapja érte mindenki, ami emberré teszi az embert. S van ennél nagyobb és csodálatosabb ajándék? Szondi György ajándék ember. A humanitásban még bízó emberek számára példa és tanítás. Ezt pedig, gondolom, ugyanaz a kilencvenkilenc százaléka az emlegetett sok ezer szerzőnek egyaránt tudja és vallja és hirdeti.

Nemzeti eszmélkedésünk, szabadság- és függetlenségvágyunk egyik sarokköve Szárszó, az 1943-as szárszói találkozó. Az egyik legutóbbi (Tamási Orosz János kitűnő vendégszerkesztésével készült) folyóiratszámban erről is olvashatunk alapos értelmezéseket. És mellette a demokratikus népi-nemzeti gondolat apostolaitól is szívbe markoló fejtegetéseket. Értelem, érzelem, erkölcs életigazító téziseit, katekizmusát. Bibó Istvánt idézi Szabó Zoltán: „Magyarország népe elég vérrel adózott, hogy megmutassa a világnak a szabadsághoz és igazsághoz való ragaszkodását." Ennek himnikus fényében pedig mi mást kívánhatnánk köszöntés- és tisztelgésképpen mi is a magyar és az egyetemes kultúrához ragaszkodó Szondi Gyurka Barátunknak, folyóiratának húszéves évfordulóján: hogy Isten éltesse sokáig! És mindnyájunkat is vele együtt: jókedvvel, bőséggel, és igen, mindig áldásos derűvel!

Appendix – egy újabb állomáshoz érkezve

A fenti laudáció, rövidítve, 2018 novemberében a Petőfi Irodalmi Múzeumban hangzott el, amikor a *Napút* folyóirat fennállásának huszadik évfordulóját ünnepeltük. Az impozáns jubileumi rendezvény óta eltelt majdnem újabb három esztendő – most 2021 szeptemberét írjuk. S az azóta megjelent folyóiratszámok mindegyike (például a zeneművészetről, a muzsikájában élő nemzetről, a vallásos, biblikus irodalomról, a zsoltárköltészetről, a Mediterráneumról, az afrikai kultúráról, a fehéroroszokról, a ruszinokról, a női misztikáról, Zrínyiről, a „vezérlő fejedelem" Rákócziról, Ady Endréről, Hamvas Béláról) továbbvitte, és ha lehet, még inkább kiteljesítette azt a szellemiséget, amely addig is éltette a lapot, és amelyet ez a különleges orgánum képviselt. És fog is képviselni!

– csak most már nem nyomtatott periodikumként, hanem – a mai idők körülményeihez is igazodva –: online formában. Csaknem félszáz folytonosan frissülő – de a korábbi írások és anyagok visszakeresését is lehetővé tévő – rovattal. Kolosszális vállalkozás, amely szintén nem most kezdődött, de mostantól még inkább kiterjedtté fog válni. Merthogy a nyomtatott lapszámok korszaka lejárt, annak búcsút intünk. De nem búcsúzunk sem a szerkesztőktől, sem a szerzőktől – sem a törekvés lényegétől és varázsától! Fáradhatatlan Szondi Gyuri barátunk gondoskodik róla, hogy ne maradjunk árván – hanem továbbra is részesei lehessünk a szellemi kultúra csodájának, áramlásának, a huszadik század egyik legnagyobb irodalomtörténészének, Barta Jánosnak a szavával: fluidumának.

Trianon századik évfordulóján jelent meg, 2020 tavaszán a *Mi magunk* elnevezésű lapszám. Lenyűgöző, grandiózus tanulmánykötetté is bővült (Szondi György és Toót-Holló Tamás szerkesztésében), szintén a Cédrus Művészeti Alapítvány gondozásában és kiadásában. A magyar műveltség, identitás, tradíció páratlan jelentőségű kortárs elméleti és történeti alapműveként fog ez minden bizonnyal fennmaradni. A korszerű magyarságtudomány és magyarságszemlélet megkerülhetetlen kézikönyveként. Csupán ezzel a ragyogó teljesítménnyel is beírta magát a *Napút* szellemi közössége a magyar kultúrtörténet aranykönyvébe. De még mennyi feledhetetlen összeállítás született körülötte, mellette, legújabban is! (Közöttük például a jeles hetvenesek évkönyveit is folytatva.) És csak kettőt kiemelve legvégül: a szerkesztők és konzulensek vallomásos emlékszámát 2020 decemberében. Meg az éppen hetvenöt esztendős Szondi Gyuri Barátunk dicséretére készült 2021. március 15-i számot – a laudálók sokaságával!

Búcsú? Talán majd amikor tízmilliárd év múlva a Nap fénye elhomályosul. Vagy még akkor sem, hiszen az örökkévalóság azt is felülmúlja. Hogyan tanulhattuk Weöres Sándortól?: „Mert ami egyszer végbement, / azon nem másít semmi rend, / se Isten, se az ördögök: / mulónak látszik és örök."

Bíró József

Akkorság

amikor ! / … / még ! / nos / valóban **voltak idők** / **és** / … / **: PRÁGAI TAMÁS** / **:** szóval / nem volt … számítógépem / sem / … / csupán **1** ütött – kopott írógépem / tehát / lepötyögtem vagy **18** oldalnyi / epizódokra – tagolt prózát / aztán … elpostáztam / néhány nap múlva telefoncsörgés / Tamás hívott / **:** „ nagyon tetszik amit adtál ! " / … / „ de kérlek küldd el flopin ! " / … / **:** „ sajnos az nem megy ! / nincs gépem " / **:** „ *hm* / … / semmi gond ! / akkor begépelem a szerkesztőségben / *hm* ! / no és / hozzuk is a következő NAPÚT – lapszámban ! " / **:** ennyit dióhéjban egy igazi és hivatott / szépirodalmi rovatvezetőről / *továbbá* a folyóiratról / amelynek szinte a kzdtktl … voltam ! / maradtam ! / **nem véletlenül** ! / **hiszen** „ **mindigderűvel úr** " **is** … **olyan EMBER** !

Botos Ferenc

A nyitottság...

Írni néhány dadogó sort. Avatott tollú irodalmi profik méltatták a Napút-korszakot előttem, és remélem, utánam is megteszik még jó néhányan. Méltán teszik.

Az alábbi szubjektív impressziók írója a – szerintem legendás – sokezres Napút-univerzum úgynevezett értő műkedvelő, olvasó, néhanapján írogató táborához tartozik.

A köszönet szava mindenekelőtt.

Szondi Györgynek és a Többieknek: a Szerkesztőknek, a név szerint nem is ismert Munkatársaknak. Így, nagybetűvel. A mindenkor míves formájú és tartalmú folyóiratszámokért. A továbbélő online formátumot is illesse itt tisztelet, köszönet. Véleményem szerint a kortárs magyar irodalmi folyóirat-kiadásban nincs párja a mostanság – tudomásom szerint a 222. számmal – megszűnő Napútnak. A nyitottságnak. A pályakezdők életkortól független befogadásának, publikálásának az Antall József által definiált szellemi Magyarország egész területéről. És azok a felejthetetlen Napút-estek... Köszönöm, köszönjük, Napút! Együtt maradunk, amíg megadatik.

Mindig derűvel.

Csáji László Koppány

Nap-szak

(Kabarétréfa bennfenteseknek)

helyszín: egy modern berendezésű szoba, íróasztallal

szereplők: Professzor
Egyetemista
Ápolónő

(A professzor az asztalánál ül, iratait rendezgeti. Kopognak.)

Professzor: Tessék!

Diák: *(benyit)* Tiszteletem, professzor úr! Jó Napút!

Professzor: Vizsgázni jött?

Diák: Igen. Irodalomtörténetből.

Professzor: Rendben. Húzzon! *(A diák húz egy tételt.)*

Professzor: Nos?

Diák: *(felolvassa a tételt)* Ismertesse a Polarizáció Korszakának egyik jeles folyóiratát!

Professzor: Hallgatom.

Diák: A 20. század utolsó és a 21. század első évtizedeit nevezzük a Polarizáció Korszakának, amikor ideológiai törésvonalak mentén a hisztérikussá vált közbeszéd rányomta bélyegét a művészeti életre is, és ideológiai telítettség nélkül alig lehetett érvényesülni...

Professzor: Ez miben nyilvánult meg?

Diák: Eluralkodott a mozgalmár-attitűd. Végletes jelzőket halmoztak, egymást köpködték az összefeszülő táborok. Párhuzamos világok épültek. Hatalmi elitek kebelezték be az írókat, és aki nem kívánt beállni a szellemfogyatkozásba, azok óhatatlanul a partvonal szélén maradtak: a kánonképződésben ugyanis eleve elrendeltetett, hogy csak az ide vagy oda tartozók érvényesüljenek, futtassák egymást és éljenezzenek műveket, művészeket. Néhány kivétel azonban akadt az irodalmi palettán, ahol nem e törésvonalak mentén gondolkodtak, hanem az emberség és a művészi minőség volt a mérce. Ilyen szabad szellemű műhely volt a Napút-kör.

Professzor: Látom, hogy szóról szóra megtanulta a jegyzetet. Helyes! Akkor tehát mondja ki, melyik folyóiraton akadt meg a szeme, fiatalember? *(Halkan töpreng.)* Mikor is tanultuk ezt?

Diák: *(büszkén, hangosan)* A Lyukasórán.

Professzor: *(megdöbben)* Ezen akadt meg a szeme? Biztosan erre a folyóiratra gondolt?

Diák: *(zavartan)* Oh, nem, nem, bocsánat! *(A diák rácsap a szájára, ideges lesz, rácsap a kezére, amivel az előbb rácsapott a szájára, majd a másikkal erre a kezére.)* A Napút folyóiratra gondoltam. Amit a lyukasórán tanultunk, mert különben kicenzúrázták volna.

Professzor: No lám! Eddig kilencvenkilenc diák elemezte a Naputat. Mindet megbuktattam. Maga lesz a századik. *(Dörzsöli a kezét.)* Túl nagy anyag, de csak próbálkozzon! Magát mi nyűgözte le benne?

Diák: Olyan választ adott a polarizációra, hogy a látszólagos mellőztetés ellenére száz év elteltével a Napút köréből került ki a legtöbb olyan szerző, akire máig emlékezünk.

Professzor: *(meglepődik, bólint)* Így van. Remek. Kikre gondol például?

Diák: A kétszeres Kossuth-díjas Babics Imrére, a már a 20. század közepére érettségi tétellé váló Suhai Pálra, a rangos irodalmi díjnak nevet adó Lászlóffyakra; az irodalomtörténeti kötelező olvasmányok neves szerzőjére, Szentmártoni Szabó Gézára; a műfordításelméletből is tananyag Tasnádi Editre; Szondi Györgyre, az irodalom fenegyerekére; Zalán Tiborra, aki egy űrhajóról írta utolsó B2-es jegyzeteit a Föld nevű körszínpadról; aztán ugye Lukáts Jánosra, aki expedíciót indított az eltűnt értékek felkutatására. Továbbá Hegyi-Botos…

Professzor: Jó. Látom, hogy tudja az anyagot. Milyen témákat dolgozott fel a lap?

Diák: Leginkább matematikus…

Professzor: Hogy mondja?

Diák: A 21. századi archaikus technika miatt csak töredékekben hozzáférhető az audiovizuális adattár, de több lapszámbemutatón is hallottam recsegve, hogy „ma tematikus számunk bemutatójára kerül sor ismét…".

Professzor: Nem feltétlenül matematikus számokra gondoltak…

Diák: *(idegesen)* Ez a baj a 21. századdal, hogy mondanak valamit, és mást gondolnak.

Professzor: Folytassa inkább a tematikai ismertetést!

Diák: *(lelkesen)* Ott vannak a Kába Béka számok! Csupa önálló világ, köztes terjedelemben.

Professzor: És mi jut eszébe a „jeles hetvenes" számokról?

Diák: Ma a nagykorúság korhatára, akkoriban azonban a hetvenévesek idősnek számítottak, ezért a folyóirat meg se várta, hogy ezt valaki betöltse, a jeles hetvenes lapszámban valójában már sok 69 éves is szerepel életút-beszámolóval.

Professzor: A lapalapítóról néhány szót…

Diák: A lapalapító Szondi György bolgarista, költő, műfordító és kultúraszervező. Mindenki szerette, amit jól bizonyít, hogy a 100. születésnapjára a lap néhány szerzője és szerkesztője egy tematikus, szamizdatnak nevezett lapszámot jelentetett meg, rendkívül sok résztvevővel.

Professzor: Az a 75. születésnap volt, a mi számításaink szerint akkor éppen hogy nagykorúvá vált a főszerkesztő, és máris tisztelegtek neki. Meglepően gyors karrier, igaz?

Diák: Az öregedés jelei akkor még alig mutatkoztak rajta, és lám, 125 éves korában meg is jelentetett egy „ötven év után" című különszámot, 2071-ben. Más lapok kifakultak, mert alig olvasható, rossz minőségű 21. századi papírjuk volt, de a Napút papírja remek; ezzel azonban az lett a baj, hogy úgy elkapkodták, mára már vadászni kell az egyes számokat. A digitális átállás nehezebben sikerült: a fotók, videók mentésére és archiválására nem elég gyakran került sor, a felhő szertefoszlott, elektromos sérülések keletkeztek. Egyre kevesebb az a mozaik, amiből összeállíthatjuk a hajdani magyar művészeti élet képét.

Professzor: Mit tart a Napút folyóirat legfontosabb hozadékának?

Diák: Több száz, izé, több ezer író, költő, esztéta első publikációját jelentették meg, mégsem pártoltak el a legrangosabb szerzők sem a laptól…

Professzor: Nem, nem, ez az „alkotói gárda" téma volt téma az órán. A hozadékról beszéljen!

Diák: *(zavarban van)* A hozadék… igen… olyan, a nemzetközi kortárs és klasszikus irodalomra is fogékony, azonban az itt és mostra épülő műveket felvonultató folyóirat volt a Napút, ahol nem ideológiai, hanem esztétikai és etikai mérce alapján kerülhettek be az alkotók a szerzők közé, és a helyi értékek iránti fogékonyság párosult a….

Professzor: Jó, jó, de mi volt a hosszú távú hozadéka ennek?

Diák: *(keresi a szavakat)* Az, hogy táborok elvárásai helyett értéket… *(Remeg.)* Én készültem!

Professzor: Ne bosszantson! Milyen értékeket? *(Lábával toppant.)* Bal, jobb, bal… mi jut eszébe a folytonos lépésváltásról?

Diák: *(felderül az arca)* Egyedül együtt…

Professzor: *(a diákhoz, büszkén)* Ez már jobb! Na látja!

(Belép a szobába egy ápolónő, csípőre teszi a kezét. A diák és a professzor szava elakad.)

Ápoló: Zoli bátya! *(Csóválja a fejét, és letesz a Professzor elé egy pohár vizet és egy tablettát.)* Laci bácsi, ejnye! *(Letesz a diák elé is egy pohár vizet, tablettát.)* Takaródó van, tente!

Professzor: *(az ápolóhoz)* Hé! Magát megbuktattam.

Ápoló: *(sóhajt)* Nem könnyű feladat az irodalom ápolása. Naputasok…

Diák: *(az ápolónak súgja)* A Kortársról vagy a Parnasszusról én se tudnék sokat beszélni.

Ápoló: Vegyék be a gyógyszereket, az irodalom is szundikál éjszaka! *(A diák és a professzor dacosan karba fonja a kezét, tiltakozva néznek.)* Valaha a Napút-körhöz tartoztak, rendben. Ideje lenne azonban másról is beszélni végre. A Napútnak vége. Mi olyan érdekes benne?

Professzor: Nem érti… Csak 2021-ig tanulta meg az anyagot, ugye? De a tanulság utána jön!

Diák: A nap útja folytatódik ott is, ahol a horizontot sejtjük.

(Az ápoló lekapcsolja a lámpát.)

Napút-köszöntő az Önrekviem számba

Félek, hogy olyan lesz „utána", mint a másnaposság. Egy nagyszerű álomnak vége, dolgozni kellene tovább, ébren, de hogyan s minek? Óvatosan próbálom résnyire kinyitni a szemem. Hasogató fejem nem engedi, hogy visszaaludjak. Tűnődöm: talán csak az óvott meg attól, hogy felőrlődjek az irodalomipar malomkövei között, hogy 1999-től a kortárs magyar művészet legemberibb és legsokoldalúbb arculattal bíró műhelyében nevelkedtem: a Napút folyóirat csapatában. Aztán előbukkannak az előző, mámoros éjszaka emlékei. Amikor először hallottam az 1999-ben útnak indult folyóirat elnevezését, örvendeztem, hogy végre a napútnak immár nemcsak festője van, de irodalmi műhelye is lesz. Csontváry életútja azonban egyúttal arra is figyelmeztetett, a markáns arculatú szellemi autonómia nem a gyors siker záloga. Aki ilyenre vágyott, távol tartotta magát a Napúttól, vagy elhagyta ezt a fészket. Napfogyatkozás-mentes huszonkét éve alatt a Napút úgy vált a hazai irodalomtörténet megkerülhetetlen forrásává, hogy közben egyetlen tábor sem futtatta, nem reklámozták és nem sztárolták. Valahogy mindenhonnan „odaát maradt" – sem a *futtatók*, sem a *futtatottak*, sem a *futottak még* dimenziójába be nem illeszthető. A Napút a negyedik irodalmi dimenzió, amit kívülről csak az empatikus idő karolhat fel. (Félek, hogy az idő igen ritkán empatikus.) Ennek ellenére mindig derűs volt itt a borult ég is; még élt a herédiai eszmény, és az alkotók rendkívül sokféle arcát nem próbálta meg egységes arculattá homogenizálni, sőt! Egészen hihetetlen számok jellemzik a (majdnem) mindig derűs főszerkesztő pályakezdő írók felkarolására tett erőfeszítéseit, de ennél sokkal fontosabb számomra a nyíltszívű és nyitott szellemiségű, kedélyes légkör, a humánum örök értékei iránt elkötelezettség, és nem utolsósorban a fogékonyság a magyar társadalom és kultúra értékeire, örökségére. A Napút magyarságképét nem holmi idealizált bezárkózás jellemezte: nem ismerek más folyóiratot, ami jobban odafigyelt volna a kevésbé gyakran fordított (tévesen gyakran „kisnek" titulált) nyelvek irodalmára. A legtöbb Nap-törzsutas alkotásáról azonnal meg lehet mondani, hogy melyikünk írta, ami – valljuk be – ritka erény a kortárs magyar irodalomban. Nem könnyű elaludni a folyóiratszámok mellett, folyamatos szellemi kihívásokkal tart ébren. Kétszázhuszonkettőig kellett számolnunk, hogy

aztán ne mi, hanem ő szunnyadjon el. Pontosabban átszenderüljön egy újabb dimenzióba: az online Napútba, ami olyan, mint a gyermeke: bizonyos szempontból azonos szülőjével, bizonyos szempontból azonban dacol vele, mást akar. A józanodás perceiben azzal biztatom magam, hogy a ki- és elszabadulás félsze miatt sokunkat túlhordott ez a ragyogó fészek; ne nyavalyogjunk, ideje immár kirepülni! Mindannyian publikáltunk már sokfelé, de bármikor visszatérhettünk a fészekbe. Most azonban minden külső hang beletép az agyamba, a legkedvesebb szó is rikoltó idegcsapás. Bölcsőmarkolás. A rigófiókák – bár tudnának repülni – a fészek szélét szorítják. Hiszen odakint az irodalomipar gyára vár, ahol ontani kell a verset, esszét, novellákat robotolva, mert aki keveset ír, az óhatatlanul lemarad. A Napút alkotásai sohasem voltak a megélhetési irodalomba sorolhatók. Odakint a stílusmarkolók kotorásszák a tömegárut, és a gyöngyök szétgurulnak. Mint letört ágak, visszafájnak a Napút estjei: nem maradt ki az, aki ritkábban jelent meg, mert a minőség és az együttlét fontosabb volt az íráskényszernél. A mennyiség és az ideológiai töltet alapján válogató irodalomipar-mágnások vajon melyikünket fogják bedarálni, lektűrpréssel egysíkúvá nyomorítani? Érdemes lenne titkon továbbra is összekacsintani: lelkünk mélyén megmaradni naputasnak, csak az őrök ezt észre ne vegyék.

Csata Ernő

Elárvultan

A Napút folyóiratbeli haikusok serege is szomorúan vette tudomásul, éppen Szondi György főszerkesztőtől, hogy a 222. számú lesz az utolsó, azaz búcsúszám, mert ő koránál fogva abbahagyja, és nincs ki folytassa, csupán 44 rovatával a naputonline.hu formájában él majd tovább:

Hegy mögé bújik
a Nap. A tündöklésnek
így befellegzik.

Szétszabdalt honban,
pofonok ütésében,
árva a sorsunk.

A folyóirat 2008–2020 közötti 13 éve alatt, minden esztendőben tematikus haikuversenyeket hirdetett meg (kibővítve haibunokkal és haigákkal), amelyeken több mint másfél ezer szerző vett részt számtalan alkotásával. E 13 év bő haikutermését méltatjuk, hiszen megérdemli, mások mellett, ennyi haikuszerző próbálja megköszönni a Napút teljes szerkesztőségének, de leginkább Szondi Györgynek a megjelenés lehetőségét, a sok haikuest szervezését, ahol a szerzők közvetlen kapcsolatba kerülhettek egymással, a díjakat, egyszóval egy színvonalas alkotóműhely szerzőihez való tartozás örömét.

A művészet, az irodalom égboltján keresztül, egyedi üstökösként átszaladó Napút alkonyba fordul, sok-sok irodalmi élmény, orommá magasodó alkotáshegy, szép emlékek mögé.

Pelyhek selyme, mi
körülölelt, csupán az
ég játszott velünk.

A haiku és a hozzá hasonló haibun, haiga ápolásával sikerült alkotásra késztetni a haikut szeretők széles táborát, köztük sok újságírót, költőt, tanárt, mérnököt, könyvelőt, matematikust, gyógyszerészt, orvost, teológust, egyetemistát, pedagógust, könyvtárost, grafikust, informatikust, műfordítót, térképészt, zenészt, festőművészt, és még lehetne sorolni, kiket szállt meg az ihlet, hogy az 5-7-5-ös sorképletű japán versformában megszólaljon és kipróbálja tehetségét, sokak örömére, hogy megtapasztalhassa:

Ha IQ
értéked a ∞-hez
méred, megdöbbentő lesz
a picinységed.

A meghirdetett versenyek széles körű tematikája, amely többek között kavics, víztükör, pehely, taréj, vonal, rózsa, füzér, orom és kereszt volt, kíváncsivá tett sok szerzőt, hogy bármilyen egyszerű téma köré hogyan lehet lakonikusan értelmes versformát alkotni, a „multum in parvo" jegyében.

A kereszt volt az utolsó téma, a járvány előtt, mintha éppen a sors iróniájaként, véletlenül ez jutott az eszükbe a Napút szerkesztőinek, de a sok alkotás, reméljük, megmarad, legalábbis egy időre, és a szerzők:

Lámpások lesznek
istenek ösvényein,
a nagy sötétben,

még akkor is,

ha fényes dacuk
csúfosan kialszik egy
viharos éjben.

Csorba László

Köszönet a tágasságért

Évi tíz szám, 1999 óta huszonkét évfolyam – én is kiszámolom: idén októberben összesen 222 szám. Nem olvastam mindegyiket – még maga az alkotó főszerkesztő, Szondi György is bevallja egy interjúban, hogy ő sem olvasta minden szám minden írását. De ahhoz elég sokat átlapoztam, hogy megfogalmazzam a magam számára legfontosabb benyomást. Ez a *tágasság* élménye: hatalmas lélegzetvétel a friss, ezerillatú szellem-levegőből, a sokszínűség, soknyelvűség, képgazdagság, gondolatbőség zubogó, soha nem apadó áradása minden egyes folyóiratszám kézbevételekor. Sok száz, talán sok ezer szerző teremtő értelmének és művészi tehetségének tágassága.

A friss nyomdaillatú, elegánsan szép külalakú folyóiratszámok önfeledt olvasója sokszor alig sejti, milyen végtelen mennyiségű munka e bővizű gondolat-szökőkút (természetesen: napkút!) állandó működtetése, karbantartása, az újdonságok fölfedezése, szerzőik kezelése, az írások tematikus csokrokba szerkesztése, az olvasókhoz eljuttatása. Aki azonban belelát a pályázati támogatáskereséstől a nyomdai gépindításig sorakozó részletekbe, a mester születésének 75. évfordulója kapcsán elgondolkodhat azon, milyen képpel fejezheti ki e gigantikus teljesítményért őszinte olvasói köszönetét. A *Napút* filozófiája a debreceni költő, Fazekas Mihály kalendáriumára és szavaira hivatkozik: „*A szélességet az ég derekán keresztűl méltán nevezhetjük tehát Napútnak*." A sugárzó égitest mozgása mellett azonban „[t]*udván tisztelve a Csontváry-jelenés fogalmát is*" – teszi hozzá a főszerkesztő, méltán, hiszen a folyóirat és a könyvkiadás hátterét aligha véletlenül éppenséggel a Cédrus (!) Művészeti Alapítvány biztosítja.

Az említett „jelenés" a festő önéletírásának arra a csúcspillanatára utal, amikor első vázlatrajza kapcsán váratlanul égi hangot hall: „*Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél.*" Hogy mi a „napút" pontosan, azóta is találgatja a zseni leleményes utókora, de mi képkereső igyekezetünkben maradjunk a biztos jelentésű cédrusnál. A *Magányos cédrus* és a *Zarándoklás a cédrushoz* nem véletlenül számítanak a 20. századi festészet legragyogóbb fő művei közé, így csak helyeselhető, hogy annál a cédrusligetnél, ahol 1907-ben a festő dolgozott, honfitársaink és libanoni barátaik száz évvel később emléktáblát helyeztek el, és új fát ültettek a tiszteletére. Nos, egy anekdota szerint pár évvel később magyar állami delegáció érkezett a nemes faóriást címerében is büszkén viselő országba, és közölték a vendéglátókkal, hogy szeretnék megkoszorúzni ezt a jeles magyar emléket. Meglepetésükre a libanoni kollégák közölték, hogy aznap nem, csupán másnap kereshetik fel a helyszínt. Ott azután kiderült, mi volt e késlekedés – valójában: „időnyerés" – oka: hatalmas hótakaró fedte a területet, és előbb kútszerű lyukat kellett ásni a jeges felületbe, hogy egyáltalán le lehessen pillantani a mélyben álldogáló, fiatal cédrushoz és a mellette elhelyezett emléktáblához…

Ha a delegáció tagjai ismerték Szőcs Géza csattanós remekét, *A libá*t, aligha lepődtek meg a fordulaton:

Libát vettem Libanonban
haj, haj, haj.
El is lopták Trianonban
baj, baj, baj.
Non, non, non.
Liba
non
non
non.

Így megálltak a hómező szélén és ledobták (!) a koszorút a „kútba", a tábla mellé, e kissé rendhagyó módon fejezve ki tiszteletüket a napútfestő Csontváry mester és szeretett cédrusai iránt.

Nos, az én szememben ez a kép – persze megfordítva – kiválóan alkalmas annak a tiszteletnek a kifejezésére, amit a 222 *Napút*-szám szerkesztői csapata iránt érzek. Én állok lenn az emléktáblánál, és ők a cédrusok, akik páratlan teljesítményükkel a magasba emelkednek, messze a hóhatár fölé. És szeretnék egy méltató mondatokból font, szerény koszorút fölhajítani legalább addig, ahol megakad az immár „ernyőt kapott" szálfák valamelyikének alsó ágán. A koszorú szalagjára ez lenne írva: *„Cédrus-barátok, köszönet a szellemi tágasságért, amit a* Napút*tal huszonkét éven át nekünk adtatok!"*

Csörsz Rumen István

Szekértáborokon túl

Napút. Fellengzősnek tűnő, de voltaképp fénylőn egyszerű cím. Összeköti velünk a régieket, akik mindent a Nap jelenségeivel, a „világosság tengerével" magyaráztak. Velünk, akik árnyéktűrők, sőt árnyékkövetők vagyunk, a csoporthalmazaink pedig szukcesszív jellegűek, egymás ki- és berekesztésére épülnek. Ám a Nap mindenkire süt, fényt és káprázatot ad, melegít, hevít, kiszárít – senkié, viszont mindenkié. Csontváry azzal kísérletezett, hogy a Nap útját, fényváltozásait egyetlen képen láttassa. Azért lehetett sikeres, mert a Napút valójában csak apró víziók sorozata, s a tudatunk fűzi fel élménnyé. Ezen a klímaváltozás se módosított: a Nap útját immár az árnyékból kipillogatva követjük, de ugyanúgy, mint a régiek. Függetlenül attól, kinek mi van a könyvespolcán vagy a szavazólapján.

A *Napút* folyóiratban azt szerettük évtizedeken át, hogy ugyanúgy írhatott bele kétkedő urbánus és lelkes népfi, akadémiai szaktudós és műkedvelő, mikrofilológus és panelsámán. A *Napút* mellékesnek tekintette a magyar kulturális társadalom szekértáborait, s mindenkit szellemi játékokra sarkalló folyóirat volt – illetve semmi múlt idő, hiszen *az is marad*. Országos, sőt nemzetközi érvényű, mégis a „lelke" mélyén játék, baráti és vitázó terep. Talán a kihalt kávéházak helyett. Talán a beszélgetések, az

egymással szóba állás helyett. A nemzedéki életútvallomásokat közlő *jeles hetvenesek* sorozata például olyan körképet és korrajzot ad a pályájukat immár jórészt egységes távolból figyelő művészekről, tudósokról, sportolókról, közéleti személyiségekről, amilyet semmiféle lexikon, öntömjén vagy önmarcang nem tudna láttatni. Folyamatában olvasva a nemzedéktársak szövegeit akaratlanul *egymás* életére, *egymás* világára vetül a fény, döntési helyzetbe emelve az Olvasót (akiért a magunk eszközével mindannyian dolgozunk, akinek a véleményéért versengünk). Minden objektivitás viszonylagos, ezt tudjuk – ám a horizont megtapasztalt szélessége egyéni. Ebben segít a *Napút*.

És egy személyes dolog. Szondi György személyében egy szelíd, rendíthetetlen, de egyáltalán nem ólomból öntött katona lett a barátom. Sőt mindnyájunké. Rajta nem fog az élet, a kudarc, nem érdekli a siker. Önzetlenül segíti nyomdafestékhez a kezdőket, de az elfeledett régieket is – amilyen például Apám volt, s a *Napút–Napkút* nélkül örökre ilyen maradt volna. „Sokadik Szondi György" a bizalmával és a munkájával tisztelt meg ezernyi szerzőt és olvasót. A szenvedélyével, a töprengő kedvességével, a szójátékaival, a nagyívű terveivel. Hogy megértsük: egymás nélkül nemcsak sötétben vagyunk, hanem mi magunk vagyunk sötétek.

De azért jó, hogy van köztünk napos!…

Deák Éva

Prágai Tamás és a Napút

Tamás irodalmi munkásságának kezdetétől szorosan kapcsolódott a Napúthoz és annak szerkesztőihez. Az ő javaslatára kapta a „Napút" nevet az induló folyóirat, amelynek kialakításában, felépítésében az első napoktól részt vett. A szerkesztőségben folyó alkotó műhelymunka, valamint a közös utazások határon belüli és határon túli Napút-estekre elmélyítették, még szorosabbá tették szerkesztőtársaihoz fűződő barátságát.

A Napút 2011. nyarán különszámot adott ki Zalán Tibor 57. és Prágai Tamás 43. születésnapja alkalmából, majd 2015-ben, Tamás drámaian korai halála után a szerkesztőség egy teljes számot szentelt szeretett társuknak, és emlékezetes emlékesten búcsúzott tőle. Neve azóta is örökös szerkesztőként szerepel a folyóirat impresszumában. Hét könyvének kiadója a Napkút-műhely.

Tamás haláláig szerkesztette a Napút versrovatát, és segítette számos fiatal költő és író indulását. Halálát követően erre is emlékezve és nevét megörökítve alapította Szondi György főszerkesztő a Prágai Tamás-díjat, amely évente pályakezdő alkotó első kötetének megjelenését támogatja.

Tamás otthon érezte magát mindig a folyóirat szerkesztői között; jó érzés volt ezt tudni, és jó érzés most tapasztalni, hogy Szondi György múlhatatlanul ápolja életművét s emlékét tovább. (Munkásságáról monográfia készül, idén meg is jelenik a Cédrus Művészeti Alapítvány gondozásában Zsávolya Zoltán többéves kutató-elemző összegezése.) A család nevében köszönjük.

Deres Péter

Volt van

Dehogy szűnik meg! Miért szűnne meg? Ott van a szövegekben, a képekben, a papírszagban, a szagtalan monitorokban, a lekésések miatti dühben és a „majd legközelebb"-fogadkozásokban. A derékfájásban és a szemromlásban. Az első közlésekben és az utolsó közlésekben. Az elfelejtettek és a felfedezettek nevében. A poros, mégis barátságos raktárakban. (Hiszen barátunk a por. Voltunk, vagyunk, leszünk. Belőle, benne, bele.) Dehogy szűnik meg! Ott van a gyors dumákban, a lassabb elmélkedésekben, az emlékezetben. A „nincs"-ben és a „de lesz"-ben. Az „azért is"-ben. A „most kicsit így, ilyen lett"-ben. A be- és elköszönésben. A köszönetben. S ami több: a hálában. A „mindigderűvel"-ekben.

Sokan le fogják írni még ezt a szót. Ezt az utolsót. Szondi Gyuri teremtette. Ezt is.

Domokos Johanna

A Napút

Fényhálót vet ki közénk Neki

a majdnem kész világokra köszönet

hogy kimerítse belőlünk terítse alánk

Önmagát élje le nekünk

huszonkét éven át oly hitelesen

eljutva melyet valaki

a mágustól bolondba

a szent

Doncsev Toso

Búcsúszám

Gyászbeszéd

„Barátaim, Gyuri, földijeim,
Figyeljetek rám.
Dicsérni jöttem lapod, nem temetni,
A rossz, mit ember tesz, túléli őt;
A jó gyakorta sírba száll vele.

Azt mondják, hogy lapod nagyra vágyott,
A nagyravágyásnak nem íly szelíd
Anyagból kéne szerkesztetve lenni.
Mind kedvelétek őt és volt miért:
Mi tilthat el most érte sírnotok?"
(Shakespeare-parafrázis Vörösmarty Mihály szavaival)

Konzulensként és szerzőként tanúsíthatom, hogy ez a lap többre vállalkozott a kortárs ismert és elismert irodalmi, művészeti, kulturális folyóiratoknál. Az összmagyarság, a velünk élő nemzetiségek, a világirodalom szócsöve, világítótornya, ifjú költők keltetője, jeles alkotók méltatója, szellemi társak klubja, műhelye, hagyományok ápolója, erények elismerője volt. Hinni szeretném, hogy a virtuális térben is képes lesz mindezt továbbra is teljesíteni. Amen.

Druzsin Ferenc

Barangolok Napút ragyogta tájakon

Húszéves a Napút! Nagyjából ugyanennyi idő óta vagyok olvasója és elég gyakran egy-egy cikkely, tanulmány szerzője. És nem kis büszkeséggel írom le, hogy 2017 őszétől Napút-díjasa a folyóiratnak.

Ezt csak azért bocsátottam előre, mert nem értékelésre készülök, nem is kritikai áttekintésre: méltatásra vállalkoznék akkor is, ha nem lenne szobám falán a Napút-levél. Egyébként is méltatni való, ha manapság (bármikor!) évente tíz számmal jelen tud lenni egy folyóirat megtorpanás, törés vagy bármi, kívülről látható veszélyeztetettség nélkül. Egyre bővülő látóhatárra nyitni, színvonalas számokkal olvasót-szerzőt megtartani – csak kitűnően szerkesztett lap képes.

Tetszik a *Napút*. Ráadásul „érdekből" tetszik, ami az adott esetben több, mint ha érdek nélkül tetszenék: az ember örül, ha talál „egy zugot, / Egy kis virányt a puszta homokon", ahol a legfőbb mérték az érték. Ahol olvasóként bizton számíthat az igaz szóra, irodalomtörténészként elküldheti a saját parcellán teremtett dolgai javát abban a tudatban, hogy jó berekbe kerül.

Lapozgassunk hát kedvünkre, ünnepi szívvel húsz esztendő értékei között, válogassunk a tisztelgő gondolatokhoz támasztékokat.

Nem követünk időrendet, ám mégis: kezdjük az indulással.

A *Napút első száma* belső borítóján az alapító *Masszi Péter* és a főszerkesztő *Szondi György* útra bocsátó sorai olvashatók; akkor, 1999 januárjában ez ünnepi 'rajt' volt, ma határkő a töprengéshez.

Az alapító:

„Kamaszkoromban kezdtem a lapalapítást, a Belvárosban, a Veres Pálné Gimnáziumban. Zöld Roletta volt az első lap címe. Azután jó sok idő telt el, majd jött az Eötvös Kiadó, az Ikrek Kft., a Kráter Műhely Kiadó, és a végén egy évtizedig a Polísz.

Mindig arról álmodoztam, hogy kiadóként éppen nekem sikerülhet folytatnom a folyóiratok folyóiratát, a legendás *Nyugat*ot… Sokáig hittem, hogy így lesz.

Isten másként akarta.

Elindulok felé a Napúton…

Masszi Péter"

„Elindulunk. Folytatjuk." (Ezt a főszerkesztő írja, alighanem válaszként az alapítónak, ám utána megszokott „bőbeszédűségével" már az olvasó felé néz:) „Tartsanak velünk."

És 1999 januárjában megjelent a Napút.

Nem akarom én az égi-földi pályáját épp csak kezdő folyóiratban a Nyugatot keresni, ám mégis találomra (?) fellapoztam egy korai számot (1909. augusztus 16.), s az első lapon be is fejeztem a „kíváncsiskodást": *Móricz Zsigmond. Írta Ady Endre.* Való igaz, nem minden száma kezdődik a Nyugatnak sem ennyire „fent", *Hét krajcár* novelláskötet sem jelenik meg minden esztendőben, és Ady Endre sem kerül hozzá. Jó, ha egy században egyszer, s ez még előtte van a *Napút*nak is.

Szondi György nem ejtette ki a Nyugat nevét, azt sem mondta (és nem a szűkszavúság miatt), mit folytat és hogyan, ám kezdettől tudatosan (úgyszólván házról házra járva) kereste a támogatókat, az olvasókat, a szerzőket. Ami pedig a saját háza táját illeti, *a Napút 'műhelyét'*, a szerkesztőséget: az indulás percében készen állott a csapat: *Kovács Ildikó, Prágai Tamás, Tóth H. Zsolt, Gosztola Gábor, Szondi Bence*. Plusz a Napút-kör és a konzulensek. (Később is, ha egy-egy változás, sajnálatos vagy más alapos okkal. Azután: a Kiadja a *Masszi Lap- és Könyvkiadó Kft.* helyére a *Cédrus Művészeti Alapítvány* kiadványa került.)

S ha még egy percig folytatjuk a Nyugattal megkezdett „játszásiból összevetést", soroljunk szerzőket az *első Napút-számból* is: *Sebeők János, Teller Ede, Határ Győző, Tandori Dezső, Juhász Ferenc, Széles Klára, Kerék Imre* és *Rónay György*. *Tüskés Tibor* kézírással ajánló soraival. E névsor olvastán is leírhatjuk, hogy 'nem minden esztendőben…'.

A folytatás is jó volt, s akár teljes lehetne bárki öröme. Bárkié igen, ám Masszi Péteré nem! A 2000/1. számban, a szokott helyen, a borítóbelsőn fénykép; mosolygós szerkesztőség (van, aki épp csak), Masszi arca is sugárzó (hallgatott a „mosolygós ar-

cokat" kérő fényképészre). A kép fölött Masszi „számtana" – mosoly nélkül!

„Megdöbbentő számsorokkal kellett szembenéznem az elmúlt év értékelése kapcsán. A forintokkal (…) most nem is untatnám a lap lelkes és hű olvasóit.

Sokkal meglepőbb számomra annak a keserű pilulának a lenyelése, hogy milyen kevesen vagyunk, akik a folyóiratot megveszik (…), esetleg el is olvassák (…). Ez a tudat akkor sem felemelő, ha nemegyszer kiderül, hogy pótolhatatlan kulturális értékek első megjelenésének adunk helyet az irodalom ösvényein mi, folyóiratot szerkesztők, kiadók (…). Ne számoljunk, olvassunk. Barangoljanak velünk ebben az esztendőben is a Napút ragyogta tájakon!

Masszi Péter"

Szondi György „folytatja":

„Igen. Köszönöm. Szondi György"

És barangoltunk, barangolunk.

Nem kérdezem, húsz év múltán többen barangolunk-e, többen olvassuk-e a folyóiratot? Hogy többen írunk benne, az nem kérdés. Talán az sem, hogy nagyon sokan éppen olvasóként kaptak rá. A „hetvenesek" is olvasók 'civilben', a pályázók is. Mindnyájunk hozzátartozói is. Az esztétikailag kívülbelül szép számok mutatós könyvek kézben-polcon egyaránt…

Azzal kezdem, s ezt a húsz év egyértelműen igazolta, hogy a *Napútnak komikumból van a lelke.* Elég, ha bizonyos számok címlapját olvasom: *Sír és nevet* (2003/1.), *És hasolló lyókat* (2004/1.). Az utóbbi borítóbelsőjén olvasható egy főszerkesztői farsangi jókívánság: „Induljunk, no újra lelket önteni, magunkba, tán másba (…) kívánjunk csak egymásnak jó göregáborosan – és hasolló lyókat."

A következő év is vidáman kezdődik: *Átajjába (Népek humora)*, ígéri a borító. Nagy vállalkozás, nagy teljesítmény külországbeli nevetésből válogatni: jellemzőt, magyarul is jól hangzót, lefordíthatót, s hozzá még nevető kedvű fordítókat. E szám műfordítói között találkozunk a főszerkesztő nevével. Valóban: Dr. Szondi György kandidátus, költő, műfordító, a Szófiai Magyar Intézet sikeres igazgatója, a bolgár szépirodalom egyik legjobb ismerője és műfordítója. (Ez kérem nagy szó Nagy László hazájában!) Egyik legnagyobb (szerintem legnagyobb) teljesítménye Aleko Konsztantinov *Hihetetlen történetek egy mai bolgárról* című regénye: nemcsak a sokféle komikumból szőtt mű átültetése, hanem a választás is. Ez a XIX. század végi történet az író életébe került, mert olyasvalamit láttatott nemcsak földijeivel, hanem a világgal is, amit a bolgárok nem szívesen tettek (s talán ma sem) „kirakatukba". Azt a tipikusságot, hogy az épp csak felszabadult bolgár ember, aki most éli a 'minden első' mítoszát (az első utazások a világban, ráadásul először saját vonatukon…), a szabadság mámorában egyvégtében át akarja ugrani a saját árnyékát. Ez az ügyeskedő, szertelen, ravaszkodó, önző, s ki tudja, még miféle sajátosságokból formálódott ember a komikum válfajainak metszéspontjaiban, többször az abszurdig feszített szatírában nevettető és nevetséges elődje Svejknek, de még Pepin bácsinak is, korban pedig nem is nagyon távoli rokona a lepéndi magyar különítménynek. És hogy az-e a csoda, hogy megvárta fordítóját ez a könyv, vagy hogy éppen Szondi vette észre és fordította le ezt a XIX. század végén keletkezett remekművet – ma már az a fontos, hogy két kiadást ért meg nálunk.

Jó szokása a Napútnak a *szomszédolás*. Nem a gyakran megtapasz-

talható 'csak' barátkozás szintjén; a Napút lehajol a mélybe, a megrázó, drámai, kisemberi életekhez. A *Dva bratanki* (2017/2.) szakrális kapcsolatokról ír, régi és új kötésekről, ám számomra a derenki lengyelek története a legérdekesebb. Egy Aggtelek környéki, lengyel telepesek által alapított faluba vezet előbb Balázs Géza, aztán a közülük származó történész, Rémiás Tibor, aki már korábbi munkáiban is nagy szeretettel és szakmai alapossággal hozta a hírt földijeiről. Írásának címe: *300*. Szól pedig a derenki lengyelek 300 éves fennmaradási küzdelmeiről, a legnagyobb megtartó erőről, a népesség identitáselemeiről, az etnikai hovatartozás, a nyelv és a vallás értékéről. Elmondja letelepedésüket a XVIII. század elején, amikor a Tátrán túli *górál* falvakból Derenkre jöttek, aztán a békés derenki századok furcsa végét: a második világháború idején „darabokra szaggattattak" – ráadásul „békés" körülmények között: „Horthy Miklós kormányzó éppen ezen a környéken összefüggő vadászterületet és vadrezervátumot (…) kívánt kialakítani. Ezért a derenki 100 családot (közel 500 főt) nem át-, hanem széttelepítették az akkori Borsod vármegye 8 településére."

Megszólalnak a derenki lengyelek is: egyik emlékező a másik után valóságos dráma egy-egy „jelenetét" eleveníti fel. Gogolya Józsefné szül. Bubenkó Teréz (1928) monológjából különösen az a mondat ütött szíven, hogy „Derenken az iskolában nem imádkoztunk lengyelül, mert nem is volt szabad (…). Horváth tanító úr megtiltotta. Engem megbüntetett. Nekem százszor le kellett írnom, hogy az iskola területén csak magyarul szabad beszélni." Megérintett ez a mondat: „Szülőfalum, Tarany népe – vend eredetű. Valamikor a XVIII. század közepén jöttek Belső-Somogyba a Muraközből: helyet kaptak letelepedésre gróf Festetichtől, fedelet húztak fejük fölé, s egyszer csak mintegy hetven családdal fölkerült a térképre Tarany község. Nagyanyám, Drávecz Éva (1890) nagyon sokszor elmondta, hogy az iskolában tanultak meg magyarul; még szükségét végezni sem engedte ki a tanító, ha nem magyarul kért engedélyt." (A taranyiak nyelvéből mára nem maradt semmi!)

Két szám is megjelent a *reformáció* témakörében: előbb 2009-ben a novemberi *„Kálvin 500"*, majd a 2007/9. *„Családi reformáció"* címen. A két szám ismeretanyagával, generációk értékteremtő példájával, az emberi tartás meghatározó erejével fontos, hasznos és lenyűgöző olvasmány.

A Napút kiemelkedő értéke a *szabadság*, a szabadság-szellem feltétlen érvényesülése. Nemcsak a szó, a közlés szólásszabadsága, nemcsak a közéleti kérdések szabad közhírré tétele, véleményezése; az a szabadság is például (én legalább annak tekintem), amely az Arany Jánost ünneplő szám (17/6.) a *Versparafrazálás*ban adatott meg: Arany-versek parodizálása, olykor hajszál híján travesztálása! Arany lírája mint a nevetés és a nevettetés tárgya?! Álság itt a kérdés is, a felkiáltás meg kiváltképp: régtől tudjuk, Kölcsey óta mindenképpen: „Nincs semmi annyira jó, nemes és szeretetre méltó, hogy komikai felvilágosításban nevetségessé ne tétethessék; s a művészi szépség kevesbedik-e Aristophanesben, midőn Euripidest vagy Sokratest, vagy éppen az istenségeket teszi nevetség tárgyává." És: „A komikumnak elengedhetetlen feltételei közé tartozik az elmésség, s annál fogva behatását aesthetikává csinálja."

Valóban: mulattató, kedves és az „elmésség" jegyében keletkezett írá-

sok sorjáznak a Napút lapjain. Érezhető a parafrazálásban, hogy szakmailag szabályszerűen bántak az alapművel: elkövettek rajta minden lehetséges „esztétikai műveletet" (kicsinyítés, degradálás-lefokozás…), amit az ízlés helyben hagyott. Ezzel pedig nem kisebb dolgot valósítottak meg, mint azt a szabadságot, ami az *ünnep kettős természetéből* adódik. A komoly és a vidám együttesét a világérzékelésben és -kifejezésben. Ahogy például a rómaiak a maguk ünnepein (még a temetéseken is!), vagy ahogy még manapság is falusi búcsúkon: a szentmiséről kiáramló nép a templom terén harsány vígságot talál körhintával, zenével, árusokkal, tarkasággal, itt-ott mutatványosokkal…

Másfajta szabadság jelenik meg a 2008/9. számban, melynek borítóján az áll, hogy *A belarusz Európa*. Már a cím lenyűgöz: ki ne akarna tudni igaz dolgokat Marc Chagall hazájáról, ahol a holdas éjszakában a művész álmai röpülnek a kis faházak fölött szamárkával, hegedűssel… Egyébként is alig tudunk érdemleges valamit erről az országról. Még a nevét is csak mostanában ízlelgetjük: Belarusz!

Most is „súg" a főszerkesztő: a bemutatás nem mindennapi körülményeit mondja el pár szóval:

„(…) Bárász Péter kereste meg a nyáron műhelyünket: a belarusz kultúra – és nyelv! – jeles ismerője, tudván, hogy nemzeti kultúrák bemutatására is boldogan készen állunk. Aljakszandr Khainouszki nagykövet felkarolta az ötletet, (cikkeivel is) melléállt – ímhol az eredmény."

A nagyon gazdag eredményből itt csupán egyetlen szerző néhány sorát ragadom ki; Kontra Ferenc *Belarusz egy magyar diplomata szemével* címmel rövid, ám annál tartalmasabb „elemzést" ír: ha úgy tetszik, nem hivatalos és nem szokványos nagykövet jelentést – tapasztalatairól. A szerző 2008-tól 2012-ig Magyarország minszki nagykövete volt, ismeretei-tapasztalatai alaposak – és megrendítőek. (Az, hogy majd egy évtizeddel később mondja el, sajnos nem teszi időszerűtlenné a nagykövet helyzetjelentését.)

„Belaruszban gördülékenyen működtek a választási bizottságok. A tőlük elvárható eredményeket minden alkalommal szállítani tudták. A Központi Választási Bizottság örökös elnöke, Ligyija Jarmosina büszke volt arra, hogy egyetlen választás során sem hagyta cserben az elnököt. Mindezek következtében az EBESZ választási megfigyelői Lukasenka elnök 1994-es megválasztását követően egyetlen belarusz választást sem tudtak szabadnak és tisztességesnek nyilvánítani. A belarusz vezetést nem zavarta az, hogy a parlament ellenzék nélkül működött. Miért is lett volna szükség ellenzékre akkor, amikor az ország elnöki irányítás alatt is képes volt a fejlődés kétségtelen jeleit mutatni?"

Vendégszerkesztő munkája a 2018/6. szám: *Szárszó 75*. A főszerkesztő a 3. lapon köszöni meg Tamási Orosz János munkáját. A körülményeket, amelyek következtében a helyzet előállt, a vendégszerkesztő mondja el:

„Lapszámunk összeállításának finisében, szinte órákkal annak nyomdába küldése előtt, kaptunk egy meghívást. Így szól: »A nagy szárszói találkozó, a népi mozgalom és a harmadik út programrendezvénye idén 75 éves. Nem meglepő módon hivatalos évfordulós ünnepséggel nem találkoztunk. (…) Ha a mai hatalmasoknak erre nincs szükségük, nekünk annál inkább.«

Nos, erről, Szárszóról szól ez a szám; a „szárszói gondolat" történel-

mi elhelyezéséről, a találkozó dokumentumaival, emlékezőkkel és emlékezésekkel, méltó az évfordulóhoz. A vendégszerkesztő pedig: „Örülök, hogy lehetőséget kaptam erre a Napút főszerkesztőjétől, Szondi Györgytől. Lectoris salutem! Tamási Orosz János"

Jól illeszkedik az ünnepi számok sorába az *Ady-évforduló* könyve (2019/3.) s a hozzá kapcsolt 133. számú Napút-füzet.

Kezdjük az elején.

Talán nem tévedek, hogy a Napút olvasása Zalán Tibor tárcájával kezdődik. Várjuk, mint a tárca hőskorában, amikor úgyszólván a reggelihez járt. A mostani, többszörösen ünnepi esztendőben kiváltképp vártuk: az ünnepektől évszázadok óta remélünk valamit. Azt, hogy az időről időre „kizökkent világot" segítsen a helyére billenteni. Ady-ünnep lévén, nagy most a hangzavar, sok biztosnak hitt (tudott!) érték vált kérdésessé, vártuk az igaz szó szólamának megerősítését. Vártuk az ünnep hozamát, a szellemi és a lelki megtisztulást.

Ady életművét a kezdetektől kísérték bajkeverő hangok. Azután a *„Toll-csata"*. Jólesett a harmincas évek közepén Németh László képes beszédbe zárt okos üzenete; előbb a debreceni Ady-Társaság 1934. március 2-i előadói estjén, majd még nagyobb nyilvánosság előtt, a Tanú júniusi számában, ahol egy jól felépített székesegyházhoz hasonlította Ady életművét, amelyen „a folytatódó motívumok minden új kötetből új arccal merülnek fel, s minden verse új leleplezés, új állítás, vagy ahogy Ady mondaná: új titok, melynek külön nyelven, a maga számára készült kifejezés-formán kell beszélnie. Léha beszéd azt találgatni, hogy Adyból ötven vers marad-e meg, vagy öt. Egy székesegyháznak lehetnek jobban-rosszabban kifaragott szobrai; nem lehet leverni párkányaikról őket; mindegyik mond valamit, s együtt mondják ki a templomot."

Hogy Zalán Tibor tárcája, nyílt szava tisztít-e; mindenesetre ébresztő előhangja a Napútban rendezett ünnepnek.

„Most meg baj van Adyval! (…) Most nagyon különös, semmiképpen sem az ünneplésre emlékeztető hangok hallatszanak ki a nagy nemzeti kórusból. (…) Egyszóval nagyon úgy tűnik fel, baj van ezzel az Adyval. Mert szabadkőműves volt. Mert zsidóbérenc volt. Meg alkoholista. Meg mélymagyar. Meg világpolgár. Mert mérték nélkül, nyilvánosan kurválkodott. (…) Mert sem utódja, sem boldog őse lenni senkinek. (…) Ha valaki nem kisajátítható, az megbocsáthatatlan. Annak annyi!"

Továbbá:

„Ha egy művészt, gondolkodót nem művei alapján, hanem egy adott párt-nézetből (…) ítélünk meg vagy (marasztalunk) el, nagyon bent vagyunk az erdőben, amely Dante sötétlő erdejénél is sötétebb, mert a tudatlanság és a primitívség ragacsos éjszakájába érünk bele (…) És ebben az éjszakai erdőben azt fújják a szelek, hogy tüntessük el őket! Esterházytól Csoóriig, Petri Györgytől Nagy Lászlóig (…). És nemcsak őket. Sorra kerülnek majd a többiek is (…) szegény Joyce, szegény Heidegger, szegény Majakovszkij, szegény Gide…"

Kell-e kommentár Zalán Tibor „ünnepi" tárcájához? Legfeljebb az, hogy a máskor komikumgazdag szatíra helyén most „a szőlős gazda, az egyszeri" perel mai fenyegető elemekkel – ironikus pozícióból!

A Napút-szám kitűnő, minden „szólam" szabadon szól, ám a sok kitűnő írás ellenére a végeredmény

mégsem az Ady-művészetnek „igaz tüköre", hanem helyzetünk tényképe.

Az ünnepi számok hagyományos szereplői a *pályázók*. Most is. A tisztelgő versek és a tisztelgők száma méltó Adyhoz. A parafrázisok is; kissé meg is lepett a kiírás is, a vállalkozók kedve és bátorsága is. Adyt nehéz parafrazálni: nincsenek olyan történetei, mint Kund Abigélé, bukolikusan induló esték sincsenek; van a sajátságos „verstan", a „stílus", a székesegyház belső tervrajza oszlopaival, szobraival… A megvalósult 'mégis-kísérletekben' a bátorság, a küzdelem a szép; egy-egy eltalált szókapcsolat, még inkább annak struktúrája, Ady-szó vagy -kifejezés nem a megszokott helyzetben…

A két *Weöres-szám* országot mozdított meg (2013/7 és 8.) A két számba (kötetbe) foglalt aktivitás végeredménye: értő és értelmező tanulmányok, elemzések, képek-fényképek, és újra a pályázatok! Ha a többi évfordulót is számítjuk, a kérdés: Mi az, ami szellemi frontba, a humánum értékei mellé sorakoztatja a jóakaratú embereket: irodalomtörténészeket, költőket (pályakezdőket is!), emlékezőket? A válasz: a Napút, a Napút-szabadság, s ami szerencsére felébreszthető jó hívószóval, a *„látva lássanak"* igénye!

Ezúttal egy szabadon választott költemény elemzése volt a feladat, a másik pedig (maga Weöres is adhatta volna) „egyszavas versek szerzése. A költő ismert remeklése a *Tojáséj, Remetebál* típusú versseregléss." Ez sem könnyebb feladat, mint az Ady-évfordulós; itt úgyszólván magával Weöres Sándorral kell(ene) versenyre kelni. Az eredmény beszél: a 7. szám 82–83. lapján bárki válogathat 74 „egyszavasból". (Én a *Szópantomim*, a *Pápapár* és a *Frigyfagy* hármasára „szavaztam".)

S ha már a pályázókedvnél és a vele járó sereglésnél tartok; a „csúcs" a *Rózsák füzére* című *haiku-versengés* (2017/6.). A mintegy háromszáz beérkezett alkotás közül száztizenegy szerepel a Napútban; ezek szerzőinek egyharmada jelen volt a Nádor Teremben a szám ünnepélyes bemutatóján. Mert ünnep volt az, ahogy sugárzó arccal léptek fel a színpadra – nagyjából egy-egy perces szereplésre. Jelen voltam az esten, személyesen tapasztalhattam meg: a Nádor Teremben egyetlen perc is felemelő!

Nádor Terem. A Napút rendre méltó helyen mutatja be új számait, ám ennek ólomüveg ablakcsodáival nem versenyezhet semmi. Ha odakint még világos van, él a terem, mihelyt besötétedik, észrevesszük, mit veszítettünk…

Ez a szám Balatonalmádi „csodáival" folytatódik; Gráfik Imre és Sarusi Mihály mutatja be gazdagon illusztrálva régi képekkel-fényképekkel az összeállítást. (Az olvasó pedig telhetetlenné válva arra gondol, mi lenne, ha ehhez hasonlóan más településekkel folytatódnék a történelmi-kulturális ismerkedés, s akár egy új *Utazás a Balaton körül* kerekednék ki belőle?)

Ugyancsak a 17/3. lapjain kapott helyet egy megemlékezés Tompa Mihályról születése 200. évfordulója alkalmából (*Bibliámnak és lantomnak élek*). S mintha elébe, egyúttal már az Arany-évforduló elé terítette volna a rózsák füzérét a megemlékező tisztelgés.

Nem értékelést írtam, összegezésre sem kerül sor. Ráadásul a második évtizedben hosszabban „barangoltam": mondhatnám, így esett, ám valójában arról van szó, hogy alighanem ekkor járta már a maga igazi pályáját a Napút. Amin járni akart, s ahol megtalálta a maga szellemi hiánypótló

helyét. S amiért ma már *„méltán nevezhetjük (…) Napútnak”.*

És a Nyugat?

Nem egyetlen csillag teszi az égboltot.

Az egyébként bajokkal terhes harmincas évek olvasója, ha a fővárosból mondjuk Csurgóra utazott (akkoriban vonaton ez 4-5 óra volt), válogathatott az útra a Szép Szó, a Nyugat, a Kelet Népe, a Válasz, a Tanú… közül.

S ha ma?

Az út Csurgóig nagyjából ugyanannyi idő.

A Napút már megvan!

2019

Elek Szilvia

22 esztendejéből egy bő tízet tölthettem a Napút vonzásában; gyakran rohanós írással, határidők szorításában, pódiumokon zongorázva, műsort vezetve, szavalva, szerkesztve, beszélgetve, konferenciát szervezve, kiállítási anyagokat ragasztva, pogácsákat és tortaszeleteket rendezgetve, korrektúrázva, interjúkat készítve, rengeteget telefonálva, Szondi Gyuri halandzsaszövegeit, nem létező nyelvű énekléseit hallgatva, Napút-indulót (a másikat) komponálva, Gyurival–Kornéllal éneket, ütőt kísérve előadva, sok-sok remek emberrel találkozva, folyóirat- és könyvkötegeket cipelve, olvasva, nézve, tapsolva, szeretve, a legkiválóbbak közt feszengve, és mégis, ez az évtized soha nem lesz elfeledve, szívem legféltettebb szegletében marad mindig, sőt, örökre!

Elmer István

Szellemi eleganciával

A folyóiratok története általában az emberi feledéstörténetbe illeszkedik. A jelen – a mindenkori jelen – fontosnak és állandónak, természetesnek tartja a létezésüket, azután elég egyetlen nemzedéknyi idő, és egyik is, másik is megszűnik, kihullik, mint a pelyva. Megjelennek újabbak, s a velük felnövekvő generáció – ha még egyáltalán tud olvasni, nem is feltétlenül a betűfelismerés, hanem a szóértés, még inkább a gondolatértés szintjén – esetleg úgy vélekedik, a múlt avíttságába hullott megszűnőért aligha kár, hiszen mit is mondhatna el az ő életéről?

Ez a szellemi és érzelmi magatartás talán érthető. Különösen ma – persze lehet, hogy a múltbéli jelenekben mindig is hasonlóan vélekedtek a gondolkodó emberek –, amikor a létezés, tehát az élet érzékelésének aránya eltolódott horizontális irányba. A pillanat, az egyszerűen megragadható, a felszín (a kép, a zaj-zene, a mozgás-sebesség) tölti ki a mindennapokat, és vannak, akik erre a pillanatnyi horizontális valóságra szűkítik le az életüket.

A feledés részben érthető, máskor szomorúan tudomásul veendő folyamában, maradva az irodalmi folyóiratoknál, mégis vannak olyan teljesítmények, amelyek átütik az idő múlásának zubbonyát. A huszonharmadik évfolyamába

lépett Napút, homlokcíme szerint az irodalom, a művészet és a környezet gondolatkörét befogadó folyóirat most lelép a megjelenés színpadjáról. Lelép, de nem múlik el, új megnevezés illeti meg ettől kezdve: a maradandóság dicsérete.

Három fogalom kívánkozik ide: minőség, mélység és sokszínűség. A folyóirat a kortárs irodalom és szélesebb kitekintéssel a magyar kultúra, illetve művelődés, valamint a társadalom kérdéseit mindig is megfontolt igényességgel tárgyalta. Nem ragadták el pillanatnyi divatok, vagy olyan divatos szerzők, akiknek eszméi vagy a maguk erkölcsi, alkotói hitele rövid időn belül érvényüket veszítették. Ez nem jelentette ugyanakkor azt, hogy olyan szerzők és olyan nézetek ne kaptak volna helyet, amelyek vitára késztettek, amelyek korántsem találtak egyöntetű elfogadásra, de a szerzők szellemi és erkölcsi téren egyaránt hitelesen vállalt gondolatkísérletbe fogtak. Ezzel a folyóirat teret adott az egyik legnagyszerűbb, az intellektuális lét és magatartás jelzőoszlopának nevezhető esszé műfajának (amely a felszínen csúszkáló szellemlovagok sokadalma számára aligha meglovagolható kísérlet – az esszé, essay kifejezés eredeti jelentésére utalva).

Egy folyóiratnak, ha homlokán viseli az irodalom megnevezést, kötelessége a kortárs irodalom felkarolása-felölelése, részben az újonnan született művek közlésével, részben az azokat bemutató, elemző recenziók és kritikák megjelentetésével. A prózára is igaz, a versekre még inkább, hogy a megjelenő írások sokasága közt meg-megcsillan egy-egy alkotás, amelyek a pillanathorizonton túl maradandónak bizonyulnak. Ha találomra felütöm a Napút számait, előbb-utóbb bekövetkezik az ilyen jótékony szembesülés. Íme, egyetlen példa: a lengyel-magyar Konrad Sutarski *Hová rohansz? Európa?* című versének kezdősorai. *„Hova rohansz Európa ebben az iszonyatos zűrzavarban / milyen bika rabolt el és környékez manapság is / téged legszebb nőjét a világnak / téged aki Dantét és Schillert nemzetted / az Akropolist a Louvre-t és a Capri téged aki a keresztet napjainkig lelked fölött őrizted…"*

A vers azután választ ad a feltett kérdésre, mert hiszen minden, kissé ébredő elmének szembe kell néznie azzal, hogy „önfia vágta sebét", emlékeztetve Nemeskürty Istvánnak a magyar romlásokat kutató-elemző történelmi esszéire. Önfia vágta sebét; vágja ma is egyre mélyebbre, elsősorban azzal, hogy feladta-feladja minden civilizáció megtartó lényegét, amire azután az összes többi – önazonosság, kultúra, erkölcs, gazdaság – épülhet, s amit Sutarski a következőképpen fejez ki: *„aki a keresztet napjainkig lelked fölött őrizted"*.

A mélység a következő címke, melyet odaragasztani kívánok a távozó Napút emlék-testére. Olyan korban, amikor sokan talán úgy gondolják – és eszerint élnek is –, hogy az élet kimerítődik az egzisztálás, a lélegzés, és nem lélekzés (!) horizontális síkján, ezzel a korszellemmel szemben, népszerűségre ugyan nem számíthatóan, mégis szükséges, vagy éppen annál inkább szükséges a létezés vertikális mélységére emlékeztetni. A Napút szerzői nem ragadtak meg felszínes, könnyűnek ígérkező keresgélésnél, valamely pernahajder eszmécskének hódolva jópofa, szelleminek nevezett bon mot-val elütve a hamiskártyás játékot. Ebben persze nagy segítségükre voltak a lapcsinálók, a szerkesztők, akik a felkéréseket és olykor a kéziratok visszautasítását egyaránt a régi normának a jegyében tartották elfogadhatónak: az esztétikum első számú kritériuma a tisztesség.

A mélységhez hozzátartozik a következő magatartásforma: konzervatívnak lenni és a tradíció jegyében eljárni. Mert mit jelent az előbbi? Conservare,

mondták a latinok, s arra gondoltak, valami jót, valami szépet, valami értékeset megőrizni, megmenteni. Tradere, ugyancsak a latinokhoz fordulva: ezt a jót, szépet, értékeset átadni a fiaknak és leányoknak, a következő nemzedékeknek; hogy majd ők hozzáadják a maguk értékeit, amelyekkel szélesíteni, gazdagítani lehet – és szükséges – a horizontális és vertikális létezésmezőt egyaránt. Ehhez az igényhez szép szolgálóként (servitorként) járult hozzá a Napút.

Harmadikként a folyóirat sokszínűségét említem. A magyar irodalom és szellemi élet rég nem látott – talán még sosem volt mértékű – megosztottságának, az árokásásnak, vagy más szóval a szekértáborokba tömörülésnek az idejét éljük. Az árok és a szekértábor persze már eleve ellentmond a szellemi igényességnek, aki erre vetemedik, máris öncsonkításban vétkes. Magam is jó néhány alkalommal növekvő szomorúsággal váltam kénytelenül tanújává ennek az öncsonkító hevületnek. Emlékeztetnék az 1990 után különböző írószövetségekre és szervezetekre bomló – nagy kár, hogy nem egészségesen, virágjában kibomló – mozgásokra, szétrajzásra, amikor a különböző csoportosulásoknak – voltunk talán ezek képviselőiként heten az asztal körül – még a legkisebb közös többszörösben, egy, a filmes törvényhez hasonló irodalmi törvény gondolatában-ajánlásában sem sikerült egyetértésre jutniuk, mert egyik-másik csoport magának vélte kisajátítani a teljes magyar nyelvű irodalmat a műfordítások világával együtt.

A Napút szellemi eleganciájával egyszerűen túllépett ezen, nem volt hajlandó tudomást venni a tökmagjankók (legyenek akár nőneműek is) acsarkodásáról, hanem innen is, onnan is, mindenfelől kért és kapott kéziratokat, egyetlen kritériumot tartva szem előtt: a maga számára meghúzott zsinórmértéket. Méltatlannak vélte a szellemi önégetés poklában vergődni. A folyóirat Fazekas Mihálytól vett szelíd mottója: *„A szélességet az ég derekán keresztül…”* Adynál vulkanikus formát ölt: *„Milyen hígfejüek a törpék… / De nyelvelnek, zsibongnak, űznek / S nekihajtanak önvesztükre / Mindig új hitnek, dalnak, tűznek.”*

Folyóiratok születnek, majd megszűnnek, hiszen ami az időben jön létre, az előbb-utóbb az időben véget is ér. A Napút – legjobb meggyőződésem szerint – nem jut Atlantisz sorsára; véget ér ugyan, de nem süllyed el, hanem (minden patetikus felhang nélkül) ott marad a szellemi hajózás óceánján világítótoronynak.

Erdélyi György

Hattyúdalhír

Időtlen idők óta irodalmi lapok, folyóiratok vonzáskörében élek. Meglehetős nosztalgiával emlékszem arra az időszakra, amikor türelmetlenül vártuk az újságárusnál az Élet És Irodalom friss számait, hogy ugyan mi újat fogunk találni az akkoriban publikáló nagyságok – Nagy László, Juhász Ferenc, Szécsi Margit, Weöres Sándor, Pilinszky János, és ahogy a filmek stáblistáin írni szokták, még sokan mások – tollából. Akkoriban a hét vége általában az irodalmi újdonságok igézetében telt el.

Ehhez fogható élményem mostanában a Napút folyóirat. Régen nem találkoztam azzal az izgalommal teli kíváncsi várakozással, mely megelőzött minden egyes új számot, melyek jellegükben markánsan különböztek más folyóiratoktól. Ezek mindegyike egyetlen témakört járt körül ugyanis, ráadásul elsősorban olyan írástudók jóvoltából, akikkel alig vagy egyáltalán nem találkoztam korábban, és akik alig vagy egyáltalán nem szerepeltek a kánonokban és a köztudatban – ha van még egyáltalán ilyen –, sem például a Magyar Művészeti Akadémia szerzői címlistáján. És mostanság egyre többször hallom, hogy ez az orgánum meg fog szűnni. Ilyen gazdagok lennénk? Nem hinném, hogy én lennék az egyetlen, akinek fáj ez a hír, hiszen mindennapi szellemi táplálékom várható hiánya legalább annyira érint, mintha a friss levegőt, a napfényt vagy a testmozgást vonnák meg tőlem. Persze lehet azt mondani, hogy: na, mi van akkor, ha megszűnik egy folyóirat? Megszűnt már, de mennyi, mégsem állt meg a világ. De igen, bizonyos értelemben megállt, akárhogy is játszunk ezzel a gondolattal. Sőt, én előre félek a hiánybetegségtől, mely biztosan jelentkezni fog nálam, ha ez a megszűnés bekövetkezik. Nem egyszerű dolog megszokni a jót, aztán lemondani róla.

Egészen biztos vagyok abban, hogy nem én vagyok az egyetlen, akiben megszólalt valami vészcsengőféle. Meg kellene menteni valahogy a Naputat, hogy maradjon számunkra valami olyasmi, amiben sokan ismerünk rá fiatalkori énünk nyitottságának lélegzetvételére. Az egyik utolsó szám, a *Mi magunk* olvasása közben például olyan gondolataim támadtak, mint soha előbb. Arra jutottam, ha ez a szám évekkel előbb megjelenik, talán lendített volna valamit a közgondolkodásban, nem következnek be a botrányos közjátékok – kokárda és nemzetiszín szalag –, vagy ahogy a korabeli hivatalos hang recsegte, a magyarkodásügyben. Nem történik meg a 2005-ös népszavazás az idegenben élő kisebbségi magyarság ügyében. Igaz, gondoltam arra is, hogy akik nem tartoznak a *mi magunkhoz*, azok a legritkábban olvasnak irodalmi lapokat, ezek a traktátumok legfeljebb minket erősítenek, elnézést kérve a *legfeljebbért* a *mi magunktól*.

Szóval: valahogyan meg kellene tudni tartani a Naputat, hogy legyen számunkra eszméltető, ösztönző hang továbbra is, mint ahogy a felnőtt személyes példája neveli a fiatal nemzedéket minden időben. Mert sokak számára van szükség nemcsak megerősítésre, de bizonyos értelemben szellemi turistaútjelzésre, ami nélkül csak az eltévedés körbejárása marad. Ezt onnan tudom, hogy tanítottam, és eközben nem keveseknek adtam a kezébe valamelyik számot és próbáltam megválaszolni a hozzá kapcsolódó kérdéseket.

Ahogy a régi írások befejező részében megismétlik az írás lényegi részét, íme, az én ismétlésem: meg kellene menteni a Naputat, hogy az a hang, amelyet képvisel, ne jelenjen meg hiányként a jelenkori szellemi közéletben. Az valószínű, hogy a hozzám hasonló outsiderek legfeljebb megerősíteni tudják az orgánum létrehozóit tevékenységükben, de sajnos nem valószínű, hogy a hozzám hasonló hangok eljutnak az Örök Hivatalig, mely tudhatna lendíteni valamit a helyzeten.

De stop, frissen hallom – Szondi György, a főszerkesztő, a lapgazda-motor és gyakran „erszénybirtokos" eltökélt bejelentést tett: hetvenöt évesen visszavonul évtizedekre elhagyott alkotó- és kutatóterületére, s újra író és bolgarista

lesz; nincs hogyan folytatni a 220 tematikus számot, nem készülnek új összeállítások, nem lesznek erőteljes lapbemutatók… lesz, folytatódik a gazdag online-élet.

Tiszteletben tartom határozását, remélem, sokak nevében köszönöm meg rengeteg önzetlen munkáját, s kívánok neki alkotóerőt régi-új munkálkodásában.

Erdélyi Z. János

Mindig jó volt ide hazatérni

Majd 30 éve, pontosabban 1994-ben kerültem be ama bizonyos kiadói társaság vonzáskörébe. Akkor ugyan még más néven futott a hajó, de annak a legénységnek zöméből verbuválódott később az új társulat, immár NAPÚT feliratú lobogó alatt. Ám nemcsak a legénység – vagyis az új szerkesztőség – állt a régi emberekből, de a régi szerzők java ugyancsak csatlakozott az újdonsült formációhoz, közöttük jómagam is. Büszke vagyok, hogy az 1999-ben megjelent legelső szám óta (változó gyakorisággal) alkotótársa lehettem ennek a nagyszerű csapatnak. (Az első számban három Max Löwenthal-versfordítással vagyok jelen.)

2009-ig, amikor is családommal vidékre költöztünk egykori pátriámba, sokszor látogattam be a szerkesztőségbe. Először a Pannónia utcába, ahol könyvkupacok, -halmok és -hegyek között tanultuk a járást a kultúra szűk ösvényein (vagy még inkább sikátorain). Az itteni szerkesztőség privátim Szondi Gyuri kéjlaka volt, s valahányszor ott jártam, eltöprengtem, minő tigrisugrásokkal közelíthetők meg a lakás különböző pontjai. (A tulajdonos által megerősített hírek szerint ez a helyzet azóta eszkalálódott.)

Egy idő után a szerkesztőségi szentély áthelyeződött a Várba, jelesül a Szentháromság téri neogótikus palotába, ahol az ódon falak lehelte történelmi légkör nemes patinája látszott rárakódni minden földi halandóra, akinek útja az épületbe vezetett. (Itt történt, hogy amikor egy alkalommal feleségemmel és az akkor kétéves fiammal betértünk ide, gyermekünk azzal képesztette el Gyuri bácsit, hogy nagy könyvcsomagokkal – ajándékba kaptuk – rohangált a szoba egyik oldaláról a másikra. Emlékeim szerint erről a mutatványról Gyuri képeket is készített.)

Jól emlékszem az átmenetre a népes – és harsányan vidám – szerkesztői társaságtól (feltupírozva a hol muslicarajokban érkező, hol egyénileg csatlakozó szerzőkkel) a néhány főre fogyatkozott, immáron kisebb helyiségeket elfoglaló szerkesztőségig. Mindegyiknek megvolt a maga varázsa.

Ámde minden elmúlik egyszer (Szondi Gyuri „imádja" ilyetén magvas és eredeti megállapításaimat!), s a NAPÚT három főre redukálódott szerkesztősége (a HáromSzondiak) Újpestre költözött.

*

Hely és idő szűke miatt nem térek most ki a „látens" munkatársakra, akik távolról (pl. otthonról, *ad absurdum* a Bakony erdeiből) segítették a szer-

kesztőség munkáját, noha nyilvánvaló, hogy az ő tevékenységük nélkül nem lett volna NAPÚT. Sem NAPKÚT. Merthogy a folyóirat-szerkesztőség és a könyvkiadó hosszú ideig ugyanaz volt a „fejétől bűzlik a hal" értelemben. Ráadásul nekem mindkettőhöz volt kötődésem, hiszen jó néhány könyvemet a NAPKÚT Kiadó jelentette meg.

*

Tény, ami tény, Újpesten már nem voltak ódon, történelmi levegőt lehelő falak, de a betérő vándor ugyanúgy kapott jó szót (hol kimondva, hol nyomtatott formában), ami bőven kárpótolta a hosszú utazásért.

Utolsó felvonásként – a NAPÚT és a NAPKÚT szétválását követően – az előbbi visszaköltözött oda, ahonnan eredt, vagyis a Pannónia utcába… Tehát bezárult a kör… És most úgy tűnik, innen nincs tovább. Nem lesz újabb stáció, mert nem lesz tovább NAPÚT sem. „A varázsló eltöri pálcáját", Szondi Gyuri leteszi a láthatatlan karmesteri pálcát.

*

Itt illenék köszönetet mondani mindazért, amit értünk és a folyóiratért tett. De félek, elrontanék vele mindent, amit múltidézésképpen sikerült összeszedegetnem.

*

Arról még legyen szabad néhány mondattal megemlékeznem, milyen különös kapcsolat fűz engem ehhez a (maga nemében páratlan) emberhez. Mintegy három és fél éve – egy szép nyári délelőttön kezdődött – valamilyen megnevezhetetlen okból szó szerint mindennapossá váltak telefonbeszélgetéseink. Azt nem állítom (persze szerénységből!), hogy nap- és elmeindító csevegéseink alkalmával megváltjuk a világot, de – állandósultságuk ellenére vagy folytán – talán némi színt sikerül csempésznünk egymás mindennapi életébe, noha Gyuri ugratón álltja, hogy eme alkalmak inkább szolgálják az én szellemi épülésemet (az ő Igéi által), mintsem az én hallgatásaim az övét. Tényekkel nem érdemes vitatkozni.

Beszélgetéseinknek még egy pozitív hozadékuk van. Jó ideig ezek az elménckedések (nevezhetném cizellálttabban gondolatcseréknek is, noha leginkább Gyuri gondolatai cserélnek helyet a saját feje és az enyém között) egy-egy „Szondi-típusú (spontán kiszökkenő) megszólítással" indultak, amelyeket – irodalomtörténeti szempontokat szem előtt tartva – gondosan feljegyeztem, összegyűjtögettem, mintegy adalékképpen a jövő kutatói számára. Hogy nagyszerűségük mibenlétét szemléltessem, néhány ékkövet hadd villantsak fel: Serteszakállú Tamburahajcsár, Jóravaló Kiflicsüccs, Immaculata Sereghajtóművek Részvétese, Kecses Fülemüle-Lasszóvirág stb. Van-e szív, mely ne dobbanna hangosabban ilyen *epitheton ornansok* hallatán?

*

Noha veszteségünket egyelőre pótolhatatlannak érezzük (e lelki sebet majd begyógyítja az idő – tyuhaj, ennek a párját ritkítóan egyedi szófordulatnak is hogy fog örülni Gyuri!), számomra vigaszul szolgál, hogy ha NAPÚT nem is lesz, de telefon még igen.

Eszes Máté, Eszesné Merész Irén, Eszes Boldizsár

Hűség, humánum

A Covid előtti boldog időben hazafelé tartottunk a Róma és Milánó közötti autópályán, az olaszok Napútján. A toscanai táj izzott a napfényben, buszunk eltéríthetetlenül követte a Napot, a Nap pályáját egészen addig, amíg lángvörösre színezve az eget, el nem tűnt a látóhatár alatt.

A mi Naputunknak is, melynek indulása óta olvasói vagyunk, eljött az alkonyórája, hisz kézbe vehető, tapintható mivoltában, nyomdaillatával együtt elmerült az online világ végtelen tengerében, de reméljük, modern formájában is az irodalmi és művészeti alkotások, a társadalmi, kulturális élet fontos hazai és külföldi eseményeinek, kérdéseinek közvetítője lesz.

A lapot számunkra szerethetővé tette művészi színvonala, az alapítók hitvallása melletti hűség, a humánum iránti elkötelezettség, a műfaji és tartalmi sokféleség harmóniája. A tematikus számok, az irodalmi és művészeti mellékletek, a fordítói, a vers- és novellapályázatok, az irodalmi estek, a Napút-díj, melyet kiváló alkotók sora kapott meg, mind-mind a szerkesztőség munkáját dicséri. A főszerkesztő, Szondi György a folyóirat lelke volt, kitartása, felfedező- és lelkesítő kedve kiapadhatatlan ma is. A lap életben tartása, az anyagi háttér megteremtésének gondja is rá hárult. Mindannyiuknak köszönettel tartozunk az élvezetes olvasmányokért, a nyomdafesték mámoráért.

Fazekas István

Kis séták a Napúton

Egy bársonylegyeket hintáztató nyár végi délutánon, Rédicsen, alighogy kiléptünk az Ady Endre utcából, Dzsó hirtelen megállt, az érparti fák rezgő lombjai felé emelte szomorú tekintetét, aztán minden átmenet nélkül szavalni kezdte József Attilának ezeket a sorait: *„Tudtam, hogy ősz lesz, s majd fűteni kell, / de nem hittem, hogy itt van, ily közel, / hogy szemembe néz, s fülembe morog."* Mintha körénk gyűltek volna a csillagok, úgy álltunk ott, röpködő szitakötők sűrűjében, s az árokszélen lapuk nyújtózkodtak. Megrendített ez az őszi figyelmeztető, mert ahogyan Dzsó elmondta, nemcsak az őszt, de még a véges sorsú Földgolyóbis elmúlását is fölidézte bennem. A járdán, piros kannával kezében egy nénike csoszogott hazafelé, s amikor kinyitotta a kiskaput, rojtos szélű kendőjét meglebbentette a szél. Mielőtt végleg eltűnt volna, biccentett egyet felénk, mi visszabólintottunk, aztán Dzsó továbbindult, majd témát váltva ezt mondta:

– Itt járt nálam. Arra kért, hogy hazudjak ellened.

– Simontól is ilyesmit akart.

– Elzavartam. Most otthon ül sértődötten, és duzzog.

– Ilyenek a költőcskék – mondtam nekikeseredve.

– Ilyenek – hagyta rám az öreg.

Egy darabig némán ballagtunk tovább.

– Azért még jól süt a nap, melegen – mondtam, hogy mondjak valamit, közben eszembe ötlött, Zsóka az ebédlőasztalnál milyen jókedvű kacarászással mesélte el, hogy nemrégiben a falu plébánosa úgy nyitott be hozzájuk: *„Dicsértessék!"*, mire Dzsó a nappaliból játékosan kiförmedt rá: *„Rédicsért tessék!"*

– Ne edd magad miatta! – próbált vigasztalni Dzsó. – Inkább küldd el a verseket Szondinak, ha már verseket kért tőled!

– Rendben.

– Szondi Gyuri nagyon rendes ember – jelentette ki az öreg, aztán elhallgatott és hosszasan maga elé révedt. Mintha számvetést tartott volna az évei sorában. – Bulgáriában annak idején sokat segített nekem.

– A Radnótinak ajánlottat elküldöm neki.

– Küldd el a többit is – emelte fel mutatóujját az öreg. – Na, gyere, sétáljunk egyet a Napúton! – szólt rám mosolyogva.

Átöleltük egymást a nyár-alkonyi fényben, dudorászni kezdtünk egy kalotaszegi népdalt, s a temető felé vettük az irányt. Az útszéli jegenyék katonás vigyázzban álltak mellettünk, s mintha Nino Nikolov egyik versét sugdosták volna Utassy Dzsó Jóska fordításában: *„A zuhogó víznek zaja / álmomba költözött, / s a moraj egész éjszaka / zengett szívem fölött. // Már nem tudom, mit álmodtam, / de kora reggelen, / mint a kizöldült fa, mondtam, / harsogtam énekem. // És az eddig bejárt világ / úgy eltörpült, csepplett, / a Vardilnál fészket csinált, / karcsú város mellett. // Miért is van, hogy az ember / világban tévelyeg / mikor e szépséghez csendben / oly könnyű út vezet?"*

*

2010. január utolsó napjainak egyikén, a százhalombattai vasútállomáson Véghelyi Balázzsal éppen Szondi Györgyre várakoztunk. Balázs azt feszegette, hogy irodalmunkból mostanában hiányzik a gondolati mélység, a filozófia. Nyilván van ebben vaskos igazság, de a mai irodalomnak nem ez a legnagyobb baja, hanem inkább az, hogy rendkívüli mértékben felhígult, talán sose tündökölt még ennyi dilettáns benne. Lényegében ott tartunk, hogy bárkinek bármilyen gyatra írása megjelenhet, ha van hozzá elegendő pénze. Minden bizonnyal ezzel függ össze az is, hogy az irodalmi életben a kiszorítósdi sohasem volt még ennyire alpári és vészterhes.

– Jó napút! – szállt le a vonatról Szondi, majd hozzátette: – Nocsak, nicsak, micsoda váradalom!

A Polgármesteri Hivatalba mentünk, ahol alaposan átbeszéltük a Napút folyóirat Százhalombattáról szóló számának szerkesztési elveit. (Nekem rendkívül jólesett és sok erőt adott, hogy Szondi úgy is vállalta a műveimet, hogy tudta, van egy-két pénzosztó irodalmár, akik legszívesebben némaságra ítélnének, akik folyamatosan azon ügyködnek, hogy „anathéma" alatt álljak.) Baka Györgyi, Szép Enikő, Balogh Ágnes Emese, Véghelyi Balázs és az én verseim közül válogattunk néhányat, melyek Szondinak is tetszettek. Szondi azt javasolta, hogy legyen a lapban néhány latinról való magyarításom is, s feltétlenül

jelenjen meg a Jacopone da Todi-fordításom, a *Hétfájdalmú Szűzanya*, melyet Czigány György méltatott a Bartókon. Az esszékről egy darabig vitatkoztunk, majd elindultunk az Ebattába, hogy megigyunk egy kávét. A főtéren Szondi váratlanul a Makovecz-templom felé vette az irányt. Fütyörészve nézte a napba írt keresztet, majd ránk tekintett:

– Úgy rendezzék össze az anyagot, hogy az legyen a városról önarckép, vallomás és mitológia!

*

Az Olasz Intézet kapujában cserfes verebek civakodtak. Véghelyi Balázzsal egy darabig néztük őket, aztán beléptünk az ódon kapun. Szondi György és Tarján Tamás jöttek elénk, aztán bemutattak Hubay Miklósnak. 2010. március 1. volt, életem egyik sorsdöntő napja. A *Két kuruc beszélget* című könyv bemutatója után átadtam Miklós bácsinak a Kis Károlyról írt drámám kéziratát. Néhány nap múlva – miután Szűgyi Zsolt felolvasta neki a színdarabot – Miklós bácsi felhívott telefonon, megdicsérte a munkámat, s arra kért, menjek el a lakására mielőbb. Amikor beléptem hozzá, átölelt, s ezt mondta:

– Neked a drámával nagy feladatod van.

Noha ötven év korkülönbség volt közöttünk, mégis egyik pillanatról a másikra olyan önfeledt barátságba kerültünk, mint a közös viadalra készülő kamasz fiúk. Sokat sétáltunk a Duna-parton. Húsvét előtt néhány nappal szembeálltunk a Nappal, aztán lassú léptekkel elindultunk. Miklós bácsi beszélni kezdett:

– Úgy látszik, letagadhatatlanul alkalmi drámaíró leszek. Száz éve született egy magyar költő, Vas István, most róla szeretnék drámát írni. Ezen a centenáriumon nem egy magyar intézmény tiszteleghetne előtte. Irodalmi egyesületek, nagy kiadók… De megemlékezhetne róla még a főváros is, hiszen senki olyan szépen, olyan szeretetteljesen nem írt a romba dőlt, lebombázott Budapestről, mint a rejtőzködéséből előjövő Vas István. Milyen drámai pillanatok voltak mögötte! 1944-ben, egy nappal azelőtt, hogy a sárga csillagot fel kellett tűzni, felment hozzá barátja, Radnóti Miklós: „Én holnaptól kezdve nem megyek ki a házból, mert ezzel a sárga folttal nem járkálok az utcán. Gyere, kísérj el engem, búcsúzzunk el Budapesttől, hiszen nem fogom látni többet.” És akkor végigsétáltak a Duna-parton, a Margit hídtól az Erzsébet hídig. Ott felmentek Sík Sándorhoz a piarista házba. Ő is a reverendáján varrogatott másnapra… Bennem most ebben a pillanatban egy olyan dráma terve mozgolódik, amelynek hősnője Nagy Etel, Vas István első felesége. Kassák nevelt lánya volt, az angyalföldi fiataloknak táncolt Bartók, Bach zenéjére elragadóan és eredetien, azt mondják, Füst Milán magánkívül ünnepelte őt. Amikor agytumort kapott, tovább táncolt, nemegyszer ritmusát veszítve, és így még szívbemarkolóbban szólt az új, háborúra készülő korról. A második világháború kitörése napjaiban halt meg, a rádió közvetítette Varsó bombázását, amelynek operájában fel kellett volna lépnie…

– Mi teremti ebben a készülő műben a drámai helyzetet?

– Számomra az, hogy egy új drámával szeretnék elégtételt adni egy mostanában megcsonkított formában játszott darabomnak – pontosabban: a darab mondanivalójának a magyar költészetről. Egy csillagos órán – mondjuk így – Vas Istvánnal együtt elkezdtem írni egy színdarabot a magyar költőkről. Arról,

hogy a magyar költők hogyan vészelték át a második világháborút. Ez a darab minden más darabom közül a legsikeresebbnek tekinthető, 29, vagy talán 30 felújítása is volt. *Egy szerelem három éjszakája*. Van ebben a darabban egy kis virágáruslány, aki az elején egy kosár virágot hoz egy budai villába, ahol találkozik a Költővel, és kap tőle egy kötet verset. A darab végén a villa romjai közé visszatér, és azt mondja, hogy ő látta a Költőt és a feleségét, úgy rémlett neki a villamosból. Halottakról beszél, s szavai lényege az, hogy van feltámadás. Ezt a kis virágáruslányt a darabomból mostanában a rendező majdnem mindig kihúzza. Ez a kis kültelki leányka hordozza a színdarab legbensőbb mondanivalóját. Ahogy az inge alatt rejti-melengeti a Költő verseskötetét, ahogy hirdeti a halott költő halhatatlanságát. *„Nem krizantém, rózsa, rózsa, rózsa! Szerelem virága záporozza ismeretlen árva sírjukat…"* Ezt a kis virágáruslányt a közönség is szívébe zárta. A magyar költészet iránti szerelem testesül meg benne. Kár volna kivetni szívünkből ezt a szerelmet.

*

A 2010-es könyvhéten Miklós bácsival együtt dedikálhattam a Napkút Kiadó asztalánál. Neki *Az ember tragédiája* témájára évtizedek alatt összegyűjtött jegyzeteit jelentette meg Szondi, nekem a *Szavak tüntetése* című verseskötetemet. A nap végén arról beszélgetünk, hogy a nemes párbajok után az újbóli kézfogások lehetősége mindig adott, ám a nemtelen, hátulról döfő vagy övön aluli támadóval az őszinte kézfogás szinte lehetetlen. Ekkor már csak az ölelésnek van esélye: Krisztus ölelésének. Elköszönünk a két Szonditól, Miklós bácsi belém karol, s hazafelé indulunk. Az egyik pavilon sarkától Pécsi Györgyi mosolyogva felénk indul, ám hirtelen mégis irányt vált. Miklós bácsi elkomorul, megáll, s ezt mondja:

– Ha én rendezném *Az ember tragédiáját*, akkor a végén a Názáretből jött fiú jönne be a színpadra, megsimítaná Ádám homlokát, esetleg mellétérdelne, és úgy suttogná a fülébe: *„Mondottam ember: küzdj és bízva bízzál!"*

S ahogy ott állunk az aranycsipkés házak faláról visszaverődő alkonyi fényben, Miklós bácsi a szabad kezével megsimogatja a homlokom.

*

Ez év nyarán Novák Emil, miután a Szenátus javaslatára kinevezett a Színház- és Filmművészeti Egyetem docensévé, arra kért, hogy Bory István többnyire latin nyelven, 1805 és 1808 között megírt naplóját fordítsam le magyarra, ha látok benne olyan jellegű érdekességet, mely *Az ember tragédiája* keletkezéstörténetéhez esetleg adalékul szolgálhat. Bory István Madáchék tiszttartója volt, az ő fia az a Bory László, aki neves ügyvéd lett, s akinek a nevéhez néhány irodalmi mű is köthető. Sokáig élt az a legenda, hogy Madách drámájának alapötlete Bory Lászlótól származik. Történelmi tény, hogy a szabadságharc bukása után Bory István Kossuth Lajos titkárának, Rákóczy Jánosnak a bújtatása miatt egy fél évig Madách Imrével együtt raboskodott. Vajon a közös cellában miről beszélgettek? Emil kedvcsinálónak elektronikusan átküldött a naplóból néhány oldalt. Az egyiken a *Belzebub* név alatt alig olvashatóan ez a latin szöveg van beírva: „…flectere si nequeo superos, Acheronta movebo." Ez Vergilius *Aeneis* c. műve VII. énekének 312. sora. Jelentése szó szerint ez: ha nem

tudom meghajlítani a fentieket, az Acheront fogom megmozgatni. (Lakatos István fordításában: „Hogyha pedig nem lágyul a menny: Acherónt verem én fel." Vagy egy másik: „Ha nem pártol a menny, rázom a poklot.") Magyarul ez van még odavésve: „Accaroni istene". Vajon miért éppen ezeket írta Belzebub neve alá az akkor még fiatal Bory? A 2Kir 1,2 egy picit közelebb visz bennünket a megoldáshoz: itt Belzebub neve így szerepel: בַּעַל זְבוּב (Baal zebúb), ami tükörfordításban annyit jelent: a legyek ura. A Vulgata Clementina a szöveg Belzebubra vonatkozó részét így fordítja latinra: Beelzebub deum Accaron. Tehát a naplóban az Accaroni istene bejegyzés megfejtése az, hogy Belzebub Ekron istene. (Ekron ősi filiszteus város volt.)

Alighogy eddig eljutok, csörög a telefonom, Szondi György hív, s arra kér, írjak valamit a Napútról. Nem tudom megállni, hogy ne említsem meg neki a Bory-noteszt. Kitérek arra is, hogy a naplóban a *De amore* című bejegyzés Janus Pannonius egyik verséből egy részlet. A kétsoros versrészlet mellett cikornyásan van írva ez: JanPan: pg 205. A g betű feletti kis vonalka az n rövidítése, tehát a pg a pagina szóval azonos, magyarán a versrészlet a 205. oldalon található. Ez azt jelenti, hogy Bory István Janus Pannonius verseinek 1754-es kiadását használta, mely az interneten is olvasható, s valóban, a 205. oldalon fellelhető az idézett textus. Igen ám, de van egy kis szándékolt eltérés! A napló írója lehagyja a sor elejéről a Quam-ot (jelentése itt: mennyire vagy annyira), ami arról árulkodik, hogy az nem a véletlen műve, hanem az azt követő tartalmat átformáltnak szánta, miszerint: a szenvedélytől elragadtatott szerelem belerángatja a nőt abba, hogy durva öldökléseket kövessen el, s minden istentelenségre késszé teszi.

Szondi érdeklődve hallgat, majd úgy búcsúzik, ha van minderről közölhető anyagom, feltétlenül küldjem el neki. Lerakjuk a telefont, aztán zsivajgó gyermekeim között elgondolkodom, hogy mit is írhatnék a Napútról? Elsőként az jut eszembe, hogy a *Szondi lapja* kifejezés tulajdonképpen egy *genitivus epexegeticus* (értelmező genitivus). Ez a szerkezet a latinban és a görögben viszonylag ritka, ezért nem mindig könnyű felismerni, ám exegetikai szempontból rendkívül fontos, mert sok esetben ez adja az egyetlen megoldást. Ennek értelmében a Szondi lapja kifejezés a lapnak a Szondival való azonosságát jelentené. De így van ez teljesen? A Napút rendkívül nyitott folyóirat. Ám csakis az értékre nyitott. Szondit nem érdeklik a szellemi és szellem nélküli szekértáborok, és legyint a személyeskedésre. Egy dolog fontos neki: a mű. Lapjának igazi karakterét – amellett hogy a tematikus számok bravúrosan és ízlésesen vannak megszerkesztve – a különbségek szépsége és joga adja meg. Mert a sokszor bohókás főszerkesztő pontosan tudja: a valódi értékeket felmutató másság befogadása és kivirágoztatása igazából maga a kultúra. Elhatározom, hogy mindenképpen írok a Napútról, hiszen rengeteget köszönhetek a folyóiratnak, s még annál is többet Szondinak.

2021 szeptemberében egy elszólás következtében a tudomásomra jutott, hogy 2010 nyarán Szondit az egyik irodalmi ellenfelem írásban megfenyegette, hogy ne merjen tőlem közölni semmit sem, mert különben pórul jár. Hm… A kisstílű riogató nyilván nem tudta, hogy a *Szondi lapja* kifejezés nemcsak *genitivus epexegeticus*, hanem *genetivus generalis* is.

Köszönöm, Szondi úr, hogy nem hagyott cserben! Jó volt Önnel a Napúton sétálni.

Felszeghi Sára

Búcsúztató, továbbgondolással

Nem tudom, amikor kitaláltad, hogy legyen Napút, neked is megszólalt-e egy hang a fejed felett, mint Csontvárynak, de a küldetéstudat bizonyára. Aki ismeri és követte a Napút számait, láthatta, hogyan ötvöződik a múlt – a történelem a jelen valóságával és az új – a tehetségek felismerésével és promotálásával – a jövő ígéretével, mindez a harmónia, az egyensúly megtartása mellett. Mindig kíváncsi örömmel vettem kézbe a tematikus számokat, amelyek mind továbbgondolásra késztették az olvasót. Több kedvenc mellett mégis kiemelnék egyet, ez a gyűjtemény az online-on később a *Magyar önazonosságtár* címet kapta. „Mit jelent Önnek itt és most a magyar identitás tudata? Létezik-e tiszta formája? Feltör-e még valahonnan a maga tiszta forrása?" – teszi fel a kérdést a szerkesztő. A válaszok szerteágazóak (ami a szerkesztő széles látókörét is dicséri), hiszen jelen van az irodalomtörténet, történelem, esszé, versek, próza, művelődéstörténet, zene, körkérdés, képzőművészet stb. egyaránt. Ezen területek kiváló képviselői vallanak arról, amit az ember mindennap megél, de mint legbelsőbb érzéséről, csak igen ritkán beszél. Ezért is válnak sok helyütt katarziserejűvé ezek az önvallomások, és forrnak olyan egységgé, mely végül egy tanulmánykötetté szervül Szondi György és Toót-Holló Tamás szerkesztésében *Mi magunk* címmel (Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2020). Most, amikor a magyarság keresztút előtt áll, fontos a fogódzó, a megtartó erő, és a hasonló című lapszám ezt is szolgálta alázattal és hittel.

Azt mondtad, elfáradtál az egyedül küzdés nehéz feladatában, pihenésre vágysz, de siettél megnyugtatni, hogy online formában tovább is működik majd a Napút. Ehhez kívánok további sikereket, és a Napút borítóján található idézettel búcsúzom:

„A szélességet az ég derekán keresztűl
méltán nevezhetjük tehát Napútnak" (Fazekas Mihály)

Füleki Gábor

Égív

Napút – érték és mérték.
Napút – magasság és mélység.
Szélesség, mély egység,
téresség, égesség,
lépték és térkép.

Bérc-végvár, Drégelyvár a kultúrhígulás ellenözönében, irodalmi, képzőművészeti, zenei és történelmi frontokon.

Um-Napisti őshajója, Noé bárkája, Odüsszeusz tutaja, Siegfried rajnavitorlása, Amazonas jangadája, honi halászcsónak, naputazók napvitorlása.

Tovaterjedő hullámgyűrű az irodalmi élet térvizében.

Távlatos tekintet a messzeségbe, percérdekeken, percértékeken túllátó.

Ezerarcúságával, sokágúságával szelíden sarkall is e távlatos széttekintésre.

Enciklopédikus sokszínűség, sokoldalú összetettség, tömött tömörség, élő közösség.

Átszűr és leszűr, átfog és befog, átad és áthat, felfedez és fedezéket nyújt.

Kezdőnek lehetőség, haladónak erősség, érdeklődőnek bőség, közlőnek felelősség, Kapitányának őrség, utókornak örökség, örök-ség.

Széles napfolyam az égen, élő, tiszta, friss, fényes égi víz, Napkapitánya körül keringenek bolygói, holdjai, üstökösei, meteorjai – szerzői.

Napút-estek, előadások sokasága, Nádor termi lapszámbemutatók feltöltő hangulata, változatos arculata, testi-lelki falatjai, kortyai.

Számtalan irányú, sokrétű érdeklődésű, tematikus irányultságú lapszám-erdőrengeteg, ízelítve-megemlítve csupán néhányukat, szívünkhöz oly igen közel állókat:

lengyel-szám, belarusz-szám, ruszin-szám, örmény-szám,

Szent István-szám, Mátyás-szám, Zrínyi-szám, Rákóczi-szám,

Arany-szám, Ady-szám, Hamvas-szám, Weöres-szám.

S mindig az években, ismétlődő, rituális ritmusossággal megjelenve: jeles hetvenesek, szárnypróbálgatók Cédrus-közlése, fordításverseny, haikusokaság sorjázása.

Huszonkét év bő termése, kétszázhuszonkét vaskos lapszám – többségük kétszáz oldal közelítője, meghaladója –, s hozzá még az obligát Káva-téka melléklet, Naphoz a bolygó – könyvnyi hát minden szám, lehetnének akár – kisebb terjedelemmel – összesen négyszázan, vagy akár többen is…

Nap-számok, lap-számok, most mégis elfogytok, napnyugta közelít.

Alkonyatkor szorong az ember, borongó felhősávos, vörösbarna kárpit az ég.

A Nap útja naponta véges, de ismétlődésében, hatásában végtelen.

Ezüst nyíl a lapgerincen, célját napesttel eléri.

Napút, ha papírtestedben lezárulva is, de fényes örök lelkedben élj, hass tovább a szellemi térben, fedezzenek fel majd az arra méltók, s merítsenek sugaraidból!

G. Komoróczy Emőke

Köszönet

a valódi értékekre figyelő két évtizedes szerkesztői munkáért

Az irodalmi élet rendszerváltásának egyik legfontosabb, sokakat örömmel, másokat irigységgel eltöltő eseménye volt a Napút folyóirat megjelenése (1999) a Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványaként (alapította: Masszi Péter). Főszerkesztője: Szondi György kiváló irodalomtörténész, költő, műfordító, a bolgár irodalom jól ismert szakértője. Akkoriban még – egy évtizeden át – a Várban, a magyar kultúra Szentháromság téri fellegvárában tartotta irodalmi estjeit, könyvbemutatóit, kiállításait s az évente tíz számmal jelentkező folyóirat megjelenése alkalmából rendezett ünnepségeit. Aki „igaz szóra", az irodalmi élet friss szemléletű megközelítésére vágyott, rendszeresen eljárt ide; hiszen a még a Kádár-korszak összeomlása után is virulens, szemléletváltásra képtelen folyóirat-irodalom egyáltalán nem volt nyitott a művészeti sokféleség befogadására. A Napút az évtizedeken át elhallgattatott, politikai, szemléletbeli, stílusbeli okokból háttérbe szorított alkotók, kísérletezők, másként gondolkodók munkásságát emelte fénybe (*köszönet érte!*). Széles spektrumot kínált az érdeklődőknek az irodalmi életben és az irányzatok sokszínű körében való tájékozódáshoz: a népi, a tradicionális-polgári, a modern és posztmodern, sőt az avantgárd, neoavantgárd alkotók műveinek egyaránt teret biztosított – így bizonyítva, hogy magas minőségre épülő, igényesebb folyóirat-kultúrát teremt, mint az egyoldalú, ideológiailag is elfogult szerkesztői koncepciók képviselői. Ez volt széles körű elfogadottságának a titka.

A minden új esztendő első számában megjelenő *„Hetvenkedők"* (azaz a képzőművészeti, irodalmi, zenei, tudományos, gazdasági, sőt olykor közéleti téren kiemelkedő, magas szintű teljesítményt felmutató, hetvenedik életévükbe lépő alkotók) *Évkönyve*-sorozattal, amelyet az 1928-as születésűekkel indított útjára, különösen jó szolgálatot tett a hazai köztudatlanság homályait szertefoszlatni hiába próbáló szellemi életünknek. Ezek ugyanis valóságos szociológiai keresztmetszetet kínálnak a huszadik század második fele, valamint az ezredforduló szellemi életének, az értelmiség viszontagságos sorsfordulóinak feltérképezéséhez. Hasonlóképpen fontos az *Önlexikon* vaskos kötete (2017), amelyben 233 alkotó vall önmagáról, mutatja be önmagát a saját „mércéje" szerint. Úgy hisszük hát, hogy a jövőre megszűnő Napút fénysugara nagyon fog hiányozni kaotikus jelenkori irodalmi életünkből. Csak remélhetjük, hogy megmaradó online változata is orientáló, hézagpótló szerepet tölt be majd a későbbiekben.

2020

Gráfik Imre

Szondi György-köszöntő,

mert ő maga a lap

Ragaszkodva szigorúan a tényekhez.

Az ország nyugati végén, ugyan nem elszigeteltségben élve, de sajnálatos módon mégis kimaradtam a titokban Szondi György 75. születésnapjára összeállított szamizdat Napút-számból, melyet a vele intenzívebb kapcsolatot tartó „naputas" társai (38 szerző, mintegy 75% budapesti, további 18% Pest közeli) állítottak össze.

Kedves György barát!
(Gyakran így szólítottam meg levélváltásaink során Szondi Györgyöt, s hitem szerint joggal!)

Büszkén vallom, hogy az én ismeretségem Szondi Györggyel kisebb-nagyobb, illetve rövidebb-hosszabb idő- és térbeli megszakításokkal a kezdetektől máig folyamatos. Egy azonban mindenképpen fontos tagolás, s ugyancsak tényszerű, mégpedig az, hogy – parafrazálva a történeti idők jelzetét – Napút előtti és Napút utáni időszakok különböztethetők meg kapcsolatunkban.

A Napút előtti időkben a véletlen sodort egymás közelébe bennünket a veszprémi, úgynevezett jutasi laktanyában. Hogy Szondi honvéd milyen okok, körülmények következtében töltötte – az akkori idők kötelezettségei szerint – sorkatonai szolgálatát, nem volt lényeges téma közöttünk. Az viszont tény, hogy engem ideológiai átnevelés céljából hívtak be, miután a debreceni egyetemről, szigorú ítészeim szerint ideológiai zavarosságról tanúságot tevő cselekedeteim miatt pedagógiai pályára alkalmatlannak tartva – ugyan egy ellenem indított, államellenes izgatás alapos gyanúja miatti polgári, büntetőjogi perben fölmentettek –, fegyelmi úton eltávolítottak. (Csak zárójelben említem meg, hogy ennek a történetnek szépirodalmi földolgozásai is vannak. Mocsár Gábor író, aki akkor a debreceni egyetemi könyvtárban dolgozott, a *Fekete csónak* c. regényében – Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1968 – a főhős alakjában formált meg. Egy másik kortárs író, Kurucz Gyula, aki egyetemi hallgatóként élte át az eseményeket, *A veszett ember* c. kisregényében – Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1984 – idézte föl a történteket.)

Gráfik honvéd és Szondi honvéd ma már emlékezetem homályába vesző módon egymásra találtak a kaszárnyában, és alkalmanként együtt tölthették az egyébként lassan és mihaszna módon múló időt. Szerencsére – az intellektuális egymásra találás következtében – volt több közös témájuk, jókat beszélgettek, s ami igazán maradandó élmény, hogy komoly sakk-partikat játszottak. Nem szépítem, ebben Szondi honvéd sokkal-sokkal jobb volt, mint én, s roppan büszke voltam, hogy olykor-olykor – ha mattolni ugyan csak elvétve tudtam is, de legalább néhányszor megszorongattam. Ennek – az akkori és ottani viszo-

nyok közötti – már-már idillikus kapcsolatnak úgy szakadt vége, hogy engem elvezényeltek.

A „Sors" azonban mintha nem akart volna beletörődni eltávolodásunkba, és még a Napút előtti időkben újra összehozott bennünket. Én, miután a kötelező és csehszlovákiai katonai beavatkozásunk következtében meghosszabbodott sorkatonai szolgálatomat kitöltöttem, itt nem részletezendő úton-módon az Eötvös Loránd Tudományegyetemen mégiscsak befejezhettem tanulmányaimat. Sőt abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy lehetőséget kaptam a budapesti Néprajzi Múzeumban egy gyakornoki állás betöltésére. Vidéki lévén albérletkeresés közben találkoztam össze Szondi Györggyel, aki – ha jól emlékszem – a Gorkij Könyvtárban dolgozott. Nem szaporítom a szót, közösen béreltünk egy Örs vezér tér közeli lakást, ki-ki a maga életét élve. A teljességhez hozzátartozik, hogy ekkor már mindketten komoly kapcsolatban voltunk későbbi feleségeinkkel. Előbb ők kötöttek házasságot, minek következtében Szondi György bérlőtársam el is költözött, s magamra maradva én is új albérlet után néztem.

A személyes kapcsolat azonban nem szakadt meg, olyannyira nem, hogy – számomra – feledhetetlen közös élmények mélyítették el emberi (családi) kapcsolatunkat. Ezek köréből csak kettőt emelnék ki. Az egyik egy közös tátrai télhez kapcsolódik, amikor – szenvedélyes síelőként – sikerült elcsábítanom a Szondi családot, a számukra vélhetően nem ugyanakkora élményt nyújtó téli kalandhoz. A másik emlék Szondi György – ha jól emlékszem – első szófiai kiküldetéséhez kapcsolódik, amikor is meglátogattam, és kíséretében, illetve ajánlására olyan kulturális örökségeket, értékeket csodálhattam meg, mint a világhírű rilai kolostor, vagy tanulmányozhattam, mint a szakmámhoz közel álló, Gabrovo közelében levő ETAR skanzen.

A Napút utáni időszakban már más-más hivatásnak élve s a magánéletben bekövetkezett változások következtében a személyes kapcsolat érthetően meg-meglazult, de nem szűnt meg! Voltaképp már a PoLíSz-os időszakában sejtettem, tudhattam, pontosabban érzékeltem Szondi György irodalomtörténeti, irodalomszervezői ambícióit, helyesebben készségét, képességét. Senki nem fogalmazhatná meg jobban, mint Ő maga: „Kéznyújtás táborok, nemzedékek, művészetek és tudomány, alkotóterületek, ismertek s pályára éppen indulók között. Nem a név szavatol. Mentése múlt-értékeknek, nyitása fiókoknak, dossziéknak, megszólaltatása az elhallgatóknak, felfedezése a csöndben alkotó fiatalnak vagy az éppen nem oly ifjú műteremtőnek. Nyitás és szárnyra bocsátás. Játékosság, lelemények. Bőséges rovatszerkezetünk is ezt a célt szolgálja – másutt (talán) nem található tájoló-egységek ajánlatával. Ezen rovatok gazdáinak bizonyított vagy éppen felfedezendő hozzáértésével." Lásd http://www.naputonline.hu/rolunk/ (letöltés: 2021. május 15.).

Mindezen szándékok és törekvések szinte maradéktalanul megvalósultak az 1999-től induló, a már laptulajdonossá váló, s főszerkesztőként jegyzett Napút folyóirat lapszámaiban, az egyes – főként tematikus kötetek – hasábjain. Nem emlékszem pontosan, hogy mikor és milyen formában szólított meg, lennék-e, vállalnám-e, hogy a folyóirat tiszteletbeli konzulensi körének tagja legyek. Az azonban aligha lehet kétséges, hogy szakterületemmel (néprajztudomány, muzeológia) kapcsolatos kérdésekben fordult hozzám, mégpedig

a kezdeti évek idején. Természetesen vállaltam, és így már – ahogy azt a korai számok dokumentálják – megtisztelő illusztris körbe kerültem. (Sajnos az első körből már sokan nincsenek közöttünk, ám az újabbak is igazolják Szondi György eredeti szándékát, miszerint a konzulensek szükség esetén legyenek segítségére a főszerkesztőnek és a széles körű szerkesztőségnek, a számításba vehető/veendő témák és szerzők tekintetében. Lásd *A Napút és a Napút Online szerkesztői és konzulensei arcképcsarnoká*t http://www.naputonline.hu/rolunk/ (letöltés: 2021. május 15.).

Lehetőségeim szerint igyekeztem megfelelni Szondi György főszerkesztő várakozásainak, s az idők folyamán több esetben mint tanulmányt író szerző is közreműködtem. Sőt, egy alkalommal, egy különleges lapszám (*Rózsák fűzére*, 2017/3.) vendégszerkesztője is lehettem/voltam: „Napút-délután | Balatonalmádi. *A szép hírű strandkönyvtár idei megnyitása alkalmából július első szombatján a Napút is vendége volt a többszereplős eseménynek Balatonalmádiban. A meghívás voltaképpeni apropója a folyóirat áprilisi számának Égalj rovatában közzétett városbemutatkozás. A lapszám közel negyven oldalt szentelt Balatonalmádi múlt- és jelenbeli kulturális életének megismertetésére. Az összeállítás gazdája konzulensünk, a város szülötte: Gráfik Imre. Köszönjük értékes munkáját, köszönjük a helyi önkormányzat támogatását.*" (lásd http://www.naputonline.hu/2017/07/12/naput-delutan-balatonalmadi/ (letöltés: 2021. május 15.).

Szondi György különleges egyéniség, ezt igazolják azok a köszöntő írások, amelyek a jubiláns főszerkesztő emberi és szlavista/bolgarista kutató, szépirodalmi alkotó és műfordító, valamint irodalomszervező tulajdonságait idézik föl. Ehhez én hozzátenni jószerivel semmit nem tudok, legföljebb más szavakkal fogalmazom meg, más hangsúlyokkal emelem ki személyiségének jellemző vonásait.

Melyek is hát ezek?

Mindenekelőtt tágas kulturális, művészeti tájékozódása; előítélet-mentes nyílt, nyitott érdeklődése; kritikus szemlélete, de nem elzárkózó el-, illetve fogadókészsége, melyek – meglátásom szerint mind – elengedhetetlenek követelményei egy jó szervező és szerkesztő tevékenységének. Mindezek eredménye olvasható, látható a Napút évfolyamaiban, az évenként 10-10 lapszámban, melyek méltán sokak figyelmét a folyóiratra irányították.

A Napút történetében különös időszak volt, amikor Szondi György néhány éven át a szófiai Magyar Intézet vezetőjeként külföldről, távolról – telefónia segítségével, elektronikus online kommunikáció igénybevételével – irányította a folyóirat ügyeit.

Ennek az időszaknak is van személyes vonatkozása. 2002-ben a budapesti Néprajzi Múzeumban megrendezhettem a magyar lovas kultúra, lovas hagyományok nagy reprezentatív kiállítását (*Nyeregbe!* Kiállítási katalógus, Budapest, Néprajzi Múzeum, 92 p. Illusztrált: grafika és fekete-fehér, valamint színes fénykép, angol és német összefoglaló). A sikert követően fölvetődött, hogy a téma érdeklődést kelthet külföldön is. A közel ezer négyzetméteres kiállítás persze csak kamaraváltozatban volt utaztatható. Ez meg is történt, elsőként még ugyanabban az évben Nyíregyházára, mely város híres huszártörténeti múlttal és emlékekkel rendelkezik. A magyarországi kiváló fogadtatást köve-

tően Szondi György fölvetette, hogy Bulgáriában is sikerre számíthatna egy ilyen „nyeregszemle". A történeti hűség megköveteli, hogy fölemlítsem: ilyenformán tehát mind a kezdeményezés, mind a kiállítások bulgáriai helyszínére vonatkozó elképzelés Szondi Györgytől származott. Az ő érdeklődése, és ami talán még jellemzőbb és fontosabb egyénisége szempontjából, áldozatkészsége azonban messze meghaladta a szellemi/szervezői előkészítést. Ugyanis 2003-ban a szállítást is magára vállalta, mégpedig úgy, hogy Szondi György Budapestre kormányozta az ülések nélküli intézeti mikrobuszt, majd időt és fáradságot nem kímélve segítségemre volt az anyag (műtárgyak és installációk) fizikai munkát igénylő pakolásában, s ő vezette vissza a hosszú és fárasztó úton Szófiába a járművet. Kölcsönös megelégedésünkre szolgált, hogy a kiállítás a szófiai Kulturális Intézetben, majd a plovdivi Néprajzi Múzeumban igen sok látogatót vonzott (*Ungarszkite szedla*. Katalog, Szófia, Szófiai Magyar Intézet, 16 p.). A sikeres külföldi, bulgáriai főpróba után a kiállítás különböző kamaraváltozatát a következő években Szlovéniában és Ausztriában is bemutattuk.

Ez a szinte minden téren fáradhatatlan vitalitás, bevallom, engem mint kortársát olykor-olykor zavarba hozott, a fiatalabbakat pedig akár meg is szégyeníthette. Különösképpen, ha tudjuk, hogy a már-már önkizsákmányoló munkamódszer, életvitel mellett, egészségi gondokkal is meg kellett küzdenie. Bizony többen voltunk, akik néha már aggódtunk, szabad-e mindezt vállalni, lehet-e mindezt bírni.

Szondi György bírta, és szerencsére ma is bírja! Ő maga persze sokszor hivatkozik segítőtársaira (nem véletlen a maga választotta jelmondata: *„Egyedül együtt jobb"*), de – a még messze nem befejezett – életműve ezzel együtt is elismerésre és tiszteletre méltó.

Végezetül, e sorok írója úgy véli, hogy a teljességhez hozzátartozik, s nem „szentségtörés", ha fölemlíti Szondi György egy rendhagyó szokását. Föltételezem, hogy nemcsak kettőnk telefonkapcsolatában jellemző, hogy bejelentkezés gyanánt egyfajta sajátos/humoros halandzsanyelven szólal meg. Ha nem ismerném, nehéz lenne rájönni a hívó félre, s akár valamiféle szemérmes rejtőzködésnek is tűnhetne. Ám én tudom, hogy a játékos és szellemes – megengedem, talán nem mindenki számára könnyen követhető – hangeffektusok mögött ki a telefonáló, s néha jól szórakozva belemegyek a verbális játékba, majd rövid idő után rátérünk a hívás valódi okára, tartalmára.

Mit is kívánhatnék mást, mint hogy: legyen ez még így sokáig!

Halmai Tamás

Hidat ácsolni égtájak közé

„kezdetben volt az Ige
de az Igének nincsen kezdete”
Iancu Laura: *Beszélgetés roráté előtt*

„Valami mocorogni kezdett bennünk,
és újra hinni kezdtünk a jelekben. Hinni kezdtünk abban, amit saját magunk írunk.”
Uri Asaf: *A Föld legmélyebb pontján*

1. A magyar irodalom hagyományosan – és köztudomásúan – folyóirat-központúan szerveződik. Egy-egy szerkesztőségi műhely aurája évtizedekre kihatóan rendez irányokká formanyelvi kísérleteket, s ösztönöz életművekké bomlani esztétikai iskolákat.

A *Nyugat*, az *Újhold*, a *Holmi* kanonizáló szakmai tekintélyének sokat köszönhet historikus emlékezetünk. De az irodalomszervezői jelentőségnek léteznek más módszertanai is.

Ahogy például a kánoni szélárnyékban tündökletes missziót teljesítő *Vigilia*, úgy a *Napút* folyóirat is szinte észrevétlen szívóssággal nevelt föl egy korszakot. Mintegy Isten háta előtt fáradozva. S ez mindenekelőtt az alapító-főszerkesztő Szondi György érdeme. (Aki, Bertha Zoltán kedélyesen pontos szavával, afféle „szellemi és jószolgálati mindenes” a magyar kultúrában – messze túl bolgarista képzettségén s praxisán.)

1999 januárjában indult útjára nyomtatott változatában a lap, de idővel megháromszorozta magát ez a kulturális ambíció: a *Napkút Kiadó* és a *Napút Online* portál szellemi köre nélkül nemcsak szegényesebb, de, úgy lehet, tanácstalanabb is volna kortárs irodalmunk.

2. Mi a *Napút* megkülönböztető erénye? Elsőrendűen talán az, hogy több ilyen megkülönböztető erénnyel bír.

A dizájn, a tipográfia, a külcsín szelíd, kalligrafikus otthonossága a szemet nyeri meg magának.

A tematikus lapszámok s a tágas „Káva Téka” mellékletek az antológiás szerkezetek után sóvárgókat szólíthatják meg.

Rendezvények és pályázatok sűrű naptári rendje tanúskodik arról, hogy a játékra s jelenlétre szomjasakat sem hagyja cserben a szerkesztőség.

Ami a legföltűnőbb (szemnek is, szívnek is kedvesen): a *Napút* aggályos gondot visel a szellemtani perifériákon alkotókra: a vidéki és/vagy amatőr szerzőkre, illetve az irányzatokon-paradigmákon kívül egzisztálókra.

Mindeközben a kortárs kreatív intelligencia legjelesebb alakjai publikáltak-publikálnak a lap hasábjain – Balázs Gézától s Iancu Laurától Kiss Annán

és Thomka Beátán át halhatatlan eltávozottainkig: Tandori Dezsőig, Vasadi Péterig… (Egyedül az élvonalbeli fiatal irodalom képviselteti magát gyérebben; ennek inkább nemzedéki, mint esztétikai vagy ideológiai okai lehetnek.)

A fentiek gyümölcsözik azt a küldetéses sajátosságot is, hogy egyrészt társművészetek és társadalomtudományok dialógusának ad helyet az orgánum; másrészt világirodalmi horizonton tájékozódnak vertikalitásért a szerkesztés elvei; harmadrészt táborokat, oldalakat, kasztokat és szektákat nem ismerő teljességigény vonja egy égbolt alá a habitusukban s poétikájukban is olykor egymástól távol – bárha mindig költőien – lakozó szerzőket.

3. Miért az ekliptika?

„A szélességet az ég derekán keresztűl méltán nevezhetjük tehát Napútnak" – szól a lap Fazekas Mihálytól vett állandó mottója. „Az ekliptikát Apáczai Csere János *Magyar encyclopaediá*ja (Utrecht, 1653) nevezte először a Nap útjának (via Solis, ecliptica)" – ajánlja figyelmünkbe Szentmártoni Szabó Géza *(Naputazás négyes fogaton)*. „Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél" – halljuk mindeközben a Csontváry fülébe suttogó hangot.

Elhívást összegez a folyóirat fölirata. Vállalást: fényben járni – s tündöklést sokszorozni. Hidat ácsolni égtájak közé, s létrát a magasságokig. Nemzetek, nemzetiségek és nemzedékek párbeszédét nemcsak javallni, de kérvényezni is.

A mögöttesebb szakmai létre készülő főszerkesztővel, meglehet, a *Napút* is megpihen. Teheti: a célba már elért, minden számával s példányával külön. Mindazonáltal nincs okunk nem pártfogolni lehetetlen hiteket: hátha utódi kézre talál mégis az égi vándorbot!

A folytatás adományoz újult érvényt múltaknak is.

4. Sebeők János *Naptánc* című írása nyitotta a legelső lapszámot. Ökológiai eszmefuttatásának zárlata esztétikai s kulturális krédónk is lehetne: „Szent, teremtő önkívületre van szükség. A szellem kreatív, szerzetesi forradalmára. Lemondásra és produktivitásra."

Azóta hol a művészet- és művelődéstörténet jelesei (Kálvin, Balassi, Madách, Kosztolányi, Csáth, Hamvas, Rejtő, Sánta…) állnak egy-egy lapszám fókuszában – hommage-ra, elemzésre, újraolvasásra vagy parafrázisra hívva –; hol tájak, városok, nyelvek, nemzetiségek (Budavár, Kolozsvár, szlovének, cigányok, olaszok…) köré komponál dús anyagot a szerkesztői lelemény; egyszer (sok egy adódott!) dimenzióteremtő dolgozat egeibe szállhatunk alá (ilyen volt például Báthori Csaba eszmefűzése Rilke és Hamvas gondolati párhuzamairól), másszor (hány a más? ahány végtelenséget eszméletünk befogadni képes) induló vagy egyszeri költők művei sorjáznak elénk (elég csak a pályázatos haikuk példáját fölidéznünk) – de mindig, évfordulók s ünnepek alkalmával egyaránt, a tréfa és a pátosz szekvenciáiban egyként, a nyelvészeti és metanyelvészeti kalandozásokban vagy a közép-európai szellemföldrajz műfordítói jelzeteiben ugyanúgy: sokszínű jelenkori írásbeliségünk ad hírt magáról, a lelki-szellemi honalapítás szélrózsálló gazdagságával.

Bő két évtizede járhatunk ezen az irodalmi napúton. Olvasmányos batyunk kétszáz fölötti lapszámot rejt, harmincezer oldalt közelít, többtucatnyi rovat béleli, s nyolc-kilencezer szerzőt számlál.

És mert telhetetlen vándor az olvasó, azt kívánjuk: napfordulóról napfordulóra erősödjék a *Napút* meghonosította fény, hogy fényeskedhessék a humanista esztétikai kultúrák s a humánumra szövetkező szellemek szelídsége.

Mert nem díjak versenyéből, de társak játékából születik közös érdem éppúgy, mint érdemes magány.

A folyóirat szlogenjével szólva: „Egyedül együtt jobb."

5. Az esszéíró olykor verssorok írója. Dőre appendix gyanánt a maga egykori naputazását illeszti ide, ezzel köszöntve a folyóiratot – szerkesztőstül, olvasóstul, angyalostul:

Napút

Napra forog, rózsás az ablak,
ott a terek sugarasabbak
kívül, belül, fent, lent, középen,
ott az idők állnak a fényben,
koszorúban és koronában
rendeződik el erő, áram,
Mithras, Apollón, Sol Invictus,
Visnu, Buddha, Ozirisz, Krisztus,
dicsfény övezi, gloriola
az Egyet, mintha minden volna
magában s teljes, mint az egymás,
keletelve a székesegyház,
benedikció farkasfényben,
kopt igék a gótikus égen,
úrmutató s mandorla fénylik
a világ mind a hét végéig
hét ágra tűző kegyelemben,
logosz, spiritus, szív és szellem
fénylik, s a bölcs gondot viselvén
napkorongot visel a mellén,
fivérünk, Hermész Triszmegisztosz
csodálta őselv, Jézus Krisztus
hirdette ünnep, áldó s áldott
fényistenek, napúton járók
térnek meg itt, színaranymetszők,
az építést épülve kezdők,
s kantáta lesz gregoriánból,
az én elég, az ének lángol,
mennyi sugár, nincs híja egy sem
a többszólamú szeretetben.

(Első megjelenés: Jelenkor, 2006/9. Kötetben: H. T., *Kalligráfia*, Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2010)

2019

Hegedűs Gyöngyi

halálra képtelen

(nyomtatott Napút utolsó szám)

akár a gyermektelen
középkorú nő
ki misztikusnak mondja

színről szervültre vitt betegségét
épp egy terhességnyi idejűnek
mikor egy esküvőn elkezd szúrni

az oldala amin a násznépben
már megint csak nézőként
van párjával egy tengeri állat

fejlődik ki benne megáll
a filogenezis ezen pontján
időzik a közelítő tél másfél

millió événél a három kopoltyúív
nem áll össze arccá
a kortársak közül nem

mindenki kortárs és
lehalászható van aki
halálra képtelen jön világra

nem is nevezik születésnek
mikor az éjszaka közepén
napvilágot lát

vetélésnek sem
hisz kifejlett kezdet
vele várandós

akkor is ha már nincs
benne csak az örök kérdés
ki hord ki kit csak viszi

színről színre csak viszi
ugyanazt a keveréket
kapja mint a szülő nők

a fájások ellen ébredéskor már tudja
ennek a hasonlatnak nincs hasonlítottja
csak első bódult mondata

a tengeri állatoknak valójában
semmi komolyabb bántódásuk
nem esik a repüléstől

Hétvári Andrea

Vannak dolgok, amelyeknek soha sem volna szabad megszűnniük. Ilyen a tavaszi napsütés, a virágzást követő gyümölcsérés, a segítő kézfogás, a megértő, erőt adó ölelés, az önzetlen szeretet, és ilyen a Napút folyóirat is, amely az egyik legkiválóbb irodalmi folyóiratunk több mint két évtizede. S ha a kiválóság még nem volna elég, van itt valami más is. Az ember. Egyrészről az Ember, aki ezt az egészet megálmodta, összefogta, életben tartotta, táplálta, ölelte, gondozta. Másik részről pedig az emberiesség, a humanitás, az egymás kezét fogva létezés, az egymás szemébe nézve köszöntés, az őszinte párbeszéd, a vállvetve írás, hogy mást ne írjak, hisz *„egyedül együtt jobb”*. Ha van irodalmi közösség, amely egyetlen láthatatlan, örökké lobogó szelíd láng vagy tábor-

tűz köré szerveződött, akkor az a Napút. Sehol nem éreztem ilyen elevennek, ennyire valóságosnak, élőnek azt a belső lángot, azt a mindenkit megvilágító és egyformán átmelegítő lángsugarat vagy örök tüzet, mint itt. És ezt a lángot nemcsak négyévente adták kézről kézre szerzői, látogatói és vendégei, hanem folyamatosan. Mert forrása kiapadhatatlan. Az a valaki, aki ezt a mindenkit egyformán melegítő és tápláló tüzet őrizte, aki ezt a különleges virágoskertet fáradhatatlanul gondozta, életben tartotta, nem más, mint Szondi György. A Jóisten áldja meg őt mindazért, amit a Napútért, a naputasokért, a kultúráért, az emberért, az irodalomért tett, és éltesse őt egészségben még száz esztendőig!

Horváth Ferenc

Óda a Napúthoz

(Prológus a 222. lapszámhoz)

Szondi Györgynek

Látszólagos útját a Nap
bejárja évről évre:
megtervezett módon halad,
soha nem lépve félre.

Közben pedig meleget ad,
s mindnyájunknak világol:
így aztán utat is mutat,
szokott útján, akárhol.

Ezt tette évtizedekig
Szondi Napútja szintén:
új s új fénnyel lángolt, pedig
nem változott a színtér.

Szabad színek, képek, szavak
révén volt tiszta lámpás:
alakult s önmaga maradt,
ha lett is bár talán más.

E kétszázhuszonkettedik
kinyomtatott Napút-szám
titkos lánggal fényeskedik,
annyi mindenen túl már.

A szív *itt* sok jóval telik,
mi végre hát habozni?
Napút-szám: *mindet* kéretik
hévvel végiglapozni.

Hubert Ildikó

A találkozók jóíze

Gyászjelentést kapni mindig szívszorító, mert elbúcsúzni valakitől, valamitől, akit/amit szerettünk, ami nélkül kevesebbek leszünk, az maga a bánat. A cím idézete jelzi is ezt a megfogyatkozásunkat, amellyel Szondi György a szép nevű folyóirat végleges eltűnését bejelentette. (Micsoda szimbolikus, fifikás cím volt ez: benne irodalmunk, múltunk-jövőnk izgalmas talánya.)

Ha megjelent egy-egy száma, Szondi Gyuri meghívott minket, szerzőket és olvasókat a megjelenés ünnepére, ahol a süteményes-borocskás asztal mellett hosszú és kötetlen beszélgetéseket lehetett folytatni irodalomról, művészetekről, létezésről, és ki tudja, még miről, vagy éppen a főszerkesztő erőfeszítéseinek köszönhetően megjelent könyvekben lapozgatni, s gyakran egymást is megismerni. Az irodalom hétköznapi ünnepei voltak ezek a találkozások (bár az ünnep sohasem lehet hétköznapi), amelyek váltakozó helyszínnel (a főszerkesztő leleményének köszönhetően) csalogatták a meghívottakat a Napút irodalmi közösségébe.

Mit és kiket is közölt ez az irodalmi orgánum? Emlékezetemben a hosszú évek folyóirat-villanásai: tematikus számainak tanulmányairól, műfaji kavalkád ismert és ismeretlen, beérkezett és pályakezdő szerzők írásairól; kis füzetek formájában a folyóirat-mellékletek életrajzairól, regénykezdeményeiről, műfordításairól, elfeledett szerzőkről készült tanulmányairól…! Kötetnyi bibliográfiai adatként lehetne csak a lapszámokban megjelenteket felsorolni.

S micsoda érdeklődés kísérte a Napút jeles hetveneseinek önéletrajzi vallomás-számait! (A felkérés nem holmi protokoll-lista szerint történt ám, hanem Szondi György és alkotó barátainak javaslatára!) Országos hírű művészek, néha ismeretlen sorsú tanítók, messzi világba elvetődött és itthon maradt hetvenévesek (sokuknak ez a folyóirat volt az egyedüli lehetőség az ország-világ előtti bemutatkozásra) találkozhattak/találkozhattunk ezeken a Napút-születésnapi ünnepeken (fogadással egybekötve! Hogy honnan szerezte a pénzt Szondi György ezekre a nagy létszámú összejövetelekre? Talány. Mert önzetlensége határtalan volt, és az Ő egyedüli „fizetsége” talán a Napút körébe bevonzott írástudók öröme lehetett.) Mecénássága a mai korban oly ritka ajándékul adatott, hogy most, mikor megírta a printNapút földi útjának végét bejelentő levelét, én nem a befejezést akarom magam számára megőrizni a folyóirat létéből, hanem azon találkozók jóízét, amikor én is a Napút vendége lehettem.

Kívánok jó egészséget, s műfordítással, versírással bíbelődő, megelégedett-derűs alkotó éveket az irodalom önzetlen Patrónusának, Szondi Györgynek, köszönettel/barátsággal.

Iancu Laura

Az egyik részemről

Olvastam valahol, nem is tudom, minek nevezzem, mondjuk úgy, egy igazságos állítást, amiben a következő tétel állt: „A történelem olyan valóság, akivel szemben nem tarthatunk távolságot, mihelyt harmadik személyben beszélünk róla, bálvánnyá változik." Azt már megégett bőrrel magam teszem hozzá, hogy bizony a bálványok csúfot űznek az emberből. A hamis isten telhetetlen, nyughatatlan, egyre többet akar, s majd mindent is. Kifoszt. Kivégez. Végül: otthagy. Nem tartok távolságot a történelemmel, mert a történelem a részem, és akárhonnan nézem, a történelem sem erőlteti rám magát, nem tetteti magát többnek sem, mint ami. A Napút folyóirat a történelem része, és az én részem is. Itt jelent meg először nyomtatásban versem. A Napútban mindent szerettem, ami és amilyen volt. A tükörfehér színét, ornamentikához illő betűit, tarkaságát és tágasságát, az állandót s az újdonságok véget nem érő izgalmát, az emberi alkotókészség vitalitásának hiteles felmutatását. A tények makacs dolgok – mondjuk közhelyszerűen. Nem az elfogultság, hanem a hála mondatja velem. Méltó és igazságos belátni és megvallani, hogy bizony mindent kaptam. A Napút pedig nem tartotta vissza és nem másnak adta mindazt, amit általa kaptam. Jól van, te hűséges, derék szolga – mondja a példabeszéd (Mt 25, 21). Eszembe jutnak itt Ravasz László szavai: „A rossz dolgok mindig uralkodnak – mondja –, a jó dolgok pedig szolgálnak." Ugye, nem a dolog rossz, hanem mert uralkodik (elnyom), és nem a dolog jó, hanem mert szolgál. Minden, ami nem szolgálat, hatalmi kérdés. Mondom, holott elég volna csak felnézni az égre.

Jámborné Balog Tünde

Napútról, vándorokról

(az utolsó lapszámba)

…egy végtelen zsolozsmát mantrázok magamnak – s írom le néhanap másoknak – újra és újra, amikor rádöbbenek nyelvünkben gyökerező kultúránk végtelen gazdagságára, az érette, vele és benne munkálkodók sokaságára, s a pazarlásra, ahogyan velük mindenkori kortársaik bánnak…

…most épp azért időszerű, mert valósággá vált, amit tavalyi futó találkozásunkkor Szondi György mondott a nyomtatott *Napút* megszűnéséről, és ami szíven ütött, noha távol élek az irodalmi élet centrumától, a fővárostól messze, a déli végeken, a hármas határnál, és korom, valamint körülményeim okán ritkán mozdulok ki onnan. Irodalmi kontárkodásom túl az emberélet útjának felén kezdődött, s ezért kevesen tartják számon. Szondi György

e kevesek közé tartozik, és enciklopédikus agyában meglepő mennyiségű ismeretet őriz rólam (is).

Amikor a múlt század utolsó évében az akkor újszülött *Napút* alighanem első, az 1999. augusztusi teljes napfogyatkozást megelőlegező *Napstop.hu* pályázatán feltűntem, az erről értesítő levél után Szondi György maga hívott fel, és rövid csend után megszólaló hangjából kiérzett a kíváncsiság. Nyilván nem tud rólam semmit, gondoltam, mert azt kérdezte, miután bemutatkozott, elégedett vagyok-e a helyezésemmel. Igen, persze, válaszoltam nem túl meggyőzően, mert az első hír utáni euforia elmúltával mocorogni kezdett bennem némi elégedetlenség (*mert az ember gyarló,* mondaná erre Páll Lajos barátom, a korondi festő). Szondi azonban egy kis csend után megkérdezett, én állítottam-e ki batikolt textileket úgy egy évtizede Szófiában, mert talált a Magyar Kultúra házában holmi régi plakátokat, mikor odakerült pár éve, s utólag összekapcsolt velük.

Akkori távbeszélgetésünk – melyet még közbeiktatott jellegzetes hallgatásaival sem lehetett az átlagosnál hosszabbnak minősíteni – kereken huszonkét éve történt, s nem túlzok, ha azt mondom, hogy személyes találkozásaink az egyik kezemen megszámolhatók, és egy kivétellel, mikor a jeles hetvenesek közé kerülvén meghívott a lapszám bemutatójára, mindannyiszor a *véletlennek* voltak köszönhetőek, már amennyiben létezik véletlen a világegyetemben, ahol a legnagyobb galaxisoktól az elemi részecskékig mindennek kiszámított pályája – merjem kimondani? –, sorsa és rendeltetése van.

És bár ezek az összefutások ritkák és rövidek voltak, és némi idő kellett az azonosításhoz is, az agyába épített lexikon jelezte, hogy én én vagyok, és – micsoda véletlen! – Kalendáriumomban vagy egyebütt vannak ilyen-olyan írásaim, amelyeket ha lehetne… ha éppen… ha megkaphatná…, szóval ha azonnal… Karácsony… Szent Márton…. regölés… Önlexikonába enmagamról…, az x-ik lapszámba csak x sort írnék-e?…, s most utolszor alig két hete Ohridi Szent Naum kiállításán esett meg, hogy látni véltem felfelé jőni, s rám köszönni, míg én a meredek lépcsőn botomra támaszkodva lefelé botorkáltam, s csak már hazafelé utazva az autó ablakán át a tűzbe borult alkonyi égen a nap útjának lefelé ívelő lángoló nyomát csudálva ismertem rá derűsen csillogó szemüvegére és korábbi emlékeimhez képest deresebb szakállára, mert ki mással is találkozhattam volna a bolgár kultúra Andrássy úti termeiben, mint Szondi Györggyel a 9–10. századi, 1111 éve halott bolgár szent emlékére rendezett tárlaton, hol háziszőttes kendervászonra festett arkangyalaim őrizték aranyba vont ikonját?

Ha ugyan tényleg ő volt, mert esti levélváltásunkból nem derült ki az igazság. Lehet, hogy valami káprázat játszott velem, Szent Naum beavatkozása, vagy Szondi György természetfeletti képességei, melyek segítségével egyszerre több helyen is jelen tud lenni (egyik nap Szófiából, másikon valamely balti államból érkezhet tőle *mindigderűvel* jegyzett pár szavas levélke), de bárhogyan történt, belőle (vagy másából) kibújt a szerkesztő, aki minden helyzetből írást facsar legkedvesebb alkotása, az immár legendává lényegült folyóirata vagy online változata számára, s égipostán érkező üzenetében egy perccel este tíz előtt választ ugyan nem adott kérdésemre, viszont próbálkozott: *Lehet, hogy téged nem környékeztelek – miszerint a Napút búcsúszámába ha lenne pár gondolatod lapomról…* majd egy félórával később bűnbánóan tovább kérlelt:

S lennél meg nem bántott, ha most? Csokorba szedem kiknek-kinek a Napútról alkotott gondolatait… Ilyeténképp is reménykedhetek? Az utolsó lapszámba. A napokban még. Nincs sorompó. Köszönlek.

…így esett, hogy bár már megint kimaradtam hivatalos listájából, alighanem az enyém lesz az egyik utolsó írás a *búcsúszámban,** amely arról szól majd, hogy a Napút, Szondi György *Napútja* nem véget ér, hanem valójában most kezdődik. Az a tömérdek kincs, amit részben örökösen mozgó agyának szikraként kipattanó, pillanatnyi ötletvillanásai alapján, nagyrészt azonban nagyon is módszeresen, sokszor évekig készülve egy-egy témára lapszámaiban összegyűjtött, az immár irodalmunk és művészetünk, a magyar kultúra szerves része, és ő maga – ha akarja, ha nem – már életében a legenda hősévé válik…

…mert különös, mondhatnám úgy is, kitüntetett helyén élünk a Földnek: ezer esztendeje félúton az Egyenlítő és az Északi Sark, félúton az Atlanti-óceán és az Urál hegység között, Európa kellős közepén a Kárpátok ölelésében – némelykor fogságában –, a profán és a szent, a kipusztulás és megmaradás, az ég és a föld határán húzódó Napúton hörpintve *valódi világot habzó éggel a tetején,* és ezer éve találgatjuk, hogy honnan jöttünk és kik vagyunk, hányféle nép génjei keverednek bennünk, de bizonyosságunk, amibe kapaszkodhatunk: csupán magyarságunk tudata nyelvünkbe foglalva, mely nyelv egyedülálló szerkezetét és képszerűségét megtartva olvasztott s magyarított magába annyi idegen szót – latint, germánt, szlávot –, és remélhetőleg elnyeli a mostani pidzsinhullámot is…

…talán a föld teszi, talán az ég, talán a gének, hogy ez a különös hely különös embereket szül – vagy fogad magába –, akik képesek hírnévről, vagyonról lemondani, mindenüket odaadni, káprázatoktól, rögeszméktől hajtva világgá menni vagy éppen hazatérni; ha kell: élni, és ha arra vagyon szükség: halni is ezért a népért és ezért a nyelvért, s mindeközben mások hitét, népét tisztelni, sőt szeretni, pogány ősei Boldogasszonyát Szűz Máriává keresztelni, vagy éppen két nemzetnek egyformán hűséges fia lenni…

…s e különös hely – szabdalják ám darabokra határok – különös álmokat álmodó embereket, őshazát kereső Julianus barátokat, Kőrösi Csomákat, horvátból magyarrá lett Zrínyieket, anyanyelvüket a miénkért odahagyó Kájoni Jánosokat, saját költségükön külországban háromezer magyar nyelvű bibliát kinyomtató s ingyen népének adományozó Tótfalusi Kis Miklósokat, császárvárosból falusi magányba visszavonuló Bessenyei Györgyöket, mindenüket az erdélyi magyar irodalomra áldozó Kemény Jánosokat, s ugyanezért a fél szemüket adó Sütő Andrásokat, fényes építészpályát szellemi mindenességre cserélő Kós Károlyokat, tudós papokat, katonákat, kódexmásoló apácákat, nyomdászokat, tanítókat, költőket, tibetológusokat, bolgaristákat, kezdőket istápoló, szerzőinek zsíroskenyér-partit rendező szerkesztő asszonyokat, vidéki magányukban a *szélességet az ég derekán keresztül méltán Napútnak nevező*, füvészkönyvet, kalendáriumot, Lúdas Matyit szerző gazdálkodókat, őrültnek és dilettánsnak tartott, de csak a legnagyobbakhoz mérhető festőzseniket, és földi vándorlásukat az irodalom körül a Kárpát-medencét s tágabbra nyúló szellemi határait átívelő Napúton folytató megszállott, a semmiből ma még fölmérhetet-

* ha időben odaér, bár *hány nap az a sorompó, ami nincs?* kérdésemre jellegzetes szondis válasza ez volt: *Tündehatározós.*

len jelentőségű irodalmi és identitásképző fórumot, írókat és olvasókat teremtő lap- és kiadóalapító szerkesztőket – úgy vélem – nagyobb arányban terem, mint egyéb helyei a világnak…

….ám az már most fölmérhető, hogy *a szélességet az ég derekán keresztül méltán Napútnak* nevező Fazekas Mihály, a *Naputat* halhatatlan festményein ábrázoló Csontváry Kosztka Tivadar után Szondi Györgyre várt az a feladat, hogy az odavezető utat mindannyiunknak megmutassa, és az utolsó lapszám nem egy nagyszerű folyóirat befejezése, hanem ennek az útnak a kezdete…

Jankovics Marcell

Szeretem ezt a folyóiratot

Nem tudom, mióta, de sok éve már, folyamatosan kapom a *Napút* számait. Szeretem ezt a folyóiratot. Tetszik a formája, mérete, a betűzete, s az a finom megoldás, ahogy a borítóra rapportált jelekkel utalnak a szám tartalmára. Sok mindent elolvasok belőle, bevallom, a mellékletét ritkán. Mindig kíváncsian várom, a következő számban mivel rukkol elő. Gyakori tematikus számait különösen szeretem.

*

Két éve, decemberben köszöntöttem az irodalom végvári vitézét, a Nap útján járó Szondi Györgyöt, a lap dicséretét zengve. Nem emlékszem már, mi volt az apropója. Most tudom, mert fölhívta rá a figyelmemet. 20. születésnapját ünnepli. A Napút. Isten éltesse alkotójával együtt!

Hadd mondjak néhány mennyiségi adatot:

200 tematikus szám, közel kilencezer szerző, köztük 800 képzőművész, 1800 jeles hetvenéves, 26 500 oldal – az 1600 színes melléklet nélkül –, 130 + 10 (Káva Téka) füzetmelléklet… Tanultuk, mert muszáj volt, megmaradt, mert gyerekek voltunk, s ahogy mondják, a gyerekkori emlékek a legtartósabbak: „a mennyiség átcsap minőségbe és megfordítva" (Engels).

Öröm látni a sok nagy számot, örülünk tehát a mennyiségnek is, ami a lap létezésének, folytonosságának a bizonyítéka, de a minősége nem a mennyiségének köszönhető. Viszont ez esetben fordítva igaz Engels blickfangja. A Napút a minőségének köszönheti – és persze Szondi Györgynek –, hogy mennyisége is van.

Olvasom az *Olvasat*ban, hogy Szondi várkapitány lassan (3 év múlva) „letészi a lantot". Átadja apródjainak? Ez esetben a lant nem a költőé, hanem a szerkesztőé, ő inkább hangszert cserél, szerencsére többfélén is játszik, fölveszi az alkotóét, s ha úgy hozza kedve, a tudósét. Végre!, suttogom együttérzőn, hisz megértem őt. A szerkesztés áldozat, önfeláldozás az irodalom sáncain, lemondást jelent az alkotásról, van másik hősi példa rá: Oláh János. Csak az „apródok" lantja zengjen majd úgy, mint az övé. Kívánok neki hozzá való erőt, ihletett kedvet, de azért fél szemét ne vegye le fölépített „palánkjáról". Szeretném megérni a Napút 25. születésnapját.

2018

Jász Attila

Napútangyal

Szondi Györgynek

a lakótelepen elültetett fa
meglepetésre életben marad,
hatalmasra nő a tenyéren
megülő fekete magból,

minden éjjel világít belülről,
hogy látható legyen sötétben is
a kötelezően végigjárandó Napút

Juhász Anikó

Napút – harangszó

Az elmúlt évek során a *Napút*hoz esetemben több ösvény is vezetett. Ilyen rákanyarodó mellékutat jelentettek a versek, verseskötetek, esszék, tanulmányok mind a folyóiratban, mind a Káva Téka-sorozatban, pl. Oswald Spengler tájfelfogásáról, Ernst Jünger *Acélzivatarban* című művéről, a háborúk méreggázairól, a műfordító és a szakfordító módszere, stílusa között fellelhető esetleges különbségekről.

A Napút végcélja Csontváry Kosztka Tivadar esetében a napfény városa volt, ahol sárga, narancssárga megvilágító szín hullik mindarra, ami az emberélet és annak környező természete, ami egyszerre derű és ború, komikum és dráma, festői megjelenítés és annak valóság-alagsora.

A *Napút*ban is valami hasonló kozmológiai rendszer rajzolódott ki: a szokottól eltérő beszédterepet kaptak itt a drámaszerzők, kiléptek a műtermekből a vakuképekkel a grafikusok és festők, kalandozhattak bármerre a természet, a táj szerelmesei, a fordításokon keresztül idehívattak a környező és a távoli népek írói, költői. Vallhattak magukról – valamely alkalomból is megszólítva – színészek, drámaírók, zeneszerzők, filmrendezők, festők, irodalomtörténészek, költők, tudósok, életművészek, mégpedig a maguk választotta oldott stílusban, kilépve az egyébként megszokott keretek közül.

Itt lüktetett a természet örök üteme, s bejáratott egyúttal az éves, majd az évente ismétlődő nappálya. S becsatlakozhattak ide persze a szokatlan, furcsa figurának ítélt, nagy festőelőd (Csontváry) kései csodálói, tisztelői, követői is. A *Napút* munkatársai (annak főszerkesztője, rovatvezetői, szellemi, technikai közreműködői…) ismerték, becsülték a tradíció fontosságát, ugyanakkor mindig nyitottak voltak az új jelenségekre, a modern világra is.

Megbirkóztak, megbékéltek a szerzők nyughatatlan, olykor önmaguk számára is kiszámíthatatlan természetével, érzéseivel, levelek tömegével ébresztve, életben tartva az írói, közlési szándékot, a járókelők, vagabundok vándorlási és letelepedési vágyát.

Ha valaki azt mondta, azt írta: ború, depresszió, életromlás, valami tátongó szakadék, akkor jött Szondi György, s azt mondta, azt írta: derű, derű…, igen, mindig derű, ha napkelte, ha napnyugta, ha harmat, ha holdfogyatkozás; fordulj a Napútra, itt nem vagy egyedül…

A folyóirat oldottságának tékozló öröme mögött persze fel-felsejlett a célzott rend igazgató ereje, leginkább a tematikus összeállításokban, kikacsintva még a legapróbb gyermekekre is (vö. a mesékről szóló tematikus összeállítást *Meseszer* címmel). Mindannyian, akik csinálják, akik szerkesztőként is alakítják az életet, tudják, hogy a tematikus számok összevarázsolása mennyi emberi erőfeszítést, gigantikus nekifeszülést, gondos körültekintést, folyamatos, időre futó ostromot kíván. S e folyóiratban a tematikus bokrok nem csupán néha vertek gyökeret és ágaskodtak magasra a napúton járva, hanem folyamatosan terebélyesedtek számról számra, a régmúlt és kortárs művészet növényzetéből megszakíthatatlan szívóssággal kinőve.

A tematikus számok mögött mindig széles műveltség rejtezik; az alkotók tisztában vannak azzal, hogy nincs lombkorona gyökérzet nélkül, illúzió azt hinni, hogy a történelem és az alkotás hegyvidéke velünk kezdődik, s velünk magasodik a végső hegycsúcsra is. A tematikák sorozata végül egyfajta filmes pásztázássá alakult, s ez itt fut immár egyrészt emlékeinkben, másrészt a felkelő, igyekvő Napba néző terveinkben, reményeinkben is. Hunyorgunk, ha az út végéig szeretnénk látni, de a jelenkor emberének sohasem vagy csak kivételes esetekben adatik meg az, hogy a későbbi korok embereinek szemével is lásson, viszonyuljon, értékeljen, hogy a maga méltó polcára helyezzen, értékeljen bármit is: emberi művet, természeti adottságot, eleven folyóiratot.

Láttuk, hogy ez az irat, a *Napút*, tágas és szélesülő mederben folyt, s míg tudott, kiloccsant a nyomdák kattogó, villanó gépeinek irányába is, hogy a friss papír illatával utazzon az olvasókhoz, a könyvesboltokba, a postaládákba, az ünnepi könyvhetek standállványaira. S megtette az utat, ha kellett, a külhoni olvasóközönséghez is, a magyar kultúrának, a kortárs kultúrának is még szélesebb rétegeket megnyerve, lakjanak bár az olvasók, a szerzők Lengyelországban, Bulgáriában, Örményországban… (a *Napút* országaiból most csak néhányat és esetlegesen kiemelve).

S ebben ott dolgozott a *Napút* valamennyi munkatársának elhivatottságszelleme, de még a nyomdász utolsó kézmozdulata is. S eközben talán ők is mind olvasók voltak, értő olvasóvá lettek, a szerzőkkel titkos barátságokat kötöttek, igen, titkos, kimondatlan szimpátiák szövődtek az évek hosszú sora alatt. Mint ahogy voltak titkos disputák is az olvasottakról, a viszonyulásokról, a nézőpontokról, elvárásokról, a kényszerekről, s arról is, hogy mennyire fér be mindez a legszűkebb lokalitásba, önmagunkba.

A búcsúszó ritkán sikerül tűhegyesen pontosra. Nemegyszer van benne valami kesergő, fájdalmasan elomló, múlt-jövő irányába egyszerre mutató, a harang kondulásával ide-oda igyekvő érzet, gondolat, valami reppenő madár a

Napút felett, hiszen a madárnak eljött az ideje, hogy fészkét odahagyva immár csak online repkedjen a térben.

De a szárnymozdulat továbbra is erős. A maga várát is még mindig védi Szondi. Hadsegédei a régi tudás és akarás birtokában egyengetik a madár útját, hiszen a *Napút* még mindig repüléssel teli.

S a könyv ünnepén is lesz mindig standja. Lehet, hogy a nyomtatott művekre, folyóiratszámokra váró polc a jövőben már kissé vékonyabb lesz, ám a virtuális stand továbbra is erős marad; és a standok tőszomszédságában ott van már a következő, érdeklődő, szandálját már a könyvekért is taposó, napúton járó, online is felnövekvő, új olvasó (is).

Épp ezért egy – a kiadóhoz is kötődő – versemet teszem le a peronra most a *Napút* egyik köztes állomásához érve:

Jelenetek a könyvek életéből

Esőcella. Úgy látszik, az Istennek
kockázni támadt kedve. Aztán meg
újságot olvas, az ébredő emberek
lelke számára a napi hír.

A könyvnek ünnepére készülnek
a standok. Két könyv – a nyomdából
épp csak kikerülve – még összebújik,
gerincükön már nem olvadt arany
a szerző neve, hanem bőrkötésbe
átmentett egyszer-volt vagy talán
most már lesz… ki tudja, oly vékonyka
az idő szalagja, s folyton megreped,
foltozni kellene talán már őt is.
Amott egy másik könyv, pipiskedve
simogatja egy gyerek, s mikor a jegesmedve fejéhez elér, egyszer csak hó
hull a kezéből, és a jegesmedve
elindul, kiszáll a képből, s megy,
megy egyenest a gyerek keze után,
s viszi magával a betűket is, húzva,
igen, húzva őket magával azon a
korcsolyapályán, melyet a didergő hó
feszített ki a könyv és a lentebb
mocorgó, koszlott kis szandálon
is megálló kíváncsi élet között.

Kakasy Judit

Húzóerővé vált

Mottó: „senki sem hiszi, hogy az asztalfiókot az utókor ki fogja húzni…" (Falusi Márton)

Szondi *Napút*jára jellemző volt, hogy az asztalfiókokban kotorászott. Makacsul hitt abban, hogy kell ott lennie néhány visszatartott (visszadobott?) gyöngyszemnek, amelyik mégiscsak megérdemelné, hogy tudomást szerezzen róla alkotóján kívül más is. Számos ilyen, a tétlen, közömbös, relativizmusba süppedt utókor feledésétől megmentett írás, s hozzájuk tartozó jó, kiváló író, műfordító, irodalomtörténész kapott fórumot a *Napút*ban, eddigi huszonkét évi megjelenése során. Pontosabban a folyóirat kezdeti éveiben kerültek elő a már feledésre ítélt opusok, sokszor a parkolópályán felejtett szerzőktől, majd a szerkesztői makacsságnak híre ment, s olyan húzóerővé vált – például az évente kiírt pályázatok révén is –, hogy egyre többen kifejezetten itt szerették volna látni végre napvilágra kerülni írásukat.

Minden tekintetben sajátos arculata lett és maradt a folyóiratnak két évtizedes papíralapú megjelenése alatt. Egyszerre volt tudatos, tematikus szerkesztésű (szépirodalom, hazai és műfordítás [olykor a XIX. századi előtti is!]; interjú neves alkotókkal; a magyarországi etnikumok kultúrájának rendszeres megszólaltatása; a kortárs képzőművészek alkotásainak népszerűsítése stb. rovataival), és bizonyos értelemben random, azaz a megjelenni vágyó ifjak (és régebben ifjak) még soha nem publikált, kötet nélküli szerzők megjelenésének helye. A javarészt szerkesztői erőből, illetve folyamatosan megpályázott pénzekből megjelenő lap sikeresen elkerülte a napi politikai kurzus(ok)hoz való igazodást. Ezáltal olyan olvasókat is szerzett, akiket taszított az irodalom „szekértáborokba" rendeződése. Itt részletezett, mondhatni egyedülálló érdemei miatt, a pro-naputasok egy része némiképp tanácstalan lett a folyóirat megszűnése miatt. Hol s hogyan folytatódhat az út? A részletek még tisztázatlanok, de egy online megjelenés lehetősége valamiképpen adott.

S hogy kicsit személyesebb legyek: ama bizonyos, tiszteletre méltó szerkesztői 'makacsság' miatt mondtam igent a főszerkesztőnek – minden belső szépírói késztetésem ellenére – a folyóirat húsz évfolyamának repertórium-előkészítési munkájára. Írásbeli múltam nem sok volt, leszámítva az egy-két műfordítást, melyet annak idején (mikor?!) nagy örömmel adtam közlésre Gyurinak, még a régi *Polísz*ba. Ám azt követően főleg referátumok és könyvtártörténeti dolgozatok írására tettem erőfeszítéseket más fórumokon, több évtizedes könyvtári munka mellett. Közben persze figyelemmel kísértem a *Napút* tevékenységét azzal a sejtésszinten meglévő vággyal, hogy majd azért publikálhatok ebben is… Sajnos, éppen a *Napút* klasszikus formátumú megjelenésének vége felé alakultak csak úgy a körülményeim, hogy több, odaillő írásra is találtam alkalmat. Remélem, a repertóriumnak azért lesz haszna!

Kamocsay Ildikó

Megszűnik a *Napút*.

Lapozgatom a híres-neves tematikus számokat. Itt van az Afrika-szám, sosem hallott, de talán megismerni érdemes regényírókkal, Nigéria, Algéria, Kairó ünnepeivel és dalaival; itt van a Nemzet muzsikája szám, dudával, tárogatóval és a szívemnek kedves Deák téri evangélikus templom Kamp Salamonjával; a Rákóczi-szám (sajnálom, hogy ide nem kaptam felkérést, mert lett volna mondanivalóm – nevezetesen Rákóczi és Mikes Kelemen évszázadok óta félreértett kapcsolatáról); felbukkan régi kedves barátom, Fodor Ákos hátrahagyott gyönyörű háromsorosa, és itt a Hamvas-szám („Határátlépés fölfelé", igen, ez nagyon pontos), no meg persze Rejtő.

Szondi most abbahagyja. Azt mondja, öreg. Hát... nem tudom. Merthogy jóformán egymaga viszi hány évtizede.

Károly Judit

Kár. Szeretem

Szomorú hírt hallottam: több mint két évtized után megszűnik a Szondi György fémjelezte Napút folyóirat. A főszerkesztő hetvenöt évesen visszavonul.

Kár. Szeretem. Minden egyes számát öröm kézbe venni. Még a postás is máshogy kezeli, mint a többi küldeményt: nem teszi bele a levélszekrénybe, hanem becsönget, és szinte vallásos áhítattal közli, hogy „Megérkeztek a könyvek" (valami okból mindig két példányt kapok). Tavasztól őszig legszívesebben a kertben szoktam olvasgatni. Rendkívül sokszínű, helyet kap benne az irodalom mellett a tudomány, művészet, környezet. Az alkotók is rendkívül sokfélék; ismertek és ismeretlenek, ifjú tehetségek és idősebbek, határon kívüliek és belüliek egyaránt lehetőséget kapnak a megjelenésre. Egyetlen értékmérő a minőség. Ehhez kapcsolódik a műfaji sokszínűség. Hogy csak egyetlen példát említsek, a Napút ismertette és szerettette meg velem a haikuköltészetet. Egy ideje már kifejezetten várom a haikupályázatra beérkezett műveket tartalmazó lapszámot. De ugyanolyan élvezetet jelentenek a különböző rovatokban szereplő, egyéb műfajú írások az elbeszélésektől a drámákig, a dokumentumoktól az esszékig, zsoltárokig és irodalmi elemzésekig magyar szerzők tollából és fordításban egyaránt, valamint az időről időre bemutatott festmények, fotó- vagy képzőművészeti alkotások.

2003-tól elkezdődött a könyvkiadás is a Napkút Kiadó közreműködésével. Idekívánkozik a két elnevezés Barna Júlia egyik haikurészletében szereplő értelmezése:

napút és napkút
egymásban nézi magát
mélység magasság

A Napút megszűnésével egy korszak fog lezárulni, nagy űrt hagyva maga után. Csak az nyújthat vigaszt, hogy – még ha a folyóiratot nem is tudja teljesen pótolni, hiszen eddig sem helyettesítették, csupán kiegészítették egymást – megmarad a kétségkívül más jellegű, kézbe nem vehető, de hasonlóan sokszínű, értékes és igényes internetes sajtótermék, a Napút-online.

2020

Karsai János

A Nap útjának végére ért

avagy
Jó Szondi György belelovagolt az alkonyba

Hosszú utat járt be a Nap, huszonkét éven keresztül világította meg a mai magyar irodalom egyik szegletét. Gazdag nép vagyunk, az egészet nem tudta beragyogni, de egy lelkes és míves műhelyt alkotott meg a fénye. Amit fájlalok, hogy csupán az utolsó néhány évnek lehettem kegyeltje. Nem is értem, miért alakult ez így…

Barátomtól, Babics Imrétől kaptam meg Tóth-Holló Tamás e-mail-címét, amire elküldtem néhány írásomat. Imre, persze, nem ejtett szót az ismeretségünkről. Úgy gondolta, az az igazi, ha nem miatta, hanem magam miatt fogadnak el. És mennyire igaza volt! Így kerültem egy olyan közösségbe, ahol azonnal otthon éreztem magam. Jó volt „naputasnak" lenni.

Bár csupán néhányszor jelentem meg nyomtatá sban, minden alkalommal izgatottan vártam az újabb lapszámot. A példányokat nézegetve nem jut eszembe jobb kifejezés: súlyos munkák egytől egyig. Nehéz tőlük a polc.

Amit siratok: a megszűnt csapat. Elenyészett a „Csabagyöngye" is, oda a Napút.

Aminek örülök: jó emberekkel hozott össze a sors, és ezt tőlem már el nem vehetik. Őrzöm a telefonszámokat.

Maradt az elektronikus forma. Csak remélni tudom, hogy ez is elég lesz összetartani a gárdát.

Mert ahogy Minarik, a mosodás mondta: „Kell egy csapat!" Igen, minden időben és minden helyen kell egy csapat.

Köszönjük, Szondi György.

Kiss Anna

Hittel, gondolattal

Minden lesz, múlik, változik, a violák, a hold, minden.

Valaha az árnyékomtól féltem, mit kinőttem kislánykendőimmel együtt, már csak embertől félek. Elhittem a hulló almáknak, hogy a szerelem múlik, s más valótlanságokat, de ahogy a felzavart víz is letisztul, idővel tisztábban látunk. Nem téveszt meg az úgynevezett „fejlődés", mi mindent megbocsájt magának, a testvérre emelt követ is beleértve. Tapasztalván viszont, hogy ami ember ellen való, az csúfos véget ér, maradok, aki – költő –, teszem a dolgom e képtelen világban, változom, megérint felemás szentsége. Szellemi katedrálisokat emelők ereje bátorít. Sokaké.

Sokakról, a Napút Szondi Györgyéről még elképzelni sem tudom, hogy bír el költőlétét őrlő tömérdek nehézséget, hogy tehetséges kezdőknek s másoknak oly fontos közlési lehetőséget biztosítson folyóiratában, könyveiket kiadja. Nem magyarázható ilyesmi csak azzal, hogy öröme van a munkájában, az időről időre megtartott találkozók baráti együttlétében, az olvasók hűségében. Ilyen valakit erre belső igény késztet. Hittel, gondolattal teszi, amit tesz. Azokért is, akik irodalomnak nem nevezhető, igénytelen olvasmányokon tengődnek. Hiszen a felkavart víz is letisztulhat idővel.

2019

Szvetla Kjoszeva

A Napútnak, a folyóiratnak több arca van. Ritka az a figyelem, amit a „kis" (szomszéd, balkáni) irodalmak iránt tanúsított, ez számomra a lap egyik elévülhetetlen érdeme.

A legtöbb magyarországi nemzetiségnek külön számot szentelt, anélkül hogy etnicizmusba zárta volna be őket. De nem kevésbé fontos Szondi György óriási ismerete és szeretete a bolgár irodalom iránt, amelyet nem tudott és nem is akart elrejteni folyóiratában sem.

Kocsis István

Szondi-Napút

A megszűnőben levő Napút rejtélye

Mindenekelőtt bevallom, hogy nem szívesen, hanem legyőzhetetlen szomorúsággal írok most e rejtélyről… Legyőzhetetlen szomorúsággal bizony, mert Szondi György barátom arra kért, búcsúztassam én is el a Napút című folyóiratot… És mit tehetnék? Búcsúztatom. Megjelenik még egy száma, amelyben búcsúbeszédem megjelenik? Ez már nem érdekel.

A legfontosabb most az lenne, hogy lebeszéljem a barátomat a nyugdíjba vonulásról, de tudom, hogy nem lehet.

Mit is sugalmaztam írásom címével és az eddig elmondottakkal? Megszűnik legjelentősebb folyóiratunk (mely néha olyan jelentős és terjedelmes lett, hogy szerkesztője kénytelen volt évkönyvnek nevezni), de búcsúztatásakor nem a folyóirat rejtélyeit kell megfejtenünk, hanem Szondi Györgyét.

Napok óta e rejtélyek megfejtése a legfőbb gondom, néhányat le is írtam, de olyan önelégült hangnemben, mintha azokat a rejtélyeket valóban megfejtettem volna, de másnap már – azokat is megsejtettem mint hitelteleneket.

Feltettem magamnak a legsúlyosabb kérdéseket. Elsőként azt, hogyan lettem én a Napút munkatársa, hisz semmi kedvem nem volt ahhoz, hogy folyóiratokba írjak.

Mikor és miképpen jelent meg az első írásom a Napútban? Hát erre még megfelelő választ is tudok adni. Ide is írom a válaszom, hogy hitelesebb legyen írásom a Napútról.

Az első Napkútnál megjelent drámakötetemet, *A királynő aranyból van* címűt még Szondi György adta ki. A következő hármat (*A kitüntetés, Találkozás a Fényhídon, Az Aranykapu kulcsai*) már a fia, Szondi Bence… Hogy is volt ez?

Igen, *A királynő aranyból van* nálunk éppen akkor jelent meg – magyarázta György barátom. Az első, Napkútnál megjelent drámakötetedet, *A királynő aranyból van* címűt még én adtam ki. A következő hármat (*A kitüntetés, Találkozás a Fényhídon , Az Aranykapu kulcsai*) már a fiam… A könyvkiadást átadta a fiának, Bencének, a folyóirat-szerkesztést megtartotta magának… nekem meg is indokolta, hogy miért: ha Bence fia már az ország legjobb tördelőszerkesztője, ki lenne alkalmasabb, hogy a magyar könyvkiadás legalkalmasabb felelős szerkesztője legyen… A következő három drámakötetemet így már ő adta ki.

Én mit tehettem ekkor?

Mindössze megköszönhettem az apának és a fiának, hogy legjobb drámáimat – ők ketten adták ki négy terjedelmes kötetben.

De Szondi György még azt is bebizonyította nekem, hogy legalább annyira ismeri az én munkásságomat, mint én az övéket.

Hogyan is ismertem meg Szondi Györgyöt, a Napkút Kiadó és a Napút folyóirat szerkesztőjét?

Nem is olyan régen, tizenegy esztendővel ezelőtt kaptam egy hivata-

los levelet Szondi György aláírásával, amelyben az állt, hogy a következő lapszámot azon jelentős személyiségek vallomásával szeretné megtölteni, akik 1940-ben születtek, tehát rövidesen „hetvenkedni" fognak.

Miután elolvastam, félretettem a levelet, és megfeledkeztem a megtisztelő felkérésről. De néhány hét múlva Szondi György felhívott, és figyelmeztetett a felkérésre…

És akkor következett az a különös beszélgetés – tartott legalább egy órát, amelyben ő arról igyekezett engem meggyőzni, miért érdemes írnom életem elmúlt hetven esztendejének azon legfontosabb sorsdöntő eseményeiről, amelyeknek köszönhetően bekerülhettem a nyolcvanhat jeles hetvenes közé…

Az én érvelésem így kezdődött: – Ha őszintén elmondom életem azon történeteit, akkor eggyel kevesebben lesznek az évkönyvében a jeles hetvenesek… Engem kihagy. Mert kiderül a jelentéktelenségem…

– A jelentéktelensége? – kezdte valódi csodálkozással. – Akinek irigyei azt állítják, hogy több tucat drámájának legalább 500 bemutatója volt. Ez sok ezer előadást jelent, nem? Olyan darabjai is vannak, amelyekben Sinkovits Imre, Bessenyei Ferenc meg Darvas Iván játszottak… Az *Árva Bethlen Kata* című monodrámáját pedig sok színésznő sokszázszor játszotta. József Attila-díja is van. Az ilyen díjakat a jelentéktelenek szokták kapni?

– 2000-ben pedig – vágtam én is vissza – felfoghatatlanul nagy megtiszteltetésben volt részem: a Szent István államjogi és egyházügyi reformjának ezredik évfordulója alkalmából a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ünnepi darab megírására kért fel. Hámori József volt akkor a miniszter. Rám bízták, kiről írjak, s én Mátyás királyt választottam főszereplőnek. A darab címe: *Magyarországnak fényes tüköre*. Elfogadták, megdicsérték. Elküldték a színigazgatóknak… És hány bemutatója lett? Egy se. A korabeli színházigazgatók azt állították, azért nem vállalják a darab bemutatását, mert a színmű Mátyás királya annyira hagyománytisztelő, hogy a *kizökkent időt* akarja helyreállítani, ahelyett hogy alkalmazkodna azokhoz a nyugat-európai eszményekhez, amelyek megteremtették a mai liberális ideológia győzelmének az előfeltételeit.

– Ezt most már nem mondanák ki ilyen nyíltan – próbált megnyugtatni.

– De nem is mutatnák be… – mondtam.

– Szerintem sem.

– Sokan feltételezik, hogy a magyar színházi élet nagyjai megbecsülik, örömmel és várakozással olvassák a darabjaimat, de engem már rászoktattak a direktor urak (tisztelet a kivételnek), hogy újabb drámakötéteimet többé ne adjam át (de el sem küldöm) színházi életünk hatalmasainak. Bizonnyal szégyellnem kellene, hogy miért, de én most kimondom: nem másért, mint azért, mert azok el sem olvassák…

Nagyon fontosnak tartom Szondi Györgynek az erre adott válaszát:

– Szóval drámaírói mellőzöttsége miatt érzi magát jelentéktelennek! De mi köze a drámaírói mellőzöttségnek a jelentéktelenséghez?… Mint ahogy az sem biztos, hogy mint sértettnek illő lenne e megítélésen felháborodnia. Mert az ilyen minősítgetésnek semmi értelme… Tiltakozni ellene sincs semmi értelme… S ha valamelyik barátja vagy tisztelője erre azt mondja vigasztalásképpen, hogy éppen az ellenkezője az igaz, hisz sokan tartják korunk legjobb magyar drámaírójá-

nak, akkor e minősítést sem érdemes komolyan venni, és védekezésképpen hivatkozni rá, csak legyinteni érdemes mindkét esetben, s nevetgélni azon, mit is jelent az az irodalomban, hogy legjobb… Hisz azt is jelentheti, hogy legrosszabb…

Ettől kezdve anekdotázva beszélgettünk a drámaírói siker, illetve sikertelenség képtelenségeiről… Még olyat is mondtunk, hogy a sikertelenség sokszor a *legjobbak* közé tartozás bizonyítéka, hisz legtöbbször az a sikertelen, aki kimondja, mi a legfontosabb; azután meg arról, hogy nincs abban semmi különös, hisz a sikeresség sokszor éppen a *jelentéktelenség* bizonyítéka, hisz igen gyakran az sikeres, aki arról ír, amit a legkönnyebb felfogni, vagy mindent annyira leegyszerűsít – talán fel sem fogván, hogy a leegyszerűsítés hamisítás –, hogy könnyen felfoghatóvá válik. A mai írók igazságos rangsorolására így 200 év múlva, jobb esetben 100 év múlva kerülhet sor…

Amikor eddig jutottunk, újra felvetette, amit a levelében: írjam meg vallomásomat a hetvenesek évkönyve számára… De nekem még voltak érveim ez ellen…

Az egyik: semmi jelét sem látjuk annak, hogy az én drámaírói munkásságom meghatározó hatással lenne a mai magyar színházi életre, azaz – gátlástalan őszinteséggel szólva! – színházi életünk leghatalmasabb személyiségei engem mintha nemcsak mellőznének, de tudomásul sem vennék a létezésemet… Színházi fesztiválokon, konferenciákon – amelyekre rendszerint „elfelejtenek" meghívni – sosem hivatkoznak rám, még emlegetni sem emlegetnek…

Erre megint gúnyosan válaszolt:

– Azon tévhitük alapján, hogy időszerűtlen! Ez nem bosszanthatja, derűlátását sem csökkentheti még akkor sem, ha elfogadja az ítélkezésüket. Miért nem? Mert az időszerűtlenség egyik pillanatról a másikra átváltozhat időszerűséggé… Időszerűtlenség, időszerűség! Így is tegye fel a kérdést: időszerűtlenségem vajon nem annak a következménye, hogy időszerűtlenül korszerű vagyok? Legidőszerűtlenebb és ugyanakkor a legkevésbé korszerűtlen! Mi lehetne ennél megnyugtatóbb?!

– S ha én ezt is megírom az évkönyvük számára, közli? – kérdeztem.

– Közlöm… Nem ennek alapján tekintem időszerűnek, de ha röviden írja meg, közlöm… Ha hosszan írja meg, akkor egy következő folyóiratszámban… Ami hitelesen van megírva, azt ha nem is éppen a legközelebb megjelenő számban, de közlöm.

Mindezekről azon a telefonbeszélgetésen csak nagyon röviden szóltunk, de később biztatott arra, hogy írjak tanulmányt a drámaírás és a színházak ellentmondásos viszonyáról. Írtam is egy hosszú tanulmányt, *A drámaírás és a Színház* címet adtam neki. Megjelent a Napút egyik, 2014. évi 4. számában, majd a Napkút Kiadónál megjelent első drámakötetem előszavaként (*A királynő aranyból van*, 2016). Ebben részletesen megírtam, hogy milyenek voltak az erdélyi, felvidéki, délvidéki bemutatóim, de beszéltem a finnországiról is. Magyarországon elsősorban Budapesten, Egerben, Kecskeméten, Veszprémben, Debrecenben, Győrben, Gyulán és Békéscsabán játszották a darabjaimat, s természetesen nem szerénykedtem: bevallottam, hogy nagy sikerrel.

Nem emlékszem arra, mit mondott Szondi György azon az emlékezetes estén, miután telefonon meg-

tartottam kiselőadásomat a drámaírás és a Színház viszonyáról, de arra már igen, hogy még mielőtt letette volna a kagylót, én meggondolatlanul hozzáfogtam újabb vallomásom kifejtéséhez.

Arról beszéltem, hogy nagyon szégyenletes oka van annak, hogy drámaíró lettem.

Azzal kezdtem rejtélyes vallomásomat, miért kezdtem el drámát írni 19 éves koromban, éppen én, aki mielőtt egy nagy drámai helyzet főszereplőjévé vált volna, annyira tisztelte az irodalmat, hogy biztos volt benne, sohasem lesz bátorsága drámaírás vagy novellaírás céljából tollat ragadni.

– Különös drámai helyzetet éltem át… Azzal kezdődött, hogy egy nagy nagyon nagy hibát követtem el! Helyettes, azaz képesítés nélküli tanár voltam egy községi iskolában, de elvállaltam egy másodállást is. Oktató lettem egy sofőriskolában. Úgy kezdődött, hogy az egyik oktatóról kiderült: analfabéta. Szükség volt egy írástudó helyettesítőre. Ehhez volt kamaszönbizalmam, de semmiféle képzettségem, semmi tudásom. Tanítványaim mindenben jobbak voltak, mint én. Ezt be is tudom bizonyítani. Egy nagyon félelmetes történettel…

– Az áldozatok száma? – kérdezte Szondi György.

– Egy se… De én előbb azt hittem, hogy mind a huszonnégy tanítványom, akik a teherautó rakterén ültek… Azt éltem meg, hogy…

– Azt élte meg, hogy nagyon szerencsés… Ha jól írja meg, közlöm a Napútban… Ha nagyon hosszú lesz, megjelenhet a Napút Kiadónál… 23 kötetet már megjelentettünk… De ebben a történetben, amely a szerencséről szól, de egy hatalmas dráma felelőseként élte meg, valóban ott a dráma… Hány éve történt?

– Fél évszázada…

– Ha fél évszázad alatt nem írta meg, sosem fogja…

– Megírtam, de rosszul…

– Az a gyanúm, hogy most arról fog beszélni, amit a legszívesebben elhallgatna…

– Azt hallgatnám el a legszívesebben, hogy mindig elégedetlen vagyok a könyveimmel, s ha egy-két évtized múlva valami arra késztet, hogy ismét elolvassam, drámák esetében például az, hogy egy színház be szeretné mutatni, újraírom…

– Mennyi idő alatt?

– Megtörtént már, hogy tovább tartott az újraírása, mint az első változat megírása.

– S a színházak ezt kivárják?

– Nem mindig…

– S ha nem várják ki, akkor mintha belebetegedne. Így van?

– Főleg azért, mert nincs lehetőségem megakadályozni a bemutatót…

– Akkor örülhet az új helyzetnek… Annak, hogy nem kötelező legalább egy magyar drámát bemutatni egy évadban…

– Ennek ellenére semmi sem aggaszt jobban, mint az, hogy nem kötelező… Egyre kevesebben fognak drámát írni… Esetleg felkérésre… De a felkérésre írt darabok többsége megnézhetetlen és olvashatatlan.

– Sikerülhet is.

– Sikerülhet… Ha olyan darab megírására kérnek fel, amelyet felkérés nélkül is megírnék.

Tapasztalatból mondja?

– Igen…

– Hányszor történt ez meg?

– Egyszer.

– Minden darabot újra szabad írni?

– Nem…

– Melyiket szabad, s melyiket nem?

– *Csak azt a drámát szabad újraírni, amelynek témájáról bizton állít-*

hatjuk, hogy örök érvényű. Kényes a kérdés, mert ha már fel mertem vetni, arra a megválaszolhatatlan kérdésre sem kerülhetem el a választ, hogy melyek azok a drámáim, amelyekről nyugodt lélekkel megállapíthatom, hogy témájuk örök érvényű. Azoknak a történelmi drámáimnak a témája örök érvényű, amelyekben nagy, közismert történelmi személyiségek küzdenek meg önmagukkal és ellenfeleikkel… És melyek azok a drámák, amelyeket nem szabad újraírni? Ezek természetesen az ún. társadalmi drámák, amelyekben a szerző saját mindennapjainak a tapasztalatait dolgozza fel, és állást is foglal saját kora drámai küzdelmei sajátos kérdéseinek a megítélésében. Ez az állásfoglalás elsősorban politikai, s a drámaíró már csak azért sem változtathatja meg, mert így saját múltjának a meghamisítójává is válna.

Mindezek előrebocsátása után bevallottam a következőket is:

– Én bizony igyekszem tökéletesíteni a drámáimat, valahányszor ez igyekezetemnek értelmét látom. (Ha újra kiadhatom, ha ismét műsorra tűzik valamely darabomat…) És ez a szokásom nem új. Már a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején is nagy kedvvel gyakoroltam az „újraírást". Mi ennek az oka? Az igazságot, úgy látszik, nem könnyű megközelíteni. Ha úgy érzem, hogy egy drámai helyzet igazságához közelebb kerültem, akkor ismét kedvem kerekedik foglalkozni vele. A Széchenyi Istvánról szóló drámatrilógiát húsz évig írtam, s több változata meg is jelent. Egy nagyon régi darabom hősnőjéről, Stuart Máriáról is írtam egy új drámát. De egészen újat. Még Stuart Mária ellenfelei sem ugyanazok a két darabban. Pedig nem akartam, hogy így legyen. Azért volt szükségem az új „színjátszó személyekre", hogy Stuart Máriának méltó ellenfelei legyenek. (A réginek a címe: *A korona aranyból van*, az újé: *A királynő aranyból van*.) Bolyai Jánosról is írtam egy új monodrámát, *A Tér* címűt. Az *üdvtant* író Bolyai drámáját próbálom megvilágosítani az új darabban. Az 1966-ban elkezdett *Megszámláltatott fák* című drámám „tökéletesítésén" négy évtizeden át dolgoztam. De nem kedvetlenül! (A 2014-ben befejezett változatával egyelőre nagyon meg vagyok elégedve.)

– Köszönöm kiváló válaszait. Nem csalódtam, kiállta a próbát. Gratulálok.

– Mi van? Engem most vizsgáztatott?

– Minden szerkesztő vizsgáztatja a szerzőit. Már akkor sejtettem, hogy szerzőm lesz, amikor nem válaszolt arra a levelemre, amely azt ajánlja fel, hogy feltétel nélkül beveszik egy elitcsapatba… Még egyetlen kérdésre sem válaszolt, már tudtam, hogy a szerzőm lesz…

– De remélem, ezzel még nincs vége a mai vizsgáztatásnak. Ha a szerkesztő vizsgáztathatja a szerzőt, akkor a szerző is vizsgáztathatja a szerkesztőt.

– Egyetlen darabját sem olvastam. Színházban most hány megy?

– Kettő.

– Egy monodráma és egy sokszereplős.

– Nem tőlem tudja… Tehát tájékozódik, mielőtt felkeresi a vizsgáztatandót.

– Nem mindig.

– A többi író könyvét, akit jeles hetvenesnek valakik kiszemeltek, olvasta?

– Egynek a könyvébe beleolvastam… Többre nem futotta az időmből.

– És jeles hetvenes lesz, vagy megbuktatja?

– Kitalálhatta volna már, hogy én tulajdonképpen nem buktathatok meg egyetlen hetvenévest sem, ha már felkerült a jeles hetvenesek listájára.

– Engem akkor miért vizsgáztatott?

– Én egy kiadónak és egy folyóiratnak vagyok a szerkesztője.

De Szondi György, a jeles szerkesztő most abbahagyja a szerkesztést. Mivel tántoríthatnám el elhatározásától?

Legszívesebben Püski Sándor figyelmeztetését ismételgetném, aki 95 éves korában bevallotta barátainak, hogy ő még nem nyugdíjas. Ezt nyilván úgy értette, hogy nem hajlandó abbahagyni. Döbbenten vettük tudomásul e felfoghatatlan igazságot, de azért megkérdeztük, hogy miért nem, és a válasza ugyancsak megnyugtatott minket. Csak ennyit mondott rezzenéstelen arckifejezéssel: – Minden komoly ember tudja, csak nem hangoztatja, hogy aki nyugdíjba megy, az megöregszik… Látván az elképedést az arcunkon, hozzáfűzte: – Ha nem értitek, mire akarlak titeket figyelmeztetni, mondom érthetőbben: a jókedvvel végzett munka fiatalít. De ha még mindig nem értitek, mondom még érthetőbben: csak az az ember nem öregszik, akinek nincs ideje öregedni. – Ezt a szép tanítását még négyszer megismételhette. A 100. születésnapján is megpróbáltuk volna rávenni, hogy folytassa tanítását az öregedés legyőzésének titkáról még meggyőzőbb szavakkal, de a századikat már nem érte meg. Dolgozó emberként vonult be földi világunkból az örökkévalóság birodalmába.

Milyen jó lenne, ha Szondi György barátom még százesztendős korában is szerkesztené a Naputat, amely az ő „nyugdíjba vonulásával" akkor is megszűnne, ha százan jelentkeznének fiatal munkatársai közül, hogy folytatni akarják a Napút szerkesztését.

A rekonstruált beszélgetések mondatgazdagsága is drámaírói erényekről tanúskodik. Magam az elhangzottakat már nem tudom visszaidézni. (Szondi Gy.)

A szinte felére kurtított szöveg egésze a naputonline.hu-n olvasható (2021. október 25.).

Komáromi Gabriella

Valóságos bűvészmutatvány volt

Szondi Györgynek

A folyóiratok sorsa olyan, mint a miénk: születnek, vannak, voltak. De nem mindegy, hogy meddig és hogyan, hogy miféle sajtótörténeti ténnyé lesznek egyszer. A Napútnak 22 év jutott. Hiába csűrnénk-csavarnánk a szót, tisztes átlagéletkor ez a folyóiratok világában. Mégis van mit gyászolnunk, mert korán veszett érték a nyár elején. Nem először és nem utoljára történt ilyesmi. De valahogy nem lehet megszokni. Ráadásul a Napút nemcsak élt, éldegélt, megélt. Valóságos bűvészmutatvány volt, ahogy az alapító Szondi György életben tartotta. Szinte rejtély, hogy miként. Szondi Gyuri egyszerre volt maga a szerkesztőség és annak mindenese. Felvillan bennem egy kép: Szondi Gyuri egy könyv- és kézirathalom közepén ül. Alig látszik ki. Senkihez sem hasonlítható furcsa figura. A fején két mobil, az egyik fülhallgatón magyarul, a másikon bolgárul beszél. Mindig legalább három embernek való a dolga, és mindenkor „mindigderűvel" próbál úrrá lenni rajta. Messziről látszik, hogy egyéniség a javából. Azt nem hiszem, hogy könnyű ember, de hogy is lehetne az. A fáradhatatlan kultúraközvetítők közül való, akik azért elfáradhatnak. Két ország költője; nemrég a második díszdoktori oklevelét vette át – ezúttal – a szófia egyetemen; igazgatósága alatt a szófiai magyar intézet „a kultúra fellegvára" volt; 11 ezer oldalnyi prózát és 20 ezer verssort fordított. Többek között József Attila- és lovagkereszt-díjas, kitüntetettje a Cirill és Metód érdemrendnek. Ki tudja, hogy csinálta! És mikor?

A Napút mégsincs tovább. „Elesett." Hiába védte Szondi Gyuri, mintha Drégely vára volna. Egy irodalmi folyóirattal kevesebb. A nem olvasó többségnek mit se számít ez. De a többiek vigasztalódjanak! A Napút tovább él a világhálón. Eddig két élete volt, most már csak egyetlenegy. Ragaszkodásom jeléül novellákat küldök a „naputonline"-nak. Próbálkozom a „mindigderűvel" is, de ki tudja, miért, nekem valahogy nem megy.

Szomorúan és mégis reménykedve Szondi Gyurinak: Komáromi Gabriella

Dr. Koncz Gábor

Vannak nagy írók és nagy olvasók...

Én nagy olvasó vagyok. Regények, társadalomtudományi művek, esszékötetek. No és főleg folyóiratok körei! Korábban a Kortárs, Új írás, Nagyvilág (…hol vannak már ezek, Jelenkor, Valóság, Tiszatáj…). Mostanság mintha távcsőbe néznék: Kultúra és Közösség, Zempléni Múzsa, Napút…

A Napút minden számának címlapján: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak." (Fazekas Mihály). Széles körű tájékozódásomban nem bukdácsolok az ég peremén, kapaszkodok a Napútba.

Jól szerkesztett, gazdag tartalmú folyóirat, érdekes, üzenő tematikus számokkal. Nagy elismerés, hogy kétszer én is egy-egy önálló blokkal szerepelhettem: „Kálvin 500" és „Családi reformáció".

Sárospatakon dolgozva, a Zemplénből ki-kilesve tárul elém igazán a Napút folyóirat, amelyben Szondi György immár 22 éve magabiztosan eligazít, biztat és vezet… ha… ha a venyigéből kisugárzik olvasási és közlési vágyam vulkánja…

Mindig alaposan és mérvadóan, immár a XXII. évfolyamában is megtervezett és felkínált folyóiratszámok és sok-sok könyv… Ezeket adta Szondi György vulkán-lelke, hogy ne csak botladozzunk, de haladjunk is az ég derekán… Most úgy akar megújulni, hogy abbahagyja a Napút nyomtatott közlését, és e gazdagság online fog megjelenni. Én meg úgy újulok meg, hogy hatására rászoktatom magam az online-olvasásra és -felfogásra. Eddig ugyanis tájékozódtam, keresgéltem, de nagyobb szövegeket interneten nem olvastam.

No és a címből a … után hiányzik: …és vannak nagy szerkesztők. Szondi György jeles, felkészült, alapos, nagy szerkesztő! Tudás, koncepció, munkabírás.

Tisztelt Szondi György! Kívánok kéklő reménységet, jó egészséget…

Kovács Ilona

Derűs búcsú

Búcsúzni is derűsen kell, mondom Szondi György kedvenc formuláját és alapelvét követve. És nem is olyan nehéz derűsen szemlélni egy önmagában akár szomorúnak is minősíthető eseményt, a papíralapú *Napút* búcsúztatását, hiszen az idők változásával egyre jobban rászokunk az online-kiadásokra és -olvasásra. No meg ezeknek az az előnye is megvan, hogy megfelelő feltételek esetén, módjával, ki is lehet nyomtatni a szövegeket. Környezetvédő énem még azt is mondatja velem, hogy valójában érdemes online olvasni annak, aki megteheti, és csak gondosan megválogatva nyomni ki papírra egyes fontos részeket.

Legyünk hát derűlátók, a folyóirat kiváló és hozzáértő alapítójához és áldozatos szerkesztőjének, Szondi Györgynek a világnézetéhez híven, és nézzük-olvassuk elégedetten az eddig eltelt 22 év termésének sok jó és még jobb oldalát. Annyi erényét sorolták már fel a lapnak az előttem írók, hogy itt és most én elsősorban a tematikus szerkesztés dicséretét szeretném zengeni. Részben azért, mert abban (is) érintett vagyok, részben pedig, mert kiválónak és nagyon hasznosnak tartom ezt a szerkesztési módszert. Nyilván annak is van előnye, ha – mint pl. korábban a *Holmi*ban –, sokféle műfajban és változatos témákról lehet olvasni, de ebben a gyorsuló időben sokkal több energiát kell fektetni, hogy azután külön összevadásszuk több helyről a mi témáinkba illő cikkeket és tanulmányokat. A *Napút* egy-egy témát körüljáró számaiból csak néhányat emelek ki mutatóba annak felidézésére, hogy milyen sokszínű és sokrétű a válogatás: *Cigánykép, Nemzet a muzsikájában, Afrikai üzenetek, Színház és dráma, Kolozsvárunk, Bolgár ritmus, Kossuth, Rákóczi, Zrínyi,* és még sok más. A szívemnek különösen kedves, hogy sok szám forog a színház körül, érdekesebbnél érdekesebb elemzésekkel és elméleti fejtegetésekkel. Személy szerint én elsőként a Rákóczi-filológia terén közöltem egy kisebb elemzést Rákóczi irodalmi profiljáról, de Szörényi László (ld. a 38. köszöntőt) már hálásan idézte a *Rákóczi-számot* (2020/3.), benne számos, revelációt jelentő szöveggel. Az első cikkgyűjtemény *A vezérlő fejedelem* összefoglaló cím alatt olyan összeállítást kínál, amelybe Rákóczi és Trianon, a hősi halottak kultusza, a Rákóczi-irodalom, ill. Rákóczi irodalma, vagy a zene terén a „travestált" Rákóczi, a kuruc dalok, a rabénekek problémaköre egyaránt belefért. Én ennek a számnak a folytatásába kerültem bele (2020/4.), amely a *Rákóczi, Zrínyi* címet viseli, és kiszélesítve a problémakört, Zrínyiről is közöl egy változatos összeállítást. Az illusztrációk minden számban gondos válogatásról és széles körű érdeklődésről tanúskodnak, arról nem is beszélve, hogy a *Mellékletek* szintén újabb színt jelentenek minden esetben. Ezek a szöveges részek témáitól teljesen függetlenül ismertetnek meg különböző művészeti ágakban dolgozó alkotókkal, a *Zrínyi, Rákóczi*-számban pl. Szávoszt Katalin épített kerámiáival. Mindebből nyilvánvaló, hogy a *Napút* magas színvonalon teljesítette vállalását, vagyis hogy *Irodalom, művészet, környezet* egyaránt reprezentálva legyen benne. Nekem legalábbis sok szerzője és közreműködője revelációt jelentett.

Mivel azt ígértem, hogy vidám lesz a búcsú a laptól, megosztom minden régi és leendő olvasójával azt a reményemet, hogy a netre felkerült valamennyi szövegének és képének ezentúl is sok lelkes olvasója és szemlélője lesz, ha többé nem is papíron forgatják az oldalakat, és az elkészült számokról pedig elmondhatjuk, hogy komoly tárházát alkotják a tudásnak a világhálón.

Kovács katáng Ferenc

Emlékeim

Napút-sirató

Hadd kezdjem saját emlékeimmel. Szondi Györggyel, a PoLíSz folyóirat főszerkesztőjével 1997 végén kerültem kapcsolatba. Az Oslóban élő Sulyok Vince költő, műfordító, könyvtáros szándékozott néhány norvég költő versét bemutatni az ekkor már 35 számot megért folyóiratban. Gyuri szelíd győzködéssel egyre bővítette volna Vince munkáját, aki egy idő után rám, mentoráltjára hárította át a prózai rész összeállítását. Anyagom egyre bővült, kezdte egy miniantológia formáját ölteni. S akkor már időszerűvé vált, hogy a magyar olvasókat kalauzoljuk is a fjordokkal, hegyekkel szabdalt norvég tájakon, irodalmi labirintusokban. Bevezető esszémhez az oktatásban is jeleskedő Lasse Morten Johannesent, az Oslói Egyetem lektorát hívtam segítségül. Gyuri páratlan fantáziája, lapszerkesztői ötletgazdagsága nem ismert határokat, némi északi eredetű illusztrációkat is látni akart a lapban. Lisztes István szobrászművész, az oslói Képzőművészeti Főiskola professzora ajánlott nekem öt szobrászt, akiktől sikerült is műtárgyfotókat szereznem, s munkásságukat Lisztes István foglalta össze röviden. Így született meg a PoLíSz 1998. márciusi, 64 oldalas számában egy 56 oldalas, *Norvég minta* című kisantológia. Még ugyanebben az évben, az októberi számban két színes applikációm jelent meg az első borító belső oldalán. A következő évben Gyuri újszülött, Napút című folyóiratának 3. számában tűnik fel újra a nevem, *A napok maradéka* című kötetemet ismertette Toót H. Zsolt. S ezzel a három mozzanattal végképp beindult az immár 23 éve tartó együttműködésünk. Bizalmat szavazott nekem, a messziről jöttnek (aki, mint ahogy a közmondás tartja, azt mond, amit akar). A Napút folyóiratban megjelent verseim, novelláim, fordításaim mellett a Napkút Kiadó gondozásában Gyuri öt norvégból fordított kötetemet is gondozta (drámák, regények). 2011-ben pedig egy újabb, naprakészebb kortárs norvég antológia összeállítására, fordítására biztatott. Jeszenszky Géza oslói nagykövetté való kinevezése előtti hetekben írt a *Hamsun gyermekei* című gyűjteményhez bevezetőt (Napút, 2011, 7. szám). A sors fintora, hogy pont a folyóirat megszűnése utáni hetekben készült el *A kortárs norvég költészet hava – 2021. május 3–28.* címet viselő versösszeállításom, amely 26 napon át 26 költőt mutat be néhány versén keresztül életrajzi adatokkal és portréfotóval kiegészítve. Ez bátran nevezhető a Napút Online-on megjelenő internetes antológiának is.

Lement a Nap. Ujjaim közt lassan átpörögnek a napi gondok. Sárguló irkalapok felett szószegényen, méltó méltatáson merengek. Régi toll végét rágicsálom, íze már ennek sem a régi (nem beszélve arról, hogy milyen gusztustalan, és persze egészségtelen is). Tinta, tintatartó se távol, se közel, szerencsére fekete tus egy műszakis háztartásából elmaradhatatlan. Vonalkázom az irka lapjait. Szamárvezető, szokta volt Anyám mondani. Tótágast álló, kificamodott, jelzőkben, pátoszban botladozó szavak. Serceg a toll, a látható egyre láthatatlanabb.

De miről is akartam még írni? Az olvasásról. Hogy fejemre nőnek a könyvhegyek. Ennek leginkább a folyóiratok az okai. Mert menetrend szerint jönnek, az ember kíváncsian beléjük lapoz, és olvassa ezt és még azt, végül elmerül, elvész bennük. Mert én, mióta az eszemet tudom, ha már birtoklom, az elsőtől az utolsó szóig mindent elolvasok. Nem kis kihívás. Ember legyen a talpán, aki mindent be akar fogadni, s nagyjából meg is akar érteni. Ez a Napút folyóirat olvasásakor hatványozottan igaz. Témakörei hihetetlen széles skálán mozognak. A tanulmányok, elemzések többsége témaszámba tömörül. E sokszínűséget mind bemutatni képtelenség. Mégis álljon itt néhány rovatcím, már csak Szondi György nyelvi leleményeinek szemléltetése végett is: *B2-páholy, Hangszóló, Tizennedegymagunkban, Égalj, Barlang csillagával, Miért, Hetedhét, Fénykör, Mustra, Ablak, Téka*. S a témaszámok közül is válogassunk – találomra persze, nehogy valakit akaratlanul is megsértsünk –: *Ekszpanzió (2)* (2005. július–augusztus); *Mulatványok* (2009. január); *Nyolcvanhat jeles hetvenes* (2009. október); *Jelenések, jelenetek* (2012. május); *Arany János az Atya…* (2017. augusztus); *A szent és a lovag* (2017. október); *Mi magunk* (2020. január) – és még sorolhatnám a tartalmasabbnál tartalmasabb összeállításokat.

S ha már a Napút mottója Fazekas Mihálytól származik: „A szélességet az ég derekán keresztűl méltán nevezhetjük tehát Napútnak", válasszunk tőle származó sorokat a lapbúcsúztatóhoz is:

Mint mikor a nap az ellátás szélére lejutván
Visszatekint, s az aranygyapjas felhőknek alóla
A már barnúló erdőkre veresses arany színt
Leggyent, azzal elűl, s az arany festést is azonnal
A sűrűségből kibukott árnyék letörűli:
[…] de az én rám
Gyűlt éjnek véget nem vét az örökre lement nap.

(Fazekas Mihály: *Mint mikor a nap…*)

Napút-sirató kellene legyen ez itt, de csak félig jogos a bánatunk. Amíg egyik szemünkkel egy papírlapot (a 22 évet élt Napút folyóiratot és közösségét) siratjuk, a másikkal huncut fénylőt kacsintunk, mert a számtalan laptelítő, a számos lapszerkesztő s az egyetlen gazda, a 75 éves, a minap a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével kitüntetett Szondi György él, virul, és Isten segedelmével még alkot is. Kívánjuk neki, hogy nagyon sokáig! A Napút számait, az ösztönzésével bennük összegyűlt értékeket pedig őrzik az olvasók és a könyvtárak, forgathatják a következő nemzedékek is.

S ha néhanapján Gyuri telefont ragad, s kedve szottyan egy halandzsanyelven kántált jazz-improvizációra, bizony napokra visszatér a kedvem.

Kukorelly Endre

A folyóiratok a kultúrát tartják fönn. Aki folyóiratot csinál – gründol, fönntart –, kultúrát csinál. Ha megszűnik egy folyóirat, repedés keletkezik.

Lajtos Nóra

Napút és holdvilág

Éjjel van. A holdvilág visszatükröződik a szomszédos falakon. Fényesség kúszik be a redőnyrésen, és fennakad egy Napút-számon. Odavonzza tekintetemet a folyóiratra, amelyből egész sorozat áll egymás mellett a könyvespolcomon. Leemelem őket. Először a külsejüket tapogatom le: Irodalom, művészet, környezet. Az első kettő szokványos tematikai megjelölés a hasonló tárgyú periodikáknak, a környezet, ami újdonságként hat. Környezet, kvázi szociokulturális közeg, kvázi olyan dolgok összessége, amelyek egy személyt, helyet, dolgot körülvesznek. *Fürtszüret. Oromöröm. Nem kellek, jól van. Társaságszövetség…* Majd alább az állandó Fazekas Mihály-idézet: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak." Mottót nem szokás borítóra nyomtatni, mivel azonban állandó védjegye a lapnak, nem marad funkciótlan. Mint ahogyan a hátsó borítón szereplő, az adott lapszámból kiragadott idézetpéldák sora sem. Így lesz kerek, mint a nap korongja vagy a hold tányérja.

A több mint két évtizede a folyóiratok Tejútján járó lap a 200. tematikus számig (2018. december) 26 500 oldalon hordozza 6000 szerző csillagsugarú megnyilatkozásait, 1600 színes képzőművészeti fényképeit és mellékletként még a Káva Téka-füzetek mind a 133 darabját mind ez idáig. Ilyen mennyiségi mutatók mellett megkerülhetetlen kérdésként merülhet fel a folyóirat minőségi „foka". Azt mondhatjuk, hogy ritka, sőt páratlan ebből a szempontból is a lap, mely nívóját a kezdetektől fogva igyekezett mindvégig megtartani, és felmutatni azt a kultúrkincset, ami összeköti a különböző földrajzi régiók tehetséges alkotóit, határon innen és túl. Az egyes monumentális lapszámok, ha a tematikus irányválasztás úgy kívánja, túl is nőhetnek terjedelmi korlátjaikon: ez történt ugyanis legutóbb a nemzetiidentitás-számmal, amelyet külön könyv is követ a Cédrus Alapítvány kiadásának jóvoltából.

Sokféle küldetése lehet a folyóiratnak: nemzeti értékeink felkarolása, regionális kultúránk közkinccsé tétele, fiatal tehetségek felkarolása, publikálási lehetőség biztosítása szárnya nőtt és szárnypróbálgató szerzők számára, hogy körberepülhessék az Irodalom glóbuszát, majd földi leszállópályára kényszerülve elmondhassák: részesei voltak egy naputazásnak. S hogyan? Bertha Zoltán szavait kölcsönözve: „A méltóság és az értékszeretet, a szerénység és a dignitás abszolútumának és primátusának fenntartásával, megőrzésével, útmutatásával. Nemzedékek, stílusok, felfogások, világnézetek, műfajok, formanyelvek tarka tematikai és esztétikai tömkelegéből valami lenyűgöző hatású freskót alkotva, tablót az utókornak is, a szabad ég alatt és a megtartó föld felett, a ragyogó Nap megvilágításában és annak fenséges útja nyomában."

Mindezért pedig köszönettel tartozunk az irgalmatlanul sokat dolgozó lapszerkesztőnek, írónak, költőnek, műfordítónak: Szondi Györgynek, aki szívügyének tekinti a Napút sorsát, mintegy belső lelki iránytűként megmutatva: bennünk van az erő, csak mindig derűvel kell állnunk a sarat.

Holdvilágos éjszakán, a világító billentyűzetem fényszikráiban rakom vissza polcomra a leemelt Napút-számokat, abban a hitemben és meggyőződésemben, hogy érdemes. Tovább. Élni. És éltetni eme kegyelmi ajándékú folyóiratot.

2020

Latorcai Csaba

Irodalmi gyöngyszem

Napúton járni szellemi kihívás, felfrissülés, sajátos világlátásra tanít.

Irodalmi gyöngyszem. Printváltozata 1999 óta fűzi össze a magyar irodalom szerteágazó, csodálatos világát, egy nagy, mindent átölelő füzérré. Benne a próza, vers, zene, interjúk gazdag tárháza.

Minden egyes alkalommal, amikor kezembe vettem az idők folyamán felnőtté érett kötetet, új gondolatok, világszemléletek, impulzusok és emberi érzések tágították kíváncsi természetemet. Izgalmas volt fellapozni, beleolvasni, és elgondolkodni azon: micsoda gazdagságot jelent kimondani, leírni, hogy magyar, hogy irodalom.

Napút. Irodalmi tejútrendszerünk egyik fényes csillaga. A tejút fényét pedig az azt alkotó csillagok fénye adja össze. Az elmúlt esztendőkben remek írások, cikkek, versek, elemzések jelentek meg nyomtatott változatában.

A világ, s benne a Kárpát-medence, vele Magyarország rezdülései tükröződtek vissza, feltörekvő és tehetséges ifjú írók tollából éppúgy, mint érett és hatalmas élettapasztalattal rendelkező szerzők pennájából. Két évtizeden át jelentett szellemi táplálékot. Most ez egy kicsit megváltozik.

Talán nem haragszik meg Madách, ha őt idézve, most a kötet papíralapú, -illatú változatától búcsúzva, azt mondom én is: *„Be van fejezve a nagy mű, igen. A gép forog, az alkotó pihen."* Bár hiányozni fog, mindazonáltal örülök annak, hogy a Napút folytatja pályafutását a virtuális világ szinte örökké táguló terében.

Kívánom, hogy az online kiadás továbbra is változatlan lendülettel, igényességgel és tehetségek sorával ajándékozza meg a magyar irodalom iránt fogékony közönséget.

Liptay Katalin

Fogalommá vált műhely

A Napútnak már a nevét is jó kimondani és olvasni, hiszen e szó hallatán vagy láttán óhatatlanul rögtön a fantasztikus festőművészre: Csontváry Kosztka Tivadarra gondol az ember. A jeles folyóirat ötletes elnevezése egyéb asszociációkat is előhív, például azt, hogy a Napútnak nem csupán festője volt, hanem költője is: Fazekas Mihály. Az ő nevezetes mondata áll minden lapszám első borítójának alján: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük hát Napútnak."

Igazi költőre vall az irodalmi-művészeti-környezeti folyóirat elnevezése, miként a lap összes címadása, a rovatoké és a mellékleté is. És persze a folyóiratból megszületető Napkút Könyvkiadó neve ugyanígy.

Nomen est omen – tartja a régi latin mondás, és Szondi György főszerkesztő is ehhez tartotta magát. Gondolatsziporkáiból mindig futja efféle kisebb-nagyobb leleményekre. Könnyű neki, hiszen költő és műfordító is, nem csupán nyelvész, irodalomtörténész, kritikus, lapszerkesztő. Ez utóbbi minőségében akár Osvát Ernőhöz, Babits Mihályhoz hasonlítható. Ilyen kvalitású szerkesztő pedig a mai korban már igen kevés találtatik, ezért is vívhatta ki sokak elismerését.

Fogalommá vált ez a fórum az elmúlt két évtized magyar folyóirat-kultúrájában. Mindenkori magas színvonala okán, szekértáborokra tekintettel nem lévő széles látóköre, értékközpontú szemlélete és erős szerzői-konzulensi gárdája jóvoltából. Mindenki tudja, aki valaha bármilyen médiumban szerkesztői munkát végzett, hogy tematikus számokat jól összehozni a legnehezebb feladat. Ez a magas rendű szellemi tevékenység nem csupán kiváló ötleteket feltételez, hanem emberfeletti munkát is jelent. Szondi György főszerkesztőnek és munkatársainak hosszú ideig: huszonkét évfolyamon át sikerült a legnehezebbet évente tízszer úgy előállítani, hogy az mindig élvezetet, örömet és épülést, tanulást jelentett az olvasóinak.

Egy búcsú egy kicsit mindig fájdalmas, és nekünk, akik még papíralapú folyóiratokon, könyveken szocializálódtunk, nehéz elengedni a lapot ebben a formában. De az idő múlása könyörtelenül elhozta az írott változat megszűnését. Hiányozni fog a Napút kézbe fogható változata, de örülünk annak, hogy online tagjai maradhatunk ennek a közösségnek, amely szerzők és olvasók kapcsolatában oly erőteljesen létezett, megbízható tájékozódási pontokat mutatott, erőt adott.

Őszinte örömömre szolgál, hogy nem csupán rendszeres olvasója lehettem a Napútnak, hanem olykor szerény szerzője is – a nagyok árnyékában. Emlékezhettem Gyurkovics Tiborra, vallhattam arról, mit jelent nekem Arany János költészete. Legutóbb Czigány György 90. születésnapjára írtam kis köszöntőt a *Levélfa* rovatba, s ezzel már én is az online változatban szerepelek, mert hát haladni kell a korral, illetve a nyomtatott változat – fájdalom! – ősztől már nem létezik.

Nagy megtiszteltetés volt, hogy 2020-ban bekerülhettem a Napút hetvenesek évkönyvébe.

Az pedig kifejezetten büszkévé tesz, hogy kétszer lehettem műsorvezető háziasszonya a Napút folyóirat jubileumi születésnapjának, amit a Petőfi Iro-

dalmi Múzeumban tartottunk, szépszámú érdeklődő közönség előtt. Ezek a rendkívül jó hangulatú, személyes találkozások megerősítettek abban, hogy a folyóirat minden rokonszenvet és támogatást megérdemelt.

Tartsuk fenn érdeklődésünket az online folyóirat iránt is! Készítői a bizalmunkat a nyomtatott lappal már bőven megszolgálták. Köszönet az élményt adó huszonkét évfolyamért – ezúton is!

Jó egészséget és töretlen munkakedvet kívánunk mindazoknak, akik az interneten munkálkodnak tovább! Szondi Györgynek, akit a Rádióban nemegyszer „egyszemélyes intézményként" jellemeztünk, neki pedig emellett kedvet, ihletet ahhoz, hogy – több ideje lévén – tovább gazdagíthassa költői/műfordítói és bolgarista munkásságát. Ezen kívül is minden elképzelhető jót, hiszen mást nem is lehet kívánni egy olyan, már életében legendás szerkesztőnek, aki aranyKatinak szólít és mindigderűvel zárja leveleit.

Liszkay Zoltán

A Nap és a hóemberek útja

Voltál már úgy, Esetleges Olvasó, hogy miután elhagytak, neked is el kellett hagynod a német juhászaidat? Tudod, milyen érzés az? Én tudom: pocsék – ez a legkevesebb, amit erről mondani lehet. De meg kellett tennem, nem vihettem magammal se Roxikát, se a tiszta szívű Szultánt a fővárosi aszfaltra. Hát behúztam a kaput a szép farkasarcuk előtt, és mentem, mert úgy hozta a sors, nem maradhattunk együtt. Csak az szolgált a vigaszomra némiképp, hogy sikerült tisztességgel gondoskodnom az ellátásukról.

És ballagtam a kihalt, magányos úton a kutyáim nélkül, szomorúan, egyedül, igaz, ami igaz, az életet jelentő végcéllal: Marikához, alias Merikéhez készültem, aki az utolsó pillanatban mentett ki a sötét örvények közül. Már a buszhoz vezető gyalogutam felénél, az ülő Krisztust oszlop tetején ábrázoló, kedves szobor közelében jártam, amikor beindult a road movie, és lefékezett mellettem egy kisteherautó.

Azzal nyitottam ki a bal oldali ajtaját, hogy bizonyára valamelyik ismerősöm szándékozik fölvenni: azon a környéken közkedveltek az ilyen járgányok és járművek, így több tippem lett volna a tulajdonosra. Ezt a borostás arcot, ezt a fiatal, köpcös férfit azonban akkor láttam életemben először, vagy mégsem? – a nagyon nagy baj nem használ a rövid távú emlékezetnek.

– Ismerjük egymást? – kérdeztem tárgyilagosan.

– Nem, de ezen könnyű segíteni, ha mindjárt bemutatkozunk – válaszolta megnyerő őszinteséggel. Miért is ne? Nem volt okom titkolózásra.

Neki se: a továbbiakban a vezetőfülkéje átalakult hevenyészett gyóntatószékké. Akkor már ott álltunk a közeli élelmiszer-áruház parkolójában, és sört ittunk, egy-egy üveg sört újsütetű barátom spontán javaslatára.

– Bizony délutánonként, amikor lepihen, meg szoktam dézsmálni a fater nyugdíját – ilyeneket mondott, én részvéttel hallgattam, és nem volt erőm

akár csak gondolatban pálcát törni felette. Inkább a hasonlóságokat észleltem: akkor hullott szét az ő családja is, és az volt a legnagyobb különbség a közös elbukásunkban, hogy neki azért volt hova hazasomfordálnia – vagy talán már az sem? Éppen akkor készült nagyot fordulni a sorsom: aznap indultam Merikéhez először úgy, hogy NEM látogatóba, és a végérvényesség keltette szorongást jótékonyan oldotta a találkozásom az úgyszintén zátonyra futott ismeretlennel. Azért abban lehetett némi telepátia, hogy éppen ott és akkor fékezett le mellettem az úton, és adta meg a módját a távozásomnak, mint Csehovnál a batárral előálló Alekszij Jermolajevics.

– Iszunk még egyet? – kérdezte aztán kissé tétován, de megértőleg fogadta, hogy ajánlatát elhárítottam; ha van rossz ötlet, hát akkor az az, hogy besörözve üljünk fel a távolsági buszra, és ezt ő is tudta kétségtelenül.

Ahhoz viszont épp eleget ittunk, hogy elvegyék a jogosítványát, de vállalta, sőt ragaszkodott hozzá, hogy bevigyen a városba egészen a központi buszállomásig: enyhén meghatódva búcsúztam tőle, és úgy szép ez a történet, hogy föl se merült semmiféle későbbi találkozás lehetősége.

*

Aztán megérkeztem, beérkeztem, révbe jutottam, szóval érkeztem és érkeztem és jutottam, és ebből is kitűnhet, hogy nem akarok „tömören" írni Merikéről sem.

Tömör a leveskocka meg a döngölt fal, nem a Merikéhez írott verseim, a „vers", „elbeszélés", „regény" elé biggyesztve dorong ez a melléknév, sőt durung a „zangal"-ból, és ledorongoló. Tömör a paplanernyő is a hátizsákjában, meg a hőlégballon hő nélkül a teherautó platóján, a fekete lyuk meg még fából vaskarika is, lyuk, mely tömörödik egyre, de hamar ha mondja csillagász, inni kell neki.

Elég az hozzá, sőt nagyon sok: néhány nap múlva már ott voltam az akkor még nem kiadó kiadó és szerkesztőségben. És ott volt a költő, főszerkesztő úr is, és dolgozott egy könyvekkel telepakolt íróasztalnál, és ugyanúgy füstölgött bornemissza nemdohányzóként, mint harminc évvel ezelőtt közös munkahelyünkön, a kulturális sóhivatalban.

Majd megjött Sándor György, a humoralista, és Rostás Farkas György, a költő és főszerkesztő nem szintén, és akkor már három Gyuri csoportosult ott, és hogy ki volt a harmadik? Hát az első a maga dobogós és önként vállalt kicsinységében; bár ő állt középen, és az ő nyakában csillogott az aranyérem is, a dobogót megfordította, így csak a válláig ért a második és harmadik helyezetteknek.

Delet ütött az óra, és több évtized után végre ebédszünetet tartottunk, és Gyuri mindenkit meghívott, és átmentünk egy könnyű szimpozionra a szomszédos panelház földszinti kifőzdéjébe. És György azt felelte akkor: „Nem kell jó mondatokat írni, olyanokat kell, amilyeneket le se írhattunk volna" – és akkor már tudtam, éppen olyan ez a mondat is, és ezzel vagy ezen (í tan, í epi tasz) már elleszek az előttem tornyosuló munkás ünnepnapokban.

*

És elvoltam, édes néném, kitűnően elvoltam, kitűnően működött a jelszó. Három éven át hajnali négykor szökkentem talpra frissen, bizakodón, egészségesen, és nem keresgélt semmiféle indítógombot a Rózsaujjú sem, és feketével illuminálódtam a belső fűtés módjára, zseniális hajléktalan kávéval a helyettem a sarkon üldögélő

Tibike szaktanácsát követve, majd föltettem a lábamat a stokivá változtatott, görögül indonéz teknősbékára, kényelmesen zuhantam egy keveset – jobb zuhanni kényelmetlenül? –, és délig paplanernyőzgettem azután, és többször megvilágosodtam hangulatilag.

Íráshoz írótáblát használtam, mint a Móricka által írnoknak képzelt főpapok Óegyiptomban. „Ők a hűséges hivatalnok mintapéldái – fejtegeti Móricka –, megható figyelemmel csüggenek a főnök szavain, hogy aztán mindent pontosan följegyezzenek." Ez még igaz is egy bizonyos mértékig, de az írnok nem írnok, a gazda meg a főpap főnöke, így a misztikus nem írás, a „hosszú, méla les" az írás lényege és fényes esszenciája.

Együtt emelkedtem a nappal a fényes Napúton, és egyszer a zenit közelében sikerült meglátnom, miért kell a belső fényességnek is legkésőbb déltől lehanyatlani: a napot láttam, amint nem hanyatlik le, csak megy, megy, megy fölfelé, és már csakugyan csillagként pislákol a haldokló föld világűri sötétségében.

Paplanernyőzésem együtt járt a térképrajzolással, -kifestéssel is, fentről szemléltem és szemléztem a múltat, és legkésőbb az *„Ingó Firma"* című fejezet tervezése közben arra jutottam, hogy a célszerűen kiválasztott epizód egyben korszakának jelképe, mivel pedig volt egy ilyen már, Irmáról és Árpiról egyáltalán nem írtam, így a ballasztledobás újabb szárnyakat adott, azaz paplanernyőket a körkörös termikeléshez.

Biztatást pedig Merikétől kaptam, továbbá a Napút-estektől; Merike is szerette, hát együtt látogattuk őket. És együtt szerettük Harsányi Kati kongeniális süteményeit, meg a Márai-álmot valóra váltó termelőtől szerzett bornedűt a honderű emelésére: kortyoltál, és a korty savanykásnak tűnt, de a végén valahogy megédesedett, azaz az ízek jól temperált szivárványskáláját vehetted magadhoz a szinesztéziai töltekezésben.

A fényes est-éjek tetőpontján – j-vel még elvontabb a fény, mint ly-nal – egy bejelentés állt: „ennek a számnak minden sora felsőfokú érték" – közölte az irodalmi legenda, Kabdebó Lóránt a lelkes hallgatósággal, és hoppá, abban a számban jelent meg *A hóember útja* is a lap 123. mellékleteként… Napút a hóemberi út is, Finnországban nem véletlen hosszabb Lumiukkon matka.

*

Az már a lecsengés, amikor az *Életem térképekben* című melléklet utolsó darabját elkészítettük. Kezdetben volt Mira, a Sors, majd a párkák sodortak Rómában sorsfonalakat, majd megjelent a budapesti körutakon Sándor György, az útját kerestette a kihajtott szabásmintákon, és eligazították!

Most pedig eljött az ideje, hogy a hallomásból ismert látványt átmentsem a térképtáramba. Én csak annyit tettem, Esetleges Térképolvasó, hogy Budapest körvonalait rávittem egy másfél arasz szabásmintára, az egyes mezők festését már Merikével végeztettem el. Az ötlet tehát Gyurié, a festés Merike érdemeit dicséri, de enyém a könnyű, inkább női munka öröme és jó mulatsága.

Utóirat komolyan: köszönet Dr. Szondi György költő és nyelvész műfordítónak a Napút-műhely folyamatos munkára ösztönző hangulatáért. Mondjam azt, hogy ez az időszak életem három legboldogabb esztendeje volt? Á, dehogy! Ilyen kijelentés leírhatatlan!

A Napútban: Szondi (György) apródja lehettem!

Lukáts János

Évek, helyek, szavak...

(Egy elmaradt hozzászólás)

Tisztelt töprengő hallgatótársak!
Aki egy embercsoportot, egy népet, egy nemzetet meg akar ismerni, a csoportnak, népnek, nemzetnek része akar lenni, annak három „vizsgán" kell átvergődnie. A címben megjelölt három határtalan, de nehezen meghatározható fogalommal kell szembenéznie. A Napút folyóirat ezt a nehéz, de megkerülhetetlen feladatot vállalta és műveli harmadik évtizede.

Az első az idő fogalma, amelyet ezúttal nevezzünk éveknek. Nem ismerjük az embert, ha nem ismerjük az életét, nem ismerünk egy népet, egy nemzetet, ha nem ismerjük a történelmét. Az idő ugyan végtelen, az ember élete, de a nemzet történelme is porszemnyi töredék az idő egészéhez képest. Az időben minden és mindenki részes, személy is, tárgy is, nemzet is, sőt – sajátságos! – minden személy és tárgy és fogalom a saját valós idejét éli, ha ugyan mindez igaz!

Az idő végtelenségét az egyszerűség kedvéért osszuk fel évekre. A magyar nemzet történetéről fogadjuk el, hogy napjainkban az 1124-ik évét tartja számon, bár idő volt korábban is, magyar nép volt korábban is, bár akkor még nem hívták nemzetnek – de ezeken a fogalmakon töprengjenek a történészek. Egy-egy évben ugyanazok vagy hasonló dolgok esnek a nemzet tagjaival vagy nagy részükkel. Így aztán közös lesz az életük élménye, az átélt események, a kínok és örömök. És az emlékek, amelyek valójában az évek részleteinek a megőrzését szolgálják. Millió nemzettag egy-egy esztendőről nem föltétlenül ugyanazt az emléket őrzi meg és építi be személyiségébe, de az élethosszú emlékek sora egyszerre elkezd azonos vagy hasonló jegyeket mutatni. Hamarosan (néhány év vagy évtized múltán) már úgy beszélnek az eltelt időről, mint történelemről, amelyből minden résztvevő kivette a részét, élményből emlékké párolta át, majd továbbadta a következő nemzedéknek. Az élmény, az emlék egy sor azonos jellemvonást, értékszemléletet alakít ki a nemzet tagjaiban, sorsformáló tettek végrehajtói a nevükön kerülnek a történelembe. Amint a mindenkori új nemzedék egy-egy tagja eléri azt a kort, amelyben képes a napi valóságon túlra tekinteni, jobbára érdeklődés ébred benne a múlt, a történelem, a nemzet iránt, amelynek maga is hamarosan a részese akar lenni, beleépül, beleolvad.

Nem kell történésznek lenni minden nemzettagnak, de a saját nemzete (országa, hazája) történetében valamelyes eligazodással kell rendelkeznie. Évek, személyek, események és fordulópontok kiemelkednek a nemzetlét, a nemzetsors folyamán. A történelmi fordulópontok felkutatása és számontartása, a személyiség iránymutató szerepe és ennek megőrzése minden korszak feladata és kötelessége. Különösen időszerű ez olyan korszakokban, amikor megrendül (mert megrendítik) az ezer- (esetleg több ezer) éves történelem

tartópillérei, világító csillaga, amikor akár egész földrészek eltörlésének (vagy feldarabolásának) a rémével kell szembenéznünk.

A Napút folyóirat szellemi tartománya, folyamatos útkeresése és útválasztása azt mutatja, hogy érzi, megtalálja és megnevezi ezeket az irányokat, sorsokat, eszméket, ezeket az eseményeket és személyeket. 1124 éves történetünk olyan, korszakos személyeit nevezi néven és gyűjt köréjük eszmét, értéket és követendő irányt, mint Szent István, Julianus barát, Zrínyi Miklós, Rákóczi fejedelem és bujdosótársai, Kőrösi Csoma Sándor, Kossuth Lajos és Széchenyi. És olyan „sorsfordító évfordulókat", mint 1848 és 1849, az első és a második világháború határévei, a tordai csata, 1956. Mindazok, akik a saját életük pályáján kívül a történelemre, a nemzettudat és a nemzeti sors egészére befolyással, hatással voltak, személyükben példát állítottak kortársaik és utódaik elé. De hát ezt szolgálja a történelem búvárlása, ezt a megvalósult értékek megőrzése, közzététele és terjesztése. Vagyis ezt szolgálja a Napút folyóirat, és mindazok a fórumok, tudományos és művészeti műhelyek, amelyek átérzik a felelősséget a magyar történelem 1124 éve, eseményei és szellemárasztó személyiségei iránt.

A második a távolság, amelyet azonban nem kilométerben, mérföldben célszerű megadni, hanem azokban a természeti és emberi alkotásokban, amelyek benépesítik a távolságot, vagy éppen a cél felé irányítanak. Ha az idő fogalomhoz a történelmet szelídítettük mint személyhez (a nemzethez) szólót, akkor a távolsághoz a településeket illik párosítani, amelyek egy-egy ország pilléreit, alkalmasint ékköveit adják.

Ha a történelembe belefáradt olvasó tovább (és némiképp más formában) akar megismerkedni egy néppel, nemzettel, vegye kezébe az ország térképét, útikönyvét. Ezekből fog valós képet kapni mértékekről és értékekről, a természeti körülmények szeszélyeiről és ajándékairól, az emberi alkotás tiszteletre méltó helyszíneiről. Vegye iránytűjét (mondom képletesen), térképét, és induljon útnak. Olvassa el és jegyezze meg a városok és falvak nevét, a települések „bele-települését" környezetükbe, a megvalósult, az elmaradt, a lehetséges fejlődést. Mert valójában a város történetét látja maga előtt, amelynek századaiban a falvak-városok létrejöttek, naggyá lettek vagy aprók maradtak. Az építők és a rombolók történelmi munkáját a városjáró ugyanúgy maga előtt fogja látni, mint a folyók vízöntő munkáját: az öntözést és az özönvizet, a hidakat és a gátakat, de a tereket és a sikátorokat is, amelyek minden településen a lehetséges mérték szerint vannak jelen. A városok, a megművelt, környező földek, az érintetlen vagy kipusztított erdők, a hegyek lejtői és meredekei, sziklacsúcsai, a vízesések és a patakok, az odúk és a barlangok, az ember-műve alagutak. És a szomszéd város, szomszéd falu, az emberi települések füzérei, amelyeket hívhatunk megyének, tájegységnek, néhol tartománynak, ahogy a történelem megszabta a szerveződést és elnevezést a nemzet, az ország földrajzának.

Nem ismeri az országot, aki nem tudja számba venni, felsorolni a megyéket, a székhelyeket, a vezető városokat, amelyek vonzzák magukhoz a látogatót, a tisztelegni vágyót, a bel- és külföldi érdeklődőt, a szépség és az érték, a talány és a titok helyszíneit. A város (a falu is!) máig őrzi a templomot, a kolostort, a kastélyt, az iskolát, amelyet 1124 vagy 800, vagy akár csak 150 évvel ezelőtt beleültettek az építés jegyében, az elpusztítás után, vagy valamelyik tűz- vagy vízözön elvonultával. És amelyek látványa, helye a városban, a neve

és élete műve a városon belül (vagy akár az országban) beleivódott a város fogalmába, nevébe, amelyben áll, amelynek lakói, akik naponta látják, érintik, keresik föl, a magukénak érzik, magukat pedig a templom, az iskola, a könyvtár, a múzeum öntudatos látogatóinak. És a temető, amely ott figyelmeztet minden emberi település végpontján, hogy egyszer ő is szerepre kényszerül a városlakók napjai után. És ha mindezt kellőképpen megtaláltad, megismerted, magadban elraktároztad, akkor léphetsz tovább más falu vagy város, más megye, más égtáj felé, elmében és lélekben meggazdagodva.

Nem ismerője egy országnak, aki nem tudja sorolni megyéit-városait, de az sem, aki nem látott a maga szemével minél többet a kőbe, téglába, vályogba, fába megörökített történelemben. Az idegen (az érdeklődő idegen is) továbbmegy, ha megnézte ezt a néhány kiválónak vélt helyet, művet, és elméjében összehasonlítja másokkal, más idegenekkel. A nemzet gyermekei ne tegyenek így, ők (mi!)sajátunkként fogják fel, járják végig városainkat, falvainkat. Álljunk meg, gyönyörködjünk, csodálkozzunk, tisztelegjünk (s ha a szükség úgy hozza: háborogjunk) a látottakon. S ha tehetjük, a szobrok talpazatát, a templomajtót, a temető keresztjét ujjunk hegyével érintsük meg, a kő hidegségét, a fa lágyságát emlékül vigyük magunkkal.

Akik írják, szerkesztik és olvassák a Napút folyóiratot, azok mindezt tudják és művelik. Sőt többet is! Tudják (mint mindannyian!), hogy hazánkban a földrajz a hagyományos geográfia mellett a nemzettudatnak és a történelemnek is méltó társa és felszentelt hordozója. Erdély egésze és részei, a Székelyföld, Kolozsvár, de a Partium, Nagyvárad vagy Temesvár ugyanúgy gyakori és igényes bemutatásban szerepel (a hazai szemmel és az ott élő magyarok helyi ismeretei alapján), mint Kárpátalja (többször is), a Délvidék, a Felvidék többféle nézőpontból is. És szó sincs bezárkózásról! Bulgária, Finnország, Belorusszia, Európa távolabbi, akár egészen apró részei, népei, nyelvei is helyet-szót kapnak a Napút lapjain. A történelmük, a tájaik (a földrajzuk), a nyelvük és a kultúrájuk, irodalmuk. Mindezek nélkül nincs nemzet, mindezek nélkül a nemzet „félkarú óriás".

A harmadik fogalom talán a legnehezebb, a legkevésbé megragadható s – bizonnyal – a legfontosabb. A nyelv, a szó, a költészet, a megtapasztalt világ szavakba öntése. Sőt a szó nélküli, és mégis ezer nyelven beszélő művészet. Amely átél évezredeket, átugrik ezer mérföldekről is, amely a legtökéletesebb összekötő erő ember és ember között. A szó, amit kimondunk, és a szó, amit leírunk. A nemzet addig tart, amíg a hallgató, az olvasó érti a kimondott, a leírt szót. A nyelv onnantól kezdve idegen nyelv lesz, amit megtanulhatunk, de sajátunk soha nem lesz (vagy aligha!).

Egy folyóirat életében a leírt szó, a nyelv, a szavak szép rendje (a nyelvtudatos helyesírás) elsőrendű követelmény és büszkeség tárgya. A Napút folyóirat a magyar nyelv szavait, sorait, költeményeit, prózáit és számtalan műfajú betűpiramisát, betűkastélyát évtizedek óta sorolja rendbe. A költők száma a Napút huszonkét évfolyamának évente tíz számában számtalan, mindez a magyar nyelv evidenciáját mutatja. Amint a szépprózа is, az értekező és tudományos próza, az irodalmi pályázatok, amelyek végigkísérik az évfolyamokat. A költészet, az egyes költők (vagy korszakok költői) némelykor külön folyóiratszámot vagy megkülönböztetett terjedelmet kapnak. Kazinczy, Arany János, Ady Endre

(az ő életművét pályázat is méltatta), a kortárs Weöres Sándor vagy a kárpátaljai Vári Fábián László. A magyar költők mellett figyelemre méltó mennyiségű a versfordítás, a Kárpát-medence országaiból és nyelveiből, de svájci vagy NDK-beli német is, a magyarhoni német Lenau, vagy Goethe, az angol Yeats.

A haiku, ez a Japánból egyre inkább Európában is népszerűvé vált versműfaj páratlan sikert ért el, költők százait és versek ezreit eredményezte a Napút lapjain. Sőt, a műfaj elméleti megközelítése is számos tanulmányt eredményezett.

A Napút folyóirat több évtizedes útját végigkíséri egy kiváló, egyedül valónak mondható kezdeményezés, a „jeles hetvenesek" kiszemelése és megszólaltatása. A „jeles" cím előtt mindannyiszor egy szám áll, ahány jeles hetvenes abban az esztendőben lehetőséget kapott megszólalásra. Szondi György és szerkesztői gárdája folyamatosan gyűjtötte és állította életkor szerint sorrendbe a kiszemelt „jeleseket", még hetvenéves koruk beköszönte előtt. Közéjük a tartalmas életmű, a művészet, tudomány vagy egyéb „jelesség" volt a bekerülés záloga. Írók és költők, festők és tudósok, szobrászok és színészek, egyházi emberek és mérnökök, de még katonák és sportolók, zenészek is bekerülhettek – a teljes Kárpát-medence magyarságából. Értelemszerűen nők és férfiak egyaránt, közismert személyiségek, és akik a maguk szerényebb környezetében emlékezetest alkottak. A jeles hetvenesek maguk írták meg életüket, családjuk történetét, iskoláikat és alkotott műveiket. De leginkább arra szolgált az előző hetven esztendő, hogy töprengő üzenetet hagyjanak fiaiknak, unokáiknak, mások fiainak, a következő nemzedékeknek. Óvatos bölcsességek találkoznak itt vidám és lendületes pályaképekkel, a siker és a visszafogott tartózkodás tiszteletre méltó gyűjteménye ez az évente egybekerült negyven–nyolcvan (vagyis több-kevesebb) hetvenes életlelet (javasolt a hetvensornyi terjedelem). A XX. századi magyar történelem ritka érdekes és izgalmas, lelkesítő és torokszorító gyűjteményét olvashatja az olvasó, az 1928-ban születettek voltak az első kötet megszólaltatottjai, a sor napjainkig folytatódik. A huszonkét kötetbe ezernyolcszáznál több jeles magyar alkotó személyiség vallott családról, munkáról, hazáról, önmagáról.

Amióta a Napút is tért nyitott az online közlési módnak, meggyorsult a művek közlésének ideje. Vitaoldalak, levélrovatok létesültek, amelyek mintegy felhívtak a hozzászólásra, a válaszra és a viszonválaszra. Megkülönböztetett figyelmet érdemel a *Magyar önazonosságtár* című rovat, amely részleteiben és összességében mindazokat a szempontokat, véleményeket tartalmazza, amelyeket az előzőekben kíséreltem meg felvázolni (leggazdagabb gyűjteménye a *Mi magunk* kifejező címet hordozza). A történelem, a földrajz és a nyelv(tan) jelen van és megkerülhetetlen ezekben a tanulmányokban, esszékben, töprengésekben is, célja – mi más lehetne! –, mint ahogy a költő mondja: „Nem középiskolás fokon tanítani!"

Tisztelt töprengő hallgatótársak, köszönöm a figyelmüket!

Makkai-Kiss Nóra

Teremteni, teremni adatott ez a világ nekünk

Teremteni, teremni adatott ez a világ nekünk. Minden élőnek. Jó tudni, hogy mire való az élet, jó emlékeztetni magunkat a természet örökére. Négymilliárd éves a legősibb földi kőzet, hárommilliárd éves az élet első megjelenésének bizonyítéka. És mi, emberek, az evolúció legmagasabbjai, akik ezt a magasságot az utóbbi százötven-kétszáz évben a technika mindenhatóságában hisszük-éljük, felejtésre ítéljük mindezt. Felejtésre a magunkban élő természetet, a bennünket – városokban, világvárosokban élőket már alig körülvevő, körülöttünk lévő természetet, bolygónk természetben termő és teremtő élő természetét, a bennünket teremtő természetet.

Természetes a vágy, hogy értsük egymást. És mégse, olykor nyelvünk válik természetellenessé. Köztudott, hogy a nyelv mennyire alkalmas arra, hogy egy mesterséges lényt keltsünk életre magunkból. Életre is keltettük/jük, minduntalan, amióta ember az ember. Ehhez járul/t nagyon erőteljes módon a technikalizált civilizáció, amely még inkább a mesterségest élteti. A technika irányította életforma véglete lélektelen, éppúgy elidegenít bensőnk természetétől, mint ahogy elidegenít a külső természettől.

Lét és természet, élet és civilizáció. Az egység megbomlott. Az ember a természettel való közösségből kilépett, pedig az ember elsődlegesen természeti lény. A természet szellemének értéke alapozza meg bennünk a világot. Ennek az értéknek nincs kezdete és vége. Ez a változatlan, örök érték. Ezért a természet értelmének kérdése a legmélyebb gyökerű. És én a természetet akarom magamban is és körülöttem is életben tartani, emlékezni és emlékeztetni. A történelmi idő, ami az embernek adatott. Ez az öt-hatezer éves emlékezeti idő fogyatkozik. Az utolsó emlékezők, európaiként Őket őrizve, a görögök. Micsoda jelentéstartalomban ismerték-élték a természetet! Micsoda gazdag tartalmak az ógörög phüszisz jelentésmezőjében:

természet – eredet – származás – születés – növekedés – alkat – sajátság – lényeg – külső forma – lélek/szellem természete – ösztön – őselem – teremtés – teremtmény – faj – fajta – nem/i jelleg.

A phüszisz szóban ott lakoznak továbbá a növeszt – sarjaszt – létrehoz – nemz – növekszik – születik – megtörténik jelentésű igealakok.

A természet mint végső érték mivoltáról megfeledkezni annyi, mint örökségünkről lemondani. Pedig úgy tetszik, minden efelé terel bennünket. A tizenkilencedik század második felétől, az ipari forradalom kora óta, a haladás és a fejlődés nevében a természetes környezet beláthatatlan mértékű pusztítása folyik. A környezetünkre nehezedő világméretű kockázatok – a jelenlegi hatalmi rendszerek egyértelmű szemlélet-képlete szerint (a politika – a gazdaság; a gazdaság – a pénzügy; a pénzügy – a piacok) –

kockázatok is maradnak minden lehetséges jó szándék ellenére és azok megvalósulásával is további kockázatokkal kiegészülve. A mértéktelen termelékenység elsőrendűen felelős a jelenlegi zsákutcáért, amelynek következményei immáron visszafordíthatatlanok, földünk talaját, vizeinket és bolygónk légkörét sújtva ezzel. Mi, akik az úgynevezett környezeti válság vajúdásában élünk, tudomásul vesszük, hogy tíz-tizenhét millió hektárnyi erdő tűnik el évente, a trópusi erdők területük két százalékát elveszítik, hogy a növénytakaró eltűnése több millió hektár földterület erózióját gyorsítja fel, hogy az óceánok vízszintjének megemelkedésével egész vidékek sivatagosodnak el, ami évente hatmillió hektár művelhető föld elvesztését jelenti, hogy hatezer állatfaj örökre eltörlődik a föld színéről, hogy az égéstermékek óriási mennyiségű széngázzal terhelik városainkat és az atmoszférát. Hogy földünk már nem tudja táplálni lakóit, a becslések szerint nyolcszázmillió ember alultáplált. Míg a XVI. században négyszázötvenmillió ember élt a Földön, 2050-ben valószínűleg tízmilliárd ember él majd. És milyen életminőségben él majd, amikor az újszülöttek 95 százaléka az úgynevezett fejletlen országokban lát napvilágot? Az ivóvíz pedig a XXI. század vitathatatlan tétje, hacsak az elkövetkezendőkben nem találjuk meg a tengervíz sótalanításának olcsó módját, és nem alkalmazzuk azt.

Tudna-e választani az ún. modern ember, hogy a svájciak életszínvonalát élje-e, vagy a bengáliai parasztokét? Mert előző módon hatszázmillió ember igényét, utóbbi módon 18-20 milliárd ember szükségleteit tudná planétánk kielégíteni. Az ilyen végletesnek tetsző kérdésfeltevés terelhet vissza a középhez, az egyensúly visszanyeréséhez.

Környezeti válság vajúdásában élünk, vagy sokkal inkább az ember(i) válságának világa ez? Van-e reményünk arra, hogy a két véglet között legalább a középútra rátaláljunk, vagy teljes irányváltásra volna szükség?

***

Arthur Koestler tárja elénk azt a képzeletbeli lázlapot, amelyen a homo sapiens környezete fölötti egyre növekvő hatalmának görbéjét rajzolja meg. Ezen a lázlapon, úgy félmillió évig, a jávai előembertől i. e. ötezerig, a görbe szinte alig emelkedik, egy vízszintes vonal csupán. Néhány egyszerű eszköz (mint például a csiga és az emelő) feltalálásával az emberi erő megnövekszik, mondjuk ötszörösére, ám ezután a görbe megint majdnem vízszintes öt- vagy hatezer évig.

Az elmúlt háromszáz év folyamán az emberi faj történetében első ízben a görbe rohamosan emelkedik, amíg majdnem függőlegesen mutat fölfelé.

Ha méretarányosan akarnánk megrajzolni ezt a lázlapot, sok-sok kilométernyi hosszúságú milliméterpapírra lenne szükségünk, még akkor is csupán két centiméter, vagy talán még annyi se kellene, hogy a görbe csúcsának hirtelen, drámai emelkedését ábrázoljuk. Úgy nézne ki, mint egy támadni készülő kobra.

Vizsgáljunk meg két további görbét.

Az egyik a távolság legyőzése terén elért fejlődésünket ábrázolná, a másik az egymás megértésében elért fejlődésünket. A távolsággörbe, amely magában foglalná egyrészt az utazást, másrészt a vizuális és akusztikai eszközökkel történő információcserét, szintén több ezer évig lapos maradna.

Majd a nyomdagép, a gőzhajó, a vasút, az autó, a gramofon, a videó, a radar és a wurlitzer (mindezek, a nyomdagép kivételével, egyetlen századba sűrítve) feltalálásával a görbe meredeken emelkedne majdnem egészen a telítési pontig, azaz, míg a bolygó teljes felszínét be nem hálóznák a vizuális és akusztikai kapcsolatok.

Jogosan elvárható lett volna, hogy miután a távolság legyőzésének köszönhetően a bolygó felszíne ily mértékben összezsugorodott, az egymás megértésében elért fejlődésünk ezzel arányban álljon. De mégse. Valóságosabban, realitásként: az érzékszervek hatósugarának a rádió és a televízió által való kiterjesztése, a látás-hallás képességének óriási mértékű felerősödése a közlés értelmi és erkölcsi tartalmának gyors romlását idézte elő. A televízió korában született új nemzedék számára nemcsak az olvasási készséget, hanem az elvont fogalmakban való gondolkodás képességét is rontja az, hogy a gyermek egyre inkább a vizuális érzékelés könnyebben emészthető formáinak van kitéve. A már felnövekedett internet-generációról nem is beszélve!

A képi fordulat bekövetkezésének látható jelei minden területen megmutatkoznak. Az életünket alapjaiban meghatározó húzóágazatok, mint a filmgyártás, az orvostudomány és a hadiipar a képalkotás modern vívmányait – a szintetikus holográfia, repülés-szimulátorok, számítógépes animáció, robotikus képfelismerés, sugár-nyomkövetés, műholdas térképek, mozgásdetektorok, virtuálisvalóság-sisakok, mágneses rezonancia spektrográfia formájában – alkalmazzák. Ha emlékezetünkbe idézzük a médialátványosságként megrendezett Öböl-háborút – annak kameraként is funkcionáló robotrepülőgépeit, amelyek a robbanás pillanatáig mutatták az elpusztítandó objektumot – akkor értjük meg igazán a képi fordulat totalitását, a képiség ránk telepedő hatalmát: a képekre épülő tömegkultúrát, a látvány társadalmát.

A fogalmi szintről a perceptuálisra, az elvont nyelvtől a képi nyelvezetre történő átfordulás veszélyei nyilvánvalóak és közvetlenek, hosszú távon legalább olyan súlyosak, mint a pusztítóerőben bekövetkezett látványos fejlődés.

A megnövekedett erő pusztítóképességét talán nem is kellene ábrázolnunk, mindannyian jól tudjuk, milyen drámai következményeket képezne le. Csak egy összehasonlító példát említek: az első világháború hatásait elemezve, statisztikusok kiszámolták, hogy átlagosan tízezer puskagolyó vagy tíz tüzérségi gránát kellett egyetlen ellenséges katona megöléséhez. A második világháború mészárszékének pusztítása nem kíván számszerű elemzést.

Ezek után elkerülhetetlenül felmerül a kérdés:

Vajon hogy nézne ki az a görbe, amelyen az emberi faj az erkölcsfilozófia, a kozmikus tudat és a lelki tisztaság terén elért fejlődése rajzolódna? Tegyük látványossá, az erőgörbe és a lelki görbe diagramjának összevetésével.

A majdnem lapos történelem előtti kilométereken képzeletbeli görbénk lassú emelkedést mutat, majd amikor az erőgörbe elkezd emelkedni, a lelki görbe elkezd határozatlanul le-föl hullámzani, végül a diagram utolsó drámai egymilliomod részén, ahol az erőgörbe őrült gyorsasággal az égnek tör, a lelki görbe meredeken megin-

dul lefelé. A diagram végén a lelki űr éppoly nyilvánvaló, mint az erő felhalmozódása.

Ezeknek a képzeletbeli diagramoknak a lényege, hogy nagyon szokatlan görbét ábrázolnak: egy geometriai torzszülöttet, ami arra kényszerít bennünket, hogy az időben nagy ugrásokat tegyünk, százezer években, majd tízezer években, később századokban és évtizedekben, egészen addig, amíg a diagram vége felé egyetlen év többet nyom a latban, mint korábban több tízezer év.

Az olyan folyamatot, ami túljut egy kritikus szinten, s ilyen katasztrofális gyorsulást mutat, a fizikában robbanásnak nevezik.

Egy másik világból érkezett pártatlan megfigyelő, akinek néhány száz év csupán néhány másodpercet jelent, s így az egész görbét egyetlen pillantással föl tudná fogni, arra a következtetésre jutna, hogy a földi civilizáció vagy nagyon közel van a robbanáshoz, vagy már föl is robbant.

Összegezve képzeletbeli grafikonjaink, ábráink kimutatását, példátlan növekedést láthatunk az ember érzék- és mozgásszerveinek hatósugarát és erejét illetően, ami mintegy egybeesik a lelki érettséget és társadalmi morált meghatározó funkciók nagymértékű romlásával.

A történelemben gyakran találunk arra példát, hogy az erkölcs mélyre zuhan, majd egy új, felfelé törekvő irányzat követi. Úgy tűnik, hogy a prométheuszi mítosz egy szörnyűséges fordulattal igazolódik be: az istenek tüzét ellopni készülő óriás erkölcsileg tébolyodott. Ebből adódik az, hogy nehéz, amint Bertrand Russel írja, meggyőzni az emberiséget, hogy járuljon hozzá a saját túléléséhez.

Szeretném hinni, egy olyan korban, amikor a hatalom egyrészről láthatatlan és személytelen, és igencsak elvonttá kezd válni, másrészről nagyon is személyes, diktatórikus jegyekkel bír, felelős részvállalást érezve, a közös cselekvés lehetőségeit keresve, szeretném hinni, hogy vannak válaszaink – szorongásaink, félelmeink és zavarodottságunk közepette is –, hogy van kiút a haladás eszméjére, még akkor is, ha a korábbi ideológiák, hatalmi rendszerek oly gyakran megreked/t/n/ek a szellem manipulálásában. Szeretném hinni, hogy visszatalálhatunk a látásmódra, amellyel újraépíthetjük környezetünket, ahol nem előre gyártott rendszerek működtetnek bennünket, hanem örökül kapott szellemiségünk. Egy szellemiség, amely megőrzi az örökségét, egyben új, teremtő elemeket hordoz.

***

Tisztelegve az 1999-ben először megjelent Napút folyóiratnak, szeretnék köszönetet mondani Szondi György főszerkesztő úrnak, aki lehetővé tette, hogy számtalan alkotótársammal együtt évtizedekig megjelenhettek gondolataim.

Messik Miklós

Mit jelentett nekünk?

Az egyetemes és magyar művelődéstörténet értékei között nekünk – mint a Magyar Emlékekért a Világban Egyesület tagjainak – nyilván és természetszerűen kiemelkedő fontossága van a szülőföld távolba „elszármazó" emlékeinek.

Ezek összegyűjtésére buzdított bennünket még Sütő András 1999-ben (s amely vállalásunknak próbálunk megfelelni).

A más népekkel közös irodalmi és kulturális emlékek végtelennek tűnő tárházából kaptunk izgalmas részleteket a Napút sok-sok írásából jó néhány számban.

Megjelent több olyan kiadvány, amely az irodalmi kapcsolódások mellett történelmi személyiségek emlékeiből és művelődéstörténeti különlegességekből nyújtott számunkra új ismereteket. Ilyen volt például a jelen aktuális Báthory-emlékévhez is érdekes részleteket szolgáltató Belarusz-szám.

Olykor mi is kapcsolódtunk szerény kutatásainkkal egyes, számunkra is tanulságos olvasmányokat nyújtó kiadványokhoz, csak példaként: a Szent Márton-, a Zrínyi-, az Erkel-emlékévek számaihoz. Régóta jól tudjuk – épp a nemzet nagyjaira is hallgatva –, hogy lehetetlen a múlt méltó feltárása és tisztelete nélkül a jövőt építeni. Hiszen éppen napjaink (alapértékeket is vitató) mozgásában a továbblépéshez szükséges erőt az ifjúság az elődök példát szolgáltató életpályaemlékeiből, azaz tanulságaiból merítheti. Ahogyan Illyés Gyula mondotta: „A szél kihívásaira a fa a gyökereivel válaszol."

Móser Zoltán

Arra kérdezni...

Arra a kérdésre, hogy ki is volt (van!) Szondi György, legalább olyan nehéz nekem felelni, mintha arra kellene válaszolnom, hogy ki vagyok én. Mivel egyidősek vagyunk, elmondhatom, hogy életünk három részből állt: 10 éves korunkig Rákosi volt az uralkodónk, 1956-tól 1989-ig, életünk fontos 33 évében a Kádár-rendszerben éltünk (ki így, ki úgy), 1989 után a többpártrendszerben már egészen más lett az életünk: sok embernek 180 fokkal lett jobb vagy rosszabb, de mindenkinek más lett. Mások lettek az elvárások, a követelmények, a kihívások. Közben – mármár közhely – nemcsak az idő változott, hanem mi magunk is. Röviden: megöregedtünk. És zavarba kerülünk, ha megkérdezik tőlünk, hogy kik is vagyunk mi.

A válaszadásban segített nekem egy kínai Mester, Lin-csi apát, akihez az egyik reggel azzal állított be egy szerzetes a cellájába, hogy nem tud válaszolni arra a kérdésre, ki vagyok én?! „Felelj nekem, Mester, ki vagyok én!" Lin-csi a szerzetesre emelte tekintetét, majd elfordult tőle. Így kérdezte, hosszabb szünet után, halkan: – Megetted a zabkásádat, szerzetes? – Megettem, Mester.

– Elmostad az étkezőtálkádat? – Elmostam. – Kitakarítottad a celládat? – Kitakarítottam. – Kisöpörted az udvart? – Kisöpörtem. – Szálltak a falevelek, amikor söpörtél, mi? – Szálltak, Mester. – De azért összeszedted őket. – Összeszedtem, Mester. – És láttad azt a nagy ciprusfát az udvaron? – Láttam, Mester. – Szép tornyos növésű, igaz? – Igaz, Mester. – S finom, balzsamos illatú. Érezted? – Éreztem, Mester. – Aztán bejöttél hozzám. – Bejöttem, Mester. – És azt kérdezted, ki vagy te? – Azt kérdeztem, Mester, ki vagyok én. – Nos, tudd meg, szerzetes, az vagy te, aki reggel megette a zabkásáját, aztán elmosta az étkezőtálkáját, kitakarította a celláját, kisöpörte az udvart, nézte, hogyan szállnak a falevelek, és érezte a tornyos növésű ciprusfa balzsamos illatát. Majd bejött hozzám, és megkérdezte, kicsoda ő. Ez vagy hát, szerzetes, semmi más."*

Ezt a példabeszédet Szondi György esetében úgy kell módosítani, hogy hasonlóan a kolostorbeli tanítványhoz, ő is felkelt minden reggel, lefeküdt este: reggelizett, ebédelt és vacsorázott, s közben sokat, állandóan dolgozott: írt, fordított, szerkesztett folyóiratot, alapított könyvkiadót, számolatlanul sok könyvet adott ki, és közben – velünk, velem együtt – megöregedett. Szóval: dolgozott, hisz az állandó munka adta élete értelmét. És ez volt az, ami bármikor, bármelyik korban éltünk is, de szabaddá tett bennünket. És erre jó gondolni.

Mózsi Ferenc

Bástya

Először csak a periferikus látásommal észleltem a Napút és a Napkút fölbukkanását, azt viszont rögtön megéreztem, hogy valami jó van születőben. Ahogy hosszú évek során egyre jobban megismerhettem a folyóirat és a kiadó vállalását – a magyar múlt, történelem, művészet legmeghatározóbb pillanatainak, történéseinek, alkotásainak tanító szándékú kutatása, bemutatása –, már biztos lehettem abban, hogy az érzésem nem csalt.

A magyar nemzet mindenkori – hazai és külföldi – rosszakaróinak egyik legfontosabb célja a nemzet önbizalmának, büszkeségének megtörése, és ezzel egy időben a kishitűségre nevelés, annak sulykolása iskolában, kultúrában, politikában egészen addig, míg az nemzeti karakterünk meghatározó sajátjává nem szervül. E cél érdekében századokon keresztül hamisították, hallgatták el igaz történelmünket, rontották, ócsárolták nyelvünket, akadályozták a nép, a társadalom és a nemzet természetes, harmonikus együttműködését, egyesülését. Az államot ellopták, annak hivatalaiból az idegenség okuláréja villant a küszöbön kalapját gyűrögető magyarra.

Mindenkori első, legerősebb s egyben legutolsó bástyánk a kultúránk. E bástya erősítése évszázadok óta feladat, s az lesz még hosszú ideig. A Napút és a Napkút – mások mellett – ezen a nehéz terepen olyan munkát végzett, végez, mely teljesítmény előtt jó szívvel hajtunk fejet.

---

* In: Su-La-Ce: *Reggeli beszélgetések Lin-csi apát kolostorában*, 49. Fordította: Sári László.

Nagy Katalin

Svédasztal irodalomból

avagy nemcsak kenyérrel él az ember

A Napút irodalmi és kulturális folyóirat differencia specifikája a szellemi svédasztalsága.

A svédasztal az étkezés azon formája, amikor egy – kiválasztott és/vagy önjelölt beszállítókkal dolgozó – étterem a teljes hideg- és melegétel-kínálatát önkiszolgáló rendszerben tálalja fel, amiből a vendégek kulináris élvezetek reményében, igényeiknek, ízlésüknek megfelelően korlátlan mennyiségben fogyaszthatnak… A svédasztal főbb jegyei: bárhol (zárt vagy nyitott térben), bármikor (hétköznap, ünnepnap) megteríthető; sokféle ember veheti körül (faji, nemi, vallási, nyelvi, politikai stb. hovatartozástól függetlenül); hagyományos, ugyanakkor folyamatosan bővülő, megújuló választék; igény és ízlés szerinti szabad választás. A svédasztalra valók előállítása, beszerzése, felhasználása és feltálalása igen fegyelmezett csapatmunka eredménye, persze itt is szükségeltetik egy Kreatív Főnök!

Rögtönzött definícióm – némi módosítással – a Napút szellemi svédasztalára is érvényes.

Valódi svédasztal egy irodalmi marsrután. 1998-ban engem is meghívtak arra az irodalmi marsrutára, amelyet Jeremej Ajpin hanti író 50. születésnapja tiszteletére szerveztek (Nyizsnyevartovszk–Megion–Szurgut–Hanti-Manszijszk–Moszkva). Nyizsnyevartovszk közelében, a rénzuzmótól fehérlő, Agan-parti Ajpin-szálláshelyen sokan álltunk a szabadban megterített tajgai svédasztal körül: az író családja, testvérei és földijei (a Hód, a Szardakov, az Ajvaszeda, a Tevlin stb. nemzetségek leszármazottai), írótársai (Jurij Vella, Marija Vagatova stb.), fordítói: Momaday Scott (kajova indián), Veronica Dapra (olasz), Alfons Benedikter (német) stb., és mások, akik valamilyen formában kapcsolódtak az Ajpin-életműhöz (Susan Scarberi-Garsia kritikus [USA], Kirsikka Moring kritikus [Finnország], Hanna-Maria Raulo színházi rendező [Finnország], Eva Toulouse kutató, író-fordító [Franciaország, Észtország] és így tovább). Nemcsak az „asztaltársaság" volt fontos, de az asztal is – rajta (az európai ember számára különlegesnek számító) sokféle ennivalóval: nyers, szárított, füstölt (podovuska, pinder, puszki) és főzött halakkal; hal- és mókusfejlevessel, rénszarvasmáj-szeletekkel, szarvashússal, kellemesen illatozó kenyerekkel (halikrás kenyérrel, kemence fenekén sült kenyérrel, hanti és orosz kenyérrel, vérrel gyúrt kenyérrel, hamuban sült kenyérrel, főzött kenyérrel; halcsontliszttel, vérliszttel, halcsontzsírral, bogyókkal dúsított Isten teremtette kenyérrel stb.).

Virtuális svédasztal a Napút búcsúztatására. A Napút irodalmi svédasztalát 1999-ben terítette meg először Szondi György és csapata, 2021-ben

pedig az utolsóra készül, legalábbis a folyóirat nyomtatott változatát illetően… Sajnálom. Fakóbb lesz a (folyóirat)világ…

Amint már említettem, a Napút lényege a szellemi svédasztalsága. Ki-ki ízlése, érdeklődése, lelki-szellemi habitusa szerint válogathat, csemegézhet a Napút számaiban és Káva Téka füzeteiben megjelent írásokból/ban/között: van/lesz, aki belekóstol a jelképes nyers halba, és fintorogva vagy fintorgás nélkül, de továbbáll; van/lesz, aki megeszi, mert nyitott az új ízekre, mert be akar avatódni a nyershal-evés misztériumába és ki akarja próbálni saját magát; van/lesz, aki végigkóstolja a jelképes kenyereket az üst fenekén sülttől kezdve a bogyókkal dúsított, Isten teremtette kenyérig, hogy aztán otthon – a különleges kenyeres tapasztalatokat felhasználva/megtermékenyítve, esetleg másokkal (a kenyereket sütőkkel vagy az asztaltársaság más tagjaival) konzultálva, együttműködve – megsüsse a saját vadonatúj kenyerét, megalkosson egy új MINŐSÉGet. És nemcsak a Napút számára!

Több évtizedes a választék: itt vannak a virtuális asztalon az emlékezetesebbnél emlékezetesebb tematikus számok (Hangszínképek – dráma-színház szám [2013], kárpátaljai szám [2015], Szent László-szám [2017], Rejtő Jenő-szám [2018], roma szám [2018] stb.), bennük az árulkodó állandó rovatok (*B2-páholy, Tárlat, Berek, Mustra, Hetedhét, Téka, Ablak, Égalj, Miért? Emlékezet, Évgyűrűk, Fénykör, Hangírás, Önszócikk, Hangszóló* stb.) az igényességre törekvő, ugyanakkor be- és elfogadó Szerkesztőség szellemiségével átitatva. Lehet nosztalgiázni… Fel- vagy újratöltődni… El/fel/beismerni… Köszönjük…

Hálás vagyok az alapító főszerkesztőnek, Szondi Györgynek és csapatának, hogy – másokkal együtt, illetve mások mellett – felkarolta az önálló államiság nélküli, kis lélekszámú, anyanyelvükben, kultúrájukban, sokszor még fizikai létükben is veszélyeztetett, halmozottan hátrányos helyzetű őslakos népek irodalmát is. Így jelenhetett meg a *Hetedhét* rovatban több hanti, mari és komi-permják vers- és prózafordításom (Maria Vagatova [hanti]: *Moszum folyóbeli vizem* [Napút, X. évfolyam 4. szám, 2008]; Tatjana Ocsejeva [mari]: *Mama, Az ember kóbor lelke. Tetralógia, Ne fuss;* Ljubov Koszova [komi-permják]: *„Szent helyemre" bújok, Elaltatom gyermekim*; Maria Vagatova [hanti]: *Aj Juvan a Moszum folyó vidékéről* [Napút, XII. évfolyam 6. szám, 2010]; Jeremej Ajpin [hanti]: *Hattyúdal* [Napút, XV. évfolyam 4. szám, 2013] és egy tanulmányom is *Magyar írók, költők az uráli nyelveken és az uráli irodalmi közéletben* címmel [Napút, XVII. évfolyam 6. szám, 2015]), amit ezúton is köszönök.

Sajnálom, hogy megszűnik a Napút nyomtatott formában. Csak remélni tudom, hogy a Napút online méltó utóda lesz annak a szellemiségnek, amit a lap alapításától a megszűnéséig képviselt.

Isten adjon erőt és egészséget Szondi Györgynek, hogy folytatni tudja értékőrző és értékteremtő munkáját. Az itthoniak és a külhoniak javára. Mások hasznára szerte a Világban.

Németh István Péter

NIP, a naputas

I. (Visszagondolás) A címből kikövetkeztethető történet még a múlt évezred legvégén, 1999-ben, Balatonbogláron kezdődött. A déli parton Dobos úr, a helyi postás hetente – volt, hogy többször is – levelet, képeslapot hozott, ritkábban könyvcsomagot.

A *Napút* című folyóirat indulásáról Kerék Imrétől szereztem tudomást, aki nem csupán értesített arról, milyen olvasmányok várnak rám, de egyből – ahogyan mondani szokás – a mély vízbe dobott. Szondi György folyóiratának első lapszámaiban ugyanis egy-egy szerző mindig továbbgurított egy képzeletbeli labdát a másik szerzőhöz, aki a következő számban bemutatkozott, s aki ismét adott egy pontos passzt az újabb költőnek, írónak. Tüskés Tibor Pécsről játszott Kerék Imréhez, Imre (dunántúli) tért ölelő átadással engem lepett meg. A *Napút* 1999-ben megjelent évfolyamának 2. számában jelent meg a *Naplósorok a labirintusról* című versem, amit Parancs Jánosnak ajánlottam, s mondanom sem kell, az ő költészetére pedig én hívtam föl a figyelmet. Innentől mindenekelőtt olvasója lettem a *Napút*nak, s a boglári hírlaposnál mindig megkaptam a friss számokat.

A következő esztendőben már az északi parton találtak meg a lapszámok, sőt Prágai Tamás két balatonarácsi (anakreónos) versemet is közölte a *Napút*-ban. (Tamást is több szál kötötte Füredhez és Arácshoz, nem volt ismeretlen számára az az eperfa sem, amihez verssorokat írtam, Lóczy Lajos és Passuth László sírja között. Verseim után könyvismertetéseim láttak napvilágot a folyóiratban Erdélyi Z. János Trakl-fordításairól, az Albert Gáborral készült interjúkról, valamint a már nagybeteg Körmendy Lajos kun regéiről. Írhattam Makkai-Kiss Nóra könyvéről, Tüskés Tibor és Mészöly Miklós levelezéséről, Kárpáti Kamil 'kamaszfényű őszikéi'-ről, Simon István versbéli kiscsikóiról és lovairól, Báger Gusztáv az Őrséget őrző költészetéről, Suhai Pál és Csokonai Attila verseiről…

2006-ban az a megtiszteltetés ért, hogy egy, az az évben induló kiadványsorozat 10. darabjaként *Arácsi Anakreon* címmel bordaloskönyvem jelent meg. A *Káva Téka* sorozat ezen *Napút-füzete* karcsú volt, mint egy butélia, de verseimet és műfordításaimat kínálta a szőlőről és a borról az olvasóknak szellemi koccintásra. Azóta a sorozat mintegy másfél száz szerzőtől napvilágot látott másfél száz műve közt – ha csak a kiadás sorrendjében is – tizediknek lenni, engem máig büszkeséggel tölt el.

2006 októberében – jóllehet a Balatonhoz közel – már magára maradt édesanyámmal voltam, s együtt kaptuk meg a gyászhírt, hogy Sántha Ferenc után Sütő András is elhunyt, és nevükkel nem fogunk találkozni a *Napút* munkatársai között többé. (Sántha Ferenc édesapámnak szóló dedikációját és Sütő András nekem írt levelét őrzöm, utóbbit egyetlen kutyabőrömként.) ((A *Napút* konzulensei között több kedves tanárom is figyelemmel kísérhette, kísérheti, mit mívelek…))

2008-ban aztán Szondi György olyan munkát bízott képzeletemre, ami után mindig is vágyakoztam. 1986 nyarán írtam Kamarás István *Panel-betlehemes* című groteszk misztériumjátékába betétdalokat, s azóta minden esztendőben igyekeztem belekontár-kántorkodni e szép ünnep, a karácsony metafizikájába verssel vagy műfordítással. A Cédrus Művészeti Alapítvány és a Napkút Kiadó közös kiadásában nyolc (több mint százhatvan oldalas) *Sokunk karácsonya* című szépirodalmi antológia jelent meg 2015 decemberéig. Német betlehemest, Eichendorff-dalt, Alfonso Gotto velencei karácsonyi versét fordítottam a kiadvány számára az évek alatt, vagy éppen Hesse s Pierre Emmanuel akusztikai remeklését próbáltam visszaadni, méltón a csengettyűkhöz. Egy ízben az illusztrációk között találtam az egyik kollázsomat, az volt az igazi Jézuskám abban az évben.

A köznapokon szívesen írtam a bolgár vagy az örmény költőkről, akiket megismertem, s ugyanúgy mindazon kortársakról, akikkel csak találkozhattam.

Szívesen emlékezem arra a 2012-es *Napút*-számra is (a 4. volt), amelyben megjelenhetett egy szövegemlékem az ezerkilencszáznyolcvanas évekből. Az Arany János Színház deszkáira kancsítva egy zeneszerző ismerősöm használatára meseopera-librettót írtam Mark Twain regényének, a *Koldus és királyfi*nak sztorijára.

Szerepelhettem vers-szvittel a dupla Weöres-számban, szerzettem haikut, elemezhettem Arany János elbeszélő költeményét, s tavaly a *Zsoltárok másképp* című tematikus számban még egyszer mintegy hatvanoldalnyi karácsonyi összeállításból kivehettem a részemet. S akkor még nem is beszéltem a *Napút-online*-ra fölkerült tanulmányaimról: Batsányiról, Faludi Ferencről, Adyról, Czigány Györgyről, Papp Árpádról… Most éppen egy karácsonyi vers megközelítését, értelmezését végzem, amit Vasadi Péter írt 2017-ben…

Minden egyes bibliográfiai tételre nem emlékszem, ám e fenti csokrot sikerült lajstromba gyűjtenem, köszönve az Alapítványnak, a Folyóiratnak és a Kiadónak, vagyis e háromságban egy önzetlen főszerkesztőnek, Szondi Györgynek, aki mindig-derűjével mindvégig biztatott.

II. (Kihullt lapok egy olvasónaplóból) Nagy Gáspár az egyik levelében megsúgta nekem, hogy Csoóri Sándor Nagy Olvasó, hogy a különböző folyóiratokban még az én verseimet és írásaimat is meglelte. (Csoóri Sándort 75. születésnapján vidám versével köszöntötte a *Napút*!) Nagy Gáspár akkor megerősített abbéli hitemben, hogy nagybetűs Olvasónak lenni egyet jelent már önmagában is az alkotó emberek világához tartozni. Hát még úgy, mint Csoóri Sándor, aki felelősen írja szép indulatait, míg olvassa a kortársait is. Mintha napjainkban azt vallanák – titokban – az írástudók – Mindszenty József bíborost parafrazeálva –, ha volna Magyarországon egymillió Olvasó, „nem félnék a jövőtől". Szomorú, feltehetően inkább Tamás Gáspár Miklósnak van igaza abban, hogy „nem olvasó írók írnak nem olvasó olvasóknak".

A *Napút* folyóiratnak a jelentőségét mindenekelőtt itt látom. Szondi György megtöbbszörözte – vajon hányszorosára? – a *Polísz* olvasóinak számát, ugyanis annak a periodikának főszerkesztő-helyettese, majd főszerkesztője volt fél évtizeden át, a *Napút* indításáig. Illyés Gyula szerint az irodalom osztódással szaporodik, s lám, a *Polísz*ban Tandori Dezső több lapszámon át Rilke első

verseivel ismertette meg a magyar olvasókat, a *Napút* pedig Rilke-műfordítói pályázatot hirdetett. 2016-ban a *Napút Online*-on Suhai Pál remek *Vom Tode Mariae*-fordítását olvashattuk. E Mária haláláról szóló verset csak igen kevesen magyarították Suhai előtt. A *Napút*-ban két évtized alatt nem csupán azokat a klasszikusokat és modern szerzőket olvashattuk, akik az úgynevezett világirodalmi nagyhatalmak földjén születtek. Kis népek is adtak szellemi óriásokat az egyetemes kultúrának, lásd a görögöt és a magyart. A *Napút* tematikus számai között a teljesség igénye nélkül hadd soroljam fel, mely nemzetek irodalmaival ismerkedhettem: *Legyen lengyel; Bolgár ritmus; Ismerjük-e az olaszokat?; Cigánykép; Népek humora…* Olvashattunk a román folklórt gyűjtő Bartókról, a bolgárokról, a baltikumi népekről és az örményekről…

Évente a jeles 70-esek előtt tisztelgett minden évfolyam zárószáma, még időben készülni lehetett egy-egy alkotó évnapi köszöntésére. Külön tematikus számot kaptak a műnemek is: olvashattunk *drámáról* (színházról – teátrumról), *líráról* (halomban haikukról évente), akrosztichonról, évfordulós költőkről: Kosztolányiról, Gyurkovics Tiborról, Weöresről (2013-ban két egymást követő számban!), Yeatsről és Adyról, *szépprózáról*, így a mesékről is, sőt testvérmúzsákról: miképpen társművészete az irodalomnak a képzőművészet, a tánc (verbunkos) vagy akár a népek humora, több szám is szólt a zenéről. Néha elég volt egy földrajzi név, hogy egybekössön szellemi teljesítményeket, mint például a Duna, vagy éppen irodalmi emlékhelyeivel Budapest, vagy annak csak egy kerülete, mint Újpest vagy Óbuda.

A témagazdagság, a merítés bősége úgy keltett bizalmat bennem, az olvasóban, hogy végig azt láttam, a *Napút* folyóirat főszerkesztője és munkatársai oly módon igyekeztek értékeket őrizni, hogy fütyültek a kánonokra.

Példaadók voltak számomra, hogy miképpen kell megbecsülni a mások által ki nem adott és ki nem adandó kéziratokat.

Az író pedig írjon, a saját tehetsége törvényei szerint, tudjuk már jól, ehhez olvasni fölöttébb szükségeltetik, legyen a szerző elkötelezett, akinek jelvénye vagy trikófölirata van, de lehet harmadik utas, sőt, Mészöly Miklós könyvcímének tanúsága szerint még a negyedik út is létezik (Szombathely, 1990). Az elmúlt közel negyven esztendőben gyakorta éreztem magamat úttalan utakon, sőt senkiföldjén is, ahonnan azért el-elértem néhány Olvasót, mivel a Napnak útját, ekliptikáját mindig megbízhatónak tartottam: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak." Tér-, de időélmény is számomra a folyóirat címe. Napokból álló évkör, amely strukturálja a munkálkodásomat. A Nap bolygó tulajdonnevével azonos hangalakú időmértékegységünket megnevező nap is. (Def. Csokonaitól: Egy nap 24 óra. Ennyit ére.) És Goethe szerint semmi sem ér többet egyetlen napnál.

S egy ennél is személyesebb bekezdéssel szeretném berekeszteni olvasónaplóm pár oldalát, kiválasztottam a három, számomra legkedvesebb kiadványt:

A tanúságtevő (Rózsás János nyolcvanéves), Napút-füzetek, 6. sz.
Beremányi Géza: *150 dalszöveg*, Napkút, 2008.
A szent és a lovag (Szent Lászlóról a Napút 2017/8. száma)

2020

Németh Péter Mikola

„Korszakos folyóirat”

Kedves Szondi Mester!
Amiként már korábban jeleztem, azon töprengek azóta is, az elmúlás szorításában, nem éppen jó előérzettel, hogy egy olyan korszakos folyóiratról, mint amilyen az általad éltetett, szerkesztett Napút volt, mit is írhatnék én, utólag, aminek ráadásul közlés dolgában sokat köszönhetek. S amely, legnagyobb sajnálatomra, most egyszerre csak elmúlik. És amely a kezdetekkor a múlhatatlanság igézetével Fazekas Mihály gondolatát választotta mottóul:

„A szélességet az ég derekán keresztűl méltán nevezhetjük tehát Napútnak.”

Erre a mottóra, természetesen, már a kezdetek kezdetén is Csontváry Napútját asszociáltam, az Ő elhívás-történetét: „Te leszel a világ legnagyobb Napút-festője, nagyobb Raffaelnél.” Azt hiszem, hogy csak így lehet, egy ilyen erős meggyőződéses elhatározással bármit is elkezdeni, képviselni, még akkor is, ha nem mindig teljesülnek az elvárásaink. A Te elhívásoddal mindenképp mutat valami lényegi lelki rokonságot, párhuzamosságot a Csontváry Kosztka Tivadaré. Hogy mégis mi az? Azt már „csak” lírai hangvételben vagyok képes elmondani. A vers címe, amit Te magad is ismerhetsz, természetesen:

Csontváry

Csonkolt Cédrusom.
Egyetlenem! Árván!
Meglásd,

erdő lesz belőled.

Kívánom hát, hogy Csontváry szellemében, örökkéva(l)lón írja tovább önnönmagát Napút folyóiratod minden lapja.

Nyakas Szilárd

Szondi György Napút-szonettje

August von Platen után – szabadon

Ki hőst idézel, s neveddel kínáltad
a Naputadat, saját zsebből, régen,
visszanézel ma, híveid körében:
mit hoztál létre, milyen megcsodáltat!

Mert akit benső igazsága áthat,
annak felidéz e szonett szerényen
gondot, műveket s társakat a létben,
melyek mutatják a Mestert e világnak.

Gyökeret benned az erő és hit ver,
a kép és a szót szellemed uralja,
Salve! – köszöntünk kortársként, szonettel.

Non omnes moriar – Horác is ezt vallja,
küzdelmeidről mást mondani sem kell:
Naputad mi lett szobrodba faragva.

Pálfi Ágnes

Kedves Gyuri,
sokan mondják, hogy lapot csinálni hálátlan dolog: egy-egy emlékezetes írás a szerző dicsősége, míg az egész lapszámért felelős szerkesztő szégyellheti magát a szövegben maradt helyesírási, nyelvhelyességi hibákért, tartalmi pontatlanságokért vagy az elrontott tördelésért. Mint szerkesztő nemegyszer kaptam méltatlan kritikát magam is, hiszen a nyolcvanas évek elején korrektorként kezdtem a szakmát… Részemről nem tudatos választás volt ez, de mint tudjuk, nincsenek véletlenek.

Sosem kérdeztem, téged mi vitt rá, hogy 1999-ben folyóiratot és négy évvel később egy kiadót is alapíts. Napút – Napkút: bevallom, meglepett ez az impozáns cégér, hiszen akkor már húsz éve hallgattam Pap Gábor előadásait, és éppen abban az évben született meg első mitopoétikai elemzésem Arany balladájáról, a *Vörös Rébék*ről. Aztán 2005-ben megvédett PhD-disszertációm, amelybe ez a tanulmány is bekerült, 2012-ben a Napkút Kiadó gondozásában jelent meg, bizonyítva, hogy – nomen est omen – a szerves műveltség, sőt az

úgynevezett „ezotéria" is ott van Szondi Gyuri látókörében. De ennél a kiadónál látott napvilágot két verseskötetem is: 2014-ben a válogatott verseimet tartalmazó *Mőbiusz*, és 2021-ben – immár a kiadóvezetői stafétát átvevő Szondi Bencének hála – új kötetem, a *Halálnak halálául* is.

Sokat köszönetek hát ennek a folyóirat- és lapkiadónak, mely 2000 után egyre inkább a Te egyszemélyes vállalkozásoddá vált, s amelyet két évtizeden át hősiesen vittél tovább, amikor pedig évről évre tapasztalhattuk, hogy az irodalomnak a közéleti csatározásokkal szemben egyre kisebb a súlya. A Napút ma is elsősorban annak a „nomád" nemzedéknek a fóruma, mely a rendszerváltozás szellemi előkészítője volt, s amelynek derékhada aztán e történelmi sorsforduló kárvallottja lett: a múlt rekvizitumaként háttérbe szoríttatott, mielőtt még a maga írói, gondolkodói teljesítményét méltó módon felmutathatta volna. S ha mégsem „arctalan" nemzedékként fognak emlékezni ránk, az személy szerint Neked is köszönhető.

Kedves Gyuri, ne add hát föl most sem! A Napút online folyóiratként is ugyanazt a szellemiséget viheti tovább, amelyet a nyomtatott folyóiratszámok javakorabeli szerzőiként a magunkénak érezhettünk. És természetesen jöjjenek a fiatalok is, akik ebben az online térben otthonosabban mozognak nálunk!

Podonyi Hedvig

Mindigderűvel

Aki már levelezett Szondi Györggyel, jól tudhatja, hogy üzenetei ezzel a búcsúformulával végződnek: mindigderűvel. Figyelemre méltó attitűd, ha hozzávesszük, hogy annyi munka és akkora teljesítmény áll mögötte, amiből bőven kijöhetne egy mindigfáradtan vagy egy mindigfogcsikorgatva is.

De nem. Ő *valóban derűs*, ám kérlelhetetlenül szívós elszántsággal halad, ami egész pályafutását jellemzi.

Szó szerint mélyről indult: pályája kezdetén még uránbányász is volt, és mindenféle értelemben nagyon megtanult „csákányozni". Megtanulta, hogyan hozhatja felszínre az értéket önmagából és másokból, továbbá alkalmat tudott teremteni arra, hogy megoszthassa mindazokkal, akik nyitottak rá. Az általa alapított Napút folyóirat 1999-es indulásától 2021-ig mintegy 10 ezer szerző írásait közölte.

Szondi alkotó ember, akit a bolgárok is saját költőjüknek tartanak. Bolgarista, irodalomtörténész és kulturális szervező. Műfordító, aki eddig 400 szerzőtől körülbelül 11 ezer oldalnyi prózát és 20 ezer verssort ültetett át magyarra. De nem afféle magasságos panteoni nagyság, akinek legfeljebb csak a talpát láthatjuk, ha áhítattal feltekintünk rá: hús-vér ember, aki face to face elérhető, amikor kell. Aki válaszol, amikor kérdezik, és megbízhatóan, érzékeny odafigyeléssel gondozza a vele együttműködő szerzők műveit.

Ezt részben saját, közvetlen tapasztalatomból tudom, hiszen hellyel-közzel beküldözgetett novelláimnak régóta közlője a Napút. Másrészt szemtanúja

voltam annak, hogy olyan rendkívül szenzibilis alkotóval is zökkenőmentesen és jó kedéllyel tudott „kölcsönhatásba lépni" Szondi és mindigderűje, mint amilyen Fodor Ákos volt. Őt már a kezdetek kezdetén szerzőjének kérte fel, és rendszeresen mutatta be műveit. Sőt, még halála után is közreadta hagyatékban maradt verseit – amihez jogutódként örömmel járultam hozzá. Kettejük kooperációjából ráadásként egy remek haikukötetecske is született 2008-ban: a *Pontok*, amely az ugyancsak Szondi vezette Napkút Kiadónál jelent meg.

„A szélességet az ég derekán keresztűl méltán nevezhetjük tehát Napútnak" – írta egykor Fazekas Mihály. Ha ez volt a cél, sikerült elérni: Szondi (és csapata) láthatóbbá tette a szélességet az ég derekán. Segített az irodalmi perspektívák tágításában, a termékeny alkotói pillanatok milliónyi lenyomatának megőrzésében. Ezen pedig semmit sem változtat az, hogy a Napút most jelenteti meg utolsó print-változatát. Megtörtént velünk, tehát *van*. Köszönjük! És persze hogy mindigderűvel.

A pillanat

fellobban és kialszik.

De akkorra már örökre beégett
valami Megnevezhetetlen
mintái közé.

(Fodor Ákos)

Pomogáts Béla

A Naputat a kezdetek óta ismerem és olvasom, egyike azoknak az új magyar folyóiratoknak, amelyek elsősorban a szerkesztők jóvoltából színvonalas írásokban mutatják be a mai magyar kultúra helyzetét és törekvéseit, és ilyen módon segítik ezeknek a törekvéseknek a célba jutását. Nagyon sok új magyar folyóirat fordul meg a kezeim között, és mondhatom, hogy a Napútban mindig találok olvasásra érdemes, eredeti gondolatokban gazdag írásokat. Mindez természetesen a szerkesztés és a szerkesztők munkáját dicséri, hiszen egy irodalmi folyóirat arculatát mindig a szerkesztés határozza meg.

Ehhez a munkához továbbra is kívánok a folyóirat online életében eredményes munkát, sok sikert.

Pósa Zoltán

Értékkészlet

A Nap az egyetemesség, a keresztény Szentháromság univerzális erejének szimbóluma. A NAPÚT azt a célt jelöli ki minden hívő ember számára, amit meg kell futnia: ama nemes harcot megharcoltam, futásom elvégeztem, a hitet megtartottam. Ez nagyapám, Pósa Péter cserépfalusi esperes jelmondata. Másik nagyapám, Csúzi Erős Nagy Lajos vámospércsi református igazgató tanító, ludimagiszter arra int az igével: A szeretet soha el nem fogy.

A Napút című folyóirat, Szondi György lapja és a hozzá kapcsolódó könyvkiadó, a Napkút mindkét nagyapám jelmondatának megfelel. Éppen ezért szomorú megértéssel vettem tudomásul, hogy Gyurinál eljött az alkotószobába történő visszahúzódás kora (a könyvkiadót már öt éve fia élteti tovább). Ezt is megértem, hiszen számos folyóiratnál (és napilapnál) dolgoztam főállásban (nem csak szerzőként), így tudom, mennyire sziszifuszinak tűnik egy folyamatos jelenlétre törekvő irodalmi sajtóorgánum életben tartása. Ám most arról szeretnék beszélni, mit is jelent(ett) nekem a Napút című folyóirat.

A NAPÚTról először a tudományosság (tudomátosság) tudálékos köntösében. Szondi György, Gyuri barátom egy olyan folyóiratot hozott létre 1999-ben, amely megfelel a szabályos folyóiratjelleg kritériumainak, amelyek a következők:

1. Havonta lát napvilágot – eltekintve az év eleji s a nyári összevont számoktól. Oláh János, költő barátunk, a Magyar Napló felejthetetlen főszerkesztője mondotta: a folyóirat szó folyamatosságot jelent. Nos, nyomban hozzáteszem, rengeteg remek kéthavonta, negyedévente megjelenő magyar folyóirat, periodika van a mérhetetlenül gazdag, papíralapú magyar folyóirat-palettán. Ám a siker és az életben maradás érdekében nem árt, ha mindenki legalább törekszik a kontinuitás megvalósítására. Szondi Gyuri az alapítástól kezdve a finálléig folyamatosan éltette lapját.

2. Szondi György a korszerűség követelményének is eleget téve létrehozta a Napút online-változatát is, amelyet 2016 óta megannyi színes rovatával szerkeszt.

3. Törekszik egy állandó nívós, szerző-, alkotógárda meghonosítására. Szondi György megnyerte állandó és alkalmi szerzőként a magyar irodalom színe-javának jelentős részét.

4. A befutottakon kívül igyekszik új tehetségeket is fölfedezni, nemcsak fiatalokat, s nemcsak a pártállami időkben háttérbe szorított idősebbeket. Szondi Gyuri mindkét kategóriát preferálta.

5. Nem zárkózik el azoktól a szerzőktől, akik más folyóiratok, könyvkiadók törzsgárdájához tartoznak.

6. A dilettánsokat tapintatosan tanácsolja el.

7. Lehetőség szerint a folyóirat szimbiózist teremt egy könyvkiadóval. (Napút – folyóirat, Napkút – könyvkiadó.) Ez megkönnyíti a szerzőgárda egyben tartását.

8. Tematikus összeállításokkal, antológiaszerű kiadványokkal jelzi a szerkesztő, hogy mit tart fontosnak.

A Napút értékmegőrző, konzervatív, ám nem zárkózott el a nagy újítóktól sem. Mindazok számára tágra nyitotta kapuit, akik nem kvadrálják a keresztény, nemzeti, konzervatív alapértékeket.

9. Reprezentatív rendezvényeken látta vendégül az új lapszámok megjelenésekor mind az olvasókat, mind a szerzőket.

10. Az a per egyes konstans: kell egy igazi folyóirathoz olyan lélekember, szívember, mint **Szondi György költő, író, műfordító,** aki szívét, lelkét, ragyogó intellektusát állította a folyóirat-paletta egyik legizgalmasabb, -nívósabb, különleges lapjának életben tartásához. Köszönjük, Gyuri!

A Napútról másodszor lélekből. Immár sajnos múlt időben kell beszélnünk egy folyóiratról, amelyben 1999-től 2021-ig az érték volt a mérték. Vannak, akik állítják, jó szándékkal is (velük érdemes foglalkozni, a sanda ellendrukkerekkel nem), hogy a papíralapú folyóirat- és lapkiadás kora leáldozott, csak online lapokkal érdemes immár foglalkozni. Őszintén remélem, sőt tudom, hogy ez így nem igaz. A magyar folyóirat-kultúra kivételesen gazdag hagyományait nem szabad megszakítani, elkótyavetyélni. Az olvasóknak szüksége van a kézbe vehető, lélekben és kézben ropogtatható, kávézás közben, munkába menetkor böngészgethető, olvasgatható napi-, hetilapokra, folyóiratokra, periodikákra. Igenis, olvasó nép vagyunk, Magyarországon van, volt, lesz becsülete a nemes irodalomnak, s a folyóiratnak is. Istennek hála, egyre többen élhetnek vidéken, ahol látható, hogy a hagyományos könyv és a folyóirat létszükséglet. S igenis, létezik IRODALMI ÉLET, melynek mindenkori hordozója, szubsztrátuma a folyóirat, s az irodalomé pedig a könyv. Ismétlem, hangsúlyozom: hazánkban a lapkultúra mérhetetlenül gazdag, kár lenne veszendőbe hagyni. Szondi Gyuri letett az asztalra egy olyan értékkészletet, amely élő cáfolata a papíralapú folyóiratot kicsinylők véleményének.

Szondi György kimondhatja immár: a gép forog, az alkotó pihen. A magyar folyóirat-kultúra értékkészletében, nemzeti központi és közkönyvtárainkban ott van a Napút minden egyes száma.

Mit is jelent ez a fogalom számunkra?

Egy lapot, melyet szerkesztője egyszerre lapkiadói és könyvkiadói gondossággal állított össze számról számra izgalmas vezérgondolatot, leitmotívumot találva minden egyes hónapra. E lapszámok között kiemelt jelentőségűek a könyvvé nemesedett tematikus kiadványok, például az irodalom, a művészeti élet, a sajtó jeles hetveneseiről szóló, évente megjelenő köszöntések gyűjteménye, amely megfelel a folyóirat-szerűségnek és az antológiaformának is. E kiadványoknak édestestvére az *Önlexikon* című 2018-as páratlan értékű kötet, amelyben kétszázharminchárom alkotó ír önmagáról harmadik személyben tréfásan, komolyan, költőien önességét, olasz kezdeményezés mintájára. S egészen különleges a Káva Téka – Napút-füzetek melléklet, amely valóságos kiskötet-sorozat, kevéssé ismert, tehetséges embereknek fórumot adva. S ami szintén nem elhanyagolható erénye a lapnak: igyekezett függetlenné válni a szekértáboroktól.

Gyuri! Köszönjük neked lapodat, amely bizony űrt hagy maga mögött az általam szeretve tisztelt, nagyra tartott folyóirat-palettán.

Baráti öleléssel: Pósa Zoli

P. Papp Zoltán

Derűs nekrológ

Napút, naputak, korántsem
kifürkészhetetlenek, hiszen ezek csak jót rejtenek. Biztos íven mozgó, kiszámítható testi-lelki táp, csak az égi sztrádák szállítják. Napút-estek, nemcsak úgy megestek, gazdag fénnyel égtek, égi mannával szórták a közönséget. Az utak végesek, de a végtelen milyen vég?

Lehet-e szép a vég? Igen, ha derű koronázza. Innen már online a pálya.

Radnai István

Valóságos műhely

Mennyi lapszámbemutató! Mennyi élmény! A legszebb helyszín a Nádor Terem remek ólomüveg ablakaival.

Polcokat tölt meg az elmúlt bő tíz év lapszámainak gyűjteménye. Tematikus lapszámok és évente a neves hetvenesek, magyar kortárs hírességek kavalkádja. Fel sem lehet sorolni e helyt, mi minden érdekelte és érdekli a főszerkesztőt, aki nem pazarolta el 75 évét.

Előttem az utóbbi bő tíz év pereg le, a több mint húsz évnek alig fele.

A sorozat 2010. évi 8. számánál kezdődnek az emlékek. Ennek oka pedig egyszerű. A 70-es évek elhallgattatása után 2008-ban vettem egy nagy levegőt. Egyik első publikációs lehetőségem a Napút lett. Szondi György színvonalas, népszerű és sokszínű folyóirata.

Ki gondolná, hogy a zongoraművész, karmester és a nemzeti opera megteremtője egyben sakkmester is volt, Pest-Buda sakkéletének szervezője. Igen, az Erkel Ferenc 200. születési évfordulójára kiadott tematikus lapszámból tudhattuk meg, amely tartalmazta pályaműveinket.

A járvány kezdetéig végigkísérhettük a bemutatókat. Ez a folyóirat valóságos műhely volt, hiszen a szerzői és a közönsége havonta találkozhatott. Emlékezetesek a program végén elmaradhatatlan borozgatások a kortárs irodalom jeles képviselőivel. Sosem felejtem el, Hubay Miklós dedikálta nekem új kötetét, és fel is kereshettem. Megromlott látása miatt évek óta nem fordult elő, hogy könyvét ajánlással látta volna el. Mindenki, akinek elmeséltem, alaposan elcsodálkozott. A Nádor Terem varázsa.

Mivel a főszerkesztő, a József Attila-díjas költő bolgarista és műfordító is egyben, rendszeresen tartott esteket a Bolgár Kultúra helyiségében.

Nem tehetek mást, sorolom emlékeimet. Életembe beépült a Napút.

Visszatérő tárgya és tartalma a lapszámoknak a haiku és egyéb japán versformák. 2014. februárban a haiku-pályázat nyerteseinek versei jelentek

meg. Ahogy a kezembe került rendezgetés közben a folyóirat, eszembe jutott, hogy Vihar Judittal, aki irodalomtörténész, műfordító és maga is haikuköltő, többször találkoztunk, és alkalmanként Japán budapesti nagykövetével is, akik megtisztelték jelenlétükkel az eseményt.

Még nem szóltam a Káva Téka Napút-füzetekről, amelyek a folyóirat kísérői. Jellemző a szerkesztőség széles érdeklődésére, hogy ezúttal Raymond Queneau *Értekezés a Demokrata Erényekről* című művének fordítását mellékelték a haikuszámhoz. A szerző író és matematikus, filozófus, a francia avantgárd, a szürrealizmus neves alakja. A haiku hagyományos formavilága és a szürrealizmus, az irodalom és a matematika – micsoda párosítások.

Ez a folyóirat naprakész. A déli féltekén, egy másik időzónában még gond nélkül megrendezték a legutóbbi olimpiát. Villództak a képernyők a magyar éjszakában. Élőben néztük és szurkoltunk olimpikonjaink győzelméért, helytállásáért. A sok edzésmunka és lemondás gyümölcséért, a nemzetnek dicsőséget jelentő sikerekért.

Megváltoztak a célok a nemzetközi sportvilágban. Ma már nem jellemző a játékokra, hogy test és a szellem együtt legyen jelen. Hogy a mai Hajós Alfrédok építészként nyerjenek művészeti érmet. Uszodaterve – melyet Lauber Dezsővel közösen készítettek – 1924-ben ezüstérmet nyert, ezzel első lett. (Az aranyat nem adták ki.)

A hiányérzet a 2016/7-es – *A gombfocitól az Everestig* címmel megjelent – számot hozta létre. A Napút ekkor a sportról, a sport és az irodalom kapcsolatáról szólt. Ez volt a sokoldalú Napút szellemi olimpiája. A lap számos szerzőjének ébredtek emlékei, volt véleménye a sportágakról és általában a sportról, a versenyzésről, az aktuális világesemény fényében.

Felvillantottam a múlt néhány jellemző darabját. Most, amikor a nyomtatott folyóirat búcsúzik.

De lapozzunk bele a tavalyi lapszámokba. 2020. május: *Afrikai üzenetek*. Leopold Sédar Senghort emelném ki, a frankofon költészet reprezentánsa és Szenegál államelnöke, ez mind belefért életének 95 évébe. A tanulmány verseiből is bemutat néhányat.

Az augusztusi szám a *Nemzet a muzsikájában* témájával csatlakozik kultúránk világának fontos ágához. Nikolaus Lenau a Bánságban született, Budán és Tokajban is élt gyermekkorában. Német nyelven írt, de a szíve itt maradt: „Szerte a szép Magyarhonban / Meleg, fürge szellő szárnyal / S a Tisza partján, a bokrokban / Zeng a boldog csalogánydal." Arany János *Hollósy Kornéliának* című versét az időn átívelő híd köti össze Faragó Laura *Szerelmes zene* című írásával. Beethoven, Bartók, Liszt és Kodály nem hagyható ki. Különösen izgalmas írás a *Zenei őstípusok és a magyar népzene őstörténete*, Juhász Zoltán kottaanyaggal illusztrált írása. Nem hiányozhat a Nádor Terem a témák közül, amely remek hangversenyterem a Vakok iskolájában. Békés-Tarhos, Kodály, Lajta László, és az emlékek és említések íve visszatér Erkel Ferenchez.

Csak néhány morzsa, amit a több mint száz folyóiratpéldány egész könyvtárából kiemeltem. A szerkesztői életmű gazdagságát és változatosságát talán érzékelteti.

Visszatérve Szondi György születésnapjára és fogadalmára, hogy a folyóirat kiadásával 75 évesen felhagy, örülhetünk, hogy ez a műhely legalább online velünk marad.

Nekem csak egy évtized jutott a Napút nyomtatott kiadásából. Bele kell törődnöm, hogy ezután nem vehetem a kezembe. Múlik felettünk az idő. Ha már úgyis itt ülök a képernyő előtt, megnyitom az online kiadást. A színvonal, a széles kitekintés és Szondi György szorgalma, ízlése nem változott. A szerkesztőség működik.

Radnóti Zsuzsa

A kortárs drámairodalom fontos fóruma

A Napút nagyon értékes, kiemelkedő gondossággal szerkesztett és csodás illusztrációkkal teli, a kortárs drámairodalom fontos fórumát jelentő folyóirat volt… Drámaközlések, vitacikkek, előadás-kritikák, tematikus számok segítségével hívta fel a figyelmet az irodalomnak erre a szférájára. A dráma ugyanis nagyobbat szól szerves helyén, a színpadon, mint nyomtatott formában. Ez vonatkozik fokozottan a róla szóló reflexiókra, elméleti írásokra, amelyek még kevesebb figyelmet kapnak, mint az előadások. Pedig a két „műfaj" (az élő megszólalás és a róla szóló írások) együtt tud igazán jóízű és továbblépést segítő, értékes figyelmet ébreszteni, együtt tud igazán erőteljesebben hatni. És a Napút mindkét megszólalást segítette drámaközlésekkel, elméleti írásokkal. Fontos és hasznos volt ebben a szerepében is.

Rostás-Farkas György

„Egyedül együtt jobb"

Azt is mondhatnám vagy írhatnám, hogy mit gondolok Szondi György nagylelkűségéről.

De kezdem a legelején. Ötven, azaz 50 éve vagyok a pályán. Újságíróként kivettem a részemet több lap szerkesztésében is. Az Új Tükörtől kezdve a Magyar Ifjúságon át, a Nők Lapjától a Közös Útig.

Szóval Szondi György lapszerkesztő munkásságáról vagy a Napút szerkesztőségéről csak szépeket tudok mondani meg írni.

Most sokan azt gondolhatják, hogy mindezt azért írom, mert Szondi György a barátom. Ezzel nem is ellenkeznék. Ám Szondi György nemcsak a barátom, akinek a barátságára büszke vagyok, de bátran kijelenthetem, hogy kiváló lapszerkesztő is.

Nyugodt lelkiismerettel írhatnám azt, hogy Krúdy, Osváth vagy mikszáthi nagyságokba röpítette a nevével fémjelzett Napút folyóiratot. Hogy miért? Na, ez jó kérdés. Nemcsak a nap meg az út miatt, de az is benne

van. Egyszerűen kiváló szerkesztő, lapgazda, főszerkesztő és alapító.

Hát így van ez, s ez így van jól!

Szondi György történelmet írt. Beírta a nevét a magyar kultúra történetébe. Büszke vagyok rá, a lapjára, és természetesen a barátságára is.

Őszinte szívvel kívánom, hogy még nagyon sokáig éljen a Napút, a szerkesztői gárdájával együtt.

A lapra és szerkesztőire kérem Isten bőséges áldását, és küldöm mindannyiójuknak olvasói szeretetemet.

Szondi György József Attila-díjas költő-műfordító-irodalomszervező, a Napút folyóirat alapítója szerint a siker titka: „Gáláns harcedzettség, töretlen lélekerő, jámboran konok következetesség, tág tekintet. Szelídség. Tudom, hogy nem pusztán egy vagyunk az olvasó szemszögéből beláthatatlanul sok magyar nyelvű kulturális lap közül. Legalább tucatnyi – remélem, öncélúnak nem nevezhető – megkülönböztető sajátosság okán vagyunk »nem egy«. A szünetlen tematikus összeállítások – ez komiszan szép és dús szerkesztői munkát követel. Lubickolás. Felelősség…

Nyitottság a sokszínűségre – de a világlátási alapállás biztonságával, az útnak indítás, az újrafelfedezés öröme, színes, ám tartalmas kezdeményezések, igényesség a szövegek megjelentetése s a kulturális események harmonikus összerendezése során és – állhatatos munka, sok.” *(Részlet a feol.hu a Napút alapításának 20. évfordulójára készített összeállításából.)*

„Egyedül együtt jobb” – ez a Napút főszerkesztője által választott szlogen. S ha már egyedül együtt jobb, akkor ezt csak úgy érdemes megélni, hogy Tamási Áron szavaival élve valahol otthon legyünk a világban: „a szabad ég alatt és a megtartó föld felett, a ragyogó Nap megvilágításában és annak fenséges útja nyomában”.

2020

Saitos Lajos

Folyóirat-irodalom

Folyóirat és irodalom egyaránt fontos szerzőnek és a tisztelt olvasónak. Utóbbinak, hogy tájékozódjék a legújabb irodalmi irányzatokról, az írónak pedig remek gyakorlópálya megmutatkoznia, mielőtt művéből könyv lesz. Őrzök házi könyvtáramban – amelyet hosszú évek során építgettem, gyarapítottam – egy évfolyamnyi Nyugatot bekötve, és a maga korában mértékadó Sorsunk folyóiratból egy példányt, benne általam is nagyra becsült szerzőkkel: Csanádi Imre ifjúkori versével, valamint a költő, szerkesztő Bárdosi Németh János költeményeivel, aki – mint tudjuk – Vasból származott el Baranyába. S ha már Dunántúl, hadd folytassam: annak idején az ugyancsak vasi születésű Takács Imre, az Írószövetség Közép-dunántúli Csoportjának vezetője szólt néhányunknak, hogy indul Szombathelyen egy új lap, az Életünk, s küldjünk kéziratot Káldi Jánosnak – mérettessünk meg idegenben is.

Az Ifjúsági Magazin és a Magyar Ifjúság után nekem is sikerült korai verseimmel immáron egy irodalmi folyóiratban megjelennem. S úgy tűnt, hogy a sikeres bemu-

tatkozást követően megnyílnak más fórumok is számomra. Többek között verseket közölt tőlem a Vigilia; s a pécsi Jelenkor meg azért „karolt" fel, éppen Bárdosi Németh által, mert már a katolikus folyóiratban is megjelentem. Ezek voltak indulásom történései, ám értek kisebb-nagyobb kudarcok is pályám emlékezete szerint. Egyik alföldi folyóirat elfogadott néhány versemet még a 70-es években közlésre, melyek azóta se jelentek (ott) meg, s mára már a lap akkori szerkesztője is elhunyt.

Persze követtem el „hibát" magam is. Abban az időben végeztem el az újságírói „iskolát", s éppen a Vigiliának – Rónay felkérésére – megírtam a fehérvári Szarka Géza író, szerkesztő, a régi Vörösmarty Társaság alapító elnökének nekrológját halálakor. S innét kezdve akadozott publikálásom. Nem vettek föl újságírónak se; azaz: a salgótarjáni megyei napilap meghívott volna munkatársnak, de „idehaza" már-már lakásvárományosok voltunk, így maradtunk fehérváriaknak családostól.

Később aztán a Somogy és a rendszerváltás kezdetén a Péntek Imre által főszerkesztett Árgus adott helyet verseimnek, fordításaimnak és recenzióimnak. Az újságírói pályám is úgy alakult, hogy már nemcsak publikálhattam, de lapalapításban is részt vehettem. Kudarcaim buktatóira meg akkor jöttem rá, amikor – néhány évvel ezelőtt – a Történeti Hivataltól, mások mellett, megkaptam személyes dossziémat. Ismerek olyan írót (köreinkből), aki a róla készített jelentéseket elolvasta, s elapadt a „tolla". Én pedig nekiduráltam magam, s azóta is írok és publikálok.

Már a vágyott újság, a Fejér Megyei Hírlap munkatársa voltam, reggelente az újságárusnál kezdtem a napot, és szertartásosan megvettem aktuális olvasmányaim. Ekkor volt új lap a Napút, és már a külleme és a címe is felkeltette érdeklődésem iránta. A kortárs irodalom színe-javát közölte, s közli, most már, sajnos, „megszűnéséig"! Előfizetője korábban csak egyik hetilapunknak voltam, s hol megkaptam, de többnyire nem jutott el hozzám. Most, hogy már nyugdíjas éveimet taposom, és nem járok naponta a szerkesztőségi munkahelyemre s nem veszem a lapokat, előfizetője lettem a Napút folyóiratnak. Jó pár éve pedig nemcsak olvasója, de munkatársa is lehettem kedvenc lapomnak, amely különösen tematikus lapszámaival vonzza „be" olvasóit. Volt szerencsém pályázatain is nemritkán sikerrel szerepelnem. S volt rá eset, hogy éppen egy-egy tematikus lapszámhoz kért tőlem Szondi György főszerkesztő kéziratot. Ugyanő annak idején meghívott a jeles hetvenesek antológiájába, és a Napkút Kiadó jelentette meg haikukötetem, s az online-oldalakon mint szerző is jelen vagyok.

Hálával gondolok ezekre a kalandos évekre, évtizedekre, melyek kezdetén – a rossz nyelvek szerint – irodalmi tevékenységem úgy kezdődött, hogy a fehérvári Bástya presszó teraszán Álmos István költőtől húsz forintért megvettem egy aforizmát, s mert megtetszett, gondoltam: ilyeneket én is tudok írni.

Nos, a régi-régi, még a Napút Masszi-féle példányait, s a továbbiakat, a már Szondi által jegyzetteket szerkesztőségi asztalfiókomban, szekrényemben hagytam, amikor „elköszöntem" a Hírlaptól. Remélem, bele-beleolvasott néhány újdondász! S a már előfizetett, elolvasott lapok is jó helyre kerültek, kerülnek. Ugyanis egyik vidéki (balatoni) település könyvtárába szállítom kisebb-nagyobb rendszerességgel; csak a szerzői példányok maradnak könyvtáram polcain. S bízvást bízom abban, hogy a Napút-online és a könyvkiadó kötetei továbbra is „elérhetők" lesznek a folyóirat-irodalom tengerében!

Lectori salutem!

Sándor György

Új hazára lelhettem

A Napút hetvenévesen felköszöntött engem.

A Napút emberszámba vett azóta is – immár nyolcvanhárom évesen – másokkal egyetemben.

A Napútban a hazámon kívül egy új hazára lelhettem.

A Napútban: Szondi (György) apródja lehettem!

Sári László

Ráhu beleharap a Napba

„A Nap soha nem állhat meg pályáján, olykor mégis úgy látszik. Ha megszűnne útja, elérkezne a világvége. Az univerzumot és korszakait örökre elnyelné a dermedt, jeges sötétség."

(Hszing Ji-hszüan)

Az Ég kegyelméből úgy döntöttek egyszer az istenek, hogy megjutalmazzák az embereket. A világon semmi okuk nem volt rá, talán hirtelen támadt jókedvükben jött rájuk a jótékonykodás, vagy az is lehet, hogy unatkoztak. Ki is szólhatott volna rájuk, hogy az ilyesmit komolyabban kell venni, nem csak így szeszélyből? Az istenek azt csinálnak, amit akarnak.

A Kínai Birodalom nyugati tájain, az óriás hegyek egyik mesebeli völgyében teremnek az egész világ leghíresebb barackjai. Aki ezekből akár egyetlen szemet is eszik, örökké él. Csakhogy nem könnyű dolog ám a Halhatatlanság Kertjéből megszerezni ezeket a barackokat, úgy tartják, nem sikerült még senki emberfiának. Egyedül talán a hírhedten fortélyos majomkirálynak, Szun Vu-kungnak volt szerencséje, ő is csellel jutott egykor a csodatévő gyümölcshöz. Hatalmas életereje támadt a lopott barackoktól, híre is ment ennek az egész birodalomban. Ettől kezdve az emberek még jobban akarták maguknak a halhatatlanság barackjait. Ezért gondolta a Nyugati Kert istenasszonya, a szépséges Hszi Vang-mu, hogy a háromezer évenként egyszer érő barackokat fölajánlja az embereknek.

Ezen a nagylelkűségen túlmenően az égiek tanácsa megkérte az indiai Visnu istent is, hogy ossza szét az emberek között híres varázsitalát, az ambróziát. Tudvalevő volt ugyanis, hogy India földjén ugyancsak pont a halhatatlanságra vágynak olthatatlanul a földlakók. És mivel nekik is van bőven csodaitaluk, és az indiai isteneknek se kerül semmibe, hát ne sajnálják, osztogassák csak, amíg a készlet tart. Visnu fogta magát, fel-

öltötte a legszebb indiai lány, Mohiní gyönyörűséges alakját, és szépségével az embereket magához csalogatva megszólította őket, majd örök életet, véget nem érő boldogságot ígért nekik. Kaptak is rajta az emberek, egy sem akadt, akinek ne kellett volna ilyen jóféle portéka.

Nagyszabású jótékonysági akciójukhoz az istenek a Föld minden sarkából találtak maguknak szövetségeseket, mindenütt akadt jelentkező, aki érdemesnek találta az embereket a halhatatlanságra. A hegyek őskirályának, a Himalájának legnevezetesebb csúcsáról, a Suméru hegy tetejéről fölragyogó fény jelére aztán a legkülönfélébb istenek mindenütt hozzá is láttak az emberek megajándékozásához. Szerte a világon ott álltak halomban a kijelölt helyeken az elixírek, és várták az emberek, hogy hozzájuthassanak.

Csakhogy hamarosan kiderült, a csodaszerekért sorban álló emberek közé mindenhol emberformát öltött démonok vegyültek, méghozzá számosan. Ők sem érték be a démonsorshoz természetesen kijáró átlagos életkorral, ami pedig igazán nem mondható kurtának, és bizony keveselték a nekik jutó boldogságot is. Azt meg különösen zokon vették, hogy az istenek föl sem ajánlották nekik a halhatatlanságot. Így vetemedtek arra, hogy becstelen módon, csellel szerezzék meg az emberek jutalmazására szánt elixíreket.

A Nap és a Hold azonban odaföntről arany és ezüst fénysugarakat bocsájtott a Földre, és e sugarak világosságánál kilesték szervezkedésüket. Amikor látták, hogy mire készülnek a démonok, nem sokat teketóriáztak, elárulták őket az isteneknek. Azok mindjárt belátták, hogy a helyzet komolyra fordult. Mulatságuk, szertelenkedésük alaposan megbolygatta a földi rendet. Tisztán látható volt, amint a szörnyetegek villámgyorsan alakot váltottak, és még mielőtt a halhatatlanságosztás elkezdődött volna, máris ott álltak tökéletesen utánzott emberi külsővel a sorok élén. Sőt, mint később fény derült rá, nemcsak emberalakot öltöttek, hanem észrevétlenül meg is sokszorozták magukat. Egyszerre csak többen voltak már az egész földkerekségen, mint az emberek. Végül az elixírek osztása el sem kezdődhetett. Az istenek kénytelenek voltak visszavonni az ígéretüket.

Minden erejüket a démonok megfékezésére kellett fordítaniuk, ám máig nem sikerült kettéválasztani a tömeget: kik az emberek, és kik a szörnyetegek. A halhatatlanságosztás csődöt mondott a Földön, az istenek máig nem tudnak eligazodni a fölfordulásban. Kihirdették hát, hogy mindaddig, amíg a helyzet nem tisztázódik, halhatatlanságosztásról szó sem lehet, sem az emberek, sem a démonok nem kaphatnak örök életet. Az emberek persze zúgolódtak, morgolódtak, az isteneket okolták a kudarcért. A démonok – nehogy elárulják magukat – nem szóltak egyetlen szót se, látszólag csendben lapítottak. Ám egyáltalán nem törődtek bele a lelepleződésbe, bosszút esküdtek a Nap és a Hold ellen. Félelmetes vezérük, Ráhu, már támadásba is lendült.

Visszavette magára szörnykülsejét, sárkányfejét és üstökösként sistergő, ezerfelé csapkodó hatalmas, lángvörös farkát, és nyolc fekete ló húzta szekerén nekivágott az Égnek. Egyenesen a Nap és a Hold irányába hajtott, szélsebesen. Bizony nem telt bele sok idő, oda is ért, egészen a bolygók közvetlen közelébe. Azóta is ott ólálkodik körülöttük egyfolytában, nem nyugszik egy pillanatra sem.

Nem ismerve félelmet, csak haragot, gyakorta nekik támad: amikor csak teheti, kegyetlenül a testükbe harap. Ilyenkor az ősbolygók az ijedtségtől meg a fájdalomtól hirtelen összerándulnak, kioltják fényüket, elsötétülnek. Kis időre láthatatlanná válnak az égboltozaton. Ezekben a hátborzongató pillanatokban a földlakók a karjukat rémülten az Ég felé nyújtogatják és szörnyű jajgatásba kezdenek, úgy érzik, itt a világvége.

Ám a Nap és a Hold eközben is rendületlenül járják útjukat, nem szűnnek meg pályájukon haladni. Való igaz, hogy a tünékeny, amúgy is változékony, halovány holdfényt az emberek gyakrabban veszítik szem elől, ám a Nap vakító fénye erősen ellenáll Ráhu démon támadásainak. Olykor-olykor megfogyatkozik ugyan az ereje, de aztán megint erőre kap. Bárki jámbor emberi szerzet tanúsíthatja, ha jól odafigyel a firmamentumra. Aki így tesz, mind hálás, reménykedő hódolója marad az Ég Szemének, bizodalma nemhogy meggyengülne, sokkal inkább megerősödik a Napban.

Kristálytisztán látja ugyanis, hogy a Napúton nincs megállás. Akik egyszer a Nap útjára leltek, azok már örökkétig együtt utaznak a Bolygók Urával tovább. Céljuk a végtelenség és a három múlhatatlan idő, a Múlt, a Jelen és a Jövő. Ezektől az utazóktól már karnyújtásnyira az üdvösség. Míg ők égi útjukat járják, a közönséges földiek odalent az istenek diadalát várják a démonok fölött. Ezek az ember alakú szörnyetegek még ma is gyűlölik az embereket, és elszántan állják útját halhatatlanságuknak. Ám az istenek végső sikeréhez nem férhet kétség, s a tetejébe még a Nap és a Hold jótékony sugarai is az emberek igyekezetét szolgálják. Így válnak valóra a jóérzésű földlakók vágyai, amint ennek az ideje elérkezik.

A klasszikus han mesét feljegyezte Su-la-ce, a Hopej tartománybeli Rév Szomszédsága kolostorának egykori szerzetese, a Csien-ning-korszak negyedik esztendejében, mely a kígyó éve volt.

Sebeők János

Dupla Nelson

Úgy hozta a sors, hogy módomban áll másodszor is elbúcsúztatni a Napút c. folyóiratot. 2021. szept. 11-én értesültem a lehetőségről. Ez a nap a 2001. szept. 11-i terrortámadás 20-ik évfordulója. Óhatatlanul is párhuzamba került bennem a két kettősség. A nagy veszteség és a kis veszteség – hisz közel háromezer ember halálához képest egy folyóirat megszűnése kis veszteség –, de nem biztos, hogy a mulandóságnak vannak fokozatai. Ami fáj, az fáj. Sokszor épp apró ügyek miatt lesz valaki öngyilkos.

Úgy hozta a sors, hogy módomban áll másodszor is elbúcsúztatni a Napút c. folyóiratot. 2021. szept. 11-én értesültem a lehetőségről. Ez a nap a 2001. szept. 11-i terrortámadás 20-ik évfordulója. Óhatatlanul is párhuzamba került bennem a két kettősség, avagy mondjam inkább egymásutániságnak? Az

egymás után bekövetkező két katasztrófa figyelmeztető jel: a nagy rossz nem véd a még nagyobb rossz ellen. Bizonyára akadtak olyanok az Déli Toronyban, akik a természetes önzés által vezéreltetve a Északi Toronyba csapódó repülőgép megpillantásakor így sóhajtottak föl: „Micsoda szerencse, hogy nem ide. Istennek terve van velem." Istennek volt vele terve, igen, hogy telibe találja az Déli Toronyba csapódó másik repülőgép, s ott lelje halálát. A remény hiúságáról iszonyatosan sokat elárul az ikertornyok korántsem einsteini ikerparadoxona. A postás bármikor csöngethet másodszor. Pogányságunk nem megbízható. A jóllakott istenek is követelhetnek áldozatokat, s a látszólag véglegesen megdicsőültek is bármikor áthelyezhetők – gondoljunk csak a Nagy Imre-szoborra.

Lelkigyakorlat. Lehetőségem nyílik másodszor is elbúcsúzni a Napút c. folyóirattól. Tavaly írt első „búcsúszimfóniámban" a folyóirat megszűnését egy Nagy Lajos király úti söröző, a Két Postás söröző elenyészésével hoztam párhuzamba. Nos, azóta a Nagy Lajos király úton újabb ikonikus zuglói hely szűnt meg: a Pihenő presszó. A közelgő bajt egy apró baj vetítette előre: a presszó melletti kapuról eltűnt a Berki Harry-emléktábla. A Pihenő presszónak otthont adó épületben lakott Berki Harry gyermekszínész, aki a holokauszt áldozatául esett. Egy lakót megkérdeztem, mi a probléma Berki Harryval? Semmi – válaszolta ő –, csak le fogják bontani a házat, s az emléktábla így letétbe került.

Felmerülhet persze a kérdés, hogy mi köze van egy vendéglátóipari egységnek egy irodalmi folyóirathoz. Szindbád után szabadon ez nem kérdés. Nemcsak az irodalmi kávéházakért kár, és nemcsak az irodalmi kávéházaknak van irodalmias lelkületük. Hány nagy író kocsmázott?

Halkan és félve jegyzem meg egyébiránt, hogy a Nagy Lajos király úton még maradt egy bázis. Szó szerint bázis. Bázis italbolt a csehó neve. Ide a bökőt, ez fog megszűnni legközelebb. El kell tűnnie, mert nem romkocsmaként utólagosan renoválva, hanem jogfolytonosan, közvetlenül hordozza magában a régi Zugló hangulatát. Anakronisztikus. Ha majd megszűnt, akkor lehet, hogy harmadszor is elbúcsúztatom a Naputat – immár annak on-line felületén.

Befogadtatik-e véglegesen a magyar szellemi életbe a Napút? Kitaszítva nem volt, teljességgel befogadva se volt. Jelen volt mindvégig, az utolsó percig megkerülhetetlenül. A Napút és személyesen Szondi György sorsa megmutatja, milyen nehéz tisztességesnek lenni, és nem csak tisztességesnek látszani Magyarországon. A tisztesség Magyarországon szubkultúra. Ha nem így volna, isten bizony, a Napút fuldokolt volna a pénzben, ehhez képest Szondi György sokszor saját forrásból finanszírozta. A Napút-story felemelő, egyszersmind lesújtó tanulsága az is, hogy a nemzeti egység létrejöhet, és mégse jöhet létre. A Napút-misszió eredményeként a különböző szekértáborok egy istenáldotta pillanat erejéig átjárhatókká váltak, úgymond össze nem illő írók egyetlen puzzle-t alkottak a lap hasábjain, de az így és itt létrejött nemzeti egység mégsem vált kovásszá. A lap saját terén kívül mintha be sem következett volna, és ez nagyon szomorú. Ez a fajta sikertelenség és reménytelenség azonban a küldetéstudat örök átka.

Mondjuk ki nyíltan: ennek a folyóiratnak és Szondi Györgynek küldetése volt a magyar kultúrában. Most, hogy immár bevégezve a mű, irigykedve

tekintek Szondi Györgyre. Ő – velem ellentétben – megalkotta, létrehozta a maga nagyenciklopédiáját. A makacsul sorjázó számok enciklopédikus igényű teljességet vetítenek elénk, kultúrtörténeti értéket képeznek. A jövő kutatói, ha kíváncsiak lesznek a magyar szellemi élet jellegére és erővonalaira az utóbbi évtizedekben, akkor hozzáláthatnak majd az archivált évfolyamok tüzetes és türelmes tanulmányozásához.

Másodszor búcsúztattam el a Naputat. Az újratemetés megtörtént. Következhet majd az újraolvasás.

Jerzy Snopek

A Napút nem ér véget

Csodálatos és szörnyű világban élünk. Fájdalmas, hogy az emberi szellemnek, különösen az új technológiák terén elért vívmányai ellenére és mellett, a magas művészi kultúra marginalizálódásának a folyamata is zajlik. A tömegkultúra egyre szélesebb köröket hódít meg, és termékei, mint Illyésnél a zsarnokság, áthatolnak csontjainkon. Ugyanakkor ez a vulgarizált és trivializált kultúra még veszélyesebb is, mert *örömforrás*ként jelenik meg. Szórakoztat minket, de ha elveszítjük a józan ítélőképességünket és az önkontrollt, a halálba kergethet. Megölheti bennünk a magasabb érzések iránti igényt, azt a képességet, hogy a szépet meg tudjuk különböztetni annak csalárd másától, megőrizhessük finom empátiás készségünket.

Ilyen, egészen nyilvánvaló gondolatok merültek fel bennem, amikor megtudtam, hogy a kiváló Szondi György által vezetett Napút történetének egy fontos szakasza a végéhez közeledik. Egy testi, kézzelfogható létből, amely különösen az idősebb olvasók számára még mindig esszenciálisabb, vonzóbb, sőt, mondhatjuk, valódibb, átmegy a virtuális szférába, az új média világába. Mindez persze összhangban van a kor szellemével. Új alakjában a Napút hozzáférhetőbb lesz az olvasók számára, és kevésbé veszélyezteti majd az „idő vasfoga", de mégis nehéz megválni eddigi formájától.

Ahogy a folyóirat tartalmas, jól átgondolt, grafikusan is tökéletesen szerkesztett – gyakran monografikus – számaiban a cikkeket, tanulmányokat, esszéket, vázlatokat és verseket olvasom, mindig is az volt, és most is az a benyomásom, hogy ez az olvasmány lelkileg gazdagít, olyan, mint az élethez szükséges kenyér.

Az ilyen pillanatokban néha az a gondolatom támad, milyen kár, hogy a hazáján kívül valószínűleg Bulgária, és nem Lengyelország áll a legközelebb Szondi György szívéhez. De rögtön rájövök, hogy a folyóiratában így is sok helyet szentel a lengyel kultúrának. És ezért is nagyon hálás vagyok neki. Kívánom, hogy további sok szép sikert érjen el új életútján.

Kedves Barátom, küldetésed itt nem ér véget. Tovább kell menned a napos úton. És vezetned rajta olvasóidat és szerzőidet. Továbbra is őrködnöd kell a világ azon értékei felett, amelyeket veszély fenyeget.

Stanczik-Starecz Ervin

Ezernyi tollforgató a virágoskertben

Igaz-e, hogy honunkban az irodalom halottai mélyebben vannak eltemetve, mint máshol e világon? Már jó Babitsunk is tépelődött e kérdésen, imigyen egy platformra hozta Komjáthynkat Shelley-vel. És jól tette a poeta doctus. Amink van, azt merjük megmutatni egymásnak és a világnak! S tesszük-e? Vagy mindent bízunk időre és emlékezetre, mint rég-kezdetkor? Ez utóbbinak erősebb a húzása ma is. Legalább az egymásnak kalapot emelő auctorok társalkodhatnának egymással…

A 21. század első negyedében a magyar irodalom égboltozatán 22 esztendeig világított egy Napút nevű planéta, ami a korfelfogáshoz képest retrográd irányban forgott. Minden leszállópályát megnyitott a tehetséges fiatal vagy már érett korú művészek, tudósok, gondolkodók előtt.

Visszapillantva, látom Vitézt, ki korától messze előbbre futott, s bolondnak vélte azt, magával együtt, ki poétává lett Magyarországban. Vörösmarty és szabadcsapata a forradalom bukásának keserűségébe hullt. Reviczky, Komjáthy, Ady Hortobágyon senyvedő pálmafaként sínylődött a száraz közönyben és értetlenségben. De manapság látni az eget? Kis sziporkák, augusztusi hullócsillagok, némi derengés Csaba királyfi csillagösvényén… A legnagyobb baj, hogy nem váltanak jeleket egymással a kék, fehér, sárga fényű csillagok, sem a kisbolygók. Süket csönd honol abszolút nulla fokon, és óriás erejű vákuum fojtogat minket az irodalom kozmoszában.

A Napút aszteroidáján mindenki megvethette lábát. Kis égitestként tűnt fel, mégis volt légköre, s a felszínén sok-sok szín. Időnként virágba is borult.

Szondi György virágoskertjében, fiorettijében megpihent a kamasztollú, csendes dekadens, fejjel lefelé író avantgárd; Emmauszba úszó Jézus-scriptor; piktorok, bálnacsonttal rajzolók, homokfúvó szobrászok, kőbe arcot kövezők, pápaszemes magiszterek, kihalt nyelveken tudók, haiku-varázslók, szonett-szövögetők. És nem is oly ritkán beszéltek egymással. Nem kommunikáltak, nem információcserét folytattak! Beszélgettek, kvaterkáztak, diskuráltak, uram bocsá' – pletykálkodtak. Kortyoltak hozzá kevéske szekszárdit vagy csopakit, aztán elégedetten leültek barokk zenét vagy Brahms izgatott hegedűjátékát hallgatni, s nézték a világmindenséget a nagy, színes ólomüveg ablakokon át. Igen, ott, ahol a Batthyány család egykoron imádkozott…

Mára, a hatezer éves sumer ékírásból – melyet finomra csiszolt, háromszög alakú kalamusokkal húztak nagy gonddal, hozzáértéssel az írástudók – csupán egy elektromos jel maradt a képernyőn. A fejlődés utat tör! Már nem lehet látni egymás mellett görnyedő scriptorokat, színezőket, iniciálé-mestereket. De nem látunk írókat, költőket sem, akik heves vitát folytatnak a vasárnapi számban megjelent tárcanovelláról vagy tanulmányról, mely minden konvenciót sutba dob, mégis nagyszerű.

Huszonkét év alatt ezernyi tollforgató tűnt fel a Napút hasábjain. Mennyi mű, mennyi gondolat!

Tíz év múlva tán eljön az okos gépek új nemzedéke: az *okos irodalom*. Ledőlsz a pamlagra, elmondod, milyen kedved van, s állapotodhoz szabott gépi szövegekből kapsz butuska, nyafogó, giccses, negédes, izgató, megható turmixot, amitől elandalodsz. Arcodon leírhatatlan elégedettség terül el, s belebuksz az öntudatlan lebegésbe, mint hízott légy a meleg szilvalekvárba. Ez nem utópia: ez a diffúz, amorf irodalmi kocsonyás maszlag már rég folyik be a kéményeken, a rosszul záródó ablakokon, belecsúszik a tányérodba, s elveszi az étvágyad.

Szondi György virágoskertjében, fiorettijében megpihent a kamasztollú, csendes dekadens, fejjel lefelé író avantgárd; Emmauszba úszó Jézus-scriptor; piktorok, bálnacsonttal rajzolók, homokfúvó szobrászok, kőbe arcot kövezők, pápaszemes magiszterek, kihalt nyelveken tudók…

E megriadt időben jó volt itt a Napút kertjében, gyöngykavicsos, girbegurba ösvényeken, hatszirmú hexameterek, szapora szívverésű anapesztusok között, ahol a táj mindig új színt kevert.

Most megpihentünk, s közösen kiraktuk a tízezer kavicsos mandalát, de nem volt szívünk eltörölni, égi madarakra bíztuk, csipdessék fel a magokká vált köveket.

Suhai Pál

Napútravalóval

Különös módon, a Nap útján jövök én most, a Napútén, melyről az immár huszonkét éves folyóirat borítója Fazekas Mihály-idézettel vall: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak." Ebben az esetben valóban szélességről beszélhetünk, hiszen főszerkesztőjének, Szondi Györgynek mindvégig föltett szándéka volt a kortárs irodalmi és művészeti irányzatok párbeszédbe hozása, az „egyedül együtt jobb" jelszóvá nemesedett törekvése. (Egyszerre besorolható így folyóirata a nyitva- és zárvatermők millióévnyi botanikai törzsébe.)

Ráadásul és a magyar folyóirat-irodalomban szinte példátlan módon a tematikus szerkesztés elve alapján. Mindegyik száma külön szín – hogy néhány példát is emlékezetünkbe idézzek, olyan témákról, mint amilyen az egyes hazai nemzetiségek kultúrájáé, a szárszói találkozóé, a Gulágra hurcoltak gyermekeinek sorsáé, a nagy háborúé (az első világégésé), vagy ettől éppen nem függetlenül Raszputyin meggyilkolásának geopolitikai indítékaié (ez utóbbi ugyan mellékletében). Huszonkét év (az ideivel immár a huszonharmadik) alatt évi tíz számmal (az évi tíz számmal!) számolva több mint kétszáz téma, valóságos enciklopédia. A Nagy Magyar Enciklopédia! S még olyan kuriozitások is, mint évente a jeles het-

venesek, a teljesítményükkel kitűnő hetvenévesek bemutatkozása és köszöntése. S mindegyik lapszám mellékleteként a Káva Téka sorozatban egy saját ISBN-számmal is rendelkező, külön könyvnek számító füzet. Rendszeresen pályázatok is, csupán példaként említve ezt is – az évről évre megrendezett haiku-pályázatok vagy a versfordító-versenyek. A díjakról már nem is beszélve. A továbbiakról, még-mindiges könyvkiadói tevékenységéről egyenesen hallgatva (!) (a Cédrus Művészeti Alapítvány nem egy meglepetés-opusáról). „Még-mindiges": a Napút mellett a Napkút Könyvkiadó 2016-ig történő, több száz könyvre rúgó működtetése. Is. (Közben pedig – erről már szó se essék (!) – a Napút Online pályára állítása.)

Népes szerzőgárda, komoly szerkesztői háttértevékenység és mindezek szolgálatában és szervezésében a főszerkesztő, a mi Szondi Gyurink több mint két évtizedes áldozatos munkája. Mit munka – mánia, a hátizsákban cipelt szellemi dugáruk mániája és mániákusa. Gondviselés-csempész, irodalomszeretet-orgazda, szépszó-zugkereskedő!

S amiről eddig oly kevés szó esett: a Napút mint műhely – évek óta munkahelye több tucat, több száz alkotónak. Mindeddig úgy tudtuk, határozatlan időre szóló szerződéssel. Mára azonban rövidlátásunkban meg kell világosodnunk – időnk lejárt. E földi téreken nem lehetséges „örök". (Noha öröklétre születtünk, halnunk muszáj.) Érvényes ez a Napútra is. Spiritus rectorával együtt szedelőzködhetünk mi is. Vigasztalhatnánk magunkat bármi mással? Folyóirattal? Öncsalás lenne. Veszteségünkben a bizonyosság: Napút csak egy volt, és többé nem lesz már soha. „Szegény a forgandó, tündér szerencse, / hogy e csodát újólag megteremtse." „Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer. / Hol volt, hol nem volt a világon, egyszer."

Kívánom, éppen ez, ismételhetetlensége, visszázhatatlansága adjon öntudatot és erőt mindnyájunknak az elkövetkezendőkre. Mindannyian a Nap útján jöttünk – menjünk is hát ezen tovább. Vigyük tarisznyánkban útravalóul hamuban sült pogácsáját!

Surján László

Napútnyugta

Mostanában gyakran gondolok arra, milyen is lesz odaát. Az ember nyolcvan felé ballagtában jól teszi, ha ezzel is foglalkozik. Aprócska mulasztás, hogy nem hatvan-hetven éve teszem. Manapság az emberek szinte csak a kétfarkúaktól hallják: (ingyen sör és) örök élet. Édesapám vezetett rá még gyerekkoromban, hogy a biztonságot az jelenti, hogy feltételezzük: van Isten, és van örök élet. Ha tévedünk, semmi baj. De fordítva, akkor… Ratzinger is ezt tanácsolta a modern embernek: tételezd fel, hogy van Isten.

De miért hozom elő ezeket a gondolatokat? Van kapcsolat az ember halála és egy folyóiraté között? Eszmefuttatásomat az a hír váltotta ki, hogy a Napút is elérkezik a maga nyugtához.

Mikor hal meg egy folyóirat? Meghal-e, ha nem jelenik meg többet? Aligha. Ülök az íróasztalom előtt, és a képernyőmre hívom azt a folyóiratot, ami bizonyos szempontból meghatározta a XX. századot. Utolsó száma születésem évében jelent meg. A Nyugat. Ha kinyitom, mindig találok benne figyelemre méltót. A legutolsó számában például Vas István írását, amelyben maró gúnnyal ír a Népszava kulturális rovatáról. (Megfontolandó volna mai kultúrharcaink idején is.) Él a Nyugat, vagy holt? Költői a kérdés.

Most persze a Napútról van szó, amit nemcsak a név kezdőbetűje köt össze a Nyugattal. Vállalom a párhuzamot, még akkor is, ha ezzel többek szemében szentségtörést követek el. Pedig nem. A Nyugat sem tökéletes, és a Napút zöme is maradandó.

Akárhogy kerülgetem a forró kását, csak ki kell mondanom: hiányozni fog a Napút. Első helyen nem is a Charta XXI rovatot fájlalom, pedig nagyon jólesett, hogy megbékélést kereső gondolataink helyet kaptak a lapban. (Helyet kaptak? Nem, megtalálták a helyüket.) Ami pillanatnyilag pótolhatatlan veszteségnek látszik, az a Közép-Európát átfogó, kultúrát közvetítő szerep. Régiónk megbékélésének záloga.

Lejárt közhely, és nem is igaz, hogy senki (semmi) sem pótolhatatlan. Ugyanis mindenki pótolhatatlan. A Napút maga aligha bukkan fel újra más névvel és más formában. De most, Napútnyugta közeledtén, mégis mondanunk kell valamit. Reményt vagy vigaszt. Amit tudunk, csak kósza hír. Egy szándék: eddig volt. De még nem nyomják az utolsó számot. Még változhat a szándék. Még Józsué, aki megállította a Napot, megállíthatja a nyugtát is. De ha nem így lesz, ha a Napútra is vonatkozik, hogy van eleje, közepe és vége, ezt is el kell fogadnunk. Így válik értékelhetővé a szerkesztői teljesítmény. Szakdolgozatok sora születhet, s a mű nem könyvtárak mélyén porosodik, hanem megkerülhetetlen forrása lesz a mi sajátos világunknak. Örök tapasztalat, hogy örökösök mindig vannak. Ha ez a fejezet lezárul, mint mű értékelhető egész lesz, régiónk megismerésének vágya búvópatakként valahol majd a felszínre tör. Hogy tudatában lesz-e annak, hogy örökös, vagy ifjonti hévvel újítónak képzeli magát, egyre megy. Tágabb lesz a horizontja, mint nekünk, hisz óriások vállára állva néz szerte a világba. Ez a remény. A vigasztalás pedig: nem a napnyugta a legszebb a Balatonon?

2019

Szabó Palócz Attila

Szondi Gyuri legjobb sofőrje voltam

Határozottan állíthatom, hogy a feketepiac tőzsdéjén a Napút a legmagasabb értéken jegyzett folyóirat. Ha részvényei lennének, csak úgy kapkodnák azokat a brókerek – bár, könnyen lehet, hogy ezeket a feketepiacon inkább dílereknek nevezik.

Ki a kedvenc Napút-dílered?

A sok-sok évfolyamból pedig a kárpátaljai számot mérik leginkább aranyárban.

Vannak még fotóim 2014 szeptemberéből, ahogy ott állunk a régi családi autónk mellett a Vereckei-hágón, az emlékmű melletti kis parkolóban, Babics Imre, Prágai Tamás, Vári Fábián László, aki a házigazdánk, a vendéglátónk volt azon az utazáson, és jómagam. Szondi Gyuri nincs a képen, mert – mint mindig – most is ő fényképezett. Még a rendszám is tökéletesen látszik a felvételen: MLE-017. Ezt a kocsit azonban ma már csak ilyen régi fotókon láthatom.

Akkoriban én még nagyon sokat szaladgáltam Kárpátaljára, mert néhány évvel korábban egy nagyon lelkes és fontos fiatal társasággal ismerkedtem meg ott a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság köré csoportosulva, és többükkel is – merem remélni: sokukkal – azóta is tartó és még sokáig fennálló barátságot sikerült kialakítanunk. Ha csak tehettem, jöttem-mentem hát, ezeknek az utazásaimnak pedig igazából a koronavírus-járvány vetett véget néhány évvel később; reményeim szerint csak átmeneti jelleggel. Viccből ugyan, de ők meg tiszteletbeli kárpátaljaivá fogadtak engem, amit egy ott, náluk, az ungvári Intermix Kiadó gondozásában megjelent verseskötettel is megpecsételtünk, és mindezt, mi tagadás, igen nagy megtiszteltetésként éltem meg.

A következő évben jött ki a Napút Kárpátalja-száma, én meg épp egy újabb utazás előtt álltam, egy irodalmi találkozón kellett volna részt vennem, sőt fel is szólalnom Beregszászban. Szondi Gyuri megkért, vinnék már ki példányokat a lapból az ottani szerzőknek, barátainknak, amit persze gondolkodás nélkül szívesen el is vállaltam. Bár az ukrán vámosok éppenséggel nem állnak olyan hírben, mintha nagyon szeretnének nagy mennyiségű magyar könyvet, folyóiratot, újságot látni a csomagtartóban – és főleg nem hivatalos szállítólevél nélkül –, de úgy voltam vele, hogy kit érdekel, ha gond lesz, hát majdcsak kidumálom magam valahogy. Szokás szerint. El is mentem egyik nap Szondi Gyurihoz, a folyóirat főhadiszállására, a közeli raktárban pedig feltöltöttük a csomagtartómat Napút-példányokkal, nem is tudom már, pontosan mennyit pakoltunk be, de talán két-három nyomdai csomag lehetett. Ha tehát ezt darabjában ötven példánnyal számolom, az nem kevés…

Utána pedig munkába mentem: akkoriban még a Magyar Hírlapnál voltam (lap)szerkesztő, a Thököly úton működött a szerkesztőség. Lapzárta után, olyan este tíz óra tájban parkoltam le ferencvárosi otthonunk előtt, mint aki

jól végezte dolgát. Még egy munkanap lett volna hátra az utazásig, tehát már inkább Vereckén, Beregszászban, Váriban, Munkácson járt az agyam, semmint a bel- vagy külpolitikai, esetleg a gazdasági vagy a sportrovaton. Csakhogy másnap reggel, amikor feleségemmel munkába indultunk, a kocsinknak hűlt helyét találtuk a ház előtti parkolóban. Épp valami munkálatok folytak a környéken, hatalmas munkagépek, földtúrások mindenfelé, az első gondolatunk ezzel összefüggésben tehát még az volt, hogy útban lehetett az autó, ezért a munkások áthelyezték valahová a közelben, ahol talán kevésbé lehet zavaró a jelenléte. De aztán már egyre elkeseredettebb arccal szaladgáltunk körbe-körbe, kérdezgettük a portást, az éjszakás műszakot, de nekik meg aztán végképp fogalmuk sem volt semmiről. Lassan szembesülnünk kellett azzal – és saját magunk előtt is beismernünk –, hogy ellopták az autónkat. A rendőrséget hívtam:

– Kocsilopást szeretnék bejelenteni!

– Folyamatban van az esemény? – kérdezett vissza egy unott férfihang.

– Nem, azt hiszem, ezt már rég befejezték.

Hát akkor ők már ki sem jönnek, esetleg nézzem meg ott, ahol előző este leparkoltam, hogy találok-e lopásra utaló nyomokat, festékdarabkákat, egyebeket. Bármit, amit a helyszínelőknek esetleg érdemes lenne rögzíteniük… Nem, nem találtam, így hát be kellett mennünk az őrszobára, hogy legalább egy kicsit felkeltsük az érdeklődésüket.

Amikor azt kérdezték, hogy voltak-e értékeink az ellopott kocsiban, bediktáltam azt a száz-százötven példánnyi Napút-számot is, amit Szondi Gyurival pakoltunk be a csomagtartóba. Erre pedig a kedves hölgy felhúzta a szemöldökét. Így kerültek hát a feketepiaci börzére, arra a bizonyos Napút-tőzsdére a magasan jegyzett Kárpátalja-számok. Azért, mondjuk, tényleg megnéztem volna a kocsitolvajok képét, amikor rájöttek, hogy a csomagtartóban többcsomagnyi irodalmi folyóiratot sikerült eltulajdonítaniuk.

Talán mondanom sem kell, hogy az egész rendőrségi procedúra teljesen hiábavaló volt, időpocsékolás az egész, nem az első, de tulajdonképpen már a nulladik pillanatától fogva is, hiszen sem a Napút-példányoknak, azoknak a bizonyos – akkor még érintetlen, extra szűz – nyomdai csomagoknak, sem az autónknak semmi nyomát nem láttuk azóta sem, sőt, később még a biztosító is alaposan átvert bennünket.

De nemcsak Kárpátaljára utaztunk, ezzel a kocsival jártuk be Szlovéniát is, Szondi Gyuri legjobb sofőrje voltam, vajdasági körutunkra Bognár Tóni fuvarozott el bennünket, Újvidékre pedig Toót-Holló Tamás vitte le a társaságot.

Prágai Tamás (1968–2015) azóta már nincs velünk, még abban az évben örökre itt hagyott bennünket. Nem egész egy évvel a kárpátaljai utazásunk után halt meg. Marad az emlék, ahogy ott ültünk Váriban, azon a sorsszerű balkonon, vendéglátóink otthonában, a jóízűen elfogyasztott vacsora után, helyi *(házi…)* pálinkát kortyolgatva. Bele a hajnalba. Tamást akkor sikerült is őszintén megdöbbentenem egy gesztusommal, de erről már majd máskor, nehogy a világ legrátermettebb kritikusának megint kettőt kelljen majd véletlenségből lapoznia…

Tény azonban, hogy ezek az utazások – az együtt töltött időben foglalt *(az együtt töltött időbe kódolt…)* kimerítő beszélgetések révén – őszinte szeretet-

ben igazi és mély barátokká kovácsoltak bennünket. Mindenkit, aki valaha is beült abba az ellopott autóba. Volt ugyanis annak a személygépkocsinak egy ilyen jellegű mágikus hatása, amit szerintem még Stephen King is megirigyelhetett volna. S ha mostanság mi, mindnyájan, akik ott voltunk ezeken a kalandtúrákon, újra behuppanhatnánk azokra – vagy éppenséggel más, de mégiscsak hasonlatos – ülésekre, eltávozottaink szellemisége is ott élne velünk abban a légtérben. Békességben és felszabadultságban.

Igen, s jó lenne azt hinni, feltételezni, hogy a tolvajok nem is a kocsi miatt, hanem a Napút-csomagokért csaptak le ránk…

Hiszen mennyivel felemelőbb érzés lehetne!

Szakolczay Lajos

Ami más folyóiratban nincs

Az ég derekán keresztül valami fénylik. Hihetetlen erővel. Mi más volna az, mint a Napút. Szondi Gyuri szüleménye. Vele kel, vele fekszik, lehet, hogy már meg is kérte a kezét. Mindannyiunknak ilyen menyasszonyt kívánok! Csecseset (26 500 nyomtatott oldal), farosat (130 Káva Téka-füzetmelléklet), mert tudja az értékét, önmagát pirospozsgásan kínálót (1600 színes képzőművészeti oldal).

Amelynek a fénye, fanyar borral és dióval kínálva a delikvenst, a szemünkbe süt. Kohómeleggel izgatva-táplálva a látásközpontot; még az is észreveszi a dinamikus sugárzást, akinek nincs kedve szellemi dolgokkal bíbelődni. Mert a húsz év, amióta létezik a Szondi-körtánc, a szívünkbe mart. Eget és földet passzított egymáshoz, a hazát és a nagyvilágot szólította a parkettre.

Város, falu, fiú, lány, napkelte és alkonyat, történelem, szociológia, néprajz, ökológia, pedagógia, mitológia, csillagászat, várostervezés, építészet, politika, szabadságharc, 1948, 1956, gulágok, évfordulók, mártírok, kézművesek és filozófiai szállongók, irodalom, képzőművészet, színház, zene, sport, kisebbség és többség, széppróza, vers, esszé, kritika, vallomás, panaszolkodás, ennek-annak dicsérete, Közép-Európa és Kelet, hazánk és Nyugat, hexameter és haiku, nyújtott és rövidített (akárcsak egy jó szabásminta), magas és alacsony, piros is, és fehér is meg zöld is, a megannyi bolgár színről nem is beszélve, és még ki tudja, mennyi határtalan küzdelem, öröm és bú, bűnmegvalló jóság utazik a Napút nevű batáron (érzékelésünk űrhajóján). A kalauz nem csenget, örök a folyam!

Szondi Gyuri fáradtan, de égő szemmel jön a hátizsákjával, ki tudja, mely Himaláját bebarangolva, és hozza nekünk a tudást. Az örömet, a hívó szót. Ezren, tízezren, százezren dicsérik nem mindennapi, csak az őrültekre jellemző munkáját. Mert volt-e a honban olyan intézmény – a *Ki kicsoda* évekkel ezelőtt megszűnt –, amely magához ölelte, szavukat is meghallgatva, a hetvenéveseket? A Napút, dokumentumhűsége elsőrangú, megtette. Szolgálva az oly sok helyről hiányzó emberséget.

A sosem hivatalos Napút, a munka meghozza gyümölcsét, egyszer csak *hivatalos* lett. Megkerülhetetlen. Ami más folyóiratban nincs, az mind benne van. Kiegészítő és teremtő szelleme letagadhatatlan. Sokunknak akkor nyújtott menedéket, amikor dörgött az ég, a folyók visszafelé kezdtek folyni, a ragacsos földbe beleragadt a csizma.

A korán eltávozott Prágai Tamást siratva, hadd soroljam föl azoknak a nevét, akik rovatokat, szövegeket gondozva Szondi Gyuri munkatársaként rengeteget tettek azért, hogy a húszéves Napút a legszebb arcát mutassa. Bába Szilvia, Babics Imre, Balázs Géza, Bognár Antal, Elek Szilvia, Hlavacska András, Kovács Ildikó, Sebeők János, Szondi Bence, Toót-Holló Tamás, Wehner Tibor.

Előttük is kalapot emelünk, hiszen azért munkálkodtak, hogy a fény még fényesebb legyen.

Isten éltesse a Napút gárdáját, Isten éltesse mindannyiunkat!

2018

Szalai Lajos

Egy elnyűhetetlen irodalmár köszöntése

Szondi Györgyöt és életművét, a Naputat méltatni egyáltalán nem könnyű feladat, főleg ha ezt ilyen vagy olyan alkalmakkor már megtette az ember. Hosszú fejtörés után nem találtam jobb megoldást, mint hogy visszanyúljak két korábbi verses köszöntőmre, amelyekre nyilván sem ő maga nem emlékszik már igazán, sem pedig mások, főleg hogy az egyik vers nem is volt széles körben publikus. Kurtítások, betoldások, nem jelentéktelen aktualizálások ellenére maradtak átfedések e két tételes köszöntő és az „alapművek" között, de én ezt inkább felvállalom, mintsem hogy valamilyen, a Gyuri által is jól ismert formavilágomtól idegen életműméltatásba és -elemzésbe bocsátkoznék. Biztos vagyok benne, hogy „laudációm" ilyen köntösbe való bújtatása a „Mindigderű-vel" kritériumnak is a legmesszebb menőkig megfelel.

1. tétel

Ki is lenne oly oktondi,
és ne tudná, hogy a Szondi
fenn lakik a fényes Napban,
s otthon érzi magát abban.
Jelet tett, mi arra mutat:
kiépített egy Nap-utat,
mely sok szódarabból áll,
min a filosz bizton jár.

Közben ő odafent várja,
hogy az ajtót reá tárja
sok barátja, ismerőse
(korunk számos fura hőse),
költőtársa, tanítványa,
emberfia, emberlánya.
E kényelmes szókövezet
kanyargós és általvezet
sok országon, mezőn, tájon,
hogy könnyedén rátaláljon,
ki a betűt szépen rója:
anyanyelvén versben szólva,
vagy prózát és drámát ír,
s más nyelvekkel is elbír.

A nyelv lehet dán vagy bolgár,
vagy más, min írt tollnok polgár
– lefordítják, átültetik,
s étkül Szondi elé vetik.
Ő maga meg nappal-éjjel
csemegézget boldog kéjjel
mindabból, mi fűn-fán terem,
s mit kiagyalt az értelem.

Bajban vagyok – be kell valljam:
Úgy rám jött e rímes hajlam
zengeni a Szondi ékét,
hogy még nem látom a végét.
Ezért aztán úgy találom
– egy életem, egy halálom –,
jobb, ha roppant bátor leszek,
és itt nyomban pontot teszek.

2. tétel

Túl immár a hetvenötön
Szondi Gyuri feláll s köszön,
búcsút int – mily kár és bánat –
papírlapos Napútjának.
Illene most laudálnom
szép szavakkal, és kívánnom
fűt-fát s minden jókat neki,
ám ezt bárki megteheti,
de nem én, ki míves, mázas
széptevésben alig jártas.

Nos, előttem a feladat,
mitől szívem ki-kiakad,
mert ha szépet, kellemeset
nem a tisztem írnom Neked,
akkor bizony más kell ide!
Jöjj hát, ötlet, jöjj izibe'!
De csak nem jön, elönt a pír:
vigyorog az üres papír!
Mi jött rá a gyors eszemre?
Csődöt mondok szégyenszemre!

Ám de mégis, megjött – végre!
Hálával nézek az égre,
mert az ötlet remek hiszen,
s tetszeni fog, bizton hiszem:
ahelyett, hogy javad kérjem,
azt írom le, mi *ne* érjen:
Mily szép lenne – s milyen csodás –
egy elmaradt találkozás
mindenféle *lógusokkal*
– nem minddel, ám elég sokkal.

Ilyen lény az *uro*lógus,
s a *gasztroentero*lógus,
ne hívjon a *pszicho*lógus,
ne lásson *kardio*lógus,
kerüljön *neuro*lógus,
akár a *pulmono*lógus,
ne kelljen *dermato*lógus,
s főleg ne *geronto*lógus…
Hosszú a sor, nem folytatom,
úgyis érted gondolatom.

De más legyen a metódus,
ha egy kerge *filológus*
kerül eléd, s nyomban versel,
meg-meglep egy bolond verssel
születés- vagy névnap táján,
vagy Szilveszter éjszakáján.
Nézd el néki bökverseit,
a kínrímek keserveit,
s koccints véle szilvalével,
kóserral vagy kereszténnyel!

Élénk fejtöréseim közepett eszembe jutott, hogy ugyancsak méltatlan dolog lenne a részemről, ha a Szondi György által vezetett Napút-műhely Heted-hét-díjasaként nem rónám le valahogy a hálámat, magyarán, meg kell lepnem

őt valamilyen fordítással, ami igen közel áll bolgarista szívéhez. Választásom a bolgárok Vazov-nagypapája, Ivan Vazov (1850–1921) egy olyan versére esett, amely eleddig még sosem szólalt meg magyarul, így Gyuri számos versfordítása között sem szerepel.

Ahogy ült magában, hűs diófa-árnyon,
rongyos kis bojtár tűnt szemem elé –
tekintete siklott elnyűtt olvasmányon.
– Mondd csak, mit olvasol, kedves kis barátom?
– Olvasom: á, bé.

Olvass, olvass! Csodája az égnek
eme ősi eszköz, nyújtsd kezed felé,
holtakat feléleszt, elmét ad az épnek,
újabb Nap, mit isten alkotott a népnek:
Olvass: á, bé!

Olvass! Hisz ettől lesz látása a vaknak –
e forrásba egész világ merít belé –
ki él vele, ingyen busás díjat kaphat,
arany és a gyémánt mögötte maradhat:
Olvass: á, bé!

Igen, a Nap maga. S jobb, ha szégyenkezel,
ha élve temeted magad dús köd mögé!
Olvass, hisz általa új teremtmény leszel,
ki harcot, akadályt erős szívvel veszel:
Olvass: á, bé!

Kicsi vagy, de tett vár – ne húzódj sarokba –
tett nélkül semmi nincs – most, sem eddigelé!
Építs a tudásra és izmos karodra –
sikerrel foghatod szerencséd marokra.
Olvass: á, bé!

Szalay Károly

Szondi

Hatalmas múltja, hagyománya, értékőrző szerepe volt és van kultúránkban a folyóiratnak. Nem megyek vissza a távolabbi múltba, csak a tizenkilencedik századba, 1890-ig. A Hét című folyóiratig, a Nyugatig, az Új Időkig, a Kelet Népéig. Rövid átmeneti megroppanásig a kommunizmust is kiheverte a folyóirat-kultúránk, s a puha diktatúra idején is betöltötte egyféle szerepét. Napjainkban pedig,

ha nem is lett minőségileg jobb, elsöprőbben más és újszerű, de változatlanul sokarcú és értékes, az irodalmi élet egyik forrása. Ebből a sokarcú folyóirat-életből a kiemelkedők közé tartozik, színvonalával, eredeti szellemiségével és mondhatni, hősies életben maradásával Szondi György lapja. Minden folyóiratnak megvolt a maga kiemelkedően fontos szerkesztője, akinek szellemisége karakterizálta a kiadványt. Szondi György folyóiratára ez kétszeresen is meghatározó. Egyfelől Szondi nem a hivatalossághoz vagy a klikkekhez kötődő értékrendet vette figyelembe, hanem az értéket, az újat kereste. Vagyis létezése első pillanatától kezdve a szó jó értelmében független volt. Másodjára az ő folyóirata nemcsak papíron létezett, hanem élőszóban is. Az egyes számok bemutatására a Napút alkotói és olvasói estéken gyűltek össze, a Nyugat-estekhez hasonlóan, és attól mégis eltérő karakterrel, mert volt valami családias hangulata is ezeknek az összejöveteleknek, úgy is mondhatnám, szellemi piknik-jellegük volt.

Szondi György nyugdíjba vonul, ami a lapszerkesztést illeti. De csak a nyomtatott formában megjelenő lapot illetve. Azt az irodalmi ízlést, szellemet, amit Szondi lapja képvisel, végül is nem lehet nyugdíjazni. A magyar irodalmi élet – és az irodalomtörténet – tovább élő értéke marad.

Szappanos Gábor

Mindig szerettem a Napútba írni, akár rendelt, akár kéretlen anyagról volt is szó. Megnyugtató volt az érzés, hogy minőségi lapba és értő kezekbe kerül az iromány-om. A főszerkesztőtől a szöveggondozóig mindenkinek az ízlésében és szakmai tudásában megbíztam. Örülök az együtt töltött évtizedeknek, és előre elszomorít, hogy egy kiváló, sajátos jellegű irodalmi lappal megint kevesebb lesz.

Isten veled, Napút, Isten veletek, naputasok!

Száraz Miklós György

Panegirikusz

Így szólt az égi prófécia: „Te leszel a világ legnagyobb Napút szerkesztője."

És lőn.

Bele is őrült, szent őrülettel, mint elődje, a csavargó festő.

Veszélyes út a Napút, örökké járatlan, még ha jártak is már rajta: biztosan megégeti magát a megszállott, aki rámerészkedik.

Asztrálmítoszi értelmezés szerint Szondi kos, igazi faltörő. Március idusán született, a felkelés és forradalom napján, a lázadás és a szabadság napján, 1946-ban, amikor már eldőlt minden, és amikor még senki sem tudta, hogy már minden eldőlt, Paternionban, még Pannóniában, de már nem Hunniában. És akkor még a név is! Melyre visszasüt – igen-igen, a Nap süt vissza, az ádáz tusáé.

A csillagászati, égi Napút, mint tudjuk, látszólagos. Nem úgy a kozmikus Napút, mely valójában a szellem útja az ébredéstől a megvilágosodásig.

Szabad levegő, szabad tér, plein air és megvilágosodás – ez mind (volt, van és lesz) a Napút.

Eh! vége mikor lesz? kifogyok-e már dicséretiből az otromba gyaurnak?

Végül annyit: ragyogásod ormai híján szegényebbek leszünk.

Székely András Bertalan

Babérlevelek koszorús fejre

Igaz, tavaly volt már a Napút két évtizedes születésnapja, de a dicséret talán nem vesztette el az időszerűségét.

Hadd kezdjem azzal, hogy Szondi Gyuri barátomat a 80-as évek közepe óta ismerem. Jómagam az Országos Idegennyelvű Könyvtár jogelődje – az akkori Állami Gorkij Könyvtár – nemzetiségi kutatócsoportjában dolgoztam, ő pedig a világirodalmi osztály oszloposa volt. Mint kimagasló tudású bolgaristát ismertük már akkoriban, ugyanakkor nemcsak ezért, hanem a szerénysége és a sokszor avantgárdba hajló humora miatt is szerettük. Azóta figyelem a pályafutását a maga szófiai magyar lektori, vendégtanári, Magyar Kulturális Intézet igazgatói, lapszerkesztői és könyvkiadói sokoldalúságában. Sokan tudtuk róla azt is, hogy Bulgáriában Djord Szondi néven jelennek meg bolgár nyelvű versei, írásai, kötetei, az ott élő, irodalmat szerető emberek a saját költőjüknek tartják. Félezernél több bolgárul megjelent tanulmánya, cikke, interjúja feltétlen tiszteletet érdemel.

Nemcsak könyvtári kollégaként álltunk kapcsolatban, hanem szorgos olvasója – időnként szerzője – is voltam az általa szerkesztett PoLíSz-nak és a Napútnak. Utóbbiban legelőször mint a szlovéniai magyarok s a hazai szlovének kutatóját kért fel, hogy társszerkesszem a VI. évfolyam 9. tematikus számát, amely a *„Szlovénia, szlovének”* címet viselte. A 2004. novemberi folyóiratszám talán először irányította rá a figyelmet kis hazánkban eme szomszéd népi irodalomra s a határ két oldalán, kisebbségi sorban élő nemzetrészek históriájára, kulturális, azon belül irodalmi értékeire. Örömmel jelentkeztem írással a Napútnál később is, pl. a kortárs román irodalom egyik szellemes regényének a magyar fordítása kapcsán.

Később, amikor a nemzetiségek kultúrájával foglalkozó minisztériumi tisztviselőként módom nyílt a döntések előkészítésére, igyekeztem elősegíteni, hogy a Napút különböző nemzetiségi tematikus számai támogatásban részesülhessenek. Így évente más-más nemzeti vagy etnikai kisebbség s egyben anyanemzetének a szellemi hozadéka kerülhetett reflektorfénybe, s eddig ismeretlen vonásokkal gazdagodhatott a magyar olvasó róluk alkotott képe. Kimagasló jelentőségű az a kezdettől felvállalt kulturális hídépítés, amit a Napút ezen a téren is letett az asztalra. Nem véletlen talán az sem, hogy Surján László doktor Charta XXI mozgalmának a rendezvényein is rendszeresen jelen van a

Főszerkesztő, sőt évek óta helyet is biztosít a folyóiratban a közép-európai megbékélés ott született írásainak. 2015-ben méltán érdemelte ki a Jean Monnet-emlékérmet.

Felbecsülhetetlen kincsestár számomra évről évre a *„Jeles hetvenesek"* már-már lexikonszámba menő kötete, amely nem csupán a szűkebben vett szépirodalom, hanem a legkülönbözőbb tudomány- és művészeti ágak hazai művelőit is számba veszi, magyarokat s nem magyarokat egyaránt.

Értékesnek tartom, s alkalmasint forrásként is használom az immár 130-at meghaladó Káva Téka füzeteit. Részemről eladdig ismeretlen vagy jól ismert írástudók kiváló munkái kerültek ezáltal a kezembe.

A Napkút Kiadó jó néhány kötete nem kevésbé a polcomon sorakozik, s szükség esetén kézbe is veszem, lett légyen szó a *Magyar kulturális kalauz*ról vagy a az *Ómúltunk tára* c. őstörténeti sorozatról. Utóbbi szerkesztőjét, a sokoldalú Csáji László Koppányt is Szondi György révén volt szerencsém megismerni.

Emlékezetesek számomra a mindig igényesen megszervezett Napút-estek, ahol a testvérmúzsák – irodalmi művek színművészek általi előadása, a zene- és képzőművészek – együttesen vonják a bűvkörükbe a jelenlévőket. Újabban a naputonline.hu-t is egyre többször s örömmel nyitom meg.

Olvasóként köszönöm tehát a szerkesztőség és a tanácsadó testület egészének az egyenletes színvonalú és értékközpontú munkáját, nem kevésbé pedig, hogy hónapról hónapra kézbe vehetem a Naputat. Tartson meg benneteket a Teremtő még sokáig együtt, s ebben a nyitott, a teljes Közép- és Kelet-Európára kitekintő szellemiségben!

2019

Széles Klára

Ars poetica és életpoétika

A lap évkönyvében enigmatikus helyen található kiemelés: *„Az igaz ember a nap útját járja, tartja a keleti mondás."* S ha figyelemmel kísérjük a Napút egyedi szerkesztési elveit, megpróbáljuk rekonstruálni laptársaitól alapvetően megkülönböztető jellegzetességeit, ugyancsak eligazító, közös jegynek mutatkozik az a *„szélesség"*, amely *„az ég derekán keresztül"* – feszül? Húzódik? Amelyet tehát egy *„út"*-nak kell elképzelnünk, a Nap útjának, s amely – a másutt idézett, elfogadott keleti mondással egybevetve – mintája, megfelelője az *„igaz ember"* útjának. Ars poetica és életpoétika a Napút, alkotóknak és befogadóknak egyaránt szól a „naputasság" hívása. Sőt, az orgánum folyamatosan munkálkodik azon is, hogy szándékos, véletlen alkalmakat teremtsen a naputasok személyes találkozásaira. Olyan emberek, életutak kereszteződéseire is teremt lehetőségeket, amelyek egymástól ugyancsak távol eső pályákon mozognak, aligha ütköznek, miközben tevékenységeik, kortárs voltuk mélyén ott rejlik a közös indíttatás, kitartás, életvitel hasonló lelki, etikai ösztökéje. „Találkozni jó" – szerepel a lapalapító, főszerkesztő, szellemi gazda: Szondi György biztató meggyőződése az

egyes könyvek, lapszámok – többnyire kiállítással, zenés, vetítéses műsorral, falatozással, kortyintással egybekötött – bemutatóira szóló meghívókon.

S hogy ez, a „naputasság" jegyében zajló találkozás mennyire eltér az egyéb, ismert társasági érintkezésektől – mert ennek köre a határtalanságig tágas, gazdag és gazdagítható –, arról a Napút egyik legsajátságosabb jelensége, mondhatjuk, a szerkesztő találmánya tanúskodhat ékesen: a 70 évesek nemzedékeire irányított rendszeres figyelem. Sem az irodalom-, sem a kultúrtörténetben nem tudok hasonló kezdeményezésről, holott most, megismerve, menynyire kézenfekvőnek tűnhet. Mennyire evidens, hogy 70 éves korra bizonyára beérhet egy-egy munkás élet termése, eredménye. Mennyire alkalmas távlat arra, hogy számbavételre kerülhessenek s váratlan párhuzamként egymás mellett is látszóvá válhassanak egy-egy társadalom, nemzet „jelesei", azok, akik nemcsak felesküdtek hajdan a szüntelen építő, alkotó mindennapokra, hanem a telő évtizedek során kitartóan be is váltották ezt az esküt.

2018

…még egyre csak keresve a vesztett lelki, szellemi régiót, rábukkanhattam és hullámhosszra találhattam éppen a különböző rétegekből elővillanó Napút-számokban! – Sorra olvasom és fedezem fel – friss erővel (alig merem kimondani) – pl. elsőként a Jelenits-köszöntő számot, majd sorra, egy-egy mellékletet (Liszkay Zoltán: *A hóember útja* – micsoda nagyszerű, igen fontos, társadalmi – bolygónk-féltési –, lelki mélytengeri vizekből kimentett írás ez is például!!), egy-egy újabb számot. Azokon belül is olyanféle totális, nemes, pótolhatatlan ritkaságokat, mint akár pl. a „határainkon túlról" (ott is ugyancsak speciális emigránstérből, a svéd Smulából, Frankfurtból, Oslóból…) levélben megszólaló magyarok tapasztalatait. – Hol van mindezeknek nyoma másutt, a Te publikálásodon kívül?! Álmélkodom, bámulom, s alig tudom felfogni, hogy lehetséges ilyen végtelenül sokoldalú, széles körű, tág és mély érzékenységű emberi nyitottság, felfogókészség, mint amilyen a Tiéd?! – Az, amit Te a Napútban megjelentettél, -tetsz – a világon sehol másutt nem található, Nélküled semmibe veszne!! – A magyar irodalomtörténet a Napút előtt, a Napút nélkül, s a Napúttal, a Napút idején!! – Így kívánkozik a méltó számbavétel. S ez több jóval, mint irodalom. Emberek, emberi értékek tekintélyes immár „tömegének" sorsalakulásáról, önérzetéről, önbecsüléséről, kibontakozási lehetőségéről van szó. Akikben Te ébreszted és tartod a lelket. Honnan van Benned ez az erő? Ez a képesség? Amelynek gyökere a benned, a Veled született, megnevezhetetlen fajta tehetség, adottság, lelki, jellemi áldozatkészségbe, lelkiismeretességbe, felvállalt felelősségérzetbe göngyölve. – A legkevesebb lenne az, ha legalább megnevezni, körülírni, rámutatni lenne képes az ember, ha valamennyit visszasugározhatna az állandóan árasztott, elajándékozott energiákból! Mennyire érzem ezt a késztetést, s milyen képtelennek bizonyulok arra, hogy teljesítsem! (Legalább „valamit" írni erről: mi is a Napút?)

Neked is csak ezt a kísérletet írhattam, s jövőbeli várakozásul azt, hogy lesz, ami lesz, ezt feladom, s Neked köszönöm, hogy ennyit is kiszorítottam nagy nehezen, de nagy szeretettel:

Klára

2021

Szentmártoni Szabó Géza

Mindenre nyitott

A Napút, azaz az eclyptika képzete, amelyet a földi szemlélők évezredek során álmodtak meg, nagyban hasonló az irodalmi fikció és a csalóka valóság sokoldalú kapcsolatához. A Napút folyóirat elnevezése magában hordozza azt a sokszínűséget, azt a változatosságot, ahogyan a Nap bejárván látszólagos égi útját, változó fénye által egy esztendőn át megannyi színt és változást hoz a földi életbe. Ez az irodalmi folyóirat is ilyesféle, hiszen a valós ismereteket és a képzelet színes birodalmát egyaránt magában foglalja. Ebben a több mint két évtizeden át megjelenő lapban a pontosság égbeli irányvonala nem mechanikusan érvényesült, hiszen a szerzők számára meglehetősen nagy szabadság adatott, és fölöttébb kívánatos volt a sokszínűségre való törekvés is. Különösen azoknak, akiknek többirányú az érdeklődése, akiknek esszé formában írt értekezései egy tudományos folyóirat szigorú kereteibe nem fértek volna bele. Magam is így voltam ezzel, amikor még azt is megtehettem, hogy egy szakszerű tanulmányom végén, ókori latin előzménye alapján, imitálhattam egy Balassi-vers elveszett első strófáit. Erre a merészségre csakis egy ilyen mindenre nyitott folyóiratban vetemedhettem.

A nagy leleményű főszerkesztő tematikus számok egész sorát találta ki, ezekben pedig szerteágazó rovatokat nyitva, jól megragadható módon szolgált inspirációval az íróknak, költőknek, esszéistáknak és irodalomtörténészeknek; ámde nemcsak nekik, hanem a képzőművészeknek és a zeneszerzőknek is, hiszen minden szám tartalmazott színes mellékleteket, sőt időnként kottákat is. Az évfordulók is kitűnő alkalmat nyitottak a választék gazdagításához (például a Mátyás király-, Zrínyi- és Rákóczi-emlékszámok). A teljes magyar történelem, illetve a nemzeti irodalom minden korszaka feltárult, mégpedig az ország mai és egykori területeinek sokoldalú bemutatásával együtt. Versek, köztük számtalan haiku, és igényes esszék sora született meg az elmés ötletekre és késztetésekre nyitott szerzők tolla nyomán. Nehéz volna itt elősorolni azt a gazdag kínálatot, amelyet két évtized szorgos munkája teremtett meg. (Erre a folyóirat hamarost elkészülő repertóriuma hozza majd a tényszerű bizonyságot.)

A napi politikát és a szekértáborokat is messze elkerülte a mindenkor csak az értékekre figyelő főszerkesztő és jól megválogatott szerkesztői csapata. Ezt tanúsítják a jeles hetvenesztendősöket a maguk által írt életesszéikkel bemutató, évente kiadott lapszámok is, amelyekben olyan személyek is együtt szerepelnek, akik másutt talán elkerülték volna egymás társaságát. Ezek a lapszámok idővel komoly adatbázisokká válnak a bennük szereplőkről. A főszerkesztőként állhatatosan vitézkedő Szondi György két évtizeden át, éjt nappallá téve fáradozott azon, hogy a magyar kultúrának ebben a mostani fordulatos korszakában minél több maradandó művészi alkotás és a jövőnek szánt irodalmi ínyencség szülessék meg. A tiszteletre méltó mennyiség sokszor magával hozta az átlagból kiemelkedő, magas minőségű műveket is. Az olvasókkal való kapcsolattartást nemcsak maguk a lapszámok, hanem azok gyakori műsoros

bemutatói is megalapozták. A barátsággal és szeretettel övezett Napút-díjat elnyerő szerzők pedig valódi kiváltságosnak érezhették magukat.

A Napút Online egy ideje már a jövőt építette, hiszen a hagyományos formátumú folyóirat immár átlényegülni készül, ugyanis a kézzel fogható papírlapokról felkerül a világháló szolgáltatta digitális térbe, azaz olyan virtuális helyre, mint amilyen a folyóiratnak nevet adó, ámde megfoghatatlan csillagösvény, maga a Napút.

A Napút folyóiratról

Szóljon most a dalunk a Napútról, hírneve szálljon
Át a jövendőnek, szerte ragyogjon e kincs!
Majd a korunk képét e tükörbe tekintve, ha nézik,
Élményt, boldoglást nyerve örüljenek ők!
Mert egyedül bízvást együtt jobb, bármikor élnünk!
Jó naput! Ezt üzeni Szondi uram nekik is.

Sziklavári Károly

2014 októberét írtuk. Az új *Napút* bemutatójára készülődtünk – szép létszámú csapat. *Verbunkos – hungaricum?* címet viselt a lapszám, amelyet majd tucatnyi írás gazdagított a nevezett témában.

Visszaidézve a szakmai nyilvánosság fórumain szerzett korábbi tapasztalataimat, kevés ahhoz foghatóan jóízű, kötetlen beszélgetésre emlékszem, mint amilyen a lapszámbemutató alkalmával lezajlott. Az estét nem a „főáramú" események szokványos, érdekorientált protokollszelleme, hanem igazi *jó kedély* hatotta át (ahogyan valamennyi, általam azóta fölkeresett *Napút*-estet is ugyanúgy). Baráti légkör és derű. S a téma – illetve témák – iránti őszinte, odaadó elkötelezettség. E témák pedig a legkevésbé sem egyéni karrierutak céljait szolgálták, hanem azt érezhettük, hogy azok bizony mind-mind *a mi témáink*. Mindannyiunké, akik nemzetközösséget alkotunk; közkincsként. Beleértve természetesen a verbunkosmuzsikát is. Hiszen akadhatna vajon egyértelműbb *hungaricum* a hangművészet birodalmában? Nem túl sok.

Hogy máig nem lett hivatalosan *azzá*, nem Szondi Gyurin múlott, de nem is az akkori felszólalókon. A zenészszakma számos tagja munkálkodott már korábban is az ügyért, majd azután is – hiába. E fejlemény további taglalása viszont már sekélyes, romlott kultúrpolitikai állóvizeink közegébe vezetne el. Az erőfeszítéseket követő negatív kimenetel azok számára, akik csak most értesülnek róla, bizonyára döbbenetes, míg azok számára, akik átélték, keserű.

Ami ellenben máig nemes és fénylő maradt: hétesztendőnyi gyümölcsöző munkakapcsolatom Szondi Gyurival, minthogy az személyes formában – korábbi levélváltásaink után – épp akkortájt vette kezdetét. Olyan nagyvonalú, őszinte embert ismerhettem meg Benne, aki mindig a távlatot tartotta szem előtt, és mindig, mindenben segítőkésznek bizonyult. Életem szegényebb volna e közös munka nélkül. Hála érte!

Szlafkay Attila

Jó Napút!

Megtiszteltetés a fölkérés, hogy a „finis-lapszámban" rám is gondoltál vagy gondoltatok. Az őszinteség és hiány skáláján írnék – emlékeznék. Ne hasson öndicséretnek, bírálatnak sem, csak tényeket fogalmazok meg.

Egy évig volt szerencsém a Napút (Napkút) művészeti gárdájához tartoznom. Több megkeresés és kölcsönös kóstolgatás után a 2000-es évek elején igent mondtam. Épp egy alapos válságban vívódtam, jogtalanul eltávolították, leváltották a munkahelyemen az egész vezetőséget – minden fellebbezés nélkül röpültünk mindannyian a szélrózsa minden irányába. Ma már tudom, politikai puccs volt. Ekkor csörrent meg a telefon, és kaptam a kínálkozó lehetőséget. Kihívás vagy isteni sugallat? Az egy év folyamán ismét beletanultam egy kiadó szervezeti életébe, ott lehettem a folyóirat számainak „napfényre bábáskodásainál", idézve Németh László költői megfogalmazását.

Ennek a közösségnek (nevezetesen Szondi György Főszerkesztő Úrnak) köszönhetem irodalmi életem néhány kardinális pillérét. Hatodik ikszes koromban betagozódhattam a Káva Téka sorozatba, nevezetesen addigi prózáim *Kövek a folyóból* címen kerültek az irodalom iránt érdeklődő olvasók elé. Ez a sorozat ma már online formában is olvasható. Baán Tibor értékelő recenziója után a Kortárs kritikusa is említést tett róla. A második pillér pedig a negyvenéves műfordítói pályafutásom összegzéseként összeállított vaskos kötet, mely az *Élménytárlat* nevet kapta. Több mint száz költő versét válogattam ebbe a könyvbe – ezek a versek önvallomások is lehetnének, mert a persona non grata titulusom, „billogom" idején életmentő létezésem jelentették. Ezt a dacosan és következetesen vállalt „Hídember" (Fecske Csaba) szerepet töltöttem be miszsziósként a két ország között. Ezt értékelte, és talán ezért vállalta a Napkút Kiadó ezen dédelgetett álmom megvalósítását, korteskedett mellette. Mint egyik nyilatkozatomban kijelentettem: „Földrajzi szomszédságot nem cserélhetünk." A Vihar Judit szerkesztésében megjelent *Ezer magyar haiku* kötetbe is beválogatták néhány haikumat.

Az egyéves távlatom szemszögéből visszatekintvén sok érdekes előadás tanúja lehettem, valódi katonáskodás volt számomra – edzés és edződés egyaránt. Megismerhettem a bolgár irodalom és kultúra íróit, képzőművészetét, különleges zenei világát – a főszerkesztő (kiadótulajdonos) Szondi György bolgarista, nyelvész, műfordító, költő, a Napút és a Napkút alapítója bolgarista végzettségének és sikeres műfordítói és költői munkásságának köszönhetően. További emlékezetes események: a Napút 10 éves jubileuma, a 70 évesek köszöntő ünnepe egy külön lapszám megjelentetésével, a Könyvfesztiválon való dedikálás lehetősége, s a Napút egyik vidéki folyóirat-bemutatóján a Főszerkesztő Úrral együtt képviselhettem a lapot, és fel is olvashattam versemet, műfordításomat.

Így 70 felé közeledvén, ideje a számadásnak, a vallomásnak, amikor már a szervezet is mindjobban és gyakrabban rosszabbodik, rakoncátlankodik, mert

be-benyújtja a jogos számlát az elmulasztott őrá figyelés miatt, a figyelmeztető jelekre nemtörődöm módon viselkedés okán, mert a keserű, bölcs mondás szerint a szervezet egy ideig türelmes, de nem felejt. A történelmi idők kegyetlen évtizedei, mostoha sorsban töltött diktatúra a szülővárosban, Nagyváradon, áttelepedés az anyaországba, új gyökeresedés, családi nehéz körülmények, állami diktatúrából családi matriarchális diktatúra, megalázottság, kiút – és vigasz –, menedék keresése könyvtárakban és a vargabetűs változás igénye a „szabad élet, nagyobb függetlenség reményében". Közben a műfordítói ívelés: tucatnyi kötetem megjelenése, melyek saját írásaim mellett (*Gúzsbalett* – verseskötet) zömében a több száz, román és német nyelvből magyar nyelvre tolmácsolt verset, prózát és színdarabot tartalmazzák. Ezek mellett különböző szerkesztői megbízatásokat kaptam, külső munkatársként, több fővárosi és vidéki folyóiratnál (Pannon Tükör, Véletlen Balett és Kalotaszeg stb.). A *Nagy Magyar Lexikon* román irodalmi szócikkeit is jegyeztem. Életem során két részről méltányolták irodalmi munkásságomat: nevezetesen a *Színkép* antológia megjelenése utáni további műfordításokra JAK-ösztöndíjban részesültem 1985-ben, és Nagyváradon nemzetközi költőfesztiváli díjat kaptam 1997-ben.

Hogy könyvtárosi pályafutásomról se feledkezzek meg, az Anyaországban töltött munkás éveimet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában kezdtem, és több vargabetűs viszontagság után, az Akadémiai Könyvtár munkatársaként vonulhattam nyugállományba.

Visszatekintve a Napkút Kiadónál töltött évemre, csekély hiányérzet maradt ugyan bennem, de ennek valószínűleg én is ludasa vagyok, zárkózott természetem okán is.

Szívesen megszerkesztettem volna valamely pályatárs könyvét, kötetét. Sajnálom, hogy a Kiadó felfedezettjei közül nincs egyetlen barátságom – barátom sem. A céhtársak inkább érdek- és alkalmi, ideiglenes szakmai kapcsolatok voltak. Az egy-egy konkrét ügy, fogalom égisze alatt kijelölt, a tematikus megjelenés idejére összpontosított csapatokból sajnos nem született tartós „katonabarátság", még szövetség sem. Talán érdemes lett volna a korszerű csapatépítés szellemében szabadidős összejöveteleket is szervezni, hogy jobban megismerjük egymást? A születés- és névnapos köszöntésekre, ajándékkal való megemlékezésekre mindezek ellenére hálás szívvel emlékszem vissza. Komoly pozitívuma a Kiadónak és csapatának a tudatos környezetvédelem, a nemzetiségek nemzet rangjára emelése, támogatása, a pályázatok állandó figyelése, a határidők pontos betartása, ügybuzgalom, akár az önsanyargatás határáig, és az időjárás zord viszontagságaival dacolva is.

Szerettem volna személyesen is találkozni Örkény István özvegyével, kíváncsi lettem volna a Napút pályázatán értékelt, az író emlékére ihletett egypercesemről mondott véleményére.

Szülővárosom színházi társulata sikerre vitt fordításomban egy kortárs román egyfelvonásos darabot (mely egyben román részről rehabilitációm beszédes bizonyítéka is volt). Talán választott hazámban sem biztos, hogy esélytelen lett volna, ha valamelyik országos színház repertoárján is megmérettetett volna valamelyik „magyarított" egyfelvonásosom. Egy „esély-misét" megérdemelt volna.

Ám a Napútnál töltött időszakomat így is – őszinte mérleggel – dobogósnak érzem tiszta lelkiismeretem skáláján. Köszönet érte a Jó ISTENNEK, Felesé-

gemnek, Családomnak, Boglárka lányomnak és Nektek, a „Naputas Családnak-Grémiumnak" a sok különféle támogatást és türelmet!

Megtiszteltetés és köszönet, hogy summázatommal csatlakozhattam a „finis-szám" illusztris gárdájához.

További egészséges és sikeres online-„naputas"-jövőt Mindnyájatoknak!

Hadd álljon itt a Kiadónál meghonosult egyéni, sajátos köszönésforma, ahogy annak idején köszöntöttük egymást, távlatos, online-os: JÓ NAPÚT!

Szörényi László

Vélemény

Július 30-án kért meg Szondi György barátom – mindigderűvel –, hogy értékeljem a *Naput*at. Szorongó szívvel, de vállalni ígértem – ez olyan bolgár igés – telefonon, most pedig itt, a Nap útja alatt, Balatonvilágoson, online hozzáférés nélkül meg is próbálkozom vele. (Egy szatyorban 8 különböző számot azért hoztam magammal.)

Megszűnő lapba írni mindig kedves foglalatosságom volt. Már gimnazista koromban elkezdtem, de a lap, az *Eötvös Diák* nem rögtön szűnt meg, csak később, akkor még – 1962-ben – csak kicenzúrázták egy cikkemet, de sebaj, a főszerkesztő, Knébl (később: Konrád) Antal ideadta a kiszemelt oldalt, rajta a tanár-főszerkesztő ukáza: *„Kihagyni! Helyette: Nyáresti Balaton!"* (Ennek külön örültem, mert ezen novellettet egy olyan leányzó – később nyelvtanár – írta, aki egy évfolyamtársamon – később híres írón – gúnyolódott, mert az mindig hősi pózban és alaposan törölközött a balatoni táborunkban, a leányszemeket gyönyörködtetendő.)

Később a *Műgyűjtő* című lapban sikerült egy fényképkiállításról írott kritikámat elhelyezni, meg is szűnt rögtön a lap. Ugyanez ismétlődött a *Bücher aus Ungarn*nal (*Márton László*ról írtam), a régi *Kritiká*val (*Nádas Péter*ről követtem el valamit), majd jött a régi *Mozgó Világ*: akkor éppen kolumnista voltam, de csak tizenegy cikket írhattam a havilapba, mert az novemberben megszüntettetett. (Hiúságból írtam egyszer a *Népszabadság*ba is, hátha megszűnik, de ez csak hosszú évek múltán következett be…) No de most páratlan helyzetben lehetek: olyan lapról írhatok értékelést nyomtatott megszűnése után, amely tovább folytatódik, ezért ez a „vélemény" is az online-lapváltozatban fog megjelenni. Mégis átugorható a halál, vagyis: LASZ VAGASZ! – ahogyan *Tandori* ígérte.

Lássuk talán először a még nyomtatásban *is* megjelent XXIII/+1 számmal jelölhető lapszámot, amely a főszerkesztő 75. születésnapjára készült „szamizdat" számként. Benne, mint cseppben a tenger, a szerzők jóvoltából felragyog sok színében a húsz (vagy huszonkét) évfolyam minden varázsa. Sorsfilozófiát, egyszerre görögös, indiai, középkorias és avangárd tematikai és metrikai ínyencségeket a lehető legegyszerűbben és bensőségesen megszólaltató líra (*Babics Imre*); az esendő életutat regényesen tragikus epikai hangon előadva,

de színpadról ránk kényszerítőn elhitető tárcahang; karinthysan-kosztolányisan (*Zalán Tibor*), a nélkülözhetetlen és kifelejthetetlen bolgár ízvilágot tálaló emléktöredékek (*Doncsev Toso*), a szerkesztőség kaotikus rendjét vagy rendezett káoszát feltáró álcázott mélyinterjú (*Wehner Tibor*), a várkapitány-Szondit hexameterben megéneklő verses krónika, ahol a trianoni harambasik játsszák Ali basa szerepét (*Lukáts János*), az ünnepelt védőszentjét köszöntő vers (*Suhai Pál*) vagy ugyanezen szent pápai lovának és ellopott pajzsának művészettörténeti elemzése (*Szentmártoni Szabó Géza*), a szenthez írott hymnus, kottával (*Virágh László*) vagy a bolgár sorsoktól elválaszthatatlan törökség irodalmának újdonságaival megörvendeztető új fordítások (*Tasnádi Edit*), Herczeg Ferenc „Bizánc"-ának mint érvényes magyar sorspéldázatnak az elemzése (*Kabdebó Lóránt*), „Aquincum egy tégláján talált", frissen költött magyar neolatin költemény (*Csáji László Koppány* és *Csáji Gyöngyvér Dorottya*); sorolhatnám még tovább, de akkor az egész tartalomjegyzéket idemásolhatnám, így csak azokat emelhetem ki, akikkel magam is jó barátságban vagy ismeretségben vagyok, némelyikükkel ősrégen, még a gimnázium óta; és kezdem a sort olyannal, akivel a személyes megismerkedést és barátságot éppen Szondi Györgynek, illetve a *Napút*nak köszönhetem.

Esszétől neolatin költészetig vagy egy tucatnyi műfajra, műfajcsoportra hoztam jól és erősen élő példákat a „szamizdat" számból. De az egész (kétszáz-kétszázhúsz) lapszámot végigolvasva is találnék ugyanezekre olyan műveket, amelyekre fel kellene hívnom okvetlenül a figyelmet, akár mint mű-kedvelőnek, akár mint filosznak. De hadd hozzak föl most csak néhány példát az érdekes és fontos témákra a szatyrokban lehozott számokból!

Ilyen az *őstörténet*. Számomra talán a legérdekesebb: *Csáji László Koppány* nagy tanulmányának bevezetője (2020/10.), az internetes folytatást – sajnos – még nem olvastam. Számomra pl. feloldotta a sokáig meghaladhatatlanok sűrű ellentmondásait, mondjuk *László Gyula* és *Bálint Csanád* vagy *Fodor István* módszere között. Ilyen: az *önpéldakép*. Talán a legszebb *Hankiss Elemér*é, akit nagyon szerettem és tiszteltem. Ilyen *Csűrös Miklós Szabó Dezső*-tanulmánya! (Ráadásul évfolyamtársam és barátom volt.)

Bocsánat… – belelapoztam a saját „konzulens"-ként közölt tanulmányt is tartalmazó „utolsó" számba… Lássunk régebbieket is! Nekem alapvető ajándék volt a *Rákóczi-szám* (2020/3.). Benne pl. *Csörsz Rumen István* barátom tanulmánya a *Rákóczi-nóta* travertiáiról, amelyet boldogan tudok hasznosítani Ady-kutatásomhoz is. Vagy a 2019/9. szám, a ruszinokról (*Gens fidelissima*). Legfájóbban aktuális benne *Vasi Fábián László* tanulmánya, de még ez sem oltja ki a reményt. (Megjegyzem: *Hodinka Antal* unokája, *Hodinka László* a gimnázium óta barátom; a ruszinok, ill. „magyar-oroszok" minden szeretetünket megérdemlik.) Egyébként készülök az ő neolatin költészetükről írni az eperjesi múzeum kéziratai alapján.

Újabb ajándékként említenék két füzetet, amelyek mellékletei voltak az egyes számoknak. Az egyiket (*Napút-füzetek*, 141.) *Stanczik-Starecz Ervin* írta, két műve van benne: *Galéria* és a másik: *Ujguria felé*. Az utóbbi heroikus és nagyon elgondolkoztató rekonstrukció egy rejtelmes műcsoportról; engem jórészt meggyőzött őstörténetileg; alig várom, hogy a benne emlegetett szakirodalmat is láthassam.

A másik füzet *Németh Andrisé*: kisesszé. Szegény költő, nemrég halt meg, barátom volt. Nagyon nehezen beszélt magáról. Pedig volt vagy lett volna mit. Az itt közreadott szövegből csak a legvégén, egy apró megjegyzésből derül ki, hogy miként is keletkezett: interjú volt, Szondi György kérdezte a költőt. (A legbravúrosabb és legeredményesebb interjú; gratulálhatunk, teljes portrét sikerült a kérdezőnek festeni.)

A nemzettudatról szóló számot (2020/1., *„Mi magunk"*) lehetetlen pár szóban értékelni. Csak annyit: kötelező anyagnak írnám elő (természetesen vizsgával!) mindenkinek, aki politikai pályára készül. Aki megbukik belőle, ismétlő vizsgát csak 12 év múlva tehet. (Addig talán még olvasni is megtanul…) Hiszen – hogy idézzük e lapszámból *Kovács István* Jékely-parafrázisának, a *Történelem* címűnek a végét:

„Pelikán-éhes tél jöhet még.
És cserben hagyhat is az Úr…
Csak énekeljenek mibennünk,
kiket kiirtott az idő gazul."

Végül: véleményem három mondatban így foglalható össze:

1. A *Napút* a XXI. századi magyar irodalom, művészet és tudomány nélkülözhetetlen forrása. Több szakon egyetemi kötelező olvasmány.

2. A folytatásaként megindult online-kiadást olyan élő rendezvényeken kell népszerűsíteni az egész magyar nyelvterületen, ahonnan a lap szellemiségét tovább éltető ösztönzések szerezhetők.

3. Szondi Gyuri barátunk, hálásan köszönjük! Maradj továbbra is velünk!

Tamási Orosz János

„…az ég derekán keresztül, méltán…"

Társutasok és naputasok, egyedül együtt

Nehezen akartam elhinni, és még most is nehéz szívvel veszem tudomásul a tényt: *megszűnik*. A Napút folyóirat nyomtatott, kézbe vehető, pörgethető változata. Egyik legkedvesebb illatom a frissen elkészült könyv, újság összetéveszthetetlen nyomdaszaga, vagy inkább a papíré – legyen az még ívben kötegelt épp csak targoncára pakoltan a papírgyárból érkezve, esetleg már elsárgult, dohos-poros-áporodott illatú; amúgy soha nem értettem, miért nem gyártanak könyvtárkölnit? Vagy lehet, készül már a *pimparfüm*?

Nem szeretem a folyóiratok, a szellemi műhelyek megszűnését. Noha értem, megértem, elfogadom az egyes bevégződések mögött húzódó személyes történeteket, sőt, nemegyszer gondolok arra csodálkozva, hogy miképpen bírta

– ki s ki – a lehetetlenen is túl; Osváth, tudjuk, öngyilkos lett, Móricz egzisztenciája hajszál híján elroppant-reppent a Nyugat terhei alatt; de a *teremtés*nek folytatódnia kellett. Igen, a Nyugatot említem, ezzel is hangsúlyozva – a múltból sem szeretem a folyóiratok, a szellemi műhelyek megszűnésének fejezeteit; még tanulni, olvasni sem szerettem arról. Mindig a hiányra, a pótolhatatlan valamiképpen szükségszerű pótlására emlékeztettek, de ami már nem ugyanaz. S bennem mindig úgy körvonalazódik egy ilyen irodalomtörténeti szakasz: akkor ér véget, amikor *el kellene* kezdeni. Amikor a folytatás egyenértékű a legyőzhetetlenséggel. Amikor bizonysággá válik a nemzedékek szellemtörténeti összekapaszkodásának a maga sokszínűségében megtartó ereje. Minden széttartás ellenére.

Igen, amikor a folytatás a lehetetlenséggel határos, de mégis fölmutat valami nagyon fontosat az emberi szellem és alkotóerő legyőzhetetlenségéből. Nota bene – a mű továbbélése a teremtő, a létrehozó, a *magvető* nagyságának emlékmása. Mikor szűnt meg a Nyugat? 1941-ben – amikor, ha akár búvópatakként is, de égnie kellett volna tovább *annak* a fáklyának; a Magyar Csillag, ha megengedőbben értékeljük is, már egyfajta módosulása volt a Nyugat alapvetésének; letérés az egyetemesség irányvonaláról. S a Válasz – újraindulásakor – már ezt folytatta; a helyzet persze bonyolultabb volt, megkívánt némi taktikázást, de mégsem puszta véletlen, hogy a babitsi Nyugathoz az újholdasok fiatal generációja nyúlt vissza, avagy, mondjam úgy, a fiatal generáció – akárha negyedik-ötödik nemzedékként – visszanyúlt a kor ellenében a babitsi Nyugathoz. Tegyem itt hozzá kitérőként: a visszaverődésekről, visszhangról, a bennem fölsejlő „mi lett volna, ha" érzéséről beszélek, felületekről, horzsolásokról, jól tudva, hogy a sokkal nehezebb körülmények közötti – avagy egyenesen lehetetlen – további működés milyen áldozatokkal járt volna. Mégis ott játszik bennem a tűnődés a szavakkal: ami nem öl meg egy hitvallást, az megerősíti, mi több, a hitvallót meg lehet ölni, akár többször is, de az is csak erősebbé teszi a hitvallást.

Az igazán nagy, fölmagasló humanista szellemi tornyokról beszélek, azokról, amelyek a szellemtörténet fejezeteivé váltak. Amit be lehet tiltani, ki lehet tiltani, de nem lehet megtiltani.

Mondom, nem szeretem a folyóiratok megszűnését, mert az – azok – akarva-akaratlan mindig egybeesnek a kor némelyképpeni válaszúthoz érkezésével, pici tanácstalansággal, toporgással, a generációk olykori méltatlan újra megmérettetésével; az ilyen korok a szellemtörténet treuga dei állapota helyett vásártereket idéznek föl; ahol a csöndre intett *teremtés* kislócán gubbasztva nézi, hogyan méregetik *egymás* vélt vagy tán valós *vashatos*ait – és egy s mást – subába fordult búsuló juhászok és ezüstpitykés kincskereső kisködmönök. Mondom, nem szeretem a folyóiratok megszűnését.

Bennem mindig úgy körvonalazódik egy ilyen irodalomtörténeti szakasz: akkor ér véget, amikor el kellene kezdeni, írtam föntebb, s írom újólag kiemelve, habár épp csak vázlatosan utalva erre, de hát a Huszadik Század 1919-ben szűnt meg; ám akár élhetett volna még, évtizedekkel korábban létrehozva azt a szellemi műhelyt, Bécstől Londonig, amit majd Borbándi Gyuláék teremtettek meg az Új Látóhatár négy évtizedével. Ami 1989-ben ért véget; ismétlem, épp akkor, amikor az ott, abban megőrzött a polgári tradíciók mintaként szol-

gálhattak volna az átalakuló magyar társadalom polgári irányultságra fogékonyabb szegmensének. S majdnem végzetesnek ítéltem s ítélem kicsit ma is az Új Írás megszűnését; úgy vélem, a polgári társadalom kialakulásának, szellemi térnyerésének két nagyon fontos pillérévé válhatott volna mindkét utóbb említett folyóirat. „A magyar irodalom nagy volt, nagyobb volt, mint a nemzet", írta naplójában jóval korábban Márai Sándor, s épp abban a történelmi percben, amikor a szellem válaszaira lett volna szükség, e két befogadó timpanon a leforrázott nemzet *'nagyságához'* mérte magát a maga műemlékjellegét megőrző megszűnésével.

A hiátus persze, *pláne a nemzet egészére vetítve,* nem volt ennyire szembeszökő, meglehet, kissé dramatizálva adom elő, de az éles ellenvélemények szelídítése kedvéért elegendőnek vélek némi ráutalást az irodalmi szekértáborok harcainak tartalmára, minőségére, a „rajban röpülő s repülő" szelídített vadlibák talajközeliségére. Természetesen elvitathatatlanul rögzítésre méltó néhány műhely talpra állásának vagy épp (új folyamok esetében) megerősödésének ténye, de a kaotikus szellemficsaták korát ennél erősebben olvashatjuk ki az ezredforduló felé tartó folyóirat-vizsgálat eszközeivel. Megállapítva, hogy a harmadik évezred egyik – ha nem – legerősebb műhelye, a kor meg- és kihívásaira leginkább ráfelelő a *Napút* nevet viseli. És ha már a folyóiratok egynémelyének nevét behivatkoztuk a fönti szubjektív áttekintésben, írjuk le a teremtő szerkesztők névsorát is, avagy az egymást váltó masiniszták a csarnokegyen: Ignotus, Osváth, Babits, Móricz, Illyés, Lengyel, Borbándi, Juhász, Réz, Mózsi, Szondi.

Illendő avagy sem a mostanában egyre-másra megszülető lapbúcsúztatók között így megszólalni, ilyen merítéssel s szellemtörténeti mélységekkel – avagy hát inkább magaslatokkal – összevetve véleményt mondani olyasvalakinek, aki szerzője s szerkesztője lehetett eme orgánumnak – azt nem tudom. De megkockáztatom, hiszen a lap egésze, s kiváltképp létrejötte, erőteljes szemléletmódja semmiképp sem hozzám köthető érdem – annak szellemi stalluma *egyedül* Szondi Györgyöt illeti, még ha ő azt állítja is, hogy *együtt jobb*. Nos, nekem mindenképp jobb volt-lett, különösképp, miután fölismertem, tudatosabban, a folyóirat talán legjellemzőbb, legtöbbet mondó tulajdonságát: a kíváncsiságot. Az alkotói szabadság belső végtelenekre táguló folyamatának akarását, kifejezett óhaját. Meglehet, ez az, amit nagyon pontosan hangsúlyoznék, egy mondatra redukálva is, ha a Napútról kell nem csupán beszélnem, de jelentőségét föltárnom az utókor számára. Jelentőségét annak, hogy a terrénum nem válhat területiummá; a szellem egyetemességbe fakadása kettőjük szimbiózisa nélkül csupán sárkányfog-vetemény. Megmérettetés és ütköztetés nélkül a legszebb gondolat is elhal; az önmagát kizárólag önmagával összemérő s kizárólagos igazára büszke alkotás útja a végtelen sivatag homokdűnéi között céltalanul tevegelő vándor útjának még csak nem is egyedi képe, csupán annak színes poszternyomata.

De mi is közelebbről a Napút erénye? A teljességre törekvés. Valamennyi lapszáma korlenyomat; s abban is egyedi, hogy visszautaljak igazából véletlen szóismétlésemre. Rovatai lefedik azt, amit a kultúra egészéről mondani tudunk; s a szerzők „fölhozatala" a már klasszikussá váló kortársak mellett mindig teret adott a pályakezdők kéziratainak. Ami amúgy elvárás egy folyóirat felé, ám a

Napút ezt az arculat-büszkeség igényességével tette, ahol is az arculat – a kíváncsiság. Teret adni kockázat nélkül kevesebb érdem, mint vállalni a kézirat szerényebb fogadtatásának kockázatát. Különösképp igaz ez irodalomtörténeti értékkel bíró tematikus lapszámainak esetében; minden témakörben a teljesség befoglalására, vagy legalábbis annak mérhetetlenségére irányult azok szerkesztőinek figyelme. Egy példán keresztül szemléltetném, mire gondolok. Induljunk ki abból, hogy a lapszám tematikája legyen a *kavics*. S a lapszámot forgatva mivel szembesülünk? Ásványtörténeti példán keresztül eljutunk a földmag-földkéreg-galaxis-genezis át- és befogásáig; a kavics jelképhordozó létszintaxisáig, de a kutatói s szépírói munkák megvallatják a kavics színeit, erezetét, a felületére égett vagy onnan visszatükröződő képek etikáját s esztétikáját, a kavicsért lehajló ember csillagot fölemelő szimbólumát, a drágakőcsiszolás paraboláját, s legvégül föltárul előttünk az is, hogy hiába vált az a „kavics" életünk egyik meghatározó hegycsúcsává, irányt, mércét s mértéket adó s szabó példaképévé, példázatává, mégis miért s hogyan juthatunk el odáig, hogy „nincs elég kövünk"?

Biztosan nem kell mondanom, hogy e metafora arra világít rá, miért váltak a Napút úgynevezett tematikus számai az adott témán keresztül annak-azok egyetemes metaforáivá.

Föntebb már említettem – meglehet, nem tűnök túl visszafogottnak a Napút jelentőségéről írva. Bevallom: fontosnak érzem mindezt alapvetésként rögzíteni, mert magyarázatot kell adnom arra, miért nem szeretem a folyóiratok, a szellemi műhelyek megszűnését. Mert hiány marad utánuk. Az egyetemesség szimbólumaként érzékeltetik az egyetemesség elérhetetlenségét. És én, bár tudom, de még csak sejteni sem vagyok hajlandó azt, hogy az ember s az emberiség képtelen az egyetemesség elérésére. A Nap útját választva s vállalva ez annyira elfogadhatatlan. Sőt, legyek őszintébb: elfogadható, csak *snassz*. Mint Antoine de Saint-Exupéry gépének megtalálása, a roncsok átkutatása. Miközben tudjuk, egészen pontosan tudjuk, hogy az ő gépe beleolvadt a horizontba, átlandolt a napkorongon, s már rég egy távoli, ismeretlen galaxisban keresi a Kis Herceget. És meg fogja találni. Hiszen szüksége van rá; *várják a csarnokegyen*; ő ismeri a bolygók mindegyikét; mesél a szelíd türelemről, a rózsa és az idő összefüggéséről s a gyökértelen lét hiábavalóságáról. S arról, hogy miért vannak kivilágítva a csillagok.

Nem, nem szeretem, ha egyik-másik elsötétedik.

MOSTANÁRA
a héjakúté mostanára
NAPÚTnak égi nyomtatása
napútra térne napútra költöztet
földi útjának vége mely gömbölyded
földi útja vége dús sugárkéve
mácsonyás élesztése újraélve
szúrós díszt vetne szolgaságra
NAPÚTnak égi nyomtatása
Tari István

Temesi Ferenc

Éltek?

Mert most ez a legfontosabb kérdés. A világjárványnak koránt sincs vége. Eddig egy kisvárosnyi embert vesztettünk, mert Magyarországon nem hazudják el az áldozatok számát. Amikor ezt a búcsúztatót írom, napi egyjegyű az elhalálozások száma. Tudom, egy is elviselhetetlen annak, aki a szerettét veszíti el.

Most is temetünk. Egy irodalmi-művészeti-környezetvédelmi folyóiratot, amely egy csöndesen állhatatos főszerkesztőnek, Szondi Gyurinak köszönhette létét. Aki 75 lett, de mindig azt hittem, idősebb vagyok nála. Isten tudja, miért.

Amikor a kínaiak feltalálták a papírt és a nyomatást, Európában pergamenre (vékony állatbőrre) körmöltek kiválasztott emberek a kolostorokban, a kancellárián, egyetemeken. Caj Lun, Krisztus után 105-ben elfogadta egyenlőnek a papírra írtat a selyemre írttal. Si Peng pedig a nyomtatást találta fel 1050 körül. Európa válasza Gutenberg volt, 1440-ben.

Nekem már önmagában az is elég, hogy a nemrég búcsúztatott Jankovics Marcell szerette a Naputat. Miként filmrendezőm, András Ferenc is, akinek a *Záróra után* forgatókönyvét írtam. Nekem különösen a tematikus számok tetszettek. Például a 70 évesek számai. Mennyi öregember van rajtam kívül még a világban! Ez megnyugtat. A hetvenéveseknél egy a biztos: kilépnek a megbízhatatlan hatvanoidok sorából. A fajborból óbor lesz, a lőréből ecet. A legszebb dallamokat több száz éves hegedűkön játsszák.

A Napútnak sincs vége. 1999-ben született, élt 22 évet, ami csak a Nyugat 33 éve mellett tűnik kisebbnek, de valójában igen is szép kor egy nyomtatott periodikánál.

Ha befagy a folyó, a víz tovább folyik a jég alatt. A Napút az online térben folytatódik. Minden végben van egy kezdet. Az online olvasott betű is betű. A hosszabb írást meg kinyomtatják az emberek, mert úgy könnyebb olvasni.

És végül, mivel a labdarúgó-EB egyik rendező országa vagyunk: a foci a nép operája. Tetszik, nem tetszik: így van. Végre van egy csapatunk megint, amelyik egyenlőként tud harcolni bárkivel. A szurkolók ezt megérzik.

Arthur Miller azt mondta, hogy egy jó lapban a nemzet társalkodik önmagával. Ő persze az újságokra gondolt. Egy folyóiratban egy jó írás olyan hír, ami mindig hír marad. Egy jó folyóirat antológia az éppen legérvényesebb írásokból.

Éltek? Éljetek! És olvassatok. Aki meghal nálunk, kihalófélben lévő keresztény heteróknál, különben is megdicsőül. FELTÁMADUNK! Ez volt a Szeged-rókusi temető kapuja fölé írva.

Toót-Holló Tamás

Az Aranykor egy személyes tér

A név mindent meghatároz.

Vegyük azt hát, hogy Napút. Most elhagyva a Fazekas Mihálytól citált idézetet, amelynek egyébként mindig helye van a lapról szólva. A lapszámok borítóján is, a lapot bemutató estek szónoklataiban is.

Mert most ez nem számít. Most csak a Nap számít. Mert jó ideje nekem már csak a Nap számít. Bármit írok, mindenütt a naphéroszokkal közösködöm. Mindenütt a Nap fényének fényköreiben körözök. Minden történetben az érckorszakok váltakozásait keresem. Hát hogyan is ne lenne ez megint csak így, ha a Napút sorsának fordulóin töprenkedem?

Azt elgondolva, hogy hogyan is van az, hogy napom, napom, fényes napom. Hogy süss le reám világoson. Ha már olyan sokat sütöttél rám homályoson. De akkor legyen megint minden így. Ahogy az érckorszakok váltakozása is akarja. Ahogy az Aranykor után jön az Ezüstkor, a Bronzkor, a Vaskor. De aztán az Aranykor magamagát újra csak előhívja.

A Napút kiadója a Cédrus Művészeti Alapítvány. Ahogy az újonnan megjelenő királyregényemé is. Ami úgy szól Mátyás királyról, hogy persze dehogy is róla szól. Bováryné én vagyok. Ahogy a Napnak útján is csak magam járok. Amikor velem is csak úgy van már, hogy árva ősök árva sarja. Nem maradott föld, se ház. Hogy ételem mint ég akarja, s majd az Isten felruház. S ha így esik, ami velem is csak megesik, akkor a fényes napomnak is csak azt mondhatom: napom, napom, fényes napom: eljövél, megsegítél. Rossz törvény búsít, ha hagyom, igából felderítél.

Rossz törvény, hogy a Napúttól búcsúzni kell? Nem. Rossz kérdés, hogy a Napúttól búcsúzni kell-e. Mert a Napúttól nem kell búcsúzni. Marad. A Gutenberg-galaxis nem halott ugyan, de megváltozott. Akár még azt is mondhatnám, hogy a tetszésem szerint változott meg. Már csak könyvek benne a bolygók a Napok körül keringve, s a művészet galaktikus csillagködeibe veszve. A papír egyre nemesebb lesz. Egyre több mocskot vet ki magától, hogy azok a Naumann-galaxisban legyenek inkább az űr szemetei. De a Naumann-galaxistól sem kell félni – az online tér számomra már nagyon régen egy üdítően izgalmas tér. Tele szeméttel, tele gyönyörrel. A szemetet felszedjük vagy elkerüljük. A gyönyörűséget pedig megkeressük, megóhajtjuk.

Nem rossz a törvény. Változás van. Soha nem fejlődés, mindig csak változás. A változatosság pedig hadd gyönyörködtessen minket is. Minket, a naputonline.hu mostani és leendő olvasóit is.

A Nap útjával megszentelt Aranykorok részeseit is. És akkor vissza a regényhez. De csak az Aranykor kedvéért. S hozzá még a Napút kedvéért.

A regény – a Naputat is kiadó Cédrus Művészeti Alapítvány által kiadott regény – végén Mátyás tucatnyi egymást követő, alternatív befejezéssel

zárja történetét. Ezek sorában az a legutolsó, amikor eljön hozzá önként vállalt száműzetésébe, a Királyok Hegyén töltött magányába az udvari mágusa, Regiomontanus. És az udvari táltosa, Kampó táltos. S őket is megkérdezi egy hosszú szellemi utat lezáró sok-sok lezárás egyikében Mátyás, hogy szerintük mi is volna az Aranykor. Amit ő a saját személyes művének tekint az örökkévalóság saját maga által meghódított tartományában.

Mátyás elmondja nekik, *hogy számvetést készített, de még örökséget is hagyott. S most már csak arra lenne kíváncsi, hogy ők mit tartanak erről az egészről. Az ő Nagy Művéről. Ha nem sértenék meg vele.*

Akkor most lenne az, hogy búcsúzóul – ami úgy búcsúzás, hogy nem búcsúzás – egy olyan ajándékot adok a Napút főszerkesztőjének, aminél páratlanabb ajándékot egy regényíró tényleg nem adhat.

Megengedem, hogy Szondi György is Bovárynė legyen. Aki egyszersmind Mátyás király. Aki egyszersmind én is vagyok. De helyettem most ő lehet én. Ahogy én lehetek ő. A számvetést készítő.

Az Aranykor egy személyes tér – mondja a regényemben Kampó Mátyásnak. Úgy, hogy Szondi György is hadd legyen ennek a kinyilatkoztatásnak a méltó részese. Mert a lányomnak mondom, hogy a menyem is értse.

Az Aranykor egy végítélet – mondja a regényemben Regiomontanus Mátyásnak. Úgy, hogy Szondi György is hadd legyen ennek a kinyilatkoztatásnak a méltó részese. Mert a barátomnak mondom, hogy a főszerkesztő is értse.

Az Aranykor egy égi ország, s beláthatatlanul sokan lakják. De ez a sokaság mind én vagyok. Mert egy vagyok, és sokan vannak bennem – feleli erre a regényemben Mátyás a mágusnak és a táltosnak egyszerre. *Basilus Valentinus szavait idézve.* Hogy az Aranykort elemezze, de a Napnak útját is szem előtt tartsa.

Akkor legyen hát most a mi értelmezésünk szerint a Napút is egy aranykori tünemény. Egy szellemi aranykor múlhatatlanul csodás jelensége.

Róla is csak azt tartva, hogy olyan, mint egy égi ország. Hogy beláthatatlanul sokan lakják. S az a sokaság egy kicsit mind Szondi György – jelenthetem ki, hogy a regényem zárlatán kívül az egyik legkedvesebb alkimista szentenciám tanulságát is Gyurira értsem.

Hogy az én napom, az én fényes napom most hadd süssön rá is egy kicsit világoson.

Hiszen tehetem. Egy vagyok, és sokan vannak bennem.

Néha ő is ott lakik bennem.

Ha a Napútnak és a Napútról írok, akkor meg aztán különösen.

És hát nincs ebben semmi különös. Minden csak úgy van, ahogy ez már csak szokásos.

Amikor velünk is csak úgy van már, hogy árva ősök árva sarjai vagyunk. Akikre néha nem maradott föld, se ház.

Hogy ételem mint ég akarja, s majd az Isten felruház.

Megyünk. Isten hírével megyünk. S közben a megmaradás parancsával megyünk. S közben váltig csak az Aranykor személyes terében időzünk.

Mert idővel a szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak.

Mert a Napút búcsúünnepét méltán nevezhetjük személyes térnek. Végítéletnek. Égi országnak.

Bováryné pedig virágcsokrot tart a kezében, s Szondi György elé libben. Ugyanazzal a galantériával, amelylyel Őszondisága köszöntött minden hölgyvendéget a Napút-estek hölgykoszorújában.

Cuppanós a csók. A Gutenberg-galaxisban pedig megzizzen a lapozás közben egy papír. A Naumann-galaxisban pedig megzizzen böngészés közben egy számítógépes chip.

Minden megy tovább. Semmi nem megy tovább.

Hovatovább és nemkülönben. Egyebekben és különösen. Mindközönségesen és egyetemlegesen.

Tislér Jolán

Kezdetben...

Szondi Györgynek

Kezdetben volt az ige, a szó.

Ki teret nyit a szónak, utat is nyit az életet adó Naphoz.

Összebékíti a tegnapot a mával, s rezgéseivel a jövőnek hagy üzenetet.

Álmod valóra vált.

A szépirodalom, a tanulmányok, az életutak, a képzőművészeti alkotások megmentett gondolatai, a borítóbelső gyönyörű érzésvilága, a Napút-füzetek békessége és feszültsége királyi gonddal megszerkesztve nemesítették az alkotó és az olvasó lelkét. Segítettek abban, hogy a fény felé vezető úton haladjunk.

A szélnek feszülni – utunkra igazgyöngyöt szórni – önfeláldozás.

S ezt így lehetett tenni csupán, tudta a főszerkesztő is.

A népszellemhez és -lélekhez kötött, valamint a csillagúton haladó történelmi és irodalmi horvát alkotások és egyéniségek számára kitárult a Napút.

Hvala! Hvala Ti, jer si nam najjaču snagu života: ljubav i poštovanje darovao!

Hvala ti za beskrajan mir! Za iskrene, tople riječi kojima si brinuo o nama, o Hrvatima!

S ezért a legcsodásabb éltető erőt – a szeretetet ajándékozzuk neked.

A főszerkesztő álmai valóra váltak. Útját a Nap bejárta. Pihenni tér. A csillagösvényre lágyan felfeszülő érzések és gondolatok a szeretet erejével, a Napút kévébe kötött álmaival velünk maradnak.

Általuk tisztul az út a Földtől a Csillagokig. S mert birtokod a szó, csak szeretet lehet a lelked. Kegyes ajándékot kaptál. Lezárhatsz egy megvalósult álmot. S velünk marad, útján példát mutatva, minden gondolatod és az ige, a szó.

Turai Kamil

A Másság mániája

Már a neve győzelem volt számomra! Napút – „te leszel a világ legnagyobb Napút-festője". Ragyogás, sic igitur ad astra. S mindig jelentkeztek új csillagok, ebben a nem személyválogató folyóiratban. Avagy: nagyon is személyválogató volt. Kiválogatták jellem és tehetség alapján az arra méltókat. Nem a bevett rang, kikönyökölt pozíció számított. Inkább és csakis az érték eredetisége, a canticum novum. Nem élveztek előnyt a sikereikbe belegyepesedettek, az átlagosságukba beleszédültek. Valami más – a másság mágiája: ezt ízleltem-orrontottam a Szondi György-i „mindigderűben". Csodálván, honnan az alkotóerő az újbóli nekirugaszkodáshoz? Honnan a hit a színvonal megtartásához? A főszerkesztő és a szerkesztőtársak bíztak egymásban és az elpusztíthatatlan magyar értékérzékenységben. A Nap táltosi útján.

Emlékszem, első publikációm a Napútban Johannes Scotus Eriugenával esett egybe. Jellemző, hogy százoldalas Eriugena-monográfiám sehol se keltett se érdeklődést, se közlési bizalmat. Annál inkább a Napút főszerkesztőjében. Rögtön ráérzett ennek a több mint ezeréves ír vagy hispán teológus-zseninek az örök aktualitására. Jó mélyet és kiadósat merített a komplett írásból: több mint tíz oldalt. Konzsenialitással tapintott rá, hogy a létrend négyes felosztása korszakalkotó. (Emlékeztetőül: 1. teremtetlen-teremt = Isten 2. teremtett-teremt = ember!!! 3. teremtett-nemteremt = emberen kívüli világegyetem 4. teremtetlen-nemteremt = anyagsemmi!!!) A Napúton járt és jár a szellem – ami is nem ragad papiroshoz – jó magasan, Isten szolgáló szomszédságában!

Vasy Géza

Három haiku

Végtelen NAPÚT
kering földön és égen
csillagvilágban

***

Csak figyelj reá
egy haiku átölel
mintha búcsúzna

***

Egy édeni rét
fényözönében őrzöl
fenyőfaárnyék

A magyar irodalom jelentős részben folyóiratok történetéből építkezik. Ez jellemzi a Napút évtizedeit is. Bár lezárul egy korszak, búcsúzik a Napút, elbocsátó szép üzenetének maradandóságát Szondi Györgynek és alkotótársainak köszönhetjük. Nem feledkezhetünk meg róluk.

Végh Alpár Sándor

Kedves Gyurka!

Jelezted, hogy úgy döntöttél, befejezed a lapszerkesztést, a könyvkiadást: mindazt, ami mostanáig évtizedeken át kitöltötte és teljessé tette az életed. Visszatérsz a cserben hagyott bolgarista területeidre.

A felkérő ünnepi hang jogos volt és megszolgált. Hosszú évek munkája tette hitelessé.

Hadd kezdjem azzal, hogy ha apám nem került volna a múlt század közepén végzés után a Debreceni Református Kollégiumból Kunhegyes Gergely-dűlőbe néptanítónak, nem vállaltam volna el az alábbi írást. Mert csak az ő sorsával és Vas Gereben regényével – *A nemzet napszámosá*val – tudom összevetni sokéves, kemény küzdelmedet.

Nem voltam a Napút szerzője, és ez ellentmond a kérésnek. Másfelől viszont tudtad, hogy a világ legkedvesebb országa számomra is Bulgária, és ha róla van szó, sok mindent elvállalok.

Apám Kunhegyesen szörnyű körülményekkel találta magát szembe. Messze volt minden, tán maga az Isten is. Az iskola egyetlen teremből állt. Hétfőtől szombatig a tanítás helye volt, vasárnap az istentiszteleté. A fűtést a gyerekek működtették. Hajnalonta egyik kezükben a táskát, másikban egy otthonról hozott darabfát cipelték, és a tanító úr csak utána kezdte fölkérdezni a leckét, amikor már befűtött, és meleg lett. Aki látta Korniss Péter fotóit a rettenetes sárban iskolába induló székely kislányokról, el tudja képzelni a tanyai viszonyokat.

Az irodalom viszonyai se sokkal jobbak. Jártam udvarra nyíló vidéki szerkesztőségben: rossz kilincsek, vacak fűtés, elmaradt bérek – hamar megértettem, aki a literatúráért akar tenni Magyarországon, az esetek többségében ugyanúgy a nemzet napszámosa lesz, ahogy a néptanítókból apám idejében.

Belőled is az lett, s én ezért hősként tiszteltelek. Egy bizalmas percben elárultad, hogy a pénzt, amit Bulgáriában a Magyar Kulturális Intézet vezetéséért kaptál, félretetted, és az utolsó fillérig beleölted lapodba, a Napútba. Érdemes volt? Igen.

Babics Imre könyve, a *Gnózis*, Toot-Holló Tamás gyönyörű kiadású, több kötetes *Garabonciás könyv*e, vagy ami számomra jelentett óriási örömöt: Szása Szokolov zseniális regénye, a *Bolondok iskolája* – melyet Nabokov is nagyra értékelt, és hírét Faludy György hozta haza egy kanadai esőerdőből – irodalmi haditett, nem beszélve a Napút tematikus számairól – mindez együtt nagy értékű életmű, amely előtt kalapot levéve állunk.

Büszke vagyok, hogy két éve együtt kaptuk meg a bolgár kulturális miniszter kitüntetését, amiért szívünkben őrizzük és terjesztjük Bulgária csodáit.

Téged a legmagasabb fokozat illetett, engem csupán a legalsó, de ott állhattam melletted a „dobogón". Remek érzés volt, Gyurka! Istenemre az.

Tiszteletet érzek irántad: a magyar irodalom egyik fontos műhelyét vezetted, bátran és tehetségesen.

Emberként is sokra tartottalak – ezt kevés pályatársomról tudnám ennyire őszintén kijelenteni.

Ölellek.

Virágh László

Sárarany

A Napnak útján a sár: arany,
Lépteink ragyogása: gyémántbánya,
Küllők sugarán villan a fény.

Emelkedj magad fölé,
Hisz ezért születtél,
Úgy szállj a fölséges Nap felé!

Csak a láng, csak a fény az igaz,
Nem létezik a sötét,
Ne félj, belé csak az merül,
Ki a fényben nem örül,
Örüljön hát mind, ki igaz!

Pompás ez a név! És pompás ez a küldetéstudat, amellyel megvalósul a teljes sajtószabadság! Azt írsz, amit akarsz, minden teret kap, szabadon szárnyalhat a képzelet! Aligha találsz még egy helyet, ahol ez így lehet. A változatosság kábító világa, ahol mindenki az lehet, akivé válni akar. Én a Napúton maradok, mert ez az én utam is. Arra visz, amerre menni akarok. Kövessetek hát boldogan, ti, akik mind ugyanezt érzitek!

Vörös István

A világ legnagyobb Napút-szerkesztője

Az ember néha nem érti. Hogyan lehetséges ez? Szellemi (és anyagi) függetlenségének forrásait annyifelé keresi, hogy semmiképp se talál magyarázatot rá. (Talán az önfelélés, az önépítés legradikálisabb módja?) Ó, nem mindig ért egyet lapszerkesztési döntéseivel. De koncepciója annyira független, és senki más véleményének nem rendeli alá magát, hogy az tiszteletet ébreszt. Nem tudom, lehet-e ennyire függetlennek lenni. Nem véletlen a lap névválasztása. *Napút*. Csontváry látomásának, megvilágosodásnak a szava. Szondi György talán valami ilyesmit hallhatott: Te leszel a világ legnagyobb Napút-szerkesztője, nagyobb… Vajon kinek a neve kerülhetett ide? Ki volt korábban napút-szerkesztő? Osvát? Vagy épp Petőfi? Nagy külföldi szerkesztőt nehezen mondok, a szerkesztés, úgy látszik, nemzeti ügy. Munkájának hatóköre nemigen ér túl a nyelvi kultúra határain. Tudnék cseh neveket. F. X. Šalda! Neki némileg Németh László a magyar megfelelője a Tanúval. De ők mindketten egyszemélyes lapot szerkesztettek. Bár Szondi György ízlése és kánonja egyszemélyes, de nem egyedül csinálta a Naputat, még ha sok tekintetben mindig is egyedül volt. Aki annyi emberrel érez közösséget, úgyis egyedül van. Mint az olyan ember, akinek nincs fájdalom- vagy hőérzete, Szondi teljesen immunis a sznobizmusra. Előny ez, de nagy tehertétel is. Alighanem kételkedik bármilyen előírt, jól megkomponált értékrendben, mert mindenhol értékeket lát. Komoly gond ez egy szerkesztőnek. Sokkal könnyebb szigorúnak és válogatósnak lenni. Hiszen így mindent, amiben érték van, ki kell adni. És kiadja. Nem tudom, hogyan csinálja. Húsz éve elképzelhetetlen a folyóirat-kultúra a Napút nélkül. Bár mintha nem is oda akart volna beilleszkedni Szondi György. Nem is tudom, hová. Valahová a magyar kultúrába, az nyilvánvaló. De azt át is formálva. Hogy elegen hallgattak-e a szavára? Nyilván nem. De kinek hallgatnak elegen a szavára? Csak a némának.

Szondi Györgynek rengeteg ötlete van, és ami ritka, rengeteg szerkesztői ötlete. A kedvencem a minden évben megjelenő, jeles hetveneseket bemutató lapszám. Önportréra kér minden, épp hetvenhez érkezőt, aki valamit letett az asztalra, ízlésbeli, politikai, műfaji megkülönböztetés nélkül. Azok a lapszámok speciális modern regények, egy kort mutatnak be érdekes személyiségek révén, akik nem kezdenek a regény unalmas cselekménysémáiba, csak egymás után, közel százan leteszik a névjegyüket. A fölsejlő regény pedig maga az élet, amelyben éltek, éltünk. Igazat mondanak, hazudnak – koncepciójuk szerint, amellyel valami lényegi igazságot akarnak megragadni, szerények és dicsekvőek, szimpatikusak és erőszakosak, szelídek és bátrak. Azokat a számokat végig kell olvasni, bár a sorrend tetszőleges, a születési sor szálán fűzi össze a szerkesztő őket. A szerkesztő, azaz az idő. A Napút egyik szerkesztője tehát az idő. Lehet, hogy Csontváry nagy mondat-hallucinációját is így kell értelmezni?

Az idő beszél? És Rilkéét a duinói tengerparton? Amikor az elégiák éneklik be magukat a fülébe. Tíz év kell ennek a gyakorlott és mindentudó költőnek, hogy aztán a tíz nagy vers végére kitegye a pontot. Az idő beszél ilyenkor hozzánk? Amikor nincs külső forrása a beszédnek? És mindig a napútról beszél, amely az idő tájain át vezet.

Nem tudom a Napút titkát. Talán nem is merem megkérdezni, talán befognám a fülem, ha elárulná valaki. Lehet, az a titok, mint gyakran, hogy nincs titok. Hogy komolyan kell csinálni. Vagyis inkább derűsen. Mikor besüt a nap az ablakon, bejön az út az ajtón.

Zalán Tibor

A Napútról, úgy konkrétan vagy általában

Szóból ért az ember. Az egyenes beszéd mindig veszélyesebb, mint a körmönfont megközelítések, de olykor-olykor eléri a célját.

Szondi György azzal állt elém egy régi szép napon, hogy legyek olyan barátja, írjak már rendszeresen lapjának, a Napútnak, akár indítsak el benne egy külön rovatot. A felajánlás megtisztelő volt, de nem ragadta meg a fantáziámat. Sok hasonlóban volt már részem életemben, megismertem belőlük magamnak azt a részét, amit úgy tudunk körülményesen lefedni, hogy nagy kedvvel és elánnal látok hozzá a rendszerességet feltételező vagy megkívánó munkához, azután hamar elmegy tőle a kedvem, és kínlódva fejezem be. Kínos vergődéssel, magammal szembeni vereséggel, hogy úgy mondjam. Ezt pedig igazán nem akarhatom már magamnak, anynyi kudarcnak is elkönyvelhető kaland után. Ennyire még én sem lehetek jó másokkal – és ellensége magamagamnak.

De Szondi valamit hozzátett a mondandójához, és ezt a hozzátevést tekinthettem kihívónak, pimasznak, elesettnek, szemérmesnek, bántónak vagy bűnbánónak akár. *De nem tudok fizetni*. Ezt mondta, és szemüvege mögül kíváncsian pislogott rám. Kíváncsian, de tartózkodó arccal. Jelezvén, akármit is mondhatok az ajánlatára ez utóbbi mondat fényében, a kettőnk viszonyára, illetve a világ dolgaira a válasz nem lesz túl nagy hatással.

Ilyen megkínálást még nem nagyon kaptam, ingyen, szeretetből, a lap szeretetéből, a magam vélt vagy meglévő altruizmusával, írjak, leginkább csak úgy.

Mert miért is ne, jutott az eszembe, rögtön a mondat után. Meg is lepődtem magamtól, de már késő volt, bent tusakodtam, kint igent mondtam. Így, és ekkor indult el a B2-es páholy, hogy még a lap rolólehúzása után is jelen legyen az életemben, avagy Szondi főszerkesztő életében. Egy könyvet már megjelentettem – jelentettek meg a Napkút szerkesztőségi alkotói – ezekből a páholy-írásokból, visszhangra is lelt; most készül, lassú-

dadan, a második a *Váz* haikukötetem szerkesztőjének, Zalán-Lipák Sárának gondos szakértelmével.

Így akár meg is érhette, gondolhatja bárki, de ha abból indulok ki, hogy nem ez volt a szándékom az írásokkal, akár mindegy is, hogy ezt tekintsem-e honoráriumnak vagy az életem tetszőleges hordalékának. Vagy tekintsem-e valaminek.

Ami feltétlenül imponált a vállalkozásban, hogy a főszerkesztő szabad kezet adott. (Mi mást adhatott volna, forszírozhatnám, de nem forszírozom.) Olyan rovatot csinálok, amilyet akarok, arról írok, amiről akarok, egyetlen kikötése van, hogy nem írhatok annyit, amennyit akarok, mert a B2-es oldalra bizonyos karaktermenynyiségnél több nem fér rá. Ehhez már tárcaírói időszakaimból fakadóan, bejáratott reflexem volt, így nem éreztem idegennek most sem, hogy annyit írjak, amennyi hely van az írás számára fenntartva (tárca – a vonal alatti szöveg…).

Ha nem írok minden számba, nem baj, de jobb, ha írok. Várják az olvasók és a kollégák, mondta ritkásan, és bólogatott. (Nem zavarta a biztatásban, hogy még nem jelent meg egyetlen írás sem ekkor, nem lehetett tehát sem olvasója, sem kollégája az írásoknak, illetve a páholy-írások írójának…)

A tematikus szerkesztés se izgasson, tette tovább tisztába a dolgokat, vagy kapcsolódsz az aktuális lapszám központi témájához (elköteleződöm), vagy éppenséggel nem (nem köteleződöm el…).

Némi magyarázat. Hogy miért is B2-s páholy. A B2 jelentése a lapszerkesztésben járatosak számára nyilvánvaló lehet. A kiadványok vastagabb borítójának belső, második oldalának az egyezményes neve (borító 2). A páholy elsősorban színházi, másodsorban szabadkőműves, harmadsorban még sok helyütt használatban lehető fogalom, de ebben az esetben egyik sem talált. Mindössze arra gondoltam ezzel a páholy-dologgal, ami végső soron nem tartozik az olvasóra, hogy a szó és konnotációs mezője pontosan lefedi a pillanatnyi (ez a pillanat már lassan három évtizede tart, és feltehetőleg tartani is fog még az életem hátralévő idejében) helyzetemet. Kívül az előadásokon (pártokon, mozgalmakon, szövetségeken és nagycsoportos akciókon, felvonulásokon és kivonulásokon), nem a közönség soraiban ülve (nem vegyülve a reflex-hangadók közé és között), messziről szemlélve még azt is, ami velem történik – egyre hidegebb idegenként. De mégsem a Muppet Show zsémbes öregembereként, noha ahogy a lappal, az évek velem is jöttek, de inkább mentek… Végső soron nem bántam meg.

A Napút folyóiratról kellene vélekednem, ami persze nem egyszerű játék. Amolyan pró és kontra huzavona. Nem is megyek bele, csak egy-két vázlatos tűnődés a lapszélre.

Mondják, hogy a Napútban túl sokan jelennek meg túl sokféleképpen, leginkább színvonalban. Mondják, sok „vonal alatti" írás jelenik meg, nem tárcadefinícióként értelmezve az alattiságot. És igazuk is van. Lenne, ha nem lenne szemére vethető valamennyi lapnak, orgánumnak, jelen lévő megjelenítő formációnak.

Mondom, a Napútban szerencsére sokan jelennek/jelentek meg, üdítően sokféleképpen, nem feltétlenül baj, hogy igen változó színvonalon. Az irodalomtörténet számos, magát elitnek és kánonteremtőnek tartott unalmas és hátranézve együgyű folyóiratot tart számon, akár a közelmúltból is, ame-

lyeket bedarált/bedarál az idő és az unalom. A Napút nem akart elit lap lenni, azon kevés folyóirat közé tartozott, amelyik kaput tárt az író-nagyközönség számára (ha van ilyen), kockáztatva ezzel a dilettáns megmutatkozások esetlegességét is, ugyanakkor kikerülve a parnasszusra hamuba sült pogácsát tarisznyákba pakoló jóságos nagymutter hamis (hamus) szerepében tetszelgést. Na már most, ha kezembe veszem a magukat mérvadónak tekintő folyóiratokat, irodalmi egyéb orgánumokat, a találati arány nem nagyon tűnik alacsonyabbnak, mint a Napút esetében, csak ezekben a vékony elit réteg igyekszik trendivé fújni föl a szarságait.

A Napút nagyon sok íróembernek adott, nyújtott menedéket és reményt, hogy érdemes. Hogy mi érdemes? Lenni, íróként – vagy aszerűen. Nem vállalta föl nagyképűen az idő szerepét, hogy rostálja az aktuális termést megmaradókra és örökbecsűekre, illetve múlékonyra és felejthetőre. Komolytalan és olykor vérengző játék, hogy élők akarnak ítélkezni megmaradásról, fennmaradásról az időben. A jelenkor nagyképűségét vetkőzte le talán Szondi szerkesztő, amikor egy minden szempontból nyitott folyóiratot szervezett magának. Meg azoknak, akiknek nem volt ilyenjük. Akik látszani szerettek volna, de nem engedte meg számukra a „szakma", a „kánon", a gőg és a különféle érdekek mentén kialakított és azok szerint változó mainstream félelemből eredő farkasvaksága.

Jogos a felvetés, a művészetben nincs demokrácia, csak teljesítmény van. De eltévelyedés, hogy a szerző teljesít. Nem, kérem, a mű teljesít. A szerző leginkább csak közvetít, szerencsés esetekben jól. Az irodalmi sztárok és folyton vörös szőnyegeken masírozók és masíroztatottak, fotózáshoz megállók és mosolygók, politikai debattőrök leginkább szánalmas celebmásolatok, nem biztos, hogy mindig a legjavát mutatják fel annak, amit írásművészetnek hívunk. Félek, leginkább nem.

Szemére vethetik a Napútnak, hogy nagyon sokféle volt az érdeklődése, kényes témáknak, olykor hagymázosnak tetsző gondolatoknak, elképzeléseknek, elméleteknek adott helyet. Ez lehet így, mert így kellett lennie. Ha egy lap nyitott, akkor a vélemény szabad, a gondolkodás is a szabad, és a tévedés joga is szabad. A kockázaté, a mellé lövésé is. Én kimondottan szeretem azokat az orgánumokat, amelyeknek a szerkesztői nem tartják magukat az igazság és az egyetlen lehetséges esztétikai út tudójának, lapjukat az egyetlen érvényes irányjelölőnek, irodalmi üdvtörténeti példatárnak. Szeretem a meglepetéseket, jelentkezzenek azok akár blöff formájában

Inkább kedvemre valók, mint a besavanyodott és kiégett mindentudók besavanyodott és kiégett, kiszámítható és kényszeresen kiszámított nagyképű semmitmondása, önismételgetése. De ez már, lám, csak ízlés kérdése. Vagy épp nem az.

Sokat lehetne töprengeni (most nem fogok, majd fognak mások) a Napút keletkezésén, delelésén, alkonyatának eljövetelén. Azon, hogy egy ember, jelesen Szondi György eszelős akarása, tiszteletet parancsoló szakmai alázata, meggyőződése vagy sértettsége, lehetősége vagy a lehetetlen megkísértése volt-e a lap születésének, létezésének a felhajtóereje. Vagy a sok melléálló ember hite és bizalma abban, hogy van elég hely a Nap alatt. Vagy nem őrült elme őrült találmánya-e a Napút maga, magányos cédrussága mint olyan?

Zsávolya Zoltán

Kezdet és Folytatás

A *Napút* biztosan megállapítható módon *sajátos* folyóiratnak tekinthető az időszakos kiadványok hazai történetében. Az alcímébe („Irodalom, művészet, környezet") emblematikusan belevett ökoszemponttal ugyanis a lap – noha formálisan nem áll(t) egyedül ennek érvényesítésével, mert például a *Liget* is részben ezt tűzte/tűzi a zászlajára, nem beszélve még akkor a kifejezetten „zöld" magazinokról (melyekbe túlságosan belemerülve, persze, elhagynánk már a kulturális lapok terrénumát) – számonként társítva irodalmi alapanyagának egyik hangsúlyos rétegét éppen ezzel, a hangsúlyozott környezeti figyelmesség eszméjével: felvirágzik (volt). *Fellevelel*… (Hogy a díszként is leírható helyett alapvetőbb, a lélegzésre, klorofill- és oxigéntermelésre szolgáló növényi rész, szerv neveződjön meg – szójátékosan bár, azonban a funkcionalitást, az életet kiemelően.)

Tehát azt állítom, hogy ami a *Napút* irodalmából ökoérzékeny, az visszahat az újság általános irodalmára mint olyanra (ha számítható ilyen – nem szükséges feltétlenül külön venni!), éspedig pozitívan, emelő jelleggel. Ez most tétel, tételnek szánom.

Mit mondhatok azonban az általam – jobb híján, hirtelen – általában vett irodalomnak nevezett literatúrai összetevőjéről, vénájáról, rovattartalmáról/-airól a *Napút*nak?[3] (Mely természetesen nem áll ellentétben a kifejezetten természetóvó anyaggal a folyóiraton belül.) Nos, ez szellemileg teljességgel klasszikus, ami közelebbről itt azt kívánja jelenteni: klasszikus modern. Azaz, főként: modern. Magától értődve, önkéntelenül esztétista, azaz nem művészetvallású (ez utóbbin belül nem is avantgárd!), ám a tradicionalista szépészeteszmény vonatkoztatási rendszerén belül maradó.

Ráfoghatnánk így, hogy *Nyugat*-örökös – amint minden ambiciózus és az újra, az értékes ötletességre nyitott, egyben kiegyensúlyozott, józanságra törekvő tájékozódású lapra rámondhatjuk ezt tulajdonképpen, 1941/44 óta mindmáig. De ne mondjuk rá, külön ne (annyira természetes ez!), hiszen például e sorok írója a *Napút* hasábjain átkozta el anno a szerinte túltengő és ezért már káros *Nyugat*-mániát mint a megújra ránk törő LAPALAPÍTÁS egyik kizárólagossági intencióját.[4]

Mire alapozható mármost az a megfigyelés – az előbbiekben felvetett egyik szempontunkhoz visszatérve –, hogy a Napút „biztosan sajátos" szellemiségét, szellemi mivoltát, lényegét tekintve meg „teljesen klasszikus, e kettőből követ-

[3] A képzőművészeti vénáról külön nem szólok most: húsz-egynéhány éves fennállása alatt rengeteg műnyomópapírt is elemésztett a periodikum, mindenek díszére és megelégedésére. Vagy: a „művészet" nem csupán a képzőművészet fogalmát és műveleti területét jelenti?… Azt tudja meg az esztétika tanszék! (Mármint azt, éppenséggel azt, hogy a dolognak a tágasabb értelmezés dukál.)

[4] Zsávolya Zoltán, *Nyugat-fixáció*, Napút, 2008/1. [január-február], 120–123.

kezően pedig félreismerhetetlenül, jól fel- és (…)elismerhetően (…) *jelentős folyóirat*"?[5] Az indulás évfolyamának nyitó, az 1999/1–2–3. számára tekintő, majd a következő esztendők évkezdő, 2000–2001–2002/1-es füzeteire koncentráló („összefüggő" mintavétel + széthúzódó-szerkezetazonos mintavétel) lapszámvizsgálatunk egyik eredménye: a folyóirat már kezdetben, majd a nem teljesen közvetlen folytatásban is határozottan (mintegy tehát a fennállási középszakasza indulásakor…) „a szellemi értékeket tradicionálisabban prezentáló"[6] lapszámderekú szöveg(el)rendeződéssel felépített szerkezetet, szerkesztettséget mutat. Ezt a kultúraközi közvetítés tematikus blokkjai, továbbá a műfordítás rovat (*Hetedhét*) erőteljes-következetes szerepeltetése kifejezetten bizonyítják – a *csak úgy* szerepeltetett saját szépirodalmi tartalom, illetve a már mondott és kiemelt ökokompatibilis belletrisztikus szövegtömeg mellett, amely – szintén már említetten – generális literalicitással (is) bír, de amely kifejezetten zöldülten a beszédes elnevezésű *Berek* rovat keretei között foglal gyakran helyet. Mindazonáltal a filozófus esszéje a legelső szám első (valóságos) írásaként (a belső borító beköszöntői után) a szintén csak ekkor induló *Előtér* rovat precedensértékű szövegfeltöltése gyanánt igazán programos írás.[7] Amint az, ugyanilyen irányban (az 1999/2. lapjain) Mohás Líviáé (*Hét tétel a szenvedélyekről)*. Hogy azután a 2. lapszámban a *Berek* rovat csak szépirodalmi? Hogy itt nincsen zöld vezéresszé? Hogy csak a 3.-ban jelentkezik ismét ez a rovat, benne ismét egy ökológiai értekezéssel?!

Tudjuk, hogy csak ki/mi következetes… (PILLANATNYILAG nem folytatom tovább a vizsgálódást és annak kiértékelését.)

Egy folyóirat élő organizmus, az egyéni/szerzői szövegszülés(ek), a számról számra ismétlődő konkrét összeállítási lehetőség (lapzárta) ritmusára is jár. Sőt, arra jár a leginkább. Mármost: a kezdet botladozó léptei, ha kihagynak?… A majdnem közvetlen folytatás aztán rögtön megszilárdít: rászilárdíthat a dolgokra, helyzetre.

Lám, a széthúzódó „szórványminta" évfolyamnyitó számából (2000/1.) is hiányzik éppen a *Berek!* Míg a másik kettőben aztán ott van (2001/1.; 2002/1.). S 2020-ig *lényegében* töretlenül ott.

Kezdet és Folytatás? Igen. – A Befejezés elvi, vagy legalábbis *lényegi* lehetetlenségével!

(A print lapszám örök és változhatatlan, véglegesen lezárt. Míg az *online*-elektronikus a végtelenségig kiegészíthető. Vagy akár *tovább*szerkeszthető, s netalántán még visszamenőlegesen is…)

---

[5] Zsávolya Zoltán, *Az „utolsó" szerkesztő. Szondi György és a Napút folyóirat indulása*, Napút, 2021. március 15. (XXIII évf. + 1 „szamizdat" szám), 97.

[6] Uo., 96.

[7] Sebeők János, *Naptánc*, Napút, 1999/1., 3–4.

Emlék

Szeretettel ajánlom festményemet
a Napút búsúnadóba, és különös
tekintettel ajánlom barátomnak
Szondi Györgyének:

Aknay János

Küldöm Fotósom, kedves Napút –
örökítse híretek-nevetek tovább is.

Balás Eszter

Kedves Szondi György!

Áramlás című - szövött falikárpit technikájú - munkámat szeretettel ajánlom a kulturális kapcsolatban bővelkedő Napút folyóiratra emlékezve!

Bényi Eszter textilművész

Budapest, 2021. augusztus 4.

BÉNYI ESZTER

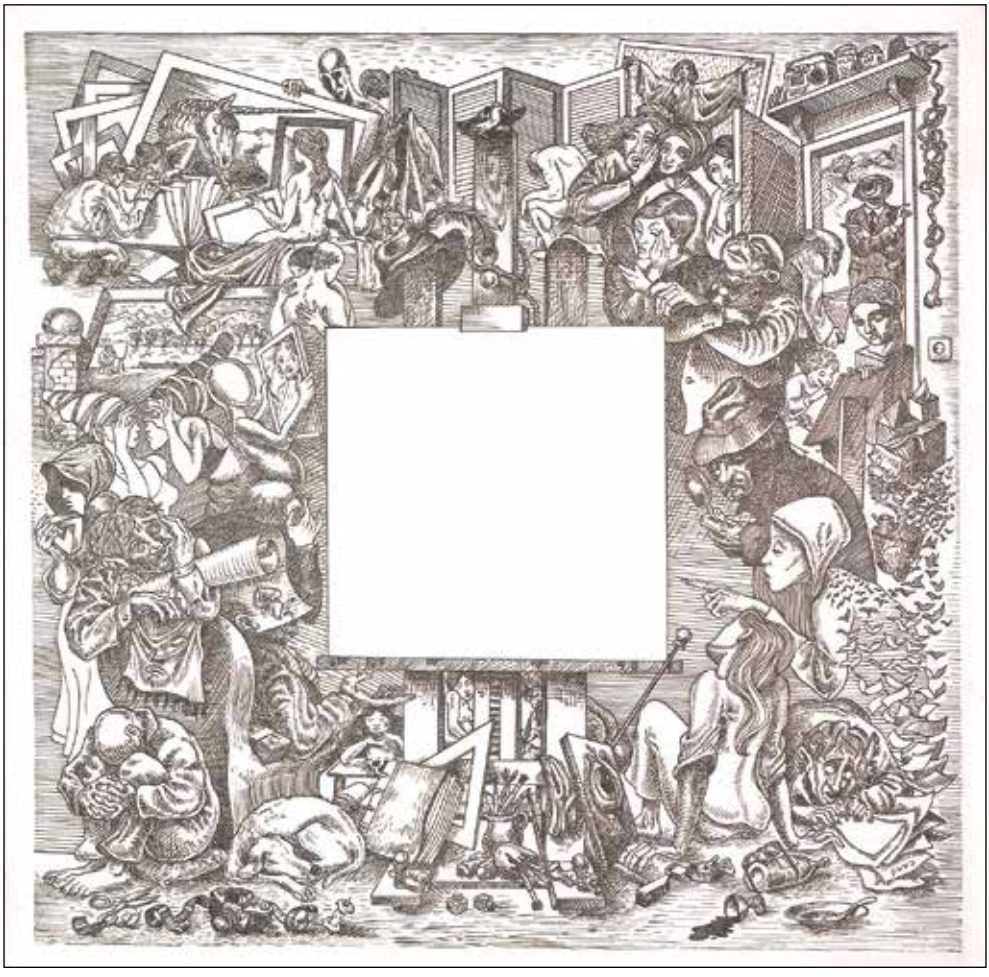

Ebben a mai bábeli zűrzavarban Szondi György barátunk megtalálta a kivezető utat, Naputat: a sokarcú, különböző karakterű és foglalkozású, egykorú kortársak összekovácsolását a szeretet erejével. Az „élet műtermét" idéző rézkarzom közepébe az ő portréja kívánkozna.

Cakó Gábor

Ezek még össze is ölelkeznek

„Meggyőződésem, hogy nem a művészetek kerültek elsősorban válságba, hanem az értékelők. Újra és újra határkövekhez érkezünk.” **Csáji Attila**-feljegyzés 1975-ből.

Úgy látom, a NAPÚT is ennek a szellemében dolgozik. ezért választottam ezt a képet.

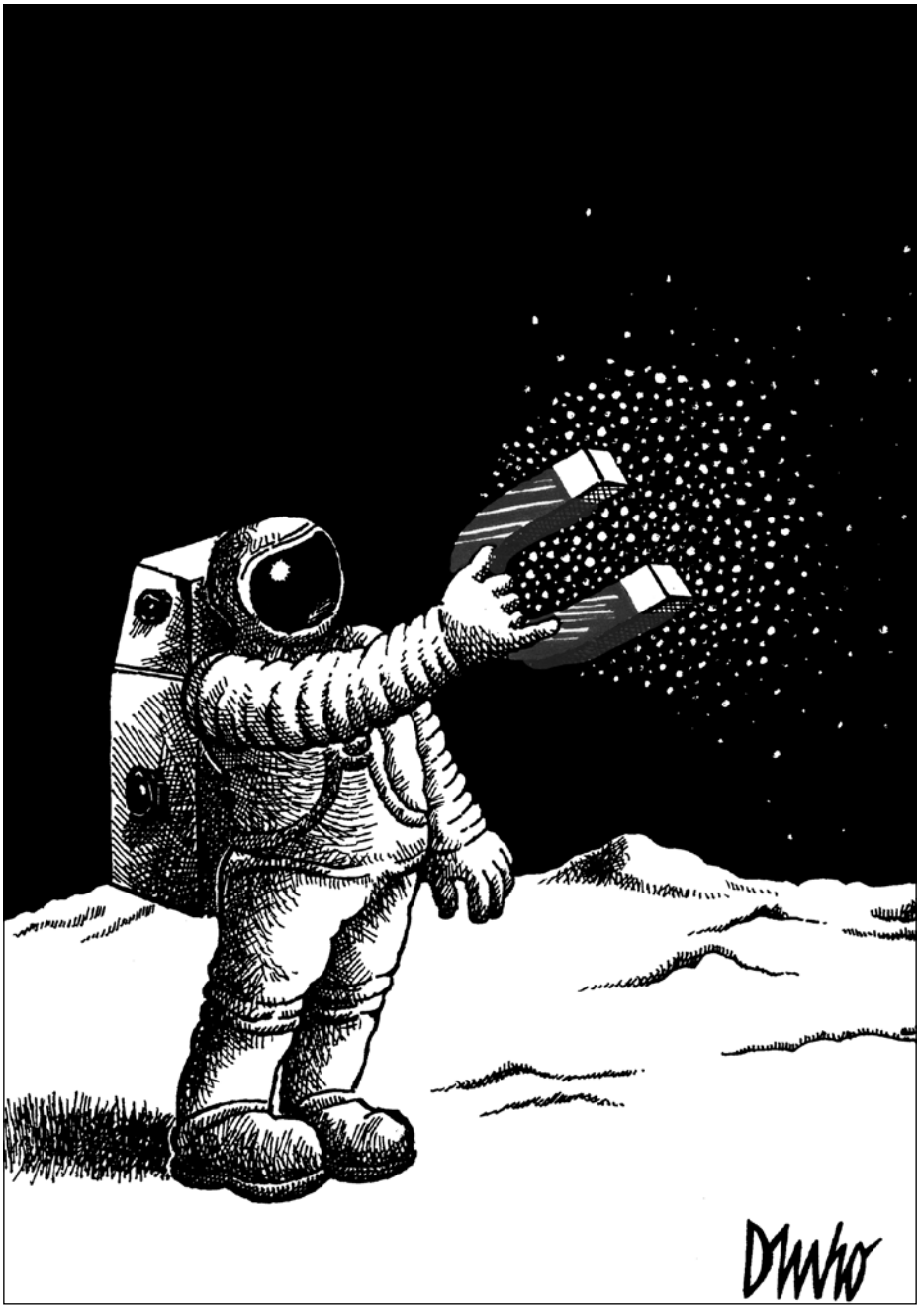

Ha a Nap útját nem tudtam végigjárni, azért a Tejútat bevonzottam.

Üdvözlettel:

Dluhopolszky László

a surányi remete

Kettőstudat 3.

A Napút az, amit útján bejár, körbeér a Nap. Szondi György főszerkesztésével 22 éven át járta útját a Nap, míg fényességes útja körbeért, miközben érezhettük otthonosságát, biztonságát, melegség-adását, és láthattuk a kéznyújtást táborok, nemzedékek, művészetek és tudomány, alkotóterületek, ismertek s pályára éppen indulók között. Több mint 900 képző-, ipar- és fotóművész szerepelt a Napút összeállításaiban.

Köztük én lehettem a nyolcszázkilencvenkilencedik – ha jól számolom persze, amiért nagyon hálás vagyok, és köszönöm Szondi Györgynek, hogy ilyen különleges és nagyszerű csapatban játszhattam.

Eifert János

Vetésforgó

Köszönet Szondi Györgynek a szellemi útmutatásért, az úton maradásért… „Napúton”.

Földi Péter
Somoskőújfalu

Találkozás

Talán a találkozások emléke, főleg az első találkozás jelentősége miatt választottam ezt a munkát. Vegetatív, indázó gyökér-kalligráfia, napcsíráztatta lények. A Napútból kihajtott, felnövő élet – így is fogalmazhatnám, de ennél sokkal általánosabb és sokfélébb jelentése is van. Elágazott, kiterebélyesedett, Szondi György elültetett egy kiadót, ami átalakulva tovább folytatódik, él és virágzik. Az útból már kút lett, de az eredendő forrás még továbbra is táplálja és élteti. Isten éltesse Szondi Györgyöt!

Gaál József

DRAPÉRIA

Sajnálom, hogy a Napút sikeres pályafutása nyomtatott kiadásban véget ér, de remélem, hogy az online változat – Szondi György főszerkesztő lelkes közreműködésével – még több olvasót fog vonzani!

Bízom benne, hogy a különféle művészeti ágak továbbra is bőséggel fognak megjelenni az új változatban. Köszönet az eddigiekért!

Sok sikert.

LÉVAI NÓRA

Megannyi Napút-díj Napút-levelei sorában e mostani búcsúzásul lehet-legyen Napút-Szondi Györgyé – bizonyára szerzők, olvasók, tisztelők szívéből igenelve – igaz köszönettel, szeretettel: **Mészáros Rózá**tól, az oklevelek alkotójától.

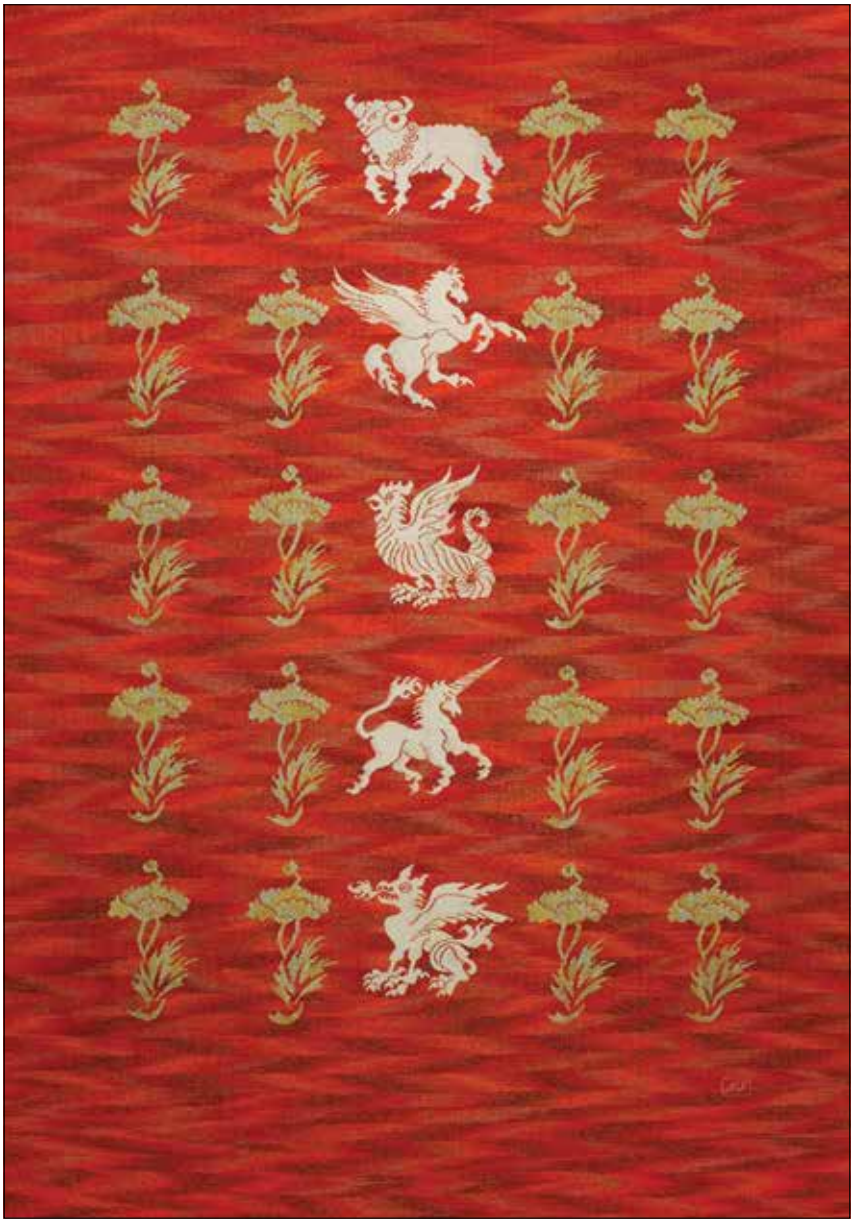

Predestinatio VI. – Vertikális

NAPÚT – Út a Nap felé. Szondi György kövezte ki. Hittel, gonddal, tudással. Olyan jó volt közlekedni rajta. Néha kicsit megállni, ismerősökkel beszélgetni, ismeretleneknek bemutatkozni, velük összebarátkozni, szóba elegyedni, vagy csak üdvözölni egymást. Most vége a meghitt sétáknak. Már érzem a fájdalmas hiányt.

Lesz majd új ösvény?

Nagy Judit

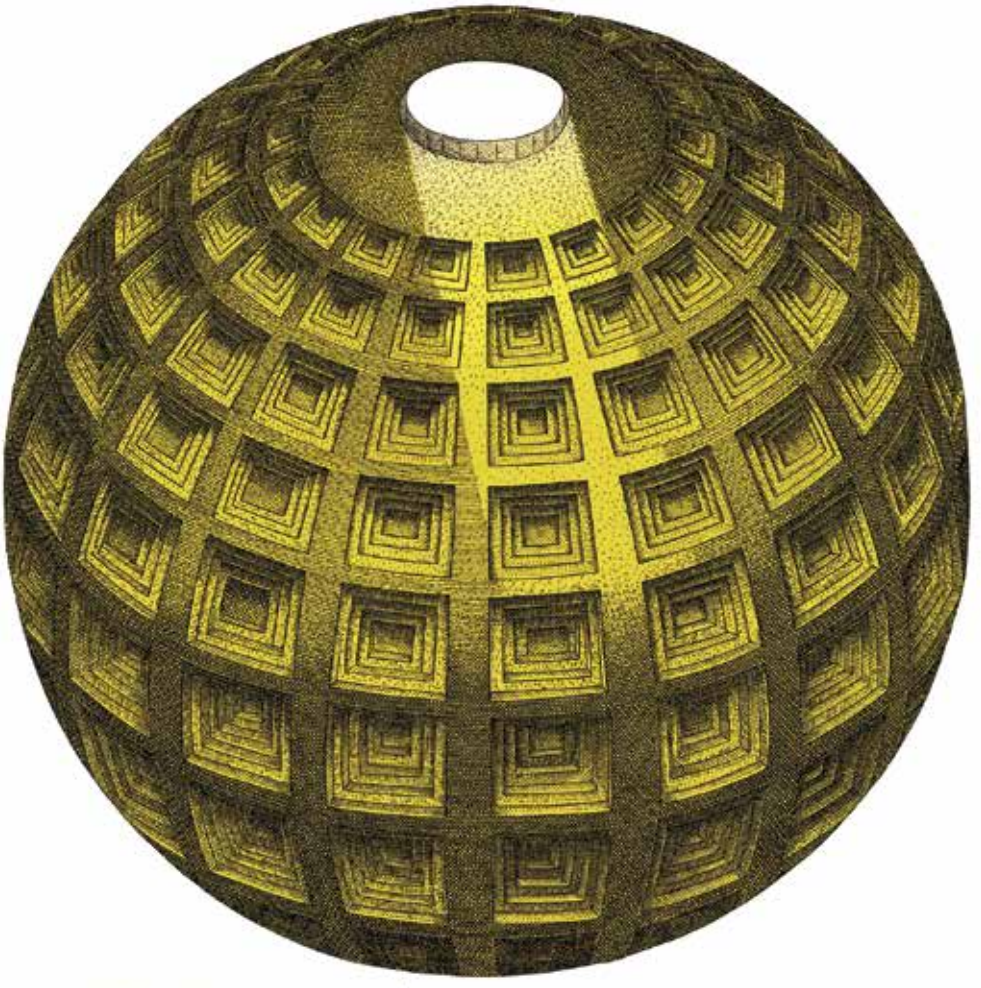

A Napút olvasóinak és minőségelvű szerkesztőjének szeretettel, 2021 augusztusában, Orosz István

Orosz István

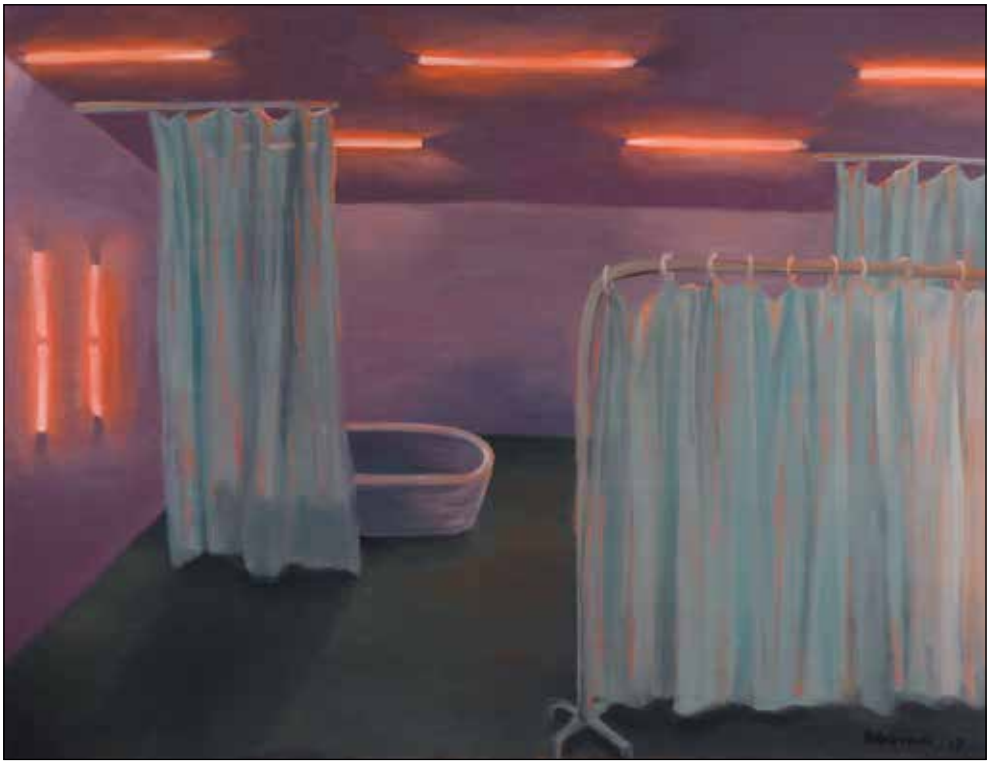

Valahonnan ismerős

A FÉNY – nemcsak a természetes, hanem a mesterséges is – térformáló eszköz, ami nagyon inspiráló. Élt a Napút, tereket épített, éljen!

Sóváradi Valéria

Feltöltés

Kedves György! „a NAP folytatja pályáját az ÚT végtelenjén”. Köszönjük a sokéves munkádat! Barátsággal a Stefa

Stefanovits Péter

ÉLETÚT

Kedves Szondi Gyuri! Nem feledkeztem meg arról, hogy a Napút folyóirat sok más emberé mellett az én hetvenedik születésnapomról is megemlékezett. Ennek emlékére adom neked most ezt az „Életút" című kollázsomat.

A másik művem címe pedig „Kert". Az a kert, ahol majd hajlott korodra (persze odébb van az még) végre kipihenheted magad.

Kívánom, hogy úgy élj, ahogy leveleidet alá szoktad írni: Mindigderűvel!

SZEMADÁM GYÖRGY

Kert

ANGYAL, HARCOS, HÖLGY

Napút sikerességét a szívében vagyok.
Örültem neked kiállításodat, írtam
megemlékezést, és nagyon sok színben
szerepeltek nemlétem.
Hálás köszönet Szondi Gyurinak, aki
annyi áldozattal életben tartotta a
Napútat!

Szávoszt Katalin

SZÁVOSZT KATALIN

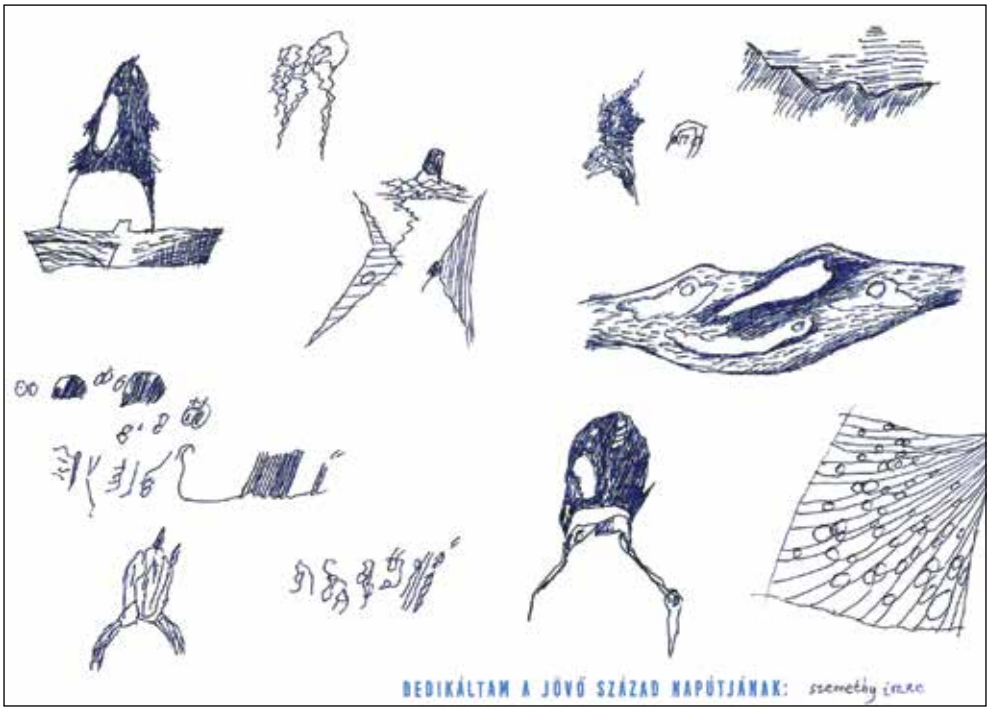

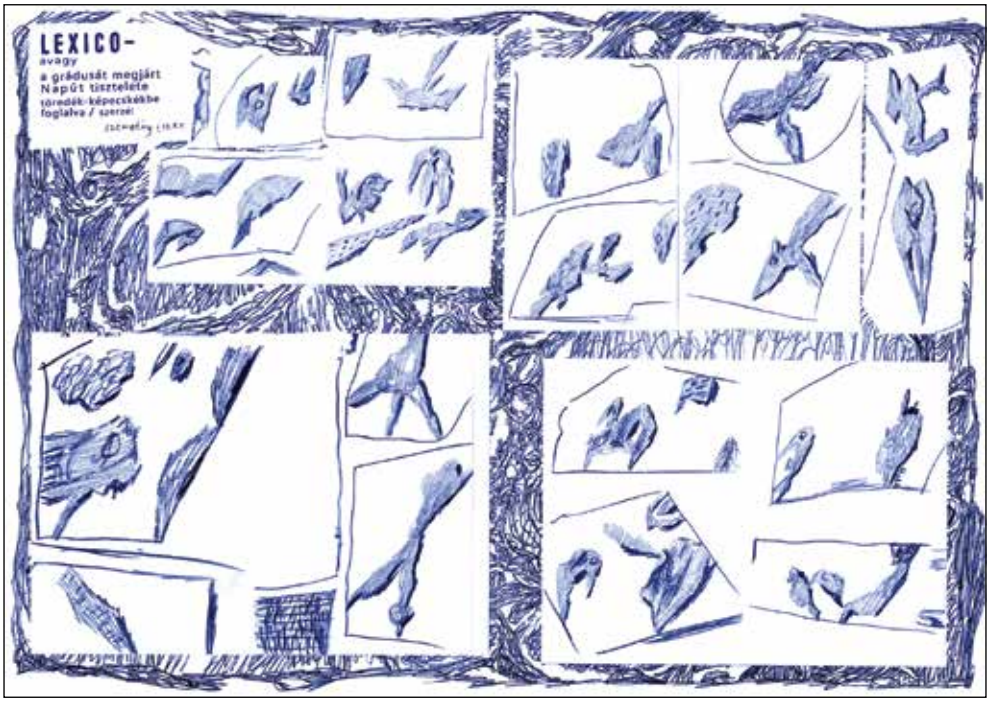

Szemethy Imre

Köszönöm, hogy a Napút rendezvényeinek meghívóját és irodalmi díjainak okleveleit készíthettem. Ajándék e napos út: kanyarodik jobbra, s tudjuk – el nem vész.

VINCZE JUDIT

Baloghné dr. Petkevics Olga

Az európai Belarusz

Fehéroroszország, Fehéroroszország. Miért hívnak így, amikor nincs is benned fehér semmi, amikor a fehéreid a vöröslő őszi tarlók, a napra kitett szürke gyolcsok, a kimerült emberek forró izzadsága. Jóoroszországnak kellene nevezni téged, Jó Emberek Jó Földjének. …

Fehéroroszország, te nem furakodtál be az emberiség emlékezetébe. Nem vetted el mások szabadságát, nem raboltál idegen földet, nem gyilkoltad a szomszéd határok mögött lakó embereket. Tisztelettel és vendégváró kaláccsal fordultál az idegenek felé, odaadtad megmaradt tehenedet és utolsó darab, kereszttel jelölt kenyeredet a rablóknak, vérző szívedet és szegény, kényeztetést nem ismerő életedet nyújtottad a boldogtalanoknak. Ezért kevesen vannak, akik emlékeznek rád. (…)

Ha felötlik bennem egy-egy fehérorosz szó, amikor feltámad az északkeleti szél, amikor szerényen hímzett szegélyű, szőttes inget látok, panasztalan fájdalom kiáltását hallom, ilyenkor mindig szíven üt, mindig lágy vágyódás tör fel belőlem valahonnan, és megfoghatatlan lelkifurdalás hidege, bűntudat és szégyenkezés önt el váratlanul.

Fehéroroszország, Fehéroroszország, te szürkészöld vidék, tágas éggel a szőke üstökök felett, túlságosan jó, kedves, túlontúl nemes vagy a mai időkhöz képest.

(Konwicki, Tadeusz: Kalendarz i klepsydra. Warszawa, 1976, Czytelnik, 30–32., részlet, Wolosz Vera fordítása)

*

Így jellemezte Belaruszt 1976-ban Tadeusz Konwicki lengyel író és filmrendező. A hazája oly szeretetteljes szavakba öltött megéneklése kedves lehet minden belarusz számára. Így engem is mélyen megérintett, amikor olvastam. Ugyanis Belaruszban születtem, noha lassan már 40 éve Magyarországon élek. Az itt töltött évek során sokszor tapasztaltam, hogy Belarusz fehér foltot jelent az ország megítélése szempontjából. Nem sokat lehetett hallani róla, holott az Európai Unió közvetlen szomszédságában terül el.

Ezért is töltötte el nagy öröm a szívemet, amikor megtudtam, hogy a Napút főszerkesztője, Szondi György a folyóirat XX. évfolyam 9. számát Belarusznak szenteli, mégpedig **A belarusz Európa** címmel. 2018 novemberében a hazám abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a folyóirat kerek 200 oldala igen színes mozaikot tár róla az olvasó elé.

Itt található a klasszikus és modern belarusz irodalmi művek kiemelt részleteinek válogatása: a prózától kezdve a költészeten át egészen a színdarabig. Olvashatunk például Alesz Adamovics, Szvjatlana Alekszijevics, Valjancin Akudovics, Uladzimir Arlou, Vaszil Bikau, Janka Kupala, Uladzimir Nyakljajeu remekműveiből részleteket. Sőt, Zoltán András jóvoltából betekintést nyerünk

a magyar–ófehérorosz irodalmi kapcsolatok kezdetébe. Az irodalomelméleti témák bővítik a palettát.

Az irodalom mellett olyan világhírű művészekről is szó esik, mint Marc Chagall és Uladzimir Ceszler, akiknek műalkotásai megtekintését a folyóirat szintén lehetővé teszi.

A középkori és modern történelem sem maradt figyelmen kívül, erről számolnak be Báthory István kedvenc belarusz városáról, Hatiny falu tragédiájáról, a Belarusz területén található magyar katonai parcelláról, valamint a több mint ezeréves Breszt városáról szóló cikkek. Külön figyelmet érdemel az olyan, történelmi fontosságú esemény, mint az 500 éves belarusz könyvnyomtatás ünnepe.

Olvashatunk az egyedülálló vidék, a Belarusz Polézia növényvilágáról, illetve arról, hogy egy grafikus és fotóművész szerint hogyan lehetne Belaruszt széppé tenni. Megismerhetjük az országot a *Belarusz in Maps* földrajzi atlasz alapján és egy magyar diplomata szemével is. Bemutatásra kerülnek az úgynevezett „belaruszikumok" is.

A belarusz Európa kötet egy csapat különböző foglalkozású és érdeklődésű ember munkájának köszönhetően látta meg a napvilágot. A fordítók mellett (Bárász Péter, a Belarusz Írók Szövetségének rendes tagja és kezdő fordító kollégái, Pálfalvi Lajos, József Attila-díjas műfordító és irodalomtörténész, nem beszélve olyan neves magyar műfordítókról, mint Képes Géza, Körner Gábor és Tandori Dezső) Zoltán András professzor emeritus, szlavista nyelvész, Aljakszandr Khainouszki, a Belarusz Köztársaság volt magyarországi nagykövete, Kontra Ferenc, Magyarország volt minszki nagykövete hozzájárultak a Napút XX. évfolyam 9. száma megjelenéséhez. A kötet tartalmát gyarapító szerzői lista ezzel még nem ér véget.

*

Az 1975 óta Bresztben élő Bárász Péter magyar matematikus, a belarusz nyelv, történelem és kultúra megszállottja fejéből pattant ki az ország társadalmát, történetét, de főleg irodalmát bemutató, eleinte megvalósíthatatlannak tűnő ötlet. Szerette volna a híres, díjas műfordítók alkotásai mellett fiatal fordítók munkáit is publikálni. A megszállottság többek között abban nyilvánul meg, hogy úttörőként kezdett belarusz irodalmi és publicisztikai műveket, később verseket is magyar nyelve fordítani. Számos fordítása – fáradhatatlan munka eredménye. Csakhogy többre vágyott: szeretett volna felnevelni a fiatalok körében egy csapatot, akik folytathatnák merész kezdeményezését. Igen kevesen ismerik Magyarországon a belarusz nyelvet, a koncepció lényege pedig az volt, hogy közvetítő nyelvek nélkül, közvetlenül belarusz nyelvről szülessenek magyar fordítások. Az elképzelése megvalósult, a Napút Belarusznak szentelt száma ennek bizonyítéka. A folyóiratban szereplő 17 fordítóból a belarusz–magyar országismereti táborok hét diák résztvevője debütálhatott fordítóként. Azonban nehéz lépést tartani az ötletgazdával: *A belarusz Európában* megjelent fordítások közül 14 az ő munkája.

*

A Napút XX. évfolyama 9. számában sok érdekes téma és hasznos információ található, amik a folyóirat megjelenése óta eltelt majdnem 3 év alatt sem veszítettek az aktualitásukból. Nem nagy túlzással lehet állítani, hogy időközben

megnövekedett a Belarusz iránti érdeklődés világszerte, nem utolsósorban az országban végbemenő, az egész társadalmat érintő eseményeknek köszönhetően. *A belarusz Európa* szám talán segíthet jobban megismerni és megérteni a mai Belaruszt.

Amikor kézben tartottam a kötetet, olvasása során akaratlanul jegyzetelni kezdtem a szerzők azon gondolatait, amelyek leginkább megérintettek. Terjedelmes jegyzék lett az eredménye, aminek bemutatása e cikk keretein belül nem lehetséges. Mégis ajánlok egy kivonatot a kiadvány – véleményem szerint figyelemre méltó – tartalmából.

Belarusz mozaik részletekben:

Szvjatlana Alekszijevics, 8. o. *Az elveszett csatáról – A Nobel-díj átvételekor mondott beszéde*

Egyszer azt hallottam: „Csak a háborúban voltunk szabadok. A fronton." A mi legfontosabb tőkénk – a szenvedés. Nem az olaj, nem a gáz – a szenvedés. Ez az egyetlen, amit folyamatosan kitermelünk. Folyamatosan keresem a választ: a mi szenvedésünk miért nem alakul soha szabadsággá?

Uladzimer Arlou, 12. o. *Václav Havel vs. Nagy Péter*

…hadd emlékeztessek Václav Havel bölcs szavaira, aki arra figyelmeztetett, hogy amíg nincs demokratikus Belarusz, addig az európai integráció sem tekinthető befejezettnek. Európai jövőnk pedig elsősorban rajtunk, belaruszokon múlik. (Ur Máté fordítása)

Vincuk Vjacsorka, 22. o. *Megvédi-e Szvjatlana Alekszijevics Belaruszt?*

Egyébként majd akkor, ha mi, Belarusz, büszkék leszünk a nyelvünkre – mások is inkább fogják tisztelni, és jobban oda fognak figyelni rá. (Bárász Péter fordítása)

Valjancin Akudovics, 23. o. *20. A nyelv (Baljós jel)*

Belaruszként létezni Belaruszban önmagunk kizárását jelenti a normából, és vágyat, hogy egy új hitvallás misszionáriusává váljunk, valaki számára ellenséges idegenné, és mindenki másnak – csupán egy pojácává. Belaruszban már maga a belarusz nyelven kimondott szó is polgári cselekedet (és még: esztétikai aktus). A világ minden táján, aki anyanyelvén beszél, egyszerűen csak beszél. Nálunk nem így van. Minden alkalommal, ha belaruszul beszélünk, nem csupán kommunikálunk, hanem mintegy polgári akciót vagy művészi eladást tartunk, mert aki csak körülöttünk van, azonnal erre a meglepő csodára összpontosít. Ezért egyáltalán nem kizárt, hogy egy talán nem olyan távoli időszakban ahhoz, hogy nyilvánosan belaruszul beszéljünk, a városi hatóságoknál ezt engedélyeztetni kell majd a hely és az idő megjelölésével, ugyanúgy, ahogy ma egy politikai tüntetést vagy egy utcai amatőr koncertet kérelmeznek. (Kovács István fordítása)

Alherd Baharevics, 41. o. *Látomások és láthatatlanok, avagy mi (nem) stimmel a belarusz irodalommal*

Belarusz nem kiolvasott könyv. Belarusz még nincs lefordítva. Belarusz egy olyan textus, amelyiknek még meg kell mutatkoznia.

46. o.

Hogyan is tudnák elolvasni az írásainkat, akár Nyugaton, akár Keleten, ha a belarusz irodalmároknak olyan kevés a lefordított műve? Honnan szerezhetne tudomást a világ arról, hogy nem vagyunk rosszabbak másoknál, ha a legérdekesebb szövegeink százai csak belarusz nyelven léteznek?

Belaruszban erről már évtizedek óta beszélnek, de a kérdés továbbra is fennáll. Külföldön oly kevés a fordító, aki belaruszból dolgozik, hogy a legjobb belarusz nyelven írt szövegek összessége bemutatásának esélye a nullához áll közel. (Bárász Péter fordítása)

Zoltán András, 50. o. *A magyar–ófehérorosz irodalmi kapcsolatok kezdete, avagy hunok Vilnában*

A humanista Oláh Miklós halálának 450. évfordulójáról nemzetközi konferencián emlékezett meg 2018 elején a magyar tudományosság (vö. Szilágyi, 2018). E kiváló szerző egyik műve fehérorosz szempontból is fontos, mivel ez a legkorábbi magyar (ha nem is magyar nyelvű) irodalmi mű, amely ófehérorosz nyelven már a XVI. század végén olvasható volt.

Oláh Miklós *Athila* című latin nyelvű munkája (1537/1568) már 1574-ben megjelent Krakkóban lengyelül Cyprian Bazylik fordításában (igaz, a szerző nevének feltüntetése nélkül, amiből később némi bibliográfiai kalamajka támadt), majd 1580 körül a lengyel kiadás alapján kéziratos ófehérorosz fordítás készült. Az ófehérorosz fordító nevét nem ismerjük, valószínűleg a vilnai litván nagyfejedelmi kancellária hivatásos írnokai közé tartozott. (A Lengyel Királysággal egyesült Litván Nagyfejedelemségben a közigazgatás nyelve e korban ugyanis az ófehérorosz volt.)

Alesz Szusa, 55. o. *Négyszáz évvel ezelőtt jelent meg az első belarusz Ábécéskönyv, a „Bukvár"*

2018-ban egyedülálló lehetőségünk nyílik arra, hogy megünnepeljük az első Ábécéskönyv, egy belarusz Ábécéskönyv négyszázadik születésnapját. (Bárász Péter fordítása)

Aljakszandr Khainouski, 56. o. *1517–2017: a belarusz könyvnyomtatás 500 éve. Franciszk Szkarina, a szláv tudós, Belarusz Lutherje*

…500 évvel ezelőtt, 1517 augusztusában a belarusz tudós és humanista, Franciszk Szkarina anyanyelvén kinyomtatta az első könyvet Prágában. A vallásos kötet egy zsoltárkönyv volt.

Szvjatlana Marozava, 67. o. *Báthory István és Hrodna – Egy uralkodó nagysága, és egy ember tragédiája*

„Báthory István legyőzte Rettegett Iványt: emlékezz a történelmünkre!" – ez a felirat nézett velem szembe egyszer egy hatalmas plakátról Varsó központjában, a ma élő lengyelek történelmi tudatát alakítva. És a mai belaruszok vajon mit tudnak Báthoryról? (Bodó Ádám fordítása)

Aljakszej Litvin, 75. o. *Hatiny harangjai – Az emlékezet véget nem érő vészjele*

…1943. március 22-én eltűnt a föld színéről egy belarusz falu – Hatiny. A történelem, a második világháború szörnyű eseményei azt a sorsot rendelték számára, hogy először tűnjön el, majd pedig, 26 évvel később, egy egészen új minőségben keljen életre, mint egy jelkép-falu, egy olyan falu, amely az összes, lakosságával együtt felégetett, megsemmisített belarusz falu világszerte híres emlékművévé lett. (Bárász Péter fordítása)

Valjancin Akudovics, 87–88. o. *Véres blöff*

…a „partizán" fogalma Belaruszban már régen szakrális értelművé dagadt, amit még a szovjet partizánmozgalom sem volt képes profanálni… A „partizán" alighanem a legjobban tükrözi a belarusz ember ontológiai lényegét úgy

a magánéletében, mint történelmi létében. Partizán az, aki folyton csak bujkál (a bújócska talán a belaruszok egyetlen népi játéka); partizán az, aki mindig ezt mondja magáról: „nem vagyok itt"; partizán az, aki csak a diverzió pillanatában jelenik meg, utána újból eltűnik a saját nem létezésében. (Bárász Péter fordítása)

Aliaksandr Khainouski, 95. o. *Az igazi zseni előtt nincs országhatár – Csak a szeretet szab határt*

„Életünkben egyetlen szín létezik, mint valami festő palettáján, s ez ad értelmet az életnek és a művészetnek. A szerelem színe." (Marc Chagall)

Szvjatlana Sidlouszkaja, 97. o. *Ceszler!*

Mi, belaruszok, magunk se vesszük észre, de Ceszler szerint élünk. (Inna Dukor fordítása)

Mihal Anempadisztau, 104. o. *Hogyan tegyük széppé Belaruszt*

Lebontani – túl radikális módszere ez a városépítésnek. Az építészetnek be kell tudnia illeszkedni a már meglévő térbe. Ez pontosan a minőségi építészet jellemzője, ha figyelembe veszi a már létezőt, és úgy vonul be új objektumként a térbe, hogy azt nem lerombolja, hanem kiegészíti. (Bárász Péter fordítása)

Szvjatlana Alekszijevics, 106. o. *A szerző öninterjúja az elhallgatott történetről és arról, hogy Csernobil miért teszi kétségessé a világképünket*

Eggyé váltunk, nem tudunk távolságot tartani egymástól. Minden nyelven megszólalt Európában elveszett kis országom neve, amelyről korábban szinte semmit sem hallott a világ; átváltozott ördögi csernobili laboratóriummá, mi, fehéroroszok pedig csernobili nemzetté váltunk. (Pálfalvi Lajos fordítása)

Ljudmila Rubljeuszkaja, 165. o. *Csak egy egyes*

A világ olyan, akár a közlekedőedények rendszere: amikor elutasítod a jót, a gonosz foglalja el a helyét. Aztán pedig, amikor a gonosz visszavonul, a jó, amely visszatér a helyére, olyan lesz, mint az égető tűz. És égetni, perzselni fogja a bűnös lelket, míg végül teljesen ki nem égeti a gonosz lepráját, minden fekélyét és daganatát. (Felföldi Annamária fordítása)

*

Utóirat. Habent sua fata libelli – a könyveknek megvan a maguk sorsa. Ebben az értelemben *A belarusz Európa* is egy könyv, már csak azért is, mert folyóirati számnál nem gyakori, hogy többször is bemutatót tartanak vele. Ráadásul egyik sem hagyományos könyvbemutató. Először Aljakszandr Khainouszki leköszönő budapesti belarusz nagykövet búcsúztatásának volt lényegi eleme a Napút 199. számának bemutatója, 2018 novemberében. Nincs ebben semmi meglepő, hiszen Khainouszki úr Budapesten végzett tevékenységének egy fontos eleme volt eme belarusz Napút-szám.

2019. október 23-án (!) Minszkben, az Állami Janka Kupala Irodalmi Múzeumban volt egy különös irodalmi est: ennek a magyar nyelvű könyvnek volt belarusz nyelven a bemutatója egy olyan hallgatóság előtt, amelynek csak egy kicsiny része tudott magyarul. Szondi Györgyön és Bárász Péteren, akik tető alá hozták ezt a kötetet, és akiket ezért hívott meg a múzeum erre az estére, ott volt még a fenti cikkben említett, szárnyukat éppen bontogató hét ifjú belarusz műfordító közül Kiss Krisztina és Ur Máté, valamint a minszki magyar nagykövetség számos képviselője. Csutora Zsolt nagykövet itt adta át Bárász Péternek

a Magyar Ezüst Érdemkeresztet, amellyel nem utolsósorban ezért a folyóirati számért tüntették ki. Az esemény talán legfontosabb része pedig az volt, hogy ott derült ki filológiai pontossággal és alapossággal, hogy ez az első Belaruszról szóló önálló kulturális folyóiratszám, mégpedig világelső! Benne irodalom, történelem, nyelvészet, képzőművészet, ökológia stb., s a tanulmánytól a dokumentumon át az interjúig megannyi közlési forma: nagy gazdagság.

Másnap a Janka Kupala Irodalmi Múzeum 75-ik születésnapjára időzített, *Ránk maradt örökség* címmel lefolytatott nemzetközi irodalomtörténeti tudományos konferencián a két magyar meghívott előadást is tartott – bolgár, ill. belarusz nyelven.

Boldogh Dezső

Áprilisi tizenegyek

A Napút 2014-es XVI. évfolyam, 3. számának a címe: **Áprilisi tizenegyek**. E dátumot, a Költészet Napját, József Attila és Márai Sándor születésének idejét, a szerkesztőség kortárs alkotókhoz szóló felkérése teszi sajátos módon egyedivé. Egyrészt: „Akrosztichon alkotására nógatunk kit-kit; a betűk száma mind a két ünnepnapos költő esetében: 11." Másrészt pedig: „Ugye lehettek rávehetők, hogy – bármily kegyetlen ez tán – összeállítjátok kortárs magyar költők válogatott tizenegyét, a magatokét? (A kérés rangsortalan névsort jelent.)" A felkérést kiegészíti még néhány, a korábbi lapszámokban is jelen levő körkérdés is, ezúttal főleg kritikusok és irodalomtörténészek felé: „Hogyan látom a mai költészet olvashatóságának határait »Én, a Kritikus«? Vajon milyen befogadói tapasztalatra épülhet-építhet a mai költészet? Kit és miért olvas, ajánl olvasásra?" A lapszám egyediségét meghatározó harmadik fő blokk pedig a világirodalmi *Hetedhét* rovatban egy Rilke-vers fordításának néhány darabját, pontosabban „tizenegy költő billentyűzetén született tizenhárom magyar változatát" mutatja be. A kiadvány képzőművész vendége a Munkácsy-díjas Sóváradi Valéria, akit *A hiány színei, fényei és árnyai* esszében Wehner Tibor ismertet meg közelebbről az olvasókkal: „…festészete és rajzművészete végső soron természetelvű, realista szemléletű művészet, amelynek valóságtükröztetését – valóságkivágatát – valamifajta játékosan naiv, esetenként szelíd szürreális látásmód árnyalja jellegzetesen egyénivé." A Mellékletben a *Káva Téka* – Napút-füzetek 83. Handó Péter *Szín-tézisek (Tragédia-monológok Madách Imre szellemében)* című műve szerepel.

A felvezető B/2 páholyos Zalán Tibor-írásban a költő a költészet hatalmáról vagy inkább szükségességéről elmélkedik, hiszen egy olyan fogalomról volna szó, amelynek „mibenvalósága" a hétköznapi, prózai nyelvhasználatban szinte suta és kétséges és haszontalannak tűnő, nemléte viszont alighanem megrontaná a valóságot: „Kell-e a költészet? Értelmetlennek

tűnik a kérdés. Olyan, mintha azt kérdeznénk, kell-e az erdő madárfütty nélkül. Kell-e a patak csobogás nélkül?… (…) A költészet lényege tehát a hiányában van jelen. Hogy nem hiányozhat. Miért nem? Mert. Nem? Nem. Harmadnapja töprengek."

A *Válogatott tizenegy* részben tehát kortárs alkotók műveit olvashatjuk, József Attilához és/vagy Márai Sándorhoz írt akrosztikonjaikat, illetve nyilatkoznak kedvenceikről. A ciklust Gyárfás Endre *A költő* című verse vezeti be. Van, aki csak művet küldött, van, aki csak válogatott tizenegyet, olyan is akad, aki maradéktalanul eleget tett a szerkesztőség felhívásának. Az életkori és a költőalom meghatározta stílbeli változatosságokat tekintve terjedelmes a lista, de léteznek átfedések is a kedvencek között.

Sok a húzó név, Weöres, Kányádi, Utassy, Csoóri, Juhász Ferenc, Tőzsér Árpád igen népszerű, egyéb csoportosításban gyakran előkerül Tandori, Térey, Tóth Krisztina, Borbély Szilárd, illetve Vasadi, Tolnai Ottó. Vannak, akik több válogatottat is összeállítottak, és nem tudtak dönteni az a vagy b csapat költői erejének elsőségéről, van aki gyúrót, orvost, cserejátékosokat, büféseket és bírót is szerepeltet (Konczek József). Petőcz András és Szkárosi Endre avantgárd gesztussal saját magát is felsorakoztatta a kedvencek között, így tesz Czigány György is, viszont ő azért, mert csak 1935 előtt született költőket választ. Korpa Tamás a szerzők mellett az év könyveit mutatta be inkább – az év „legfinomabb", „legvilágteremtőbb", „legjobban várt" stb. darabjait, sajátos ízléssel. Tandori kézírásos feljegyzésekkel, Szőcs Géza elkalandozó kisesszében fejtette ki a szereplők megnevezhetőségének dilemmáit. „Nem úgy van az, hogy csak úgy, egy névsor. Az ember szerez magának – jó esetben – 11 barátot és 300 ellenséget. Gondolom, kb. 300-an tartják magukat ma a legjobb 11 magyar költő egyikének. Ez eddig egyszerű volna. 1934-ben, 1944-ben, s így tovább, sokkal könnyebben meg tudtam volna mondani, ki az a 11. Még 2004-ben is" (Sz. Gy.). Sajnálatos, hogy a válaszadók és az akkori kedvencekhez tartozók közül nem kevesen ma már – 2021 nyarán – nincsenek az élők sorában. (Csontos János, Dobozi Eszter, Kántor Péter, Papp Tibor, Petz György, Prágai Tamás, Rigó Béla, Szőcs Géza, Vasadi Péter, Térey János, Tandori Dezső.)

Az akrosztikonok között pedig találunk komoly és játékos műveket, eredeti sorokból építkezőt, (Czilczer Olga, Nagy Zopán), klasszikus mértékben írtakat: „Arcod könyveken, ám alig olvas – s hogy mit! – a néped, / tükrünk vagy, csakhogy belenézni kevés mer a sokból…" (Babics Imre) – „Jóformán már minden percedet őrzi a leltár / Ócska utókor listáz mint régészeti tárgyat / Zsémbelnél ha tapasztalnád szájtáti lelátónk / Elfeledett örömét a bravúros cselsorozatnak…" (Csontos János) – „Száll a sirály, nem nyűgözi röptét többet a holt ág, / Átalakul minden, s mindenben az át a valóság" (Csehy Zoltán). Találhatunk még többtételes darabokat, játékos verstöredéket (Suhai Pál), sorok elején JA – sorok végén MS nevének betűiből összerakott, szabad folyású akrosztikont (Petz György). Az áprilisi évfordulóhoz kapcsolódik zárótanulmányként, Tamási Orosz János Márairól szóló esszéje (*Közelítések az anyanyelvhazához*), melyben, többek között, a nagy előd egyik versének, az *Ismeretlen kínai költő* ciklusának egy új olvasói értelmezését kínálja.

Ezután következik az értelmezők, alkotók felé tett körkérdésre írt vála-

szok része. Bedecs László szerint a költészet olvashatóságának határait elsősorban az olvasók jelölik ki, és ők alakíthatják, vagy akár törölhetik el. Úgy véli, a kortárs költészetnek van ma is tábora, amely képes értékelni a teljesítményt. Borbély Szilárd verseit ajánlja az első helyen, mert meggyőződése, hogy az utóbbi évtizednek ő volt a legjelentősebb költője. Mellette Marno János, Kemény István, Takács Zsuzsa, Kántor Péter és Beney Zsuzsa életművét is figyelemre méltónak tartja. Bertha Zoltán Heideggertől Sík Sándorig vett idézetekkel is alátámasztja a költészet céljáról és szerepéről való elmélkedéseit: „Sok évszázadon át hallatszó igék véshetik a modern időkben is tudatunkba, hogy ami egy nép számára létszükségleti szellemi érték, az veszteség nélkül nem iktatható ki a világkultúra egészéből sem. (…) Ha van, ami köt és emel – köt a bennünk és emel a fölöttünk lévő értékekhez –, az életigazító irodalmunk, költészetünk bűvöletes glóbusza és mindenségátölelő galaktikája." Borcsa János a szerkesztőségi körkérdésre Markó Béla *Csatolmány* (Csíkszereda, 2013) című verseskötetéről írt esszéjével válaszol, Gyimesi László a költői alkotásokat „befogadói önvédelem" egyik formájának tekinti az úgynevezett „érthetetlen költészet" csorba mítoszát, és azt mondja, hogy a kíváncsiság mindig igen fontos szövetségese marad az írónak. Halmai Tamás szerint a populáris kultúra térnyerése és a megváltozott technológiai környezet ellenére mégis érdemes építeni az olvasó szívére. Többek között Nádasdy Ádám, Tóth Krisztina, Gergely Ágnes költészetét emeli ki. Pomogáts Béla azt írja: „Akik régóta élünk, személyesen is emlékezünk – megéltük azokat az időket, amikor a 20. századból mára mértékké emelkedett életművek alkotóit különböző módokon taszították ki a poétikai példatárból" – majd hatalmas esszében fejti ki ennek okait és következményeit. Madár János a szekértáborok káros jelenségeire hívja fel a figyelmet, mivel sokan vannak, akik megkérdőjelezik klasszikusainkat is, és ebben a megosztottságban és politikai függőségben a költő és a költészet is folyamatosan sérülhet. Juhász Ferenc, Kalász Márton, Döbrentei Kornél, Farkas Árpád, Vári Fábián László verseit; Takaró Mihály, Bertha Zoltán, Ködöböcz Gábor tanulmányait olvassa mostanában szívesen. Szakolczay Lajos szerint „…a költőnek nem is kell figyelembe vennie az olvasói elvárásokat (egyáltalán van ilyen?). Közhely, de talán érdemes ismételni: az író – ha tetszik, ha nem – önmagának ír. Elsőbben saját érzéseit, gondolatait, örömét, szenvedését stb. akarja kifejezni. Erkölcse az a műszer – s ez a finom szerkezet Balassitól József Attilán és Nagy Lászlón át Nagy Gáspárig jól működött –, amely irányítja." Szepes Erika a költőt emberi világunk szeizmográfjának nevezi, azonban a befogadás tekintetében bonyolódott a helyzet, mert a 90-es évektől teret nyerő és hatalmi területeket birtokló irodalmi elmélet, a posztmodern paradigmaváltó irányzata döntötte el, hogy milyennek kell lennie a költészetnek. Sokak mellett Kovács András Ferenc, Payer Imre, László-Kovács Gyula, Birtalan Ferenc és Marsall László életművét nagyon értékesnek tartja. A költészet társadalmi szerepét is hangsúlyozza, valamint a '98-tól induló Aquincumi Költői Játékok fontosságát is, amelyek a klasszikus értékek – tárgyak, leletek, antik versformák – megmentése mellett a szórakoztató népszerűsítést is célul tűzték ki. A blokk Vasy Géza és Vilcsek Béla magvas tanulmányaival fejeződik be.

Különleges élményt nyújt e Napút-lapszám harmadik nagy tematikus részében Rilke *Vergänglichkeit (Mulandóság)* című nyolcsoros versének átültetése. Suhai Pál nyers és műfordítása, valamint magyarázó jegyzetei mellett számos kitűnő próbálkozást olvashatunk, Báthori Csaba, Búzás Huba, Erdélyi Z. János, Füleki Gábor, Halasi Zoltán, Márton László, Kerék Imre, Németh István Péter, Varga Imre és Vörös István tolmácsolásában. A végeredmény, mondhatni, döntetlen, ragyogó megoldások, profik kezéből. Találomra két idézet (második szakasz): „De gyászosabb e romlás, mint felszökő sugárnak / megtérni víztükör csillám-porára? / Vessük magunk fogai közé a változásnak, / hogy látó feje zárjon minket végképp magába." (Erdélyi Z. János). „Romlani mégis: szomorúbb-e, mintha vizére / szórja a fényt a szökőkút, míg belehull? / Változás foga tép, add magadat neki végre: /néző fejébe fogjon föl maradéktalanul." (Suhai Pál).

A lapszámban továbbá megemlíthető még az akkoriban megjelenés előtt álló Vasadi Péter *Tetőzés* című könyvéből egy részlet, Bárdos László kísérőszövegével, Füleki Gábor közel 70 ezer karakteres, kismonográfiának beillő tanulmánya Báthori Csaba *Elemi szonettek* kötetéről, a bolgár Sztojcsev Szvetoszláv (azóta szintén elhunyt), Magyarországon élt bolgár költő, újságíró magyarul alkotott miniatűrjei, és néhány vers, Utassy József, Iancu Laura, Dobai Péter és Végh Attila tollából. A *Téka* rovatban Sipos Lajos Berda Józsefnek állított emléket, a *Magasles*ben Viola Szandra, Filip Tamás: *Kő, papír olló*, illetve Marczinka Csaba, Molnár Illés debütáló könyvéről írtak mellett Hlavacska András és Demus Zsófia recenzióit is olvashatjuk. A számot Dante Marianacci *Laudáció*ja zárja, aki az olasz irodalom kutatója, fordítója, s az azóta novellistaként is bemutatkozó Szénási Ferencet köszönti a Napút Hetedhét díjasai között.

ELLENŐR

Borcsiczky Krisztina

Összefoglaló gondolatok a Napút folyóirat mellékletéről

Káva Téka: Napút-füzetek sorozat

A *Napút irodalmi és kulturális folyóirat* tematikus számaival 1999 óta folyamatosan, évi 10 alkalommal van jelen a hazai irodalmi-művészeti folyóiratok között. A folyóirat 2005 és 2021 közötti számai elektronikus kiadványként megtalálhatók az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (EPA), ahol az egyes számok cikkekre tagoltak, így cikkenként kereshetők, és akár cikkenként, akár egyben is letölthetők.[1]

2006-tól a folyóirat minden száma egy vékony füzetmellékletet rejt magában, a *Káva Téka: Napút-füzetek* sorozat egy-egy tagját, melynek az összes, azaz *150* száma 2020/21-ben felkerült a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) gyűjteményébe.[2]

A Napút folyóirat és melléklete így a naputonline.hu oldalon kívül az említett felületeken is megtalálható, s ezáltal szélesebb olvasói rétegekhez juthat el.

*

Ezen írással azzal próbálkozom meg, hogy a sorozat füzeteit valamiképpen bemutassam, és felkeltsem iránt uk az olvasók érdeklődését. Mind a 150 füzetről nem célom írni, a sorozat elérhető az előbb említett linkeken. (A MEK keresőjébe elég beírni a címhez a „káva" szót, és az egész sorozat megjelenik. A dokumentum borítóoldalán érdemes a kapcsolódó oldalakat megnyitni, ahol további érdekességek találhatók a művel vagy a szerzővel kapcsolatosan.) A válogatás szubjektív, lehetett volna több vagy éppen kevesebb kötetről említést tenni. A válogatás és maga az írás nem kritikai jellegű, csupán egy könyvtáros egyszerű, felsorolásszintű jegyzete. És miért pont ezek a kötetek? Valamiképp megfogtak a feldolgozás során, és megmaradtak az emlékezetemben. És ami kimaradt az ajánlóból? Nem a színvonala miatt történt, hiszen a sorozat többsége nívós tartalommal bír.

---

[1] A korábbi számok távoli hozzáférésűek: https://epa.oszk.hu/01000/01069, a Naputonline oldaláról érhetők el: http://www.naputonline.hu/print-folyoirat/

[2] A *Káva Téka: Napút-füzetek* feldolgozása érdekes feladat volt. Feldolgozáskor nemcsak egyszerűen átemeljük az elektronikus kiadványt a MEK-be, hanem mindegyiket alaposan megvizsgáljuk. Megnézzük, miről szól, milyen érdekessége van a kiadványnak. Csatoljuk a fülszöveget, elkészítjük a tartalomjegyzéket, kapcsolódó elektronikus dokumentumokat keresünk az Interneten, idézetet választunk a műből, röviden, egy-két mondatban összefoglaljuk a tartalmát. A dokumentum visszakereshetősége miatt kategóriákba soroljuk és tárgyszavakkal látjuk el a kiadványokat. Legvégül pedig elkészül a kötet bibliográfiai leírása. Ebben a feladatban vehettem részt, ami igazi csapatmunkát igényel. Így megismerkedhettem a sorozat nagyobb részével.

*

A melléklet-füzetek éppúgy, mint a folyóirat tagjai, egységes megjelenésűek. Ám a vékonyka terjedelem és a szerény külső megtévesztő: figyelemre méltó, értékes és változatos tartalmat rejtenek magukban.

*

15 ÉV, 150 FÜZET, TÖRETLEN SZÍNVONAL.
Így lehetne címszavakban összefoglalni
a Káva Téka: Napút-füzetek *sorozat jellemzőit.*

*

Pályakezdő alkotók, felfedezett tehetségek, ismert írók, költők, műfordítók és szakírók neve egyaránt felfedezhető a 15 évfolyam alkotói névsorában. Vannak köztük „visszatérők", akik több füzetet is írtak (Bakonyi Péter, Búzás Huba, Druzsin Ferenc, Elek Szilvia, Erdélyi István, Erdélyi Z. János, Juhász Anikó, Misuta János, Németh Péter Mikola, Stanczik-Starecz Ervin, Suhai Pál, Szalai Lajos, Szepes Erika), közülük többen mind a szép-, mind a szakirodalomban is képviselik magukat (pl. Juhász Anikó, Szepes Erika). Sajnos, már nem minden szerző van köztünk, így a sorozat értékét növeli az is, hogy emléket állít az eltávozottaknak [Árpás Károly (1955–2020), Csűrös Miklós (1944–2015), Ébert Tibor (1926–2015), Erdélyi István (1931–2020) Jankovics Marcell (1941–2021), Lászlóffy Csaba (1939–2015), Miklóssy Endre (1942–2018), Novotny Gergely (1925–2003), Nyírfalvi Károly (1960–2017), Petz György (1955–2020), Szabad György (1924–2015), Valachi Anna (1948–2018)…].

A füzetek között sokféle műfaj képviseli magát. Ha megvizsgáljuk a műveket, találunk köztük mesét, elbeszélést, kisregényt, verset (haikut és szonettfüzéreket is), elbeszélő költeményt, színpadi művet, levelet, levélesszét, memoárt, műfordítást, műelemzést, tanulmányt, esszét, interjút, irodalmi és műfordító-pályázatra érkezett pályaműveket, irodalmi recepciót, hasonmás kiadványt.

A kortárs irodalmi élet bemutatása mellett a szakirodalom is jelen van, többek között irodalomtudományi, kultúrtörténeti, történelmi, filozófiai, esztétikai, természettudományos és művészeti írások is helyet kaptak a sorozatban.

*

A 150 füzet között bőven találni érdekes olvasmányt.

Pályázatok. A *Káva Téka: Napút-füzetek* között számos, a Cédrus Művészeti Alapítvány irodalmi pályázataira (Napút-füzetek 19., 31., 41., 45., 51., 92.) és az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítói pályázataira (Napút-füzetek 7., 17., 27., 37., 47., 57., 67., 87., 107., 117., 127., 137.) érkezett pályaműveket tartalmazó füzetet találunk. Az itt felfedezett szerzők és műfordítók közül néhányan a külön füzetben való megjelenés lehetőségét is megkapták. (Ilyen Nyirfás Pyrker Dezső *A csizma* [Napút-füzetek 60.], és a műfordítók közül Kántás Balázs *Szótagok* [Napút-füzetek 35.] című kötete.)

Ritkaságszámba menő kiadványok, érdekes életutak. Mondhatni, hogy a sorozatban akadnak *ritkaságszámba menő kiadványok,* mint például a Tiszta

szívvel című folyóirat[3] reprint kiadása (Napút-füzetek 3.), Rabindranath Tagore: *A felajánlás énekei* (Ásványi Tibor fordítása) (Napút-füzetek 136.), T. S. Eliot: *Hamvazószerda* (Ormay Tom fordítása) (Napút-füzetek 75.), Laura Simeoni válogatott elbeszélései (Karner András fordítása) (Napút-füzetek 115.); Raymond Queneau: *Értekezés a demokrata erényekről* (Szigeti Csaba fordítása) (Napút-füzetek 82.). Továbbá G. Lenôtre: *Simon polgártárs és felesége* (Karner András fordítása – korabeli dokumentumok alapján készült írás a francia forradalom idején fogságba esett XVII. Lajos gyermekkirály börtönőreiről) (Napút-füzetek 103.), Vladimir PurišKevič: *Hogyan öltem meg Raszputyint* (Karner András fordítása V. PurišKevič egykori Duma-képviselő naplójából) (Napút-füzetek 132.).

Érdekes életutak bontakoznak ki a Rózsás Jánosról szóló *A tanúságtevő* (Napút-füzetek 6.), a három asszony életútját bemutató *Akik az éjszakába születtek* (Napút-füzetek 30.) és a *Mária néni ifjúkori emlékei* (fotókkal illusztrált memoár) (Napút-füzetek 111.), valamint Szőnyi Zsuzsa: *„A múlt, a jelen elé tartott tükör"* (Németh Péter Mikola életinterjúja Szőnyi Zsuzsával, Róma, 2005) (Napút-füzetek 73.) című kötetekből.

Ízelítő más népek életéből, kultúrájából, irodalmából: Stanczik-Starecz Ervin: *Indiánkocsma* (mapucse indiánok versei, a szerző versei és kisprózái a mapucse indiánokról) (Napút-füzetek 114.), Zsille Gábor: *Krakkói jegyzetek* (a szerző Krakkóban eltöltött időszakról írt jegyzetei) (Napút-füzetek 11.), Doma Mikó István: *Sógunok, kémek, kamikazék és a magyarszerető király* (érdekességek Japán 20. századi történelméből) (Napút-füzetek 62.), Müller Márta: *A természet és az ember* (Japán tankák fordításai német nyelvből) (Napút-füzetek 113.).

*

A varázsmesétől az avantgárdig, a fogaskeréktől az operáig. A Káva Téka: Napút-füzetek minden korosztályt és érdeklődési körű olvasót megszólítanak. A gyerekeket éppúgy, mint a felnőtteket. A varázsmesétől az avantgárdig, a fogaskeréktől az operáig szinte mindenről olvashatunk.

A *gyerekek számára* két mesét ajánlanék. Az egyiknek az a különlegessége, hogy írója egy nyolcéves gyermek: Csáji Gyöngyvér Dorottya: *Gémkapocs a világ körül* (Napút-füzetek 81.). A másik Ladányi-Turóczy Csilla: *Sünkő* (Napút-füzetek 8.) című kötete, egy igen igényesen megírt varázsmese. A modern műmesékhez kapcsolódóan itt említeném meg Papp Ágnes Klára *Mese, mítosz és modernség* című tanulmányát (Napút-füzetek 21.). A számos verseskötetet közül kifejezetten gyermekek számára készült még Juhász Anikó *Telefonom hangok háza* (Napút-füzetek 112.) című kötete.

További verseskötetek: Sárközi László: *Csikágó* (a 8. kerület élete szonettciklusban) (Napút-füzetek 36.), Németh Attila: *Életem séta* (Napút-füzetek 68.), Konczek József: *Ölelhető térség* (válogatott versek) (Napút-füzetek 5.), Juhász Anikó: *Üvegfalak, bádogtetők* (Napút-füzetek 63.), Dudás A. Alex: *Anyám emlékére* (Napút-füzetek 64.), Erdélyi Z. János: *A Cet könyve* (Jónás könyve a cet szemszögéből) (Napút-füzetek 85.), Bíró József: *Akkor és most* (Napút-füzetek

[3] Egyetlen szám jelent meg belőle 1956-ban az ELTE bölcsészkarán.

102.), Makkai-Kiss Nóra: *Sms-be gondolva* (sms-versek) (Napút-füzetek 25.), Suhai Pál: *Külön körön* (Napút-füzetek 44.).

Színművek: Baranyai László: *Asszony a fronton* (Polcz Alaine azonos című regényéből készült monodráma) (Napút-füzetek 4.), Ébert Tibor: *A tábla* (Napút-füzetek 16.), Elek Szilvia: *Pillangók* (Robert Schumannról írt zenés színmű) (Napút-füzetek 18.), Valachi Anna: *Szépségkoldusok* (Juhász Gyula, Kilényi Irma és József Attila kapcsolatáról korabeli dokumentumok alapján írt dráma) (Napút-füzetek 84.), Novotny Gergely: *Háromkirályok* (a hatalom természetét bemutató színmű) (Napút-füzetek 91.), Bakonyi Péter: *A prédikátorinas* (Debrecenben, 1944 nyarán játszódó történeti dráma) (Napút-füzetek 119.), Bereményi Géza: *Shakespeare királynője* (Shakespeare és I. Erzsébet angol királynő korában játszódó történelmi dráma) (Napút-füzetek 126.)

Prózák: Mohás Lívia: *Irma* (elbeszélés egy postamesterő szörnyű tettéről) (Napút-füzetek 29.), Bakonyi Péter: *Lombánya* (elbeszélés egy bányában rekedt férfiról és egy lányról) (Napút-füzetek 65.), Stanczik-Starecz Ervin: *Hajónapló* (kisregény) (Napút-füzetek 97.), Szepes Erika: *Jelentés az Ördöggolyóból* (személyes indíttatású elbeszélések) (Napút-füzetek 110.) Nemmese Emese: *Nincs rózsás labirint* (Egy család öt tagjának monológján keresztül mutatja be a kisregény a főszereplő nehéz életét) (Napút-füzetek 130.), Erdélyi Z. János: *A szuka* (a Bibliából ismert Heródiás élettörténete monológ formájában) (Napút-füzetek 135.), Kamocsay Ildikó: *Outlook* (e-mailek formájában megírt fiktív levélregény) (Napút-füzetek 129.), Csokonai Attila: *Bunkerkeresők* (1958-ban vakációzó gyerekekről szóló elbeszélés) (Napút-füzetek 142.), Szappanos Gábor: *Szentek hétköznapi csodái* (a végítélet után a mennyországban játszódó, humoros hangvételű kisregény) (Napút-füzetek 91.).

Avantgárd költészet: Németh Péter Mikola: *Expediál(t) Európa* (Gerhard Rühm 1972-ben írt „europa" című versének 2008-as újragondolása több nyelvre lefordítva) (Napút-füzetek 26.), Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale* (Pilinszky János emlékére készített versek, képversek, fotómontázsok) (Napút-füzetek 9.).

A tanulmányokat és esszéket témakörökbe soroltam.

Művelődéstörténet: Harsányi István: *A reformáció hatása a magyar közművelődésre* (eredetileg 1923-ban megjelent, a reformáció magyarországi hatásait főként a 16–17. században vizsgáló művelődéstörténeti tanulmány) (Napút-füzetek 39.), Seres András: *Szenteltbot* (Napút-füzetek 49.), Szűcs Ákos: *Fellebben a tunika* (a nők és a gyermek társadalmi helyzetéről szóló kultúrtörténeti esszék) (Napút-füzetek 40.).

Zenetörténet: Sütő Mária: *Turandot* (Puccini születésének 150. évében készült, az opera megírásának történetét bemutató szakdolgozat) (Napút-füzetek 32.).

Tudománytörténet: Misuta János: *A titokzatos evolvens* (a fogaskerekek fejlődéstörténetéről és működési elvéről szóló tudománytörténeti esszé) (Napút-füzetek 74.).

Művészettörténet: Jankovics Marcell: *„Jessze szent gyökere lett erős fává"* (tanulmány a gyöngyöspatai Kisboldogasszony-templom főoltárán álló Jesse fája szoboregyüttes szimbolikájának lehetséges magyarázatairól) (Napút-füze-

tek 33.), Erdélyi István: *Füzesséry Magdolna, az elfelejtett erdélyi művésznő* (Füzesséry Magdolna [1894–1975] erdélyi származású festő- és szobrászművész alkotói portréja) (Napút-füzetek 56.).

Filozófia: Varga Csaba: *Egyesített elmélet: metafilozófia* (egy új elméletnek, a metafilozófiának, vagyis a tudomány a vallás és a művészetek közös filozófiai alapvetésének rövid kifejtése) (Napút-füzetek 23.).

Művészetfilozófia: Búzás Huba: *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben* (Napút-füzetek 143.).

Magyar történelem: Misuta János: *A honfoglalás-hadművelet és az inváziók kora* (a 9–10. századi magyar őstörténetről írt esszé) (Napút-füzetek 54.), Uzsoki András – Erdélyi István: *Trón és kereszt* (a Magyar Királyság és a Kijevi Rusz 10–11. századi kapcsolata) (Napút-füzetek 12.), Miklóssy Endre: *A Szent Korona és az állam* (Napút-füzetek 93.), Ritter György: *Háború és elűzés* (emlékezések a második világháborúról és az 1946-os német kitelepítésről) (Napút-füzetek 58.), Péhl Gabriella: *Szénpor a bőr alatt* (csoportos interjú a soroksári svábok háborús éveiről, a fogolytáborbeli életről és az azt követő kitelepítésekről) (Napút-füzetek 20.).

Irodalomtudomány: Druzsin Ferenc: *A közhely remekművei?* (a magyar népszínmű története) (Napút-füzetek 131.), Szepes Erika: *Vitairat Ady szimbolizmusáról* (Napút-füzetek 149.), *Ady Endre – ma*[4] (Napút-füzetek 133.), Éles Csaba: *A megélt és megírt múlt* (a memoárokról, önéletrajzokról, vallomásokról szóló műfajelméleti esszé) (Napút-füzetek 2.), Szalai Lajos: *Fordításkritikai kalandozások* (szépirodalmi szövegek műfordítási problémái) (Napút-füzetek 53.), Juhász Anikó: *Egzisztencia a háborúban* (Napút-füzetek 86.)

Irodalomtörténet, alkotói profilok, pályaképek bemutatása:

a) 19–20. századi alkotókról:

Földesdy Gabriella: *Író és színház* (Ambrus Zoltán [1861–1932] író pályaképe) (Napút-füzetek 134.), Druzsin Ferenc: *„Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!"* (Barta Lajos [1878–1964] drámaíró színművei) (Napút-füzetek 100.), Szepes Erika – Lászlóffy Csaba: *„Az innen-létből sohasem elég"; Iphigénie szerelme* (Lászlóffy Csaba [1959–2015] költészete) (Napút-füzetek 90.), Csűrös Miklós: *Türelmes emberi folyamat* (vázlat Lászlóffy Aladár [1959–2015] költő-író-műfordítóról) (Napút-füzetek 70.), *„Szárnyas emberünk"* (Lázár Ervin-konferencia anyaga, 2012. november 12., Petőfi Irodalmi Múzeum) (Napút-füzetek 72.).

b) a kortárs magyar irodalom köréből:

Palkovics Beáta: *Otthonról hazafelé* (Bartis Attila író köteteinek bemutatása) (Napút-füzetek 99.), Zsávolya Zoltán: *A rezignáció spirálja* (Bánki Éva írásművészete) (Napút-füzetek 140.), Komoróczy Emőke, G.: *Az európai kultúra világképének változásai az emberiség-történet távlatából* (Németh András költészete) (Napút-füzetek 120.), Komoróczy Emőke, G.: Petőcz András (A hazai [új]avantgárd virágkora a nyolcvanas években) (Napút-füzetek 80.), Komoróczy Emőke, G.: *Egy par excellence közép-európai művész: Szombathy Bálint* (Napút-füzetek 61.).

---

[4] Suhai Pál irodalomtörténész Ady Endre halálának centenáriuma alkalmából indított és kötetbe gyűjtött levélesszé-sorozata, mely a Napút Online Levélfa rovatában is megjelent.

Ekszpanzió: Avantgárd és hagyomány, hagyomány és avantgárd (a 2010-ben és 2011-ben „Avantgárd és hagyomány, hagyomány és avantgárd" címmel rendezett Ekszpanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozókon Kassák Lajos és Hamvas Béla művészetéről szóló előadások válogatott és szerkesztett anyaga) (Napút-füzetek 55.), *„Jel + idézet improvizáció"* (a valóság leképezését a művészetben segítő szimbólumok, idézetek, vendégszövegek és az improvizáció szerepéről szóló, 2013-ban megrendezett „Ekszpanzió XXIV. Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozón" elhangzott művészetfilozófiai előadások) (Napút-füzetek 76.).

*

Ezzel be is fejezem az ajánlott művek felsorolását, ideje abbahagyni, mert különben mind a 150 füzetet megemlítem. Jó olvasást, kellemes időtöltést kívánok a sorozat olvasóinak! Végül nem maradt más hátra, mint az alkotói névsor közlése.

*

SZERZŐI LISTA:
Árpás Károly, **Á**sványi Tibor (ford.), **B**ába Szilvia, **B**adosa, Enrique, **B**akonyi Péter, **B**alogh Ildikó, **B**aranyai László, **B**arna Júlia, **B**arok Márk, **B**ashota, Sali, **B**ereményi Géza, **B**erki Ádám-József, **B**ertalan Tivadar, **B**író József, **B**rjuszov, Valerij, **B**úzás Huba**, Cs**áji Gyöngyvér Dorottya, **Cs**áji László Koppány, **Cs**ászár Nagy László, **Cs**okonai Attila, **Cs**űrös Miklós, **D**ojnov, Plamen, **D**oma Mikó István, **D**ruzsin Ferenc, **D**udás A. Alex**, É**bert Tibor, **E**lek Szilvia, **É**les Csaba, **E**liot, Thomas Stearns, **E**lmer István, **E**rdélyi István, **E**rdélyi Z. János, **F**odor Miklós, **F**öldesdy Gabriella, **F**üleki Gábor, **G**aspar, Lorand, **Gy**örgyi Csaba, **H**andó Péter, **H**arsányi István, **H**augová, Mila, **H**egyi Zoltán Imre, **H**endi Péter**, I**sztray Botond**, J**ankovics Marcell, **J**uhász Anikó**, K**állay Kotász Zoltán, **K**amocsay Ildikó, **K**arner András (ford.), **K**ántás Balázs, **K**emeny, Tomaso, **K**olotúru, Szofía, **K**omoróczy Emőke, G., **K**onczek József**, L**adányi-Turóczy Csilla, **L**arkin,Philip, **L**enôtre, G., **L**iszkay Zoltán, **L**ukáts János, **M**akkai-Kiss Nóra, **M**iklóssy Endre, **M**íra D. Bái, **M**isuta János, **M**ohás Lívia, **M**óritz Mátyás, **M**üller Márta**, N**émeth Attila, **N**émeth István Péter, **N**emmese Emese, **N**ovák Valentin, **N**ovotny Gergely, **N**yilas Atilla, **Ny**írfalvi Károly, **Ny**irfás Pyrker Dezső, **O**rmay Tom (ford.)**, P**alkovics Beáta, **P**app Ágnes Klára, **P**etz György, **P**uriškevič, Vladimir, **Q**ueneau, Raymond, **Q**uintais, Luís, **R**itter György, **S**árközi László, **S**eres András, **Š**iktanc, Karel, **S**imeoni, Laura, **S**tanczik-Starecz Ervin, **S**tojić, Mile, **S**uhai Pál, **S**ütő Mária, **Sz**abad György, **Sz**abó Palócz Attila, **Sz**alai Lajos, **Sz**appanos Gábor, **Sz**áva Csanád, **Sz**epes Erika, **Sz**epsy Eleonóra – **Sz**esztay Andrásné Strzelecka Márta – **L'H**omme-Molnár, Julianna, **Sz**lafkay Attila, **Sz**őnyi Zsuzsa, **Sz**űcs Ákos, **Sz**űgyi Zsolt – **K**ató Julianna, **Sz**vétek Gábor, **T**agore, Rabindranath, **T**amási Orosz János, **U**zsoki András, Valachi Anna, **V**arga Csaba, **V**árkonyi Nándor – **H**orváth Árpád, **W**agner, **J**an, **W**ehner Tibor, **W**eisz Mária, **Z**agajewski, Adam, **Zs**ávolya Zoltán, **Zs**ille Gábor

Csanda Mária

„itt a tiszta hangvilág szól, múzsai térben”*

A tematikus zenei lapszámot – **„Nemzet a muzsikájában”**, Napút folyóirat 22. évfolyam, 2020/9. – Sziklavári Károly zenetörténész és Elek Szilvia csembaló- és zongoraművész állította össze, a zenés színműmellékletet: *Levelek Paulinához* címmel Elek Szilvia íróként jegyzi. Korábban hallhattuk jubileumi estjeiket a Johannes Brahms- és Mosonyi Mihály-évfordulók kapcsán, melyek létrehozói és közreműködői, előadói voltak.

Akárcsak az említett esteken, a folyóirat e tematikus számában is a nemzeti klasszikus zene kap hangsúlyt, hozzátéve mindazt, ami ehhez kapcsolható: a verbunkostól himnuszainkig, a táltosdob-zenétől Kodály *Psalmus Hungaricus*áig, Arany János Hollósy Kornéliához írt versétől Juhász Gyula Bartók-zene ihlette költeményéig. Mint Sziklavári Károly írja bevezetőjében: „tisztelve az örökség bőséges, természetes gazdagságát” és „kulcsszó a hagyomány/hagyományteremtés”.

Irodalom és zene szép ölelkezéseire kapunk példát a régi és új költők, írók zenei kirándulása alkalmával, tisztelgésük révén a másik művészeti műfaj iránt; s jellemzően a társművészetek barátsága jól megjelenik e számban. *„Midőn a poéta lefesti”* – kap fejezetcímet az áttekintést segítő tagolásban a lapszám elején és végén az említett átjárás, de végig felbukkannak az irodalmi vonatkozások, mint a Békés-Tarhos énekiskolájának történetét bemutató írásnál Csukás István kapcsolódó versében vagy ifjabb Ábrányi Kornél Mosonyi Mihályhoz írt emléksoraiban, és ahogyan a színdarabmelléklet is a Liszt Ferenc barátjává lett elmagyarosodott komponista, Mosonyi Mihály életének egy epizódjához kötődik.

Zenekultúránkra joggal lehetünk büszkék: a mélyrétegekben a zene ősi gyökereinél fellelhető népzenénkre, a magyar főúri udvarok Haydnt, Beethovent, Schubertet foglalkoztató nagyvonalúságára, vagy a világszerte ismert és elismert 20. századi zeneszerzőnk, Bartók Béla életművére. Beethoven martonvásári jelenlétéről, valamint zenéjének és hagyatékának egyéb magyar vonatkozásairól olvashatunk tanulmányt Hornyák Mária, illetve Radnóti Klára történészek tollából, a Fáyiak és Széchényiek zenei tevékenységébe G. Fáy Tünde, valamint Kassai István ad betekintést. Faragó Laura és Hűvösvölgyi Ildikó művésznők vallanak a magyar népzene iránti elkötelezettségükről, míg Kelemen László, a Hagyományok Háza igazgatója a magyar népzene kialakulásának, változásának folyamatát, különböző megítélését és mai állapotát tárja elénk.

Nemzeti muzsikánk egyik jellegzetessége a verbunkos, amiről külön is született tematikus szám (16. évf. 2014/8.), e zenei körkép sem hagy-

* Idézet Füleki Gábor *A Zeneakadémia Nagytermében* c. verséből

hatta ki a verbunkosról szóló írásokat: Dombóvári János Lavotta Jánosról szóló megemlékezésében és Tusnády László professzor zenei múltidézésében.

A professzionális magyar hegedűiskola megteremtőjéről, a Zeneakadémia egykori igazgatójáról, Hubay Jenő hegedűművészről és tevékenységéről Gombos László zenetörténész ad szakavatott ismertetést.

A zene számára kiemelt helyek és kiemelt művek bővítik tovább a tematikus szám ismeretkörét. Kamp Salamon, a Deák téri Bach-ünnepek rendezője és fő karmestere vezet bennünket a barokk zene nagyságának szentelt Bach-hetek budapesti helyszínén. Az Ajtósi Dürer soron található hangversenyterem, a Nádor Terem múltjára Elek Szilvia emlékezik vissza – a zenei események megrendezésére kialakított egykori szecessziós kápolnában újabban a Napút folyóirat bemutatóit, díjkiosztóit is rendezték. A nemrégiben sajnálatosan elhunyt Rakos Miklós hegedűművész-tanár műelemzését olvashatjuk Bartók *Brácsaversenyé*ről, Lendvai Ernő teoretikus Bartók-elemzéseit veszi sorra Ordasi Péter karnagy-tanár.

Hangszerekkel foglalkozó írások szólnak még az ismert tárogatóról, és a duda, hegedű mellett a már feledésbe merült csákány-fuvola látható külön képi ábrázolásban.

A hangsúlyos múltidézés mellett a jelenről sem feledkeztek meg a szerkesztők. Ahogyan a művészeti műfajok között, az idő régi és új rétegei között nyílnak folyosók: Grandpierre Attila a táltosdob-zenét nemcsak felidézi a magyar mitológiából, de jelenvalóként használja zenekaraiban, akár a Csodaszarvas motívumát. A Trianon-évforduló zenében megjelenő alkotásai felsorolással és tanulmányban is helyet kapnak, köztük a *Magyar Hiszekegy* 1920-as megzenésítése, Ábrányi Emil *Trianon* c. szimfonikus költeménye vagy a Kárpátia zenekar legfrissebb albuma.

A kortárs klasszikus zene képviselői nyilatkoznak, jelesül Bánkövi Gyula, Horváth Barnabás, az egyházzenéről Barta Gergely és Horváth Márton Levente zeneszerzők, míg a hazai rockzene hagyományőrzéséről Toót-Holló Tamás körképe nyújt jelentős összefoglalót.

Ahogyan mi fogadtuk a zenekultúrát és külföldi zenei tehetségeket főúri köreinkben, úgy fogadták és fogadják a magyar zene képviselőit hazánkon túl. Szászvárosi Sándor az angol reneszánsz zenében fedezett fel magyar vonatkozású karakterdarabokat, Solymosi-Tari Emőke zenetörténész Lajtha László zeneszerzőnk a francia kultúrában betöltött szerepét, kapcsolódásait vizsgálta. Horváth Anikó csembalóművész pályája állomásait, többek között párizsi, római, lipcsei fellépéseit, sikereit eleveníti fel, és a Filharmóniai Társaságról nyilatkozó Tóth Lászlótól megtudjuk, Gustav Mahlertől Otto Klempererig milyen világhírességekkel dolgozott együtt a neves magyar zenekar.

A zenei szám képanyaga méltó az írások színvonalához, festmények, fotók és grafikák színesítik a számot: láthatunk muzsikáló hölgyeket reformkori divatlapból, finom vonalú Liszt-portrét, szobrot Tinódi Lantos Sebestyénről, hogy csak néhányat említsünk. A zeneszerető, művészetkedvelő olvasó megtalálhatja a hozzá közel álló témát, amellett felfedezhet további újdonságokat a 62 szerzőt felvonultató, zenei örökségünkre fókuszáló, minden bizonnyal maradandó értéket képviselő tematikus lapszámban.

Deres Péter

Szem-le-nem-sütve

A Napút színházi számairól

Jelképes, hogy a Napút első tematikus színház/dráma-számát 1999 júniusában Sinkovits Imre esszéje indította. A XX. századi magyar színjátszás egyik legnagyobb alakjának személyes írása szerény, a legkevésbé sem hivalkodó emlékezés – vagy annál több: vallomás! – születésről, családról, háborúról, a történelem viharaiban sodródó Magyarországról és a történelem viharaiban sodródó kisemberről – aki persze csak magát tartja, írja *ki*sembernek. Szerény vallomás, mondom, és itt a szerény a kulcsszó. Mivel Sinkovits emlékezése az origó, a legelső esszé a legelső színház-számban, így mintegy hangadója, hangulati-stiláris-szemléleti zsinórmértéke is lett a Napút színházi sorozatának.

A Napútra pedig – szerény(!) meglátásom szerint – mindig jellemző volt a szerénység. Nem akart – színházi zsargonnal: nem *merített* – többet a becsületes szakmaiságnál, az átgondolt, okos válogatásnál, a sosem harsány, reklámra éhes, inkább csöndesen korrekt (fő)szerkesztői, fordítói, lektori, tördelői stb. munkánál. Ez nem tűnik soknak, pedig álszentség volna azt állítani, hogy még nem találkoztunk az ellenkezőjével kulturális-művészeti folyóiratoknál. A Napútnál a szenzáció soha *nem játszott*; egyetlen olyan lapszámot sem fog találni a kedves olvasó, ami „ki lett volna hegyezve" – egy szerzőre, egy rendkívüli kulturális hírre, eseményre, egy felkapott nemzetközi sztáríróra-festőre-rendezőre stb. Újabb divatos szókapcsolattal: a Napút sosem „lépett ki a komfortzónájából". Mert nem is kellett neki; a Napútnak ugyanis olyan kiterjedt volt a „saját zónája", hogy abban komfortosan, önbizalom-növelő biztonságban megmutathatta magát a magyar és külföldi pályakezdő, és magabiztosan beléphetett, be*írhatott* mellé a befutott szerző is – és egy pillanatra sem kellett tartaniuk attól, hogy zavarnák egymás köreit. A szerkesztőbizottság pedig észrevétlenül terelgette egymás mellé Örkényt és az első közlésest, Mickiewiczet, Csehovot és a sosem hallottat.

A Napút szerkesztői filozófiáját így tudnám leírni: nyugodt profizmussal megtámogatott barátságos emberközpontúság. Fontos fogalom az utóbbi; gyakran tapasztaljuk az ellenkezőjét: a támogatott, szinte kiprovokált kulturális tülekedést, egymás ellen kijátszást, egymásra ugrasztást, irányított buktatást… Ellenben a Napút szakmai stabilitása és szerkesztői, kollegiális humánuma olyan szellemi közeget teremtett, amelyben *jó volt* lenni, olyan védőhálót feszített a folyóirat és a szerzők fölé, amely alól *nem volt jó* újra kilépni a zuhogó esőbe. Nagy kőszínházakban edződött dramaturgként sokszor éreztem azt, hogy üdítő és serkentő élmény olykor átkalandozni, „beugrani" egy kisszínházba, egy alter csapathoz. Ahol nyugalom van, összeröhögések és kézfogások vannak, de munka is van – nem is kevés, nem is szégyellni való!

A kellemes közeg, a stabil színvonal és a hátország nyugalma persze azt eredményezte, hogy a nagy írók-irodalomtörténészek-művészek is szívesen

publikáltak a Napútba. Sinkovits – bármily szerény – színháziszám-indító írása: komoly fegyvertény, különösen alig két évvel a színész halála előtt. Bécsy Tamás fontos tanulmánya (*A színházelmélet és a kritika lehetősége a századvégen*) ugyanebben az 1999. júniusi számban: értékes fogás. Szakonyi Károly, Nagy András, Hubay Miklós, Spiró György, Radnóti Zsuzsa, Huszti Péter vagy Czímer József esszéi (általában a bevezető *Előtér* vagy a személyes emlékezésekre hangolt *Évgyűrűk* rovatban): díszére válnának bármelyik folyóiratnak. Egy színes melléklet El Kazovszkij, feLugossy László festményeivel, egy elemzés Orosz Klaudia vagy Jánoskúti Márta báb-, illetve díszletterveiről (pláne egy interjú a képzőművészekkel!) a *Tárlat* rovatban – mert ilyen is volt a Napútban: ritka találat. Egy első közlésű Misima Jukio- vagy Matei Vişniec-dráma a külföldi fejleményeket szemléző *Hetedhét* rovatban: igazi kuriózum. A 2006. májusi szám, amelyben a Vişniec-színmű megjelent, egyébként különösen gazdagra sikerült: ez közölte Beremányi Gézának Szabó Magda *Az ajtó* című regényéből készült adaptációját is, amely azóta is szép pályát fut a magyar színpadokon. De itt jelent meg Jankovics Marcell 1956 nyarán kezdődő és 2006-ban befejeződő szikár CV-formában írt, mégis döbbenetes hatású önéletrajza (*Ötven év kétszáz sorban*) és Balázs Géza remek tanulmánya az alkalomszerű *Szóvár* rovatban a dramatizált nyelv sajátosságairól (*Gondolkodási formák, gondolatalakzatok*).

A fentiekből is világos, hogy nagyon gazdag a Napút rovatkínálata. Az állandó rovatok (*Előtér, Évgyűrűk, Tárlat* stb.) mellett számos alkalmi, egy számban felbukkanó, majd évfolyamokra eltűnő, aztán újjászülető rovattal *játszik* a szerkesztőség. A *Mustrá*ban például általában egy első közléses magyar drámarészlet szerepel. Az *Ablak* rovat többnyire drámatudományi könyvek ismertetését adja. A *Hangszóló*ban a dramaturgia zenei kérdéseiről, összefüggéseiről esik szó. A *Hangúrás* rovatban hol színészekkel beszélgetnek (*Színész-legendárium*, 2012. május), hol rokon művészeti ágak képviselőivel (mint például a 2009. áprilisi szám Janisch Attila-interjújában). A *Téká*ban általában magyarszínház-történeti tanulmányok szerepelnek. A 2010-es évekből pedig új kezdő rovatként jelentkezik a *B2-páholy* (több remek Zalán Tibor-szöveggel), amely legtöbbször kifejezetten átfogó, szintetizáló esszéket közöl, a dráma és a színház alapkérdéseiig leásva (mi a dráma? van-e igazán maradandó kortárs magyar dráma? stb.).

Huszonkét év alatt összesen tizenhat tematikus dráma/színház-száma jelent meg a Napútnak. Nem pironkodni való. Nem szemlesütős. Hanem komoly, nagy teljesítmény.

Még nagyobb szomorúság, hogy úgy tűnik, nincs, nem lesz több. Nincs, nem lesz tovább.

Lectori salutem!

Füleki Gábor

Egyszerre-egyszer

A Napút folyóirat 2020/10. lapszáma viseli e címet. A – sajnos, de elkerülhetetlenül, mert főszerkesztői döntésből származó – végéhez közelítő Napút-folyamnak kétszázhuszadik lapszáma összegző kötet. Kötetnek kell nevezzem, hiszen terjedelme már jól megtermett könyvnyi: kétszáznyolcvan oldal. S hozzá még a Káva-téka füzetmelléklet. A lapszám méltán nevezhető a Napút-koronapánt koronagyémántjának: annyira esszenciális, sokrétű, a folyóiratra jellemző minden eddigi témát, irányultságot felmutató. Miből adódik mindez? E lapszámban a Napút szinte összes szerkesztőjétől és konzulensétől származnak az írások – tudatos, főszerkesztői kérésre.

Épp ez a tény mutatja fel, mennyire sokirányú érdeklődésű a Napút csapata – az ember ámulva forgatja e vaskos lapszám finoman pergő oldalait. Mint egy ezeréves történelmi kor néhány évtizedes besűrűsödő beteljesedése, mint a napnyugta ezerszínű bíbora, mint egy zenemű repríze a kóda előtt, felvonultatva és összekapcsolva az összes addigi témát: ezt az érzést kelti bennem az a témasokaság és értékbőség, amit ez a lapszám felmutat.

Csupán kiemelnék néhány írást – valójában mindegyiket ki kellene emelni.

Az indítás remekbe szabott tanulmány, Balázs Géza értekezése a mítoszi küszöbről és az anyanyelvi időzóna átlépéséről, a modern ember hagyományvesztéséről s egy új, globális pszeudomitológia kialakulásáról, rengeteg tanulsággal szolgál.

Báthori Csaba versei követik – létünk alapvető kérdéseire súlyosan és egyértelműen rámutatva, a rá jellemző metafizikai tömörséggel, lényegfelmutatással.

Beremény Géza különleges gyermekkori emléke betegségéről, misztikus gyógyulásáról hangulatával fogott meg.

Jankovics Marcell – aki már sajnos nincs közöttünk – alapos, széles tudást és határozott lényegre tapintást felmutató tanulmánya művészeti korokról, a középkori és reneszánsz képzőművészet viszonyáról sok újat adott.

A Napút zenész-párosának: Sziklavári Károlynak és Elek Szilviának a zene iránt érdeklődőnek sok újat mondó, alapos utánajárásról tanúskodó tanulmányai különösen megragadták a figyelmemet. Sziklavári Károly Arany János verseinek megzenésítéseiről közöl értékes információkat, Elek Szilvia pedig a huszadik századi magyar csembalóművekről értekezik.

Gráfik Imre néprajzi cikke hajókról és a vízimalmokról, színes felvételekkel tűzdelve egy sajnálatos módon elsüllyedt, eltűnt világot idéz föl.

Csáji László Koppány a magyarság eredetéről szóló tágas tájékozottságú tanulmány-előzetese egy nagyobb művet ígér, továbbá tanulságos versekkel is szerepel a lapszámban.

Bognár Antal cikke egyrészt saját regényéről, másrészt Kafka Átváltozásáról értékes meglátásokat és párhuzamokat hoz.

Boldogh Dezső fontos metafizikai-erkölcstani buddhista irat, Szgampopa művének fordításával van jelen a lapszámban.

Csűrös Miklós Szabó Dezső-cikke különleges módon gépirat-fakszimilében szerepel a lapszámban, a tipográfiai megjelenést színesítve.

Szintén ezt a célt szolgálja a költő testvérpár, Lászlóffy Aladár és Lászlóffy Csaba vers-kéziratainak közlése a lapszámban – az egyikről, Lászlóffy Aladár *Juhász Ferencnek* című verséről jómagam épp tavaly írtam elemző tanulmányt. Kettejükről egyébként jellemző módon mindig a zeneszerző testvérpár, Joseph Haydn és Michael Haydn jut eszembe.

Sebeők János összességében tömör szavakkal búcsúzik a Napúttól.

Székely Magda és Rakovszky Zsuzsa értékes, elgondolkodtató versei különösen megfogtak.

Radnóti Zsuzsa a sajnos tavalyelőtt fiatalon elhunyt Térey János drámáiról közöl fontos tudnivalókat.

Babics Imre készülő kötetéből közöl gracilis, szubtilis formájú, de annál súlyosabb metafizikai mondanivalóval rendelkező pontverseket.

Hegyi Zoltán Imre kedvelt költőjéről, a száz éve született Pilinszkyről hoz jelentős esszét.

Hegyi Botos Attila kifinomult, letisztult költeményei mély, érző lelkületről tanúskodnak.

Toót-Holló Tamás készülő regényéből mutat fel fontos, jelentésrétegekben gazdag részletet.

Suhai Pál szikár humorú, formailag kísérletező, játékos versekkel gazdagítja a lapszámot.

Szörényi László szokásosan elegáns tanulmányt hoz Zrínyi szintén elegáns leveléről.

A lapszámot, a szokásrendet tartva, Zalán Tibor versei zárják.

E szűkszavú felsorolásból is érzékelhető az a teljesség, amit ez a záró-kő-lapszám felmutat.

Valóságos elszámolás, összegzés, termésfelmutatás, szó szerint lap-számvetés.

Elnézést kérek azoktól, akik tanulmányaikkal, verseikkel a megemlítésből kimaradtak – mindenki érdemes lenne rá, de maradjanak meglepetések a felkeltett érdeklődésű olvasóknak is.

Jómagam sokat gazdagodtam, lelki telítődést éreztem e lapszám elolvasásakor – hála és köszönet érte!

A. Gergely András

Nagyság a kisebbségek felől...

Egy folyóiratnak, ha tematikus számot vállal, legalább háromfelé kell tükröznie a maga tartalmát. Főképpen, ha kisebbségi ez a tartalom, melyből számos van, s egyenként is oly gazdagok, hogy évi egy számba alig fér valami mutatójuk. Vállalnia kell, hogy az adott-kiválasztott kisebbséget úgy jeleníti meg, hogy híven tükrözze annak milyenségét; vállalnia kell, hogy az effélét nem kedvelő olvasók azonnal továbblapoznak; végül döntenie szükséges, hogy a többség kisebbségét vagy a kisebbség többségét célozza meg közlendőivel, vagyis úgy és azt tükrözi vissza, amit annak önképe a többséggel jobbára szembeállít, hogy alkalmilag erős definíciót nyerjen a maga másságához.

A Napút vállalkozása[1] ezért példa nélkül való, amikor 1999 és 2020 között mintegy húsz válogatást komponáltak szerkesztői, s ennyi szerző, fordító, tanulmányíró, költő, esszéista tolláról vették át a tartalmakat. Tartalmas tartalmakat ugyanakkor, s nem laza előszavak vagy érzelgős áttekintések üzeneteit. A mennyiségre és minőségre egyaránt érvényes persze, hogy nem lehet ennyi szövegmennyiséget átfogóan bemutatni (lapszámonként közepes kötetnyi az illusztrált szöveg!), sem értékelni, sem kritizálni. Talán a legjobb megoldás érdeklődéssel lapozgatni, szeretgetni, kedvelni, pátyolgatni – s alkalmasint olvasásra javasolni is. Ezt teszem alább, „folyóiratszemlének" álcázva lapozgatásom élménytartalmait. És mindenki haragjára számítok, aki kimarad, aki többre vágyott, aki nagyobb felkiáltójelet vagy méltóbb helyet formált magának gondolatban a többséggel szembeni önmeghatározás eszközeként.

A 2011/9. szám bolgár boltíveket követ.[2] Néptáncot, hagyománykövetést, identitást, társadalmi normákat, szerepeket – olykor „szokatlanokat" is. „Egy olyan színházat szeretek, ahol látom a nézőt, érzem a nézőt, minden egyes pillanatában, és én szeretek a szemébe nézni. Az összes eladásunkban tulajdonképpen arra törekszünk Istvánnal, hogy érzelmeket ébresszünk, mert nekem ez a mániám, fájlalom, hogy egy abszolút érzelemmentes világban kezdünk élni. Gondolkodásra kell késztetni az embereket, mindig olyan anyagot választunk. Bután szórakoztatni nem szeretek, kommersz színházat semmiképpen nem szeretnénk csinálni, mindenképpen valamiről szólnak az előadások, és értékeket képviselnek. Nyilvánvaló, hogy bolgár kultúrát kezdtünk formálni, mert abból nagyon nagy hiány volt. Nagyon sokat közvetítek a két ország között, de mi alternatív színházat alkotunk, ez mind szellemiségében, mind stílusában meghatározó, tehát nem a bolgárságunk a meghatározó, hanem hogy milyen fajta színház a miénk, és arra rárakódnak a nyelvek meg a témák" (Hadzsikosztova Gabriella, 7. old.). Az egész *Hangszóló* rovat táncos témakörű (Latorcai Csaba, Kraszimira Gadzsokova tónusában), a *Fénykör*ben

[1] Magyarországi kisebbségek-nemzetiségek kultúrájának, tudományosságának, hagyományainak szentelt összeállítások, illetve néhány európai ország irodalmának bemutatása.

[2] http://www.naputonline.hu/2011/09/16/xiii-evfolyam-9-szam-tih-bjal-dunav/

Nikola Parov, Palya Bea, Sebő Ferenc, Szalóki Ági is szerepelnek, Bognár Szilvi soraiból kiragadva:

„Csodálom a hegyeket, ahogy egymásba futó íveik körülölelik saját, magányos csúcsaikat.
A folytonos ölelkezés és a jófajta magány harmóniája ez.
Erő fakad belőle, mely az Ég felé emel.
Talán ezért is épültek a hegyekbe gyönyörű kolostorok…
Na, így van ez valahogy a bolgár dalokkal is, amikor a hangok egymásba kapaszkodnak…" (18.)

Majd a *Mustrá*ban Doncsev Toso saját családkrónikájával, Rumen Sztojanov „gyöngéd s félénk szavaival" (Szondi György és Szalai Lajos fordításaiban) ugyancsak a honi tájak vonulása a meghatározó, és a *Hangírás* témaköre is a tájélmény, tanítás, tanulás, magyarországi bolgár iskola, kultúraszervezés, nyelvi gyarapodás, a Nagy László-kultusz, a Haemus folyóirat szerkesztése (Kjoszeva Szvetla és Penka Vatova spektrumában), a *Téka Egy széplelkű anarchista hiteles történet*ével (Dimo Boiklievről, Faludy György és Krasztev Péter beszélgetésében) meg Emanuil Popdimitrov *Határ* c. művével (Faludy György és Dimo Boikliev fordításában) nem sokat tér el a meghatározó tematikáktól. Majd Pósa Zoltán interjúiból (Beszélgetés Sztefka Hruszanovával, Julia Krumovával a fordítás missziójáról) ugyancsak Szófia magaslik ki, és a magyar irodalom bolgár áthatásai, Nagy Márta a XVIII. századi magyarországi bolgár ikonfestők (*Toma Visanov köre*) munkáiból ismertet (58–65.), M. Pandur Julianna *A magyarországi bolgár ortodoxok történeti státuszá*t járja körbe (65–70.), s a történeti ívben Juricskayné Szabeva Aszja: *Halál és temetés. A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII–XX. században* (71–76.), Katus Elvira: *A bolgár identitás fórumai Magyarországon* (77–80.) teszik teljessé az árnyalható körvonalakat. Sztojcsev Szvetoszláv egyperceseit Németh István Péter bolgár irodalmi esszéje teszi kontrasztossá, Gencso Hrisztozov verseit Szepesi Attila, Gergely Ágnes, Kiss Benedek és Veress Miklós fordításában kapjuk, az *Ablak* rovat is a kétnyelvűség, a magyar és bolgár könyvek egymást ölelő köreiben kínál átlátást, a számot a BULG'ART csoport tagjainak munkái (színes mellékletben is), továbbá Nagy László naplóoldalai illusztrálják.

S ez itt most csak lapozgatás. Az élményt a textusok kínálják, szerepem pusztán az utalások körére koncentrált maradt. Ha másért nem, mert még van néhány tematikus szám az alábbiakban is…

A 139. szám (2012/9) a horvát-bunyevác-sokác tematika mellett elkötelezett,[3] az *Égalj* rovat ad kisebbségi keretet Kubatov Márton *Gara község és a bunyevác-horvátok írásával*, *Kópháza és a kegytemplom históriájával* meg Völgyi Géza *A búcsújáró templom* történetéről készült anyagával (131–136.), ami a *Fénykör* bevezető identitáskörével együtt teljes képpé teszi a magyarországi horvátok létkérdéseit, a kisebbségi intézmények működési és az alkotói szféráiban kialakult hagyományfogalmakat, a *Hangírás* és az *Ablak* rovat a zenei örökség hagyomány kötötte értékeit, a színház, a dallam- és táncvilág

[3] http://www.naputonline.hu/2012/09/16/xiv-evfolyam-9-szam-kolo-kolo-naokolo/

élményanyagát, a *Kétszög* Virág Zoltán: *Nyelvi átmenetek, határváltások, közöttvilágok* címen és Blazsetin István: *A magyarországi horvátok irodalmáról* címen hozza közelebb saját ismeretlen világainkat, a *Téka* fordításokat kínál, versek-ragaszkodások-balladák sorozatát, a sokác sajtót (Milánkov Anna), Miroslav Krleža megidézését isteni pécsi kadétfotóival (Frankovics György) és Lőrincz Nikolett: *Simara Gyula Puzsarov magyarországi horvát költő* pályaképét formálja kedvünkre. Lám, elnagyolt, futólagos kép, mégis mennyi íz és kellem, szín és jellem, együtt élő másság és közös közösség fura dichotómiája a maga egészében…!

Dwa bratanki címen jött ki a XIX. évfolyam 2. száma, kitalálható témakörrel.[4] Konrad Sutarski felhangoló verse már alaptónust ad az *Előtér* rovat *Példaértékű barátság* interjújához (Jerzy Snopeket Szondi György kérdezi), válaszul ilyeneket kap: „…sok minden érdekel a magyar irodalomból, annak különösen a tizenkilencedik és későbbi századaiból, de persze csodálom Balassit, Pázmányt pedig korának egyik legnagyobb vallásos írójának, hitszónokának tartom Bossuet, Massillon mellett, és még a mi Piotr Skargánknál is többre tartom. Nagyon közel áll hozzám XIX. századi költészetük három nagy alakja: Vörösmarty, Arany és Petőfi. Éveken át a legnagyobbnak Arany tűnt nekem. Petőfi nagyságát nem voltam képes megragadni, nem tudtam ráérezni nagyszerű egyszerűségére. Mickiewiczcsel, Słowackival és más akkori európai költőóriásokkal egybevetve túl egyszerűnek, nem elég sokrétűnek, filozófiai értelemben nem túl mélynek tűnt föl szememben. De most már máshogy látom. Tisztánlátása, a dolgok lényegének megragadása, alkotói energiája egyszerűen lenyűgöz. Arany is megvallotta az *Emlények* c. gyönyörű versében, amelyet szintén lefordítottam lengyelre…”. A kölcsönhatásokban is gazdag *Lengyel mondák* (S. Papp Éva és Gedeon Márta fordításai), Pósa Zoltán: *Két nemzet költője* (Konrad Sutarski 80. évnapjára írt esszéje) a közös történelmi múlt tónusait idézi: „A magyarság mélyről fakadó, ősi időkből és ázsiai tájakról sarjadt, egzotikus kultúrával rendelkezik, viszont a keresztény gyökerekben hasonló hozzánk, lengyelekhez, így nem véletlen a lengyelek és a magyarok közötti évszázados együttműködés” – véli a hídszerepet sokáig meghatározóan betöltő tudós (10–14.). Sutarski Konrád versei (Bari Károly, Weöres Sándor, Csoóri Sándor, Tornai József és Zsille Gábor fordításaival) a káprázat és remény, aggódás és Szellem líraiságával teremtenek további kedvet a kiemelten vastag szám írásaihoz. Az *Évgyűrűk* rovat Stanczik-Starecz Ervin: *A lengyelek szeretett bolondja*, Molnár Imre: *A magyar–lengyel szakrális kapcsolatokról*, Cséby Géza: *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király históriás párhuzamai*ról, Szalai Attila: *November 11. – A lengyel függetlenség ünnepe* kérdéséről közöl rövid tanulmányt, majd a *Fénykör* rovat a „Dwa bratanki. Magyar lengyelnek lenni. Vagy: lengyel magyarnak” dilemmára kapott válaszokat közli, valóban fényekben úszó versek, aforizmák, fordítás-játékok, küldetéstudatok, dilemmák találkoznak itt, például Sławomir Mrożek esszéje, melyből csupán egy részlet is hangulatot ad a többinek: „A kivasalatlan állapotú kézirat a minőség. A kivasalt állapotú kézirat a mennyiség. Az, amelyik hosszabbnak mutatkozna, egyúttal jobbnak is bizonyulna a rövidebbnél – és a dolog el van intézve.

[4] http://www.naputonline.hu/2017/02/05/xix-evfolyam-2-szam-dwa-bratanki/

A többség és a kisebbség, az együtt: egyenlőtlenség. Az elv, amelynek nevében a többségnek mindig igaza van, tehát az egyenlőtlenség elve. Megtagadják az egyenlőtlenséghez való jogot az egyedeknek, de elismerik azt a statisztika számára. Könnyedén nevezhetjük ezt a demokrácia paradoxának…" (60.), akkor is, ha ezután Németh István Péter *Versekből sírcsokor Kovács Istvántól* címen költő, író és műfordító polonista írásaiból ennek éppen cáfolatait is adja, a számos másoktól közölt prózai és poétikai adalékok pedig a rímek és érzületek felé keresgélnek társakat. Kiss Gy. Csaba *Stanisław Vincenz*ről formált irodalmi-történeti vázlata pedig a sejtéseket teszi tényanyaggá. Mint minden számot, ezt is a *Tárlat* rovat varázsolja színdússá (Trojan Márta bevezetőjével), többek mellett Szykszner Wanda, Siekierski Zenóbia, Swierkiewicz Róbert, Dluhopolszky László, Ducki Krzysztof műveiből. *Hetedhét* rovatcím alá vontan Kazimiera Iłłakowicz Ady Endréről közöl benyomásokat és verseket, Lippóczy Norbert a Gulágról szóló feljegyzéseket ad közre, Várnai Dorota a *Magyar–lengyel irodalmi és kulturális kapcsolatok reneszánsz kori örökségé*t fogja át források és példázatok nyomán, Prohászka László *Lengyel vonatkozású köztéri emlékek Budapesten*, T. Kovács Péter *Varsói magyar emléktáblák és szobrok* arculatát jeleníti meg, Kapronczay Károly: *Lengyelek Magyarországon* címmel az emigrációk útjait rajzolj meg. Az *Égalj* rovat folytatja ezt az ívet Balázs Géza *Derenk, a lengyel emlékfalu* és Bogdańska-Szadai Bożena *Lengyel nyelven, Magyarországon* írásával. A *Mustra* ismét Konrad Sutarskit szólaltatja meg *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal* és Lagzi István *A Lengyelország elleni német–szovjet agresszió visszhangja 1939 őszén a magyar sajtóban* című alapos tanulmányokkal, melyeket az *Ablak* rovat követi, ahol éppen Lagzi István két kötete kapcsán látható: „Az igaz barátság a bajban ismerszik meg" (Dobos Marianne írásában), hogy a szám végén még a lengyel kulturális egyesületek és történelmi társaságok kapjanak bemutatkozó hangot és partnerségi mutatót is Csúcs Lászlóné, Molnárné Sagun Zdzisława, Kollár János, Papiewska Alina, Piotr Piętka – Virágh József és Máté Endre közleményeiben.

Nem lehet ugyanakkor nem kiemelni, hogy van másik lengyel összeállítás is (a 62. szám, 2005 márciusában),[5] ahol a lengyel képzőművészek munkáit a kortárs lengyel irodalom fogja körül. Daniel Odija regényrészlete, Tomasz Piątek, Michał Witkowski, Sławomir Shuty, Małgorzata Nowicka, Monika Mostowik, Joanna Wilengowska, Tomasz Piątek, Michał Witkowski, Mariusz Sieniewicz, Sławomir Shuty, Wojciech Kuczok prózái részletekben és nagyobb ívű munkákban is megidézik a lengyelség identikus jegyeit, míg Bańczerowski Janusz: *A lengyel nyelv törvényi védelmé*ről kínál áttekintő képet az irodalmi stilizáltság és kompozicionáltság kortárs visszfényei mögé, melyet a *Négy égbolt* kiállítás a maga (cseh–lengyel, magyar–lengyel) képnyelvi díszleteivel tesz komplexebb élménnyé.

Tematikus gazdagságban és hangulati sokféleségben nem tér el a lengyel anyagtól az örmény válogatás sem *Ararat szurp lerrö* címen (2015/3. szám),[6] amely a 163. kiadványként már jól jelzi, mekkora is ez a merítés a kortárs és értékes irodalomból! Az *Évgyűrűk* rovat Issekutz Sarolta *Az Issekutz család a*

[5] http://www.naputonline.hu/wp-content/uploads/2020/09/naput062.pdf

[6] http://www.naputonline.hu/2015/03/17/xvii-evfolyam-3-szam-ararat-szurp-lerro/

Kárpát-medencében bevezetőjével, a *Fénykör* már célzott dátummal mutatja fel a „nemzetiségi" kérdést: *„Április 24-éhez kapcsolják az örmény népirtásra emlékezés napját – száz éve ennek. Van-e állás- vagy nézőpontja az évtizedek óta már genocídiumnak mondott eseménysorról?"* – s a cikkek válaszadói (Fülöp Mihály, Száraz Miklós György, Szőcs Géza) mintegy hangolják is a sorra jövő válaszokat – Krajcsir Piroska: *Örökké zúgó harangtorony*; *Az ifjútörök kormány pere és az örménykérdés (1918–1920)*; Kovács Bálint: *Az elképzelt őshaza*; Őze Sándor: *Nagy Sándor kapuján belül és kívül…*, aktuálissá és történetivé egyszerre téve az örökség elemeit: *„A művészi és történeti tárgyak egymást kiegészítették, és a látogatóban az 'örmény haza' érzését keltették fel. Ez az ideológiai szál volt az összekötő kapocs a múzeum és az Áni-toposz között: 'Azonban beigazolt tény, hogy az Erdélybe szakadt örmények a keresztes hadjáratokat támogató és így a pogányság fékevesztett gyűlöletét kihívó, tekintélyes és vagyonos örmény nemesség ivadékai'."* Ezt még a *Tárlat* rovatban Benedek Katalin: *Élő magyarörmény művészet*; Nahapet Kucsak: *Szólék, mily gyönyör vagy*, továbbá a Magyarországi örmény (gyökerű) művészek alkotásai (színes mellékletek); Ermone-Zabel Martaian: *Egy romániai örmény művész Magyarországon*; Pál Emese: *Világosító Szent Gergely kínzásai egy szamosújvári oltárképen*; Kabdebó Lóránt: *Nem múlhat el a világ dicsősége!*; Pál Judit: *Az örmények Erdély gazdasági életében* cikkei teszik teljesebbé, valamint Diramerján Artin verse *Nagyapámhoz*:

„Csak fényképről ismertem nagyapát.
Nem élt már, mikor megszülettem.
Nevemben nevét hagyta rám,
s végigélte a poklot helyettem.
Nekem nem mesélhette el soha: a kurd pikák hogy szúrták át a húst,
s milyen volt a Vantól Cipruson át Palesztináig az út.
Milyen volt nappal tömegsírokba bújni
a mészárló lovascsapatok elől?
S mikor a hold homloka vérlázban gyúlt ki,
ki volt, ki anyánkba lőtt.
S milyen volt elengedni azt az édes, elmúló kezet,
amely az utolsó percig imára zárva csak érte reszketett?" (53.)

Semmivel sem kevesebbek a nagyapák emlékeit terhelő élménykörök, mint a *Fénykör* rovat válaszai a „Életében milyen bevallott, megélt értéket jelentenek az örmény gyökerek?" kérdésre (Alexa Károly, Doboss Gyula, Horváth Kornél, Jankovics Marcell, Lázár Imola, Novák Ferenc, Tarján Tamás, Várady Mária lélekpendítéseivel), vagy a *Hangírás* rovat Kali Kinga marosvásárhelyi „metainterjúja" *Egy örmény asszony visszaemlékezései* címen, meg az armenológus Zsigmond Benedek interjúja. Az *Ablak* rovat valóban messzi távlatokba nyit: Bognár Antal az Ararát felé indul Alexa Károly kötete ismertetésével, egy *Örmény anekdoták* válogatással (Bányai Elemér gyűjtése), Mikajel Nalbandjan: *Örmény nemzeti himnusz*ával, Parujr Szevak: *Örményország*, Szilva Kaputikján és Lászlóffy Aladár: *Ararát*jával, Lászlóffy Csaba *Ajándékvázlat*ával. Utóbbi *Emlékezet*ére szólóan Korpa Tamás ad visszaemlékezést, Tóth-Kirzsa Fruzsina

pedig *Örmények Magyarországon* címmel kulturális antropológiai szempontú kutatásrészletet közöl: *„az események, a megemlékezések mögött lévő emberek, közösségek érdekelnek: kik is azok az örmények, hogyan fogalmazzák meg örménységüket? A magyarországi örmények körében 2008 óta végzek kutatásokat, annak érdekében, hogy minél inkább megismerhessük a velünk élő kisebbség kultúráját, identitását. Jelen írásomban a kutatásaim első eredményeit ismertetem. A tanulmány első részében a diaszpórában élő örmények identitásának legkiemelkedőbb és a magyarországi diaszpórára is jellemző jegyeit, majd a hazai örmény kisebbség közösségformáló, identitást meghatározó kulturális sajátosságait mutatom be."*

A diaszpóralét és a hazai legitim kisebbségek közé tartozás persze szinte mindegyik nemzetiségre egyaránt kényszerűen hat, nyomai a beilleszkedettség és méltányosság dacára is sok nemzedékre kiható örökséget tudnak intézményesíteni. Beletörődést is, életben maradást is egyszerre, meg a távolság keserűségét bizonnyal nemkülönben. A 2013. novemberi (149.) szám[7] ezt láttatja a román és magyar viszonyban – elsőként is Borsi-Kálmán Béla *A megbékélés jegyében* fogant, tőle már jól ismert történész-politológus-kultúrdiplomata aspektusában (egy 1987-es könyvrecenziója révén), Vasile Gurzău *Gruja vitéz meséjé*vel, Czeglédiné Gurzó Mária *Emlékképei*vel, Hocopán Sándor *Méhkeréki szólások és közmondások* szemléjével és Hoczopán Anna *Átmeneti rítusok román születéshagyományai*nak párhuzamával. Esik méltó szó a rituális formula emberimodell-komponensekre ható struktúráiról, „amelyeket a román tradicionális társadalom fejlesztett ki. A modell több összetevőt (orvosi, intellektuális, esztétikai, morális, társadalmi) foglal magában, és összefüggéseikben ezek egy ideális ember képét adják" (26.), méhkeréki menyegzőről (Czeglédiné Gurzó Mária), és később egy falurajz is szerepet kap, a *Fénykör*ben szokás szerint az indulás és érkezés, emlékek és fantázia, gyermekkor és képzelet, helyi létmódok és változó sodrások megannyi eleméről esik szó (28–44.), a magyarországi román képzőművészek alkotásaival színesen illusztrálva (Gyarmati Gabriella), a macedorománok, románok (Berényi Mária), a honos és betelepült románok (Martyin Emília), a magyarországi román ortodox egyház (Csobai Lászlóné – Martyin Emília), s a *Műhely*ben Miskolczy Ambrus *Emil Cioran útnak indul* címen veretes témakörével szerepel. A számot[8] Szondi György *Méltón méltatottan (Laudáció Doncsev Tosóról)* zárja a Napút-díj odaítélése alkalmával.

Kérdés marad – itt is, meg a többi számoknál ugyancsak –, lehet-e az elismerő szerkesztői aprólékosságot és szerzői elhivatottságot címszavakba, átfogó minősítésekbe szuszakolni? S a válasz kétségkívül nemleges – de itt nem az elnagyolás, csupán a terjedelmi korlát a meghatározó. Hiszen ki ne látná be, mi mindent lehet a szerb kultúra részeként ennek magyarországi oldaláról is felsorolni, ha alkalom nyílik rá. De mert maga az élmény a fontos, meg kell itt elégedjünk a szerény utalókkal, így példaképen Vujicsics Sztoján *Töredékes eredetrajz*ával, Stepanović Predrág *A magyarországi szerbek történetének rövid áttekintésé*re hivatkozással, a szerb szám (2014. november, 159. szám)[9]

---

[7] http://www.naputonline.hu/2013/09/16/xv-evfolyam-9-szam-ai-putintica-rabdare/

[8] Forrás: http://www.naputonline.hu/2013/09/16/xv-evfolyam-9-szam-ai-putintica-rabdare/

[9] elérhető itt: http://www.naputonline.hu/2014/09/16/xvi-evfolyam-9-szam-serbus-manier/

mondák és viccek válogatásával (Frankovics György és Kovács Viktor gyűjtése és fordítása révén), *Hősi ének* és *A karácsonyi tropár elemzése*, Gálity Vojiszláv homíliájának retorikai megjelenítésével (Déri Balázstól), Gálity Vojiszláv vagy Brczán Danica és Radoszáv Miklós írásműveivel, Vukovits Koszta *Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény* bemutatásával, Sztevanovity Zorán és Dusán megnyilatkozásaival, vagy Stepanović Predrág „sorsdöntő szavakat" megidézőkkel és a „kultúra szigetéről" a Szerb Kulturális Központ igazgatójával készült interjúval. De ki nem maradhatna a deszki szerbek, a lóréviek, a Duna mentiek, a „hidat keresők" meg Kelet és Nyugat párbeszédeit fölidézők (Golub Xénia) szempontjai, sőt méltatlan lenne Rusz Milán *A szerb színjátszás Magyarországon* áttekintése vagy Kiss Eszter Veronika *A Vujicsics együttes portréja* nélkül elbeszélni, milyen autonóm és időtálló kultúra ez ott is, ahol London vagy Pomáz a választható bűvkör (Milosevits Péter), a Tito-laktanya (Sztepanov Milán) a kihívás vagy *A rónaság dicsérete* (Veljko Petrović) megidézése a lehetőség, kiegészülve a nemzeti hovatartozás Damjanich János példájával illusztrált verzióival (Pelyach István: *Magyar hős – szerb áruló?*).

Elszámolással és adaptációs kényszerekkel ugyancsak értékelni képes az ukrán szám (209., 2019. november),[10] melyet Klamár Zoltán javaslataival ruszin művészek (valamint Grincsisin Artúr, Szmolár Sándor, Babinec József, Kutlán András, Medveczky Miklós, Szócska Györgyi, Stergej Biba, Wesselényi-Suba Miklós, Sztaskó Gyula, Harapkó János, Martin Zbojan, Volodimir Pavlisin, Medveczkyné Luták Edit) illusztrációival kiegészítve is úgy értékelhetünk: a nem igazán ismert magyarországi ukrán kultúra egy jókora sor előképpel, közvetlen és történeti teherrel megrakott, akkor is, ha maga a bizonysága a kultúrában élés kisebbségi velejáróinak és eredményeinek, szépségeinek és kínjainak. A *rutén himnusz* megidézése és Bonkáló Sándor *A rutének (ruszinok)* történeti előképének rajzolata (1996) nyomán az *Európától vár jogorvoslatot a Ruszin Világtanács* (Ljavinec Istvánnal Rojkó Annamária beszélgetése) vezeti föl a problematikus jelen életdokumentumait, fényköreit és a hittel, világképpel eljegyzett rálátási aktualitásokat (9–30.), de éppen ezek miatt is a *Fénykör* vallomástevői – akik „magánemberként vagy nyitott szellemű kutatóként – e szó hordozta lét?" személyességéről nyilatkoznak (Batári Gábor, Gecse Géza, Lator László, Ljavinecz Marianna, Surján László, Tóth István), s erre harmonikusan simul a *Dokumentum* rovat Ruténföld históriáját megjelenítő Darás Gábor-írás, a *Gens fidelissima* megalkotójaként Hodinka Antal szövege, a *Görög katolikusok Kárpátalján* kérdését elemző Botlik József (31–66.) és Merjacs Igor *Minden ruszinok védőszentjéhez, Szent Miklóshoz* címzett pánszláv, pravoszláv, pszeudopap poéta versével. A *Tárlat* Klamár Zoltán *A vásznakra álmodott otthon élménye* bevezetőjével indul a kortárs művészcsoport bemutatása, ezt pedig Popovics Tibor Miklós, S. Benedek András és Vári Fábián László írása teszi kerekké a költészeti és nyelvi blokk előtt (75–114.). A versek és fordítások (Zvonimir Njaradi, Ivan Petrovcij, Lesja Jarmak, Viktor Hajný és Rudolf Demjan munkáiból) még egy ruszin és magyar kölcsönösségben kiemelkedő személyiség rajzát adja (Káprály Mihály: *Hodinka Antal – a múlt őrzője és a jövő támasza*), *Komlóska* falubemutatója pedig a jelen életet segít képzeletből a valóságba gyökerezni.

[10] http://www.naputonline.hu/2020/02/09/xxi-evfolyam-09-szam-gens-fidelissima/

A IX. évfolyam 7. száma a szlovák kultúrával és örökséggel enged találkozni, ehhez szállít forrásműveket képben és hangban, időben és térben is.[11] Első pillantásra látható, hogy a közelség távolsága a nyelvi identitásban kapja a legmeghatározóbb szerepet. Gyurkovics Zsuzsa színésznő *Ďakujem, dobre* írása, István Anna *„A jövő csupa múltból áll"* (Anatole France) békési történeti identitásképe, Kugler József *Nehéz honcsere* révén tükröződő nyelvi hovatartozás-dilemmái a háború utáni alföldi életről, Szabó Orsolya pilisszentkereszti etnikai körképe, Veres Emese Gyöngyvér beszélgetése Gyivicsán Annával a *Tótkomlósi szálak*ról, Kovács Anna közlése a pesti szlovákok századelői naplórészletével, Juraj Dolnozemský versei az identitásról és a szavakról, meg a fájdalmakról:

„…kifürkészni,
hogy hol fészkel a lényeg
s hol bujkál a semmi!
Meghagyva a szónak,
amit enyhíteni tud
s közben kordában
terelni a bút."

…egyaránt arra tereli az olvasót: megengedődik más érzemény is, de a kötődéssel, örökséggel, küzdéshagyománnyal találkozni mindenkinek alap-adottság, túlélőkészlet és becsben tartható hagyaték.

Kiss Szemán Róbert írása Ján Kollár kivonulásairól és visszaemlékezéseiben, Zsilák Mária *Egy tájszótár frazeológiája* vagy Uhrin Erzsébet *Másodnyelvi szerepben* című kommunikációelméleti írásai is követik a meghatározó tematikát: a létezés és túlélés beilleszkedési gyötrelmeit. Ebben pedig a *Vertigo Szlovák Színház* (Daniela Onodiová), a *szarvasi Szlovák Nemzetiségi Színház* (Gergely László), *A nemzetiségi irodalom a magyarországi szlovákság tükrében* (Szabó Mónika), a *Rekviem a magyarországi szlovák irodalomért* (Karol Wlachovský bánkódása) és Maruzsné Sebó Katalin *Závadai szószedete*, melyben elbeszéli, hogy „Závada regényeinek heterogén szövegszövete a játéktér, az olvasó a játékos. A közös kaland azzal indul, hogy 'csapdát' állít az interpretátornak…" – de a hallható mikrotörténelem áttekintéseiben és a nyelvi határterületek érzékeny pontjain is ott ül a folytathatóság nehéz terhe és bűvös késztetése. De még a *Tárlat* rovat képzőművész vendégei is mint magyarországi szlovák alkotók: Berényiné Lami Mónika, Csarejs Jánosné Hrabovszki Ilona, Ezüst György, Lipták Pál, Lukoviczky Endre, Mustó János, Várkonyi János és Zsolnai Mihály színes képeiken tájak, tárgyak, mozgásdinamikai reflexiók absztraktjai révén is együttesen sugározzák a hazai szlovákság sorsképleteinek „interpretációs" csapdáit, élményvilágát.

Izgalmas módon „erősebb" a magyarnémet szám (X. évf. 5., 2008),[12] melyben valamiképpen a vállalható identitás (Valeria Koch: *Ungarndeutsch*) és a hovátartozás évszázadai nemcsak szomszédsággal (és kevesek által gyakorolt nyelvismerettel) teljesek, hanem a nyugodt magabiztosság, a konstans

[11] http://www.naputonline.hu/2007/07/16/ix-evfolyam-7-szam-ej-otvarajte-vrata/

[12] http://www.naputonline.hu/2008/05/16/x-evfolyam-5-szam-ungarisch-fortsetzen/

együttélés sok évszázada, a művészetek nyelvének befonódása a létmódokba, a kulturális örökség és a gyakorolt identitás stabilitása érlelte talán, hogy rendszerszinten erőteljesebb a meggyőződés a lét igazáról vagy akár „a derék kihalás mértéke" kérdéséről (Valeria Koch). Az alapkérdés egyébiránt sem a panasz és felőrlődés-élmény leképezése volt, hanem a mit jelent *„magyarországi németnek lenni? Úgy gondoljuk, hogy a magyarországi németség kultúrája, léte fontos részét képezi Magyarország sokszínűségének, művelődésének. A mellettünk élő Másik gondolkodásmódjának megismerése nemcsak új utakat nyithat egy számunkra ismeretlen, idegen kultúra felé, hanem önmagunk megértésében is segítségünkre lehet."* S ebben a tematikus szám megannyi esszéje mellett Johann Schuth: *A magyarországi németek irodalma és művészete*; Jenei Miklós: *A nyelv mostohagyermeke*; *A többnyelvségi hagyomány hiánya* (Kaltenbach Jenővel Albin Lukács beszélget); Angela Korb: *Asszimiláció a publicisztikában*; Koloman Brenner: *A magyarországi németek nyelve*; Helmut Herman Bechtel: *A derék kihalás mértéke* és további írások, festmények, versek (Angela Korb, Laura Kolbach, Josef Michaelis, Koloman Brenner, Robert Hecker, Robert Becker, Claus Klotz, Erika Áts, Valeria Koch, Nelu Bradean-Ebinger versei), tanulmányok, reflexiók gazdagon sorjázó tömege meggyőző bizonyságként mutatja, miben is áll a kettősség egy egységben. A tematikus számok állandó rovatai itt bőséggel teltek érzületek, meggyőződések, kérdések, méltó válaszok, zenei identitás és tánc, *Budaörs és Vecsés* helyi-történeti példái, a németséggel járó sváb önkép, a ráérzés és térségi közösségiség érzületközösségei, a csalatkozások dacára is kitartó történeti mintahordozás megannyi példájával. Szép, gazdag, mosolygós szám ez, a szerzői névsor oldalhosszú lenne… A nevek hordozta másságosság sajátunkká válása viszont oly szépen megmutatkozik a kiadványban, hogy csak a kimaradtakat sajnálhatjuk, ha vannak.

A XX. évfolyam 5. számáról[13] már külön is írtam, itt csupán érintőlegesen jelzem: a 210 oldalnyi, legszimplábban is könyvterjedelmű összeállítás nemcsak hiánypótló, kiegészítő, frissítő, vitatkozó, problematizáló, szenvedélyes állításokra serkentő, de egyúttal megvilágosítóan józanító összkép arról, aminek alig töredékéről van hétköznapi sejtésünk vagy kósza képzetünk. Kevesen vagyunk, akik ezt szeretnék bevallani, de éppen a cigányság az a kör, ahol ezt a legtermészetesebb kisebbségi állapotleírásnak tekintik, s még fölháborodni is méltatlannak vélik miatta. Megelőzte ezt már egy másik szám is (a 79., 2006/6.),[14] melynek tónusában mélyebben ott ül a kiszolgáltatottság természetrajza, az archivált örökség és a közpolitikai méltatlanságok kemény kihívása is:

„A hatalomnak mindig volt gondja a cigánysággal, és sokáig lesz is míg. De a hatalmak változnak, a nemzet marad, s a nemzeten belül nekünk otthon kell érezni magunkat, barátokat kell szereznünk, és nem ellenségeket. Meg ha van is ellenségünk, próbáljunk kibékülni önmagunkkal is és másokkal is. Ez nem azt jelenti, hogy meg kell alkudnunk. Megalkudni nem lehet. De meg kell értetni, hogy egy nemzet, ahol ilyen nagy lélekszámú kisebbség van, s nem törődik vele, az önmaga jövőjét, az önmaga tragédiáját készíti elő. Mert én kötve

[13] http://www.naputonline.hu/2018/09/27/xx-evfolyam-5-szam-aj-romale/

[14] http://www.naputonline.hu/2006/09/16/viii-evfolyam-9-szam-ciganykep/

hiszem, hogy 10 év múlva ez a nemzet ilyen kondícióval, anyagiakra gondolok, hogy egymillió nincstelen embert el fog tudni tartani. Szükség van arra, hogy ezzel a népcsoporttal is úgy viselkedjen a hatalom, úgy fogadja, mint ennek a nemzetnek bármelyik állampolgárát. Hiszek az ember gondolkodásában és az emberi jóságban is" (Lakatos Menyhért: *Barátokat keressünk, ne ellenségeket*. Közös út – Kethano Drom, 1995).

Ez mint tónusmeghatározó is mutatja, hogy a *Testvért láttak benne* élménye (Újváry Zoltán) kiterjed mindazokra is, akik a cigány kultúra testvériségét elfogadják és belátják, de meg is akarják keresni a másság együttélésének feltételeit, szabályrendszerét, értékképzeteit. Péli Tamás, Pethes Mária, Kovács József Hontalan, Ruva Farkas Pál, Balázs János, Szepesi József versei és Illés Bódhi Barbara, Kunhegyesi Ferenc, Szentandrássy István és Péli Tamás festményei, pályaképei ugyancsak valamely fényességes, látványos, rejtelmes világokat hordoznak, méltatóik (Choli Daróczi József és Kerékgyártó István) az expresszív vizionárius mesterek nyomában egy alternatív kultúra életvilágát teszik példákká. Voigt Vilmos *A honi cigány néprajzi kutatás első nagy nemzedéke* címmel és Prónai Csaba *Egy újító utóélete* címmel Wlislocki Henrik (1856–1907) reneszánszát teszik fókuszukba, „mert kutatásai során közeli kapcsolatba került a cigányokkal, és mert nélküle a cigány kultúra nem írható le". De ha leírható mindez a néprajzi gyűjtés terén (Szuhay Péter), a cigánymesterségek területén (Bódi Zsuzsanna) vagy „a folklórzenétől a rockoperáig" (Kovalcsik Katalin) méltatásban, akkor Erdős Kamill cigánymúzeum-tervezete is bír némi indoklással, Orsós Jakab szép tanmeséjével (*Átkozott eperfa*) vagy a *Roma legenda* előadásrészleteivel, ahol Egyiptom a háttér, s az „Indiai sugallatok" vetül a még mélyebb tartományba, vagy Liszt Ferenc elbűvölődött tónusa és Federico García Lorca: *La casada infiel* (Nagy László, illetve Choli Daróczi József fordításában) adja a historikumát az írott és nyomtatott kultúra megmaradásának.

Nem lenne teljes a Napút-válogatások sora, ha (akár harmadjára is) azt a cigány-számot nem említenénk,[15] mely az „Eötvös József" Cigány–Magyar Pedagógiai Társaság 25. életévébe lépett köztevékenységét idézi meg nemzetről, kisebbségekről, nevelésről vallott történeti előképek okán. Ez a világképi és pedagógiai vállalás a közjó érdekében szólal meg Lakatos Menyhért, Choli Daróczi József, Kovács József Hontalan írásain túl Újpest cigányairól és *Lokálpatriótává vált betelepülőkről* (Molnár István Gábor), a Társaság művészeti tevékenységéről (Nagy Ferenc), valamint a *Gyermekművészet – Művészetpedagógia* kiemelt tárgykörében fogant írások révén a tehetséggondozás feladatrendszeréről és értékelveiről közöl írásokat (Rácz Gyöngyi: *Cigány kultúra és művészeti nevelés*; Kerékgyártó István: *Tehetségfelszabadító művészetpedagógia*; Vámos Józsefné: *Óvodai ábrázolás a gyakorlatban*; Solymosi Imréné: *A boldogan végzett munka kreatívvá és sikeressé tesz*). Sőt, a fennebb bemutatott számokban kevéssé reprezentált a cigány muzsikusok történetének és helyzetének érdemi bemutatása, a magyarországi cigány zenészek világhírűvé vált egyéniségei (id. Magyari Imre, Dankó Pista…), s maga a műfaj sikere nyu-

[15] ez a 2010/7. szám, http://www.naputonline.hu/2010/07/16/xii-evfolyam-7-szam-az-eotvos-tarsasag-25-eves/

gati királyi udvarokig ívelően, kortárs hazai egyéniségeinek portréival (Ady Endre: *Dankó*; *A prímások királya* (Boross Lajossal Molnár István Gábor beszélget); Kárpáthy Gyula: *Magyari Imre művészete*; Fátyol Tivadar: *Cigányzene, cigány népzene, zenész cigányok*; ifj. Boros Mátyás: *Cigányzenészek régen és ma*; Csemer Géza: *Beszéljünk a cigányzenéről*). Nem taglalhatom bővebben – az Olvasóra vár ez a szám is!

S bár nyomtatva nem mindig egész szám a témakörbe vonzható, de előfordul több olyan válogatás is a Napút históriájában, melynek részletekbe menően is több írás, egész blokk vagy összeállítás felel meg. Ilyen a *Szlovénia*-cikkek sora a 2000/9. számban,[16] Fried István, Tüskés Tibor, Jung Eszter, Prágai Tamás írásain túl a Muravidék, a Lendva-hegy, a bárdibükki üvegművészek munkái idézik meg mindazt, aminek „szlovén hangja" Ida Močivnik, Drago Jančar, Bruna Pertot, Miran Košuta, és mesék, akusztikus parabolák, magyar írói reflexiók, fordítások és interjúk anyagából még megerősítően is visszaköszön a táj-szomszédság. A kulcsfogalom, „hívószó" a kis népek virradatának új fejezetét reményképbe fogalmazó szlovéniai önállósulás problematikája és lelkisége. Viszont „a lélekszámban hatod-heted magyarságnyi, nemzeti nyelvi-kulturális létét hosszú évszázadokon át szívósan őrző, államiságát újonnan elnyert szlovénség hazai és határon túli alkotóinak munkáiból" közreadott ízelítő e szám egy részében nyilván csak üdvözölni tudja egy kis és rokon kultúra teremtő nagyságát… De ez a válogatás sincs egyedül, a 2004. novemberi szám ugyancsak szlovéniai anyaga azonnal társítható is.[17] A folyóirat kétharmada szlovén témakörű, a tárgyterület, a szerző kötődésével, a lokális kultúra tiszteletére ébresztő textúrával. Aleš Debeljak, Edvard Kocbek, Bence Lajos, Gállos Orsolya, Feri Lainšček, Miklavž Komelj, Esad Babačič, Taja Kramberger, Gregor Podlogar, Primož Čučnik, Suzanne Weitlaner, M. Kozár Mária, Székely András Bertalan, Neža Maurer, Zdenko Huzjan, Milan Vincetič, Tine Mlinarič prózája és lírai mutatkozása annak is érzékeit serkentik, aki nem lenne kíváncsi például a stájerországi szlovénekre vagy a szlovén irodalom és film 1990 előtti időszakára, Alsólendva kívülnézetére vagy a stájerországi szlovén identitás (át)formálódására.

A „nyugati színtér" élénk harmóniában van – vagy ha nincs is, így fölöttébb olvasható! –, de ritkán kerül kölcsönhatásba a keletivel… A XX. évfolyam 9. száma[18] a *Belarusz Európa* címre hallgat, a szám létrejöttében főszereplő Bárász Péter szervező, fordító és mindenes munkájával az előtérben. S ha nem lenne az ember annyira kételkedő, nyugodtan bevallhatná, hogy halovány sejtelme sincs a fehérorosz irodalomról, élő kultúráról, életről. Rögtön a tartalomjegyzéknél azonban máris kapcsolatok árulkodnak: a *Tárlat* rovatban Marc Chagall festményei és Uladzimir Ceszler világsikeres plakátjai jelzik mégis a kölcsönhatásokat. Talán Uladzimir Nyakljajeu neve „rémlik" valakinek (*A rák kiűzése*), vagy Alesz Adamovics *Hatinyi harangok* kötete még valamelyes olvasói körökben ismert, így a számban Adamovics tanulmánya *A regény mint műfaj*ról

[16] http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2000/2000_09/tartalom.html

[17] 2004. november – VI. évfolyam 9. szám http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2004/2004_09/tartalom.html

[18] 2018 november, http://www.naputonline.hu/2018/12/03/xx-evfolyam-9-szam-a-belarusz-europa/

vagy Aljakszej Litvin *Hatiny harangjai*ról szóló emlékezeti kiáltványa valójában már érzelmileg is bevezeti a fehérorosz partizán- és hőstörténeteket, háborús világokat és ezeréves múltba fakadó rémségeket (Dokumentum *Az ezeréves [1019] Breszt történetéből*; Szvjatlana Alekszijevics: *Az elvesztett csatáról*; Aliaksandr Khainouski: *A nemzet örökségének megőrzése – A „hungarikumoktól" a „belaruszikumokig"*; Alesz Szusa: *Négyszáz évvel ezelőtt jelent meg az első belarusz Ábécéskönyv, a „Bukvár"*; Aljakszandr Khainouski: *1517–2017: a belarusz könyvnyomtatás 500 éve*). Rovatonként lehetne a monstruózus számból (232 oldal!) ki-kiemelni egyes címeket, de jobb szeretném, ha az Olvasó fedezné föl, mi mindent rejt ez a szóbeli kincstár is!

S ha távolságban messzi-hideg szférák tónusát idézi is, az irodalom rejtelmes Észak-fok-idegensége lágyabb érzelmi rétegekbe is áthatol. A Napút 67. száma (2005. szeptember)[19] a feröeri bálnasteak és rebarbaraleves receptjével indít, Venceslaus Ulricus Hammershaimb: *A fókanő*, Sara Johnsen: *Nagyi karácsonyi története*, Rolf Enger: *A parfüm*, a további prózai írások, Torunn Borge, Per Ivar Martinsen, Cathrine Grøndah, Johann Grip, Tone Hødnebø versei előtt Kovács kataing Ferenc a kortárs norvég irodalomban a hatvanas években születettek nemzedékéről ad kiváló áttekintést („…az igazság mint vers érkezett"), és a versfordításokban is ugyanő áll az élen. A *Tárlat* rovatban *Művészfotók* Norvégiáról és a Feröer-szigetekről, továbbá Kőszeghy Gabriella intim kisplasztikái és Koppány Zsolt e szoborálmokról szóló írása tesz élményközeli kalandozást a rodini világban. A természet (és hangjai, pusztuló értékei, izgalmai és áldozatai) emberi hangot talál a prózai-lírai összeállításban, de egy kisebbségi létforma államközi állapota is szót érdemel ki Posta Ákos István írásában (*Ismeretlen európai miniállam. A Feröer-szigetek*).

Nem méretében, de valamelyest ismertségében azért vannak még válogatott kivételek is. Az olasz tematika (2006/8. szám)[20] már címében is tételezi a kételyt: *Ismerjük-e az olaszokat?* Csak a szám első felében, de ott gazdag kínálattal szembesülünk a tartalomjegyzéktől a képmellékleten át a 82. oldalig: Calabriától Nagyváradig, Ginestrától olasz operahelyszínekig és a hogyanlét lírai áradásaiig megannyi zenei tónus, évgyűrűk az irodalomban, reneszánszban, az olasz irodalom önképében, hiperrealista regénytől a focigyőzelem rajongásáig, Ferdinando Camon hitvallásától a magyar olvasók és az italianisztika viszonyáig (igen kiadós könyvlistáig!) egy seregnyi napsütéses vonzás lakozik a válogatás témakörei között (Antonio Donato Sciacovelli: *Tizenöt év a bibliográfiák tükrében*, 44–64.). Az olasz művészeti élet térkoncepcióit (Balázs Katalin: *Térkoncepciók. Fontanától az Arte Poveráig*), a háború utáni dekonstrukciós és művészeti mozgalmi folyamatait a *Tárlat* melléklete is alátámasztja. S részben az alapkérdésre is választ ad: igen, most már jobban ismerhetjük az olaszokat!

A kérdés ugyanilyen „provokatív" volt 1999-ben, amikor ugyanez hangzott el az oroszokkal összefüggésben. Az első évfolyam 7. száma[21] együttesen él a klasszikusok utalásával (Dosztojevszkij, Puskin, Mihail Bulgakov, Anna Ahmatova) és a már ismert, a klasszikussá válás útján látható szerzőkkel (Vlagyimir Szo-

[19] http://www.naputonline.hu/2005/07/16/vii-evfolyam-7-szam-eszak-fokok/

[20] http://www.naputonline.hu/2006/08/16/viii-evfolyam-8-szam-ismerjuk-e-az-olaszokat/

[21] http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_1999/1999_07/tartalom.html

lovjov, Leonyid Andrejev, Ilja Ehrenburg, Joszif Brodszkij). Hetényi Zsuzsa, Fried István irodalomelméleti vagy fordítói „ajánlásai" egyúttal beljebb is vezetnek a legszükségesebb alapismeretekbe, amire szinte válaszként Danyiil Harmsz (1905–1942) az orosz abszurdból idézi fel a kedvünkre való egyperceseit – egészében viszont annál több órát érdemes a szám orosz tartalmára szánni!…

Olasz, orosz irodalmi ismerethiányunk egy teljes szám (2001. június – III. évfolyam 5. szám)[22] közel háromnegyedében az „Ismerjük-e az észteket?" kérdésre válaszol, javarészt észt szerzőkkel és fordításokkal. Jaan Isotamm, Indrek Jürjo, Viktor Niitso, Enn Tarto az 1956-os emlékezetnek áldozzák soraikat; Rein Veidemann, Priidu Beier, Tõnu Kalvet a nyelvhez és a poétikai örökséghez húz; Marge Raun, Rein Veskimäe a zenében keresi a hagyaték univerzumát; Alekszander Suuman, Timo Maran, Juhan Liiv a tájban talál megragadó vonzerőt; Jan Kaplinski a művész(et) szerepét firtatja a posztkommunista világban; az észt képzőművészek anyagát, Andres Tolts és Mare Vint művészetét Jüri Haim, Kaljo Põlluét Ene Asu-Õunas mutatja be; Maarja Undusk pedig a kortárs művészet öröm-titkáról közöl esszét a versek előtt. Olev Remsu *Euroestonia* új hangjáról közöl regényrészletet, Kristel Pappel *Wallenberg*ről ad interjút, Rein Veskimäe pedig az észt kozmológia új kihívásairól világosít fel (*Méhsejt alakú világban élünk*). Ez a sokpólusú, sokfelé ágazó szögletes kör adja a másképpen látás esélyét is, ahogyan ezután már az észt kultúra csillagvilágára tekinthetünk.

A rokonságok és kisebbségiségek méltó seregszemléjét ebben az aktuális szövegválogatásban még tematikusan sem lehetett a teljesség igényével átölelni. Láttatja ezt az elsőként föllapozott bolgár szám, melyet már korábbról egy másik előzött meg *Bolgár ritmus* címen, pazar bolgár szerzői névsorral műnemek és műfajok, árnyalatok és szemléletmódok irodalmi tárházával. A válogatás anyagában[23] szép szerényen olyan írászcsemegék kínálkoznak, mint a *Vándorvirágok* csokor, nem kevesebb, mint 38 bolgár szerző apró írásaival (Szondi György bevezetője és fordításai), de ugyanitt egy kiadó-szerkesztő-szerzői interjú a nemzeti nihilizmus és a kollektív mítoszban részvételtől eltérő szerepek esélyeiről Zlatomir Zlatanovval (ugyancsak Szondi György fordításában), vagy hasonlóképp Dimo Dimovszki *Provinciális elégtelenség*-cikkében a maradék romok és elsatnyult Paradicsom vágyképeinek rövid méltatásában, vagy Marija Sztankova a szeretetvesztés és a jólelkű boldogtalanság reménytelenségének tónusával (*Sötét történetek*), Dejan Enev, Nikolaj Kancsev, Ivan Boriszlavov, Teodora Dimova, Rumen Sztojanov, Elka Dimitrova, Borisz Rokanov, Elena Ognjanova, Sztojcsev Szvetoszláv, Alekszandar Milanov, Sztojcsev Szvetoszláv további szövegeivel, az anyaországi és hazai bolgár képzőművészek alkotásaival, Plamen Pavlov–Jordan Janev *A bolgárok rövid története* könyvismertetőjével, a hazai „Bolgárkerék" pörgetőivel és híveivel, Halásztelek településképével, s végül a címadó témakörrel: *Az úgynevezett bolgár ritmus* (elhangzott Bartók Béla előadásán 1938-ban). E rövid mustra csak töredék – a teljes szám a maga bőségével akár cikkenként is méltó lenne a szemlézésre.

A szemlézés pedig – folyóirat esetében éppúgy, mint tematikus válogatásoknál – legméltóbban az Olvasó szíves figyelmébe kívánkozik. Itt ehhez csak

[22] http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2001/2001_05/tartalom.html

[23] http://www.naputonline.hu/naput-kiadvanyok-arhiv/naput_2006/2006_02/tartalom.html

„mutatót" tudtam kínálni. A példás gazdagságú, egészében mintegy monografikus értékű összeállítások sora igazán szépecske össz-egészre sikeredett, talán egyes területeken „túl impozáns" is – aminek nem az elnagyolás lehet az alapvető oka, hanem az egyszemélyes szerkesztői „Leistung", a teljes körűre elgondolt teljesítés, a lelkiismeretes kínálat és az akár elfogultnak is tetsző elköteleződés: ha már egyszer összerakunk valamit, legyen az relatíve teljes! Szemlémben ezért talán nem is elégszer írtam le, hogy a minden számhoz szükséges irdatlan kitartás és szorgalom példás ez esetekben, s még inkább az ahhoz képest, mennyi kisebbségi-nemzetiségi szakirodalom van (főképp a szépirodalom terén, amelyről tudjuk, hogy semmit sem tudunk…!). Ez azonban már nem a Szerkesztő felelőssége, de közös szégyen ugyanakkor. Az ekképpen kapott nemzetiségi körképek minden (cseppet is) érdeklődőnek szívből ajánlható forrásművek!

T'aves baxtalo!

avagy cigánykutatás és irodalom

Kevés motiváló összhang van a kezünkben, de egyik ilyen egy folyóirat tematikus számának ismertetője. Lehet részletes és elnagyolt, aprólékos és válogatós, műfajokra éhes vagy összhangra érzékeny, rövid és kiadós is. Ám hasonlóan kevés felelős feladat kínálkozik, amikor világképi érzékenységet, világnézeti (és olykor politikai) eligazodást, belátást és elnézést, értékelő pillantást egyszerre igényel mindez. Az alábbi forráshely ilyen. Nem is mai már, de tegnapisága nem jelent avulást. Nem egyetlen műfaj hordozója, de színességében is elvakíthat esetleg. Értékelő elismerésre vár, ugyanakkor a semmitmondó hírként regisztrálás csak sematizálja persze.

A címbeli „Légy szerencsés!" kívánság nemcsak köszöntés, de éppen ma, a Roma Holokauszt 77. évfordulója kapcsán még életre szóló figyelmeztetés is. E tárgykörben megannyi az elemző szakirodalmi forrásanyag, velem szemben egész sokpolcos állvány van tele cigány témakörű szakirodalommal…, s még amiről csak tudomásom van, az is könyvtárnyi. Újat adni, mást kínálni ezért is nehéz, sőt kihívó feladat – egy folyóiratnak, amely nem vállaltan társadalomtudományos horizontú, talán még nehezebb. Mert mit is, mennyit is? S nem „a" válasz, de a meghatóan színpompás válaszok egyike éppen az lehet, amit az **Aj, romale** címen kiadott Napút-számban (XX. évfolyam, 2018/5. szám) Zalán Tibor fogalmaz meg (a borítóbelsőn) kellően drámaian: még a vétkes sem bűnös, ha ott iszkol mellette a vétlen „Csoki", akin elpáholható a tett, még ha nem is sajátja volt az. S mert nem valami romapolitikai különszám ez, a talányosan földobott identitáskérdés sorozatbani visszatérése a számon belül a legcsekélyebb kételyt sem hagyja arról: a verstől a meséig, a néprajztól a zenéig, a cigánykutatástól a nyelvészetig egy hombárnyi kínálkozik a részválaszokból, a sajnálkozástól az indulatig, a szégyentől a büszkeségig, az identitástól a félelmekig, ál-

moktól a tűzpompáig, s mind-mind valamely nem politikai politikában, a színvakság bűvöletében, a fennhatóság otrombaságában leli emlékezeti gyökereit mégis. Kétszázhúsz oldalnyi romaság, az identitás vállalásának lebilincselő gazdagságú színkörei, sőt a roma festők vallomásaival együttes tizenhét színvilággal kiegészülve olyan „belső világok" megnevezésére merészkedik, amit a társadalomkutatók is csak kötetek tucatjaiban körvonalazhatnának.

El lehet képzelni persze a 220 oldalra eső kritikai vagy esztétikai, bölcseleti vagy irodalmi impressziók körét, melyet itt most rövid mustrában kéne vázolnom-értékelnem-bírálnom-dicsérnem-felbecsülnöm-vagymi, s persze az Olvasó cinkos közreműködését remélnem abban, hogyan fogom ezt elkenni olyan módon, ne sértődjön meg mindenki. Mert a sértés igen, ott kezdődik, amikor a „nem is ő volt a vétkes" alaptónusában is ott fenyeget a megtorlás mindenkori szabványa, falusi rendőrtől a roma holokausztig, nemzetpolitikától a cigányzenéig, költészettől a kollektív megtagadás sunyiságáig. Egy vers, egy meserészlet, egy történeti kihívás iskolai témazáróvá lefokozása ugyan tanult neveletlenségünk – de a kétszázhúsz oldal akár egyetlen oldala is vészesebben reménytelen ekképpeni kezelésben! Tanult flegmáink része a meg nem értő gesztus, mely tétován vagy bénultan áll a másságosság legelső jeleinél is, de nem igazán bánja. A *Légy szerencsés!* ugyan valaki „címzettnek" szól, de vajon az is részese lehet, aki megúszni, kibekkelni, értékképzet nélkül megsunyizni is hajlandó a felelős gondolkodást? Vagy itt már válogatunk, s megvárjuk a kölcsönösséget? Akkor pedig marad-e a jó szándékból legalább egy költői, történeti, mesei, szimbolikus, kölcsönösségi, nyelvi, kisebbségi, irodalmi jel, mely jelentésbe tolakodhat és üzenetet hordozhat egyáltalán?

Nem és igen a válasz. A magyarországi cigányság históriája (Nagy Pál, Szuhay Péter, Rostás Farkas György, Bencsik Gábor, Bereznai András, B. Kovács István, Tamási Orosz János, Töttős Gábor írásaiban) vagy jelentősége művészeti területeken (Junghaus Tímea, Illés Barbara BoBa, Szentandrássy István, Balázs János, Péli Tamás esetében), Balázs Géza, Kicsi Sándor András nyelvi merítései vagy Pálóczy Krisztina–Szuhay Péter zenésztörténeti körképe (*Húzd rá, cigány!*, 149–160.) éppúgy nagy és kerek egész, mint Bereznay András *A cigányság történetének atlasza. Térképezett roma történelem* (176–181.) szemléltető anyaga, amivel paralell Kathy-Horváth Lajos, Rostás-Farkas György és Sárközi László az életforrás-értékű származás megvallásaként, vagy Fialovszky Magdolna és Molnár István Gábor (Váradi Áron interjúja) a roma sajtó, önkép és megjelenítés vállalásának elengedhetetlenségéről, a nyilvánosság előtti szereplésről szóló írásaikkal összefüggő szereptudat megformálásával – együtt és egyenként is igent és nemet mondanak a jó szándékon túli kölcsönösségek jelenlétére. Vagyis kivételes szerencse kell már a találkozáshoz is.

De ahogyan az *Előter*et Száraz Miklós György (*Ki a cigány?* 3-9.) és Csepregi Botond–Landauer Attila (*Egységes cigányság nem létezik – Beszélgetés Nagy Pállal*, 10–29.) megrajzolják, abból épp annyira rétegzetten és súlyosan kandikál elő az értelmezések, félrekalibrálások, szociológiai és demográfiai tévképzetek, sanda előítéletek árnyalt historikuma, mint ahogyan az *Emlékezet*-rovat tel-

jes portrékat jelenít meg a „filmes emlékezet" öröksége (1956) révén, továbbá Tamási Orosz János (*„…kevés széthullott Keresztmaradék…". Levélféle Kovács József Hontalannak*), Rostás-Farkas György és Móritz Mátyás (*Choli Daróczi József emlékére*) szerzői tisztelgése nyomán, akiknél az „irodalmi" cigányság, a versek és drámai sorsok intimitásai életút-portrékban közvetítik a tragikus vagy magasztos múltakat. Nem is szólva az irodalmi és távolsági párhuzamokról (a *Lakatos Menyhért* fejezetről vagy a *Fénykör*-válogatásról), a cigány mesék világáról (Bálint Péter tanulmányában, 61–80.), Jónás Judit színházi pályájáról szólóan (Rojkó Annamária interjújában, 103–107.), de egészen a bolgár párhuzamokig, Zdrava Kamenova–Kalin Angelov *Cigánykerekek*-részletig, ahol a kevéssé moderált, de egyediségében is annál szebb tónus kap helyet: *„A bőröm fekete, a szemem fekete, a hajam fekete… Cigány – ez vagyok én. Parázzsal teli fekete kályha, kívül fekete, belül tüzes, amelyet az indiai elefántok, cirkuszok, jósnők, zenészek és mezítlábas gyerekek emléke lobbant lángra. Ne félj attól, amit a lángokban látsz! Az vagyok én. Ha csendesen állsz mellettem, felmelegítelek, sokáig melegen tartalak, és jól fogod érezni magad, ne fuss el! Ha azonban mélyen a lelkembe piszkálsz a piszkavassal, megégetlek, ilyen vagyok…"* (*A bőröm fehér, a hajam sárga, a lelkem világos*, 165–172.).

S éppen ez az, ami a közös másság, a magunkban is meglévő idegen, a távoliban is jelenvaló ismert háromszögébe belefér. A belső tűzzel, a lángokkal és a melegséggel együtt. „Cigány és nem cigány népesség csak akkor él egymás mellett viszonylag rendezetten – már-már azt írtam, felhőtlenül –, ha senki nem erőltet semmit, ha a tanulás, összeszokás ösztönös, ha lényegében mindenki élhet tovább a maga törvényei, szokásai, hagyományai szerint. Igen, a cigány is" (Száraz Miklós György, 6. oldal).

Mindezek között és mellett – jelezve, hogy minden írás minden tartalmára még csak utalni sem lehet e helyütt – a szám maga a vonzó provokáció, a jó értelmű rábeszélés és a figyelemittas tudatlanság partvonalai között vezet. Futó képünk sincs ama gazdagságról, melyről csupán „valami cigány" kultúraként, valami megtűrhető és megbocsátható entitásként gondolkodunk legtöbbször. Hogy a társadalomtudományok, az oktatás, a média, a kommunikáció és értesülés megannyi színtere hogyan épül fel, milyen oktatási, szemléleti, értékrendi, történetértelmezési tartományok maradtak eddig rejtekezésben, arra a cikkek többsége szinte vádlóan mutat rá (például Kardos Ferenc, Balázs Géza, B. Kovács István tanulmányaiban), de mindezek szépirodalmi megjelenéséről, versekben vagy prózai munkákban előfordulásáról már nem is szólva. Az *Aj, romale* tematikus szám egészében (s még a záró Jász Attila „világfilozófiai" képe és Prágai Tamás kritikusi öröksége megidézésével együttesen is) a *Légy szerencsés!* kívánalmának teljesedését sugallják. Teljesedni ugyanis csak az tud, amihez hozzájárulunk, aminek megnyílunk, amibe érdeklődéssel pillantunk. A Napút tematikus száma erre elsőrangú kínálattal ígér esélyt.

Gutai István

Arany-láz

Napút-magángyűjteményem talán legbecsesebb és legtöbbet forgatott, ajánlott darabja az évkönyvnyi terjedelmű **„Arany János az Atya…"** című emlékszám (2017/6.).

Szerkesztői Szepesi Attila verséből („szinte imájából" – Balázs Géza[1]) emelték ezt a sort a címlapra:

„Arany János az Atya.
József Attila a Fiú.
Weöres Sándor a Szentlélek."[2]

Szepesi Attila szerint Arany János „tektonikus erejű nyelve (…) a tizenötmilliónyi magyarság megtartó ereje – Kodály és Bartók zenéje mellett".

Az emlékszám *Fénykör*ében huszonketten válaszoltak a szerkesztőség „Arany János – számomra, hozzám" körkérdésére. Szemelgetés a „bármilyen rövid vagy hosszú" válaszokból: Bíró-Balogh Tamás, Radnóti Miklós levelezésének sajtó alá rendezője a költő 1941. február 2-i naplóbejegyzéséből idéz. (Radnóti ezt mondta barátainak a *Mi a magyar?*-vitáról folytatott beszélgetésük közben: „Olvassatok Aranyt és *Petrovicsot*. Megtudjátok. És írjatok magyarul, becsületesen, azok *magyar* művek lesznek." (Kiemelések az eredetiben.)

Csorba László nyelvészeti, színművészeti, szépirodalmi visszapillantás után erre a következtetésre jut: „ha nyelvében él a nemzet, akkor az kell legyen a szellemi otthona". Karlovy Varyban, az egykori Karlsbadon Arany János nyomában jár. Az ottani jótékony kúrák hatására a költő élet- és alkotókedve visszatért, és befejezte a *Toldi szerelmé*t, amit a történész az egész aranyi életmű legnagyobb szabású alkotásának tart. A kötet ott van nála a Monte Morrone oldalában is, ahol átéli a *Toldi szerelmé*ben megverselt, bár „nem szigorúan forráskövető" Nagy Lajos itáliai hadjáratának egyik várvívását.

Dérczy Péternek gimnazista korában „túl Toldin, meg a szerelmén, meg az estéjén is" került a kezébe *A tölgyek alatt*. És elképesztette, hogy „néhány szóval milyen hangulatot lehet teremteni, (…) de mintha festményt is néznék egyszerre":

Zöld lomb közein
»Áttörve« az égbolt
S a rét mezein
Vegyül árny és fényfolt.

---

[1] Balázs Géza korábban ezt a Petőfi Irodalmi Múzeum 2017. március 6-án tartott Arany-emlékkonferenciáján tartott előadásában fogalmazta meg, https://mnyknt.hu. A Napút-emlékszám *Szóvár*ában *A magyar vers és nyelv legnagyobb mestere* című írásában említi újra.

[2] Jerzy Snopek irodalomtörténész, Lengyelország magyarországi nagykövete – aki szeretné saját anyanyelvére lefordítani a Toldit – Pilinszky Jánosnál is megtalálta Arany János atyának nevezését. https://irodalmijelen.hu

Az irodalomtörténésszé, kritikussá lett („ott vacakoltam a magyar neoavantgárd környékén") egykori középiskolás *A tölgyek* után eljutott a *Kapcsos könyv*ig és az *Őszikék*ig. „Azt azonban a mai napig nem értem, hogy egy kamasz és egy, már az elmúlásra készülő idős ember végül is hogyan találhatott egymásra."

Kortárs középiskolások! Próbálkozzatok, hátha veletek is megtörténik ez a csoda, melynek csodatevője Arany János.

Móser Zoltán irodalomtörténész, fotóművész, akinek Arany János balladáiról és népdalairól több műsora is elhangzott a rádióban, gimnazista kora óta betéve tudja az *Epilógus*t, hetvenen túl is gyakran idézi.

A Napút Arany-pályázatának egyik első helyezettje, Füleki Gábor költő, középiskolai tanár tanulmánya összefoglalásaként megvallja: Arany János „tökéletesre érlelt, mély lelkiségű költészete" tizenhat éves korában áradt be szívébe és ébresztette rá, „mi lehet a költészetben mérték".

Dávidházi Péter Széchenyi-díjas irodalomtörténész is elmondta:[3] „milyen boldogság volt [a Toldi kötetet] olvasni" általános iskolás korában (!)

Fűzfa Balázs irodalomtörténész a világ legnagyobb költőjének tartja Arany Jánost. „Őutána nem lehet ugyanúgy verset írni magyarul, mint előtte, s utána nem lehet a hétköznapokban sem ugyanúgy használni a magyar nyelvet, mint korábban."

A balladák és nyelvtemetők földjén született Iancu Laura költő nyelvünk feltámasztójának tekinti Arany Jánost. Kabdebó Lóránt irodalomtörténész szerint „rengeteg Arany János fogalmazta szövegfoszlány benne él a magyarság egészének kollektív tudatában".

Jerzy Snopek a *Fénykör*ben is megszólal. Első mondata meglepi a „dva bratanki" igézetében élő magyar honpolgárt: „A lengyel irodalmi köztudatban Arany János szinte teljesen ismeretlen." (Vö: a *Hetedhét* rovatban Georgia, Japán, Korea, Olasz-, Svéd-, Törökország, valamint a finnugor nyelvek szakemberei milyen gyorsképet adnak hazájuk, nyelvük Arany-recepciójáról.)

Füleki Gábor, a folyóirat Arany-pályázatának egyik 1. helyezettje a jubiláns költő ontológiájáról és humoráról elmélkedik *Önmosolygó János* című tanulmányában. Arany Bolond Istókként jelöli meg önmagát az epikus költeményben, ami önéletrajzzá válik. A tanulmány írója összeveti a *Bolond Istók*ot Arany más, önéletrajzi vonatkozású verseivel (*Vásárban, Egy kis hypochondria*, a *Csaba* trilógia *Előhang*ja, *Örökké, Ex tenebris…*). A *Gondolatok a békekongresszus felől* elemzésében olvassuk:

„Nem lehet-é ismét egy új
Népáradás a földön?
Nézzétek a történetet!
S mondjátok, képzelődöm."

Hátborzongva nézzük a *történteket,* és Máraival válaszolhatunk: „Igen, lehet."

A derült vidámság verseit is áttekinti Füleki Gábor. A *Jóka ördögé*t, a *Pázmán lovag*ot, *A malac búcsúzásá*t, *A fülemilé*t, *A nagyidai cigányok*at, *A ba-*

[3] Liptay Katalinnal a Magyar Katolikus Rádióban az emlékévben folytatott beszélgetésének szövege a *Hangírás*ban olvasható.

*jusz*t, és megállapítja: Arany „saját életének végességét szintén kesernyés derűvel szemléli".

Lenyűgöző Füleki Gábor Arany-ismerete, -szeretete! Jó lehet diákjának lenni. (Verstisztelgés-versenyszámban is fölállhatott a dobogó 2. fokára.)

Az 1. helyezésért járó (képzelt) babérkoszorún Füleki Gáborral Szűcs-Németh Erzsébet irodalmi szerkesztő osztozott. Ő *Az ihlet percé*t (melyet a közelmúltig egyetlen Arany-szonettnek tartott a szakma) elemezte. Az ölelkező rímelésű szabályos szonett rímképletének megadása után a rokokó líra sajátos válfajába, a gráciaköltészetbe is besorolta. Meghatározta, kik a gráciaköltészet központi figurái (Gráciák, Múzsák, Vénusz), akik jelen vannak *Az ihlet percé*ben.

A versben található más mitológiai alakokat (tündér, bálvány, szűz-ideál, árny, isteni) is definiálta. A többi között bemutatta, Arany miképpen értelmezte esztétikai írásaiban az „ideál" és a „reál" fogalmát, feleleventette, bemutatta a versköltés Arany János-féle értelmezését, megmagyarázta az Arany alkotta neszme szó jelentését is. Elemezte és illusztrálta az irodalmi mű születésének élettér-eseménytér-élménytér hármasságát.

Czirok Ferenc festő, grafikus a *Szondi két apródja* elemzésével érdemelte ki a tanulmány-kategória 3. helyét.

A *Versparafrázis*ban (már a meghirdetés ötlete is remek!) Mohai Szilvia napjaink családi körét írta (*Egy este Kovácséknál*), Oláh András Edward király BBC-nek adott nyilatkozatát verselte meg, miután az rágalmazás miatt pert indított a strasbourgi emberjogi bíróságon.

Erdélyi Z. János a *Tetemre hívás*t alkotta újra. *A titkos ara* című balladájában Kun Abigél meséli el a tragikus történetet, mai nyelvünk szavaival (bunkó, prosztó, richtig, rüfke, kicsinálnak…) fűszerezve.

(Ismétlésül suhanjunk át az eredeti ballada sztoriján: a radványi sötét erdőben halva talált Bárczi Benő gyilkosát sebe meginduló vérzése leplezi le. A holtnak sebe nem indul, amikor a gyanúsítottak: „ellenségi", „baráti", az udvar, a falu apraja, nagyja, anyja, húga elvonulnak teteme előtt. Amikor azonban titkos arája jő, a „sebből pirosan buzog a vér."

„Bárczi Benőt én meg nem öltem,

(…)

Hanem e tőrt én adtam neki" – vall szép szeretője.

Miután a halálos viccre fény derül, Abigél őrülten elrohan az (ön)gyilkoló tőrrel.

„Vetni kezet rá senki se mer.")

Erdélyi Z. János költeményében az őrültet *megjátszó* Kun Abigélt megszöktetik, még a költői igazságszolgáltatás is elmarad. Családjával elköltözik. Néha, ha arra visz az útja, be-beugrik a radványi erdőbe.

„Sírni? Ugyan már! Sír a fene!
Gombát szedni jövök csak ide!"

A pályaműveket bírálók további tíz kiemelt vers között nem tettek helyezésben megfogalmazott különbséget (ezt megteheti még négy év elmúltával is az olvasó).

Az 1848. júniusi magyarországi követválasztáson Petőfi Sándor Szabadszálláson, Arany János Nagyszalontán indult. Druzsin Ferenc korabeli doku-

mentumok[4] alapján tekinti át az akkori választási kampányt. A két követjelölt bizakodással várta a nép ítéletét. „…ki eddig az irodalomban képviseltem a népet, képviseljem most az országgyűlésen is… ki védelmezné lelkesebben jogait, mint én? hiszen a nép az én vallásom, istenem!" (Petőfi).

„…oly közvélemény lett Szalontán mellettem, minő aránylag Kossuth mellett sem volt az országban" (Arany).

Az irodalomtörténész, egyetemi tanár bemutatta, hogy a korabeli (manapság globális iparággá fejlesztett) fake news, valamint a hatalmi manipuláció miképpen vezette félre, félemlítette meg a választókat és fosztotta meg a két költőt a képviselőségtől.

A *Dokumentum* rovatban Szörényi László irodalomtörténész, kritikus arra keresi a választ, Arany János miért húzott ki két fontos részletet comico-satyricus eposzából, *Az elveszett alkotmány*ból. (Írása finom szellemi ínyencség.)

A folyóirat lovári nyelven közli a *Mátyás anyja* és a *Fiamnak* című Arany-verset ifj. Rostás Farkas György fordításában.

Különösen érdekfeszítő az emlékszám *Hangszóló* rovata. Windhager Ákos irodalomtörténész, kultúrakutató *Toldi szerelme. Arany János recepciója az operairodalomban* című tanulmányának egyik jegyzetéből derül ki, hogy ifj. Johann Strauss a *Pázmán lovag*, Farkas Ödön a *Tetemrehívás*, Rékai Nándor *A nagyidai cigányok*, Makay László a *Bor* című Arany-műveket zenésítette meg. Szokolay Sándor balettet írt a *Tetemrehívás*ból. Andorka Péter kortárs zeneszerző a *Vörös Rébék*-musical részleteivel diplomázott.

Mihalovich Ödön nagyszabású zenedrámát alkotott a *Toldi szerelmé*ből. Windhager Ákos bemutatja a zeneszerző munkásságát, Toldi Miklós lovagot, az eposz és az opera összefüggéseit, az opera szereplőit, elemzi Toldi tragikumát, az opera dramaturgiáját, szól a megvalósult és meghiúsult bemutatókról, kritikai válogatást is közöl.

Gondolná az olvasó, hogy a magyar vers és nyelv legnagyobb mestere gitározott, és „akármelyik népdalunkat rögtön eljátszta mind a 12 létranemben", azaz mind a 12 skálafokról kezdve? Sziklavári Károly idézi Arany zeneesztéta-zeneszerző barátját, aki állította, hogy [Arany] „utolsó éveit e hangszer tette elviselhetővé".

Csörsz Rumen István irodalomtörténész, régizenész „népdalunk után indulva" című gondolatfüzérében a tárgyhoz tartozó Arany-háttérszövegekből ad ízelítőt.

Mennyi ismeret, nézőpont, szívet, lelket melengető gondolat a Napút jubileumi számában is! Az Arany-láz múltával bizakodom, hogy minél több átszivárog a közoktatásba és minél több magyar tudatába.

[4] *Egy régi levélen ezt írva találtam* című tanulmánykötetéből, Napkút Kiadó, 2017.

Halmai Tamás

Földközi-ember

A *Napút* 2019/7. számáról

Nemcsak az evolúcióbiológia eredezteti az életet a vízből: teremtésmítoszokban is kitüntetett szerepük van a tengereknek. A historikus pillantás pedig – ha Európából tekintünk vissza derengő távlatokba – egy bizonyos térség erényeit kivált nyugtázhatja.

Amit ma európai kultúrának, napnyugati műveltségnek vagy transzatlanti civilizációnak nevezhetünk, a mediterráneum égisze alól áramlott szét több kontinensre. A Földközi-tenger partvidéke nemcsak birodalmi központok, hanem eszméleti origók színtere is a kezdetektől.

A tematikus összeállításokban különösen erős Napút folyóirat XXI. évfolyamának 7. száma a **Földköz** címet viseli, s a fönti megfontolások részletezését célozza. Nézőpontok és látásmódok sokfélesége adódik össze alkalmi teljességgé 218 sűrű oldalon. A lapszám rovatbeosztása is jelzi ezt az igényt.

Zalán Tibor *B2-páholy* című tárcasorozatának a belső borítón közölt darabja novellisztikus hommage, tengerdicsérő keretezés: „Tengerből jöttünk, tengerbe megyünk, szokta volt mondani patetikusabb pillanataiban, melyek eljövetelében kellő vörösborok is részt vesznek. És ilyenkor párás szemmel messze néz. Előtte Kornati kopár sziklái – és a hullámok. Mögötte? De Pál úr nem néz hátra. (…) Lehunyja a szemét. Érzi, hogy valaki jár a vizek fölött. Ilyen ez a mostani adriai nyár. Mint máskor."

Hegyi Botos Attila szerkesztői beköszöntője *(Bevezetés a Földközbe)* a Kárpát-medencei létmód közérzeti koordinátái közül invitál déli partok övezetébe. Érzékenyen és érzelmesen: „Persze ez már az utazó dolga: tegye, ahogy e lapszám legkülönfélébb szerzői, olyannyi úton át. Hajoljon egészen közel, vesszen gyönyörködve a részletekbe, vagy tekintse távolról, ahonnan nézvést a tenger, a sivatag, a hegyek, az óceán, hovatovább a vándorló népcsoportok ütközőzónái mentén mintegy a semmiből emelkednek tündöklő magasságokba, majd süllyednek el a legváratlanabb művészetek, kultúrák. Ahol mindent ugyanaz a fény éltet…"

Finoman folytatja a redaktori gondolatmenetet André Siegfried *A Földközi-tenger* című, egyébként korszakokkal korábbi írásának részlete, mely művészettörténeti összefüggésben értelmezi a régió fény- és színvilágát: „A Földközi-tenger csupa fény, sokkal inkább fény, mint szín. A fény tündöklő, a színek lágyabbak, néha szegények, s a fény nélkül nem léteznének. (…) A Földközi-tenger vidékének egyéniségét megerősítik ellentétei: ellentéte az óceánokkal, a sivatagokkal, az összefüggő kontinensek geológiai szerkezetével; ez a tenger meghatározza önmagát. (…) A klaszszicizmus itt született s talán, ha majd mindenhol fenyegetik s hitelét veszti, itt fog végső menedéket találni." (Kolozsvári Grandpierre Emil fordítása egy 1947-es kiadásból.)

Az első nagyobb blokk *(Nereidák kútja)* ezt a hangulati miliőt építi to-

vább (lakályossá és kortalanná), Kavafisztól Vas Istvánon át Jász Attiláig és Weiner Sennyei Tiborig több fontos szerző közreműködésével. A metamorfózisok egyik legszebbike az irodalom átváltozása mítosszá. Babics Imre szintéziseserejű leoninusaitól például megtudható, milyen is „a Dél gyönyörű izzása a kertben, ahol más, / távoli földrészek annyi szülötte is él" *(Dél a Bakonyban);* Fekete Anna epigrammája *(Hűség)* a „Mindentudó és szűz" tenger képzetét helyezi mitopoétikus foglalatba; s „a képen átvilágít lényege" *(Kikötő napnyugtakor)* misztikus érzülete süt Hétvári Andrea szonettjeiből.

A *Finomtükör* című rész a Nobeldíjas spanyol költő-író, Juan Ramón Jiménez művével nyit (*Gránátpiros táj*, ford. András László), az „Én önkívületben nézem a naplementét" mottóképpen derít fényt a környező szövegekre is: Alexa Károly Hamvasig visszaérző esszéjétől *(Ki és hol)* Géczi János szépírói és Tillmann J. A. vallomásos vonásokat hordozó írásán át Báthori Csabáig, aki – nem először – Rilkéhez igazítja közelebb figyelmünket *(Derűt keresni délen)*, vagy *A tenger mint vágy* Ladik Katalin-i prózájáig: „– Nem szeretem a végtelent, mert a végtelenben nincs az embernek otthona – mondta az Üvegezőnő, majd hozzátette: – Ezért félek az óceántól és az égbolttól. / Hitetlenkedve néztem rá, míg ő ujjaival nyugtalanul pödörte a haját, és meg sem hallotta, amit csöndesen magamnak mondtam: – A végtelenség megismerése utáni vágy nélkül nem foglalkoztatna bennünket annyira a véges, és a halandóság sem."

A *Berek* ciklus – versek, szépprózák, esszék után – tudományosabb hangot üt meg, ismeretterjesztő dolgozatokat közöl (Szabó Mária: *A mediterrán életföldrajzi régió;* Déri Balázs: *Pallars kisvilágából a nagyvárosba. A tér poétikája Maria Barbal írásművészetében;* Norman Károly: *Mediteráneum, hegyek között*). A harmadik írás zárlata emblematikusan világlik elénk: „Az Időről töpreng a tengerből kikelt, efemer lény."

A *Hullámrajz* ugyancsak három szöveget ölel föl. Bánki Éva prózája *(Kié a világ? Kit illet a Dél ragyogása?)* a szerző regényvilágából nyújt egy szeletnyit – velencei horizonton; ugyancsak regényrészlet Bogdán László érzékien és baljósan kanyargó története *(Fehér örvénylések);* Csörsz István novelláját *(Ahol visszafordul a nap)* pedig önértékén túl is megerősíti a lábjegyzetben közölt adalék: „Az író 1983 őszén novellaciklust írt görögországi családi utazásuk és kempingezéseik emlékeiből *Kalandozások kora* címmel. A máig kiadatlan kötet egyik novellája itt olvasható először."

A *Tárlat* része egy leleményesen szakszerű tanulmány az ókori görög festészetről (Bodó Mihály: *A legrégebbi „festett fénykép":* Perszephoné elrablása); a képzőművész Kőnig Frigyes műveit ábrázoló fotósorozatot pedig magának az alkotónak a vallomásos sorai vezetik föl („Az az elképzelés, hogy a természet harmóniára törekszik, az antik forma és építészeti rendszerekben untalan visszatükröződik. S én ezeket az arányrendszereket igyekeztem megkeresni" – *Oszlopsor*).

Mi vár még az olvasóra? További társművészeti kitekintés: a *Hangszóló* a zene esztétikájából bontja ki a déli minőségek ihletető szépségét – például a francia impresszionista muzsika kapcsán (Sziklavári Károly: *Déltenger, napfény és Claude Debussy Prelűdjei*), táncművészeti vonatkozásban

egy fotókkal illusztrált dolgozatban (Németh György: *Táncgyökerek. Az európai és magyar néptánctörténet hiányzó láncszemeinek felfedezése a volt Oszmán Birodalom országaiban*) vagy a *kortárs régizene* élő legendájára fókuszálva (Szili István: *Gondolatok Jordi Savallról és zenekaráról – a* Jordi Savall és az Hespérion XXI – Kelet-Nyugat – A lelkek párbeszéde *hangversenye kapcsán*).

Az *Ablak*ba recenzió (Géczi János kötetéről, Boldogh Dezső tollából) került; a *Miért* bulgáriai régészeti felfedezést tárgyal (Nikolaj Ovcsarov: *A legendás Orpheusz szentélye nyomában,* ford. Kovács Gergely), de a *Nők Velencében* témakörnek is a szerzőtől, Bánki Évától szokott izgalmas, személyes, távlatnyitó – és fájdalmakat is vállaló – módon adózik: „Velence politikai stílusára mindig is rányomta a bélyegét, hogy kizárólagosan aggályoskodó, »felfordulásoktól« rettegő, mindig mindent túlszabályozó öreg férfiak irányították. (…) A város középkori vagy reneszánsz asszonyairól szinte semmit nem tudunk."

Végül a *Hetedhét* rovat a mediterrán tájék költészetéből az ókorig visszahatóan merít. Cseppnyi mutatvány gyanánt az olasz Sandro Penna (1906–1977) *Mélykék a tenger* című négysorosát citálom csak ide: „Mélykék a tenger. / S mélységesen nyugodt. / Örömkiáltás bujkál a szivemben. / S minden, minden nyugodt" (ford. Szénási Ferenc).

Nem tértem ki minden írásra, minden szerzőre. Maradjon munka – más szóval alkalom a beavatásra, beavatódásra – az olvasónak is. Aki talán hasonló fölismerésre jut, mint e sorok írója: nem idegen tájakról hoz hírt, nem távoli kultúrkörrel ismertet meg, s nem is letűnt műveltségeszménynek állít emléket ez a lapszám. Inkább: hazatérít. Legalábbis ami tudati mélyrétegeink honvágyát illeti.

Földközi-emberek voltunk, maradtunk. Identitásunk jellegadó vonásaként a köztesség – mely a nyitottság másik neve – alkalmasint a jövőben is megmarad. Legföljebb utódaink már a *Csillagközi*-tengeren bontják ki napvitorláikat.

Ircsik Vilmos

Dicsérni jöttem, nem temetni

A kezdet. Noha ez már a vég kezdete, én mégis dicsérni jöttem, nem temetni. Akkor kezdjük is az elején, sőt a legelején! 1999-ben felhívtak telefonon, hogy jöjjek el a Tátra utcai Napút-bemutatóra, mivel a lapban recenzió jelent meg *Jaj, akinek nincs otthona* című kisregényemről. A meglepetéstől szinte levegőhöz se jutottam. Hogyne, hiszen nekem egy ismeretlen személyt felhívni eleve megoldhatatlan feladat volt, és máig is az maradt. Ráadásul kisregényem nem sokkal előtte jelent meg, és a recenzensek éppenséggel nem tolongtak körülötte. Szóval a hívás valóságos sokkhatásként ért. Nem csoda, hogy a beszélgetést záró kérdésre – hallottam-e már a Napútról? – azt füllentettem, igen, persze. Pedig hogy is hallhattam volna, hiszen ez még csak a harmadik szám volt, évfolyamjelölés nélkül, benne könyvem recenziójával, méghozzá Toót H. Zsolt tollából. A bemutató utáni, később hagyománnyá vált fogadáson egyébként Waszlavik Gazember László harmonikázott, én pedig a recenzió feletti csendes örömmel konstatáltam magamban, hogy egy egészen új világba, Szondi György világába nyertem bebocsáttatást. Merthogy az ismeretlen telefonáló természetesen ő volt. Ő tartotta fontosnak kritikát íratni egy nem nagyon felkapott könyvről, ő tartotta fontosnak értesíteni a szerzőt, és sokaké mellett ő tartotta fontosnak figyelemmel kísérni a további pályáját. Rendkívüli személyiségének titka számomra ebben az első találkozásunkban rejlik, nyitottságának, önzetlenségének közvetlenségének, szervezőkészségének fényes bizonyítékaként. Gazdag életművére nincs miért kitérnem, hiszen nem is olyan régen hetvenötödik születésnapján nálam értőbb emberek ezt már megtették, nálam befolyásosabbak pedig méltóképpen elismerték. Jól tudom, hogy nagyon sokan állnak közelebb hozzá, mint én, éppen ezért örömmel töltöm el, hogy vannak azért közös titkaink, amelyeket feltevésem szerint ő csak velem osztott meg, én pedig csak vele. A közös titkok tudói pedig szövetségesek. Nem nagy titkok, de el mégsem árulom őket.

Az első találkozás után még sok következett. A szerkesztőségek és a lapbemutatók helyszíneinek változásával bejártam utána fél Budapestet, a Pannónia utcától kezdve a Zoltán utcán, a várbéli Szentháromság téren át egészen Újpestig, és a Tátra utcától Óbudán, a Petőfi Irodalmi Múzeumon, a Molnár utcai Idegen Nyelvi Könyvtáron keresztül egészen a városligeti Vakok Intézetének pompás dísztermeig. Pedig időközben én igazából a Magyar Napló mellett köteleztem el magam, ráadásul a Nagyvilág rovatvezetője lettem. Ekkoriban egyszerűen gyakorlati okokból érthető módon lazulni kezdtek kapcsolataink, ő azonban nem ismert irodalmi szekértáborokat, és továbbra is várta tőlem az írásokat, sőt találkozni is viszonylag sűrűn találkoztunk. Már ha éppen itthon tartózkodott… És én küldtem is neki regényrészletet, novellát, műfordítást, esszét… mikor, hogy. Így telt el huszonkét esztendő, ami már történelmi idő. Ha megnézem azt a nekem oly legendás harmadik számot, tudtommal az impresszumban feltüntetett tiszteletbeli konzulensek közül Gráfik Imrén és Konrad

Sutarskin kívül ma már senki nincs az élők sorában. Meghalt Csűrös Miklós, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár, Osztovits Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Sütő András, Székely Magda… Így jött el a vég, pontosabban szólva ez a bizonyos lapszám, vele együtt pedig az utolsó felkérés, amelyre, mint valami szent végakaratra, természetesen nem lehetett nemet mondani.

És a vég. Noha utána még több mint egy évig megjelent, számomra a Napút igazi hattyúdalát a **2020. január-februári** száma jelentette. Többek között azért is, mert akkor már benne volt a levegőben a megszűnése, és csak idő kérdése lehetett a végleges búcsú. Leginkább pedig azért, mert a tematikus szám két szerkesztője, Szondi György és Toót-Holló Tamás mindent „egy lapra téve" még egyszer megmutatta… Soha rosszabb véget! Ha már egyszer így kellett lennie. Nekem eszembe jut róla balatonalmádi festőművész barátom, Fülöp Lajos, aki kár, hogy remek balatoni képeivel soha nem került Szondi György látókörébe. Biztos felfedezte volna magának. Szóval Fülöp Lajos 2021 pünkösdvasárnapján református istentiszteletre készült. A vallási türelem jegyében a szentlélek ünnepén éppen kálvinista feleségének felekezete volt soron, noha ő maga katolikusnak született. A könnyű reggeli után felment birodalmába, a ház felső szintjére, hogy ünneplőbe öltözzön. Telt-múlt az idő, felesége többször szólította, de hiába. Végül utánament. Ott találta a műterem kanapéján, kedvenc képei között, öltönyben, fehér ingben, nyakkendőben, lehunyt szemmel – és holtan… Hát igen. Így kell szépen meghalni.

2020. január–februári számával a Napút is így búcsúzott. Áhítatos hittel, ünneplőbe öltözve, a legjobbjait maga köré gyűjtve. Így kell szépen pontot tenni egy huszonkét éves történet végére. A tematikus szám címe *Mi magunk*, és a magyar identitást, a magyar tradíciókat a középpontba helyezve kimondva, kimondatlanul a trianoni centenáriumra készült. Már maga a cím is rámutat ennek a történelmi katasztrófának a bonyolultságára és elmondhatatlanságára. Először is a két szó alliterációja automatikusan asszociálja az elhallgatással kihagyott harmadikat: mi magunk, magyarok. A többjelentésű magunk pedig rendkívül gazdag érzelmi tartalmakat mozgat meg. Lehet melléknévként, magányos jelentésben értelmezni, tragikus árnyalattal: mi egyedül – ami a más ajkú népekkel körülvett magyarság küzdelmes történelmi sorsát villantja fel. Határozóként a hasonló társadalmi helyzetű emberek sorsközössége hallik ki belőle: mi együtt, mi magunkban. Nyomatékosítószóként pedig, önérzetet sugallva a személyes névmás jelentőségét fokozza, az azzal jelölt alany mivoltát emeli ki: személyesen mi, magyarok, nem más, mint mi, magyarok, bizony ám, mi, magyarok.

A lapszámban a mi magunk rendkívül széles érzelmi skáláján a nemzeti-konzervatív kulturális élet legjobbjai játszanak és brillíroznak. Van köztük író és költő, zenész és tudós, jogász és tanár, színházigazgató és színész, filmrendező és publicista, politikus és nyugalmazott érsek. A fölösleges felsorolás helyett név szerint csak az időközben elhunyt Farkas Árpádot és Jankovics Marcellt említem meg. Ők jól bizonyítják, hogy a *Mi magunk* igazi szellemi erődemonstráció, amelyhez hasonlókra minél gyakrabban és más fórumokon is szükség volna, hiszen szinte már toposszá vált a liberális oldal lekezelő pökhendisége a nemzeti-konzervatív művészet és kultúra megítélésében. Az

ilyen parádéktól alkalmasint a torkukra forrna a szó, vagy legalábbis kisebb mellényt vennének fel. Hasonló ismertetések, esszék kapcsán mindig elhangzik az álnaiv szabadkozás: milyen nehéz a bőség zavarában megfelelő idézetet találni állításaink igazolására. Én nem szabadkozom, és nem is a *Mi magunk* legművészibb verseit, legmagvasabb elméleti írásait idézem, hanem Jankovics Marcellét, méghozzá rövidsége okán teljes terjedelmében. Persze nem attól jó, hogy rövid, hanem attól, hogy egyszerű, tiszta és világos:

Velem született és érintetlenül megvan. Szerintem az enyém tiszta. Nem érzem szükségét, hogy magyarázzam. Magától értetődik. Ezért úgy hívom: evidentitás. Ha magyar gazemberbe botlom, leválik az érzéseimről és kiesik a tudatomból. Az is igaz, hogy nem a magyar emberekért szeretek magyar lenni. Az emberek mindenfélék mindenütt, ez nem befolyásol. Szerelmes csak magyar lányba tudtam lenni, nem voltam kíváncsi másra. A barátaim mind magyarok. Bár értékelem más nyelv sajátosságait és szépségeit, a magyar nyelv nekem csoda. Magyar mesékkel, a magyar jelképiséggel foglalkoztam szinte egész felnőtt életemben. Magyar népzene hat rám a legmélyebben, magyar versek csalnak könnyet a szemembe. Tiszta forrás mindez a számomra. Egy szóba összefoglalva: identitásom az otthonosságot jelenti. Benne van ez is a nyelvünkben: hon, haza. De nem vagyok busa magyar. Az egész világ lenyűgöz, és távoli bajok is megkeserítik az életemet.

A Naputat huszonkét éves történelme folyamán mindvégig az attraktív külcsín és az igényes belbecs jellemezte. Egyetlen feltűnő fogyatékosságaként azonban néha-néha túl sokat markolt és keveset fogott. Vagyis időnként megjelentek benne olyan próbálkozások, amelyekkel nehéz volt mit kezdeni. Persze Szondi György a tehetségfelkarolás jegyében ezt tudatosan cselekedte. Nos, a *Mi magunk* koherens szerkesztése ezúttal ezt a hibát is kiküszöbölte. Az egyes írások színvonala természetesen nem lehet egyforma, az eltérő műfajok miatt nem is lehet őket azonos mércével mérni, de a közös cél és szándék, a közös gondolkodás abroncsa kivétel nélkül valamennyit szilárdan egyben tartja, ennek köszönhetően egy sem lóg ki a sorból.

A közös téma sokoldalú megközelítésének koherenciáját a tudatos szerkesztés, nevezetesen a terjedelmes anyag fejezetekre tagolása teremti meg. Persze folyóiratról lévén szó, a rovat lenne a helyesebb kifejezés. Ám a *Mi magunk* sokkal inkább valamiféle szöveggyűjteményre vagy antológiára emlékeztet, így maradjunk hát a fejezetnél, amelyből mágikus számként tizenkettő van: *Előtér, Fellegajtó, Hangszóló, Fénykör, Marasztaló, Szóvár, Tárlat, Harcmező*, egy újabb *Fénykör, Útravaló, Hangírás, Hovatovább*. Az *Előtér* egyetlen írását az egyik legrégebbi naputas, a Magyar Nemzet jelenlegi főszerkesztője, Toót-Holló Tamás jegyzi. A megközelítés sokoldalúságának megfelelően a Kiss Anna verscíméből vett *Fellegajtó*ban, valamint a *Marasztaló*ban más-más érzelmi nyomatékkal a líra dominál. A *Hangszóló* a zene, a *Szóvár* a nyelvészet, a *Harcmező* a hadtörténet, a *Hangírás* a színház szempontjából tárgyalja a témát, a *Tárlat* pedig huszonnégy gyönyörű, színes képzőművészeti alkotást tartalmaz. A vizuális hatást fokozandó, a huszonnégy képhez külön lapillusztrációként csatlakozik Somogyi Győző ugyancsak színpompás *Magyar Hősök Arc-*

képcsarnoka, történelmünk nagyjaival. A két fejezetnek is címet adó *Fénykör* kimerítő alapossággal járja körül az identitás kérdését, többek között a sport, a tudomány, a vallás, az egyetemes és a magyar értékek perspektívájából. Az *Útravaló* a globalizmus sűrűjén átvezető vándorlásokra éltető hagyományaival tarisznyázza fel a magyarságot. A jövőt felvillantó *Hovatovább* újabb sziporka a fejezetcímek többségének szerzőjétől, Toót-Holló Tamástól. A szót különírva ez a jövő tele van kérdésekkel: Hova tovább? Egybeírva pedig tele van bizonytalansággal. Hovatovább – vagyis az idő haladásával, a szóban forgó téma alakulásától függően oda jutunk, hogy… Hova is?

Az irodalomban már régóta tart és egyre inkább hangadóvá válik az a folyamat, amely a folyton más és más köntösben fellépő, önmagában tartalmatlan modernség legfontosabb ideológiai kritériumának a hit, a vallás, az erkölcsi és kiváltképp a nemzeti, történelmi elkötelezettség, egyszóval a népiség relativizálását, sőt teljes tagadását tartja. A szociológia és más hasonló áltudományok pedig folyton az úgynevezett falusi létforma, a nemzettudat és a belőlük fakadó világkép elavultságát, retrográd jellegét, fenntarthatatlanságát szajkózzák. A *Mi magunk* azért fontos összeállítás, mert ékesen bizonyítja, hogy ezeknek az elemi értékeknek a követése korántsem zárja ki a korszerűséget, sőt hogy csak általuk képzelhető el a rossz úton tévelygő ember morális újjászületése.

Egy ilyen remek összeállításnak, mint a *Mi magunk*, de nem, ez kevés, szóval ennek a remek műnek a fényében még fájóbb az a tudat, hogy nem lesz többé Napút. A gyásznak köztudottan különböző lélektani fázisai vannak. Az egyik fázis a vigasz. Vigaszként már elmondtam, hogy a lap nagyon szépen hagyott itt bennünket. Erről akart szólni ez az írás. A másik lélektani fázis az önáltatás. A mi esetünkben az, hogy megmarad az online kiadás. Persze az sem rossz, de olyan hatása, olyan közösségteremtő ereje nem lehet, mint volt a printnek. Az online közléssel kapcsolatban abszurd dolog lapbemutatóról beszélni, ahol Waszlavik Gazember Lászlók lépnének fel harmonikával, ahol finom falatok és kortyok várnák az embert, ahol régi lapszámokat lehetne böngészni, ahol régi arcokat lehetne felismerni és újakat felfedezni. Az online közlés csak egy szimpla kattintás, amelyet nem lehet egybekötni Óbudától a Városligetig tartó városnézéssel. Csak egyvalami, pontosabban egyvalaki fog remélhetőleg még nagyon sokáig megmaradni ebben a szuper kényelmes, virtuális világban. Szondi György személye és immár legendássá vált üdvözlése, amit élőben sosem hallottam tőle: Mindig derűvel!

Kakasy Judit

FÉNYKÖRök a Napútban

A Napút 220 megjelent számában hozzávetőleg 365 írás jelent meg a *Fénykör*-rovatban. 1999-ben még minden második szám, majd később, évente egy-kettő állított fénykörbe egy-egy aktuális, az olvasóközönséget fokozottabban érdeklő témát, melynek kifejtése a valamennyi résztvevőnek feltett, azonos kérdésekre adott, egyéni válaszokból kerekedett ki. Jellegüknél fogva a folyóirat arculatának karakterét erősítették, egyszersmind véleményformálókká is váltak a rovatban megjelent írások. A téma ismert szakértőitől kapott, jellemzően frappáns, lényegre törő vélemények-válaszok, változó terjedelmük, színes, közérthető stílusuk okán, a *Napút* érdeklődéssel várt, kedvenc olvasmányává tették a *Fénykör*t.

A folyóirat döntően irodalmi beállítottságából következett, hogy a mai magyar költészet recepcióját vonta elsőként fénykörébe 1991-ben, majd jóval később, 2014-ben is ugyanazokat a kérdéseket tette föl a megkérdezetteknek. Író és befogadó kapcsolatáról vallott huszonhét jól ismert személy (a teljes névsorból álljon itt Határ Győző, Tandori Dezső, Veress Miklós, Döbrentei Kornél, Petri György, Marsall László, Zalán Tibor, Csáji Attila neve), majd pedig huszonegy középiskolás fejtette ki a véleményét ugyanerről a témáról. Három lapszámban is fölmerültek a műfordítói mesterség rejtett és hagyományos szabályaira vonatkozó körkérdések (2009/5, 2010/3, 2014/7). Mások között Bánki Éva, Benyhe János, Báthori Csaba, Kovács katáng Ferenc, Lackfi János, Vihar Judit, Géher István, Szávai János, Hetényi Zsuzsa, M. Nagy Miklós osztotta meg gondolatait mesterségének titkairól. Élő írók identitását, énképét faggatta a 2001/1-es szám rovata (így többek között Szakonyi Károlyét, Jókai Annáét, Lászlóffy Aladárét), és ugyancsak ebben a keretben búcsúztatta el a kortárs magyar irodalom doyenjét, Gyurkovics Tibort, mások közt Ébert Tibor, Görgey Gábor, Nyakas Szilárd, Rostás Farkas György, Szalay Károly (2011/1) írásaival.

A mindig izgalmas meseismeretnek – a mese helyéről napjaink társadalmában, gyermekek, felnőttek világában – adott teret 2012/3-as számában a *Fénykör* (Demény Péter, Faragó Laura, Gyárfás Endre stb. írásai). A magyar dráma erejéről olvashattunk álláspontokat a 2015/4. számban (Falussy Lilla, Radnóti Zsuzsa, Sirató Ildikó stb.). Arany János- (Ekler Andrea, Fűzfa Balázs, Hűvösvölgyi Ildikó, Ratzky Rita, Kabdebó Lóránt stb.), illetve Ady-képünknek (Pálfi Ágnes, Vilcsek Béla, Vörös István stb.) rajzolódott ki egy-egy fénykör a 2017/6., és a 2019/3-as számokban. Mulatságosan őszinte válaszok születtek (Jeszenszky Géza, Lukáts János, Tamási Orosz János stb.) a 2016/7-ben a filoszoknak a sporthoz fűződő viszonyáról. A magyar zenei hagyományok pedig a 2020/8. számban – az e témában hiánypótló, szakavatott összeállításban, Elek Szilvia és Sziklavári Károly szerkesztésében, remek illusztrációkkal kaptak megvilágítást.

A Magyarországon honos nemzeti és etnikai kisebbségek egy részé-

nek – szlovákok (Kis-Szemán Róbert, Kukely Júlia stb., 2007/7), németek (Propszt Eszter, Elmer István, Mohás Lívia stb., 2008/5), bolgárok (Bognár Szilvi, Navratil Andrea, Parov Nikola stb., 2011/9), horvátok (Filipovits Klára, Horváth Csaba stb., 2012/9), románok (Kiss Adél, Berényi Mária stb., 2013/9), örmények (Jankovics Marcell, Novák Ferenc, Tarján Tamás stb., 2015/3), lengyelek (Marciniak Klára, Trojan Tünde stb., 2017/2), a magyar–roma együttélés avatott ismerői (Bakonyi Péter, Bencsik Gábor, Száraz Miklós György stb., 2018/5), ruszinok (Gecse Géza, Surján László, Tóth István stb., 2019/9) – ismert közéleti alakjai a *Fénykör*ön belül is nyilatkoztak illetőségük örömeiről-gondjairól. De a teljesség kedvéért meg kell itt jegyeznünk, hogy a *Napút*, a fent említetteken kívül rendszeresen teljes, tematikus lapszámot állított össze egy-egy magyarországi etnikumnak, illetve számos más rovatában – például *Hetedhét* – is folyamatosan közölt tőlük, róluk tanulmányokat, interjúkat, műfordításokat. A *Fénykör* végül – az önálló, *Mi magunk* kötet bőséges anyagában válogatva – rákérdezett a magyar identitásra is (Entz Géza, Lovász Irén, Gazda István stb. válaszai, 2020/1).

A leginkább aktuális történelmi-társadalmi kérdések közül külön-külön foglalkozott az 1956-os magyar forradalom utóéletével (Kiszely István, Frenkl Róbert, 2006/1), illetve a Soá óta eltelt hét évtized történéseiről ír öt magyar értelmiségi (Csorba László, Dobos Marianne, Filep Tamás Gusztáv, Vathy Zsuzsa és Vörös István) a 2016/5-ös lapszámban. Példaértékű módon a 2007/8-as szám megemlékezett az első felelős magyar miniszterelnökről, Batthyányi Lajosról, Pomogáts Béla, Móser Zoltán, Miskolczy Ambrus, Csorba László, Lackfi János írásaival.

Két nagy, budapesti városrész is ebben a keretben mutatkozott be: Újpest (Derce Tamás, Gloviczki Zoltán, Miletics Iván stb., 2013/3) és Óbuda (Domahidy László, G. Komoróczy Emőke, Szörényi László stb., 2009/7). Tágabb lehetőséget kaptak azok, akiket egy szabadon választott fővárosi helyszínről, objektumról faggatott a Szerkesztő. Így például Esterházy Péter, Ráday Mihály (2012/6) vagy Czeizel Endre, Monspart Sarolta, Rockenbauer Zoltán és mások, a megismételt kérdéssorra válaszolva a 2014/7. szám lapjain.

Önmagát ünnepelte, a 100. lapszám à propos-ján a Napút, 1200 szavas, kötetlen tematikájú írásokkal (pl. Sebeők János, Zsávolya Zoltán) a 2009/1-es *Fénykör*ön belül. Ezt megelőzően pedig, a 2008-as esztendőben, a szökőévet mint kronológiai egységet állította fénykörébe többek írása (Sándor András, Ladik Katalin, Mátyus Aliz stb., 2008/1).

FÉNYKÖR szegletekkel 2012–2014. A 2012/6. *Napút*-szám címe *Budapest-szegletek* volt – az itt, majd folytatásként a 2014/7-es *Fénykör* rovatban megjelent, hasonló tematikájú írások sarkaik, tornyaik és más domborulataik, olykor szögleteik révén emelkednek ki közösen a szabályosan sík térből.

Az alábbi kérdésekre érkezett válaszokat tette közzé a Szerkesztőség: *„Melyik az a budapesti ház, utca, szobor, park, kapu, fa – bármi* ***egy*** *–, amelyet emléke leginkább őriz, amelyhez szeretett emlék köti, amelyik valamiért kivált kedves (…) Többekhez szól egyszerre megkeresésünk – a folyóirat egy számában összegyűjtve közzé szeretnénk tenni*

olvasóinkkal megosztott emlékmegidézését."

Összesen huszonnyolc, zömében személyes hangvételű írásművet publikált a Napút (+1-ként Zalán Tibornak a B2-páholybeli felvezetését is hozzáadhatjuk, noha ott nem fővárosi, hanem egy nagyabonyi, már lebontásra ítélt gyárkémény a „főszereplő". Ott, ahol ma – már csak, vagy még mindig –, valóban „két torony látszik".) Valamennyi meglepetés, amelyet mohó kíváncsisággal vesz birtokba az olvasó, hiszen mindnyájunknak akad bőséggel Budapest épületeihez, parkjaihoz, köztéri látványához fűződő kedves emléke. Ahogy bizonyára hasonló lenne a helyzet, ha a szerkesztői kérdéssor egyszer, mondjuk, a Kárpát-medence egészére vonatkozna. A probléma inkább annak eldöntése, hogy melyik is legyen az az **egy**, amelyiket közkinccsé tennénk, azaz melyik írásművel tudunk leginkább cinkossá lenni a ráismerés, azonosulás szintjén? Nem könnyű választani.

A város fekvéséből adódó jelentős kiemelkedést, a repülőgép madártávlatából jól fölismerhető Gellért-hegyi Szabadságszobrot (nem feledve a New York-it és a Rio de Janeiró-i Krisztus-szobrot sem) láttatja a legkedvesebbnek Czeizel Endre. Hasonló a perspektívája Csete Györgynek is, akinek szívéhez a Várhegy középpontja, a Szentháromság tér áll mindenestül a legközelebb.

Többek a gazdag adottságú főváros vizét/vizeit említik a legek között: Esterházy Péter a városrészeket átszelő Dunát, melynek az Erzsébet hídhoz közeli lépcsőin bámészkodva találkozott először tekintete későbbi feleségéével. Száraz Miklós György ugyancsak a folyóparton elmélkedik: apai nagyapjától tudta meg kisgyermekként, hogy a Fekete-erdőben eredő Duna a Fekete-tengerbe tart. Később Janus Pannoniusnál találkozott először a 'mi folyónk' megnevezéssel. Gondolatmenetében a leonardói bölcselkedés is megfogant: ha a már lefolyt víz a múlt, az érkező pedig a jövő, úgy az előttünk hömpölygő éppenséggel a jelen megtestesítője kell legyen. Kissé lejjebb, a Soroksári-Duna partjának mentén talált otthonra elmondása szerint Rostás-Farkas György is. De a szelídebb állóvizek is sokaknak vonzóvá lettek a fővárosi létezésben. Görgey Gábor például a Lukács uszodához kötődő emlékeivel örvendeztet meg, míg Hoppál Mihály a híresen hideg vizű csillaghegyi strandon tapasztalt kellemes élményeivel. Vadász Györgyöt pedig az alkotó büszkesége tölti el a Gellért-hegyi víztárolót szemlélve.

Ugyancsak többek a változatos természetkapcsolat áldásait érzik fontosnak kiemelni: Móser Zoltán számára egy hűvösvölgyi fa emberpárt formázó hajlatai feledhetetlenek, Toót-Holló Tamást pedig egy Hárshegyi úti fa ihletett meg az ősök megidézésére. Szlukovényi Katalinnak az Eötvös Collegium kertje volt és maradt kedves emléke. Valachi Anna rákospalotai udvarukat idézi föl jó érzésekkel, ahol a szomszéd bácsitól tanult meg szenvedélyesen kertészkedni. Monspart Saroltától megtudtuk, hogy drámai fordulatokkal terhelt életének akaratlanul is a Városmajor lett újra éltető helyszíne.

Legtöbben a házról, a gyermek- és majd ifjúkor helyszínéről emlékeznek szívesen, illetve utcákról, melyek az idők folyamán akár nevet is változtattak. És akadnak olyanok, akik a hivatásukhoz valamiképpen kapcsolódó, budapesti helyszínről vallanak. Ráday Mihály például a rá jellemző városvédői körültekintéssel mutatja be Pest

második legrégebbi házát, a Király utca 9.-et.

Csorba László nagyobb lendületű írásának egyik hőse pedig Antonio Bonfini, aki 500. születésnapja alkalmából ikerszobrot kapott a nagylelkű mecénásnak, Festetics Domonkos grófnak köszönhetően. Egyiket a Várpalota nyugati fala mellett, másikat a történetíró szülővárosában, Ascoliban. Mindkettőt Farkas Zoltán szobrászművész és praktizáló ügyvéd készítette, aki a vészkorszak idején Budapesten mentette az embereket. Sajnálatos módon azonban 1945 januárjában, amikor a front elérte a fővárost, ő maga életét vesztette. Minthogy a háború alatt a budai Bonfini-szobor is elpusztult, 2008-ban, a Reneszánsz év alkalmából – Csorba László kezdeményezésére – készült el pótlása, az ascoli szoborról vett minta alapján, a Várbeli Mátyás-kút közelében.

Kabdebó Lóránt, Szabó Lőrinc egyik legjobb ismerője, emléktáblát adna hősének a VIII. kerületi, egykori Gólya utca 50., ma Bókay utca 56. számú házon. A költő ugyan mindössze rövid két évet lakott itt, de kimutathatóan ezalatt volt része élete leginkább próbára tevő lelki tusakodásaiban. Ekkor szervezte a Pandora című lapot is. Ekkor írta a *Vízvezeték és villanykapcsoló* és a *Napsütés az erkélyen* című verseit, illetve ezek szövegvariánsait. Az első önálló lakás birtokbavételéről mint életének egyik különösen fontos eseményéről emlékezett meg még tizenöt év múlva is.

Budai Katalin keserédes emléket őriz a belső-ferencvárosi Liliom és Tompa utca találkozásánál egykorvolt lakásukról. Jelenits István a pesti Belvárost tartja otthonának az utóbbi hatvan-hetven évben, sok szép, régi templomával, Pest első gimnáziumával, a piaristákéval. Meg egy különös megfigyeléssel, mely szerint a Belváros napórához is hasonlítható: aki szorgalmasan járja utcáit, az előbb-utóbb megjegyzi, melyik utcán hány órakor vetődik át az árnyék egyik oldalról a másikra. Mátyus Aliz lírai mondatokkal idézi föl gyermekkorából a zuglói, Kövér Lajos utcabeli lakásukhoz vezető kapujukat, s annak egy kősasban tárgyiasult elődjét még korábbi, pápai otthonuk udvarából. Az épített környezet azóta mindenütt alaposan megváltozott. A földi kaput eldózerolták, s a hozzá tartozó kedves kiskutya sincs meg már, így is erősítve a meggyőződést, hogy csak a Mennyország kapuja örök, azé a gyerekkorié… Vathy Zsuzsának húsz év kellett, hogy megszeresse az egykori – kocsmájáról elnevezett – Két Nyúl, ma Lónyay utcát, de ezalatt alaposan megismerte. A Pápáról érkezett család leánya sorra csodálkozott rá a helyszín irodalomtörténeti vonatkozásaira, a majdnem szomszéd Benedek Marcellre és családjára, képzeletében felsejlett, hogy száz évvel korábban minden bizonnyal sokszor járt erre Petőfi, Jókai és a tízéves Deák Ferenc, no meg a rövid ideig itt élő Mikszáth Kálmánék. S végül megfogta, úgy általában is, a Ferencváros patinás házainak, iskoláinak, műhelyeinek hangulata. Jellegében különbözik a Vár alatt elnyúló, vízivárosi Csalogány utca világa, Voigt Vilmos gyermekkorának színtere, de ő is – bizonyára történelmi érdeklődése miatt – még korábbi korok miliőjét meséli el értőn, azzal a meggyőződéssel, hogy az eljövendő nemzedékek számára is fontos és érdekes lesz a korábbi állapotok ismerete. Zirkuli Péter a Hajós utcát, kiülős teraszait az óvodásforma Csipike perspektívájából villantja föl. Napjaink tipikusnak mondható történetében kétlaki a csacsogó kisgyer-

mek, aki csak a nyarakat tölti itthon, egyébként pedig Liverpoolban él, ahol a barátai is vannak, s ahol szülei dolgoznak. Ellenpontként, a múlt század hatvanas éveinek világába vezet vissza Gergely Gábor: a Pongráctelepi Gyöngyike utcába, ahol betonasztalokon pingpongoztak, s ahol bajnokságot is nyert, amiért nem indulhatott már többé amatőrként, profi bajnokság meg nem volt… Egy játékostárs ötletére azután lábtengóztak az asztalokon, míg azok egyre veszélyesebb állapotba kerültek, s mára már el kellett bontani őket. Ugyancsak a múlt század második felének világa elevenedik meg Tábori László írásában. Néhány évtizedet töltött a külső-józsefvárosi Szigony utca egyik, úgynevezett Pap-házában, melynek pincéjében élte meg gyermekként, nem épp szorongásmentesen az 1956-os forradalmat. Beljebb, a Bródy Sándor és Szentkirályi utca sarkán zajlott Rockenbauer Zoltán ifjúsága, egészen az érettségiig. Neki még alapélménye lehetett a házukból kilépve a Rádió modern, legvégül számkijelzős órájához igazítani lépteit. És neki is napi tapasztalata volt még a házmesterrendszer működése, minden előnyével és hátrányával együtt. „Visszaugorva" a Vár aljába, Surján László a Hattyú utca 16.-beli otthonukról emlékezik meg, amely a maradás házává lett családjuk számára, mert elutasítva a lehetőséget, nem mentek Nyugatra 1956 novemberében.

Utcák, terek és házak közül általában megjelenésével is kiemelkedik Isten háza. Többeknek meghatározó, nem csereszabatos szükséglete az ott töltött idő. Botos Katalin számol be a lelki otthonról, melyet az óbudai Kövi Szűz Mária-templomban, illetve a körülötte formálódott lelki közösségben talált. Stefanovits Péter pedig arról vall, hogy az Országúti Ferencesek templomának magasában érzékelt fényes pont igazította el mindig is megbízható módon élete során.

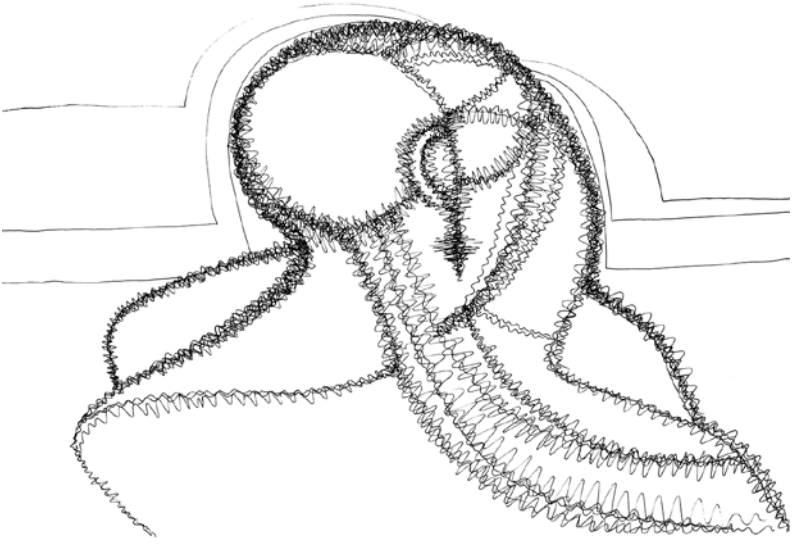

Fémburok

G. Komoróczy Emőke

Szívem, te szívem

(Napút, 2020. augusztusi száma)

„Te pedig, amikor imádkozol, menj be a belső szobádba,
És ajtódat bezárva imádkozzál Atyádhoz titokban.
Atyád, aki látja amit titokban teszel, megfizet neked"
(Mt 6,6)

Lehetetlen, hogy az anyagi világ, a kézzelfogható, tapintható dolgok világa fölött ne legyen egy transzcendens valóság, amely felé vágyakozva-sóvárogva kapcsolatba kerülhetünk az isteni erőkkel, a szellemi fénysugárzással, amely bevilágítja földi életünk homályos zugait, sötét labirintusát. A Napút 2020. augusztusi száma mintegy bevezet minket a léttitkok faggatása, az emberi élet és a transzcendens valóság közötti kapcsolatok különös rejtelmeibe.

A lapszámot egy igen érdekes írás vezeti be: egy 1662-ből fennmaradt lelki napló egyik részletét (*Jeanne Guyon Orsolya-rendi apáca „égi utazása*") értelmezi egy XX. század végi jelentős svájci drámaíró, Valére Novarina (*Vakon írni*). E kis naplórészletből nyilvánvalóan kitűnik, hogy *a nők* – empatikus, érzelmi beállítottságuknál fogva – nagyon is hajlamosak a két létszféra közötti „ide-oda járás" spirituális lehetőségeinek felkutatására, miközben olyan szellemi tapasztalatokra tesznek szert, amelyek a racionális („férfias") megközelítésmód előtt többnyire zárva maradnak. Hiszen a nők mély lelki önátadással, már-már „szerelmes lángolással" élik át a *fizikai-metafizikai* létszféra szerves összetartozását, *személyes* Isten-kapcsolatot keresve; s ha rátalálnak, bepillantást nyernek Isten rejtett titkába: a Szentháromság benső (pneumatikus) Egységébe, amelyből folyamatosan árad az éltető, Teremtő Energia.

1. A (távol)keleti misztika. Az *Aranykor emlékezete*, az aranykori szent tudás foszlányai a *(távol)keleti misztikában* még ma is elevenebben élnek, mint a nyugati kultúrkörben. Buji Ferenc érdekes tanulmánya a Napút e számában (*Bhairavi Bráhmani* – avagy *a szakrális törvényszegés útja*) átfogó képet rajzol az indiai *Halottaskönyv*től az *Upanisádok*on át a védikus és tantrikus spiritualitásig, feltárva a brahmanizmustól a jelenkori Krisna-tudatig vezető sokféle ösvényt, amelyek a 'békés' és a 'haragvó' istenségek folyamatos párviadala közepette a keleti embert a lelki megtisztulásig, a bölcsességig, a spirituális megnyugvásig kísérték.

Buji Ferenc tanulmánya zárórészében néhány fontos észrevételt tesz a keleti és a nyugati társadalmak nőszemléletével kapcsolatban: „a modern nyugati feminizmus" – megfeledkezve arról, hogy „az asszony ereje nőiségében van" (Czakó Gábor aforizmája szerint), „hagyományos női szerepétől megfosztja, vagyis *defeminizálja* a nőt", s így a maszkulinizmus előtti kapituláció csapdájába kényszeríti; míg „India a maga legmagasabb metafizikai és spirituális megnyilvánulásaiban" az Istennőt látja a Nőben.

Bangha Imre különleges és érdekfeszítő tanulmánya („*Női istenélmény és istenkeresés Indiában*) Mírá Bái indiai költőnőről szintén egyfajta „isten-kapcsolatról" szól; Mírá népdalszerű költeményei számos változatban élnek ma is a hindi rádzsasztháni és bradzsi nyelvjárásokban. *Mírá hercegnő misztikus versei és legendája* az 1500-as évek első feléből származik: a rádzsasztháni uralkodócsalád sarja – misztikus élményben megtapasztalván Krisna istenségét – iránta fellángoló vágyában zarándokéletre adta magát, s az istenségtől való távollét fájdalmát, iránta való vágyódását énekelte hindi nyelven szerzett dalai végtelen sorában. Személyét egyébként a történelem homálya fedi; de a XX. században Mahátmá Gandhi példaként állította az indiai nők elé – mint az indiai nemzeti ébredés vágyának első kifejezőjét. Verseit csak a XVI. sz.-ban gyűjtötték össze kéziratos könyvekben; mégis, a XX. század végére 5000 dalánál is több vált ismertté. Szájhagyomány útján terjedő énekei azóta a nagyvilágot is meghódították. A New York-i Columbia Egyetem katalógusa az emberi kultúra egyik legnagyobb női alakjaként említi; jóllehet semmilyen biztos forrás nincs arra vonatkozóan, hogy valóban tőle, vagyis egyetlen személytől származnak e versciklusok.

Bangha Imre konklúziója: „a Mírá-versekben a Krisna-mitológia általában háttérként jelenik meg. Bár a sorok felfoghatók az elhagyott pásztorleány Krisna utáni vágyakozásaként, mégis elsősorban a világban élő, szenvedélyesen szerető nő hangját halljuk itt. Aki szenved az istenség távollététől – máskor azonban önfeledten táncol és nevetve issza ki a számára rendeltetett méregpoharat." A Mírá-versek kifejezetten *női aszketikát* mutatnak be, amelyben a hagyományos női életforma megszokott elemeit (vágyakozás, szenvedés, a családban vagy a világtól kapott sebek stb.) a költői én szisztematikusan az istenségre irányítja. A Mírá-kutató Nancy Martin szerint így válik Mírá „az *alternatív életmódot* választó nők példaképévé" – ezért manapság is időszerűek költeményei. „Mírá egyetemes jelentősége" – zárja fejtegetéseit Bangha Imre – abban rejlik, hogy „a nevével összekapcsolt dalok az emberi léleknek az istenség utáni, politikán és vallásokon átívelő vágyáról szólnak egy csodálatos kultúra nyelvezetébe ágyazva".

Mester és Tanítvány mély, bensőséges spirituális kapcsolatát illetően pedig egy rendkívüli tehetségű nő, Parvathy Bául (Nyugat-Bengáliából származó énekes-költő, festőművész és mesemondó, sz. 1976) élethű és igen szemléletes beszámolójából értesülhetünk azokról a különös „beavatási" rítusokról, amelyek mindmáig éltetik az ősi, több évezredes bául tradíciót (*Tedd az életed imává* – Rideg Zsófia fordítása). A bául hagyomány a Mester–Tanítvány láncolat útján öröklődik nemzedékről nemzedékre; a Mester a dalokban adja tovább tudását – s az így átörökített „beszélt bölcsesség" meditációra inspirálja a hallgatóságot. A hallgatók közül többnyire kilép valaki, akit megfog a dalok varázsa, s aki aztán a Mester nyomába szegődik (mint Parvathy, az ifjú egyetemista lány, aki – Szanátan Dász Baul koncertjét meghallgatva – a későbbiekben az ő tanítványává lett). „A *bául* hagyomány – mint írja Parvathy – kereszteződése a *tantrikus*, *advaita védanta* iskoláknak, *fakír*, *szúfi*, *buddhista* utaknak és a *vaisnava bhakti*nak. A *bakhti* nagyon fontos elem a *báulok* számára." Indiában „a legtöbb hagyományról azt tartják, hogy Sivától erednek, mert ismeretlen időkig nyúlnak vissza, az emberi történelmen túlra. (…) Amit mi Bengálban báulnak hívunk, ahhoz hasonló tradíciók egész sora létezik India-szerte", s bár különböző az elnevezésük, „a gyakorlat ugyanaz".

Parvathy, a hosszas tanulás során báullá érett gyönyörű fiatal nő (akinek fényképét is láthatjuk a Napút e számában, amint Mestere tanításait figyelmesen hallgatja) értékes és érdekes írásában az ősi bául tradíció jelenkori „továbbörökítésének" módjáról tudósít.

Parvathy gyönyörű hivatását elvitte Bengáliából Nyugatra is („mert a Mesterem elküldött, hogy menjek a világba, és énekeljem a dalokat, amelyekben az emberek élettapasztalásai benne vannak"). A nők és a férfiak, akik ezt a csodálatos hagyományt élik és hordozzák, teljes lényüket küldetésüknek adva át – kötelezik és segítik őt. „Ha beavatást kaptál, akkor nem tehetsz akármit a Mestered tudta nélkül. Ez volt a Mesterem akarata." Ha a bául szahádzsá „elérte a Tökéletességet, akkor erőfeszítés nélkül árad belőle a dal", amely mindig ugyanaz (a szavak szintjén), s mégis mindig új („egyre több mélységet fedezel fel benn") – s „akkor már szinte mindegy, hogy énekel vagy sem: ő a Teljességben él".

A Napút e száma szinte teljes körű szemlét kínál a keleti misztika sajátos szerkezetéről, jellegzetességeiről. Bangha Imre, illetve Dezső Csaba fordításában egy csokornyi dal is megjelenik a mélyen filozofikus buddhista hagyomány korábbi és újabb kori alkotásaiból (*Kambalin dala a megváltás felé evezésről az együttérzés csónakján*, *Lálan fakír dala a révész istenről*; *Csandidász dala a szerelem ébredéséről* KRISNA, *a Fekete iránt; Szanátan Dász Bául dala a Lélekmadárról; Úrnőm, ahogy mondod; A bivalydémont legyőző istennőről).* Erő és spiritualitás vegyül e versekben; érzékelhető bennük a spiritualitással átitatott természet varázsa, s az a tudat, hogy a természetfölötti Hatalmak uralkodnak az emberi Sors fölött.

A Napút 2020. augusztusi száma az iráni-indiai (ősi-új) kultuszok bemutatása után a *tibeti misztikáról* szóló, rendkívül érdekes körképpel zárul, amelyben feltárul a jelenkori Dalai Láma és környezetének különleges szerepe az európai és a távol-keleti kultúrák találkozásában. Egy Kanadában született, az Egyesült Államokban élő zsidó írónő, festő, filozófus-tanár, Gilah Yelin Hirsch *ZÖLD TARA és a Dalai Láma életrajzírója* címen számol be saját „bolyongásairól" Tibet varázslatos, de az európaiak tekintete elől mélyen rejtett kolostorainak világában, valamint a Himalája tetején, 7000 lábnyi magasan, a Dalai Láma lakóhelyén töltött kéthetes „vendégeskedéséről". Kísérője, a Láma hivatalos életrajzírója, Ngawandhondup Narkyyid (Kunó) feltárta előtte a buddhizmus minden rejtett titkát, s évtizedekre szóló mély barátságot kötöttek egymással.

A rendkívüli emlékezést Csáji László Koppány *TARAVERS*e és *Zöld az ÚR* c. festménye zárja, amelyet Gilah Yelin Hirsch budapesti kiállítása alkalmából készített. „Kis ember / nagy ember" – együtt a Nagyvilágban – „gigászi erők porszeme", aki „kozmikus távlatokba" néz, s látja a „napszélben felszálló aranyszarvasokat". A látvány versre ihleti: „Tara! Kevés a Fény! Égjenek azok a vörösök ott a bal sarokban! /…/ Messze nézek s a közelben meglátlak! // Hatalmasra táguló pupillám kapuján hömpölyög belém a hét ég, / sóhajod üteméből gyúrok zenét." Az éteri álmodók – kilépve a zűrzavaros, mocsaras, sebesült világból – valahol mindig egymásra találnak, mert Egyet akarnak: „Ábrák, formák, jelek a vonaton. / Nem próbálom megérteni, nem is akarom, mégis elkísér a kör, a kereszt, a vonal – mind-mind a labirintusból kivezető fonal." A MŰVÉSZET: a „villódzó fénnyel, tűzzel, szenvedéllyel" írt írások és festett képek elmondanak mindent helyettünk – rólunk: a világ a „találkozó tekintetek óceánja", „te teszed

azzá, ami". „Nélküled a világ légüres tér. Bolygótlan ŰR, amelybe beleestél"; de ha a Kettő Egy, minden megváltozik. „Ősrobbanás minden szívdobbanás": „Gyermekünk a Világ, Tara, / elménk pedig a világ fala": bensőnkben történik minden, ami fontos…

„Közeledik egy aprócska hangyabába. Teszi a dolgát, nem él hiába. /…/ Tara! Én vagyok az a bába. / Én kószáltam el hetedhét világba! / Én maradtam itthon, szívemnek fűszála." De mindegy, hol is vagyunk – mert bárhol vagyunk: „béke vár". „Nagy ember, kis ember / a tér sarkában körbejár."

E költeménnyel zárul a Napút 2020. augusztusi számának a /távol/*keleti misztika* újkori jellegzetességeit szubjektív megközelítésben, élményszerűen bemutató része. Amelyből nyilvánvalóan kitetszik, hogy *a buddhizmus ma is él*, sőt (talán egyre inkább) hat Nyugaton (is); s hogy a keleti ember nem is áll olyan távol a metafizikai szférától, mint azt a nyugatiak gondolják. Nem racionálisan közelíti meg a világban zajló civilizációs folyamatokat, hanem a maga ősi hagyományaira építve igyekszik válaszolni a jelenkor kihívásaira. Ezért a mesés Indiára még „nagy jövő" vár(hat) az emberiség lelki-spirituális megújulásában.

2. A keresztény misztika. *A keresztény misztika* alapja az Istennel való spirituális egyesülés: beolvadás az égő SZERETET-Egységbe, amely Istenből folyamatosan áramlik felénk. Aki ezt megtapasztalja, az maga is lángra (Isten-szerelemre) gyúl, s olthatatlanul vágyik ennek az élménynek az ismétlődésére (a szentségimádás gyakoriságában); azonban ehhez az imaélet teljes átadottságára van szükség. Isten szeretetenergiájával feltöltődve (az Eucharisztia által) nem csupán el kell távolodnunk a mindennapi valóság vegetatív, az érdekeknek és élvezeteknek alávetett szintjétől, hanem – Isten akaratának megfelelően – tennünk kell, amit Ő kíván és vár tőlünk: az irgalmasság cselekedeteit (fizikai – testi és lelki, pneumatikus értelemben). Vagyis munkálkodnunk kell azon, hogy minél többen megismerjék az Isten Országába vezető Utat: s megismerjék-átéljék az isteni szeretet átalakító erejét. És „megváltozva" (megtérve Hozzá) ők is tegyék Isten akaratát.

A Napút fent említett számában (2020. augusztus) Szepsi Enikő különös beszélgetésben faggatja Kardos Gyöngyi természetgyógyász-pszichológust/angeológust benső, misztikus lelki tapasztalatairól, *Az angyal válaszol* c. könyv kapcsán. A „szent irat" 1943/44 telén készült egy budaligeti lakásban, ahova három veszélyeztetett helyzetű zsidó intellektuel: Dallos Hanna és férje, Kreutzer József festőművész, valamint Strausz Lili pszichológus menedéket keresve elvonult a vészkorszak lármája elől. Velük volt (keresztény) jó barátjuk, Mallász Gitta világhírű sportcsillag, mintegy külvilági „kapocsként" (egyedül ő élte túl e szörnyű korszakot, s mentette át a Jövőnek azt a különleges beszélgetés-(vagy inkább tanítás-)sorozatot, amelyet „a látnoki képességgel rendelkező Hanna" mint médium az Angyallal való párbeszédében folytatott (*„EMBERRÉ lesztek, ez a FOK, mit megteremteni a feladatotok*" – bízta Hannára a Jövőnek szóló Üzenetet az ANGYAL). Kardos Gyöngyi jóval később, 1965-ben ismerte meg Párizsban Gittát, akinek 1960-ban sikerült disszidálnia, s a kéziratot 12 füzetben (*A négy hírnök*) ki tudta csempészni a határon, s egy francia–magyar fordítókörben kezdett dolgozni.

Kardos Gyöngyi, akinek magának is kisgyerekkora óta voltak természetfölötti élményei, tapasztalatai, a kéziratot elolvasva azonnal felismerte: „ez a legfontosabb könyv, ami a XX. századnak adatott". De persze – tehetjük hozzá – még a XXI. századba is jókor érkezett, mert minden szava, minden tanítása aktuálisabb, mint valaha… Gyöngyi is csatlakozott Párizsban a fordítócsapathoz, s így már 1976-ban napvilágot láthatott Franciaországban a mű. Magyarországon (ha először nem tökéletes formában is) 1988-ban, győri szamizdat-kiadásban jelent meg, Farkas József református lelkipásztor segítségével. Majd a Fekete Sas Kiadónál (Bp., 2005) Kardos Gyöngyi újra kiadatta; ekkor már teljes formájában, Gitta hozzáfűzött kiegészítéseivel, jegyzeteivel.

Kardos Gyöngyi úgy értékeli e könyvet, mint „örömhimnuszt".

Végső soron az ANGYAL a *legbenső énünk*. FÉNYLÉNY. Hanna ezt így fogalmazta meg: „az intuició és az inspiráció metszéspontján vár bennünket az Angyal, a Belső Mester". Aki új tudatállapotba akar átvezetni bennünket – „az Üveghegyen túlra, önmagunkba: Mi ott lakunk a Hegyen a szív mélységében…"

A *keresztény misztika* középpontjában természetesen a Jézussal való egyesülés vágya és élménytapasztalata áll: Ő a Vőlegény, aki Menyasszonyát, az Ősegyházat (vagyis a Katolikus Egyházat) és Jegyeseit (a Szenteket) szeretetével körülöleli, védelmezi – és aki Irgalmas Szent Szívével megkönyörül a bűnösökön, s minden ember számára helyet készít az ATYA HÁZÁban.

Ehhez azonban először alapos és kendőzetlen önmegismerésre van szüksége mindenkinek – hogy felismert vétkeinket megbánva, elinduljunk az evangélium útján önmagunk benső ÉN-magja felé. Ezt az utat mutatja fel számunkra egy XIII. századi nemesi származású francia apáca, Marquerit d'Oingt, a Lyonhoz közeli poleteins-i karthauzi kolostor priorisszája *A tükör / Spectaculum* c. önelemző írásában (ford. Seláf Levente). Apácánk lelki szemei előtt egy ízben aranykapcsokkal zárt, gyönyörű *csukott* könyv jelenik meg, amelyben fehér papíron *fehér* betűkkel „Isten áldott Fiának szent élete" van leírva; *fekete* betűkkel az életét kísérő tengernyi rágalom, vádaskodás, rázúdított gyűlölet; *vörös* betűkkel pedig szentséges vérének hullása, szent sebeinek fájdalma, értünk hozott keresztáldozata. Az egyik aranykapcson ez állt: „Isten legyen minden mindenben (1Kor 15,28), a másikon: „Csodálatos Isten az Ő szentjeiben" (Zsolt 67,36). Az apáca a csukott könyvet szemlélve hosszan elmélkedik Jézus önfeláldozó életéről, alázatáról, engedelmességéről, fájdalmas keresthaláláról – s eközben alámerül saját lelke mélységeibe. Rádöbben: a Könyv róla (is) szól, vagyis mindnyájunkról, akik nem vagyunk ennyire önfeláldozók, engedelmesek, alázatosak – azaz nem vagyunk képesek olyan magas spirituális szintre emelkedni, mint amilyenen URUNK élt, értünk, helyettünk, bűneink miatt, megváltásunkért.

Jónás Ágnes beszélgetése Turai Gabriella filológus-valláskutatóval (*Az ISTENnel létrejövő személyes szeretet-közösség női profilja*) érdekes körképet rajzol a női misztika XIII. századi kivirágzásáról. Az ifjú tudósjelölt *Női misztika a középkori Európában* c. szakdolgozata elkészítéséhez misztikatörténeti és vallásszociológiai kutatásokat végzett (Sólyom László-ösztöndíjasként) a Vatikáni Apostoli Könyvtárban. A Szegedi Tudományegyetem BTK Olasz Tanszékének neves professzora, Pál József forrásként – tájékozódását megkönnyítendő – ajánlotta neki a német Kurt Ruh kitűnő könyvét (*A nyugati misztika*

története. A 12–13. századi női misztika és az első ferencesek misztikája, Akadémiai Kiadó, Bp., 2007), amely széles körű tájékozódási lehetőséget kínált a disszertáns számára ebben a sokáig és sokat vitatott tárgykörben.

A fiatal kutatónő – tanulmányai és saját tapasztalatai alapján – így határozza meg a keresztény *uniomystica* lényegét: „*személyes szeretetközösség* egyén és Isten között" – „az Istennel való titokzatos egyesülés legfelső szintje", az isteni valóság „nemcsak fogalmi, hanem egzisztenciális megtapasztalása" (Hans Urs von Balthasar kifejezésével élve); „az önfeledt elragadtatás állapota, ami az EGO felszámolásával jár". A *keresztény misztika* világosan elhatárolható tehát a *nem keresztény* misztikáktól – hangsúlyozza –, hiszen amíg az utóbbiban a transzcendenssel való találkozás aszkézis, meditáció vagy más eszközök útján idézhető elő, addig a keresztény misztikában Isten indul el váratlanul az ember felé: meghívást, feladatot ad neki, kibontakoztatja *kegyelmi úton* a karizmáját, misztikus élményben részesíti őt.

A misztikus karizma kegyelmi ajándék. Az életszentség belőle fakad.

Falvay Dávid érdekes tanulmánya a Napút ugyane számában (*Foligói Angéla és a késő középkori olasz női misztika*) egy ferences harmadrendi apáca, „a késő középkori női misztika egyik emblematikus képviselője" jellegzetes spirituális életútját (1248–1309) mutatja be. A XIII. századi közép-olaszországi Umbriában Angéla már annak „az új típusú spiritualitásnak a képviselője" volt, amely új távlatokat nyitott a világiak s különösen a nők számára. Egyéni gondolatvilága, mély vallási elkötelezettsége (többgyerekes anya létére) magasan kiemeli őt a korszak női misztikusai közül (Ferenc pápa avatta szentté 2013-ban). Látomásairól, élményeiről gyóntatójának rendszeresen beszámolt, aki lejegyezte azokat (*Liber* címen ki is adták ezeket; 1985-ben jelent meg a kis könyv kritikai kiadása, melynek egy része /mikor már sokan kutatni kezdték a témát/ 2013-ban *Memoriale* címen közkinccsé vált).

Falvay Dávid elemzésében eleven erővel jelennek meg azok az – abban a korban (még) szokatlan, kevéssé érintett – élmények és felismerések, amelyek a látnoknő Jézussal való párbeszédében felszínre kerülnek. Jézus pl. így szól Angélához: „Eljött Hozzád a Szentháromság" – mintegy jelezve ezzel, hogy „a Három – EGY"; vagyis Atya, Fiú és a Szentlélek egységet alkot; s mintha a beszélgetésben mindhárman együttesen vennének részt. Angéla zavartan válaszol: „Félek, méltatlan vagyok rá…" Spirituális önéletrajzát mégis ezzel a boldog odaadottsággal zárja: „Mintha a Háromság közepében lettem volna, úgy, mint még sosem – teljesen elmerültem benne. Ebben az Istenben való létben tökéletes boldogság töltött el, színültig teltem gyönyörrel. Hogy e javak és leírhatatlan égi örömök között lehetek, melyek följebbvalók minden eddigi élményemnél."

A Napút fenti száma zárórészében voltaképpen a mindmáig eleven és hatékony sugárzású látnoklét legbenső szobáiba nyerünk bepillantást: az emberi szív bensejében megszólaló Jézus hangját halljuk. Jász Attila *Faustina Kowalska* lengyel ferences apáca verseiből és naplójegyzeteiből válogat egy kis csokornyit (*BELSŐHANG. Töredékek*), s mély átéltséggel, szinte átszellemültséggel tolmácsolja a nővér és „égi jegyese" párbeszédét, valamint a 'menyasszony' lelkéből felfakadó, részvéttel és segíteni akarással teli szavakat, amelyekkel fel szeretné kelteni vonzalmunkat és együttérzésünket az emberek közönyétől

szenvedő, *élő* Jézus iránt. „Mennyire vágyik Jézus az emberek szívébe jutni, el sem hisszük, mert gyönyörűség számára rákapcsolódni a lelkekre, miközben átszegelt kezeiből árad a kegyelem; de a lelkek nem ismerik fel ezt: úgy viszonyulnak hozzá, mintha valami élettelen dolog lenne (mármint a 'kegytárgy'-ként kezelt kereszt)." A nővér számára, aki magára veszi mások szenvedését, s folyamatosan imádkozik a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, nagy lelki-testi kín a compassió; de Jézusa kedvéért szívesen viseli ezt a terhet („még éberebbé kell válnom a szenvedésben, Jézus kegyelmére még nagyobb hűséggel kell válaszolnom"). A „fájdalomhullám" ellen nincs orvosság („néha elveszítem az eszméletemet is"); de az örömmel vállalt szenvedés erőforrás a lélek számára: „Ez a fájdalom Jézus haldoklásához hasonlatos"; de „záporként érkezik a kegyelem: / irgalmad végtelen / tengerébe merülünk, / egyetlen kedvesem".

Jász Attila *Különmennyországok* címen beszámol a Faustina nővér által látomásban látott (azóta világszerte megismert és tisztelt) *Irgalmas Jézus*-kép keletkezéstörténetéről s a kép kalandos (és viszontagságos) sorsáról is.

A Szentek mellett a folyóirat e számából természetesen más női útkeresőket is megismerhetünk, akik ugyancsak megkísérlik a maguk „égi lényét" nem feminista, de nem is egészen misztikus módon kibontakoztatni a jelen zűrzavaros, mondhatnánk úgy is: „nőellenes" világában. Túlemelkedve a hétköznapokon, megpróbálják 'áthidalni' (ha nem is „szentségi erővel") a két valóságszféra (természeti és természetfölötti) közötti távolságot, s a kettő kölcsönhatásának dimenziójában alakítják életüket.

Hegedűs Gyöngyi *Hildegard*-parafrázisa a mai nő dilemmáit mutatja be szövegmozaikokban. A hétköznapok igájába fogott nő, magasabb szférák után vágyakozva – nemigen kap se lehetőséget, se elismerést „karizmája" kibontakoztatásához. A szürke mindennapok monotóniájából kiemelkedve, sok teendője közben a lírai én az Úr színe elé viszi a tehetséges nők sorsalakításának gondját, mintegy Isten irgalmába ajánlva önmagát s a lefojtottságtól szenvedő társait.

Ladik Katalin – korunk e különleges, éteri jelensége, aki valódi „androgün-lelkiséget" hordoz magában – egyedülállóként a magyar költészettörténetben a férfi-női látásmód Egységét testesíti meg. Készülő önéletrajzi regényéből (Vadhús) a Napút e számában egy részletet olvashatunk (*A Hold tükörhalk éneke*), amelyből megismerjük triadikus lénye három síkját: a sokirányú *alkotó*t: a Művésznőt – a Színésznőt – a Költőt (aki persze a *köznapi* élet síkján „*Szerkesztőnő*" – azaz irodalommal foglalkozó, pénzkereső, magát eltartó *dolgozó nő*). Ugyanakkor „*hvári szigetlakó*"-énjének *misztikus átváltozásait* is ismerjük. A zenekedvelő, játékos-boszorkányos Üvegművésznő különös módon gyakorta átlép egy másik dimenzióba, s a megfoghatatlan, a realitáson túli lét régióiba emelkedik. Téren és időn kívül kerülve „levitál", mint gyakorta a szentek – a lélek vágya magasba röpteti őket. De a boszorkányok, lidércek is képesek a levitációra.

A Napút e különleges száma végén – csupán jelzésszerűen – egy-két tehetséges ismert költő(nő) versei is helyet kapnak (Hevesi Judit, Jancu Laura, Bánki Éva). Tzveta Sofronieva bolgár költő különleges költeménycsokrát Kovács Ildikó Eszter és Domokos Johanna fordításában; a híres amerikai indián költő, Joy Harjo verseit Gyukics Gábor fordításában olvashatjuk; végül Dukay Barnabás kézírásos költeménye zárja a sort.

Ezek mellett találunk még néhány érdekes, egyéni megközelítésű kisprózát a női létmód mai változásairól, a jelenkori nők életszemléletének alakulásáról. Kivétel nélkül mindegyik rendkívül tanulságos (terjedelmi okokból csupán megemlítem őket: Niillas Holmberg: *Fortissimo*, Dyekiss Virág: *Női utak a tundrasivatagban*; Szabó Adrienn: *Hogyan is volt az a sztori a nőkkel…* (avagy a fontos lányos dolgok). Különös hely illetné meg Frauhammer Krisztina írását „a misztika és a népi áhítat találkozásáról", a magyarság Máriájáról (*És egyedül a Te szerelmedért, ámen*), de ennek elemzéséhez külön tanulmányra lenne szükség.

Ugyancsak alapos elemzést érdemelne Visky András tanulmánya (*Kvartett – Idegen színház*), amelyben a brechti és a Peter Handke-i dramaturgia elidegenítő hatásmechanizmusát megidézve mutatja be a „nevelő színház" modern lehetőségeit.

A Napút e számának végén Benkő Ildikó gyönyörű és tanulságos kisprózáját (*Kezdetek*) látjuk, amelyben az eredeti, áradó, a világegészt átható SZERETET-áramot idézi elénk. „Kezdetben az eredendő szabad szeretet magát ontja, teremti, mert a szeretet kiáradása annak sokasodása. Minden EGY, a teremtmény a Teremtés maga." A FORRÁSból áradó szeretetpataknak semmi sem állja útját; sőt: a kiáradások maguk is forrásokká lesznek, „erőt hatványoznak, szabadon sokasodnak. Teremtenek." De mikor egyik-másik forrás eldugul, önmagát korlátozza – létrejönnek a „terméketlen létezők", a puszta formák, s mint a véráramban a vérrögök: eldugaszolják az áramlást.

Mi lesz a további sorsunk? *Vagy – vagy* előtt állunk megint: *vagy* elfogadjuk és éljük az ÉLŐ FORRÁS léttörvényeit, *vagy* saját léttorlaszaink által fulladásos halállal elpusztulunk. De a SZERETET-áram akkor is folyik tovább – csak már nélkülünk.

> A Napút 2020. augusztusi számának szerkesztője, Domokos Johanna olyan páratlanul gazdag és értékes anyagot válogatott össze, amely szinte teljes körű képet ad a női misztika jellegzetességeiről. Bepillantást kínál az ősi távol-keleti és az újabb kori keresztény spiritualitás titkaiba, s érzékelteti természeti és a természetfölötti valóság egymással való szoros összefüggéseit. A szerkesztőnő mély költői érzékenységére és finomságára vall a „szövegmandala" szerkezeti összeállítása, a témában való széles körű tájékozottságát az is jelzi, hogy az egymástól térben és időben távol eső jelenségeket szigorú szerkezetbe fogva, egyfajta történeti áttekintést nyújt a misztikus látásmód fokozatos elmélyüléséről: az ókori misztériumvallásoktól az unio mystica kialakulásáig. A női psziché spirituális fogékonysága, a szívéből áradó bölcsességgel átitatott szeretete, empátiája révén közelebb tud Istenhez kerülni mint a racionálisabb férfiak. Ezért a nő: lélekvezető; szilárd hite vezeti útján az örök élet felé. Szívében életre kel az a titkos tudás, amely Máriát átjárta az angyali üdvözlet hallatán, s ráébredt rendeltetésére. Domokos Johanna is sugárzó örömmel adja tovább olvasóinak az örömhírt társaival együtt, megnyitva az „idők és terek kulturális fénydimenzióját" olvasói előtt.

Az erősen megrövidített esszé teljes szövege a naputonline.hu 2021. május 29. közléseként olvasható: http://www.naputonline.hu/2021/05/29/g-komoroczy-emoke-szivem-te-szivem-naput-2020-augusztusi-szama/

Koppány Zsolt

József Attila is *kenyér*

Ha Ady Endre az „atya", a „szentlélek" meg Pilinszky, akkor a XX. századi magyar költészet „fiúistene" József Attila

Aki száz esztendeje született.* Egy álló évig vele foglalkozunk. Pedig Jézus megtanította a népnek, hogyan imádkozzon az Atyához, és végigmondta a Miatyánkot. „…mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma…"

József Attila is *kenyér,* minden áldott, vagy áldatlan napunkban. Kívülről is tudunk pár sort vagy egész strófát akár, ha nem, akkor leemeljük a polcról rengeteg kiadást megért könyveiből bármelyiket, s lényegtelen, hol nyitjuk ki. Néha kinyílik magától, megbillen a kezünkben, ránk nevet, vagy éppen fölsír, fölráz, belénk csíp, földhöz csap. Amit velünk tesz bármelyik verse, az a mélyebbre látás lehetősége. Ő mindenkit megszólított. Legyen az az ember politikus, vagy épp az ellenkezője, urbánus és népies, vagy akár nemzeti elkötelezettségű.

Száz év! Mit tegyünk? Mint a röpcédulákat, szórni kellene a verseit repülőről, harangtornyokból az éktelen zúgás közepette, hegygerincek magasából, hogy fölkaphassuk és tömködjük a szánkba akár, mert Ő már a miénk, folytatódjon élete bárhogyan is egy másik dimenzióban.

Folyóiratország vagyunk. Nyomtatott lapoké, melyek lassan, akár a kiszáradó patak elfogynak, minden fölkerül a megfoghatatlan, illattalan virtuális térbe. A *Napút* folyóirat példa nélküli vállalkozásba fogott – nem csak József Attila esetében –, hogy 2005-ben tíz számában a teljességre törekszik. A főszerkesztő, Szondi György így ír a spirálgerincű kötet hátoldalán: „Vagy húsz műfajban nyolcvanöt szerző több mint száz alkotását tartja kezében az a kevés olvasó, aki a fedelek közé fogott tíz valahai füzet tartalmával jobban ismerkedni akar. Ennyi tellett egyelőre, hogy megmentsük azokat a mellékleteket, amelyeket a Napút folyóirat 2005. évfolyamának valamennyi számában elhelyeztünk – a József Attila-év alkalmából.

Vers, rövidpróza, dráma, aforizma, vallomás, visszaemlékezés, levél, műfordítás, tanulmány, verstani elemzés, recenzió, könyv- és színházi kritika, dokumentum, rajz, kisplasztika, bélyegterv… Centenáriumi felhívásunkra érkezett ez a színes csokor három esztendeje, örömmel nyújtjuk át egybegyűjtve őket." A könyv címe: *„E világon ha ütsz tanyát"*.

A folyóirat minden számának elülső oldalán ott fénylik az idézet Fazekas Mihálytól: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak." De eszünkbe juthat az unatkozó gyógyszerész a patika pultja mö-

* 2005-ben írta oda a szerző, a József Attila-évforduló évében, amely alkalomból a Napút 10 számába először kerültek mellékletek, ezúttal mind J.A.-témájú szövegegyüttesekkel.

gött, és megszólal a *hang*: Te leszel a világ legnagyobb napútfestője, nagyobb Raffaelnél. Csontváry Kosztka Tivadar pedig a szó legszorosabb értelmében – világgá ment. De lehet-e nagyobb a XX. századi modern festő az érett reneszánsz mindössze 37 évet élt óriásánál? Aki mellesleg Pietro Perugino tanítványa volt, Csontváry pedig nem tanult festészetet, akkor őfelé billen a mérleg kényes nyelve. És mi lett belőle? Fölhasogatni kívánták, jó lesz ponyvának, melyről a tulaj majd ponyvát árusít, de volt, aki két hokedlijére szabott volna egy-egy darabot, mert láthatólag és érzékelhetőleg erősebb volt ez a festett anyag, mint a viaszkosvászon. A képek túlélték ezt a horrort – istenbizonyíték –, később azonban egy „elvtárs", bár rátaposni nem mert, jókorát rúgott a vakkeretbe, mintha fölrémlett volna a nácik „elfajzott művészet"-re vonatkozó szókapcsolata. És hát a legenda. Ha nem igaz, akkor is gyönyörű. Párizsba pár Csontváry-kép került, Picasso pedig ámulva nézte őket. Olyasmit motyogott maga elé, hogy azt hittem, egyedül csak én tudok festeni a világon… Még sincs jelen Csontváry egyetlen nagy kiállítási árverőcsarnokban. Éppúgy, mint József Attila a világ költészeti tudatában. Az előző a jó marketing öröktől való hiánya okán, utóbbi – bár a kitűnő fordító az összes József Attila verset átültette németre, de Báthori Csaba sem tudott csodát tenni. Angol, német, francia vagy spanyol nyelven átadható ez a mi szívünkhöz oly közel álló, lágyan bizsergető sor, hogy „tapsikolnak a jázminok"? Amire a költő állítólag hetven szó után jutott el, mert a szótagszám sehogyan sem akart kijönni. Négy szótagért ekkora áldozat. Erre csak a legnagyobbak képesek.

Visszakanyarodva a kötethez, fantasztikus a felhozatal. Jó, hogy például egy nyelvészprofesszor is „elemezni" kezd, persze nem középiskolás fokon. Balázs Géza: *Légy azzá, ami nem lehetsz!* című írását szakaszokra bontja, és izgalmas, tanulságos következtetésre jut: „A hasonlóság az etimológiai kapcsolattól függetlenül összekapcsolhat hasonló hangzású szavakat. Ez a jelenség például a paranomázia. József Attila költészetének kutatói közül többen is fölfigyeltek erre a jelenségre, pl. az *Eszmélet* című versben.

Vasútnál lakom. Erre sok
vonat jön-megy és el-elnézem,
hogy' szállnak fényes ablakok
a lengedező szösz-sötétben.

Ebben a verssorban (Odorics, 2001, 175.) a *lakom~lakok* paranomáziát fedezi föl, s belőle levonja a következtetést: „a lírai alany egyszerre lakik kívül és belül". Lám, a tudomány Horger Antalja is megidéződik Balázs Géza által. Csak itt nem a költőt tanítják nyelvtanra, hanem sorokat nyitnak föl, ami hozzátesz valamit eddigi tudásunkhoz.

Szőke György fölveti József Attila talán legfontosabb tapogatózásának, Istenről alkotott véleményének és belső küzdelmeinek kérdését. Írása címe: *„…nyugalmat nem nyert, csak papot…"* Görögkeleti vallásúnak keresztelték, Öcsödön aztán református lett, Szőke Györgynek igaza lehet, abban a faluban talán nem is tudták, mi fán terem a *pópa*. A költő híres *Curriculum Vitae*-jében is görögkeleti vallásúnak mondja magát. Amúgy örökös pörlekedésben állt az Istennel. A polarizálódott kereszténység mégiscsak egy és oszthatatlan. Édes-

anyjához írt töredékének második versszaka így szól: „Istent alkotok, szívem szenved, / hogy élhess, hogy teremtsen mennyet, / hogy jó legyek s utánad menjek." Az Istent alkotok két szava valóságos nyögvenyelés. Mert nem akar. De kénytelen, mert Isten nélkül – s ezt Ő is hihette – nincsen Mennyország. *Imádság megfáradtaknak* című versében pedig egyenesen „bevallja", hogy igenis hisz az Istenben, persze kései költészetében, amikor nem hadakozik senkivel és semmivel, fölmerülhetett benne, hogy nem hisz már semmiben. Részlet a versből: „Tudjuk, hogy kedveltek vagyunk előtted, / akár az égben laksz, akár a tejben, / a nevetésben, a sóban, vagy mibennünk." Az utolsó szóban mintha a Szentlélek jelenlétét is visszaigazolná. *A kutya* című lidérces művében pedig így ír: „egyszer csak előbúvik / nappali rejtekéből / belőlünk / az az oly-igen éhes, / lompos, lucskos kutya / és istenhulladékot, / istendarabkákat / keresgél." Belőlünk jön elő. Még pontosabban József Attilából. Aki egész életén át „istenhulladékok" és „istendarabkák" után kutakodott. Megjegyzendő, hogy Isten és vallás összetartoznak. Az Isten ábrázolhatatlansága evidencia. Mégis, minden valamirevaló művész megpróbálkozik evvel. Jézus Krisztust is csak elképzelni tudjuk. Dacára mindennek, a rendszerváltás után nem sokkal, a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék kiadója elindította az istenes és istenkereső magyar költők sorozatát. Első kötetük József Attiláé volt. Épp akkor, amikor egy vidéki tanárember fölvetette: József Attilát törölni kell a tanrendből. Merthogy kommunista volt, és abból épp most lett elege az országnak. A *Fogadj fiadnak* című elegáns, zöld bőrkötésű, aranybetűs kötetmű alapos viszonválasz volt a tanár úrnak! Aztán sorban jött a többi, már normál puha kötésben, a címoldalon költők fotóival. Idetartozik Rákos Sándor egész istenkereső élete, mely szinte testvére a József Attila-i keresgélésnek. Rákos lehozza közénk az Urat, le a magyar vidékre, oda, Kálmánházára, ahol született. *Legenda* a címe: „ismertem istent kiskorában / mezítláb járt az iskolába / ujjas nélkül jött fején kucsma / a hátán hófehér tarisznya / szeméből fájdalom sugárzott / megteremtette a világot."

Lászlóffy Csaba Kolozsvárról hat kétsorosával amolyan *Kész a leltár*-parafrázison is túli verset küldött. Címe: *A Mikor az utcán átment a kedves „dallamára"*. „És visszavarrni a szakadást nem / lehet. A múlt csak limlom, Úristen! // Jégkorszakunkat vacogva várom. / Aknamezőre futott vak álom. // Sok simulékony, hazug selyemrongy. / Drapériáid mit rejtenek, mondd? // Nyakam körül a hurok szabályos, / fa alá állva köss egy faághoz. // Elfáradt erőd volna nagy, régi / kívánságában? Semmi se védi // ránduló vállad; bár valahol jár, / gyökerem-ágam: vele botorkál."

Vilcsek Béla az irodalomtörténészi szemponton túl, talán a legmélyebbre ás tanulmányában. Az *[Íme, hát megleltem hazámat…]* című József Attila-verset tekinti át, az utolsót, mely minden kiadásban cím nélküli, illetve a cím mindenkor a vers első sora. Vilcsek nem idézi az első versszakot, pedig már ez is jelezné, hogy valójában akár sírvers is lehetne, és nem csak az utolsó versszak. „Íme, hát megleltem hazámat, / a földet, ahol nevemet / hibátlanul írják fölébem, / ha eltemet, ki eltemet." Vilcsek Béla tanulmánya végén így ír: „A költői én igazából nem lelte, nem lelhette meg hazáját. A vers tulajdonképpen a címbeli állítás visszavonása. Híradás az abban megfogalmazódó életprogram megvalósíthatatlanságáról. A megtalált haza, a meglelt otthont adó föld valójában sírgödör. A vers a saját fejfára írott sírfelirat. Mert hát:

Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot
már végképp másoknak remél."

Jelenczki István, a kiváló és meglehetősen elmélyült képzőművész és filmrendező a politika felől közelít. Valóban. A költőt úgy árusítják, mint krumplit a piacon. Nem a műveket forgatja minden magyar, hanem a nevét használja, vagy éppen elhallgatja. Mikor, merre kell az útra „kihajolni". Így tették ezt már Adyval is, örökös magyarszidásáról sohasem jutott legtöbbünk eszébe József Attila „érted haragszom, nem ellened" megcsavarintott, bár tökéletesen érthető invokációja. Jelenczki írásának már a felütése is mindent elárul. „Halála óta csaknem minden politikai hatalom megpróbált élni és visszaélni nevével és költészetével. József Attila nagyon veszélyes. Veszélyes, ha az ember a költő életművéről eltávolítja a politikai hatalmak manipulált mocskát, szennyét. (…) akkor ott áll ő mint Ember, a maga független, zseniális szellemével, ott áll emberi esendőségében bűneivel és azzal a »tisztasággal«, amit soha, de soha nem tudtak neki megbocsátani." Axiomatikus megállapítás. Akárcsak Pilinszky tiszta szívű állata, a farkas, akit a *Fabulá*ban reggelre agyonvernek.

Az olykor Ratkó József-i, Kalász László-i magaslatokra érkező Madár János két versével vág bele a lapok közé. Két három versszakos, négysorosokból épülő verssel a kimondhatatlan József Attila-sors ábrázolhatatlanságát igyekszik fölpanaszolni. Mindkét versből az utolsó négysorosokat idézzük.

Talpfák hajszálereiből

Sírunk és siratunk, próbálgatjuk
összerakni megalvadt véredből a jövőt.
Talpfák hajszálereiből szivárog a csönd,
versekből építünk temetőt.

Fejfák és falak

Sebek magasodnak minden szóval,
szülőfölded versektől árva.
Hiába énekelsz, a gyermekkor
szemfedele örökké lezárva.

Lám, ezek a mesterségesen kijegyzett négysorosok is teljes vers benyomását keltik az olvasóban. Akárcsak akiről írta. Vagy akihez szól. József Attila *Medáliák* című ciklusában él, lüktet egy négysoros, melyet nyugodtan kiemelhetünk a szöveg kontextusából. „…zöld füst az ég és lassan elpirul, / csöngess, a csöngés tompa tóra hull / jéglapba fagyva tejfehér virág, / elvált levélen lebeg a világ –"

Az egész kötetet behálózza a zseniség fogalma. Jó ez a szó József Attilára nézve? Czeizel professzor egyszer azt nyilatkozta, hogy hagyjuk el a zsenit.

Mert beszélnek zseniális bűnözőkről, bugyuta kvízjátékok győzteseit is gyakran megilleti ez a szó. Mondjuk helyette a *géniuszt!* De költőnk még csak nem is géniusz. Egész egyszerűen *üstökös.* A „magot" körülvevő gázburok is ragyog, nem úgy, mint a Giotto űrszonda 1986-os felvételén a Halley-üstökös, igazi magja viszont homályba vész. A József Attila-üstökös csóvája pedig a világ legnagyobb szublimációira képes költő verssoraiból szövődött végeláthatatlan, röpülő hófehér „pávafarok". József Attila képes volt arra, hogy semmiből, az érdektelenből Loire menti palotákat építsen. Csóvája például ebből a versszakból lebbent föl. „S a szövőgyárak ablakán / kötegbe száll a holdsugár, / a hold lágy fénye a fonál / a bordás szövőszékeken / s reggelig, míg a munka áll, / a gépek mogorván szövik / szövőnők omló álmait." A *Külvárosi éj* pazar olajképekből, ceruzarajzokból, metszetekből álló „profán rózsafüzér". Ki az, aki manapság a konyhaasztal és a hokedli mögött figyeli az olajláb valamikor csillogó, ma már kopottas zöldjét? A szublimálás erre is képes: „Csönd –, lomhán szinte lábra kap / s mászik a súroló kefe; / fölötte egy kis faldarab / azon tűnődik, hulljon-e". Csupa mese, csupa báj, csupa aprócska föltámadás.

Ha jól olvastam ezt a mérhetetlenül gazdag, néhol sziporkázóan személyes összeállítást, mintha egyvalami nem volna fontos. A költő fiatalkorisága. Kárpáti Kamil, a költő, aki megjárta Recsket is, azt írta-mondta, mindnyájan fiatalok vagyunk a halálra! Súlyos versével ő is megidézi József Attilát. Idézek a Napkút Kiadónál megjelent, 2007-es *Morbusz és hungarikum* című esszégyűjteményéből. „De fiatalon távozott. Még a krisztusi kort sem érte meg. Pedig dehogynem. Élt annyit, mint nővére, Eta. Nem lehet fiatal ember az, aki tudta: »A parasztok learattak kispadokon várják a halált.« Aki hihetetlen metafizikai érzékkel tudta, mivel fészket rakott benne az Isten, hogy »…mintha a szív örökről-örökre / állna s valami más, / talán a táj lüktetne, nem az elmúlás.« Nem lehet fiatal a *Bukj föl az árból*, ha nem ártatlan is, de *ártalmatlan* József Attilája. A *Nem emel föl* »kegyetlen árvá«-ja. Hezitáló hitében égő József Attila »valljalak, tagadjalak« örökös kétsége."

„Óh, hittem volna inkább, hogy van isten, / minthogy van énnálam különb." Mindannyiunknak megfordulhatott a fejében ez a kétsoros. Ha hiszünk, ha nem, egyek vagyunk. A *Homo sapiens sapiens.* Jobb, ha Kosztolányira hallgatunk: „nem vagyok különb, csak különböző."

Üstökösünk merre tart? Távoli galaxis felé. Oda, ahol a központi nap a mi Napunknál egymilliószor nagyobb. Hatalmas bolygók keringik körül. Látókörünkbe vissza sose jön már. Istennel sem találkozik. Röpül, nem száll le sehová. Évmilliárdok múlva kihuny, mint minden csillag.

Kovács katáng Ferenc

Költőüreg, marhasó

I.

Ez egy kapu, itt kell belépni,
ki tudja, hová, jó lenne látni,
színről színre, amit amúgy
félig-meddig is láthat bárki…
(Prágai Tamás)

Nálam egy jó könyv sosem az utolsó oldal utolsó szavával fejeződik be. Hangsúlyozom, ha jó az a könyv. Márpedig a világ- és a hazai irodalom istenverte sok olvasnivalót kínál, csak győzzük szusszal. Befogadására egy élet biztosan nem elég. Ha jó a könyv, és végére ér az ember, kezdődik a keresgélés a könyvespolcok mélyén, rohangálás könyvtárba, antikváriumokba, hogy felleljünk a lehető legtöbbet a szerzőtől s a szerzőről. Újabban persze segít az internet (de nem annyira, mint sokan hiszik).

S akkor most itt van előttem a Napút folyóirat **2011. május–júniusi** tematikus száma, s ha az ember nem rest, s nem az a lapozgatós fajta, de átrágja magát az első szótól az utolsóig, sok lótás-futást megspórol vele. Két író van itt terítéken: bemutatkozásuk, bemutatásuk, különböző műfajú írásaik, kérdésekre adott válaszaik, hozzájuk intézett gondolatok, műveik beharangozói, kritikái. Főhajtások, tisztelgések. Kérem, kövessenek a Napút folyóirat Prágai–Zalán tematikus száma szövegrengetegében!

A lapgazda, Szondi György beharangozója: „Zalán 53, Prágai 47 – Miért is így adódott tudatosan újabb tematikus összeállításunk apropója? Mert Zalán Tibor augusztus végén már az 58. életévét kezdi aprózgatni, Prágai Tamás pedig júniusban még szinte sihederesen 42. A köztes időben együtt közösen odaérnek a százhoz. Most ütött ez az óra. Miért éppen ők ketten? (…) Tamás a Napút lapnévadója, igen (öt könyve nálunk), Tibor is műhelyünk kétkönyves tagja, a B2-páholy hű gazdája. Pompás mesterek több műfajban, legények a körgáton. Ami eggyé nemesült e szám megannyi lapján: véletlenek, háttérfelkérés, láncjelentkezések eredménye…, fakó lapok, új szerzemények, kinél-kinél más-más módon és mértékben. (…) Történetesen e szövegek kerültek ezúttal most egymás elé és után. Vivát, Tibor, ave, Tamás!”

Az első oldalakon illedelmesen bemutatkoznak az ünnepeltek, de nem a Wikin is elérhető „kötelezőket” sorolják: „Apám okos volt, de műveletlen, hihetetlenül tehetséges mindenhez, remek vőfély, hajnalban szerenádozó szerelmetes férj, de semmiben sem tudott maradandót maga után hagyni az emlékén kívül. Anyám sokat olvasott és olvas ma is, neki adatott ideje egyedül kivárni, hogy lesz-e belőlem valaki. (…) Negyvenévesen családfő lettem. Van egy feleségem és van két lányom. A családi múlt, úgy tűnik, összes titkával és

felmutathatóságával együtt, elmerült. Ide most kellene valami fordulat. A fordulatot a jövő hozhatja csak el. A gyerekeim más jövője…" (Zalán Tibor)

„…a Prágai Mihály nevű nagyapám Szegeden végezte el az egyetem államigazgatási karát, doktorált 1937-ben, ettől fogva – munkanélküli, majd tartalékos tisztként besorozzák. Szerencsétlen nemzedék! Mint jóformán valamennyi évfolyamtársa, végigharcolja a második világháborút, megsebesül, részt vesz a visszavonulásban. Badacsonyt védi '44 telén néhány emberével. (…) Győr mellett »különbékét köt«, de: hadifogságba esik, csodával határos, hogy 1948-ban hazakerül Szibériából. Édesapám ekkor már hétéves." (Prágai Tamás)

Ezután *Még inkább* című, készülő regényéből oszt meg velünk Prágai egy részletet. Ajánlanám, a néhány évvel később megjelent kötetét is olvassák el (*Veller*, Napkút Kiadó, 2014)! Innen csak néhány különös szót s azok magyarázatát másolom be (magamnak is, mint rögzítendő érdekességeket):

„cseleszta (harmóniumszerű, kis acélrudakat megszólaltató hangszer)

csorga (a bányavíz elvezetésére ásott árok)

csoze (hitvány fráter, naplopó)

gezemice (1. száraz növényi hulladék 2. apróra vágott vegyes savanyúság 3. kotyvalék, zagyvalék)

habda (1. bőr lábszárvédő, 2. ormótlan lábbeli)

hópénz (egyhavi zsold v. fizetés)

hüvelykszorító (a hüvelykujj összeszorítására való kínzószerszám)

izzlap (az izzadság felszívására női ruhák hónalji részébe varrt, félhold alakú betét)

költőüreg (1. olyan odú, amelyben madarak költenek 2. némely rákfaj nőstényeinek üreges szerve, amelyben petéiket, ill. ivadékaikat hordozzák, vagy valami egészen más)

nittszeg (szegecs)

marhasó (nyalósó)

pinka (vendéglőben stb. a kártyapénz összegyűjtésére való tartó)"

Zalán írása nem éppen adventi hangulatba illő (megjelent az Észak-Magyarország 1980. december 7-i számában). A *Szemek* című novella letaglózó sorait idézem: „– A szemed! Csukd be a szemedet! A szemed… – suttogta a hentes, ujjai rászorultak a csákány nyelére.

Az asszony vagy nem hallotta, vagy nem értette, amit mondott, karját ölelésre tárva, tágra nyitott, könyörgő szemmel közeledett. Hirtelen hallgatott el az éjszaka, mint szájba rúgott legény az üres kocsmaudvaron."

Az Andersen meséje nyomán írt *A kis hableány* című, itt gyermekopera-félének alcímzett Zalán-adaptáció teljes terjedelmében szerepel e Napút-számban. Műve a pécsi Bóbita Bábszínházban 2013-ban került bemutatásra. Így ismertette a színház beharangozója: „A tenger mélyéről nézve sajnos nem mindig vagyunk vonzóak mi, emberek. A költői mese színpadi változatából nem hiányzik azonban a humor és a játékosság sem. Olyan ez a történet, mint a világunk: szép, néha szomorú, néha mókás, és talán szerethető is…"

Kőrössy P. József – új kötetek megjelenése kapcsán – Prágaival 2007-ben, Zalánnal pedig 2011-ben beszélgetett. A *Mi inspirál?* kérdésre Zalán a követke-

zőképpen felelt: „Amíg régen nem tudtam, hogy mit írok, csak azt tudtam, hogy írni fogok, mert írnom kell, addig ma tudom, hogy mit írok, mielőtt a papír fölé hajlok vagy felhajtom a laptop fedelét, azt is tudom nagyjából, hogy milyen lesz a forma, a terjedelem. Már csak a szavakkal kell találkoznom, a megfelelő szavakkal, hiszen a költészet – mert elsősorban erről gondolkodom most – olyan, mint egy végtelen puzzle-játék, s most, hogy az irodalom társadalmi szerepvállalása szerencsére megszűnt, csak illesztgetned kell a szavakat… A végén majdcsak kijön az egészből valami, illetve a sok apró részből, szavak sokaságából az egész."

Prágai az új fogalmak bevezetéséről szólt: „…megnéztem egyszer a közismert módon »spenót«-nak nevezett irodalomtörténetben, mit ír Kosztolányiról. A kritikus Kosztolányiról szerepel ott valami olyasmi, hogy deskriptív, leíró kritikát gyakorol. Mindenkivel azonosul, elfogadja a szerzőket. Ez nekem szimpatikus. Magam is próbálok szempontokat találni ehhez. Nem vagyok értékelő fajta, próbálom megírni, hogy nekem miért fontos valaki, vagy miért nem fontos valaki, ennyi. Ehhez volt szükségem fogalmakra, amikor úgy éreztem, támpontot találok ahhoz, hogy valakinek a teljesítményét értékeljem, vagy akár hogy mi hiányzik belőle, megtaláljam."

A következő oldalakon azonos kérdésekre adott válaszaikat olvashatjuk. Gondolataik szerteágazóak, ki-ki a maga kitaposta útját járja. A hovatartozás kérdésére adott válaszukat azonban érdemes egymás mellé állítani:

„Mostanra ott tartok, hogy nem tartozom sehová, egyik írószövetségnek sem vagyok tagja, nem veszek részt folyóirat-szerkesztésben sem. Ma pedig, amikor egymás torkának esnek a táborok, maguk az írók is, amikor a létezésed attól függ, odaálltál-e valamelyik oldalra, nagyon nehéz annak, aki a senki földjén barangol, teljesen elmagányosodva, nem vállalva, senki által fel nem vállaltan. A táborokba tömörültek egymásról – tehát csakis saját magukról – írnak, kritikusaik csak a táborukon belülieket ismerik el létezőként és érvényeset létrehozó alkotóként…" (ZT)

„Tisztában vagyok vele, hogy a társadalomnak szüksége van a törzshöz tartozás jeleire – aki a törzsön kívül áll; pláne: minden törzsön kívül áll!; azt idegenként vetik ki. De nekem – és ezt egyre világosabban látom – elsősorban a szabadságra, a belső mozgásra van igényem; »S mind elhagyni, mindent, mindíg, újra…« – hogy rátartin Rilke versét, Radnóti remek fordításában idézzem. (…) Mindig mozgásban maradni: ez az én harc poétikám." (PT)

E lapszámban többen verssel köszöntik a „csak együtt kerek" évfordulósokat. Tandori mottója remek: Zalán (57), Prágai Tamás (43)=100. Barátaimnak szeretettel: a 73-as prímszám T. D.

Király Farkas névkeverése nem lehet a véletlen műve: Zalán Tamás, Prágai Tibor.

S Imre sem Babics lenne, ha nem talált volna ZT-n is fogást: BARÁTON ZIL robog át; ITALÁN BORZ hentereg; ZÁRBA TOLNI a kulcsot és még néhány…

S következzen néhány Prágaihoz címzett vers (itt csak apró részletek):

„Hull a templomvakolat, egyik felem már úton,
háromlábú eb ugat.
Visszanéznék, ha szólnál, ma éjjel nem virrasztom át
a ki nem mondott szót." (Iancu Laura: *Távirat[ok]*)

„Hínárszellemek között,
oldódó képekben úszva,
iszapos felhőkben bízva,
lebegve, sodródva, ázva
áztatjuk, áztatjuk, áztatjuk
egyetlen nőről az időt.” (Végh Attila: *Átváltozás*)

„köröttem minden
gyolcsban nesztelen futok
harangszóm után” (Szügyi Zsolt: *I haiku*)

II.

…Volt egy kantár,
meg egy fék,
tovább is van,
mondjam még?
– Mondjad!
(Tamkó Sirató Károly)

Naná, hogy mondom, leütéshelyem és mondandóm is akad bőven. A születésnapos tematikus lap egyharmada még hátravan, s a párost prózában köszöntők, valamint műveiket elemző sorokból is kedvem van válogatni (s láss egy kisebbfajta csodát! Serkentőn, további gyürkőzésre bír, hogy Tokióban lógó orral menetelő kézilabdás lányaink legyőzték a svédeket…).

Hegedűs Imre János: „Nem tudás, nem arcélt rajzoló képesség, hanem bátorság és kozmikus sebesség kell ahhoz, ha valaki Zalán Tibor világát, világegyetemét be akarja járni, végig akar azon száguldozni.”

S míg rohanunk, száguldunk méltatók méltatottakat méltató szavaival, ZT négy sorával felkapaszkodunk egy tüzes paripára: „Az éjszakában vonatok járnak / ablakban könyöklő költők fáznak / Bújik a kora ősz pelerinbe / kilóg alóla foltos az inge.” (*Őszi chans,* Mányoki Endre írásában idézve)

„Távolabb, egy domb védett hajlatában facölöpökkel körülkerített esztena, sarkában megdőlt oldalú viskó. Kutya ugrik elő, több kilométerről érzi az idegent, izgatottan ugrál, ugatása messze hangzik, nyújtottan tekereg csaholása a végtelen mező fölött. Fülledt, párás a reggeli levegő, szinte láthatóan öleli körül a magányosan ég felé meredő, kiszáradt fát. Ágai csupasz karokként nyúlnak a magasba, mintha régi, kihalt istenekhez fohászkodna – némán, reménykedőn.” (Vincze Ferenc: *Tájkép emberekkel – Tamásnak*)

Viola Sandra *Versfénykép* című írásában a *Barbárokra várva* című, Napkút-kiadású kötetet ismerteti: „Prágai Tamás költészete átmenet, örvénylő folytonosság, lassan áramló folyam, mely magával sodorta a klasszikus líra törmelékeit és végtelen jövő-tengerek felé tart. Hiszen, ahogy Végh Attila írja *A pusztulás bennünk fogan meg* című 2009-es, a Magyar Hírlapban publikált cikkében: »Prágai versében ott keringenek Ady, Bulgakov, Shakespeare, Zrínyi és a görög tragikusok.«”

Szalai Zsolt pedig *A pusztításnak mégis van teremtő ereje* c. recenziójában különböző hagyományok integrálódásáról beszél: „Prágai Tamás *Barbárokra várva* című kötete egy újfajta, szintetizálódó nyelv lehetőségeit hordozza. Érvényes megszólalási módokat keres… (…) Mondhatni, Prágai pusztítva teremt, lerombolja a hagyomány várait, hogy tégláiból avantgardista, posztmodern és egyáltalán, hogy *prágais* versépítményeket rakjon újjá."

Handó Péter *Ítéletnapig adott* című elemzésében merész összehasonlításra vállalkozik, érdekes és tanulságos követni fejtegetéseit: „Adott két első kötet, amennyiben első köteteiket tekintjük az összevetés alapjának. S ezt miért ne tehetnénk, hiszen Zalán Tibor a *Földfogyatkozás* (1980) megjelenésekor 26, Prágai Tamás a *Madarak útján* (1993) kiadásakor 25 éves. Életük hasonló szakaszában járnak. Éveik összege alig több, mint a száz fele. Teljesítményeik összevetve? Markáns különbségek. Mégis egyazon társadalmi fordulat lenyomatai. Az egyik az előszelére, a másik a következményére világít, világíthat rá. A 'földfogyatkozásban' – mint kötetcímben – a talajvesztés, a hiány momentuma, a 'madarak útjában' a szárnybontás, a talaj fölé emelkedés fogalmazódik meg. Ugyanakkor mindkettő egyazon szakítás különböző stádiumairól tudósít. (…) Adott két történeti pillanat. Az egyikben Zalán Tibor, a másikban Prágai Tamás. És az egymást százra kerekítő évek. S azok az első kötetekben föllelhető szöveghelyek, amelyek kezdetet és véget jelölnek. Meglehet, ítéletnapig."

Ha a tisztelt olvasó hűen követett idáig, s talált kedvére valót kiemelt szövegrészeimben, nem marad más hátra, mint bátran megkeresni, letölteni a netről a Napút e jeles, 2011. május–júniusi, Prágai Tamásnak és Zalán Tibornak szentelt különszámát. Jó olvasást!

TOLLAS

Kőbányai János

70-es évfordulók alkalma és emléke

A Napút utolsó számába

Az 1999-ben indult *Napút* folyóirat az utolsó utáni számába kér írást tőlem. Jómagam *last minute* alkalommal kapcsolódtam be e fórum munkájába-küldetésébe. Nem is egyéni teljesítményem okán, hanem azért, mert a 70. évemre esett, az 1951-ben született irodalmárok és szellemi emberek vallomásai vagy visszanézései hagyományosan évről évre visszatérő mustrája a folyóiratban, valamint az az elhatározás-belátás, hogy a folyóirat megszűnik. (Igaz, a tény, hogy a folyóirat fölkért a válasz-szembenézés megfogalmazására, az a saját létezésem súlyának és irányának is köszönhető, mert valamilyen csatornán keresztül számon voltam tartva ezek szerint.) Tehát jó helyre került – ahogy akkor írtam – a már megírás pillanatában elföldelésre szánt időkapszula, amely arról tanúskodott, hogyan fogadtam a fordulatot – vagy inkább, hogyan tudatosult bennem –, hogy átlépem a 7. X küszöbét.

Azonban – hosszú búcsú – a folyóirat még egy életrángást produkál: egy számot, amelyben saját két évtizedes életét dokumentálja, s vele saját kezűleg húzza maga fölé a síremléket, miután már bebújt a frissen ásott emlékezésbe merevedő talajba – nevezetesen milyen kiemelkedő lapszámokat hozott létre élettartama alatt, s ezért méltatásukra egy-egy hozzáértő(nek tartotta)t kért fel.

Rám a Napút 2016. június–július dupla száma esett. Ezt az összeállítást a holokauszt, a magyar holokauszt 70. évfordulója alkalmából szervezték s adták ki.

Azaz egy másik 70-es évforduló alkalmából – amely 7 évvel előzte meg az enyémet. A 7-es szám mágikus jelentéssel rendelkezik a zsidó misztikában, nem véletlen hét nap az időnket naptári értelemben felosztó szakasz száma (s nem tíz, amelyet a sarkosabb s európaibb Nagy Francia Forradalom javasolt racionális sarkosítással). Ez a 7 év különbség határozta meg – és már a szám tárgyalásánál vagyunk – a magam 70 évét. Ugyanis ennyi idő kellett, hogy a holokausztot át- és túlélt szüleim eldöntsék, Magyarországon maradnak, s ezért születésemmel pecsételték meg a döntést, hogy majd velem folytassák életüket.

De még ne siessünk annyira azzal a tárgyra téréssel.

Folyóirat-szerkesztőként, sőt: a rendszerváltás fogatagában létrehozott fórum vezetőjeként igen érdekel, hogy miért szűnik meg a folyóirat, amely most éppen kardjába és sírjába dőlése idején munkatársául fogadna?

Milyen ügyet képviselt, s vajon azt maradéktalanul beteljesítette-e? Hiszen mi más indokolná az abbahagyást? (Életkor nem jöhet latba – ha egy folyóiratnak ügye van, akkor a főszerkesztő felelőssége kinevelni a folytatót, aki az ügyet a beteljesedésbe viszi.) Ennek az ügynek a pontosan definiált megvalósítási programja a fo-

lyóirat működésének legfőbb motorja, s egyben fennállása legitimációja is.

S mindezen ügy-kereteken kívül és belül a Napút a magyar szellemi élet vagy társadalom melyik „kulturális erőterébe" tartozik (tartozott)?

Ugyanis, bevallom, a Naputat, holott ugyanazon a terepen dogoztunk, mégpedig azonos időben: nem ismertem. S ez a kendőzetlen – mert enélkül üresen konganának a kérdéseim – tény sokat elmond mind rólam, mind arról a közegről, amelyben a Napút több mint két évtizedig működött és dolgozott.

Hiszen ismerek s olvasok nem egy folyóiratot, sőt: nem egyikükben hébe-hóba publikálok is. S persze ismerem azokat is, ahol vagy esztétikai, vagy szellemi ízlésválasztásaim okán nem publikálok, vagy engem nem publikálnak. (A magyar szellemi élet térképén magamat elhelyezni vágyó fiatalemberként két olyan folyóirat munkatársának választottam magamat, s ők az ügyük beteljesítése okán engem, amelyek a rendszerváltás előtt is, éppen a régi rendszer lebontása érdekében működtek – *Valóság*, *Mozgó Világ* –, és noha a mai napig megjelennek e címek-cégérek alatt, egészen más szellemi tőkét, tartalmat, tábort képviselnek – s a megváltozott korszak viszonyaiból is adódóan: jelentőséget.) Tehát valamelyest ismerem, vagy ismerni vagyok kénytelen, a mai, pontosabban a rendszerváltás utáni folyóiratkánont, netán hierarchiát. (Amely az állami pénzosztó lajstromokon évente, számszerűségében is meg-megnyilvánul – persze a kormányzati ciklusok hullámzó váltakozásait követve.)

A Napút e kései hívásával, felfedezésével az ismerethiányból az a – saját küszködéseim, lavírozásaim nyomán is kialakult – véleményem erősödik meg, hogy a rendszerváltás után kialakult folyóirat, s mögötte a szellemi embereket beárazó kánon talmi, egészségtelen és igazságtalan. Majd az utókor tesz igazságot – ez a hit, ábránd fűti optimizmusomat – az igencsak elkedvetlenítően hervasztó jelen időmben.

– Rendben, de nem térnél a tárgyra? Miért a saját sirámaidat szajkózod még most is, amikor egy meghatározott téma-tárgy értékelésére kértek fel – csapok a kezemre.

– Hiszen a tárgyról beszélek, sőt: nemsokára be is fejezem.

– A Napút holokauszt-emlékszámáról?* Hiszen csak a címét említetted, s azt is a rád jellemző önző – a feleséged szerint: narcisztikus – módon, a te születéseddel, azaz, az itt senkit sem érdeklő életrajzi adatoddal kapcsolatban.

– Az író mondandója poénját nem az első mondattal vezeti fel, hanem fokozatosan, érveit felsorakoztatva s az egész környezet dimenzióit ábrázolva, a végén közli. Azért is, hogy csattanjon, s azért is, hogy a kellően fölvezetett érv-nyíl a célba találjon.

– OK. Nyögjed ki végre!

A magyar folyóiratok közül – erre van némi rálátásom a magam Múlt és Jövője speciális kitekintése okán – *egyedül a Napút szentelt külön, sőt: dupla számot e tragikus évfordulónak*. S ezzel a „kollektív emlékezetbe" szervítés feladatával ama kánon margóvonala két oldalán elhelyezkedő megannyi szerzőt keresett meg, hogy bekapcsoljon, szembesítésre biztasson ebbe a tabu-témakörbe. (Ahogy a magam munkájából is ismerem:

* 2016/5 Botlatókövek, emlékezők

sokuknál nyomást, szelíd erőszakot is alkalmazva.)

Ez a Napút megy el most – mielőtt én megismertem vagy ügyéhez csatlakozhattam volna. Anélkül, hogy kivívott volna egy helyet, amellyel megkerülhetetlenné tette, jelölte volna ki magát. Noha ezt a szerintem elsőrendű, mert az egészséges szellemi élethez és békéhez vezető tabulebontó feladatot, nevezetesen a magyar holokauszttal szembenézést – oly magányosan a so called magyar *nem zsidó* oldalon, közegben – magáénak tudta.

Biztosan eljött az idő, hogy befejezze küldetését?

Lajtos Nóra

Recepciós „repedések" kitöltőiről

Sánta Ferenc életművének recepciótörténete igen egyenlőtlennek mondható. Természetszerűleg fakad ez nyilvánvalóan abból is, hogy az író korán elhallgatott. Sokakat érdekelt, hogy mi okozta ezt a hosszúra nyúlt alkotói csöndet, de olyan is volt, akit inkább az érdekelt, miért szólalt meg. Ezt a recepciós űrt, amit voltaképp Vasy Géza 1975-ös monográfiája töltött be, megpróbáltam orvosolni 2018-ban megjelent *Példázat és etika* című monográfiámmal, amely elsősorban a szerző kisprózájára koncentrál, és amely a filmadaptációk terén mutat előrelépést az életmű feldolgozásában.

Két igen fontos, dokumentumszerű kiadvány volt segítségemre könyvem írásakor. Az egyik a Napút folyóirat *Sánta75*-ös címet választó lapszáma, a másik a Napkút Kiadó, a Cédrus Művészeti Alapítvány és a PIM *Sánta Ferenc* című könyve a *Hang–Kép–Írás* sorozatában (Bp., 2014). A sorozatot Szondi György szerkesztette, a kötet szövegeit Vasy Géza és Sánta író fia, Mózsi Ferenc válogatták. A *Hang–Kép–Írás* sorozat különlegessége, hogy a ritka kéziratok és fényképek mellett a költővel készült hangfelvételekből is válogatást ad.

Sánta Ferenc 2002. szeptember 4-én töltötte be a 75. életévét, így a Napút **2002. októberi** száma az író előtti tisztelgés. Mindjárt a borítóbelsőn olvashatóak kortársai közül néhányan, amint néhány soros gondolataikkal méltatták az életművet. Így például Domokos Mátyás, Jókai Anna és Kulcsár Katalin mellett a „bolgár Húsz óra" írója, Ljuben Petkov is. Kulcsár Katalin frappáns kijelentése a már fentiekben körvonalazott hiányról alkot véleményt, ekképp: „*Sokan voltunk*, akik olvastuk – sokan vagyunk, akiknek hiányzik nagyon."

A folyóirat élére Bertha Zoltán az életmű tisztaságára, fontosságára felhívó, az író iránti tisztelgő írása került *(In honorem)*. Mintegy madártávlatból tekint az író munkásságára, amikor úgy fogalmaz: „Mert nincs az a balladás paraszti szegénység, kisemberi nyomorúság, társadalmi keserűség, amelyben ne szikráznának fel a magasrendű, a körülmények szörnyűségei fölé kerekedő humánum irányigazító jelzőfényei…" Bertha Zoltán aztán „alászállva" az értelmezői

horizonton, *Az ötödik pecsét*ről és az *Isten a szekéren*ről elmélkedik, mígnem kérdésekként intonálható, de kijelentő mondatok formájában így végzi be gondolatmenetét, mintegy az író világlátásával egyetemben: „Mert remény és ethosz nélkül mit ér a sors, mit ér az élet. Mert remény és ethosz nélkül mit ér az ember – ha író, ha magyar."

Nádudvari Anna az író válogatott novelláit tartalmazó gyűjteményes kötetét, az 1970-ben megjelent *Isten a szekéren*t lapozgatta újra. A tartalomjegyzékben öt ceruzajeles megjegyzést talált, amely művekre *(Sokan voltunk, Kicsi madár, Mécsek, Emberavatás, Halálnak halála)* úgy emlékszik vissza, mint amelyek egyetemes tudást adhattak a szerző életrajzáról, de a nagybetűs életről, az emberségről, erkölcsi tartásról egyaránt.

Majd mind a szellemi, mind az „élhető" életben is kikezdhetetlen két jó barát írása kerül egymás mellé, mit sem sejtve akkor még, hogy milyen gyorsan távoztak egymás után e földi hazából az égibe: Görömbei András és Nagy Gáspár „megszólalásai" az alkalom ürügyén egyszerre személyesek és egyetemesek. Pontosabban, a Görömbei-opus az író három regényére vet egy-egy érdemleges pillantást; *Az ötödik pecsét*, a *Húsz óra* és az áltörténeti parabolaként aposztrofált *Az áruló* című regényekről egyetemességben kimondható: „állják az újabb idő próbáit. Eszméltető dialógusba tudnak kerülni a mai kihívások és válaszutak előtt álló olvasóival is." Ami pedig a személyességet illeti: Nagy Gáspár egyik Sánta-élményéről ekképpen emlékezik meg: „1989 júniusa. Magyar Írószövetség – választmányi ülés. Egyetlen téma: a június 16-ai nemzeti gyásznap. Cseres Tibor elnököl." Cseres elmondja, hogy majd váltva egymást, az írók is ott állhatnak a mártírok koporsója mellett. Hogy az elnök mellett ő került a koszorúzók közé, azt a költő Sánta Ferencnek köszönhette, ő volt ugyanis, aki felállt az ülésen és indítványozta Nagy Gáspár személyét.

A következő három rövid Sánta-esszében a történelmi idővel, a 60-as évek szocializmusával szembenéző, benne élő és alkotó íróra vetül fény. Pozsgai Zsolt a munkáslétből szellemi létbe „transzponálódott" szerzőről írja: „Olyan »hüvely« ő, akiben a többiek tragédiája összesűrűsödve megjelenhet." Kik ezek a többiek? A Jóskák, a Sándorok, az Antik, a Bénik értékrendjei, a négy, „egy vályúból valók" világa. Zelei Miklós az Erdélyből Magyarországra érkezett Sánta Ferenc írói dilemmáját – szólni vagy hallgatni? – állítja írása homlokterébe, melynek vizsgálata során a következő kijelentésig jut el írása legvégén: „A Kádár-korszak cenzúrájának csúcsteljesítménye az lett volna, ha Sánta Ferencet rákényszeríti: írjon." Zelei tehát egyértelműen az író morális értékmérőjében bízva menti fel Sántát a megszólalni tudás alól. Márkus Béla pedig arról a Sánta Ferenc-i életműről szól, amelyről biztosan állítja: kifog majd az időn, mert benne „[a]z örök emberi norma érvényesül és teljesül". Az irodalomtörténész kiváló analizáló készsége *a Húsz óra* keretességére is felhívja a figyelmünket.

Végül öt kiváló Sánta-tanulmány olvasható a *Sánta75*-ös blokk végén: Széles Klára, miközben folytonosan az író feladatára kérdez rá, mintegy revideálva az életművet, első megjegyzéseiben a tömörítés eszközével operáló Sánta Ferenc írói technikáját dicsőíti. Észreveteti velünk, hogy nemcsak az írások maguk, de még a mondatai is feltűnően rövidek az írónak. Ahogyan a „történetek" is igen egyszerűek, és a Sánta-hősök is inkább hétköznapiak. *Az ötödik pecsét*ből és *Az áruló*ból is leginkább a filozofikus gondolatfutamok ragadják

meg figyelmét. Pomogáts Béla *Példázat a sztoikus morálról* című szép ívű tanulmányában a *Halálnak halála* című parabolikus elbeszélést elemzi behatóan. Írása középpontjába a Stoa emberi ideálját emeli, „aki higgadtan és méltósággal szemléli sorsának fordulatait, akár csapásait, aki a külső körülmények ellenére is szabad tud maradni". Ilyen sztolikus nyugalommal megy erőszakos haláluk felé a két fogoly egy őr vezetésével. Művelődéstörténeti anekdotázásuk idegesíti a tudásában is korlátolt őrt. Ezért is történhet meg az, hogy amikor az őr megcsúszik a hegyoldalon és elveszíti kontrollját önmaga felett, a rabok segítőkész, életmentő „akcióját" értetlenül ekképp fogadja: „– Micsoda emberek maguk?" A tanulmányszerző ugyanakkor nem egyedi jelenségként értékeli eme „sztoikus moralizmus"-t, hanem olyan kortárs miliőbe helyezi el, mint Déry Tibor (*G.A. Úr X-ben*), Mészöly Miklós (*Az atléta halála*), Ottlik Géza (*Iskola a határon*) regényei vagy Vas István, Kálnoky László és Nemes Nagy Ágnes költészete.

Többen szóltak már a Sánta-rövidpróza idilli, balladai, parabolikus vonásairól; Bokányi Péter a novellák groteszk vonásait kutatja műértő tanulmányában. Már Sánta Ferenc írásainak első monográfusa, Vasy Géza is ír arról, hogy az író két novelláskötete – a *Téli virágzás* (1956) és a *Farkasok a küszöbön* (1961) – között világképbeli különbség észlelhető. A szereplők döntéskényszere megváltozik: „megkérdőjeleződik a helytállás lehetősége, a világ kegyetlensége ellehetetleníti a hősiességet". Bokányi groteszkfelfogása Berkes Tamás *Senki sem fog nevetni* művén alapszik, a látens és kifejtett groteszk kategóriáit is tőle veszi át. Látens groteszkre *Az öreg ember és a fiatal* című írást adja meg példaként, míg a kifejtett groteszkre A *Müller család halála* című elbeszélést, amelynek főszereplőjében a komikus és tragikus elemek összvegyülése érhető tetten. Bokányi Örkény *Tóték* kisregényével von párhuzamot, amelyben központi gondolat: a család, amely „csak" élni akar. Látókörébe vonja továbbá Wolfgang Kaysernek azon elgondolását, mely szerint: a groteszk a 20. század egyik alapélménye, maga az „elidegenedett világ".

Hézagpótló írás a folyóiratban Vasy Géza az író *Szürke kő* című, csak fejezeteiben publikált regényének górcső alá vétele. A Népszavában fel-felbukkanó fejezetek egy készülő regényről adnak hírt, ám a regény nem születik meg Sánta írói műhelyében. A mohamedán-arab környezetbe helyezett mű egy hegyi falucskában játszódik, Pajekuhban, ahol a hetvenedik évében járó Ali Jadgár és fia, Haszán beszélgetéséből tudunk meg információkat a falu zárt közösségéről, de egyben arról az édenről, amelyben „nemcsak a természet és az ember, hanem az egyén és a közösség is azonosulóan válik eggyé". Tanulmánya utolsó előtti bekezdésében Sánta 1986-os interjújából idéz annak magyarázataként, miért is nem fejezte be eme regényét az író: „Én sok keserű dolgot írtam, amit aztán befejeztem, eldobtam, vagy pedig, amikor láttam, hogy nincs erő bennem ahhoz, hogy a magam által penzumnak tekintett utolsó szót, azt, hogy mégis, mégis fáradozni kell, vagy azt, hogy mégis van remény, képes legyek a hitelesség erejével a műbe beleszőni – hazudni nem lehet az írásban, az íráson keresztüllát az ember, mint egy ablaküvegen, az írónak a szívéig, a lelkéig, az értelméig –, akkor feladtam az írást."

Ugyanezt az írói ars poeticát emeli be tanulmányába N. Pál József is *Sánta Ferenc jelenléte* című esszéisztikus írásában. Úgy vet számot az életművel, hogy közben az írói „csend"-re is reflektál. „A »Péterek« nevével fémjelzett paradigmaváltó próza virágzott ekkor már, aki adott magára, őket olvasta és

magyarázta inkább (…). Sánta prózájának kérdéshorizontja csak az ötvenes évek »termelési« epikájához képest volt új, de aztán bele is ragadt a maga korába, vele az újabb idő értékrelativizmustól terhelt világát megszólítani immár lehetetlen, hallatszott egyre gyakrabban." N. Pál József az *Emberavatás* nemzedékéről is megemlékezik, majd Vasy Gézával együtt hiszi, hogy a késői modernség Sánta-regényei utat nyitottak a posztmodern felé, éppen ezért „avíttságukról" beszélni értelmetlen dolog. Nagyon szép gondolattal zárul N. Pál írása, és ezúttal egyben a *Sánta75*-ös blokk is, mely szerint: „Az ilyen alkotó akkor is »ír«, amikor nem, ezért műve s annak tanulsága (nemkülönben az általa képviselt következetes művészi magatartás!), csöndesen jelenvaló – mindannyiónkat érintő, felszólító módú figyelmeztetés."

A Sánta Ferenc-i életművet újra megszólítani igyekvő irodalmárok tábora után a Napút folyóirat még majd hatvan oldalon szól a jól megszokott rovatokon belül irodalomról, művészetről, környezetről egyaránt. A *Mustra* valamely mű részletének közlésére vállalkozik ezúttal Rott József *Pengeélen és pellengéren* címmel készülő regényéből idéz. A *Tárlat* képzőművészeti rovata Zsankó László színes litográfiáival ékesíti a kiadványt, akinek művészetéről a feleség, Szőnyi Krisztina grafikusművész ad érzékletes leírást. A világirodalmat szemléző *Hetedhét*ben többek között Baudelaire- és Mallarmé- szonettek fordításai olvashatók Timár György tollából, valamint az orosz Jurij Mamlejev kortárs írót Bratka László ültette át magyarra, míg Aldo Palazzeshi olasz (futurista) költő alapműve is itt olvasható újrafordításban Szénási Ferenc jóvoltából. A Napút *Berek* rovata a sajátságosnak is mondható természeti környezettel kapcsolatos írások gyűjtőtere. Jávor Benedek biológus, ma már politikus, a Párbeszéd Magyarországért párt jelenleg Brüsszelben dolgozó alapítótagja közel húsz évvel ezelőtt az *Egyház és ökológia I. – A környezeti válságról az egyházi dokumentumok fényében* alcímű írásával szerepel az összeállításban, amelyben annak ad hangot, hogy „[a]z ökoteológia 25 éve bizonygatja a hívő ember megkülönböztetett felelősségét a világ megőrzésében. (…) Ez egyrészt feltételezi a természet tiszteletét és az egyének, kultúrák, valamint közösségek megbecsülését, másfelől a társadalmi feszültségek enyhítését, az éhezés felszámolását, a javak egyenlőtlen területi elosztásának csökkentését és a túlnépesedés megállítását…." Majd három Serfőző Simon-verset olvashatunk, s hozzájuk kapcsolódva Konczek József méltató sorait a hatvanéves Serfőzőhöz, Serfőzőről. Az *Ablak* kritikarovata is a *Gyerekidő* írójáról szól Bognár Antal által, majd Tüskés Tibor, Nagy Gábor, Béresi Csilla és Lászlóffy Csaba irodalomtörténészi munkáit szemlézi.

***

A *Hang–Kép–Írás* sorozat *Sánta Ferenc* című kiadványára vessünk néhány pillantást. Vasy Géza jegyzi meg rögtön a bevezető írásában, *Az erkölcsi értékek írójá*ban, hogy Sánta „írásai befejezettségükben is nyitottak". Ez a paradoxon igaz tehát az egész életműre. Jómagam az „ablaknyitogatás" metaforájával élek, amikor is például a transzcendenciára nyíló ablakot említem az *Isten a szekéren* című novella kapcsán. A pályanyitó *Sokan voltunk* mellett az *Ősz* és a *Szerelem* című írásokat válogatták még be a szerkesztők, továbbá Kiss Dénes-, Szakolczay Lajos- és Lengyel Magda-interjúk olvashatók a kötetben. A 156 oldalas, impozáns kivitelezésű kiadvány óriási értéke, hogy látványosan gazdag képanyagával,

fakszimiléivel, gépírásos kordokumentációs anyagával a legszélesebb spektrumát adja Sánta Ferenc alkotói korszakainak, magánéleti mozzanatainak.

„A legfontosabb mindig a mában megkeresni az örök emberi dolgokat, az örök emberi reakciókat összevetni az éppen pillanatnyilag történő időnek a dolgaival" – vallja Sánta. Mint ahogyan ars poeticája az is, hogy „[m]iként ügyeltem arra is, hogy ne szaporítsak a kevésből érdemtelen sokat, de a sokból szigorú keveset inkább". Ez a szigorú zsinórmérték abszolút jellemzi hátrahagyott életművét. A „hétkrajcáros" novellák, a családmotívum, az idill hangja, a parabolikusság és erkölcsiség motívuma, az individuum és a hatalom konfliktusának gondolatköre, az életformaváltás novellái mind-mind olyan momentumai a Sánta-oeuvre-nek, amelyről ezen kiadványban első kézből értesülünk.

Lukáts János

A Napút felvirrad...

„Ab urbe condita..." – vagyis „A Város alapításától" számítják történetüket a rómaiak, a mai európai kultúra elődei, megalapozói és mértékadói. Valamiképpen ugyanilyen érzéssel vette kézbe az író, a szerkesztő és az olvasó a Napút nevet hordozó folyóirat **első számát 1999-ben**. Alcímében: irodalom, művészet, környezet. És minden szám tematikus, az egyes számok témájáról a 2. oldalon értesülünk, a beköszöntő szám témája: a természet.

A jó szemű olvasó már akkor, az előző évezred végén észrevehette, hogy nagyobb szabású vállalkozás alapítólevelét tartja kézben, mint egy hagyományos folyóiratnak. A Napútban más értelmet kap az irodalom, mást a művészet és mást a környezet – valamint a természet is! Szélesebb körű továbbá a folyóirat érdeklődése térben és időben egyaránt, az azóta megjelent kettőszázhúsz szám áttekintése külön irodalomóra anyaga volna. Egyben azért biztosak lehettünk: a magyar szellemi élet külföldre szorult részei, szereplői és alkotói értéküknek megfelelően kapnak helyet a Napút hasábjain, de kitekintés történik az európai vagy akár távol-keleti irodalmakra, művekre, ezek hatására-kölcsönhatására a magyar irodalommal, tudománnyal.

A fogalmak kiterjedt értelmezéséhez Szondi György főszerkesztő és csapata megidézte a filozófiát, a történelmet, az esztétikát, a természettudományokat, a vallástörténetet, és folytathatjuk a sort... A megjelenés időpontja is jelképes, a Napút két évezreden ível át, maga a Nap pedig felbátorít, hogy a Naprendszert, a világegyetemet is búvárolja az olvasó.

A Napút szándékolt hangvételét három – alaposan különböző, de színvonalában megegyező személy – jelzi. Az ember óriás vagy éppen parány voltáról Sebeők János oszt meg az olvasóval problémaérzékeltető gondolatokat, majd Teller Ede magyar-amerikai atomfizikus int a tudomány mélységes tiszteletére, amellyel leküzdhetjük kontinensünk és világunk problémáit. Babics Imre ver-

sei már a bevezetőben bizonyítják, hogy vers és tudomány, forma és gondolat nagyszerű művet képes alkotni közösen.

Már a Napút szerkezetébe nyújtunk betekintést a *Fénykör-körkérdés* rovattal, amelyben a mai (magyar és európai) költészet olvashatóságáról kérdezzük a kortárs költőket, hogy mire épülhet-építhet a mai magyar vers, végül pedig kit és kiért olvas maga a költő, kit ajánl olvasásra. Bizony, nem öncélú ez a tisztázási törekvés. És fölvetődik a probléma, vajon a médiumtechnika növekvő kínálata vagy maga a televízió kiszorítja vagy éppen átveszi-e az olvasás szerepét (1999-ben!), például akár az 500-nál is több részt megért *Vers mindenkinek* rovat.

Megrendítő írás a Juhász Ferenccel készült rádióbeszélgetés, az élet és az alkotás, az alkotás kínja és öröme emlékezetes írásmű és olvasmány az akkor éppen 70 éves költővel (*Halállíra, amely életlíra címen*)!

A *Hangírás* rovat a természet és a környezet kapcsolatáról és egymásba „markolásáról" közöl költői, abszurd (akár drámai formájú), de mégis tudományos igényű, meghökkentő és felzaklató írást – például az állatok védekező és támadó tevékenységéről, az orchidea és a hangyavilág sajátos kapcsolatáról, de még „az embernél okosabb állatokról és növényekről" is.

A *Mustra* rovat a távolba tekint, egy elképzelt szigetországba vezet, Norman Károly Steeplandje „saját történelemmel rendelkezik" – egy darabig, aztán megrohanják az európai kivándorló-bevándorlók, a szerző – állítja – „nem hisz a saját létezésében sem". A művészeti ágak és a műfajok látványosan összefognak alkalmanként és alkotónként, találunk köztük zenészt, matematikust, festőt (például Bertalan Tivadart), akik többféle látásmódjukat „kamatoztatják" különböző műfajokban. A *Tárlat* pedig tudatosan ütköztet műveket és műfajokat: mesenovellát, párhuzamos verset, naplótöredéket. A művek azonban jobbára mind a tér és az idő, a környezet és a végtelen, a szubjektum belső világát mutatják be, nyitják fel. Gyakori szereplő bennük a por, a homok, a fény, a víz, az eső, az álom és az ébrenlét, a vonat, a kutya, a végtelen malom. Vagyis a világmindenség részeinek és egészének az együtt mozgása, a törvények érvényesülése vagy éppen a szembefordulás velük, a szabad akarat és az emberi psziché munkálkodása, a művészet többlete és örökös vágya, hogy megragadja és kifejezze a jelenségeket és a történéseket.

A *Berek* „maga az üde elevenség", a szépséges táj neve. Tandori Dezső megható gólyatörténetet ír, Fa Ede „egy fecskéről" regél, de nem biztos, hogy a berek jelenléte elég az emberi harmóniához. Mindenesetre jelzi: a természet és környezet körülveszi az alkotót, a néző-olvasót, a világot, nem egyeznek és nem idegenek, törekedhetünk, hogy harmóniába jöjjenek!

A *Hetedhét…* persze hetedhét országból küld híreket, műveket, neveket, fordításokat. A VI. századi arab világ ugyanúgy beköszönt, mint egy Keats-szonett a szöcskéről és a tücsökről. „A helyes tudás" pedig kiről másról is szólna, mint Lin csi apátról. De a világ teremtésének sajátos portugál változatát olvashatjuk José Saramago áradó szabadversében, és eltöprenghetünk svájci és olasz kortársak nálunk alig ismert művein. Van itt egy szép Ronsard-szonett, Kerék Imre fordította.

Az *Ablak* rovat a kritikának kínál helyet, a *Versles* szól a költői kötetekről (Szentmártoni Jánosról ír Prágai Tamás), a *Prózaporond* pedig Barnás Ferenc „rémregényéről" tájékoztat (Toót H. Zsolt).

Az *Égalj* bemutat egy-egy magyar várost, városrészt, települést, amely hozzájárult a folyóirat megjelentetéséhez.

Hogy a Napút magas célt tűzött maga elé, az már a bevezető szavakból kiolvasható, a kiadó „a folyóiratok folyóiratát, a legendás Nyugatot" említi. Valójában nem lehet egy újonnan induló folyóirat számára más, alacsonyabb célt tűzni, a Napút mindvégig igyekezett ezt a szándékot teljesíteni. A szerkesztői gárda áldozatos munkáját idővel (rövid idővel!) a szerzők is segítették, felismerték a Napút igényességét, gazdag, de áttekinthető szerkesztését, az elképesztő széles érdeklődési spektrumát térben és időben, műfajban és az alkotásmódok gazdagságában.

Mintegy száz évvel ezelőtt a Nyugat szellemi és fogalomköre volt a mérce, amely felé tekinteni kellett, lehet, hogy napjainkban a Napút ég és föld középpontját inkább úgy fogalmazza meg: Közép-Európa?

Mágnesi Agyar – Turbó Szergej

A Napút Rejtőtől Péhovardig című tematikus száma

„A jassznak is lehet szíve, főleg ha klasszikus,
Az igazán fontosat ő is azzal látja,
Ártatlanabb, mint te, mert nem lett taktikus,
Az alvilágnak igenis, hogy van romantikája."
(Horváth Kristóf Bob: *Fülig Jimmy)*

2018-ban a Napút az októberi lapszámát teljes egészében Rejtő Jenőnek szentelte (XX. évfolyam 8. szám). A folyóirat az író halálának 75. évfordulóján pályázatot írt ki irodalmi és képzőművészeti kategóriában „Na Mi Újság, Rejtő úr?" címmel (már ezzel is egy közismert Rejtő-toposzra reflektálva: a *Piszkos Fred közbelép* regényben szereplő, Na Mi Újság, Wagner Úr" hajónévre). A kiíró szándékai szerint: „Olyan írásművekre számítunk, amelyek a 8 évtizedes távolságra építve XXI. századi értékítéletet hordoznak, tehát a mai Péhovárd-rajongás (netán patikamérleg-higgadtságú részrehajlás?…) szemléletét tükrözik. Nem utolsó körben a kortárs irodalomtudomány eredményeit is felhasználva, különös tekintettel a Rejtő-opusz utóéletére. Mit jelentett Rejtő Jenő a magas irodalomnak, és mit a ponyvaműfajnak? Mi az, ami avulhatatlan benne, és miért lehetetlen hamisítani?

A képzőművészet űzői pedig kötetlen technikával készített grafikával, festménnyel, képregénnyel, szoborral stb. idézhetik meg Rejtő szellemiségét, életének eseményeit, irodalmi alakjait."

Az októberi szám zömében az erre a pályázatra beérkezett pályamunkákat mutatja be. A fülszöveget Zalán Tibor jegyzi: „Rejtő Jenőt én nem tudom szeretni. Rejtőt csak imádni lehet" – írja, majd frappánsan foglalja össze mind-

annyiunk olvasmányélményét, azaz hogyan faltuk már gyermekkorunkban a jól ismert humoros regényeket.

A lapszám Veres András esszéjével indul. Az irodalomtörténész már az elmúlt évtizedekben is sokat tett Rejtő tudományos elismertetéséért. Ezúttal azonban kevésbé tudományos stílusban vázolja fel a nagyközönség számára a rejtői életmű legfontosabb irodalmi és olvasásszociológiai vonatkozásait. Majd ezt két szubjektívebb írás követi. Szigeti Csaba Senki Alfonz figurája kapcsán a Senki mint irodalmi név kultúrtörténeti vonatkozásain mereng el, Tamási Orosz János ezzel szemben Rejtő életét és életművét vesézi ki esszéjében.

A pályázat tanulságait Thuróczy Gergely (a lapszám vezérszerkesztője) foglalja össze: 56 irodalmi pályázat érkezett be, és 20 képzőművészeti. Majd ezt követően olvashatjuk a beérkezett pályaműveket, amelyek közt akad esszé és vers is. De zömmel prózai szövegek – ezek főleg Rejtő halálára reflektálnak, és akadt, aki stílparódiákkal jelentkezett. A kevesebb számú vers magyarázata lehet, hogy az író költeményei kevésbé ismertek. A díjazott művek és műalkotások mellett a külön kiemelt művek is helyet kaptak a lapszámban. Ezeket a nagyközönség is láthatta 2018. nov. 21-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban, ahol nagyszabású gála keretében a legsikerültebb írásművek alkotói maguk olvastak föl a világot jelentő (szálkás hajó)deszkákon…

2018-ban a Margó Fesztiválon, a nem hivatalos Rejtő-év keretében a *Kedvencek temetője* címet viselő rendezvényen öt író vállalta, hogy azonosul az író teremtette figurákkal, s a PIM udvarán egy szabadtéri est keretében elő is adták, a Bob és Bobék Orchestra zenei aláfestésével. Négyük művét olvashatjuk a pályamunkák seregszemléje után (Cserna-Szabó András, Kukorelly Endre, Németh Gábor, Péterffy Gergely). Az ötletgazda, Színész Bob Rejtő-figuraregimentjét feltámasztó rigmusparédájából is kapunk ízelítőt.

A *Tárlat*ban a 2018-as Lakiteleki Népfőiskolán megrendezett II. Karikatúra-táborban Rejtő Jenő ihlette alkotásokat tekinthetjük meg: Csikós György, Dluhopolszky László, Gaál Tibor, Lugosi Károly, Nagy László, Takács Krisztián, Török Tivadar. Az alkotótábor tapasztalatait Dluhopolszky László szakosztályelnök foglalja összse: „Rejtőről a maga idejében elég kevés fotó maradt fent, ezért örömteli alkotóink igyekezete, hogy a ponyva királyát – a maguk módján – megörökítsék." Az évben a tábor témája természetesen az írót helyezte középpontba, ahol a szakmai segítséget a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Thuróczy Gergely adta.

A lapszámot a pályázatra beérkező, díjazott képzőművészeti alkotások (festmény, grafika, plasztika, képregény), illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában lévő eredeti (részben korábban publikálatlan!) Rejtő-kéziratok illusztrálják. Mindezt tetszetős tipográfiával, nívós nyomdai kivitelezésben. (Természetesen málnaszőrrel – vagy anélkül…)

Magyar Miklós

Köszöntők és köszöntöttek 2019-ben

Az **Évnapok az esztendőben** címet viselő, rendkívül sokszínű, tematikailag gazdag, jeles tudósok, írók, költők megemlékezéseit felvonultató 2019. július–augusztusi szám tartalmát maga a főszerkesztő így foglalja össze: *„Léha vállalkozás: egymás mellett egy összeállításon belül emlékezni meg 2019-ben esedékes kerekebb évfordulókról. Természetesen: töredékükről. Esetleges is szinte, hogy történetesen melyikükről, s hogy hány szerző írásaival épp. Vállaljuk a képzelhető számonkérést.*

Többtucatnyi az így született megemlékezés. Előfordul, hogy évfordulós köszönti poétai művel (vagy kottával) a jubilánst. Van sok példa a számtalan tanulmány-főhajtásra, van a kortársak köszönő versszavaira. Interjú is faggat idén ünneplőket. Velünk élők s klasszikusok, magyarok és külföldiek, az irodalom jelesei vagy más alkotó- és tudományterületek kiválóságai a megköszöntöttek. Magyar és nem magyar esemény is lehet a jubileum tárgya. Különböző az írások hangneme, a szakmai közlés vagy elemzés tárgyalása és tágassága. A jelenkori magyar irodalom jubiláns képviselőitől tisztelgésül prózarészletet, verseket teszünk közzé."

Botor vállalkozás lenne megkísérelni valamennyi írást akár vázlatosan is bemutatni. E tanulmány írójának ki kellett választania néhány írást, és ebben a választásban felesleges keresni bármiféle logikát, mert szigorúan szubjektív.

Főhajtás Balassi Bálint előtt

Egriek, vitézek, végeknek tüköri,
Kiknek vitézségét minden föld beszéli,
Régi vitézséghez dolgotokat veti,
Istennek ajánlva legyetek immár ti!
(Balassi Bálint)

A folyóiratszám két fajsúlyos tanulmányt szentel Balassi Bálint emlékének. Kőszeghy Péter irodalomtörténész, aki több könyvet is írt a költő életéről és munkásságáról (*Balassi Bálint összes művei*, *Balassi Bálint – Magyar Alkibiádész*, *Balassi Bálint – Magyar Amphión*), *Balassi Bálint utolsó évei. Élete 1588 és 1594 között* címmel írt egy hosszú értekezést, amely minden Balassit szerető olvasó számára ínyencségnek számít, de a kutatók sem kerülhetik meg.

A mikrofilológiai pontossággal, ugyanakkor rendkívül élvezetes stílusban megírt tanulmány a költő életében 1588-ban bekövetkezett fordulattal nyit: *„A nagy fordulat Balassi életében: 1588. február 8-án kegyelmet kapott a királytól. Szinte új életre kel. Meggyőződése, hogy most fog jóra fordulni*

minden. Biztos benne, hogy megszerzi Losonczy Anna kezét, vele a hatalmas Losonczy–Ungnad-vagyont, visszaváltja, visszavásárolja elzálogosított, eladott birtokait." Az 1587–1589 közötti időszak – amint azt a szerző írja – azért is mérföldkő Balassi költészetében, mert *„a Losonczy Anna kezéért indított ostrom kezdetekor határozta el, hogy eddig írt verseit ciklusokba rendezi, ekkor írta az ún. Julia-verseket, szám szerint huszonötöt, ekkor a* Szép magyar komédiát." A „jó hamar lovakért" Erdélybe utazgató, kupeckedő Balassiról is olvashatunk a cikkben. Meg arról is, hogy Losonczy Anna 1589 szeptemberében *„a nagyreményű ifjúnak, a Balassi Bálintnál 13 évvel fiatalabb Forgách Zsigmondnak mondja ki a boldogító (és gazdagító) igent".*

A másik, Balassinak szentelt írás Szentmártoni Szabó Géza tollából való, aki számos, hosszabb-rövidebb tanulmányt írt a költőről, és aki irodalomtudósként több kitüntetésben részesült, többek közt megkapta a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztet (1995), valamint a Napút-díjat (2018). A folyóiratszámban megjelent cikkének címe: *A magyar Amphion. Négyszázhuszonöt esztendeje halt hősi halált Balassi Bálint.*

A jegyzetekkel gazdagon ellátott tanulmány Balassi *Hymnus secundus* című versének idézésével indítja el a költő esztergomi hősi halálának felidézését: *„Balassi Bálint úgy vonult be 1594 májusának első napjaiban az Esztergom ostromára készülő keresztyén sereg táborába, hogy ezúttal nem csupán a jó hírért-névért, hanem sokkal nagyobb ügyért, a hazáért és a keresztyénségért kötötte fel a szablyáját. A vérontásra, a keresztes hadjáratok óta, csak a Krisztus ügyéért vívott harc adhatott erkölcsi igazolást. Az igazi katonai ethoszt ő maga a Szentháromság második személyét, azaz Krisztust megszólító hymnusában fogalmazta meg.*"

Nagyon részletesen, a korabeli szemtanúk vallomásainak felidézésével szól a cikk a költő május 19-i megsebesülése, majd a május 30-án bekövetkezett halála közötti időszakról. Megtudjuk, hogy az általánosan elterjedt véleménnyel szemben nem a magyar orvosok hibájából halt meg Balassi: *„Új elem az a véleménye* (Balassa Zsigmondé), *amely szerint nem a magyar borbélyokat, hanem az ostromot vezető Mátyás főherceg borbélyát terheli a történtekért a felelősség. Nem tudni, hogy az elfertőződött seb kezelését illetően miről vitáztak a magyarok az idegennel, és azt sem, hogy elkerülhető lett volna-e a tragikus végkifejlet. Vélhetőleg az akkor még nem gyógyítható vérmérgezés okozhatta Balassi halálát, amely hosszú szenvedés után hirtelen következett be.*"

Izgalmas dolog betekinteni a jezsuita szerzetes, Dobokai Sándor beszámolóiba, aki többször meglátogatta a beteg költőt, és halála előtt meg is gyóntatta. Dobokai felidézi Balassi utolsó szavait is: *„Christus mortuus est pro me, et ego diffidam? Tuus miles fui, Domine, tua castra secutus sum. Kristus – úgymond – megholt énérettem, és én hogy kételkedjem? Te katonád voltam, Uram, és az te seregedben jártam.*"

Adalékok egy Csontváry-enigmához

Akinek megadatott a képesség az alkotásra, annak megadatott a képesség a halhatatlanságra.
(Csontváry Kosztka Tivadar)

A következő kiválasztott tanulmány a képzőművészet területéről való. Bellák Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusa írta, címe: *Kép a képben, avagy mit fest Csontváry, amikor önarcképet fest?* Bellák Gábor fontos kérdéseket vet fel a mindenki által ismert önarcképpel kapcsolatban: 1. Hol készült a kép? A szerző szembemegy az általánosan elfogadott feltételezéssel, hogy a festmény Gácson készült. Nagy merészség, hisz a tézis magától Németh Lajostól, a Csontváry-monográfia szerzőjétől származik. Bellák meggyőzően bizonyítja, hogy Németh Lajos téved, amikor a gácsi gyógyszertár szobáját nevezi meg a kép elkészítésének színhelyéül, *„mivel az ablakon át látott háztető is gácsi motívum"*. *„Minden tiszteletünk ellenére Németh Lajosnak ezt a következtetését teljesen megalapozatlannak kell tartanunk"* – írja Bellák. A cikk szerzője azok véleménye felé hajlik, akik Münchent jelölik meg a kép keletkezési helyéül: *„Egy dolog azonban megkérdőjelezi a gácsi készülést: a műterem ablakából kitekintve egy olyan házra látunk, ami a kémények és a tető arányából ítélve meglehetősen nagynak tekinthető. Látva a gácsi patika archív fotóját, nehéz elképzelni, hogy Csontváry ennek ablakából fölülről lásson rá egy, a patikánál jóval nagyobb, szomszédos házra. Sokkal valószínűbb, hogy az ábrázolt műterembelső egy ház első, de még inkább második emeletén kellett hogy legyen. Ez viszont egyértelműen kizárja a gácsi keletkezést. Ha pedig nem Gács, akkor nyilvánvalóan München."* 2. Mikor készült a kép? Erre a kérdésre nincs pontos válasz: *„Csontváry* Önarcképe *müncheni tanulmányainak összegzéseként, immár a festői mesterség birtokában lévő művész afféle mestermunkájaként készült el valamikor 1894 közepén vagy az azt követő hónapokban."*

Bellák Gábor tanulmánya közelebb hozza az olvasóhoz Kosztka mindmáig sok rejtélyt tartogató életművét, egyetlen festményének sokoldalú elemzésével.

Örkény halálának évfordulóján

„A groteszk egy valószínűtlenség valószínűsítése" (Örkény István)

Az Örkény István emlékére összeállított blokkra több ok miatt esett a választásom. Elsősorban maga az Örkény név „kötelezővé" teszi a róla szóló írások említését. Másrész Örkény életművét több évtizede tanulmányozom.

Az első cikk Örkényről Blankó Miklóstól való: *A nyelvi udvariasság groteszksége Örkény István egyperceseiben*. A tanulmány címéből kitűnik, hogy a szerző leszűkíti a nagyon is szerteágazó tematikájú egyperceseket a „nyelvi udvariasság" kérdésére: *„Egyes novellák komikumát részben vagy egészben a nyelvi udva-*

riassági normák túl merev betartása vagy éppen riasztó kerülése adja" – olvassuk a cikk bevezetésében. Szerencsés választás, hisz ebben a megközelítésben a szerzőnek alkalma nyílik az örkényi groteszk humor valamennyi formájának bemutatására. Néhány egyperces elemzése után a konklúzióban így foglalja összse Blankó a tárgyalt témát: *„Az örkényi egypercesek nem megkérdőjelezik a nyelvi illem, az udvarias kommunikáció létjogosultságát, sokkal inkább annak természetes létezésére és szükségességére húják fel a figyelmet még akkor is, ha az udvariasság okozta helyzetek időnként hasztalannak, időnként szórakoztatónak, időnként szánalmasnak – egyszóval időnként groteszknek tűnnek*."

A következő írás Pölcz Ádámé: *A rövidség formái Örkény István egypercseiben.* Bevezetésképpen a szerző a bőbeszédűség kellemetlenségeinek ecsetelése után a rövidség erényeit ismerteti az ókori retorika alapján. Még mindig bevezetésül, Pölcz a rövidség jellemzőit sorolja fel, idézve az idevonatkozó tudományos elméleteket. Az áttekintő rész szükséges és hasznos a szerző további fejtegetéseihez, amelyekben az örkényi rövidségről értekezik. Mondanivalóját így kezdi: *„Örkény egypercesei – a groteszk és az abszurd mellett – a rövidségükről is ismertek*." Egyik legsikerültebb elemzése az *Egy magyar író dedikációi* című egypercesé: *„rövid narratív bevezetője utáni, hosszabb-rövidebb címszavakban megfogalmazott 24 dedikáció egy kalandos, mégis átlagosnak mondható élettörténetet mesél el: a híres Tá. Dé. Vé. író életét. A dedikációk a perkurzió tipikus példái: bővebben is kifejthető, de irodalmi-dramaturgiai szempontból mégis rövidségükben meghagyott szövegek, amelyek sokatmondóan következnek egymás után.*"

Deák-Takács Szilvia *Ballada a Körgang csendes hatalmáról* című karcolata azért kerülhetett az „Örkény-blokkba", mert ahogyan a rövid írás végén a szerző megjegyzi: *(A dőlttel szedett részek Örkény-szavakkal való megegyezése nem a véletlen műve.)* Abban nincs semmi új, hogy egy novellában, regényben jelöletlen idézeteket találunk. Elég itt a Nobel-díjas Claude Simonra gondolni, aki hosszabb-rövidebb Proust-idézetekkel tűzdeli meg regényeit. De hogy ne menjünk ilyen messzire, mindenki ismeri az intertextualitást Esterházy Péternél. Mégis örömmel kell üdvözölni a remek stílusban megírt „történetecskét", amelyben Örkény szavai kitűnően poentírozzák a novella szereplőjének gondolatait: „Hogy miért van esernyő a kezében, amikor eső nyoma sincs, nem vált ki nagyobb érdeklődést. *Minálunk semmin sem csodálkoznak, legföljebb azon, ami természetes.*" Az írás befejezése akár egy Örkény-egyperces csattanója is lehetne: „Amikor becsapódik mögötte a kapu, megérzi a mohos szagot, kissé idegen még, eszébe jut, hogy fel kell hívnia a nagyanyját. A sarokba illeszti az ernyőt, leül a szokott helyére, hosszan mesél neki, mint mindig a telefonban, visszhangozza a körgang, de *emiatt még senki sem tett panaszt.*"

Radnóti Zsuzsa egy fontos levélrészletet közöl Örkény István és Székely Gábor levelezéséből: *„A* Macskajáték *elsöprő sikere után Székely Gábor folyamatosan kérte, sürgette Örkény Istvánt, hogy írjon új darabot a Szolnoki Színház számára, amelynek akkor ő volt a főrendezője. Ez létrejött 1975-ben, és a végleges szöveg kialakítása és a próbafolyamat időszakában számos levélváltás született az író és Székely Gábor között*" – olvassuk a rövid írás bevezetésében. A *Kulcskeresők*ről van szó. A néhány soros levélrészlet rávilágít az író rendkívüli odafigyelésére, amivel színpadra vitt műveit kíséri: *„Fóris: A húzá-*

sokba nem egyezek bele a köv. okok miatt: nem szabad belőle bravúrpilótát csinálni". A figyelmeztetés okát megértjük, ha elolvassuk Örkény szavait, amikkel témaválasztásáról szól. A nagy, történelmi hős helyett *„egy olyan kockázatviselőt kerestem-találtam, aki csak egy utasszállító repülőgép leszállásáért felelős, amit ő sikeresen, mi több; parádésan el is végzett volna, »ha nem kap a hátába egy föltételezett pöfföt«. Hogy őt magát idézzem: sikere és bukása közt »csak leheletnyi volt a diferencia«."*

Egy nem mindennapi szöveggondozó – Kovács Ildikó

Kovács Ildikó a folyóiratok és a könyvek szürke eminenciása. Méltán kapott helyet az ünnepeltek között. Szondi György, a folyóirat főszerkesztője az első méltató: *„Megható Kovács Ildikó alázatos-alkotó szolgálatkész hozzáállása. Ennyi esztendőn át ezt betűközelből élni meg – magamnak: biztonság, ajándék. Munkája nem csupán a magyar (nyelvű) irodalmat, hanem bennünket, szerkesztőket is nemesen gazdagít…*

Mosolyog, türelmes. Kézzel javított oldalak százezrei. Mintának, tanulságul őrizni kellene belőlük. Szinte szerkesztőként gondozza: ápolja az írói, tudósi műveket, – értőn, bele-, vagyis szövegbe helyezkedően."

Báthory Csaba verssel köszönti Kovács Ildikót.

Köszöntő

Kovács Ildikónak

Első kéz vagyok, te pedig a döntő
pillantás. Alig látszom. És hogy
lássanak, hogy teljesebb legyek és
magasabb, te úgy vezetgetsz, mint egy
hű iránytű.
Az író eltelik töredelemmel – de
hogy nem csak sötétség csodája,
hanem épen, ragyogva jön világra,
ahhoz kell egy rejtőző, gondos
ember.
Ott jövök el asztalodon, tekinteted
körében. Nyitott-behunyt szemet
követel a teremtés. Figyelni nagy,
egyszeri tett:
jóságod műveinket létre menekíti. Költő
nem támadna fel tízezer perced nélkül. Most
is együtt tudunk születni.

Wehner Tibor író, művészettörténész *Egy nélkülözhetetlen munkatárs* című írásával köszöni meg Kovács Ildikó munkáját: *„Kovács Ildikó rendkívül precíz, a nagy összefüggésekre és a legapróbb részletekre is figyelő, naprakész*

felkészültségű, ugyanakkor a szerzői szándékokat mindenkor tiszteletben tartó szerkesztői és szöveggondozói feladatvállalása számomra a kezdetektől nélkülözhetetlen volt: kéziratainat, az általam szerkesztett könyv-terveket rendre azzal a feltétellel nyújtottam be a kiadónak, hogy a megjelenés kritériuma az ő korrektori, szöveggondozói közreműködése."

Bognár Antal, író-újságíró *Okosnő* című írásában a Chelsea–Liverpool isztambuli labdarúgó-szuperkupa női játékvezetőjétől jut el Kovács Ildikóig. Az összekötő kapocs pedig az, hogy mindkét nő okos, nagyon okos. „*Akinek valaha is, mint nekem az utóbbi 25 évben, szerzőként, szerkesztőként vagy fordítóként alkalma volt Ildikóval textuális ügyben együttműködni, annak, hiszem, kivétel nélkül, egyre erősödő benyomása nyomán kiérlelődő összképe az lehetett róla, milyen bámulatosan okos nő! Van szeme, van füle és van tudása a szövegfejtéshez és szövegértelmezéshez, jelentés-helyreállításhoz, lelkiismeretessége és türelme; néha még makacs is tud lenni. Miközben végső soron mást sem tesz, mint kiszolgálja a szerkesztőt, a szerzőt. És a nyelvnek, a megformálásnak a játékosságára ugyanúgy fogékony, mint a matematikához és a zenéhez fogható bonyolult és következetes logikájára.*"

Mit lehetne hozzátenni Kovács Ildikó fenti méltatásaihoz? Annyit mindenképpen, hogy jelen sorok szerzője is csodálattal adózott Kovács Ildikó szakmai hozzáértésének, precízségének, segítőkészségének, amikor a Napkút Kiadónál ez évben megjelent két könyvének korrektúráját olvasta (*ÉN. ÉN. ÉN. ÉN. Esterházy Péter* és *Költő, barát és szerető. Guillaume Apollinaire*).

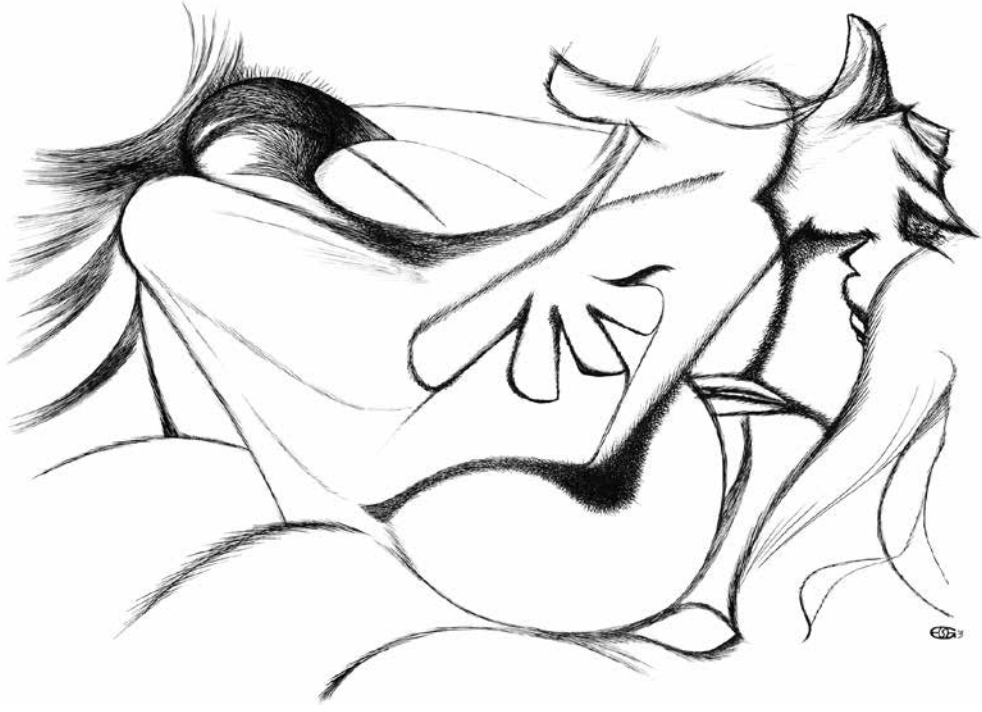

Teremtés II.

Nagy Katalin

Gulág-gyerekek

Nagyra becsültem, hogy a Napút – korábbi állandó rovatait megőrizve – külön számot szentelt a **Gulág-gyerekek**nek (XIX. évfolyam 1. szám, 2017. január–február).[1] Megtiszteltetésnek éreztem, hogy Szondi György alapító főszerkesztő a napokban megkért, hogy mutassam be valamelyik tematikus számukat. Én gondolkodás nélkül a *Gulag*[2]*-gyerekek*et választottam.

Talán mert a családunkban is volt Gulag-túlélő, édesanyám unokatestvére, Csefkó Imre, aki 1945 áprilisától 1946 szeptemberéig raboskodott a 270. sz. fogolytáborban (Oroszország, Novgorodi Terület, Borovicsi?).[3]

Talán mert olvastam az orosz Alekszandr Szolzsenyicint (Vorkuta, Komiföld), a komi Varlam Salamovot (Visera, Észak-Urál; Kolima, Kelet-Szibéria), a magyar Lengyel Józsefet (Norilszk, Krasznojarszki határterület), Rózsás Jánost (Herszon, Ukrajna; Szolikamszk, Észak-Urál), Karig Sárát (Vorkuta, Komiföld), Galgóczy Árpádot (Cseljabinszk, Dél-Urál) meg a többieket.[4]

Talán mert láttam Sára Sándor *Magyar nők a Gulágon* (1992, 1–3.), Szalkai Zoltán *Gyaloglás Gulágföldön* c. dokumentumfilm-sorozatát, Szász Attila *Örök tél*jét (2018) stb.

Talán mert a kilencvenes évektől kezdve én magam is jártam néhány olyan vidéken, ahol a Gulag-[5] és Gupvi-táborok[6] sokasága működött. Például Komiföldön, ahol a Nobel-díjas észt író, Jan Kross vagy Karig Sára magyar műfordító is raboskodott; Udmurtiában, Mariföldön, Szibériában és az északi sarkkörön elterülő Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetben. Természetesen ezeken kívül is működtek táborok (Kazahsztán, Távol-Kelet stb.), melyekben összesen 681 955 bűntelen magyar hadifogoly/internált/katona/polgári személy (15–20

---

1 Lapszámismertetőmben a főrovatra összpontosítok, a többi állandó rovatot csak érintem.

2 A Gulag szó írása ingadozik (Gulág/Gulag, gulág/gulag, GULÁG/Gulag stb.). Én *A magyar helyesírási szabályai*t követve következetesen Gulagnak írom (kivétel az idézetek).

3 Imre bácsi soha, egyetlen szót sem mesélt a fogságban töltött élményeiről még a gyermekeinek sem. Jóval a halála és a rendszerváltás után találtuk meg az édesanyja hagyatékában egy zárt borítékban az ezzel kapcsolatos dokumentumokat.

4 Az érdeklődők megtalálják az interneten a Gulagról készült irodalmi és filmalkotások jegyzékét.

5 Gulag: Glavnoje Upravlenyije (Iszpravityelno-trudovih) Lagerej = (Javító- és munka)Táborok Főigazgatósága. 1930-ban hozták létre az OGPU (Objegyinjonnoje Goszudarsztvennoje Polityicseszkoje Upravlenyije = Egyesített Állami Politikai Igazgatóság) részlegeként. Később az NKVD (Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel = Belügyi Népbiztosság), illetve az MVD (Minyisztyersztvo Vnutrennyih Gyel = Belügyminisztérium) fennhatósága alatt működött 1960. jan. 25-ig.

6 GUPVI: Glavnoje Upravlenyije po Gyelam Vojennoplennih i Intyernyirovannih = Hadifogoly- és Internáltügyek Főigazgatósága

éves leventék, nők[7] és férfiak) szenvedett mintegy ezer különböző táborban (legalábbis – a Magyar Nemzeti Levéltár és az Orosz Állami Hadi Levéltár megállapodásának köszönhetően – az orosz levéltáraktól megvásárolt fogolykartonok [ucsjotnaja kartocska] alapján).[8]

Talán mert 1997-ben Szalehardban (ami hajdanán a Gulag-parancsnokság egyik központja volt), a Semanovszkij Helytörténeti Múzeumban – a több évszázados régészeti leletek, az ősi hagyományos életmóddal kapcsolatos tárgyi, néprajzi emlékek mellett – láthattam az ún. 501-es építkezésen, vagyis a Csum–Szalehard–Igarka közötti vasútvonal (az ún. mjortvaja zseleznaja doroga vagy más néven Sztálin halálvasútja) építésén dolgozó rabok (kb. 300 ezer fő, ebből meghalt mintegy 100 ezer ember!) munkaeszközeit, ruháit, cipőit, egyéb személyes tárgyait és temetetlenül hagyott csontjait…

Talán mert megrendített és egy életre megsebzett az a plakát, amelyiken az akkori NSZK egyik expedíciója által készített légifelvételeket láttam: tundraszerte temetetlen emberi csontok hevernek – mellette egy felhívás: aki megfelelő éghajlati viszonyok közepette ezeken a helyeken jár, érezze kötelességének, hogy összegyűjtse és beszolgáltassa a csontokat, hogy legalább utólag megadhassák az egykoron élt gazdáiknak a végtisztességet… Legyen nekik könnyű a föld! Magyaroknak és nem magyaroknak!

A **B2-páholy** állandó rovatban Zalán Tibor tárcája olvasható Mózsi (Vystup) Ferencről (1947–2007), az Egyesült Államokban, majd Magyarországon is publikáló író-költő-lapszerkesztő-kiadóról; aki anyagilag, erkölcsileg és szakmailag is önzetlenül támogatta Chicagóból a magyar írókat, költőket és művészeket. Közülük többet is kiutaztatott Amerikába (Göncz Árpád, Kocsis Zoltán, Csoóri Sándor, Szőcs Géza, Huzella Péter, Cseh Tamás stb.). Zalán Tibor mások helyett is szégyelli, hogy senki sem emlékezett meg erről az altruista emberről a 70. születésnapján.

Gulág-gyerekek ez a tematikus számnak megfelelő főrovat címe. Ide a *Gulág-gyerekek* irodalmi pályázatra érkezett és díjazott munkák kerültek, vagyis olyan írások, irodalmi feldolgozások, „amelyek középpontjában a gulágra hurcolt szülők gyermekeinek élete-sorsa áll: a) akár gulágon született, b) akár gulágot járt szülő(k) szülötte, c) akár a gulágon életét vesztő gyermeke az illető” (részlet a pályázat kiírásából). Nos, hogy kik pontosan a Gulág-gyerekek (figyelembe véve a Napút többi állandó rovatában publikált anyagokat is), pontosan leírható: egyrészt maguk a Gulagot megjárt emberek (felnőttek és gyermekek), másrészt az ő vér szerinti közeli vagy távoli leszármazottaik, harmadsorban az ő szellemi-lelki értelemben vett gyermekeik: rokon vagy nem rokon szakemberek. Ennek megfelelően a tér- és idősíkok változásával változik a „mesélő”, a „lírai én” személye, előadásmódja, stílusa; színesedik, esetenként keveredik a produktumok műfaja (esszé, novella, memoár, me-

[7] Félve ajánlom Bárdonicsek Dominika *A szovjet büntetés-végrehajtás egy sajátos válfaja: a Gulág női táborai (1934–1953)* c. könyvét (MOSZT Könyvek 13., PTE BTK Történettudományi Intézet, 2019).

[8] 2021 februárjában, A kommunizmus áldozatainak emléknapján tette közzé a Magyar Nemzeti Levéltár a Szovjetunióba elhurcoltak adatbázisát.

moárszerű írás, vers, tanulmány, publicisztika stb.). A szövegtartalmakat kiváló komplementumok erősítik: családi és nem családi, Gulagon és nem Gulagon készült személy- és tárgyfotók (portré, levél- és dokumentummásolat, statisztikai összesítő, plakát). A munkatáborokban/ról készített hét fotó önálló tanulmányt is megérdemelne, csakúgy, mint az a bolgár „térkép", amelyiken az országhatárt szögesdrót jelöli, a munkatáborok helyszíneit pedig halálfejes zászlók…

Érdekes lenne az írott szövegekben megjelenő földrajzi nevekből egy saját Gulag-térképet készíteni, és annak alapján egy „nagy utazás"-t tenni, ha virtuálisan is, hogy lássuk, érezzük, megtapasztaljuk a munkatáborok mibenlétét, hangulatát. Érdemes lenne összeállítani egy mini Gulag-szótárt a Napút-beli írások alapján, elkészíteni az egyes szavak szemantikai hálóit, hogy ha egyszer is, de keresztre feszüljünk a bűntelenül, igazságtalanul elhurcoltakkal, hogy ha egyszer is, de megmártózzunk a Gulag-infernóban, hogy onnan kikerülve megváltott emberekként élhessünk tovább.

Berecz Ágnes Gabriella *Papó fia*[9] c. írásában Galgóczy Árpádról és családjáról olvashatunk újabb adalékokat. Például, hogy Papó (Galgóczy Árpád, akit gimnazistaként ítéltek húsz év kényszermunkára; aki együtt raboskodott Ajaz Giljazov tatár költővel; aki a táborban tanult meg oroszul, és lett később az orosz irodalom fergeteges fordítója stb.) fia (ifj. Galgóczy Árpád) a lágerévek alatt született Karagandában, de igazán csak felnőttként ismerte meg apja sorsát, és büszke arra, hogy elsőként olvashatja, bírálhatja apja írásait vagy fordításait. Berecz Ágnes Gabriella beépített az írásába egy Galgóczy-fordítást (Lermontov: *Héber dallam*) és egy Galgóczy-verset (*Rab karácsony*), melyet a cseljabinszki rabkórházban írt.

Lokodi Imre *A varjú szeme*[10] című novellája is apa-fiú kapcsolatról szól. Az apa Dobrudzsában[11] raboskodott. A vád: terrorizmus és államrend elleni felforgatás. „Poarta Alba, Fehér kapu, apám egyik börtöne, Medgidiától alig egy dobásra. Büdös, föld alatti patkánysors, csak képzelem, hogy élve bomlik meg az ember benne, csipegeti, feléli saját magát. Nem és nem mond semmit, hallgat a haláláról. Mindösszesen annyit súg: államtitok. Az államtitok megtartása mindenkire érvényes, beleértve a halottakat is. A Dobrudzsa földjében rohadó rab a legjobb titoktartó, akár hazafias kitüntetésben részesül, feltéve ha jön majd egyszer egy rendszerváltás…" – Minden lokodis jelen van a remek erdélyi prózaíró eme novellájában is: a tények szenvtelen közlése, szikár szövegfonás, balladai homály, szaggatottság, fekete humor, népköltészetből táplálkozó, ismétlődő metaforák (pl. a varjú, a kóbor eb, a szél) stb. Nemcsak a novellát ajánlom szeretettel figyelmükbe, hanem a Petőfi Irodalmi Ügynökség *Trianon 100* pályázatának nyertesét (2020), Lokodi Imrét is.

---

[9] Az irodalmi pályázat egyik első helyezettje.

[10] Az irodalmi pályázat másik első helyezettje.

[11] Dobrudzsa történelmi régió a Balkánon. Romániának az a része, amely a Duna és a Fekete-tenger között terül el. (Kisebb része Bulgáriához, még kisebb része pedig Ukrajnához tartozik.) Dobrudzsába hurcolták el kényszermunkára a székelyeket a második világháború után; továbbá az 1956-os budapesti forradalom után itt működtek a székelység legnagyobb munka- és nevelőtáborai.

Mátyus Alíz *Egy kisfiú a zalalövői földbirtokosház udvarán*[12] c. írásának több megható pillanata is van. Például, ahogyan a kétéves Mátyus Ferenc várja az édesapját, akit a sorokpolányi katonai táborból hurcoltak el a tiszttársaival együtt; aki pápai kántortanítóként megjárta Kurszkot, Obojánt, Rzsavát és a riskovói haláltábort; aki az imakönyve lapjainak üres szélein naplót vezetett: „Ezzel az imával kérem a Szűz Anyát, könyörögjön szentséges fiánál, hogy karácsonyra nálad legyek, Édes. (…) Azon töröm a fejemet már napok óta: kisfiunk van-e vagy kislányunk…" (22. p.). Mátyus Ferencet megtartotta és hazahozta a hite. „…a kis Feri szaladt feléje, és azt kiabálta, apa, apa. De ez az ember nem az volt, akit ő várt" (uo.).

Pető Józsefné: *Az élet ott fakadt, a jövő ott kezdődött*. Már a cím is egy vallomás: írója valahol Ukrajnában fogant egy munkatáborban. Édesanyját Fegyvernekről hurcolták el, nős édesapját Taksonyból. A munkatáborban tudta meg, hogy a felesége és kislánya meghalt tüdőbajban. Ezt követően talált egymásra a két rab. A várandós anyukát könyörtelenül dolgoztatták a lágerben. De velük volt az Isten: 1949 novemberében szabadultak, így decemberben itthon hozhatta világra a kislányát. „Az én életemre is rányomta a bélyegét, ami a szüleimmel történt. Sovány, rossz evő, beteges gyerek voltam, sokat voltam a nagymamánál. Az általános iskola befejezése után nem tanultam tovább… Apu Pesten dolgozott, munkásszállón lakott, havonta járt haza…" Aki tovább olvassa Pető Józsefné sorait, erőt meríthet minden szavából. És eltűnődhet.

Suhai Pál *Kis időzene. Pályám emlékezete*[13] c. írásának egy részlete olvasható a Napútban. Ebből idézek: „…apám orosz fogságban, akkor még nem tudtuk: málenkij robot (Eine kleine Zeitmusik). Pár kis év, már az én életemben: első hat évem. Várakozások, aggódások, remények, s a nagy csalódás: apám megjövetele. Egy idegené. El kellett fogadnom. Belső emigráció. S felnövekedve, immár belülről a sürgető parancs megbékélésre, elfogadásra. Egy életen át. Haláláig. És tovább" (26. p.). A továbbiakban Suhai Pál négy verse olvasható: *Bezenye*, *Legenda*, *Család*, *Gulág-nóta*. Ez utóbbiból idézek: „Cserepovec[14] híres város, fából a barakkja, // Fa a priccse, fából tornya, ködből az ablakja. // Itt vár apám, várok én is szabadulására, // Ne sírj, anyám, megtérünk mi végre-valahára." (28. p.).

Várnagy Márta *Ezüstgyűrű* c. írásából megismerjük a gyűrű történetét: „Anyámnak jegygyűrűje és kísérőgyűrűje volt. Mosogatáskor mindkettőt levette, vigyázott rájuk. Volt még egy gyűrűje, de az csak ezüst. Ritkán húzta fel. Ünnepnapokon. A kő helyén ovális bakelitdarab, vörösesbarnás színű, ha nap süt rá, olyan, mint a vér" (29. p.). Ezt a gyűrűt az édesapja hozta a fogságból. „Apám negyven éve halott. Amíg élt, nem beszélt sem a háborúról, sem a fogságról. Gyerek voltam, nem kérdeztem. Annyit tudtam, hogy bányában dolgozott. A gyűrűt ők maguk készítették a fogolytársaival. A Hadtörténeti Levéltárban nincs más adat apámról, csak annyi, hogy fogoly volt a Szovjetunióban. A gyűrűvel kapcsolatban szakembereket kérdeztem, talán elvezetne oda, ahol ké-

[12] Az irodalmi pályázat egyik második helyezettje.

[13] Az irodalmi pályázat másik második helyezettje.

[14] Város Oroszországban a Vologdai járásban (Novgorod kormányzóságban), ahol szintén működött munkatábor.

szült. Senki sem biztat… Talán akkor van esély, ha sok szennyezőt hagytak az anyagban, de még akkor is kérdéses, hogy a bánya jellemzőit honnan ismerjük meg… Apám hat éve helyén üres folt" (29–30. p.).

Pataki Edit *Toma András, az (egyik) utolsó magyar hadifogoly emlékére* c. írása felidézi az 1945. január 11-én hadifogságba esett Toma András mesébe illő hazatérését, pontosabban hazaszállítását Tatárföldről, a kotyelnyicsi pszichiátriáról, ahol évtizedekig élt, ahol „élve volt bezárva önmagába. Beszélni, kommunikálni elfelejtett. Családnevét feladta. Mikortól tartották nyilván Tamás András néven? Süket magányba börtönözte a teljes nyelvtelenség. Magát a rácsokon belül falazta új rabságba" (31. p.). „Ötvenhat árva éven át kiszakítottan volt része anyanyelvnek, hazának, így lett beszédes néma része a világtörténelemnek." Hazahozatala után még három évig élt – visszanyerte az anyanyelvét és az emlékezetét.

Dobos Marianne *A hit és a szeretet ereje a Gulágon* című, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti kitérőkkel gazdagított írása – megtudhatjuk például, hogy a Németh László-i plennitisz nem jelent mást, mint „azt a beteges lelkiállapotot, amely az első világháborúban hadifogságba esett, majd szibériai lágerekben tengődő magyarokon is erőt vett" (33. p.); hogy Kodály Zoltán hogyan próbálta kiszabadítani a fogságba esett lelki atyját, dr. Nádasi Alfonz paptanárt – arra hívja fel a figyelmet, hogy a Gulag-lakók nemcsak etnikailag, nyelvileg stb. különböztek egymástól, de vallási szempontból is. Ugyanakkor az írónő számtalan példával igazolja, hogy felekezeti hovatartozásuktól függetlenül, keresztény neveltetésük okán a munkatáborokban is megőrizték istenhívőségüket, hogy minden kínok, borzalmak ellenére is Jézus Krisztus szeretetében bízva éltek. Szép példákat olvashatunk arra, hogy voltak papok, akik a lágerben is nyíltan vállalták és alkalomadtán gyakorolták is egyházi hivatásukat, miként a magyar Nádasi Alfonz. Más-más összefüggésben bekerült Dobos Marienne írásába például Rupert Rafael, Rózsás János, Alekszandr Szolzsenyicin neve is.

Téka. Tamási Orosz János *„… erdőt kellene venni…". Szelíd szavak Domahidy Miklós versei elé* című tanulmánya olyan alapmű, amelyet nem szabad kihagyni: nemcsak a Gulagot (Nyizsnyaja Tura, Közép-Urál, Szverdlovszki Terület) megjárt Domahidyhez, a magyar irodalomtörténet jelentős alakjához vezet el minket nagyobb kontextusokba ágyazottan, de visszavezet önmagunkhoz is.

Domahidy versei közül az alábbiakat olvashatjuk a *Téká*ban: *Halál*, *Erőd*, *Marianne*, *Pogány karácsonyi vers*, *Andris*, *Feltámadás*, *Húsvét*, *Éjjel a rakodón*, *Éhség*. Ez utóbbiból idézek: „Az éhség aljas, furcsa jószág: // nagy csontú, bordás, borzas állat, // konyult fejjel nyomodban ődöng, // szemében szűkölő alázat.// (…) csak ételekre, ételekre // bírsz gondolni görcsös-meredten, // úgy érzed: őrültként rohangálsz // valami istenverte veremben, // levegő vibrál körüled, // agyadban összefolyva minden – // a világ már csak egy nagy tányér // s rajta két sült krumpli az Isten." (64. p.).

Tárlat. E rovatban láthatjuk Szabó Zoltán *Szerelmes földrajz*ának azon példányát, melyet Domahidynek dedikált 1942-ben az ünnepi könyvnapon; láthatunk a Domahidy család tagjainak küldött orosz, ill. orosz–magyar nyelvű postai levelezőlapokat, a Gulagról kézzel írt levélrészleteket.

Ugyancsak e rovatban Feledy Balázs avat be bennünket Párkányi Raab Péter *Málenkij robot* c. emlékműve létrejöttének és a Ferencvárosi vasútállomás előtti téren való felállításának körülményeibe. Aki még nem látta, annak érdemes elsétálnia és kegyelettel emlékeznie az egykori Gulag-lakókra; a hírhedt munkatáborok magyar és nem magyar áldozataira.

Benke László *Lábunk alól a szülőföldünket. Gulag-történetek* c. írása a *Tárlat* és a *Hetedhét* rovat határán olvasható. A Bács-Kiskun megyéből elhurcolt svábok életét mutatja be elsősorban a hajósi Ludl Józsefné sorsán keresztül. Ő is a szovjet Állami Védelmi Bizottság 1944. december 16-i 7161. számú, Sztálin kézjegyével ellátott határozata értelmében – miszerint: „Mozgósítani és szovjetunióbeli munkára kell irányítani az összes 17 és 45 év között munkaképes férfiakat, a 18 és 30 év közötti munkaképes nőket, akik a Vörös Hadsereg által felszabadított Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária, Csehszlovákia területén tartózkodnak." (dr. Bognár Zalán *Málenykij robot [kmf.uz.ua])* – került munkatáborba. Tipikusnak mondható a szlovák–magyar lakossági csereegyezmény értelmében a Csallóközből Hajósra kitelepített Gál Jánosék sorsa is. A beszélgetések során felszakadnak a sebek határon innen és túl (háború, kitelepítések, jóvátételi kényszermunkák stb. Egy közös: a nagyhatalmaknak kiszolgáltatott kisemberek szenvedése, megbocsájtása és életben maradási vágya.

Hetedhét. E rovatban elsőként négy, Gulagot túlélt szerző egy-egy versét olvashatjuk. Jelesül Berta Bábina (Kolima, Távol-Kelet, Uhta, Komiföld) *Köszönet*, Anna Barkova (Karaganda, majd komi- és mordvinföldi lágerek) *Korunk hősei*, Szergej Grahovszkij (Novoszibirszk) *A szökevény* és Varlam Salamov (Visera, Észak-Urál; Kolima, Távol-Kelet) *Borisz Paszternaknak* című versét. Ebből idézek, bizonyítván, hogy a versek is éltethetik az embert az embertelenségben: „Állatként ettem morogva. // Csodák csodájára tetszett // Egy egyszerű írópapír, // Mely az erdőre égből hullott. // (…) És minden este meglepődve, // Hogy most is életben vagyok, // Verseid ismételgettem // S hangodat hallottam újra." (82. p.).

Igen-igen lazán kapcsolódik négyükhöz Jan Kuntur (1970) Budapesten élő orosz költő *Misa bácsi a családi albumból* című versével. Jan Kuntur életkoránál fogva sem járhatott a Gulagon, de dédanyjának a testvére, Malinovkin Mihail Vasziljevics (akit csak egy családi fotóról ismer) szenvedett az NKVD Szolikamsztroj javító-nevelő táborában.

Rudolf Konrád *A szokologorovkai iskola. Egy zenész háborúban és hadifogságban* című önéletrajzi regényéből olvashatunk részleteket: német katonaként a gyalogsági hadtest első fuvolása volt. Szolgálata során került Franciaországba, majd a Szovjetunióba, ahol 1944-ben hadifogságba esett. A sors fintora: a Donyeck-vidék bányáit a német Wehrmacht lerombolta, de a Vörös Hadsereg visszafoglalta, és ő ott raboskodott. A méltóságon aluli fogolylét testi-lelki gyötrelmeinek leírásán túl a tábori szellemi életet is bemutatja. Egy zenész a fogságban is zenész. „Nemsokára volt már egy kicsi pódiumuk is, és lezajlott a »deszkákon« a félhalottak első koncertje félhalottak számára" (95. p.). „1945 óta elválaszthatatlanul együtt éltek egy parányi szobában. Willy, a szobrász, Arthur, a festő és Adolf, az osztrák fizikus. És állandóan velük volt Ernő is, a magyar filo-

zófus. (…) Matuschke idegen neveket és fogalmakat hallott, amelyek felkeltették tudásszomját és kíváncsiságát, olyanokat, mint Bertolt Brecht, A Kék Lovas,[15] Cézanne, Bauhaus, pszichológia, világnézet, Aquinói Tamás…" (103. p.).

Grigor Szimov *A sztálini GULAG baljós bolgár másolata* című írásából megtudhatjuk, hogy hol működtek a bolgár munkatáborok.

Mikola Totkov *Minél kevesebbel beéri az ember, annál közelebb van az Úrhoz* című írásában egy bolgár ember felkavaró elbeszélését olvashatjuk, aki túlélte a Lovecs melletti haláltábort.

Molnár Imre *Esterházy János[16] Gulagba való elhurcolása, majd Csehszlovákiába való hazahozatala* című tanulmánya a koholt vádak alapján elítélt igaz embernek, a szlovákiai magyarság mártír politikusának szovjetunióbeli és csehszlovákiai pokoljárását foglalja össze.

Tizenegyedmagunkban. Ritter György *„Malenkij robot"? A jóvátételi közmunka Délkelet-Európában* című írása különféle szakirodalmak tükrében keresi a válaszokat a címben feltett kérdésre.

Tamási Orosz János *Placid atya kincsesládája* c. írásában az Olofsson Károly néven született bencés szerzetesről (1916–2017) elmélkedik, annak egyik könyve – a négy részből álló (az imádság szerepe; a korábbi szentmisék elmélkedései, szentírás-magyarázatai; a Keresztút, végül a Mysteria Gaudiosa) *Imádságos könyvem* (Éghajlat Kiadó, 2011) – okán. Olofsson Placid atya 10 évet töltött a Gulagon, ő a saját szenvedéstörténetével bizonyítja, hogy a krisztusi üzenet lényege a szeretet és a türelem. Ott is imádkozott minden embertársáért – a gyilkosért is.

Kozák Beáta *„…csinálni kell remeket…". Részletek Saás Albert cipészmester életéből* c. írásában maga a Mester mesél nem szépirodalmi stílusban, nyelvjárási ízekkel és kevertnyelvűséggel fűszerezve az orosz fogságbeli „élményeiről".

Miért? Lászlóffy Aladár *Drótpufajka* c. írása tulajdonképpen a szerző egy korábbi írásának visszaidézése, amelyet a 80 éves Rózsás Jánosnak szentelt a *Káva-Téká*ban.

Káva-Téka. A Napút-füzetek III. száma *Mária néni ifjúkori emlékei* címet viseli. Sági Istvánné Weisz Mária fiatalkorának történetét lánya, Sági Mária vetette papírra.

Az írások hatása alatt bemutatóm a szokottnál hosszabbra sikeredett, nézzék el nekem. Megrendülten, ugyanakkor szeretettel ajánlom mindenkinek a Napút Gulag-számát. Nem könnyű olvasmány, de aki előítéletek és fenntartások nélkül végigolvassa a gondosan válogatott és szerkesztett nagy energetikájú írásokat, az a folyamatos katarzisoktól megtisztulva másként fogja látni önmagát és a világot.

---

[15] A Der Blaue Reiter expresszionista művészeti csoport a XX. sz. elején működött Münchenben.

[16] Az idei Esterházy-emlékévben, 2021 márciusában Egerben szentmisét mutattak be Esterházy János (1901–1957) boldoggá avatásáért.

Nagy Koppány Zsolt

Nem kell vala megvénülnöd...

– de ha már, akkor valahogy így

Néhány évvel ezelőtt, könnyelműen és fiatalon írtam egy magabiztos könyvet az öregségről, *Nem kell vala megvénülnöd 2.0* címmel. (A címet – Borbás Mária közvetítésével, aki John Wain *Nuncle* címmel megjelent kisregényét ezzel a leleményes címmel fordította – William Shakespeare-től kölcsönöztem, aki Vörösmarty fordításában a következő szavakat adja a bolond szájába, midőn az Lear királlyal vitázik: „Nem kell vala megvénülnöd, mielőtt a fejed lágya benőtt" – „Thou shouldst not get old before thou hadst been wise", így az eredeti.) Ahogy azonban telnek az évek, és magam is vénülök, egyre többet gondolkodom, vajon nagyon mellényúltam-e, amikor huszonéves fejjel megpróbáltam elképzelni az öregséget.

Többnyire arra jutok, hogy igen: mivel részleteiben, mindennapi nyűgeiben, egyebekben az öregedés *nem olyan* és nem úgy, ahogy elképzeltem. De közben meg arra is, hogy nem, hiszen valójában *olyan*: az egyre erősödő félelem az elmúlástól bizony stimmel, és még sorolhatnám a sok szomorúságot, ami szintén.

Ilyesféle tapasztalatokkal vértezetten akadt először kezembe pár évvel ezelőtt a Napút folyóirat évkönyvsorozata, a méltán híres **„jeles hetvenesek"-összeállítás**. A Bognár Antal ötletéből született és Szondi Györggyel közös szerkesztésében évről évre megjelenő sorozat az 1928-ban született nemzedék jeles képviselőinek vallomásaival indult 1998-ban, és idén éppen az 1951-ben születettek vallanak életükről az évkönyv hasábjain.

Nem mondhatom – sajnos –, hogy minden év vallomásait elolvastam (van néhány kötet, amelyik hiányzik a gyűjteményemből), de azt túlzás nélkül állíthatom, hogy javarészt mégiscsak mindet átlapoztam. És igen hamar a kedvencemmé vált a sorozat. Elmondom, miért.

Az ember hetvenéves korára megérik: nem lehullani készenre érik meg, hanem derűs délutáni napsütkérezésben érettre. Bölcs lesz, azt is mondhatnánk. Azért lesz bölcs, mert már *lehet* – egyfelől megvan a kellő távlat, amivel élete jó és rossz döntéseit szemlélni tudja, másfelől jelentősen kisebb a kockázata az őszinte szembenézésnek: ártani nemigen tud magának az ember, ha ilyenkor őszinte. Amit addig elért, nem veheti el tőle senki, egyébtől – a halálon kívül – meg már nincs miért tartania. Bátor lesz, ésszel – és a jövő nem túl derűs perspektívájából táplálkozó bölcsességgel – bátor.

És akkor elmondja, mi volt, hogy volt, miért úgy volt, és hogy lehetett volna még. Százával olvastam ezeket a vallomásokat, és azokon kívül, amelyek szigorúan csak a száraz élettüneményekre koncentrálnak, a legtöbbjüket szerettem, még akkor is, ha olyan dolgokról mondtak negatív véleményt, amelyek számomra fontosak. Azért szerettem és fogadtam el őket, mert bizony hetvenesztendőnyi tőkesúly állt mögöttük biztosítékként, hitelesítő „teherként". Ők csak tudják, és biztosan jól tudják.

Megható, azt hiszem, ez a jó szó, megható ezeket a vallomásokat olvasni: még akik elviccelik vagy elművészkedik az egészet, azok szövegei olvastán is meghatódás lesz úrrá a lelken. Az ember ugye a hétköznapi futásban-loholásban nem „tekint végig" az életén: él egyik napról a másikra, ahogy tud, a legtöbb dolog megy már magától, szinte reflexszerűen. A Napút felkérése viszont megtorpantja a gondolkodó elmét, és arra kényszeríti (persze finoman és sokat termőn), hogy számvetést készítsen.

Bevallom, a legszívesebben a keserű életutakat olvasom; azokat a szövegeket, amelyek fel merik vállalni, hogy a szerzőjük mit hol hibázott el élete során. Nem kárörömből, félre ne értsék, dehogy: hanem mert ezek válnak a leghitelesebbeké, és hát mindannyiunk élete tele van nehézségekkel, rossz döntésekkel, hibákkal (sokunké csak ilyenekkel van tele), és ezeket vállalni, ezekről beszélni tudni tényleg nagy *emberséget* igényel. Nagy lélek az, aki tud ezekről kellő szeméremmel, mégis a lényegi dolgokat elmondva mesélni.

Segít élni nekünk is.

Mert látjuk, hogy más is követett el hibákat, és mégis itt van, tessék, hetvenéves lett, és visszafogott derűvel tud beszélni a legszomorúbb dolgokról.

Persze nem szeretném félrevezetni a tisztelt olvasót, nem minden szöveg ilyen, sőt: a legtöbb tényleg pozitív végkicsengésű – csak azt mondtam el, miért szeretem a szomorúbb szövegeket. Abban viszont mind a pozitív, mind pedig a negatív emlékezések azonosak, hogy bár nem ezzel a céllal vetik papírra őket szüleik, rendkívül tömör és megfontolandó, már-már aforizmatikus mondatok, afféle bölcsességek születnek összegzés közben – bizony, nem egyet kigyűjtöttem ezek közül és felírtam a magam számára: ha valaki végiggondolta-szenvedte őket, és én is azonos véleményen vagyok, akkor az ő megfogalmazásában éppen jó lesz nekem is életparancsolatnak.

Külön szimpatikus az a szerénység, amivel ezeket a szentenciákat a szerzők kimondják: senki sem törekszik a nagyotmondásra, hiszen, mint a szöveg elején mondtam, itt már nincs szükség hárításra, álcázásra, megjátszásra, vakításra, homályosításra – itt csak az ember van, és mögötte az ő egyedi, egyetlen, megismételhetetlen, eseménydús, alapvetően szomorú vagy alapvetően boldog élete. És arról kell szólni. Őszintén, pátosz nélkül, lehetőleg hetven sorban.

Nagy köszönet illeti a szerkesztőket, mind a megszólalók, mind pedig az olvasók részéről. A megszólalók tehermentesülnek – hiszen elmondhatják, el kell mondaniuk azt, amit addig csak kavargó érzések formájában tapasztalnak –, az olvasók pedig gazdagodnak, és elkezdhetnek felkészülni a saját hetvenéves életkorukra, amikor mindenkinek javasolt volna egy-egy ilyen számvetést csinálni. Az 1998-ban elindított, és túlzás nélkül állíthatom, nemcsak világszínvonalú, hanem minden bizonnyal páratlan „projekt" tehát örökké élni fog, örökké élhet, függetlenül attól, hogy papíron megjelenik-e vagy sem – egészen addig, amíg lesznek hetvenéves emberek, akik megfontoltan hátralépnek kettőt, érett és szép komolysággal végigtekintenek életükön, és megfogalmazzák azokat a talán még önmaguk számára is meglepő mondatokat, amelyek ebből a hetven évből feltörnek. Így kell „megöregedni", ha ez öregedés egyáltalán: méltósággal, okosan, szépen és bölcsen, hogy ne éltünk volna hiába e Földön.

N. Pál József

Egy tematikus szám margójára

Gyermekkorom – 1967–68 – óta bolondulok a sportért, de hogy miért, racionális magyarázatot adni a kérdésre nem tudok. Nem volt „mintám", oly kicsi zalai faluban éltem (Pethőhenyén), ahol futballpálya sem létezett, ha labdához jutottam, belerúgtam ugyan, de bármiféle cél és irány nélkül, se a szabályokat, se a „nagy" csapatok nevét, játékosait nem ismertem, apám se mesélt soha ilyesmiről nekem. Illetve mégis: azt, hogy a katonaságnál, 1941–42 táján hosszú, izmos lábú parasztlegényként hat métert ugrott távolba ő, s százon tizenkét másodperc alatt célba ért. Jól emlékezett-e, tódított-e, nem tudtam persze, ám elképedtem, hisz harmadikos elemistaként a szomszédos faluban „kisdobosoknak" rendezett háromtusa- (kislabdadobás, távolugrás, 40 méteres futás) versenyen, távolba mindössze 275 centiig jutottam én. Ez a falu – Zalaszentiván, ahova egy év múlva, 1967 szeptemberében költöztünk – aztán mindent, ami a sporthoz kötött, megváltoztatott, fölforgatott s örökre determinált bennem. Volt szabályos futballpálya itt, járási bajnokságban játszó csapatunk, távol- és magasugrógödör az iskola kézilabdapályája mellett, így az atlétikát valóságos tananyagként űztük a „tornaóra" keretében (tudásunkat időről időre mérték). No meg lett rádió, majd tévé a közelemben, amit alig láttam, hallottam addig, s ami a nagyvilág eseményeit is elhozta nekem. A nevek, eredmények ragadtak rám, mint a kosz, hónapok múltán szájtátva bámulták tudásomat, a mexikói olimpia idején kocsmajáró lettem (ott volt televízió), aztán sorra nyertem a szellemi sportvetélkedőket.

Mindez „magától" történt, a titkot, hogy miért, máig nem tudom. Tán a számokhoz való különleges vonzalmamnak lehetett szerepe ebben (mekkorák a hegyek, milyen hosszúak a folyók, hány kiló az elefánt, mikor született Toldi Miklós, minden érdekelt, az évszámokat, sok-sok társam rémét, soha életemben nem kellett tanulnom), legkedvesebb sportágam máig az úszás, az atlétika, meg ami „mérhető" általában. Folyvást fejemben tartottam a legjobb eredményeket, a rekordokért (a rekordjavításért) odavoltam, ám a versenyekre várva, azokat nézve valami furcsa bizsergés is uralkodott rajtam, gyermekként már. A győzelem reménye, az önmagán túlnövő ember csodálata volt-e ez, vagy a romantikus történetekhez való ragaszkodás (a *Toldi*t, a *János Vitéz*t, az indiánregényeket is így olvastam) e világi, átélhető alkalma, nem igazán tudom, tán mindkettő, egy időben. Hősöknek láttam a sport nagy alakjait, a régieket, a csak hallomásból ismerteket (Nurmit, Zatopeket, Gerevich Aladárt, Orth Györgyöt és másokat) meg különösen. A sport mint történelmi jelenség a jelen eseményeinél is jobban érdekelt, s e hozzáállásom máig megmaradt – értetlenségeket is előhívva sportbolond ismerőseim között. (A jelent is mániákusan követem persze, hisz tudom, az is „történelemmé" lesz nemsokára.)

Én vagyok az a sportmániás, aki – a magyar – nem magyar találkozókat kivéve – nem szurkoló! (Szimpatikus, csodált külföldi csapatok, egyéniségek akadtak, akadnak számomra is, de külhoni klubnak, válogatottnak folyamatosan, éveken, évtizedeken át drukkolni érthetetlen és – főleg! – átélhetetlen

jelenség nekem.) Én vagyok az, aki egy sporteseményt nézve sosem kiabált – bírót, ellenfelet dühösen szidva, „reklamálva" biztosan nem –, aki a tippelésbe az érzelmeit, a vágyait, a reményeit (pedig vannak) sosem viszi bele. Aki kifejezetten szeret egy-egy meccset, versenyt úgy nézni, elemezgetni, hogy az eredményt tudja már, aki – a szurkolók kilencvenkilenc százalékával ellentétben – nem az izgalomért, a feszültségért, a „hangulatért" nézi, figyeli a sportot, hanem valami „másért", amit pontosan megnevezni nem is tud talán.

Amióta bölcsészként – az irodalom s a történelem közt lézengve – a huszadik század, az 1867 utáni idő kutatója lettem, a sport történetét is csak eme keretben, a „nagy történet" részeként, annak sajátos kifejezőjeként, egyik tükreként vagyok képes szemlélni, értelmezni. S életem fordulóján – negyvenévesen – így is kezdtem írni róla, nem szaktörténészként (hisz az nem igazán vagyok), hanem gondolatokat felvetve folyamatokat elemző, a sport mentalitástörténeti, nemzettudati, etikai, metafizikai jelentéstartományaira is figyelni próbáló esszéistaféleségként inkább. Mire megyek ezzel, kérdéses lehet. Tapasztalatom szerint a „sport szakosok" afféle csodabogárként, többször tisztelettel, észjárásomat s – főleg – számmemóriámat csodálva, de mégis értetlenkedve tekintenek reám, s dolgaimból azt nemigen „fogják", amiért írtam azokat, ám mit tegyek, csak ezt tudom, csak így érzem jól magam. Hinni szeretném: a sport históriájáról beszélve is emberi valónk s történelmünk tanulságait faggatom.

Ezért „feladattudatom" megtalálásától sporttal kapcsolatos könyveket, dokumentumokat kezdtem beszerezni rendületlenül (zászlókat, mezeket, egyéb relikviákat soha). Gyűjteményem közel ezer darabra rúg, s mint „szakkönyvtárat" használom persze. A gazdag adattárakat, a hosszabb folyamatokat áttekintő munkákat forgatom szívesen, módjával, de a rendre pár heti munkával összehozott, újságírós – történeti értéket ritkábban adó –, „rajongóknak" írt köteteket, pályaképeket is, egy-egy folyóirat sporttal kapcsolatos különszámait pedig kifejezetten kedvelem. A szegedi Aetas című szaktörténeti orgánum állt elő ilyesmivel pár éve, aztán a Sic Itur ad Astra, a Korall, a nívós ismeretterjesztő lapok közül a Rubicon meg az egykori História többször, de akadt sportos száma a debreceni Alföldnek, a szolnoki Esőnek, s tán más kiadványnak is, ami nem került a kezembe valahogy. Ezért a Napút 2016. szeptemberi számát, a főszerkesztő úr ajándékát örvendve köszönöm.

Jól szerkesztett, derűs, könnyen fogyasztható (bármikor félretehető, majd újra elővehető), több darabjában tanulságos is ez a százhatvan oldalnyi, jó ötven szerzőt fölvonultató lapszám, s műfajilag, tematikailag is sokszínű. **A gombfocitól az Everestig**, mondja az alcím, a sportot mint témát mély merítéssel határozza meg tehát. Verset, novellát, a sportszeretet kialakulását idéző hangulatos emlékezést (például Jeszenszky Géza volt külügyminiszter és nagykövet tollából), esszé-publicisztikát (Végh Alpár Sándornak a 101 évet élt, Gulágot is járt „örökös" szövetségi elnök, Kádár-sakkpartner, Szerényi Sándor alakját idéző írását derűvel forgatom – itt van egy tollhiba: a nekünk aranyat hozott Buenos Aires-i sakkolimpia nem 1986-ban, hanem '78-ban volt), a riói olimpia szurkolói értékelését (Szakolczay Lajos, Ködöböcz Gábor), sőt egy-egy téma, gondolat teljesebb körüljárását is olvashatjuk itt. Gráfik Imrének a gombfoci honi históriáját előadó dolgozatát például jó szívvel ajánlom mindenkinek, hisz szinte minden sora – e bűvölő sportot, mert „így alakult", sosem játszottam én! – újdonságszámba ment nekem,

a Mount Everest meghódításának kísérleteiről készült összeállítást (Bakonyi Péter munkája) pedig katartikus és döbbenetes dramaturgiai remeknek látom. Görög Dániel elemzésénél (*Miért a foci a legjobb sport a világon?*) okosabbal, meggyőzőbbel e témakörben nem találkoztam még, s Ballai Attiláénál se nagyon (*Kenyér helyett is [futball]cirkusz*), ami a 2016-os futball-Eb magyar mámora kapcsán arról beszél, e játék szeretetét miért nem lehet végleg elföldelni idehaza, évtizednyi keserűségek, kiábrándulások ellenére sem. Takács Ferenc hosszabb esszéje (*József Attila és a testkultúra*) a költőzseniről való könyvtárnyi szakirodalomnak is megfontolható része lehet, akkor is, ha ötletével, miszerint a *Sportirodalom* című versben emlegetett Takács („Így sóhajtanak utánam a lányok, még a Takács is") biztosan Takács II József, a Fradi népszerű „Takija", a gólvágó lenne, nem győzött meg engem. Ráadásul egy poént kihagyott a szerző: a költő a Sebes Gusztávként ismertté lett nagynevű szövetségi kapitánnyal egy iskolába (de nem egy osztályba, mint a nála egy évvel később – 1906 januárjában – született Sebes állította!) járhatott, s a labdát is rúghatták együtt a grundokon.

Kedves ismerőseim nevének különösen örülök. Ballai Attiláét, a „szakosságnál" rendre tovább látó sportújságíróét említettem már, miként Szakolczay Lajosét, több művészeti ág alapos ismerőjét (még Varga néven ifjúsági bajnok középtávfutó volt, innét is az atlétika-szerelem), s Ködöböcz Gábor irodalomtörténészét is (unokaöccse az NB I-ig vitte fociban). S látom a mindenkit szerető, költőként s irodalmár ítészként példátlanul érzékeny évfolyamtársamét, Németh István Péterét („némethpistiét"), akinek – állítom – ha ambiciózus s erőszakos is (nagyon nem az!), minimum NB I-es focistának kellett volna lennie, s aki míves esszéjébe (*Esterházy-házi f.*) az én nevemet is beleírta (a fölidézett alkalomra nem emlékszem ugyan élesen, de biztosan igaza van). S olvashatom Borsi-Kálmán Bélának a témánál megint többet adó dolgozatát (*Kis futballtörténeti családnév-etimológia*), ami az Aranycsapat tagjai eredeti családneveinek elemzésétől a Kárpát-medencei magyarság agyakáprázatóan sokszínű története problematikájáig jut el. Fericsán Kálmán – azóta elhunyt pedagógus barátom – meg az újpesti tradícióról adott statisztikailag pontos összeállítást, a sport és a helytörténet együttállásának lehetőségéről, no meg a kisebb-nagyobb hazához való hűségről is példát adva ezzel.

Nagyon jó összeállítás ez tehát, biztosan többször előveszem, s még valamit üzen nekem. A sport, ahányan nézzük, látjuk, értékeljük, beszélünk róla, annyiféle rendszerint. Ahogy nincs két teljesen egyforma gól, úgy nincs két teljesen egyforma vélemény. Mégis a közösség képzésének egészen ritka alkalma, legmélyebb értelme – Isten ajándékaként – alighanem ez nekünk. Mert a sport az érzelmek szélsőségeit hívja elő minduntalan, s noha belőlem csak örömöt és szomorúságot, de indulatot kiváltani sohasem tudott, egész lényünket átjárhatja, időben előre s visszafelé is. Identitást – szűkebb és tágabb azonosságtudatot – is ad tehát, ami a sportban nem fordulhat elő, az az életben sem létezik, emberi valónk tán legtisztább tükre ez. Egyszerűen azért, mert – például – futball közben hazudni nem lehet, ahogy játékos, edző, szurkoló, akárki meccs közben viselkedik, pontosan olyan ember ő, erről vitát nyitni nem érdemes! A sport oly része életünknek, ami örök, s ami sosem lehet befejezett. A róla való beszéd meg főleg nem lehet az. Meglehet, épp ez – az újrakezdési kényszer, alkalom, a „befejezhetetlenség", a folytatás parancsa – teremthet közösséget s hozhat szeretetet közénk?

A Napút e tematikus száma is e folyamatnak a része immár.

Rojkó Annamária

Szövetségtársaság – Társaságszövetség

Kiköt a hajó egy távoli lakatlan szigeten, ott találják a hajótörött Kohnt, aki büszkén mutatja a saját kezével felhúzott épületeket. – Ez az otthonom, ez pedig a két zsinagóga. – Miért van kettő? – kérdezi a hajóskapitány. Az egyikbe mindennap eljárok imádkozni, de a másikba be nem teszem a lábam!

A fenti régi zsidó vicc jól tükrözi azt a jól ismert, általános társadalmi jelenséget, amikor az egymástól különböző közösségek tagjai tudatában vannak kollektív azonosságuknak, és deklarálják a más csoportoktól történő elhatárolódásukat.

A megosztottság ezeréves magyar hagyományunk része, és ebben a hagyományban csak elvétve találni egymáshoz vezető hidakat. Ha csak a huszadik századi Magyarországra tekintünk, kilenc rendszerváltást, illetve erkölcsi-kulturális értékrendet megrendítő politikai-társadalmi változást éltünk meg. A „boldog békeidők" monarchiája után Károlyi Mihály köztársaságát, a Tanácsköztársaságot, a Horthy-korszakot, Szálasi rémuralmát, az 1945–48-as koalíciós időszakot, a Rákosi-rendszert, az azt követő 1956-os forradalmat, a Kádár-kort és az 1989-es rendszerváltást. És már át is léptünk a 21. századba, ahová magunkkal hoztuk a világnézeti-politikai értékrendekben gyökerező alapvető különbségeket és az ezekre épülő kollektív tapasztalatokat. Az irodalomtörténet és a hazai kortárs irodalom mindennek hű tükörképe. Az írástudók szenzitív módon reagálnak mindarra, ami körülöttük zajlik, elefántcsonttornyok ma már nincsenek.

A pszichológia „megerősítési torzítás"-nak nevezi azt a társadalmi látásmódot, amikor az egyes emberek előnyben részesítik azokat az információkat, amelyek saját előfeltételezéseiket vagy hipotézisüket igazolják, és közömbös számukra, hogy az információ igaz-e vagy hamis. Ennek a nézőpontnak súlyos veszélye, hogy ha az ember csupán a sajátjával megegyező véleményeket hajlandó meghallgatni, akkor meggyőződésévé válik, hogy a világlátása tökéletes.

Kezdetben volt a Polísz. A politikai, társadalmi, kulturális törésvonalak áthidalására csak néhanapján vállalkozik egy-egy elkötelezett bozótharcos, és még ritkábban fordul elő, hogy erőfeszítését siker koronázza.

Szondi György – a Polísz folyóirat főszerkesztő-helyetteseként, később főszerkesztőjeként – akkori lapjában már az 1990-es évek közepén elindította a „hólabdát", amelyet a két oldal elkötelezett írói-költői attól kezdve fölváltva dobtak át egymásnak. Felkérésére a játékot Göncz Árpád, a Magyar Írószövetség leköszönő elnöke kezdte, aki Tornai Józsefnek „adott passzt". A hagyomány az 1999-ben alapított Napút folyóirat *Kopogtató* rovatában még három éven keresztül folytatódott. Az első huszonöt számban több mint ötven neves kortárs író-költő adott kézírással írt – és fakszimilében megjelentett – ajánlást olyan pályatárs verséhez vagy prózájához, aki az ellentábort képviselte.

Több mint másfél évtizedes szünet után, a Napút 2018-ban (XX. évf. 3. szám) megjelent **Szövetségtársaság** és a 2019-ben (XXI. évf. 4. szám) napvilágot látott **Társaságszövetség** című összeállítása Szondi György újabb kiemelkedő és sikeres próbálkozása volt a közös platform megteremtésére.

A két magyar írószervezet, a Magyar Írószövetség és a Szépírók Társasága névrészletének összeolvasztása a kiegyezés szándékának szellemes szimbóluma. A tematikus folyóiratszámokban publikált írások döntő többsége felkérésre érkezett, a szerzőket nem zavarta, hogy irodalmi alkotásuk esetleg egy, a „másik oldalról" származó vers, próza vagy drámarészlet mellett jelenik meg.

A Napút e különleges lapszámainak recenzálása előtt idézzünk fel két ismert példát arról, hogy az egyes alkotók, írói csoportosulások közötti szembenállás és intrika nem ismeretlen a magyar irodalomtörténetben.

A múlt árkai. Az 1810-es évtizedben a magányosan alkotó Berzsenyi Dániel, verseskötetének megjelenése után komoly depresszióba esett a Kölcsey által írt nyilvános kritikától. A pesti költők a kisnemes Berzsenyiben a provincializmus, a dagályosság és egy beszűkült érzelmi világ megtestesítőjét látták. Az ironikus, szarkasztikus bírálatok mögött a „niklai remete" a korábban rajongott mestert, Kazinczyt sejtette. A magát megalázottnak érző Berzsenyi végül felhagyott a költészettel, versek helyett esztétikai elemzéseket írt, és arra koncentrált, hogy tételesen megcáfolja Kölcsey „goromba recenzió"-ját. 1836-ban bekövetkezett halála után – megkésett gesztusként – Kölcsey engesztelő hangú emlékbeszéddel búcsúztatta a „Romlásnak indult hajdan erős magyar"-ról őszinte hittel verselő Berzsenyi Dánielt.

Az 1920-as évekre a város–vidék szembenállása már túllépett az egyéni ellentéteken. A magyar irodalomban és az intellektuális közvélekedésben megjelenő urbánus és a népies gondolat immár táborrá szerveződött. A két írócsoportot jól körvonalazható politikai-világnézeti határ választotta el. A népiesek a nemzeti eszmét, a veretes magyar történelmi hagyományokat, az urbánusok koruk művészi törekvéseit és problémáit, valamint az európai irányvonalhoz való igazodást képviselték, és e törésvonal mentén publikáltak saját köreik irodalmi lapjaiban.

Kár lenne tagadni, hogy az árok ma is létezik, sőt a két tábor politikai szembenállása a Magyar Művészeti Akadémia megalakulása óta talán még markánsabb, mint a Trianont követő évtizedekben. Az írószövetség hasadása 1997-ben több évtizedre bebetonozta a frontvonalat. A Magyar Írószövetség és a Szépírók Társasága jó néhány tagja 2018-ban és '19-ben szerkesztői felkérésre kezet nyújtott egymásnak, és a Napút hasábjain két ízben is együtt publikáltak. A szerzők névsora önmagáért beszélt, többségük megingathatatlan értékrendet képvisel. A nevek mellett – elsősorban terjedelmi okokból – ezúttal eltekintünk a Kossuth-, József Attila- és más irodalmi díjak felsorolásától.

Szövetségtársaság. E lapszámban a szerzők mellett az irodalmi műfajok sokszínűsége is szembeötlő. Olyan antológia született, amelyet a líra, az epika és a dráma egyaránt színesít. A lap hagyományainak megfelelően Zalán Tibor a „B2-páholy"-ból küldött tárcája keretezi a tartalmat, és a művek között Demeter József fekete-fehér író- és költőportréi (Juhász Ferenc, Kányádi Sándor, Ircsik Vilmos, Lászlóffy Aladár, Lackfi János, Buda Ferenc) kaptak helyet.

Tamás Menyhért *Falközi strázsán* című szülőföld-verse és Báthori Csaba *Napjaink sora* című szonettje jól megfér egy oldalon. Az előbbi a múltban kalandozó gondolati vers, keményen hangzó háromsoros versszakokkal, az utóbbi a „férfireménytelenség csodája". Döbrentei Kornél „A püspök-vértanúk emlékére" ajánlott balladája, *A felszabadítás szomorúsága*, az 1945 húsvétvasárnapján az orosz csapatok elől a győri székesegyházba menekült asszonyok meggyalázását és Apor Vilmos püspök mártírhalálát eleveníti fel dinamikus sodrásban.

Vörös István *Utazás a havas márciusba* című, hét szakaszból álló Tisza menti útinaplója a prózát és a haikut ötvöző haibun műformában született.

A *Mustra* rovatban részlet olvasható Bereményi Géza – akkoriban még készülő – önéletrajzi regényéből, *A magyar Copperfield*ből. Az *Óvodáim* című fejezet a 4-5 éves kisfiú emlékeit úgy idézi fel, ahogy az író egykor maga látta a Teleki tér környékét és a vele történteket. Felötlik egy meghatározó emlék az ideológiai tanmesévé átírt korabeli bábelőadásról, a Dunyuskáról, és egy rég elásott ólomkatonáról is. Az azóta tragikus körülmények között elhunyt Térey János a *Káli holtak* című regényének azt a részletét publikálta, amelyben Csáky Alex filmszínésszel a főszerepben, a Balaton-felvidéken horrorfilmet forgat a stáb. A regény egésze a természetes tájat, a vidéket birtokba vevő civilizáció eluralkodását mutatja be.

Temesi Ferenc ugyancsak friss regényének, a *49/49*-nek egy fejezetét tette közzé a Napútban. A részletet így vezette be: „Ez egy szerelmes regény. A kezdete a múlt század hatvanas éveiben két évig dúló tini-lav, amely beteljesületlen diákszerelem marad. Hihetetlen, lányregénybe való romantika, hogy egy sors által félbevágott szerelem negyven év után föltámad és beteljesedik. 2+2 év, ez jutott Márknak és Ilonának. Egy nyitó és egy csukó zárójel az életükön…"

Marno János *Poe(ma) – hommage* című szabadverse egy hétéves kisfiú vízióját vetíti elénk az amerikai költő világát megelevenítve. Kiss Anna mintha a vietnámi folklórból merített volna az alcíme szerint a *„Szélhordta történetekből"* való versével. A Dong Nai menti út távol-keleti dallamra született, filozofikus költemény. A Naputat lapozgatónak olybá tűnik, hogy Falcsik Mari hat verse közül *A kívülálló* című nem az asztalfiókból került elő, hanem a *Szövetségtársaság* összeállításba készült:

A kívülálló

nézd mester milyen szépet csináltam
– hát akkor gyönyörködj benne
de ezek majd megint nem fognak hívni
– adj hálát! ezer szerencse!
hogy ők ott milyen jól elvannak együtt!
– el bizony: idáig hallom
miért ne lehetne nekem is velük
– a tied egy másik dallam
ha ők a magukén változtatnának…
– s te változtatnál-e bármin?
na és így mi lesz a méltó helyemmel?
– mi van? nem ülsz jól a sámlin?

Bogdán László zseniális fordításában olvashatjuk a Napútban Vaszilij Bogdanov (1895–1982) méltatlanul elfelejtett orosz költő *Emigránsok – XIII. Bunyin* ciklusát, amelyben egy nizzai nyár elevenedik meg, és egy váratlan találkozás az emigrációban élő Bunyinnal. Az életmű lappangó verseit a költő unokája, Tatjána Bogdanova, a Harvard Egyetem szlavisztikai tanára adta ki.

Ádám Tamás nagyvárosi környezetet idéző verseiben a realitás látványos képei keverednek a látomásokkal. Szinte minden sorából süt a magányosság.

Háy János *Utánképzés ittas vezetőknek* című keserű komédiája olyan emberekről szól, akiknek ittas vezetésért elvették a jogosítványát, és háromnapos csoportterápián kell részt venniük. A mai magyar társadalom jellegzetes „trendi" alakjai mellett két pszichológusnő vonul fel előttünk, akik a terápiát vezetik, és akik szintén nem egyszerű figurák.

Ircsik Vilmos *Foglalkozása tolvaj* című novellájának kezdőmondata: „Ha a foglalkozásom felől érdeklődnek, még most is zavarba jövök és elbizonytalanodom." Az izgalmas, fordulatos és szórakoztató monológból megtudjuk, hogy miként válik az egyszeri dolgozó hivatásos áruházi tolvajjá.

A *Hangúrás* rovatban Tamási Orosz János élő beszélgetésének írásos változata *„…érvényt szerezni a nép szavának…"* címmel olvasható Makkai Ádám költővel, aki többek között 1956-ról, a Kodály Társaságról, a nyugati emigrációról, Karinthy Ferencről és a kortárs magyar műfordítókkal kapcsolatban mondta el személyes élményeit.

A *Hetedhét/Tizenegyedmagunkban* című rovat a határon túli magyar, illetve a magyarországi kisebbségi irodalomnak ad teret. E lapszámban Vári Fábián László *Kakukknővér* című, ruszin (ukrán) népballada-fordításokat tartalmazó kötetéből adott közre. A kilenc ballada a szerelem, a csábítás, a megcsalás és a családi dráma témaköreit öleli fel. A műfordításokat a költő-néprajzkutató magyarázó jegyzetekkel is ellátta.

Önálló csokorban, ugyancsak ebben a rovatban találjuk Varga Imre költő szlovák népköltészeti műfordításait, amelyek témájukban részben rokoníthatók a ruszin balladákkal. Szerelemről, házasságról, aratásról szólnak, no és ráadásként egy négysorost is kapunk a „Boromissza szakácsnőnk"-ről.

A *Dokumentum/Téká*ban olvasható Bíró-Balogh Tamás *Baka István sorai elé* című írása, amely egy harminc évvel ezelőtt keletkezett esszét idéz. Baka István szerkesztő sok éven keresztül figyelemmel kísérte, és lapjában, a Tiszatájban segítette két ifjú költő, Bakos András és Nagy Gábor pályáját. A Napút *Társaságszövetség* lapszámában közzétett, eddig lappangó *Új klasszicizmus* című írás azonban kimaradt Baka István életműsorozatából.

Lászlóffy Aladár erdélyi író, költő két verse – *Ének az itthontalanokról* és *A megtalált ember* – első közlés, amelyek (Széles Klárának köszönhetően) csak a Napútban történt megjelentetésük után kerültek kötetbe.

Jámborné Balog Tünde író és pedagógus *„Tüköre a szép rozmarinnak"* című írásában a kisfarsang ünnepének női szentjeit, avilai Szent Terézt és Lisieux-i Szent Terézt, valamint magyarországi Szent Erzsébetet mutatja be. A szerző szerint e nőalakok napjainkban is a bölcsesség, a szeretet, a hűség és a bátorság példái.

Tandori Dezső rajzaival örvendeztette meg a Napút olvasóit. Ezek a fekete filctollal készített skiccek nem könyvillusztrációnak készültek, inkább rajzos em-

lékeztetők, néhol kommentárokkal ellátott hommage-ok a pályatársak, a mesterek és az irodalmi alakok – köztük Németh László, Kafka, Márai, Karinty Frigyes, James Joyce, Csehov 3 nővér, Regényalak Mándynak (:Teleki tér:) – emlékére.

Gátfalvi István saját életének első három évtizedét fűzte verssé. A fotográfus költő által írt verssorok egy-egy pillanatképet idéznek, minden versszak a címben jelzett *Számla* egy-egy tétele. A keményen koppanó sorok betűvel készült szociofotók. Az 1979-ben záruló „film" irodalmi dokumentum, amit a szerző fekete-fehér fényképei illusztrálnak.

A *Miért* rovat Benkő Ildikó zeneiséggel teli *Este* című szonettjével indul. Ő maga – egyes szám harmadik személyben – így vall költészetéről: „Világa nagyon szűk és nagyon tág: a belső végtelen. Veresivel olyan teret óhajt létrehozni, melyben melegedhet, gyógyulhat a betévedő. (…) A költemény akkor is ima, akkor is a kozmikus rend helyreállítására irányul, ha az nem jelenik meg benne közvetlenül." A tízszakaszos *Perc-kalitká*t a Borbély Szilárd halálára írt fájdalmas siratót követi, majd újabb három vers a magányosságról, az írás létszükségletéről és a rendről.

Csáji László Koppány: *Flavius Claudius Iulianus szózata az aquincumi seregeihez* (i. sz. 361) és az *Aquincumis Mithras-himnusz (Flavius Claudius Iulianus imája a mithraeumban)* időmérték szerint megírt fikció. Történelmi elemek és az antik misztériumvallás képei elevenednek meg a versekben. Himnuszáról így ír a szerző: „A mű természetesen modern interpretáció: minden hasonlósága a valósággal pusztán a képzelet vagy transzcendens erők játéka."

Német András *Arc poetic*ája ugyancsak időmértékes versben olvasható a folyóiratban. Vallomását „Kemény István költőnek, szeretettel" ajánlja a szerző. A jelen „lomha busza" egy pillanatra a római táj felé fordul, ám a szerző végül úgy dönt, hogy mégis a „jelen tárgyilagos tárgyközlő"-je marad.

Karsai János: Agancsos sisak című drámája a japán nagasinói csatát idézi fel, amelyben Tadakacu tábornok álmában megjelenik Jamagata Maszakagé meggyilkolt tábornok, és segítséget kér egykori ellenfelétől, hogy szabadítsa ki lelkét a semmi fogságából. Tadakacu fogadalmat tesz, és oltárt emel áldozata emlékére. A misztikus jelenetsor az ősi ellenségek megbékélését, valamint – az eseményeket kommentáló kórus sorait idézve – „Buddha kegyelmét" dicsőíti.

Rott József *Egy tömeggyilkos lelkiismerete* című kötetének alcíme: *Az Újszövetség és a holokauszt pszichoanalitikus összefüggéseinek hiteles ábrázolása a világirodalomban és a filmművészetben*. A szerző – még a könyv megjelenése előtt – a *Találkozás Istennel* című fejezetet bocsátotta a folyóirat olvasói elé. Mélyreható elemzését olvashatjuk annak az 1960-as évek elején indult folyamatnak, amely során – Rott szerint – a magyar irodalom és filmkultúra elvesztette világirodalmi rangját.

Az *Égalj/Mustra* vezető anyaga Száraz Miklós György *Pécsi pannó*ja. A mű eredetileg a mediterrán városról szóló nagyregénynek készült. Szerzője nyakig megmerítkezett Pécs történelmében, kultúrtörténetében és gasztronómiájában, nekilátott a pannókészítésnek. Végül történetmesélős esszékötet született, amelyből bőven jutott olvasnivaló a Naputat lapozgató érdeklődőknek.

Géczi János *Glosszá*ja versben írt feljegyzés a mulandóságról a túlélőknek. Nagy vers a relativitásról, az idő és az egyedi sors viszonyáról. Györe Balázs *Méreg zsák*ja személyes hangú, rövid asszociációs sorokból álló vers.

Az *Ablak*ban Hegyi Zoltán Imre elemző írása olvasható Báthori Csaba Melankólia című verseskönyvéről. „Egy folyton mozgásban imbolygó világ stabilitásfelelőse Báthori Csaba" – mondja az irodalomkritikus, aki úgy véli, hogy „egy halkan lüktető szelíd szomorúság végigsuhog a kötet áradó szonettjein".

Balázs Géza *Szótárszerűség – elbizonytalanítás* című tanulmányának alcíme: *A kortárs magyar irodalom néhány stílusjellemzője*. A nyelvészprofesszor négy mai magyar prózaíró, Temesi Ferenc, Vida Gábor, Grecsó Krisztián és Hartay Csaba munkásságát elemzi, és ötödikként Egressy Zoltán *Százezer eperfa* című regényét teszi górcső alá. Nyelvhasználati-stilisztikai vizsgálatának tárgya a tudományos irodalom (szövegek) hatása a szépirodalomra; a narráció problematikája (az elbeszélés nehézségeinek feltárása); az elbizonytalanítás, megkérdőjelezés; a párbeszéd nehézségei; az írói-irodalmi nyelvművelés és a nyelvi sajátosságok.

Az *Évnap* rovatban Tamás Menyhért egy-egy esszéverssel köszönti a 80 esztendős Ágh Istvánt, valamint József Attilára emlékezik. A *Költő volt, világszemű* című írás meghatározó gondolata így szól: „A világszem, szándékom szerint kettős mértéket egyesít: írói minőség és földrajzi távolság. Kettő együtt: világirodalmi térhódítás."

A Napút *Társaságszövetség* című száma önálló fejezetet szentelt a 80 éves humoralista, Sándor György köszöntésének. Barátait, híveit nem csupán visszaemlékezésre sarkallta a kerek születésnap, hanem szinte mindenkit szójátékokra, nyelvi leleményekre inspirált a laudáció lehetősége. Valamennyien az ünnepeltre jellemző filozófusi attitűdre is utalnak. Kondor Katalin, Varga Tamás, Kovács katang Ferenc, Liszkay Zoltán, Nagy Bandó András, Nyakas Szilárd, Pozsgai Zsolt prózái (vallomása, egysorosa, riportja, tudósítása, visszaemlékezése, esszéje), Halmay Tamás, Kállay Kotász Zoltán versei, valamint a 2018-as haikupályázat tíz kiemelt alkotója, Barna Júlia, Csata Ernő, Kerti Károly György, Jakabffy Éva, Kocsis Gábor, Lajtos Nóra, Móritz Mátyás, Szabó Aida, Tekse József, Vercsek Györgyi által írt rövid művek üdvözölték „Gyuri atyát", a „krisztusi embert", az embert, „aki többen van", egyszóval: „asándorgyurit".

A lapszám a továbbiakban megemlékezik a Napút folyóirat arculatának és tipográfiájának tervezőjéről, a 73 éves korában elhunyt Gosztola Gáborról.

A folyóirat rendszeresen hirdet irodalmi, illetve műfordítói pályázatot. Ebben a lapszámban a magyar költészetben kivételesen ritka versformát, a slókát kívánta népszerűsíteni-meghonosítani. A slóka a szankszrit epika (Mahábhárata, Rámájana stb.) versmértéke. 16 szótagos időmértékes sor, amelyet középen szigorúan sormetszet, azaz cezúra vág ketté. A pályázat meghirdetésével egyidejűleg a szerkesztőség felkért néhány költőt, hogy írjanak ebben a rendkívül kötött verselési formában. A kihívásnak Csehy Zoltán (*Szürke slókák*), Füleki Gábor (*Slóka-variáció Pierre Jean Jouve Ritka gyönyörök című versére*), Géher István László (*Brazil diszkótűz*), Suhai Pál (*Szanszkrit regék – Lassúpofájú s Hemzsegi*), Vörös István (*Stephen Hawkig előadást tart a Vatikánban*), valamint Babics Imre (*Valaki szavai* – részlet) tett eleget.

A dupla terjedelmű lapszámmá kerekedett *Társaságszövetség* a kortárs irodalmi életben és az olvasók körében is az értékközpontú alkotások bemutatását célzó, sikeres kísérletnek bizonyult.

Szövetségtársaság. Alig egy esztendővel később, 2019 májusában Szondi György főszerkesztő megismételte a kísérletet, és néhány korábbi, valamint számos újonnan jelentkező alkotó bevonásával – a korábbi koncepció jegyében – *Szövetségtársaság* címmel készített lapszámot. A tárcarovat ezúttal is Zalán Tiboré volt, a szövegek között elhelyezett illusztrációk és a színes melléklet Nagy Gábor Munkácsy-díjas festő- és grafikusművész műveinek reprodukciói. Az alkotó – aki festményein a látvány és az absztrakció határterületét keresi – vissza-visszatérő motívumként idézi fel a tisztaságot és az áldozatvállalást szimbolizáló bárány-motívumot.

Felütésként a *Mustra* rovatban Fehér Béla *Banánliget* című regényrészletét olvashatjuk, amelyet szerzője e szavakkal foglalt össze: „…Jelenetek egy vakondűző életéből című regényem ikertestvérének készült (ugyanazzal a flashback technikával), annak egy másik szálát bontja ki. A rendszerváltozás »előestéjén« játszódik, a belső elhárítás két alkalmazottjáról szól, akiket a Banánliget fedőnevű konspirált lakásba vezényelnek".

Kukorelly Endre ugyancsak regényrészletet publikált, az akkoriban még megjelenésre váró *CéCéCéPé* című könyvéből, amely végső változatában alcímet is kapott: *„avagy lassúdad haladás a kommunizmus felé"*. A történetmesélés a tudományos művek fejezetelésekor megszokott számozással, ezúttal a „6.11"-es bekezdéssel indul, és minden felvillanó kép, illetve emlékfoszlány újabb sorszámot kap. Kukorelly egy család élményein keresztül, érzékletes módon vetíti elénk az 1950-es éveket és a terézvárosi helyszínek eseményeit.

Lantos László, írói álnevén Triceps – aki önmagát a szerzők között „éhezőművész, színházi rendező, performer"-ként mutatja be – *Jézus fia* című önéletírás-részletében *Szabadka, 1966* címmel osztja meg saját, 11 évesen átélt élményeit. „Tiszta tények, semmi kitaláció. Évekre lebontva, ahogyan az idő haladt…" – kommentálja a lábjegyzetben. „Krumpli és tök: tejfölös krumplileves, krumplis paprikás kolbásszal, sült krumpli vékony szelet oldalassal, krumplis tészta, porcukros krumplifánk; kapros tökleves, tökfőzelék tükörtojással, tökös rétes, sült tök és tökmag… A füstölt húsok a padlás gerendáin lógnak, ritkán eszünk belőlük" – olvasható a nyitó bekezdésben, amelyből megismerjük a nagymamát, de az anya és Jézus fia is szóba kerül.

A *Mustra/Hangírás* rovat Füleki Gábor interjúját közli Báthori Csaba költőműfordító, esszéistával. A Napút állandó szerzője ifjúkori, klasszikus olvasmányélményeiről, Horatiusról és Catullusról mesél, majd mestereire, Somlyó Györgyre, Nemes Nagy Ágnesre, Vas Istvánra, Benedek Ferencre, Rajnai Lászlóra emlékezik, sőt néhány személyes hangú levelüket is beilleszti az interjúba. A szülőváros Pécs és az ausztriai emigráció egyaránt szóba kerül a beszélgetésben. Báthori így vall hivatásáról: „Igen, tagadhatatlan, hogy (…) sokáig a formahű fordítás híve voltam, ezt a felfogást örököltem a tizenkilencedik századtól, a nyugatosok »szép hűtlen«-eitől. De ma már tudom, ezen a téren sem létezik királyi út: minden fordításnak van előnye és hátránya. Művészi szintet megütni, körülbelüli energiamennyiséget átmenteni minden fordításban lehet, legyen az formahű vagy prózafordítás, sőt akár nyersfordítás. A nagy költészet, ez a tapasztalatom, nyersben is érvényesül. És henye hiedelem, hogy csak a formahű szöveg formázhat művészetet. Nem. Művészet lehet egy vers prózafordítása is, sőt többet érhet a formahű fordításnál."

Győri László, a Kilencek költőcsoport tagja négy verssel ajándékozta meg a Napút olvasóit (*Bankfiók, A világ fényei, Eljön a csordás, Az olló poklai*). Közülük az első egészen különleges látványt ragad meg. A bankszakma szakzsargonja kap új értelmet a pénzintézet melletti, pipaccsal és gazzal teli töltésen és a költő lelkében. „…A pipacs a töltés oldalában / csak a virágszektor / egyetlen része, de nagy mecénás / nyárelőn, ilyenkor. / Ontja a pirosat. Erre járok, / úgy kapom belőle/ a tündöklést szememnek, / hogy gazdag leszek tőle."

Cselényi Béla külön világot képvisel az erdélyi költészetben. A posztavantgárd költőt irónia és önirónia jellemzi, kisbetűs, képszerű versei – az *égtájhoz kötött ars poetica;* a *rendetlenség és rend(szer);* a *Hőgutás álmaim 2017. augusztus 4-én* és a *talán nem komoly* – 2016 és 2018 között keletkezett elgondolkodtató versek. Sárándi József *Napok* és *Virágok* című versei sodró lendületű asszociációk. *A Napok a húshagyó keddtől az ítélet napján keresztül, a centrumhétfőig* számtalan kalendáriumi és emléknapot terel egyetlen versbe. Az asszociációs láncban végül eljutunk a „Kompromisszumok és árulások napjáig", majd utolsóként jönnek a „Befellegzett napok". A *Tárgyak* prózában alkotott látomás. Egy padlás limlomjai között töltött éjszakán a mesélő előtt megjelennek a bútorok és a fölhalmozott tárgyak, miközben pillanatok alatt lepereg az élete.

A *Hetedhét* rovatban Ivan Wernisch prágai születésű költő groteszk hangulatú versei olvashatók Vörös István fordításában. A *Ma, ebben az időben; Az ajtó felől huzat;* a *Yün-men így szólt a szerzetesekhez; És Yün-men így szólt; Aztán Yün-men így folytatta;* a *Nyolc versséma Josef Hiršalnak;* a *Kadó mester lehúzta a jobb lábáról; A kordé; A szigeten* és *A Volhov menti erdők, tél* című versek alkotója az egyik legjelentősebb kortárs cseh költő. „…hangjának szemtelensége Petrivel, elmélyült különlegességkeresése Tolnai Ottóval rokonítja. Többkötetnyi válogatást állított össze a cseh költészet rejtett értékeiből, ami viszont Weöres Sándor hasonló törekvéseire emlékeztet" – írja róla fordítója.

Vörös István költő-műfordító ezúttal is bizonyítja, hogy a versformák és témák virtuóza (nem csoda, hogy kreatív írást tanít). A *Tálalva az ég; Amritsar, aranytemplom; Világ-portfólió; Körfolyosó* és a *Bajt adni* öt helyzet, öt versbe rejtett üzenet a kevesekről, akiknek „tálalva az ég", a „lelki élet jelentette élvezet"-ről, az „üres éggel teli ország"-ról, a fogfájásról és a gangról.

Elmer István *Búbánat* című novellájában úgy fokozódik a feszültség, akár egy westernfilmben. A bevezetőben megismerjük Dodót, a kocsmai harmonikást, azután Gyurit, a csapost, majd Mardost, a hegyek közé szorult falut. És egyszer csak belép a történetbe egy amerikás magyar idegen öregúr, bizonyos Schalkáz Benő, a faluhoz közeli bagókői birtok új tulajdonosa, majd az ugyancsak szomszédos Hamvaskő új gazdája, Sarkadi Balambér. Ezen a ponton bontakozik ki és fonódik össze a két kisbirtokos, a „gyilkos" és a bíró története. A feszes – és a szerző ironikus kommentárjaival ellátott – történet a jelen és a közelmúlt Magyarországának is lenyomata.

Mindák Dániel *A Ferencvárosiakhoz írt első levél* című írása az evangélium formáját követi: „1. A focicsapatok teremtése 1Fer 1,1-22. [1.] Kezdetben volt a Labda, és a Labda Istennél volt, és Isten volt a Labda. [2.] Ő volt kezdetben Istennél. [3.] A föld puszta és üres volt, és sötétség volt. [4.] És Isten szólt: »Legyen foci!« És lett foci." Az „Írás" további részéből a Napút olvasói megtudhatják többek

között a zöld és fehér szín kiválasztásának, a gólok szaporításának, Azazáel árulásának, a mennyei bajnokság meccseinek történetét, a gólok összeírását és a díjkiosztó menetét. A humort kedvelő olvasók arról is hírt kaphatnak, hogy miként zajlott az Úr és a Sátán találkozása egy stadionban, és végül hogyan zajlott a Ferencváros mennybemenetele.

Tamás Menyhért három verse a költő által megélt történelem és lelkiállapot lenyomata. Az 1950-es évek Magyarországának életérzése és a személyes élmény, az öntudatra ébredés fogalmazódik meg a *„Hajnallal a Hajnalnak"*; a *Mint aki fényszemlére készül* és *Az előcsönd előképe, 1954* című versekben. Lajtos Nóra zenész, költő, író *ütések* című haikusorozata a különböző igekötőktől jelentésüket változtató „ütések"-re (be-, ki-, le, fel, meg-, el-, rá- és átütés) írt, zeneiséggel teli versszakok.

Suhai Pál a *Szent György napja támadt* és *Szent György-napi felfohászkodás* című verseiben a tavaszkezdő hagyományra, a termésvarázslásra és az állatok első napi kihajtásának szokására utal, valamint a népi fohász versformáját eleveníti fel.

Bíró József költő, performer a vizuális költészet világának alkotójaként három versét, a *Shozo Shimamoto … –, hogy;* az *Alberto Moravia … –, hogy* és a *Louis Armstrong … –, hogy* című műveit publikálta a *Szövetségtársaság* című lapszámban.

A *Hangírás* rovat Marno János költő és Radics Viktória költő, kritikus, esszéíró 2013. január 26. és február 6. közötti levélbeszélgetését dokumentálja. Ami Kazinczy és Arany korában megszokott kommunikációs forma volt, az napjainkban ritka kincs. Ha léteznek is bensőséges, őszinte hangú pályatársi levélváltások, azok ma aligha kerülnek az olvasók elé. „Jancsi" és „Ria" levelezésének apropója Marno János *Kairos* című verseskötete, amelyet Radics Viktória kiemelkedő értékűnek ítél. „A Kairos című versben egyáltalán nem metaforákkal dolgozol, mert nem az se a kecske, se a káposzta, se a bot, se a kés. A cím sem az. És valahogy mégis metaforikussá válik az egész, talán egy kafkaian parabolikus állványzatára bontott komplex metaforává…" A kötetről a kritikus bőséges terjedelmű műelemzést ír a Magyar Narancs felkérésére. A Napút olvasói *A Kairos kairotikus órája* címmel nem csupán az értékelést olvashatják, hanem zseniális verselemzéseket is. Mindeközben folyamatosan élvezhető az egy húron pendülő, azonos intellektusú két barát „magánbeszélgetése" többek között családjukról, kedvenc tévésorozatukról, utazásaikról, sportról, egészségről és a cigiről.

Emlékezet rovatával búcsúzik a lapszám, amelyben Lajtos Nóra – *Emlékmécses Térey Jánosért* címmel – idézi fel a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotója, a tragikusan elhunyt író, költő alakját.

*

Szondi György Napút-kísérlete két alkalommal is sikeresnek bizonyult. A folyóirat különleges lapszámaiban, a *Társaságszövetség* és a *Szövetségtársaság* számos tagja kezet nyújtott egymásnak. Lehet, hogy az Írók és a Szépírók az utca két oldalán járnak, de a főszerkesztő hívó szavára mindannyian beléptek a Napút kozmoszába. Milyen kár, hogy ez az utolsó lapszám a folyóirat történetében…

Száva Csanád

Szervusz, Kolozsvár, üdv, Partium

Két nagyon fontos Napút-számról írok az alábbiakban, mindkettő Erdéllyel foglalkozik. Az egyik, a **2007/4-es szám** a Partiumról szól, a másik, a **2006/6-os** Kolozsvárról. Mindkettő komoly, csodálatra méltó szerkesztői munka eredménye, szinte hihetetlen, hogy ennyi jelentős szerző írása került így, egy-egy tematikára felfűzve ilyen dokumentumértékű kiadványokba.

Kolozsvár, ahogy kimondom, el is bizonytalanodok, nem tudom pontosan mire gondolok, mit érzek, milyen hatást váltok ki ezzel a névvel, mit jelent másoknak ez a fogalomnak számító név. Sokan mondták, mondják, beszélnek róla: nehezen megragadható, hogy mi az, ami a város lényege. Hogyan lehet megragadni? – egy ismeretlen. Sokat tudunk róla, történelme van, párhuzamokat vonhatunk, közelebb kerülhetünk a lényeghez, de valahogy mindig marad valami, amit nem mondtunk el. A Napút Kolozsvár-száma kezünkbe ad kulcsokat, vagy – hogy a városhoz igazítsuk – kincseket.

Eljutunk valahová, itt van a város, de a belépés problematikus. Rögtön az első írást ha vesszük a folyóiratban: egyik mondatban így szól: „A küszöbig eljutott, de amikor látta, milyen hosszú még az út az asztalig, feladta, ott áll, a küszöbön, a távoli asztalt nézi, ennyi az övé, Kolozsvár." Visky András mondja ezt a Szent Mihály egyik híres kövéről, a sekrestye ajtókeretéről. Sok ilyen kő, kövület, sok történet, sok küszöb, keret, ajtó, ezekkel találkozunk a folyóiratban. Segít nekünk a titok megfejtésében? Kolozsvár valamilyen szinten mindig kiismerhetetlen marad, idegen, a múltbeli, a román, a nosztalgiákból kiemelkedő, és sorolhatnám. Ez a Napút-lapszám azért minimum segíthet nekünk az ismerkedésben. Egy konkrét folyóirat, amely kézbe vehető és Kolozsvárról szól.

Többször is próbáltam találni egy olyan könyvet vagy kiadványt, amely egyrészt igényes, másrészt, ha lehet, irodalmi érdeklődés szempontjából igényes, és Kolozsvárról szól. Nem igazán találtam, csak turistáknak szóló meg történelmet taglaló könyveket, kiadványokat. A tematikus lapszámok időben talán mégis tartósabbak, mint az egyszerű folyóirat-lapszámok, és valahogy a hatásuk, az impaktjuk is nagyobb. Annak idején, amikor megjelent ez, vagyis ezek, mert a Kolozsvárról szóló és a Partiumról készült számokról van szó, napokig olvasgattam, lapozgattam, aztán valahogy elfelejtődtek, pedig rémlett valami, hogy volt valamikor egy kiadvány, amelyik ezzel a tematikával jelent meg. Keresgéltem, gondoltam, egyszer csak felbukkan egy könyv vagy lapszám. Most itt van ez.

Sok kiadvány, mint például a turistáknak szólóak, a Mátyás-szobor köré fűzi fel a város nevezetességeit, sorolja a templomokat, épületeket, az egyetemet. Az egyetem megalapításában kicsúcsosodó eseménysorozatról értesülünk Egyed Ákos írásából is. 1848 után egy romokban fekvő, kol-

dus városban indul a történet, az Erdélyi Múzeum Egyesület megalapítása készíti elő a folyamatot, majd megalapításra kerül az az intézmény, amelyik a mai napig központi jelentőségűvé teszi a várost. A város agya lenne ez, így azonosítja be Kányádi András, miközben nem találja annak szívét, valahogy titokban, rejtve marad.

Vagy mégis ez lenne a város lényege, az egyetem, az oktatási szféra, ahogy manapság mondanánk tágítva kicsit a fogalmat? Mit kezdjünk akkor a gerincével? Szőcs Géza Bécs, Jeruzsálem és még egy sor másik kapcsán a városnak egy spirituális gerincéről beszél. Templomok, püspökök, egyházi hivatalok sorakoznak itt, és mindez megfér egy utcában. Valóban: a monostori templom és a Szentpéteri templom közötti szinte egyenes vonalon felekezetek, templomok, sőt nyelvek, kultúrák osztoznak. Megtalálható a tengelyen: Szent Péter, Rhédey Claudia, Bolyai, Sasz Chevra, New York (itt most nyilván egy épület neve). Barokk épül a gótikára, ortodoxok adják át görögkatolikusoknak a templomot, unitáriusok római katolikusoknak, nevek, szavak, történelem.

Egy elfeledett író neve bukkan fel egy nagy könyvben, a könyv meg az Egyetemi Könyvtár és a Sasz Chevra között található valahol, és ott, ahol a Sasz Chevra van, a Mikes utcában találjuk Kántor Lajost. Ez az egyik utcája Kántornak, a Mikes (Croitorilor). A másik kettő a Rákóczi és a Farkas utca. Redukálható ez a város, nemcsak tengelyre, akár pár utcára is. De a várostengely, a város szíve vagy a város tüdeje, vastagbele, vajon menynyit ragad meg a városból, mennyit ölel át? Valahol ott marad mindig a titok, a három utca is vállalt kompromisszum, a maga számára is „megfoghatatlan feleletet", hogy mi is lenne Kolozsvár lényege, hatvankilenc itt töltött év után ez lenne, ez a három utca.

Szőcsnek Jeruzsálem, Viskynek Bécs és Bologna, másoknak egy másik város jut eszébe, ha Kolozsvárról mesélnek. Balla Zsófia Grazcal állít párhuzamot. Remek írás ez, sok-sok utalással, párhuzammal, kiszólással. Véletlenek játékával indít. Véletlenül összekapcsolódik, sőt összezavarodik Graz és Kolozsvár, véletlenek játéka, a szavak játéka, a kulturális főváros szlogenje és egy kötetcím összefolyása, összecsengése. És, micsoda véletlen, Grazban is megtalálható az otthonosság. Sőt, Kolozsvár is megtalálható. Az enumeráció hasonló, mint Szőcsnél vagy Deménynél, valahol a kolozsmonostori apátságnál ér véget, ez a város széle, a másik széle pedig valahol a görögkeleti kupola közelében. Itt feszül az az otthonosság, ami kérdés, hogy megtalálható-e máshol, például Grazban. És melyik erősebb, a hasonlóság, az otthonosság vagy az elszakítottság? Lehet hogy ez a válasz: „Két világ ez, a történelem végképp kettészelte a múltat. Múltakra szakadtunk" – ám ez a válasz nem végleges. Egy-egy furcsa találkozás fel-felidéz egy régi kolozsvári emléket, mint például Wiesel Matyiét, aki ezzel a névvel, becézéssel, csúfolása: egy nő és lágertárs. És történetesen latint tanított. A mandarin – egy másik emlék, egy másik üldözés, tiltás, most a kommunisták, románok. Gótika, német tanárnő, joghurt a Dornából, ez mind Kolozsvár, személyes emlékek. Emlékek, emlékek. De „igazán azoknak az emléke gyötör, akik élnek" – mondja Balla Zsófia. Felkapszkodottság, gyűlölet, emberi gyengeségek. Barátság és idegenség között nagy a távolság. Graz otthonossága, Kolozsvár távolisága ezt a tapasztalatot mutatja fel. De mit lehet kezdeni a tapasztalattal?

A Hója még augusztus 23-án is lehet szép, a hivatalos román ünnepen (a fegyverek átfordításának napja). És a Sétatér, ahol szól a zene. A zenepavilon is, ahogy a park, a leányiskola, a torony – ezek mind osztrákosok, Kolozsváron, Grazban egyaránt. A zene egyformán szól, összefonja a két várost, ahogy ez emlékek is összekavarodnak a két város hangulataiban. Szervusz – így köszönnek Grazban, és így köszönnek, igen, függetlenül attól, hogy románokról vagy magyarokról van szó, Kolozsváron is. Két város, két egymáshoz nem túl közel fekvő európai város, és mégis, lám, összetartoznak. Sok minden elveszett: a polgáriból, a múltból, de, mégis, van egy fontos dolog, ami Kolozsvárt (akár Graz kapcsán) elhelyezi a világban: „Nem a részletek hasonlítanak, hanem az egész. Valamire emlékeztet ez a város, valamire, amiben részem volt. Egy nagyobb műre, amelyben már soha nem lehet részem."

Piros, sárga, kék, a színek inváziója, többen beszélnek erről, Balla Zsófia csak az olaszokhoz hasonló emberekről ír. Ezek a színek meg-megjelennek, van, amikor a Bocskai téren, máskor pozitív, néhol nem annyira jó színben, és persze a sétatéri padokon. Ma már ennek vége, éppen ezért érdekes Demény Péter írása, amelyik úgy próbál sétálni és körbenézni a városban, hogy nem törődik azzal, hogy újabb és újabb román személyiség szobra bukkan fel, lassan szinte minden utcasarkon. Akkor még sokan attól rettegtek, hogy a marosvásárhelyi fekete március megismétlődhet itt.

Akkor is itthon. Mindegy, hogy mi van, akkor is itthon vagyok – erre a következtetésre jut Demény Péter. Fenyegetettség, kisebbségiség, egyéb gondok egész sora – akkor mégis miért maradjon otthon az ember? Deménynek erre van egy válasza: mert kiismerni magát a világban, önmagának lenni, csak ott lehetséges, ahol érti a kódokat, a nyelvet (itt most nem a román nyelvre kell gondolni), az identitása fel tud épülni, és bele tud épülni egy nagyobb képbe, ki tud ebből nőni. Nagyjából ilyenek jutottak eszébe egy sétatéri gondolatébresztő séta alkalmával. Ahogy ebben az írásban a Sétatéren felröppenő gondolatokat körülöleli a színház és a fellegvári írók emléke, úgy fonódik össze az irodalom és, meglepő módon, a foci. A Fellegváron ott van a foci, a KVSC/CFR stadion. Valóban, a Sétatér végében ott van a Magyar Színház, és mi lehet vérfagyasztóbb egy írónak annál, hogy a darabját színpadra teszik. És ott van a Sétatér fölött a Fellegvár, Fodor Sándor és Bálint Tibor közel a focipályához, a nagy meccsekhez, elő-előbukkan az emlékük, a labda is továbbgurul. Írók, fenn a Fellegváron, ebben mégiscsak van valami emelkedett. Demény főt hajt, és az írása nem végződhet máshogy, a Házsongárd, az emlékhely említése elkerülhetetlen. Otthon, egy temetői séta, így fejezhetünk be egy küzdelmes otthonlevésről szóló írást.

Az emlékezés lehet emelkedett, lehet síremlékekhez kötött, olyan monumentálisakhoz, amilyenek a Házsongárdban vannak, de lehet apró tárgyakhoz is köthető. Sokszor egy-egy kis valamicsoda mesés erőkkel bírhat. Kedves, szinte meseszerű írása egy ilyen kis tárgyról, egy gyűrűről, amelyik már Stockholmból tekint vissza az otthonosságra, ilyen történet Telegdi Magda kutyatörténete. Egy „cigány" bukkan fel benne, aki a Cigány nevű kutyával barátkozik. A gyűrű meg, kézen-közön, mivel otthonról lett hozva, annak furcsa emléktárgyaként elő-előbukkan. Talált tárgy, emléktárgy.

Az emlékezés és az elemzés jegyében is született a két Lászlóffy-interjú. Azóta, 2006 óta sok minden változott, viszont nagyon sok dolog csöppet sem vesztett aktualitásából. Felütésként az erdélyiség megfoghatatlanságáról van szó, ez nagyjából egybehangzik a többi írásban megfogalmazódó véleményekkel: igen, vannak sajátosságok, de az összkép fontosabb. Lászlóffy Aladár értékelni is értékel, mint a többi szerző: „De más régiókhoz képest jobban állunk, és Budapesten kívül senki nem jöhet velünk egy rendes meccset lejátszani." Rögtön idetartozik, hogy a magyarországi folyóiratok kínálatában ott vannak az erdélyiek, talán túlsúlyban is, de ugyanakkor megvannak a saját intézmények is: E-MIL, írótáborok, díjak. A mecenatúra viszont problémás. És a kritika is, főként Erdélyből, Kolozsvárról nézve. Lászlóffy kiemeli a Korunk fontosságát a recepcióban, viszont hangsúlyozza, érdemleges kritika tulajdonképpen nem létezik. De a kritika és vitakultúra hiánya mellé azért mégis szóba kerül a Bretter-kör (azóta már Bréda Ferenc-kör), és elődje, a Gaál Gábor Irodalmi Kör. A beszélgetésből kiderül: nehéz a kritika, a vita nyelvét megtanulni, erre példa az orrba vágásig menő irodalmi csetepaté és a román párhuzam, vagyis az a vélekedés, hogy egy erdélyi román szerző csak akkor érzi magát recepciós helyzetben, ha egy bukaresti kritikus írt róla. Balázs Imre József majd húsz évvel ezelőtt készített interjúja éppen innen indul, az irodalmi életben betöltött, betölthető szerepektől. És már ott is vagyunk annál a témánál, hogy Lászlóffy Aladár, az író-költő időben, térben ugrál, szerepről szerepre, szövegről szövegre, és a szövegek szövetségében létrejön az intertextualitás. Ebbe a játékba, a szerepjátékok sokaságába belefér a gyerekirodalom is. A Napsugár gyereklap azért is volt fontos – mint kiderül a beszélgetésből –, mert megkerülhető volt a cenzúra, egy olyan szellemi műhely lehetett, amelyik a szocializmus éveiben szerepbe hozhatta az alkotókat. Ez volt tehát a múlt, a jövővel kapcsolatban pedig van Lászlóffynak egy jó tanácsa a *Hogy kitudódjék a világ* kötetcím kapcsán (is): „Tehát tegyen meg mindent a fiatal, amit csak tud, azért, hogy kitudódjanak a dolgok."

Ne csak írókról meg hivatalos történelemről beszéljünk, itt van egy kultúrtörténeti adalék is. Bajor Gizi rengeteg szállal kötődik Kolozsvárhoz és a város vonzásában fel-felbukkanó személyiségekhez – tudjuk meg Bágyoni Szabó cikkéből. A Bajor-villa, a háborús évek, a zsidóüldözés idején bújtatott Tamási Áron, egy kolozsvári látogatás, tordai tálak, torockói nyoszolyák, ezek a képek sorakoznak a múltidézéssel. Egy tragikus sors, mondhatnánk. És sok más tragédia kötődik hozzá, ha belegondolunk. Maradnak a tárgyak, pár apróság, amelyek éppen talán apró mivoltukban adnak erőt a visszaidézésnek, és ugyanakkor tesznek hozzá mély fájdalmat az emlékekhez. Akár Telegdi Magda gyűrűje.

Egy máladozó polgári Kolozsvár képe rajzolódik ki Papp Ágnes Klára esszéjéből, amelyben a polgári szokások ugyanúgy ki vannak téve az idő viszontagságainak, mint a szobrok és egyéb kisebb vagy nagyobb tárgyak. Így kerül a román postástól egy kerti sarokba egy ismeretlen helyről származó szoborfej, miközben a néni még tartja magát bizonyos dolgokhoz, a falusiakat nem engedi be a szobába, csak a pestieket, és bár megtanul románul, de ezt a nyelvet csak elegáns silánysággal hajlandó beszélni. Minden emlékké válik, akárcsak Bajor

Gizi emléktárgyai, úgy emlékeztetnek a töredékek, maradékok egy korábbi „úriembervilágra", a régi Kolozsvárt felváltja egy bazárosabb, zajosabb, zsúfoltabb és idegenebb világ. A kártyapartik nyugalma, ráérőssége, úri szokása lassan múlttá válik, ahogy kihalnak a kártyapartnerek. A házsongárdi felirat, „Emlékük örökké élni fog", ott húzódik meg a templomkerítésen belül, körülöleli egy gyorsan változó, sietős város.

Mintha csak a házsongárdi temetőben sétálnánk, Szabó Dezső történeti írása sorra veszi azokat, akiknek az emlékhelyei ott sorakoznak, hogy megérkezzen az áttekintés után a XIX. század végére, amelyet Kolozsvár szellemi újjászületésének momentumaként tárgyal. Az iparosok és kereskedők mellett a polgárosodás másik meghatározóját is említi, a kulturális élet legszembeszökőbb megnyilvánulását: a színházat. Egybecseng ez a Papp Ágnes Klára által leírt polgári Kolozsvárral, ám ott a leépülés leírását, itt pedig a kiépülés történetét találjuk. Szabó Dezső a főtéri lacikonyhák felszámolásáról és szoboravatásról számol be, Papp Ágnes Klára szétmálló épületekről, szétdarabolt szobrokról. Talán nem véletlen, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület pályázatára készült a *Bánk Bán*, és az sem, hogy éppen ezt a darabot készítették elő premierre a Magyar Színházban. És talán az sem, hogy a Petőfi-kutatás hosszú éveken folyóiratokat éltetett, és az akkoriban, a XIX. század végén megalakuló egyetem mai diákjai közül rengeteg költő, egyáltalán irodalmár – került ki.

Széles Klára személyes történetei összefonódnak az irodalom történéseivel, és pár nemzedék sommásan szemrevételezésre kerül. Kolozsvárra vezetnek a szálak vagy az utak, itt van az irodalom központja, tornya, helyőrsége – derül ki a cikkből –, egymás mellé kerül Lázáry René Sándor és Szilágyi Domokos, a *Hollóidő* és a *Serény múmiák*. A hatvanas és hetvenes évek gazdag kora ez, és nemcsak. Valamikor '56 után kezdődik, és eltart egészen a legutóbbi fesztiválokig, egyhamar nem lesz vége. Láthatóvá válik az írásművészet történetében a folytonosság.

Művészettörténeti eszmefuttatással indul Kós Károly és a Csete házaspár dokumentumként regisztrált beszélgetése, a barokk ürügyén rögtön szóba kerül a népi vagy nemzeti jellegű sajátos vonások megléte. Bartók és Illyés a bizonyíték. És el is érkeztünk az irodalomhoz, amely az építész Kós Károlynak – a beszélgetés azt mutatja – mindennél közelebb állt a szívéhez. A művésztársaság Budapestjéről pedig egy kalotaszegi kitérővel már meg is érkeztünk Le Corbusier-hez. Érdekes, hogy a budapesti állatkertről a sepsiszentgyörgyi múzeum épületére ugrik a beszélgetés, egy király kapcsán. Nem más ez az uralkodó, mint I. Ferdinánd román király. Ő védelmezte ezt az épületet, át is vészelt román időket, háborút, igaz, ez alatt az idő alatt kórházzá alakították, később is több viszontagságot kellett átéljen. De Sztánán a helyiek tönkretették az épületet, a rendbehozás pedig nehéz feladat. Úgy látszik, folyamatosan fogynak az emberek, akik dolgozni tudnának ezzel vagy mással, érdemben. Az idő eljár – ahogy mondja Kós, az idő, amelyik lassan művészettörténetté válik, Kós Károly ideje már az. Ott áll az ő síremléke már a Házsongárdban, kihagyhatatlan minden látogatás alkalmával, az egyik legszebb műremek a temetőben.

A Napút-lapszámban nagyszámú, jó minőségű illusztráció is található, Gedeon Zoltán, Horváth Gyöngyi és mások képeit láthatjuk. A Gedeon

Zoltánról szóló írás egyrészt bemutatja a művész életútját annak hatásmechanizmusait is prezentálva, másrészt elemzi azokat a főbb vonásokat, amelyek a festő megújult művészetét jellemzik. Megtudjuk, hogyan jutott el a művész a tájképfestészettől a kollográfia változatos lehetőségeinek kiaknázásához.

A *Fénykör* rovatban komoly háttér-információkat tudunk meg a közelmúlt történetéről. Érdekes, hogyan fonódnak össze emberi sorsok és a történelem, gondolok itt főként Visky András remek írására. Ezek az írások cseppet sem vesztettek aktualitásukból, míg a folyóirat többi része éppen attól érdekes, hogy egy régebbi Kolozsvárt is kirajzolnak, a 2006-ost. Azóta eltelt idestova 15 év. Az *Ablak* rovat érdekes bemutatókat tart az akkori, 2006-os, éppen aktuális kiadványokról. Így, a mostani időben olvasva az a legérdekesebb ezekben az írásokban, hogy ha a Napút-szám többi része egyfajta hosszmetszetét adja Kolozsvárnak, akkor ez a rovat a keresztmetszetét.

Helynevek, balkanizálódó nyelv, ezek a témák kerülnek terítékre Balázs Géza és Asztalos Lajos cikkeiben. Számomra az a legfontosabb Asztalos dokumentumértékű írásában, hogy kimerítően leírja a Hója és a Házsongárd nevekhez kapcsolódó legfontosabb tényszerű információkat. Nem maradhatott ki, lám, a tudományos írásból sem a Házsongárd. Amúgy mindkét névért, a legvalószínűbb, hogy a szászok felelnek. A balkanizálódásról pedig annyit, hogy a nyelvjárás, helyi nyelvverzió kicsúfolásával kapcsolatban valószínűleg nemcsak a kolozsváriaknak van (negatív) tapasztalata. Kolozsváron is van nyelvjárás, helyi verzió, vagy nevezzük bárminek, csak akcentusnak ne, eléggé körülhatárolható, és sok beszélő esetében erőteljesen megnyilvánuló, és ezért jó egy ilyen cikket olvasni, amelyik arra biztat, hogy ne vetkezzük le a dialektust.

Ajtay Ferenc írásából egy másik kolozsvári specifikumról olvashatunk, amelyikbe, akár a nyelvjárásba, úton-útfélen belebotlunk, akár a szó szoros értelmében is: „a gombköveket a helyi lakosság a legrégebbi időktől ismerte, a természetvizsgálók és utazók csak a XIX. század második felében tesznek említést róluk" – írja a szerző. Nekem személy szerint jobban tetszik Brassai megnevezése: porondkövek.

A versek szép keretbe foglalják a lapszám anyagát. Hadd emeljek ki egyet közülük, talán a legkülönösebbet. Duma-István András, a moldvai költő, talán az utolsó népköltő verséről szeretnék írni. Sajátos stílusában a vers összefüggést keres múlt és jelen között: Mátyást és a mai Kolozsvárt emlegeti. Ugyanakkor a földrajzi távolságot is áthidalja, a moldvai Klézsét összekapcsolja Kolozsvárral. A kapocs pedig Mátyás emléke. Persze nemcsak ez, hanem a sok kultúra és sok-sok történelmi viszontagság forgatagában fennmaradó, alakuló identitás. Két sor összegzi Kolozsvár (és Klézse) helyzetét időben és térben:

„Már százmillió nemzetek
Ez tükörben tovább éltek"

Kolozsvár vagy Várad? Demeter Szilárd 2003-as Váradra költözése nem Kolozsvár mellett szólt: a több évtizedes értelmiség lenézéssel, gúnnyal tekint a gyökerehagyott székelyekre. Inkább Várad. Üdv, Partium! Ahol új történetek kezdődhetnek, hátrahagyva az adys dolgokat. Volt mit hátrahagyni, mondhatnánk, és erről Hubay Miklós cikke is tanúskodik, az alábbiakban bemutatott Partium-lap-

számban. Reneszánsz, barokk, de főleg a századforduló, Janus Pannoniustól Adyig sokan írtak szépen Váradról, kényeztették a Pece-parti Párizst. Ám a Partium nyilván nemcsak Váradból áll. Nagy Krisztina legalább három Partiumról beszél: romániai, ukrajnai és magyarországi. Így aztán olvashatunk ebben a lapszámban az ereklyeőrző Szent Jobbról, a váradi püspöki palotáról és a várról. Ady kapcsán nemcsak Vincze Ferenc Nagyváraddal kapcsolatos cikkét olvashatjuk, de Érmindszentről is közöl írást Vincze Géza. A tágabb értelemben vett Partiumhoz hozzátartozik a Bánság is. Végvárról, a Temes megyei falu betelepítéséről olvashatunk dokumentumértékű szöveget Balázs Kovács Sándor és Gutai István tolláról. Ugyancsak a telepítésről szól, de kárpátaljai települések kapcsán Ilnicki Beáta tanulmánya. Szomorú történetekre bukkanunk, ugyanis kitelepítésekről is beszámol az írás.

Jakobovits Miklós képeit és a róluk szóló elemzést találjuk a lap bizonyos oldalain, kolozsvári születésű, váradi kötődésű művészről van szó. A költészet nem hiányozhat a Partium-lapszámból, elvégre sokak számára a régió a költők régiója, aligha találunk még a vidéken olyan provinciát, ahol ennyi magyar irodalmi emlékhely (és nemcsak) hemzseg szinte minden második településen, gondoljunk csak a legújabbra, amelyik még igazából csak terv, Louise Glück felmenőinek érmihályfalvi malma. Horváth Imre, egy több figyelmet érdemlő váradi költő kerül elemzésre, Pomogáts Béla ír részletesen, főként a poéta védjegyének számító négysorosokról. Ami talán még érdekesebb, hogy kimutatható ennek a költészetnek mély, filozófiai dimenziója. A közölt versek közül Szűcs Lászlóét emelném ki. Otthonosság és idegenség kavarog a sorokban, múlt és jövő, érzékenység és vaskos durvaság:

„S néz vissza rád, bámulnak meredten
a narancsfény póznák,
cserbenhagyott homlokzatokról málló
Ady-látta szivárvány cikornyák.

Szecesszió. Se szellem, se vízió már.
Csak észak-fok, meg titoktalan ismerősök."

Az akkor – 2007-ben – 15 éves Partium folyóirat és az ötéves Várad történetét ismertetik röviden Felhős Szabolcs és Szűcs László. A Partium Tokajban indult a 80-as években, irodalmi társaságként, majd a '90-es években unitárius szellemiséget kapott, 2005-től határontúliak is szerkesztik a lapot. A Balázs Ferenc és Bartók szellemiségében gondolkodó lap főként Kürti László tevékenységének köszönhetően rangos kiadvány lett mára, és ez már 2007-ben is nagyjából így volt. A Várad akkor még rövidebb történetre nézhetett vissza. Mostanra megszűnt a periodika, igaz, van utódja: az ÚjVárad. A Kelet-Nyugat helyett alapították, mondhatni. Ez a kiadvány, mint sok más, a 90-es években szűnt meg. Figyelemre méltó volt, hogy a lap külön figyelmet szentelt a román nyelvű irodalomból készült írásokra és a képzőművészeti alkotásokra. A meghirdetett elvek szerint a Várad: „nyitott mind a szerzők, mind a műfajok, illetve a különböző tematikák tekintetében is". Kár, hogy megszűnt, és örvendetes, hogy újjászületett ÚjVáradként. Adja az ég, hogy hasonló újjászületések legyenek még, és sok alkalommal tudjuk valami újdonság kapcsán üdvözölni a legtágabb értelemben vett Erdély két kiemelt helyét: szervusz, Kolozsvár, üdv, Partium.

Tislér Jolán

Kolo, kolo, naokolo

A biztos szerkesztői tudással és érzékvilággal összeállított **Kolo, kolo, naokolo** című Napút-szám (XIV. évfolyam 9.) a hazai horvát kisebbség múlt és jelen útjain haladó irodalmi életét a két nyelv, a két kultúra, valamint a művészeti alkotások törésvonala mentén mutatja be.

A gondolatsorok a *Fénykör*, a *Kétszög*, a *Téka*, a *Hangúrás*, az *Ablak*, a *Tárlat*, a *Szóvár*, a *Műhelyek* és az *Égalj* című szimbolikusan meghatározott egységekben elevenednek meg.

A *Kétszög* fejezetben sorakoztatott irodalmi alkotások pontos tükrei az ország különböző pontjain élő, századokon át zárt közösségű kis népcsoport gondolat- és gondolkodásvilágának. Amikor is a hitélet jelentett vigaszt a mindennapok gyötrelmei közepette, amint ezt Horvát Sándor írja: az engedélyezett és apokrif imádságok vezettek a lélek megnyugvásához.

Az emberi gondolkodás határai nyitottak. Mélységüket és magasságukat a történelem látható tere és az egyéni érzék- és érzésvilág szabja meg. E gondolatok mentén mutatja be Virág Zoltán a magyarországi horvátok 1945 utáni generációinak irodalmi alkotásait, szakaszait, a besorolást is megjelölve.

A szerző tanulmányzáró gondolatai üzenetként is szolgálhatnak a kisebbségek számára: „Bekövetkezhetnek azonban, s akár követendő példát is nyújthatnak olyan pillanatok, amikor a kisebbségiség, a szegregáció passziójából a többnyelvűség, a transzlokáció passziója lesz, nyitott, hitelt érdemlő és termékeny cserefolyamat, amelyben a nyelvek és kultúrák egymásra települése, a kulturális és a regionális identitás megannyi stílusmintája a szövegek történeti kommunikációját, egyidejű és kölcsönös párbeszédét hívja életre."

A történelmi háttér által adott juss – mondja Blazsetin István – azt hozza magával, hogy papok és pedagógusok éltek csupán az írott szó erejével. Az olvasóközönség vagy nem rendelkezett megfelelő irodalmi kompetenciákkal, vagy hiányzott a megfelelő nyelvi kompetencia. A régiónként változó tájnyelv mint anyanyelv elveszni látszik. A szerző világos gondolatsorai azt igazolják, hogy a horvát irodalmi alkotások „virágkorát" a 20. század hetvenes évei jelentik, amikor a szubjektív líra kibontakozásának lehetünk tanúi. Szükséges megemlítenünk és kiemelnünk a mély érzelmű és gondolatvilágú szerző záró gondolatait:

„Az önálló horvát állam megalakulása óta egyre nagyobb az anyaország érdeklődése a hazai horvátság iránt. Könyvbemutatókat szerveznek, a magyarországi horvát költők művei anyaországi antológiákba is bekerültek. Ennek ellenére a horvát irodalomtörténeti áttekintések alig említik a magyarországi horvátok irodalmát, a tankönyvekről, irodalmi olvasókönyvekről pedig jobb nem is beszélni."

Frankovics György Miroslav Krleža *Pécsi balladája* című tanulmányában utal Krleža azon gondolataira, melyeket Lőkös István irodalomtudósnak fogalmaz meg:

„Ne feledje, közöttünk csak egy patak folyik, a Dráva, s a Dráván nem nehéz hidakat építeni (…)

Mi mégiscsak közös hazában 800 évig éltünk…"

A *Tetszhalál után* című lélekemelő tanulmányában Lőkös István a kaj-horvát irodalom fejlődéstörténetéről szól, felidézve a Zrínyi és Frangepán család tragikus sorsát, illetve a sorsukat megörökítő írott szót.

A Zrínyi és Frangepán család tengermelléki és muraközi birtokokkal rendelkezett. Így, emeli ki Lőkös István, a ča-horvát és a kaj-horvát nyelv közeledésére épül irodalmat alkotó szavuk. Katarina Frankopan *Zrinski Putni tovaruš* című alkotása az imakönyv szerkezetének gyakorlatát követi. Egyszerűsége egyben az erényét is jelenti. A 19. században, a nemzeti újjászületés idején – mondja Lőkös István – defenzívába szorult a Zrínyiek nyelve, egészen Miroslav Krleža *Petrica Kerempuh balladái* (Balade Petrice Kerempuha) című zseniális verseskönyvének megjelenéséig.

Sokcsevics Dénes alapos tudományos kutatómunkájának eredményei tárulnak elénk az *Ütközőpontok* című írásban. Az összefoglaló munka feltárja a bácskai bunyevácok sorsát, a meghatározó történelmi eseményeket, igazolva azt, hogy a horvát népcsoporthoz tartoznak. Majd szól a modernizációs folyamatokról, az etnikai közösségek felbomlásáról s az interetnikai kapcsolatok felerősödéséről. Tudományos kutatómunkájával a szerző nagy hiányokat pótol.

Milánkov Anna a bunyevácok és sokácok első két újságjáról szól. Megemlítve azt, hogy a népcsoporthoz tartozók mezőgazdasággal foglalkoztak, s mivel kisszámú az értelmiség, késik a polgárság kialakulása.

A bunyevác dallam és táncvilág cím alatt ismerhetjük meg Kricskovics Antal életútját, alkotóerejét és a horvát folklórhoz való magasztos viszonyát. Ugyanakkor e viszony eszköz is számára a fennkölt eszmék felé haladásban. Szilárd akarattal és energiával elsőként vitte színpadra a horvát léthez kötődő folklórhagyományt, úgy, hogy azt átszövik a múlt és jelen történései és erkölcsi szabályai.

Kricskovics Antal rendkívüli tehetséggel megáldott tanítványa, Vidákovics Antal azt vallja, hogy az alkotó ember csak önmagát adhatja. Ez a meggyőződés hatotta át lelkét a Baranya Táncegyüttesben végzett munkája során és a Pécsi Horvát Színház igazgatójaként folytatott küzdelmes mindennapjai során. Mélyen hitt abban, hogy a becsülettel megálmodott és kitaposott úton majd a fia, Szláven is bátran fog haladni, hiszen a színház jelenti számára az életet.

Bölcs Matild gondolatai különös erővel hatnak ránk, horvátokra. A gondolatsoraiban megjelenő kontrasztok a nyugat–magyarországi horvátok identitásvesztését tárják elénk, felidézve az összetartó múltat, amikor a zárt etnikai közösség századokon át tudta őrizni horvátsága jellemző elemeit. S tudjuk, hogy ez nem kipattant kritika, hanem fájdalom, mert az alkotó ember veszni látja az évszázadok forgatagában megőrzött anyanyelvet és kultúrát.

Dokumentumok, interjúk közlése, a magyarországi horvátság oktatási és kulturális műhelyeinek, településeknek a bemutatása mellett nyolc színes oldalon képzőművészeink alkotásaival is megismerkedhet az olvasó; több mint félszáz szereplője van a folyóiratszámnak – igazi színesség.

A magyarországi horvátok nevében köszönjük a múlton és jelenen végighaladó gondolatokat és tiszta szavakat. A főszerkesztő annyi mindenre kiterjedő feltáró és kultúránkat, hagyományainkat gazdagon bemutatni tudó összeállító munkáját.

A jövő a megingott hitek miatt bizonytalan. De útján a Nap továbbhalad, s velünk marad az Aranyhajú gyermekek álma, küzdelmet parancsolva mindennapjainknak, s reményt adva arra, hogy lesz a horvát szó erejét tisztelő negyedik írógeneráció is.

Turai Kamil

Tűzkútbanéző – Weöres 108

2013-ban 25 szerző vette számba (illetve a sajátjába) Weöres Sándor líráját-egyéniségét. Jelentős állomása ez a két Napút-szám* a kiismerhetetlen-kiszámíthatatlan poéta utóéletének, előértésének. Lássuk csak sorban!

Zalán Tibor tárcájából elénk penderül „Sanyika", bár se gyereke nem volt, se nem szerette különösebben az apróságokat, mégis a világ elsőrangú gyerekköltője – s kései felejtő amnéziájában többszörösen csaknem fiának alítja látogatóját.

Sipos Lajos a létezés teljességét vette szemügyre W.S. életvitelében. Húsz éven át mindössze műfordíthatott, de a sok száz közt Mallarmét és Reverdyt is. A napirendjét maga alakította ki. „Rendszerint két órakor kapcsolták be a telefont. Nem sokkal azelőtt ébredtek."

Suhai Pál szóba hozza a lappangó Weöres-kéziratokat. Igaza van! Még magam is szolgálhatok majd néhánnyal.

Kabdebó Lóránt a „szeplőtlenül fogantatott" kiválasztott költőben álllandó létállapotként a *derűt* fedezi fel. „Isten rajtad: végtelen könny – Isten benned: végtelen mosoly." Weöresön nem rajta, hanem benne volt az Isten!

Dobos Marianne Weöres létráját mássza Avilai Szent Teréz segítségével. Egyetlen versét fordította a magyar lírikus. „Talán ebben az egyetlen forditásban élte ki az élet imává formálásának teljességét." Nem csoda, illetve csoda! „Meghalok, mert nem halok meg" – hajtogatja az unio mystica hevületében a szent strófák refrénje. Átélhetően érzékelhetővé téve még a buddhisták alapevidenciáját is. „Mindenki meghal, de senki sem halott." Weöres ezt „küszöb"-élményként közvetíti Hamvas szellemében: „Élve meghalni vagy meghalva élni". Szent Teréz verse „az önmagában érzett Isten-szerelem tüzéből született" – konkretizálja a szerző. Számunkra is közvetítő a Magasságbelihez. A weöresi topográfia értelmében: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra."

Felszeghi Sára országos szakfelügyelő főorvosként gerontológiai szempontból pásztázta át a W. S.-élet-

* Weöres 100. Tűzkút 2013/7, Kútbanéző 2013/8

művet. Már a kezdet kezdetén, tizenévesen betölti a költőt az „öregek iránti szánalom" – idézi Kodály szavait. Olyféle metaforákban leli meg a főorvosnő a mélyen átélt öregkori nyomorúságot, mint mondjuk a „csörög a cserje teste", „a jég reccsen a patakban". A „Hol a szádról a festék? / Kékre csípik az esték" – színpompája a szakorvosban a cianózis oxigénhiányát ébreszti fel: „a virágzó fiatalságot az öregség, a betegség váltja fel". Bizony, bezárul a halandó előtt a jövő, de még az emlékezete is. „Lyukas és fagyos az emlék." Egyik betegem mondta – idézi a szerző –, „az én gyerekeim mindent megvesznek nekem… pedig nekem csak az kellene, hogy leüljenek mellém, megfogják a kezem…" Vajon alkotóerővé tudjuk-e tenni az öregséget?

Tamási Orosz János számba veszi W. S. mestereit Tolnai Vilmostól Fülep Lajoson át Hamvas Béláig. Mígnem ő maga is mesterré nem avanzsált. Például így: „A legnagyobb csapás, ami egy népet érhet, ha egyoldalú irányítással az ítélőképességét tönkreteszik." Ilyenkor már csak a kierkegaard-i humor, a nevetés segít: „ha röhögsz rajta: meggebed, / ezt se feledd."

Miklóssy Endre az Erő címszó alá foglalja W. S. Karácsony Sándor-hatását-hatalmát. Nem voltam hozzá elég érett, sajnálkozik pályája vége felé a költő. Pedig 15 évesen Karácsony fedezi fel lapjában, négy versét is közölve. Ilyféle bölcsességekkel is feltarisznyázva: „ne a feltűnőt, hanem a jelentőset keresd." Át is szüremlik a Karácsony-féle magyar altruizmus a lírikusba: „nincs nékem társam a mennybolt alatt, / ezért mindenkin segíteni vágyom, / az egész mindenség az én családom." Így lesz, marad a költő fején az égkék egészébe mártott bohócsipka: „úgy sincs semmije: kerek kék sapka".

Füleki Gábor Weöres szimfóniái tengelyét, a 6-osat veszi górcső alá, a *Duinói elégiák*kal rokonítva s a platóni „hen kai polla" egysok élményéből levezetve. A négy ódadarab többé-kevésbé követi-magyarázza az aranykorból fokról fokra a fekete vaskorba zuhanást. Ott még „fényt vetünk a semmiségbe", s „mi vagyunk az örök Három-Egy", sőt „önnön tüzünkben táncolunk". Az első rész baljósan zárul: „im a lélek kivetetten didereg a habokon". Iramló ritmusú, sajgó, félelmesen gyönyörű sor ez – summázza Füleki. Az ősidőt „ősanyák szigorú csöndje, dús, tapadós vörösföld" jellemzi, míg fel nem váltja a történelmi korszak: „cédrusok és venyigék hona, / Két Tábláé meg a Krisztusé." De Weöres továbbmegy: reflektál az állandóra a változóban. „A tér idegen redőibe" veti-vetíti „az óriás koronát, mely alatt nincsen homlok / s megérint embertelen ragyogása". Akármely kataklizmákon át és túl: „a világ eresztékei ragyognak". S ez okot ad az optimizmusra.

Benkő Krisztián a nimfomániát vizslatja Psyché lovászfiújából kiindulva: „benn Priapust pulzálás fogadja, be-felé rángatón s szorossan gyürücskél, s a férfiú ettől eszét veszíti…" Freud a hisztéria tüneteként írja le a férfiváladéktól való bepiszkolódás gondolatát. Merthogy ez a frigiditás is sújtja a későbbi nimfomán Psychét, miután megerőszakolja a sógor. „Sokáig borzadtam, / Eggy évig, vagy tovább is, / Emberrel öszve-fekünnöm." Ám most már a lovászfiút tisztességgel kielégíti: „Gondtalan czompó, ha beharmatoztál, / Nyugton elalszol."

Hétvári Andrea a *Harmadik szimfónia* csodáját zarándokolja körül. A híres kőtömör szentenciákat: „Te

vagy a vadász és te vagy a vad / s távol a hatalmas…" A rendíthetetlenséggel párosulva: „Győznöd se lehet, veszned se szabad." Az olyan rejtélyes-orfikus képzetekkel társítva, mint például: „Lehelletét / szél verte szét, / lángja kormát vas-pohárban / őrzi a sötét."

Balázs Géza, a nyelvész területén éri tetten a költőt. „Csak minden szónak fénye, súlya, izma / legyen helyén s mindannyi talpra essék" – ajánlja-sürgeti a 30-as években. A „gügyögés" távol áll tőle, ezért képes feledhetetlen gyerekverseket írni. A bölcsősben az ősbölcset láttatva jut el pl. a „tanárikari karika / papíripari paripa" társadalomkritikájáig. Kipécézi ugyan a zavaros visszásságokat, de együttérzéstől űzetve: „Adjonisten szomszédasszony! Hova megy a szomszédasszony?" „Hát ide, aztán oda át, / kéne egy kis hogyhijják."

Havas Judit előadóművész felidézi, mily „szelíd mosollyal érdeklődő figyelemmel" hallgatta a költő meghívottként az előadásait. Hogyisne, mikor ilyen tündéri altatót osztott meg hallgatóságával: „Takaród hadd igazítsam, / puha párnád kisimítsam, / legyen álmod kerek erdő / madaras rét, bokor-ernyő." Hát nem a legszebb, ha megtanulja egy édesanya – lelkesít lelkesen az előadóművész.

Kirilla Teréz a debreceni Weöres-drámafesztivál eseményeit sorjázza, felfejtve Mezey Katalinnal a *Teomachia* Gilgames-párhuzamait, Pálfi Ágnessel a Simone Weil-i „kenózis" (= kiüresedés) stádiumát. Ehhez adalék Béres Ilona emléke a Pusztaszeri s Cimbalom utca sarkán „bénázó" költőről: „Utcasarkon / várok rám, / félórája is van tán. // Ám értelmem / fölragyog, / Nem jövök, / mert itt vagyok."

Prágai Tamás költeményében visszaszervesíti W. S. *Tapéta és árnyék*át az eredeti élménybe élményszerű átéléssel: „A fürtöt szaggatod, és részesülsz a fürtből – tiéd a szőlőszembe költözött üveggolyónyi szenvedés." Ugye, egy másik Sándor szőlőszem-univerzumát is érzékeljük? Mert „a pince mélyén örök titok, misztérium dereng fel – a must a pince mélyén türelemmel vár az átváltozásra." A transfiguratio aztán Krisztus véréig ível.

Toót-Holló Tamás Kőlánya tündér s a garabonciás Bolond Istók szerelmében világképletet ír le. E szerelemben a tündér óriássá növekszik, s a korábbi átok áldássá válik. Merthogy Istók már egyetemessé terebélyesült, nem részleges önzése irányítja. Már Mindenki! S fő célja: a fejedelmi pár dinasztikus álmát, az örökös Megváltó gyermeket megfoganni-szülni. S Kőlánya ehhez méltó hitvestárs: várja bármeddig. A három segítő küldött – Istók mellett Vitéz László és Paprika Jancsi – a magyarság háromságos mesebeli „mindigderűjét" példázza. Nem üldöz bennünket az Istenség, hanem így küld új tájak felé. Kőlánya sziklaszüleinek áldása és áldozata. Ki is nyilvánítja: örökre védeni foglak titeket! Vagyis a dévai Kelemenné újul meg a Tündérben: Boldogasszony elhivatottsága.

Szepes Erika W. S. alteregóját láttatja Bolond Istókban, az azték mítoszokkal fűszerezett pikareszkelemeket sorjázva. Azidőtt – 30 évesen a háborúban – a költő is „oszlásnak indult". Ekkor tanul a gyermekgügyögéstől, őrültektől, madárdaltól, próféták tól – a Hamvas javasolta *poéta sacer* szellemében. Egyesíti a kiáltó ellentéteket: „Élet, mi holt. Halott, mi eleven." Később onirikus utazásként említi egész életét. „Átbóbiskoltam teljes életem." Szülei halála, két világháború „álomból serkentőnek mind kevés volt". A Blake-féle gyermeki

Innocence állapota ez. „Aggként elaludtam, / csecsemőként ébredtem." Oximoronban: „aggastyán gyerek". Valójában viszont: se ember, se isten. S expressis verbis kimondja Weöres: nem vagyok. Ettől lehet Istókjában felleg a lányszellem, s válthatja fel a mitikus Tollas Kígyót *Vicipucli*, a gonosz törpe.

Porczió Veronika Psyché-recepciója W. S. önképe. Egyszerre eltünteti az alkotó mestert, s reinkarnálja. Annak ellenére, hogy antinomikusan elhárítja Weöres: „még csak nem is hasonlít rám!" A fiatal kutatónő a képzett alak Psyché teljes Erzsébet-Mária keresztnevében bibliai-jézusi allúziókat sejt.

Basa Viktor egyetlen – *A Bestiák meghozták a kikeletet* – töredékhez fűz kommentárt. Ebben Weöres Toldalagi Pált tartja a legnagyobb költőnek. S nem tréfál! 1976-ban neki ítélte a Füst Milán-díjat. Hiszen már Füst sokra, a legtöbbre becsülte Toldalagit. Vajon csak „különcködés" ez? Weöres az „elváltozott életet" dicséri-dicsőíti a kismesterben, a tisztán orfeuszi-édeni karaktert. Aki „harmincezer soros unalmon át" is alvilági utakon vezet. Ez az „unalom" a Pilinszky általi kivételes remekművek (Bach, Homérosz) pozitív sajátossága. Hasonlít az evangéliumi Jézus-transzfigurációhoz: „Ragyogott az arca, mint a nap, a ruhái pedig fehérek lettek, mint a napsugár."

Fodor Miklós az ég-sapkás Weöresben a „határvesztett" bölcs bolondot látja. „Ahol a határ a határát veszti: / onnan mindég van tovább hova menni." Ellentettjei, a föld-sapkások rettegik az ég-sapkások kiszámíthatatlanságát. A kettős fasor csak a végső célt engedi látni.

Papp Ágnes Klára kimutatja Weöresben „az én-versnek az én határain kívülre terjeszkedését". Más írja a verseket is, „míg én az álom / ingoványában gázolok, / levegőjében repülök." Költészet és halál egységét a szerző az esőmotívumban leli fel. „Már arcod esőben elolvad" vagy „arcomon eső csorog".

Máté Petrik Emese a weöresi őstudást az állandó forgásban, fordulatosságban határozza meg. „Csak kerete vagy magadnak." Amiből ki-ki kell törni. „Átvilágítani és felrázni óhajtalak, hogy átrendezhesd magad zárt, véges egzisztenciális énedből nyitott, szociális, végtelen énné." A jungi folytonos szinkronicitás teljességeszménye ez, meg persze Hamvasé: „Akkor nyertem, ha mindenki önmaga lesz." Ezért fordul még az élet kötelékei ellen is a költő, a tágasabb létezés horizontján. „A halott, ha léte nincs, / oly szabad, mint maga Isten." Megerősítésül a Nobel-díjas Schrödinger a perzsa misztikus Aziz Nasafit idézi: „Az élőlények halálakor a lélek a lélekvilágba, a test a testvilágba kerül vissza."

Marsall László testközelbe vonja az intimus költőt. Aki beszélgetés közben is képes verset írni, s minden álmát megfejti. Megjelenik neki az ablakban Vénusz, s inti, hogy ne cigizzen annyit.

Konrad Sutarski lengyel költő kötetet fordított Weörestől, s ő is magyarította a lengyel 10 versét. Igaz, az utólagos szoci cenzúra kigyomlálta a katyini szovjet mészárlást rosszalló strófát…

Vajon melyik országos orgánum vette a fáradságot és a bátorságot, hogy legalább halálában megpróbálja felmérni ezt a semmiféle szekértáborba bele nem szorítható hatalmas költői életművet? Tudtommal csak a Napút szentelt két teljes periodikát a világszínvonalú költőzseninek. Felkavaró lényeglátással.

Tusnády László

A Zrínyiek és a Rákócziak

A Napút három számában* méltó emléket állít szabadságküzdelmeink legnagyobb hőseinek. Nemzeti létünk éltető forrása ez a két név. A mohácsi szakadék olyan mély és széles, hogy fölötte nagyon nehéz hidat építeni a jövőbe. A világ elfogadta, hogy bekövetkezett. Hajdani nagyságunk elvesztése nem fájt az idegeneknek. A történelem megfordíthatatlan folyamat. Ennek „törvényszerű" része az is, hogy pusztulunk, veszünk?

Vannak, akik erre már rég igent mondtak, de nem mindenki, mert a nagyok tetteiből, hátrahagyott emlékeiből, műveiből titokzatos áramlás ejti rabul a szívünket, és általa képes a magyarság olyan csodálatos teljesítményekre, amelyek megdöbbentik a világot.

A koronavírus még nem került karanténba, de történelme már kezd kialakulni. Az ember, az egyén és a közösség új tanulóiskolája nyílt meg a számunkra. Ebben a félelem mérges kígyója sziszegve figyelmezteti az embert, ha ünnepelni akar. A költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós születésének a négyszázadik évfordulóján ott volt ez a figyelmeztetés. Tudósaink, művészeink, közösséget szervező lapkiadóink megértették az idők szavát. Tették és teszik a dolgukat, ahogy lehetett, és ahogy lehet.

Rövid összefoglalómban nincs arra alkalmam, hogy kellőképpen méltassam, dicsérjem Szondi György főszerkesztőnek és társainak a munkáját. A három lapban olvasható tanulmányok értéke is sokkal több annál, mint amennyire rövid ismertetésben fel lehet hívni a figyelmet. Több a kiváltott katarzis, mint amennyiről hirtelenében számot adhat az ember. Ebbe bele kell nyugodnom. Sőt, még örülnöm is kell, hiszen úgy vélem, hogy éppen ez volt a szerzők célja.

A szigetvári Zrínyi Miklós a mohácsi vész idején olyan idős volt, mint a mostani érettségiző fiataljaink. Ő vitézi tetteivel tűnt ki túl korán. Varga Szabolcs igazi arcát keresi, azt tárja elénk. Szükséges ez a találkozás, hiszen épp ez a vizsgálódás mutatja meg, hogy nemzeti hősünk nem volt „rabló lovag". Ez az elfogadhatatlan minősítés a megroggyant magyar nemzettudat terméke.

Frankovics György Szulejmán szultán és Zrínyi Miklós halálát idézi fel magyar és horvát irodalmi emlékek alapján. Zrínyi és a hősi harc, a két nagy ellenfél halála megihlette a horvát, a szerb, a magyar, a szlovák, a szlovén, a bosnyák, a török népek szerzőit.

Tudomány és művészet találkozik az írások egymásutánjában. A reneszánsz alkatú Szabó Tamás szobrászművésszel Rojkó Annamária beszélgetett. Dávid Géza török források alapján tisztázta azt, hogy Szigetvár eleste után kik voltak azok, akik ott az idegen uralom alapjait megvetették. A hely szelleme nem csupán zarándokokat vonzott idővel, hanem az események hevében is ranggal és pénzbeli elismeréssel járt az, ha az ember itt képviselhette az óriási birodalmat.

---

* 2016/6 Zrinyiáda, 2020/3 A vezérlő fejedelem, 2020/4 Zrinyi, Rákóczi

Sterner Dániel a turbéki kegytemplom sorsáról, a zarándoklatok múltjáról írt nagyon tanulságos összefoglalót. A törököknek és a magyaroknak, a katolikusoknak és a reformátusoknak is jelentős volt ez a hely egykoron, mígnem utolérte a lelki sivatagosodás keserves ideje. Az egyházi emlékek hajdani korunk olyan részei voltak, melyeket a múltat végképp eltörülni akaró kor ciklotronba helyezett, de nagyságunkat is iparkodott csökkenteni, faragni. A szigetváriak érdeme, hogy városuk történelmi kincseit sajátjuknak tekintették. Féltve őrizték őket. Varga Zoltán ennek a szép és dicséretes ragaszkodásnak, szeretetnek állított emléket *A Zrínyi-kultusz ápolása Szigetváron* című tanulmányával. A velünk élő történelem nagy lehetősége az, ha felvillannak előttünk olyan pillanatok, amelyeket eleink hasonlóképpen éltek meg, mint mi. Ezeknek a hangulatát-ízét idézik fel az étkezési szokások. Kovács Sándor Ivántól könyvecskét kaptak a szigetváriak. Ebből ismerték meg a hajdani szakácsmesterséget.

Messik Miklós rendkívül alapos felkészültséggel eredt a Zrínyi-emlékek nyomába, Magyarországon és Horvátországban. Földrajzilag meghatározott, a világ hatalmai által elfogadott hazánkat spanyolcsizmába helyezték százegy évvel ezelőtt. Szellemi hazánk ennél nagyobb. A kevélység, önösség által táplált kizárólagosság Csáktornyán eltörülte a magyar szót Zrínyi muzeális emlékei mellől. Tájékozódni velük kapcsolatban a költő által magasba emelt nyelven nem lehet. Arany János emlékeinek nagyszalontai sorsa kígyózik a pozsonyi királyi kincseinkig. Elvarázsolt korunk legabszurdabb axiómáját kell felidéznem: azt, amikor még a félelemből is sarjadhat vigasz. Egy fél évszázaddal ezelőtti zalai szüret jut az eszembe. Egy idős asszony horvát nyelven siratta elvesztett hazáját. Kiderült, hogy az a régi, a történelmi Magyarország volt. Sajnáltam, hogy nincs nálam magnó. Elárultam szándékomat, hogy rögzíteni akarom énekét. Úgy megijedt tőlem, hogy többé nem akart velem találkozni.

Gombos Miklós arra világított rá, hogy zenei téren mily nagy ihlető ereje van a Zrínyi névnek, és mindannak, amit az felidéz. Pálóczi Horváth Ádám kellemetlen helyzetbe került, mert bátorkodott leírni, hogy többre tartja a magyar táncot a stájernél. A jogaitól megfosztott népre még a latinok bölcsessége sem érvényes, még az sem ad jog szerint járó biztonságot. „Ízlésről nincs mit vitatkozni" – ez ránk nem volt mindig érvényes. Beethoven, Haydn és a többi óriási kiteljesedésének nagy pillanatában verbunkoszenénk nyelvén szólalt meg. Minket még ez sem mentett. Zrínyi Miklós tényként fogadta el a hunokkal való rokonságunkat. Dédapja szellemi diadalában a régi nagyság visszfénye ragyogott fel. A végzet agyafúrt pörölycsapása varázsolta el művét, hiszen az százhatvanhat évig Csipkerózsika-álmát aludta. A napot az égről nem lehet eltakarni. Az fénylett. Gombos Miklós így tart gyönyörű seregszemlét: a magyar klasszikus zene pirkadatát idézi fel, és ott, abban a csodálatos hajnali feltündöklésben hatalmas erővel jelenik meg a Zrínyi név.

A sárospataki Rákóczi-vár egyik kicsi terme a Sub Rosa (Rózsa alatt) nevet viseli. Gyönyörű kilátás van onnan a Bodrogra és a Sátoraljaújhely melletti Sátor-hegyekre. Petőfi „hasonlíthatlan szépségűek"-nek nevezte őket. Titok lappang ezen a rendkívüli helyen. Héka László ezt fedte fel és ezt tárja elénk.

Szentmártoni Szabó Géza egy olyan hőséneket mutat be, amely ponyváról került Petőfi Sándor és Arany János kezébe. Gyula ostromáról szól a versezet. Hódmezővásárhelyi asztalosmester a szerző, nemes Vörös Mihály (1758–1830). Művét

Szegeden jelentette meg 1807-ben. Gyula várnak az ostromáról szól az 1518 sor. Páros rímű tizenkettesei, népi ritmusa, szemlélete közel állt az említett két nagy költőnk világához. Herman Ottó szerint népünk a rejtőzködő, tőlünk idegenkedő madarakat nem szereti. Még inkább szigorú ezen a téren az emberi világgal, főképpen a magas rangúakkal. A vár kapitánya, Kerecsényi László nem volt közvetlen természetű, sőt durva volt. Ezért nem lehetett ő a hősének főszereplője.

„Harmatcseppben csillagfény rebben." Ez az olasz közmondás jut eszembe Báthori Csaba remek verselemzéséről. Iskolapéldáját adja annak, hogy akár egy négysoros is tud találó és felejthetetlen képet adni egy költő belső világáról. Az alkotás lehet eredeti, hallatlanul egyéni, még akkor is, ha különböző népek látása, bölcsessége villan elénk akár népdalból, időmélyi irodalmi, filozófiai gondolkodásból, világlátásból.

„Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó", magányos rögként hull a tudatunkba az első sor hét egy szótagú szava, és bizonytalanná teszi a kezdő és záró szóban jelen lévő kötelességet: a végtisztességadás több évezredes parancsát (befed koporsó). A „lenni vagy nem lenni" kozmikusan jelenik meg előttünk. Így lehet szemfedő maga a kék ég. Mintha a végpillanat visszahozná létre repesésünknek kezdetét. Azt a boldog korszakot, amelyben a gyermek azt éli meg, hogy azért nem halhat meg, mert akkor minden elpusztulna, megszűnne. Ez pedig lehetetlen.

A szavak világát a testvérmúzsák teszik változatosabbá, érdekesebbé. Zenei és képzőművészeti példákkal többször találkozunk, látásunkat, élményünket nagyban gazdagítja az a képzőművészeti sorozat, amelyet Tüskés Gábor állított össze.

Nincs lehetetlen.

Különös cím. Magyarázatra szorul. Jelölhettem volna egyszerűen, hogy a második folyóirat vázlatos bemutatása következik. Azt a reményt és bizakodással teljes hitet kívánom a fenti két szóval felidézni, megnevezni, amely az író, költő és hadvezér Zrínyi Miklósban élt. Egész létgyökere, körülményei már a barokkhoz kötötték, de lelkülete, szellemisége még a reneszánsz világát idézi elénk. Ezt a nagyszerű kiteljesedést követhetjük nyomon a további tanulmányokban, írásokban, társművészeti alkotásokban.

Hanák Béla *Zrínyi Miklós nagyszülei és születésének napja* című tanulmányában kiemeli azt, hogy épp a Zrínyi család adatait tárták fel nagyon alaposan, mégis van, amit helyesbíteni kell. A szerteágazó kutatás főképpen a születés, a házasságkötés és a halál kapcsán találhat biztos vonatkozási pontokat, de van, amikor réges-régi napló segít tisztázni egy adatot. A részletek pontos feltárása közelebb visz minket egy-egy nagy ember létéhez. A műveket, a legfontosabb történéseket a valóságos adatok kísérjék nemzedékről nemzedékre. Csak 2013-ban derült ki, hogy a költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós nem 1620. május elsején, hanem május harmadikán született.

1566 és 1664 a dédapa és a dédunoka halálának az éve. Kilencvennyolc év! Évszázados csapás, végzet, iszonyú sors, amellyel történelmünk két rendkívüli alakja szembenézett. A dédapa halálakor Torquato Tasso már írta *A megszabadított Jeruzsálem*et. Jó félezer éves messzeségből tündöklötte fel a legnagyobb keresztény hőseposz azt a kort, amelyben Európa nagy összefogásával, egy időre szabaddá tudta tenni moszlim iga alá került hittestvéreit.

Suhai Pál *Zrínyi Miklós költészete olvasmányai tükrében* című tanulmányában nagy költőnk szellemi, irodalmi forrásvidékére látogat el. A kor természetes felfogásának, látásának megfelelően mutatja be azt a tényt, hogy az imitáció jelen van barokk költőnk művészetében. A már említett Tasso meg a többi nagy olasz: Dante, Ariosto, Marino és Scipione Harrico nem zavarja költőnk eredetiségét. Istvánffy Miklós történelmi művének a hatását tömören és találóan összegezi Suhai Pál. Ugyanígy a horvát költészetét is.

Zrínyi az emberiség életfájának a legmélyebb gyökereit érezte meg, amikor teendőinek hajszás, zsúfolt kavargásából a Parnasszusra zarándokolt. Eposzt írt. Nagy összegezést. Dante énekelve írta fő művét. Az eposz és az ének elválaszthatatlan, de a zene természetéből fakad, hogy szimfónia így nem születhetett. Az Csokonai idején még magán hordozta a születés örömét, létre repesését. Nagy költőnk látta a ránk zúduló vészes árt. Szinte Noé bárkájába akart vonulni, hogy mentse nyelvünket, nemzetünket. Pár évre szóló független nyugalmat remélt még a sorstól. Így akarta megírni a nemzetmentő művet: eposzunkat. Két könyvre volt szüksége: Zrínyi eposzára és Hafíz verseinek a latin fordítására. Az első vágy világos, a második bővebb magyarázatra szorul. Erről most le kell mondanom.

Szentmártoni Szabó Géza *A Zrinias és Csokonai Arpadiasa* című tanulmányából megtudhatjuk, hogy Zrínyi Mikós eposzának mily különös sorsa volt. A magyar kiadványok akkoriban Bécsben jelentek meg, kétszáz-háromszáz példányban. Csokonai a kéziratos változatot tudta megszerezni. Szigetváron írt arról Kazinczy Ferencnek, hogy Zrínyi eposzát meg akarja jelentetni.

Múltunk megörökítéséhez elengedhetetlenül fontos volt gyökereink ismerete. Cola di Rienzo (Petrarca korában) diplomáciai tárgyaláson kért tanácsot tudósaitól, mert nem ismerte vendégeinek (a magyaroknak) az eredetét. A határozott válasz szerint mi a hunok utódai vagyunk. Ez abban az időben nem volt hízelgő a számunkra, de elfogadtuk. Csokonai korában August Ludwig von Schlözer állította azt, hogy a magyarok nincsenek kapcsolatban a hunokkal. Hunfalvy Pál előképe jobban ismerte gyökereinket, mint bárki más a világon, csak azt nem tudta, hogy már Arisztotelész leszögezte, a hagyomány nem azonos a történelemmel. Az eposz gyökerei viszont oly távoli múltba hatolnak le, amelyben a történelem mérőnja elvész.

Lám, jelen vizsgálódásaink során utunk a hagyományhoz vezet. Bene Sándor *Többágú modernség. Kazinczy és Kölcsey Zrínyi-képe* című tanulmányában kifejti azt, hogy mennyire eltér egymástól két nagy irodalmárunk Zrínyi iránti lelkesedése. Kazinczy önigazolását látta Zrínyi nyelvszemléletében. Fontos volt az esztétikum. Kölcsey Ferenc számára Zrínyi és a hagyománykeresés volt a lényeges.

Móser Zoltán a példabeszédek jelentőségét vizsgálta meg Zrínyi műveiben. Beke József a szólások szerepére, értékére, eredetiségére hívja fel a figyelmet. Élővé, mozgalmassá, eredetivé tudják tenni a mondanivalót. Az idő szele elfújja elődeink lábnyomát. Csáji László családi emlékeket idéz a református gályarabok idejéből.

Czigány István: *Egy új fogalom régi köntöse. Volt-e aszimmetrikus háború a Rákóczi-szabadságharc idején?* Nagyon találó című munkájában azt taglalja, hogy a reguláris, a katonai iskolákban is tanított hadviselést kizökkenti, megzavarja a teljesen eltérő, az iskolai anyagtól merőben különböző csatározás. Egy-egy mai nagyhatalom „szabályos" harcot folytat pirinyónak tartott, lenézett ellenfelével, és

szokatlan dolgot tapasztal. Nem veszi észre, hogy a harc kiterjed a saját területére. Arra sem jön rá idővel, hogy az ellenség katonái civilben és iratok nélkül már a birodalom területén vívják józan ésszel nehezen követhető csatájukat.

Nem léphetünk ugyanabba a folyóba kétszer, de úgy látszik az ész napfogyatkozása azt is magával hozza, hogy ugyanazokat a hibákat el lehet követni, akár évszázadról évszázadra is.

A szerző Rákóczi szabadságharca kapcsán vezeti le az eltérő harci gyakorlat történéseit. Következetesen, lépésről lépésre ír hajdani dicső küzdelmeinkről. A mi két ellenségünk népünket tarolta. Rákóczi felmérései során ezért talált oly nagy számban üres otthonokat, telkeket. A birodalmi hadsereg, a katonai erők „egyéb feladata" tette színessé az utóbbi háromszáz év legnagyobb és leghosszabb idejű európai szabadságharcát.

Diószeghy László II. Rákóczi Ferenc és a székelyek kapcsolatát taglalja. Különös, de igaz megállapítása az, hogy a körülmények többszörös hatalma miatt nagy szabadsághősünk nincs annyira jelen a székelyek tudatában, mint másutt szétszabdalt hazánk magyarjainak a tudatában.

Vári Fábián László az emlékhelyek felemelő pillanatait örökítette meg. Épp a feldaraboltság szakadéka fölötti híd szépsége ragadja meg az ember lelkét. A hely szelleme csodát művelhet: különböző népek fiai kapnak erőt mindennapi harcaikban a nagyfejedelemtől.

Tamás Edit II. Rákóczi Ferenc és Sárospatak kapcsolatáról írt szépen és nagyon alaposan. Mányoki Ádám Rákóczi-képére döbbenten mered a szem, hiszen Sárospatak nagy történelmi személyisége ősi otthonában sem lehetett nyugton. A viharos események folyton-folyvást sodorták ide-oda. Tekintete kérdezhetné tőlünk: „Mondjátok meg nékem, mikor lesz itt végre jó lakásom!" Jó, hogy nem vár választ. Dolgait már végleg elrendezte akkor, amikor Pataktól távol, 1712-ben, Mányoki Ádám megörökítette arcvonásait. „Én veletek vagyok világunk végezetéig. Mesterem hite ezt az üzenetet ragyogtatja arcomról."

„Isten csodája, hogy még áll hazánk" – írta Petőfi, és oly korban élt, amelyben jogosan kérdezhette hazánktól: „Nagyságod híre csak mese talán?" Kőbe véshetjük tetteinket, verset zenghetünk akár az angyalok nyelvén is, ha igazi értékeink nem gyújtanak lángot szívünkben nemzedékről nemzedékre a világ végezetéig, akkor megérkeznek a „magánszorgalmú kutyák" vagy „csak" a nem magyar szívű emberek, akik mindent törpévé zsugorítanak a számunkra, hogy a „különös hírmondó" hangja se jusson el a jövőbe. Piros csizmánk nyomát, lelkünk fénylobogását hóval fedi be a tél.

Halász Csilla II. Rákóczi Ferenc hamvainak a hazaszállítását idézi fel. „Adósa az egész magyar nemzet" – hirdeti a cím a tanulmány élén. Kossuth és Rákóczi hazaérkezése hasonló volt. Még akkor is, ha II. Rákóczi Ferencnek 171 évig kellett „várnia" erre a megtiszteltetésre. Mindketten az életreményt lobogtatták fel előttünk. Évekig tanítottam Kassán. Ott, a gyönyörű dómban újra és újra a Gyilkos-tó mélybe süllyedt fái jelentek meg előttem, és a kassai tanítójelöltek – mintegy félezer tanítványom. Tekintetükből titokzatos erő áradt a szívembe: a mi fáink nem süllyedtek el, mert a megnyesett ág kihajt.

Kovács Ilona a nagyfejedelem irodalmi profilját mutatja meg nagyon pontosan. Nyelvi, fordítási kérdések izgalmas sora vonul el az ember előtt. Azon is hosszan tűnődhetünk, hogy a kolostori magányhoz edződött szabadsághős

mennyire akarta megörökíteni tovasuhanó perceit, vagy elengedni őket, hogy röpüljenek a felejtés birodalmába. Az önvizsgálat, a helyes út ellenőrzése milyen mélységekig vezérelte tollát.

Így jutunk el kinti és benti országába. Így leszünk annak a szépnek a részesei, amely magasztos létmegvalósulásában vezérelte. Láttuk, hogy viharos eseménysorozatok közepette pihent meg egy-egy hosszabb vagy röpke időre Sárospatakon. Az Árpád-házi királynék ősi otthona Dante halálának az évében, 1321-ben lett Károly Róberté. Anjou királyaink a régi nagyság fényét ragyogtatták tovább. Madách Imre fő műve megírása előtt, drámaíróként épp ezt a kort helyezte érdeklődése homlokterébe. 1855. május 12-én Sárospatakra látogatott. Még látta azt a gátat, mely út is volt egyszerre. Azon tudott eljutni a nagyfejedelem nagy víz, kavargó áradat idején is Kállóig. Madách megjegyezte, hogy az út már sérült, szakadozott helyenként. Szellemi életünk szakadozottságán javítanak azok, akik időt, energiát nem kímélve munkálkodnak azon, hogy zavartalanul jussunk el szellemi csúcsainkra. Jussunk el hozzájuk úgy, hogy áldásos szellemi hagyatékukból minél több jusson a számunkra.

Zrínyiek és Rákócziak! Évszázadok idő-kristályain át ragyog felénk ez a két név. Két híres család tükröt tart elénk. Korok, harcok, meghasonlások forgatagából igaz és tiszta emberi arcok tekintenek ránk. Egy mondatot sugallnak: „Dicső, ki küldetését bátran megteszi."

Vihar Judit

A Napút végén

A folyóirat – haikuműhely

2021-et írunk, különös másfél év van mögöttünk, amely a koronavírust hozta, és sok-sok ember halálát és szenvedését. A nehéz években általában jobban kapaszkodunk a kultúrába, a versekbe, a zenébe, a szép alkotásokba. És mégis, ebben az időszakban következik be az, hogy egyik nagy kedvenc folyóiratunk, a Napút a végére ér. Zsákutca lesz a Napútból.

Jordan Atanaszov haikuját idézném Doncsev Toso fordításában a Napút 2011-es februári haikuszámából:

Lenyugvó napnál
hosszabbodnak az árnyak.
Kurtább az élet.

Sokat adott nekünk a Napút folyóirat. Nekünk, haikusoknak. A főszerkesztő, Szondi György sokat törődött azzal, hogy irodalmi, művészeti és környezetleíró folyóiratában a líra modern áramlatai is helyet kapjanak. Bár a haiku Japánban már a 14. században is jelen volt, hozzánk csak a 19. század végén, a 20. század elején érkezett el, és érdekes módon nem kelet felől, hanem nyugatról, az angoloktól, franciáktól kaptuk ezt a gyöngyszemnyi verset, melyet valójában a magyar olvasóközönség Kosztolányi Dezsőnek köszönhet. A 20. század elején a haiku formai kritériumaival még nálunk nem na-

gyon törődtek. Csak a rendszerváltás után sikerült inkább megmagyarítani ezt a korunkhoz illő japán műfajt. Fodor Ákos bölcs haikuját idézem a Napút 2014-es számából:

Vall a Szibilla

Előjelekről
csak utólag látni, hogy
jeleztek. S hogy *mit*.

A 17 szótagból álló haiku nagyon megfelel rohanó korunknak, mókuskerékben pörgő életmódunknak. A haiku az „itt és most" pillanatát örökíti meg, s így a 3. évezredre, a 21. századra minden korosztály, minden réteg jellegzetes műfaja lett Magyarországon.

Ebben óriási szerepet játszott Szondi György, aki minden évben megrendezte a haiku-, haiga- és haibunversenyt, s ezzel mozgósította mindazokat, akik Kelet irodalma, vagy általában a költészet iránt érdeklődnek, és ezekben a műfajokban szeretnek alkotni. 2007-ben írta ki először a pályázatot, melyre évente rendre vagy félezer jelentkező küldött műveket. A sok pályázatból a legjobbak – általában 120 – meg is jelentek a Napút februári, 2., vagy márciusi, 3. számában. Szondi György mindig megadott egy témát, amelyet versbe, képbe vagy lírai prózába kellett szőnie a pályázónak. A klasszikus japán műfajok mindig természetközpontúak. Így Szondi is általában a természettel kapcsolatos témát adott meg, mint például a *kavics*, a *falevél*, a *halom*, a *hegy*, a *domb*.

A haiku múltidéző, átfoghatja egész életünket, népünk történelmét. Mostantól a Napút is a múlt részesévé válik, amivel kapcsolatban hadd idézzem saját haikumat:

Régi kunyhóban
megmerítem vödrömet
a múlt kútjában

Domonkos Marcell, aki csodálatosan érzékelteti a haiku csattanóját – amit sokan sajnos nem tudnak –, a 2012-es Napútban ironikusan így fogalmaz:

Növekvő fűszál
Kavics fölé magaslik
Úgy csúfolja őt

A Napút érdeme volt még az is, hogy nemcsak a legjobb magyar műveket mutatta be, hanem példát hozott a japán irodalomból, de más népek alkotásait is megismerhettük műfordításban a folyóirat lapjain.

Így lett magyarrá a Napútban a haiku. Sokszor *címet* kapott. A japánok nem adnak címet a haikunak, de mi, európaiak szeretünk mindenre címkét ragasztani. A japánoknál nincs rím a sorok végén, ez bántaná a japánok fülét. Annál több azonban a rendkívül bonyolult szerkezetben megjelenített betűrím, az alliteráció. A magyar haikuban viszont sokszor találunk *sorvégi rím*et.

Példaként álljon Sánta Hajnalka haikuja 2014-ből:

Pehely

Egy pehely rezdül –
újra kiszökik a fény
kezeim közül.

Témában is sokat változott a haiku, japán testvérétől eltérően sokszor olvashatunk karácsonyi haikukat, vagy éppen bordalokat haikuban elbeszélve.

Sok vidám haiku, japánul *kjóka* is megjelent a Napút lapjain, hiszen eredendően a haiku vidám műfaj volt.

A kjóka jelentése magyarul: bolondvers. Ilyen például Pető Tóth Károly kjókája:

Abrak a virágra

Fékenincs zabla.
Lovak szabadultak rá
a blablazabra.

A haikun kívül – bár kevesebb sikerrel – sok haiga is megjelent a lapban. A verses lírai próza, a haibun műfaja viszont sikeres művekkel gazdagodott. Hadd idézzem Kirilla Teréz haibunjának egy részletét 2013-ból:

„Bárki magányossá válhat, de ha szegény vagy, az elmagányosodás szükségszerű. Így aztán, ha egy téli napon kisüt a nap, és a járdán az olvadó hó tócsáit kerülgeted és bámulod, persze egyedül, könnyen átadod magad, talán mindenki másnál inkább, a világ több ezer éves anyagának, a szikrázó fénynek és a hideg, sötét árnyéknak. Szinte megrészegülve ünnepled a fény áttörését, egyfajta revelációt élsz át. Pár utcával arrébb már teljesen elnémulsz…

Lyukas a cipőm.
Plázafal tükörképe
mossa a talpam."

A Napút folyóiraton kívül rendre megjelentek jeles haikuköltők kötetei, melyeket most nem sorolok, mert hosszú lenne a lista. Sőt 2011-ben Szepes Erika tollából irodalomelméleti tanulmányok is napvilágot láttak, melyek közül hadd emeljem ki a *Tizenhét szótag. Esszék és elemzések* című kötetet.

És megjelent a magyar haikut összegző kötet, az *Ezer magyar haiku,* melyben 25 témában, 265 magyar haikuköltő verse olvasható az általam írt, haikut elemző előszóval együtt.

Egyik nagy haikuköltőnk, Kányádi Sándor haikuját idézem, aki körömversnek nevezte ezt a műfajt:

dőljön a test a
lélek alól ki ha nem
bírja a vágtát

Búcsúzkodni nagyon nehéz, mert tudjuk, hogy ami megtörtént, a jövőben visszafordíthatatlan. És most mégis elérkezett a végső istenhozzád. Bertók László háromkájával köszönök el a Napúttól, amely visszavezet minket a haiku hazájába, Japánba:

Lombja, virága

Halál? Ifjúság?
Fehér csipkében várnak
a cseresznyefák.

Vitéz Ferenc

Föl-földobott Levélfalevelek

Amikor megírtam a „vitatkozó" Adyról szóló tanulmányomat, s halálának 100. évfordulóján annak rezüméjét egy 300 fős közönség elé tártam, levelet kaptam, hogy márpedig Ady elvitathatatlan nagyság nemzeti irodalmunk palettáján. Ő a legnagyobb, legyek szíves ne kétségbe vonni ezt, mert az előadás sértette néhány hallgató érzékenységét. Tudomásul vettem, hogy a levélíró nem értette meg, miről akartam beszélni. Pedig csak arról, hogy a bálványoknak is lehetnek szépséghibáik, és a korabeli kontextusba helyezve az *Új versek*kel jelentkező „homo modernus", egyúttal „homo aestheticus" (*Ki látott engem?*) és a másik húsába beletépő „homo eroticus", vagy a maga módján *A Sion hegy alatt* tusakodó „homo religiosus" a leginkább mégis „homo politicus" volt, annak arcképére nézve előnyös és hátrányos oldalaival együtt. Mindez nem kérdőjelezte meg az Ady-költészet értékelését, vagy azt, amit már Horváth János észrevett 1910-ben. Bár korántsem lelkesedett Ady a magyarságot bíráló és érzéki szerelmet hirdető verseiért, látta azonban, hogy „homályossága" elvezet az „új költészet" ösztönös-archaikus, mitikus-babonás lényegéhez, mondhatni: a tudattalan esztétikumához.

Olvasom Suhai Pál Szentmártoni Szabó Gézának írott levelét 2018. november 26-áról a *Káva-Téka* (a **Napút-füzetek 133.**) 2019-es számában – amit most reflexív módon igyekszem bemutatni –, s rögtön megüt az üzenet: úgy tűnik, mintha a nemzeti irodalom nevében folytatott „kultúrharc" az egyik legerősebb bástya, Ady ellen irányulna. „Még ha sikerülne is földig rombolni, milyen lenne éppen nélküle, az 'utolsó magyar' nélkül nemzeti irodalmunk?" – kérdezi Suhai, bevallva, hogy mindannyian meghasonlottak és kissé feszültek vagyunk mostanság, de mélybe hatoló gyökereinknek meg kellene nyitni előttünk egyúttal az eget is. „Ady organikus öröksége erre az égbe-gyökerezettségre a példa. Erre int. Az értelmiségi lét külső-belső autonómiájának a megteremtésére." Az egyetemes és nemzeti magyar (irodalom) fogalma nem alkotható meg Ady nélkül, mert ha ő onnan kikerülne, lassan nem maradna senki. Viszont akkor sem marad, ha nincs valódi párbeszéd, melyben elhangoznak a vád- és a védőbeszédek, melyeknek nem az a célja, hogy elítéljenek vagy fölmentsenek, hanem az, hogy konszenzust teremtsenek; illetve hogy a még létezőnek hitt liberális elvek szerint is mindenki azt gondolhasson és mindenki olyan véleményt fejthessen ki, amit és amilyet akar. Suhai egy idevonatkozó korábbi levélesszéjét közzé is teszi, Szabó Ferenc dolgozatára reagálva, s kifejtve: az Adyval kapcsolatos kételyek kimondása is lehet „magas színvonalú, tisztázó szándékú, párbeszédképes munka", ekképpen „nemzeti".

Másnap Szentmártoni Szabó már válaszol is Suhainak, szabadkozva, hogy ő a régebbi magyar irodalommal foglalkozik, de ismeri a vita résztvevőit, és meggyőződése, hogy Adyt felekezeti alapon nem lehet számonkérni, utalva a Szabó Ferenc-írásra, meg az abban említett Prohászkára. Ady kritikájának kerete nem a felekezeti hovatartozás, hanem a másfajta gondolkodás. „Valójában a református magyar mentalitás volt számára a rokonszenves, nem annak valós

hitbéli tartalma" – fogalmaz Szentmártoni Szabó. Végül fölveti: Ady halálának centenáriumára nem ártana a Napút 2019-es számainak egyikében foglalkozni Adyval és az ellentmondásokkal.

A jó szerkesztő ilyenkor megkeresi a párbeszédben említett harmadik szereplőt, a jezsuita Szabó Ferencet, aki nem akar beavatkozni ebbe a diskurzusba („Amit írtam, megírtam"), de hogy igazolja „pozitívabb" véleményét, küldi az idézetekkel alátámasztott és jegyzetekkel ellátott tanulmányát *A pócsi Máriáról* címmel, az ugyanilyen című, 1910-ben írt Ady-verset értelmezve, s azt egy tágabb kontextusba helyezve. Az állásfoglalás Ady-ügyben már 2005-ben megszületett, s egy máriapócsi konferencián elhangzott, középpontba helyezve a kérdést, hogy „a racionalista publicista vallásos lett-e". Az összegzésben ezt olvassuk: „Megtérésről talán nem beszélhetünk, hiszen Adyban mindvégig küzdött az isteni kegyelem és a pogány életérzés; nem tudott megszabadulni bálványaitól: az Élet, a Nő, a Mámor, a Minden, sőt később a Halál is bálványistenei voltak. De a bálványok mellett azért a Biblia élő Istene állandóan nyugtalanította szívét: pogány muzsikák és örömök között szomjazott valami örököt; az Isten volt valamiképp minden gondolata alján; hitetlenül is hívő."

Ez a diskurzusrészlet már jelzi is a Napút online népszerű sorozatának, a *Levélfalevelek*nek a természetét, a személyes reflexiók és a tudományos igénnyel megírt esszék és tanulmányok egymásra (is) referáló viszonyát. Ráadásul mindig egyszerre az élmény frissességével és az adott témában való jártasság, az irodalmi tapasztalat aranytartalékaival együtt. A vélemények megfogalmazásának inspirálója és az eszmecsere közvetítője itt természetesen a szerkesztő: Suhai Pál egyrészt tudja, hogy kit érdemes megszólítania, őket hogyan tudja párbeszédes viszonyba állítani egymással, illetve narrátorként nemcsak „elmeséli" az irodalmi „eseményt", hanem maga is alakítja azt. A leveleket olvasva olyan érzésünk támad, mintha egy virtuális konferencia részesei lennénk, tehát a narrátor előbb a moderátori szerepet ölti magára.

Amikor megkapta Szabó Ferenc tanulmányát, ezért szólította meg Ágh Istvánt is, hogy engedné át a folyóirat Ady-megemlékezése számára *A pócsi Mária*ról szóló esszéjét, a 2008-as *Fénylő Parnasszus* kötetben megjelent, az *„Egy idő óta megnőtt a szívem"* című írást – ezt olvassuk következő levélként. „A magyar és kálvinista Ady oláh és görögkatolikus búcsúsokat lát, ettől a többszörös hatástól izgalmasabbá bonyolíthatja a verset, s meg is teszi a felszínen s az egymásra sarjadt rétegekben, de legbelül, a szavakon átizzó lényeg mégiscsak egy élethitet vesztett ember megtéréséről szól, Mária csodatételéről" – írja Ágh István.

Ady halálának centenáriuma alkalmából a rovat levélesszé-sorozatot indított, s annak darabjai előbb két folytatásban jelentek meg. Mikor a küldemények harmadik csoportja is beérkezett, valamennyit egyben – „egy sokfelé futó, sokféle ággal-boggal rendelkező, mégis csak egy diskurzus részeként" – bocsátotta az olvasók elé. A felütéssel tulajdonképpen már el is indult a levélfalevél-diskurzus Adyról, amely aztán a füzet több mint 60 oldalán tartja izgalomban olvasóját, aki most történetesen én vagyok. S bár a füzettel találkoztam korábban, Szondi György kérésére most egy pszeudo-összegzőlevelet írok hozzá (a „ne fogd vissza a klaviatúrát" felszólítással – noha arra mégsem vállalkozhatok, hogy minden egyes levelet részletesen ismertessek).

2019. január 4-én aztán megkezdődött a „vitaindító" bevezetésre érkezett hozzászólások közlése is. Falusi Márton a Napút (virtuális és „spontán" Suhai-módra szerveződő) „Ady-konferenciájához" egy tízperces előadást csatol (*Irányzék tőrdobálóknak* címmel), s ebben nem tagadja meg irodalomtudósi affinitását, költői érzékenységét és a nagy ismeretanyagra alapozó asszociatív jelentésteremtő képességét. Tömör, ám enciklopédikus igényű Ady-portrét ad, eloszlatva a bevezető vitakételyét, illetve megerősítve, hogy Ady „a modern magyar politikai és kulturális identitás letéteményese". S a tételmondat kifejtése már poétikai korrajzot is sejtet. „Olyan minőségű és kultuszteremtő költő, mint József Attila és Pilinszky János, a magányos hegycsúcsok; és olyan irodalomalapító királyi nagyság, mint Babits Mihály és Weöres Sándor. Ady református gyökérzetű politikai teológiája ugyanúgy áll kollektivitáseszményünk centrumában, mint poétikai teóriája (…). Beszélt költői alteregója elszakíthatatlan valós költői alakjától, e két figura nem élne meg egymás nélkül akkor sem, ha az utóbbi alakmás, a publicista és közéleti krakéler, olykor szélsőséges állásfoglalásokra ragadtatta magát."

Mérvadó a megközelítés: a szerep és identitás (a „beszélt" és valós költői én) viszonyára hívja föl a figyelmet. S ebben a viszonyban a „beszélt" jelzőnek van nagy szerepe, a költői nyelvnek. Annak az erőnek, amely poézissá tudja tenni a köznapi vagy ideológiai tartalmakat is, attól függetlenül, hogy az ideológiával valaki egyetért-e, vagy sem. Ellentmondásai és érvényességüktől független társadalmi víziói „mind-mind ott kavarognak, abban a nyelvi sűrítményben, amely Balassi Bálint, Csokonai és Vörösmarty nyerseségéig visszaízesítve forralja föl Arany János nemzeti klasszicizmusát. Petőfi nem alkuszik – bonyolultabb koordináták között éled újjá." A költői nyelv képes a mindennapok és a politika fölé emelkedni, mert – ahogy Falusi Márton utal Illyés Bartók-versére – ki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja. Az enciklopédikusság a minél pontosabb vázlat érdekében elvégzett tömörítés is – Falusi kiemelései az Ady-kortársaktól a mi kortársainkig nyúló recepciófolyamatot érzékeltetik, az Ady-képen keresztül is reprezentálva egy-egy korszak (két véglettel jelölt) ideológiai és esztétikai attitűdjét. Mindenesetre a Martha Nussbaum amerikai irodalomtörténész által „költői igazságszolgáltatásnak" nevezett módszer alapján („ahogyan az irodalmi művek a közösségek, s azok részeiként az egyének narratív identitását, moralitását befolyásolják") nem mondható el konzekvensen történetünk Ady Endre „kihagyása vagy eljelentéktelenítése árán".

Ács Margit szintén a vitaindítóra reflektált, hiányolva az Adyval kapcsolatos, sokszor valóban ellenséges publikus beszédből a költői életmű ismeretét és tiszteletét. Tőzsér Árpád be sem kapcsolódik ezekbe a vitákba, már csak azért sem, mert Ady őt nem érintette meg. A nyelve és a poétikai fedezete sem. A diskurzusban való részvételnek nem tud eleget tenni, mert: „Ady Endre költészete mint költészet engem sohasem tudott igazából megszólítani, megérinteni. Nyelvként túlságosan modorosnak, gondolatilag pedig szegényesnek találtam. Főleg ez utóbbit nem tudtam a költőnek megbocsátani, aminek oka, meglehet, az én eredendő »gondolat«-elfogultságom volt (és ma is az): én a versben is mindig azt a fehéren izzó, valahol a szenvedéllyel és szenvedéssel azonos gondolkodási folyamatot kerestem, amelyről, ha jól emlékszem, Babits ír valahol (Madáchcsal kapcsolatban)."

Hogy másként fogja-e valaki olvasni mindezek után Tőzsér Árpádot, nem tudom. Nem volna szabad, miként Adyt sem úgy, attól függően, hogy ki mit gondol a „homo politicus" költő karakteréről, mert akkor az ember kicsinyessége és napi érdeke szól bele a poézisnek az érdekek fölött feszülő nagyságába. A diskurzus része lett azonban Tőzsér is, és ebben Suhai Pál válasza szintén segített, ebből idézek: „Ennyire pőrén elmondani a távolságtartást – ez számomra nemcsak izgalmas, de elismerésre méltó, s valóban, irodalomtörténetileg tanulságos is. Mutatja, mennyire eltérő premisszákból származhat ugyanaz a következmény: az irodalmi mű. Tanulságos pedig azért, mert a személyiség autonómiája iránti (egyébként annyira hiányzó) megértésre és tiszteletre figyelmeztet, a személyiség magváéra, amelyből egyedül csírázhat ki műalkotás. Nem vagyunk egyformák, de ez a különbözőség minden egybetartó párbeszéd alapja." – További kommentár ide talán már nem is kell: Suhai két mondatban megfogalmazta az irodalom (és művészet) autonómiájának lényegét.

Győri László levélesszéje arra világít rá: Ady abból a szempontból is rendkívüli, hogy 100 éve halt meg ugyan, viszont ma is ugyanúgy él, ugyanazokkal a konfliktusokkal, mint a saját korában, és nem a klasszikusok megkérdőjelezhetetlen igazságát keressük benne, hanem a problémát. (*Ady a vita* címmel a Magyar Hírlapban közzétett centenáriumi esszémben írtam: nem feltétlenül Ady vitái a legfontosabbak, hanem az, hogy a költő folyton ébresztőt fúj, ha eltöppednénk. Magyarságban, emberségben, hitben és szerelemben.) „Ady a kortársunk." – Ez utóbbi mondatot már Suhai írta a Tamási Orosz Jánosnak szóló válaszlevelében.

Tamási Oroszt a fölkérés arra ösztönözte, hogy újra belelapozzon Ady verseibe, s ez további költők üzeneteit tette aktuálissá. A fájdalmas kérdéssel együtt, hogy *„értik e hexametert is?"*. Hogy itt, vagy *„Jól hal meg ott a lantos-féle."* S a folytatásban egy igazi költői esszé formálódik, ahol Tamási Orosz, Ady és a 20. század költői együtt szólnak, és nemcsak *két*, hanem *sok magány* ütközik össze benne. „Belharcainknak, egymásra rontó marakodásainknak" eredményeképp Ratkó József disztópiája („Magyarország temetőföld"), József Attilának a perlekedő Adyét folytató, apátlan-anyátlan keserűsége, de Pilinszky reménye is Adyról, aki „Atlasz módjára megfordította hátán a régi világot". Suhai Pál magát a levélesszét is értelmezi a moderátor irodalmár kiemeléseivel, például e paradoxont súlyozva, hogy: „Mit mondhatnánk Ady ellen, olyasmit, mi nem mellette szól?" S a szemérmesen többes szám mögé rejtett vallomásértékű sorokat, mint pl.: „a kevesek is szép lassan átköltöznek az őszirózsák s krizantémok egyszeri emlékezet-pompájába. Így múlunk el, de még éltünkben múlnia kell valahai életünk, létezésünk szépségének…"

Egyre sűrűbbek a 2019. januári napok, Benke Lászlóé után érkezik Bertha Zoltán levele, hosszúesszéje az *„örök Adyról"* – alaptételként szögezve le, hogy „költészetének halhatatlan géniusza átragyog a teljes huszadik századon – de immár a huszonegyediket is éles fénnyel világítja be. Ez azonban egyáltalán nem tekinthető magától értetődőnek, ha mégoly közhelyszerűnek tetszik is." A kései romantikából vett „váteszi, profetikus hangzásvilág megszólító ereje" megfogyatkozott, kevéssé ösztönzi a poétikai párbeszédeket. „Töprengésre okot adó, sokatmondó kultúrszociológiai tény például, hogy a Petőfi- vagy József Attila-epigonizmussal ellentétben számottevő vagy hosszú távú Ady-epigonizmus nem alakult ki a magyar líratörténetben." Márpedig ha valakinek, úgy

Bertha Zoltánnak a fölényes tudósi ismeretanyaggal, gazdag verstárházból táplálkozó, közvetlenül, érzéki poézissel és asszociatív módon áradó beszédéből érdemes tanulnunk. Tanít most is, pedig csak meg- és föllelkesül az irodalmi géniusz erejétől; kérdez és állít, gondolkodásra késztet. Bertha úgy használja a poszt-heideggeri irodalomtudomány értekező beszédmódját, hogy annak saját fegyverével vág vissza: magával a beszédmóddal. Nem tagadva a nyelv erejét, sőt, a nyelvet teremtőerőként, az anyanyelvi irodalmat nemzetidentitást alkotó tényként értelmezve, visszaemeli a verset az elidegenített szöveglétből oda, ahol eleve létezik, az emberi, lelki és szellemi síkba, illetve a természetes cselekvésformák közé. Lássunk erre egy példát!

„S ha napjaink társadalmi értékválságának közegében, a posztmodern értékrelativizmus jegyében és nevében, s a jellegzetesen nemzeti sorskérdések iránti fogékonyság apályának időszakában olykor már nemcsak az adys tónusok, hanem a látásmód távlatainak az érvénytartalmai is elavultaknak minősülhetnek – akkor mégis mi adhat jelzést e kolosszális líramű idők fölött állóságáról, mindig revelációszerű aktualitásáról: a fénysugárzó fárosz iránymutatásának feltétlen tisztaságáról és eligazító állandóságáról?" Majd a folytatásban: „Egyrészt talán e versvilág hallatlan esztétikai és poétikai összetettsége, amelyben bármikor előtérbe kerülhetnek korábban alábecsült sajátosságok, kielemzésre és újraértelmezésre váró tényezők; bizonyos legújabb irodalomelméleti szempontok szerint például a látomásos, hallucinatív szimbólumformákat megrétegző gondolati-retorikai többszólamúság, jelentéssokszorozódás elemei és alakzatai. Másrészt a modernség egész korszakát bevezető, korokon átnyúló alaphangulatokat és életérzéseket sugalló döntő felismerések biztosíthatnak máig és tovább ható közlésképességet ennek a beszédmódnak: azok a 'minden Egész eltörött' típusú megnyilatkozásokban rejlő feszültségek, amelyek a végletes és végzetes fragmentáltság emberiségtörténeti dimenziójába nyilallanak és világítanak be, s amelyek a létezés lebírhatatlan változásairól (és változékonyságáról) hoznak hírt."

Szellemi öröm és táplálék Kiss Benedek „hozzászólása" is, ami két (egy régi [*Az északi ember*] és egy új, az előzőre önreflektáló [*A Turul fészkének kifosztása*]) vers. Majd Sipos Lajos „levélféléje" az Ady költészetével való találkozásairól visszavezet az irodalomtörténeti örökséghez. Némi ironikus (és anekdotikus), az ötvenes és hatvanas évek irodalompolitikai viszonyaira is jól rávilágító történelmi visszatekintő után Sipos Adyval Király István 1970-ben megjelent monográfiasorozata révén találkozott újra. A megközelítésmód aztán számára is mérvadó lett. Benne a „szélesre nyíló horizont volt a megragadó. És a verselemzésekben feltáruló tudás, szövegértés, kvalitásérzék, alaposság, a tudományos és nem tudományoskodó stílus, a strukturalista versértelmezés, amivel összefoglalta és mérlegelésre felkínálta a maga olvasói élményét. Kicsit ámulok, amikor ma helyenként sistergő indulattal említik itt-ott ezt a munkát. Az Ady-könyvek ugyanis nemcsak Adyhoz vágtak új utat, de példát adtak egy irodalomtudományi gondolkodásmód átlényegítésére, az elmélet alkalmazására a szövegek interpretációjában. És felkínáltak Adyhoz vezető vagy vele párhuzamos vagy éppen ellentétes költészettanokat, mindezt filozófiatörténeti távlatban, művészet- és kultúratudományi rendszerben." A könyveket csupán „dezideologizálni" kellene. Átfésülni. Valahogy korrigálni a párokban és ellentétekben (Goethe vagy Schiller, Arany vagy Petőfi, Ady vagy Babits, Kosztolányi

vagy József Attila) gondolkodó szembeállítást. A következő „találkozás" Kenyeres Zoltán 1998-as (majd 2019-ben tovább árnyalt) Ady-monográfiája, mely „az eszmetörténeti-retorikai-poétikai tudandókat nem tette Ady elé", meg is adta a választ a törekvéseire. Végül Sipos épp a Kenyeres-féle Ady-megközelítés révén vallotta maga is azt, hogy nem szabad elköteleződni egyetlen tudományelméleti iskolának sem. Hiszen nem a fogalmi tudás a fontos, hanem a költő. Ady.

A harmadik „levélkör" immár Ady halálának centenáriuma után indult útjára, nem kevésbé tanulságos „hozzászólásokkal". Benne a levélváltással Kulin Ferenccel, aki annak veszélyére is felhívja a figyelmet, hogy ma „(újra) divattá kezd válni az evidens esztétikai értékek (végig nem gondolt) politikai szempontok szerinti minősítése, valamint (kapcsolódva Sipos Lajos hivatkozásához) egy Kenyeres Zoltánnal tett „vendégjárás" hozományával. Ez a „hozomány" egy, az irodalmi kánonok „kisajátító" voltára is utaló, korábban írott, most újraközölt esszé, melynek kiindulópontja Arany és Ady „viszonyának" értelmezése.

„Az Arany-pártiságnak szinte máig mindig van valami Ady-ellenes, modernségellenes stichje. Mintha aki azt mondja, Arany, nem mondhatná ugyanolyan hangsúllyal azt, hogy Ady. –Tulajdonképpen ez az egyik legkülönösebb ütközőpont a huszadik századi irodalmi kanonizálásokban, és ez valahogy máig húzódik. Pedig Ady világosan pártot állt. »Magyarul ketten tudunk igazán: Arany János meg én.«" S noha ennek az írásnak nem föltétlenül Ady, hanem Arany áll a fókuszában, rajta (és rajtuk) keresztül Kenyeres Zoltán egy nem éppen szívderítő irodalomkritikai nézőpontra is rávilágít. Érdemes ezért idézni egy újabb részletet.

„A lehetőségek bőségzavarában előbb Petőfi esett ki, aztán Ady, úgy látszott, lejáratta őket a forradalom-ideológia, de tulajdonképpen Vörösmartyval és Arannyal sem tudott mit kezdeni az elmúlt negyedszázad. Már előbb, a 80-as években elkezdődött Aranynak egy korszerű újraértékelése Németh G. Béla műhelyében és egyetemi katedrája körül, aztán megjelent néhány kitűnő könyv, az Arany tudós-prózáját elemző Dávidházi Péterre gondolok, vagy olyan áttekinthető, iránymutató pályaképre, mint Nyilasy Balázs kismonográfiája. De mégis, ahogy elérkezünk a legutóbbi évekig, van valami nyársatnyeltség a literátus értelmiségben a klasszikus irodalommal és különösen a klasszikus költészettel szemben. Még József Attila is inkább csak hivatkozás, mint jelenlét. Van valami félszegség, valami nehezen magyarázható félelem a romantika korától, de egyáltalán félelem a szívtől, az érzelemtől."

Havas Judit az *Ady Endre – Latinovits Zoltán* című írását küldte (az előadóművészet szemszögéből tekintve rá az öröksége); Csáji László Koppány *„Ady csókokból, vérből és imákból épített katedrálisa"* című (szintén Adyn túltekintő) esszét; Baranyi Ferenc „harcos üdvözletét", fölemlegetve eseteit Adyval; s április idusán Mezey Katalin levele érkezett meg. Olvasható végül Ady önéletrajz-részlete előtt Móser Zoltán és Suhai Pál (képes-glosszás) levélváltása (*Párizs visszaköszön*), és ezek a képek – asszociatív „jelek", több mint egy tucat fotó – zárják az összeállítást. Pontosabban: a szerkesztőé a végszó, aki Móser fotográfiái és az egész diskurzus inspirálására egy „intarziás" (palimpszeszt jellegű) verssel búcsúzik az évfordulótól és az Olvasótól. Mert illő, hogy az Olvasó neve is „fölkerüljön a címzettek listájára, s aktív résztvevőként ő is bevonassék kerekasztal-eszmecserénkbe".

Én ugyan (mint olvasó) virtuális konferenciaként értékeltem a diskurzust, Suhainak jobb szava volt erre, amikor a „kerekasztal" mellett döntött. Pusztán az „asztal" természetéből adódóan is egymással egyenrangú helyet foglalhatnak el mellette az amúgy nem mindig egyetértő felek. És bár Ady nem ül az asztalfőn (olyan nincs a kerekasztalnál), lénye és szűnhetetlen költővarázsa a partnereket hol elbizonytalanítja, hol megerősíti – hallgatásban viszont egyiküket sem hagyja.

„Nem kellek. Jól van"

Baj van mindenkivel, de különösképp Adyval, akit halálának centenáriumán sem hagyunk békén. „Mert szabadkőműves volt. Mert zsidóbérenc volt. Meg alkoholista. Meg mélymagyar. Meg világpolgár. Mert mérték nélkül, nyilvánosan kurválkodott. (…) Mert szimpatizálni a proletárokkal (?). Mert sem utódja, sem boldog őse lenni senkinek. (…) Ha valaki nem kisajátítható, az megbocsáthatatlan. Annak annyi. Elirtani! Legyen bár a huszadik század, akár az egyetemes magyar nyelvű irodalom legnagyobb költőinek egyike" – Zalán Tibor, a Napút folyóirat *B2-páholy*ának gazdája és állandó szerzője így vezet rá a **2019. áprilisi Ady-számra**. A megszokott rovatokkal (pl. *Fénykör*, *Szóvár*, *Hetedhét*, *Tárlat*, *Pályázat*) s a *Káva-Téka* Ady-füzetével a mellékletben. Ezt a lapszámot olvasom most újra a mindig derűs Szondi György újabb kérésével, hogy itt már visszafoghatom a klaviatúrát, a mellékletről szóló írás ugyanis kissé hosszú lett. A főszerkesztő kérése szent – igyekszem jól értelmezni, s egyszerre lesz a szemle objektív (mert a közléseket önértékén méri), illetve szubjektív (a kiemeléseket a személyes ízlés és érdeklődés által irányítva).

A 232 oldal tekintélyes terjedelem még egy kéthavonta megjelenő folyóirat esetében is (de a Napút hozzászoktatott minket ehhez); a közel száz szerző szintén szokatlan (de nem a Napút gyakorlatában), noha a szerzők nagyobb része a pályázati rovatban (a tisztelgő versek, illetve a parafrázisok blokkban) van jelen. Az előbbi pályázat első helyezettje B. Mihály Csilla, a második Millei Lajos és Péter Barna József, a harmadik Tóth A. Tamás és Ötvös Németh Edit lett – s örömmel látjuk, hogy visszatért a klasszikus verselési mód, nem félnek a költők sem a rímtől, sem az Ady-motívumok újabb lírai értelmezésétől. Az in honorem kerete viszonylag kötött, a műben meg kell jelennie a megszólított Roland Barthes szerinti portrésajátosságainak – értve alatta, hogy az „amilyen", az „amilyennek mutatja magát" és az „amilyennek látom" olyan párbeszédet folytat a versben, hogy abból az is kiderüljön, milyen az emlékező.

Legalább ilyen izgalmas a parafrázisvers: Podányi Dorka és Tavaszi Hanga (első), Mukli Ágnes és Aknai-Kiss Martina (második), Simon Adri (harmadik helyezett) parafrázisaiban a műfaj más és más karaktere jut érvényre. Podányi Dorka verse (*Megöltem egy pillangót*) olyannak tűnik, mintha Ady írta volna, s még inkább Karinthy (az *Így írtok ti* irodalmi torzképei közt); Mukli Ágnesnél fanyar fricskaként értelmezhető, hogy az Ady által megtagadott romantikus verses epika alexandrinusaihoz fordul; Simon Adrinál az ironikus, sőt groteszk játék hatalmasodik el (ahol a Lédámból Lada lesz, a címben említett „proletár férfi" pedig

a szocializmus büszke kiszolgáltatottja). De a többi versnél is megfigyelhető az alapvető játékattitűd, a tekintély elvetése, benne egyúttal (akarva-akaratlan) bizonyos kritikai él is, amely hol a költőre, hol az általa fölvetett probléma megoldatlanságára, idejétmúltan is újabb jelentkezésére vonatkozik (lásd Horváth István Péter bokorrímes *Légtor-nász az avaron* című versét vagy a bizonyára költői álneves M. Laurens *Pesten járt az ősz* Adytól elinduló főváros-kritikáját).

A versértelmezések közül a folyóirat a helyezettek (Füleki Gábor, az első; Gerencsér Anna, a második; Lajtos Nóra és Sápy Szilvia, a harmadikok) írásai mellett Lukáts János és Németh Erzsébet esszéjét közli, s magyartanárként kijelenthetem, mindegyik haszonnal forgatható az egy-egy Ady-órához való fölkészüléshez, de az irodalomtudomány számára sem mellőzhetők, akár az élmény- vagy szövegközéppontú, akár az összehasonlító megközelítésmódot vesszük alapul. Sőt, az összeállítás talán erősebb is a két megelőző versblokknál.

A *Poétai plener* azok közé a kezdeményezések közé tartozik, mellyel a Napút egy kicsit mindig lelógott a hazai kínálati palettáról, s miként az időről időre rendszeresen hirdetett pályázatoknál, itt is a szerzőkkel való (inter)aktívabb kapcsolat lehetőségét teremtette meg. A szerkesztőség (ami sokszor magát Szondi Györgyöt jelenti) ugyanis „kigondol egy élményt ígérő helyszínt, előzőleg megállapodik három-négy költővel, akik – miután elfogadták a játékszabályokat – ránk bízzák magukat, s adott időpontban, megbeszélt helyen: találkozunk. Megérkezünk a helyszínre, a költők letelepednek (mozgásuk azonban nem korlátozott), s harminc percben megalkotják a látvány idézte verset. Átadják kéziratos művüket. Teremtettünk pici utócsiszolásra is lehetőséget: a poéta másolatot vihet haza – majd küldi a begépelt véglegest. Az eseményt a helyszínen készült felvételekkel dokumentáljuk." – Kilencedik alkalommal Bánki Éva, Németh András és Zsávolya Zoltán vett részt a kalandban. 2019. április 26-án a Veres Pálné utcai Ady Emlékmúzeum volt a színhely.

No de már itt is vagyunk a lapszám végénél, miközben az első feléről még nem szóltunk. Például *A Toll* 1929. évi 18. számában megjelent József Attila-hozzászólásról abban a híres vitában, melyet Kosztolányi Ady-revíziója indított el. Kitűnő a választás, hiszen (az akkor 24 éves) József Attila nemcsak a Kosztolányi-írásra reflektál, hanem össze is foglalja az előző cikkek magvát, így szemlét ad magáról a vitáról; sőt, nem pusztán a kritikus vagy az esztéta József Attila attitűdje nyilvánul meg itt, de a kevésbé ismert szarkazmus (legalábbis erős irónia) szintén. Lássunk erre egy kiemelt passzust! „Hogy Ady sokszor művészietlen (tehetetlen) sort kavart politikai verseibe, melyekből elég cifrákat idéz Kosztolányi, az a korunkbeli politikai költészet létjogosultságát a legkevésbé sem csökkenti, de Ady költő voltát sem. – *'Petőfi a legmélyebb értelemben humoros is, Ady humortalan, száraz és izzó'*. A számból vétetett ki, de ki sem mondtam volna. Hogy is állíthatnék olyant, hogy Dante ott, ahol és amiért humortalan, száraz és izzó, pitiáner? – *'Petőfi bátor, lehorgadó, bohém, családias, zord, bájos, hetyke, meghitt, kitartó, szeles, sötét, vidor, bölcs, izgága, csüggedt, szilaj, tartózkodó, kandi, hű, csapodár, önérzetes, öngúnyoló, egy élő, szeszélyes, örökké változó ember'*. Idézetekkel bizonyítható, hogy a vidort leszámítva mindez áll Adyra is. De áll vagy nem áll, semmiképpen sem érinti művészetét. A mű mű, legyen vidor vagy lehorgadó, s csak azért istenes vagy istentelen, mert kolbászt és almát kell együnk, magát a puszta életerőt, a mű-

vészetet nem kaphatjuk anyagtalanul, ezt Kosztolányi jól tudja, hiszen minden órában eszik. *Shakespeare* is ízléstelen, nemcsak Ady, és általában mindenki az, jóllehet nem mindenki alkot műveket. De Kosztolányi szerint a költő lényege és értéke a modor – másként: a kukorica lényege és értéke a csutka, hiszen azon helyezkednek el a szemek."

Muszáj volt hosszabban idéznem, hogy legalább nyomaiban érzékelni tudjuk (az Adyért egyébként nem igazán rajongó) József Attilának a nagyközönség előtt szinte ismeretlen stílusát, amely elsősorban az előadásaiban és leveleiben bukkan elő. Másrészt a cikk egy újabb reflexiósort készít elő – József Attila állásfoglalását több kortárs költőnek, kritikusnak küldte el a szerkesztő, s két kérdésükre (*1. Mennyire aktuális a cikk? József Attila írása óta javult-e a helyzet az elemző kritikákat illetően? 2. Az Ön Ady-képe*) hét válasz született. Itt olvassuk Ádám Tamás, Demény Péter, Márkus Béla, Pálfi Ágnes, Vilcsek Béla, Zsávolya Zoltán válaszait és Vörös István versét. A legmarkánsabb – egyúttal a leghosszabb – a Márkus Béla által kifejtett vélemény, amelynek első felében kivonatos kommentárt ír a cikkhez, majd a tényleges válaszokban olyan korrajzot ad, mely tulajdonképpen két korszak (az Adyé vagy inkább a Kosztolányié, és a miénk) párbeszédét és egymáshoz való viszonyát mutatja be.

Ha a közlés során nem az alfabetikus sorrendet követi a lap, ennek a Márkus Béla-írásnak kellett volna Kenyeres Zoltán 2008-ban született és már kötetben is megjelent, az Ady-jelenségen is túltekintő esszéje (*Ady Endre és akiknek nem kell*) előtt szerepelnie. S itt már folytatódik a kritikai-irodalomtudományi diskurzus, melybe Borbás Andrea (*A Halottak élén keletkezése*) történeti és Berecz Ágnes Gabriella (*Elmélkedés Kaffka Margit és Ady Endre barátságáról*) összehasonlító irodalomtudományi tanulmányaival is bekapcsolódik. Vers- és esszéblokk következik (közte igen gazdag Tolna megyei helytörténeti vonatkozásokkal vagy Térey János a PIM-ben tartott centenáriumi előadásának közlésével), majd Balázs Géza *Szóvár*a, mely Ady szállóigéit mutatja be (*„Én nem bűvésznek, de mindennek jöttem"* címmel).

„Ady Endrének nemcsak verscímei, pontosan és átalakítottan idézett verssorai folklorizálódtak (vagyis váltak közkeletűvé, népivé), hanem számos neologizmusa (másként hapax legomenonja, egyedi költői szóalkotása) is. Az idesorolható összetételeket Ady szinte mindig kötőjellel írta le, ezzel is utalva alkalmi jellegükre. És az alkalmi jellegből sokuk állandósult. Rendszeresen idézik a magyar stilisztikák a következőket: álom-bakó, csók-palota, Isten-szag, köd-guba, muszáj-Herkules, perc-emberkék" – így Balázs Géza, de a gyűjtése egyébként többoldalas, ami azt is mutatja, hogy az Ady-versekből a másokéval összehasonlíthatatlanul több kifejezés és költői szófordulat került át köznyelvi használatunkba. „Ady hatásának oka pontos, apodiktikus (határozott, egyenes, ellentmondást nem tűrő) kifejezésmódja mellett kétségtelenül a sokszintű, sokszínű nyelvezete, merész nyelvi újításai, amelyeket visszatérően idéznek, ezáltal mélyen beleivódtak a köztudatba, s lettek a magyar nyelvi kultúra állandó alkotóelemei" – olvassuk a tanulmány befejezésében, azt is jelezve, hogy Ady nemcsak verseinek „témáival", hanem éppen költői nyelve (stílusa, előadásmódja) révén lett kitörölhetetlen nyelvi és lelki tudatunkból.

Ezt a szemlét illő Fűzfa Balázs fölvetésével zárnunk arról, hogy miért olvassuk és tanítsuk Adyt a 21. században (vagy bővebben: „vajon mi lehet az

oka annak, hogy a kétezer-tízes évtizedben Ady népszerűsége a reneszánszát éli, s kultusza már-már az 1977-es, 100. évforduló körüli időkre emlékeztet, amikor megjelent Latinovits Zoltán híres Ady-lemeze, megjelentek a költő publicisztikai írásai három vastag kötetben, pár évvel korábban pedig Király István grandiózus Ady-monográfiája látott napvilágot?); s Fűzfa Balázs írásának már a címe is korszakkritikus: *Google és Magoogle fia vagyok én…* – A magyarázatot nem politikai okokban keresi (noha ilyenek is akadnak), hanem „poétikai természetű kérdésekre" szeretne „poétikai természetű válaszlehetőségeket megfogalmazni". Összegzéséből kiderül, hogy a száz évvel későbbi fiatalság legalább öt alapvető ok miatt érzi közel magához Ady Endrét:

„1. A posztmodernben megváltozott a költői szemantika szimbolikája és szerkezete, ezzel Ady a megújulásnak nemcsak korabeli élharcosa lett, hanem a megújulás mindenkori jelképévé is vált. 2. A digitalizációs eszközök közelében felnőtt fiatalok jelentős része már osztott figyelemmel, illetve a létezés disszonanciáira való fokozott érzékenységgel rendelkezik, ezért számukra Ady fontos lehet mint a nyitottság és nem utolsósorban a kérlelhetetlen őszinteség jelképe. 3. Az Ady-versek közvetítette szenvedély ismerős a fiatalok számára az őket körülvevő populáris kultúra különböző eszközei és elemei révén. (…) 4. Az Ady-féle, alapvetően patetikus beszédmód látszólag közel áll a mai kor tömegkommunikációs eszközeinek beszédmódjához. (…) 5. Végül legfontosabbnak azt a disszeminatív jelentésképzést tartom, amellyel Ady joggal tarthatna igényt »az első magyar posztmodern költő« címre is. A nagybetűs írásmód, a háromszavas címek használata, a kötetek szigorú megszerkesztettsége, a versformák egyedisége, a köznév-tulajdonnév viszonyok radikális újragondolása olyan szokatlan szövegépítési módot valósít meg, amely közel állhat minden, a világban helyét kereső fiatal gondolkodásmódjához."

Maradjunk is ennyiben – (s el nem felejtve a *Tárlat* rovatban André Kertész fotóit, valamint E. Csorba Csilla ehhez is kapcsolódó tanulmányát ajánlani) a magyartanároknak is érdemes volna elgondolkodni (és nemcsak Adyval kapcsolatban!) a klasszikus irodalmi szövegek modern, intermediális környezetben való elhelyezéséről, kreatív újragondolásáról.

A fölkérés arra is vonatkozott, hogy ha méltó rá, megemlíteném-e a lapszerkezet értéktükröző újdonságait, akár magam is úgy mint szerkesztő, hiszen jól ismerem annak a sok összetevőnek a sajátosságait, ami elvezet az ötlettől a megvalósulásig. Ady és halálának centenáriuma persze magától is adta a feladatot, viszont ahogy a *Káva-Téka* egy szokatlan párbeszédet adott közre levélesszé-összeállításában, úgy a befogadó folyóirat is nagyrészt csupa újdonsággal állt elő. Sikeres rovatainak az arcélét kiválóan formálta az alkalomhoz, gondolva a pályázatokra, melyek gyakran álltak a haikuműfaj népszerűsítésének szolgálatában (pl. a *Nap, út* 2011-ből), és máskor az évfordulókhoz igazodtak (pl. az *Áprilisi tizenegyek* összeállítás 2014-ből, kortárs költők Márai Sándor- és József Attila-akrosztikonjait közölve). Egy szokványos folyóirat az Ady-ügyet megoldotta egy tanulmányblokkal, másutt hommage-versek jelentek meg, és körkérdésben nyilatkoztak Ady aktualitásáról. Egyedül a Napút volt az a folyóirat, amelyik mindezt organikus egységbe ötvözte, s persze saját hagyományait is erősítette. Ahogyan méltó. S ahogyan érdemes volt.

Vörös István

Megbotlani a saját árnyékunkban

Verskommentárok a Napút *Botlatókövek, emlékezők* című számához (2016/5)

I

Az emlékeztetés szálai

Az emlékezés, emlékeztetés
nem érhet soha véget,
ilyesmiből nincs sohasem elég,

ha helyükre a felejtés belép,
új akcióba lépnek az emlékek,
az emlékezés, emlékeztetés,

az ebből levont következtetés,
nem gondolható egyszer csak elégnek.
Ilyesmiből nincs sohasem elég.

Hogy tudja, hol él, széjjelnéz a tiszta ész,
a hazugságok hadarva beszélnek,
az emlékezés, emlékeztetés

magadhoz térít és gyakran megfékez,
a kétségekkel bátran elbeszélget,
ilyesmiből nincs sohasem elég.

A jó szándék is néha félrelép,
és lesnek ránk még egyéb nagy veszélyek…
Az emlékezés, emlékeztetés –
ilyesmiből nincs sohasem elég.

2

A *gyanútlanság bukása*

„A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.”
(Choli Daróczi József: *Elvitték a cigányokat)*

A sok cigányt mind elvitték.
Mért visznek el bárkit is?
Nagy árkokat ásni vitték.

A nagy árok nem segítség,
a világtól elszakít.
A sok cigányt mind elvitték,

önmaguktól messze tették
pofátlan halál-szakik.
Nagy árkokat ásni vitték,

volt ott sokféle tehetség –
már nem lettek valakik.
A sok cigányt mind elvitték,

hiányos lesz a kedvesség,
nem hallod víg hangjaik.
Nagy árkokat ásni vitték,

oda őket eltemették,
sorsuk gyanakvásra int.
A sok cigányt mind elvitték,
nagy árkokat ásni vitték.

3

Ignorancia

(Alföldy Jenő: Benjámin László-írásához)

„önvádak, fagypontig süllyedt viták,
szidalmak, s görcsös ars poeticák."
(Benjámin László: *Köznapi dolgok igézete)*

Önvádak, fagypontig süllyedt viták,
meg felfokozott igazságtudat,
szidalmak, s görcsös ars poeticák,

szabadsággá hazudott szolgaság,
könnyű sikerből dőlő bódulat,
önvádak, fagypontig süllyedt viták,

hogy mért nem segít nekünk a világ,
s így miféle reményünk marad,
szidalmak, s görcsös ars poeticák

fokozzák az ön-nemértést tovább:
végre egy boldog pillanat.
Önvádak, fagypontig süllyedt viták,

és önsajnálat legkivált,
ignorálásból prémium-adag,
szidalmak, s görcsös ars poeticák

nem találnak semmin fogást,
s megkerülhetetlennek látszanak.
Önvádak, fagypontig süllyedt viták,
szidalmak, s görcsös ars poeticák.

4
Vagyonunk: az elõdök tévedései

„…az agresszióval szembeni kiszolgáltatottsággal, értelmi tehetetlenséggel kezdődött. (…) kényszeresen ismételgetik az alapító atyák tévedését. Megerősítik a fordított állásában azon pszichés relációt, amely a (…) tudattalan azonosulás révén megfosztja az egyént az autonómiájától, de kiérleli benne az élet valós kihívásaira adandó hamis attitűdöt: a megváltói tudatot."
(Rott József: *A tisztánlátás állandósult felelőssége*)

Az elődei tévedéseit
nem mindenki ismétli meg.
Többnyire nyereségként könyvelik,

mi annyi bajt okoz nekik,
még büszkék is rá, őrület.
Az elődeik tévedéseit

az éntudatba átviszik,
ez a kollektív tudattalanhoz vezet.
Többnyire nyereségként könyvelik,

hogy önállóságukat elveszik
az egykor élt tehetetlen fejek.
Az elődeik tévedéseit,

mert azt hiszik, hogy az segít,
visszhangozzák a részegek.
Többnyire nyereségként könyvelik,

hogy nehéz sors jutott nekik,
már nehezebb nem is lehet.
Az elődeik tévedéseit
többnyire nyereségként könyvelik.

Wehner Tibor

Impresszionisztikus Napút-galéria-leltár

A Napút folyóirat címlapján két évtizeden át vissza-visszatérőn szereplő Fazekas Mihály-mottó Csontváry Kosztka Tivadar zseniális ihletettségű, egyedülálló festészetét is megidézheti emlékezetünkben. A festőt megszólító látomásszerű szózat, amelynek jegyében ez a fantasztikus műveket termő piktúra megszületett, így szólt: „Te leszel a legnagyobb Napút-festő. Nagyobb Raffaelnél." Vagyis ezáltal – ezáltal is – alaposan megokoltnak vélhetjük a művészet – a vizuális művészetek – a Napút-folyóiratban való, több mint két évtizedet felölelő, folyamatos jelenlétét. Érdekes mozzanat azonban, hogy a sorozatosan tematikus számokat megjelentető, évente tíz kötetet közreadó folyóirat (ismereteim szerint) önálló tematika gyanánt sohasem szerepeltette a képző- és iparművészet, vagy az építészet és fotóművészet történetét, jelenségeit, alkotóit és alkotásait, ám mint az aktuális témához szorosan kapcsolódó kísérőjelenség a művészeti rovat minden egyes lapszámban jelen volt a cikkek, a tanulmányok, a kritikák, az alkotói portrék és az ezeket „illusztráló" kiemelt színes műmellékletek, valamint a szövegtengerben elszórtan elhelyezett fekete-fehér reprodukciók közzététele révén. A rovat, illetve a rovatban foglaltak fontosságát az is jelezte, hogy a lapszámok tartalomjegyzékének második oldalán mindig rövid, összefoglaló figyelemfelhívó ismertetés emlékeztette a Napút olvasóját a művészeti közlemények szövegfejezeteire és képanyagára.

Visszapillantva, s mintegy vázlatos, futó leltárt vonva elmondható: a Napút szerkesztői a szerzőkkel és a művészekkel karöltve a vizuális művészetek minden zeg-zugát, megannyi tartományát bejárták: a festészet, a szobrászat, a grafika – és e hagyományos ágazatok határterületei, valamint az új művészeti kifejezések –, továbbá a tradicionális terminológiával iparművészetnek aposztrofált alkotóterületek – a textil-, a kerámia- és az üvegművészet –, és mindezeken túlmenően a formatervezés, az építészet és a fotóművészet alkotói – önálló feldolgozások alanyaiként és csoportos fellépések, szereplések áttekintéseként – és alkotásai előtt is rendszeresen megnyíltak a bemutatkozási lehetőségek Napút-kapui. Megjelentek a különböző műfajok és műformák, esetleg a művészeti technikák reprezentánsai, a más és más művészgenerációk képviselői – a nagy öregek éppúgy, mint a pályakezdő fiatalok nemzedékének tagjai –, publicitást kaptak a hagyományőrzők és az újítók, a beérkezettek és a kísérletezők, a konzervatív szemlélet jegyében alkotók és az avantgárd szellemiség elkötelezettjei. Markáns alkotói egyéniségek portréi rajzolódtak meg, kiteljesedett és érlelődő tendenciák, domináns és periferikusnak tűnő művészeti jelenségek karakteres jegyeivel kamatozó eszmefuttatások követték egymást, különböző országokhoz, népcsoportokhoz, tájegysé-

gekhez kötődő művészek törekvései villantak fel a kiváló művészettörténészek, rangos művészeti írók, szigorú művészeti kritikusok által jegyzett dolgozatok, no és természetesen a műveket közvetítő reprodukciók által. (Talán nem is kellene megjegyeznünk: mindezt határozott szerkesztői szándékaink szerint az érték- és minőségspecifikus szemlélettel vezérelt, a stíluspreferenciáktól független, ízlésbeli elfogultságoktól és szakmai diszkriminációtól, a kánonképzési és/vagy kánonmegfelelési kényszerektől mentes lapkészítési gyakorlat szolgálta.) Különleges összeállításokként, korszakjelző együttesekként lapozgathatta az olvasó az évente megjelenő „hetvenesek"-lapszámokat, amelyeknek művész szereplői által írt önvallomásai és az ezekhez kapcsolódó képek segítségével felmérhette: egy-egy generáció művészsorsa, munkássága, műtermése hogyan ágyazódik a társművészetek összefüggésrendszerébe, a magyar és az egyetemes kultúra szövetébe.

Ha valamiféle teljességre törő, összegző leltárt szeretnénk összeállítani, akkor roppant időigényes, nehéz feladatra kellene vállalkoznunk: csaknem ezer alkotóművész szerepvállalását kellene mérlegre helyeznünk, már-már megszámlálhatatlanul sok mű, illetve kép bemutatását kellene regisztrálnunk, és mindezek alapján vonhatnánk meg tanulságainkat. Az állandósult időhiányban, a tévedések kockázata nélkül a vázlatos, futó leltár szerint is leszögezhetjük: a Napút-galéria – remek szövegkörnyezetben – az ezredforduló esztendeinek és a XXI. század első két évtizedének hiteles művészeti tükrét tárta elénk, e periódus művészetének történetét, gyors változásokkal terhes jelenségvilágát dokumentálta, legjellemzőbb magyarországi és magyar kezdeményezéseit elemezte, legfontosabb művészeit mutatta be s a legjelentősebbnek ítélt alkotásait közvetítette – vagyis egy hallatlanul izgalmas vizuális művészeti univerzumba adott élménydús bepillantást.

Szkok Iván

Tisztelettel köszöntöm a vendégeimet![*]

(Ahogy az nagyjából elhangzott Budán, a gyönyörű szecessziós Műteremház lépcsőjén, az ezüstfenyők és a platánfa lugasában.)

Mesélni fogok. Mára már művészettörténet. Visszamegyek az időben, egy nagyon kedves megbízásom esetére. A Szent István Király Zeneiskola és a Szent István Szimfonikusok épületének az előcsarnokában festettem egy freskót, *Szent István és a magyar zene* címmel. Ma is látható a helyszínen a Kolumbusz utcában és a honlapomon a „murálisok" rovatában. Szépen haladt a munka szakmai része, de egyszer csak elakadtunk. Gondban voltunk a honorárriummal, hogy mi legyen a díjazásom.

Záborszky Kálmán karmester úrnak támadt egy szenzációs ötlete: – Művész Úr! Amíg én vagyok az intézet művészeti igazgatója és ennek a zenekarnak karmestere, addig maga minden egyes előadásunkra két darab tiszteletjegyet fog kapni. Nos, ha én meghaltam volna mondjuk egy éven belül – akkor ez a nagyvonalú ígéret egy olcsóság lett volna…. De ennek most már kb. harminc éve, pontosabban majdnem 30 éve – és ha az évek számát beszorozzuk az évenkénti 10 előadással – Te Atyaúristen, az már mennyi is, 300 szorozva két székkel meg a VIP-listás felárral (a hallgatóság nevet) – tehát belátható, olyan lehetőséget kaptam én a kapcsolataim rendben tartására és éltetésére, hogy az unokáimat és a gyerekeket elhívhassam és a komolyzene szeretetére neveljem őket, a barátaimat megajándékozzam, a szépséges modelljeimet elkápráztassam, hozzájuk illő másfajta szépséggel. Szenzációs volt ez a bartell, és még létezik.

Na már most, ez ugye nem az az eset szóról szóra mint a mai, melynek a megünneplésére összejöttünk, hiszen most honorárriumról is szó van, és azon túl, a ráadott prémium, mint hab a tortán, és ami nekem külön élmény volt – az a személyes találkozások sora és a beszélgetések. Nem volt tilalmas téma, idilli hely lett a műterem, Zeusz tündéri lánykái, a Múzsák észrevétlen táncoltak körülöttünk.

Higgyétek el, nemcsak a pandémia miatt festettem én olykor több képet egy arcról, hanem mert örömömet fejeztem ki szavak nélkül, és festői kihívást éreztem a közös munkában, más megközelítésben, más stílusban – inkább stílusvariációkban. G. B. Shaw mondatát magamévá téve, vele egyetértésben vallom: A STÍLUS AZ A MONDANIVALÓ… AKINEK VAN MONDANIVALÓJA, ANNAK VAN STÍLUSA – ÉS A STÍLUS HATÁSFOKÁT PEDIG AZ SZABJA MEG, HOGY AZ ILLETŐ MENNYIRE BIZTOS A MAGA IGAZÁBAN, ÉS MENNYIRE SÚLYOS DOLGOKRÓL BESZÉL. Én itt a portrék ürügyén az arcképfestés himnuszát akartam zengeni, a diktatúrák és demokráciák örök váltógazdaságát szóvá tenni, melynek képi bizonyossága a sematizmus és a realizmus küzdelme, továbbá, nagy összefüggésekben a világtérkép politikai-gazdasági átszíneződésére figyelmeztetni, kicsiben pedig a magyarországi rendszerváltásra úgy 40 évvel ezelőtt.

---

* Elhangzott 2021. november 8-án a Bolgár Kulturális Intézetben, ahol kiállítottuk a festőművész hét Napút Hetedhét-díjas műfordítóról alkotott valamennyi portréját.

Megmagyarázom, a Ti példáitokon keresztül, hogy értsétek. A műfordítás genealógiája, az isteni gondviselés jóvoltából, a bibliai Ótestamentum szerint a babilóniai Ősrobbanástól származtatható. A most díjazott műfordítók számára, akik szorgalmasan gályáznak az íróasztaluk fölé görnyedve, s robotolnak, mint az „átkosban" a szénbányák mélyén a vájárok – kitüntetésük egy kis, gyári alumínium Lenin-mellszobrocska lett volna, esetleg vöröscsillag-kitűző. Most az elismerés a saját portré. Íme a különbség a sematizmus kontra realizmus között. – Kicsit messzire mentem….

Továbbá, a portrék ürügyén az egyéniségekről akartam beszélni, akiket megismertem, s az Isten látja lelkemet, megszerettem. Az én stílusom a BENSŐSÉGES, olykor SZÍVBÉLI REALIZMUS.

Aztán a honoráriumom még miként tetőződött? Volt annyi kedvesség a modelljeimben, hogy egy-egy könyvvel megajándékoztak, és a személyes találkozásainkat felolvasásaikkal színesítették – sőt az is előfordult, hogy egy verset kétszer-háromszor meghallgattam, mert nem tudtam a munka közben odaadóan figyelni, és nem volt sértő az ismétlés!

Azzal fejezem be: gondolkodtam azon, ha egy sorba kellene a beszédem lényegét belesűríteni, az miből állna? – És az csupa nagybetű! A KÉPZŐMŰVÉSZET KOMOLYZENÉJE A PORTRÉFESTÉSZET. Biztosra veszem, Rembrandt is így gondolja, és igazat ad nekem ott fent az égben – és üdvözletét küldi Nektek általam.

A Szkok Iván megfestette díjazottak a mesterrel:
Szkok Iván, Szénási Ferenc, Tasnádi Edit, Bognár Antal,
Kovács katang Ferenc, Károly Judit, Szalai Lajos, Vörös István
Az egyéni portrék első két megörökítettje:
Báthori Csaba és Galgóczy Árpád (Ezüst György festményei)

Sóváradi Valéria munkája

Báthori Csaba

Galgóczy Árpád

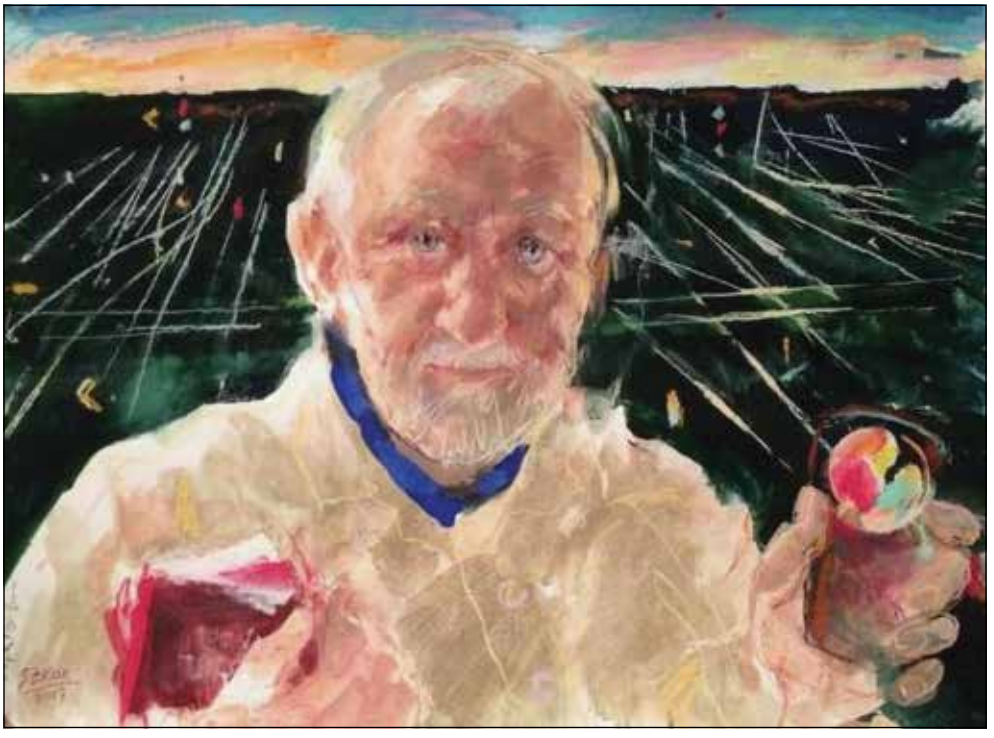

Bognár Antal

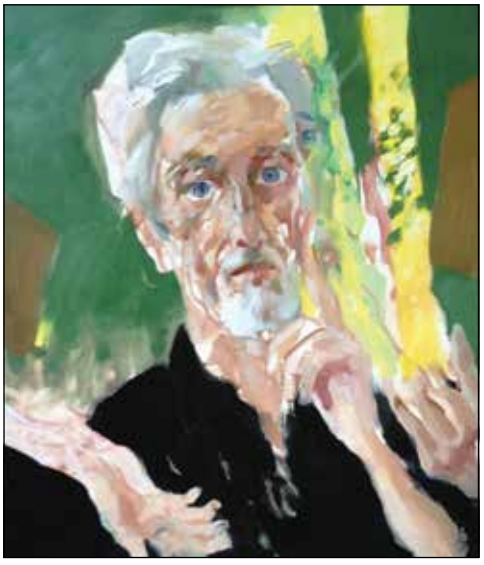

Kovács katáng Ferenc

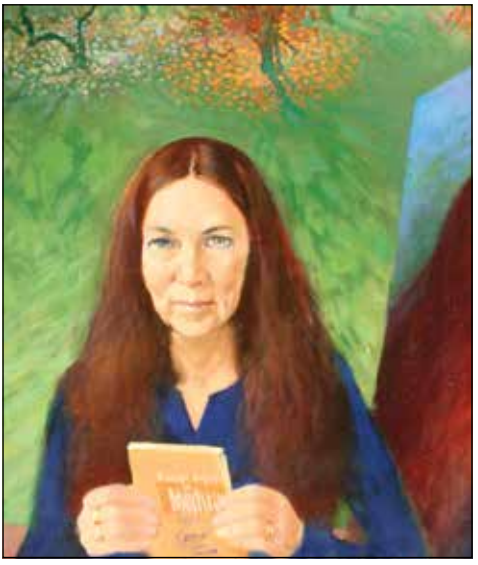

Károly Judit

Szalai Lajos

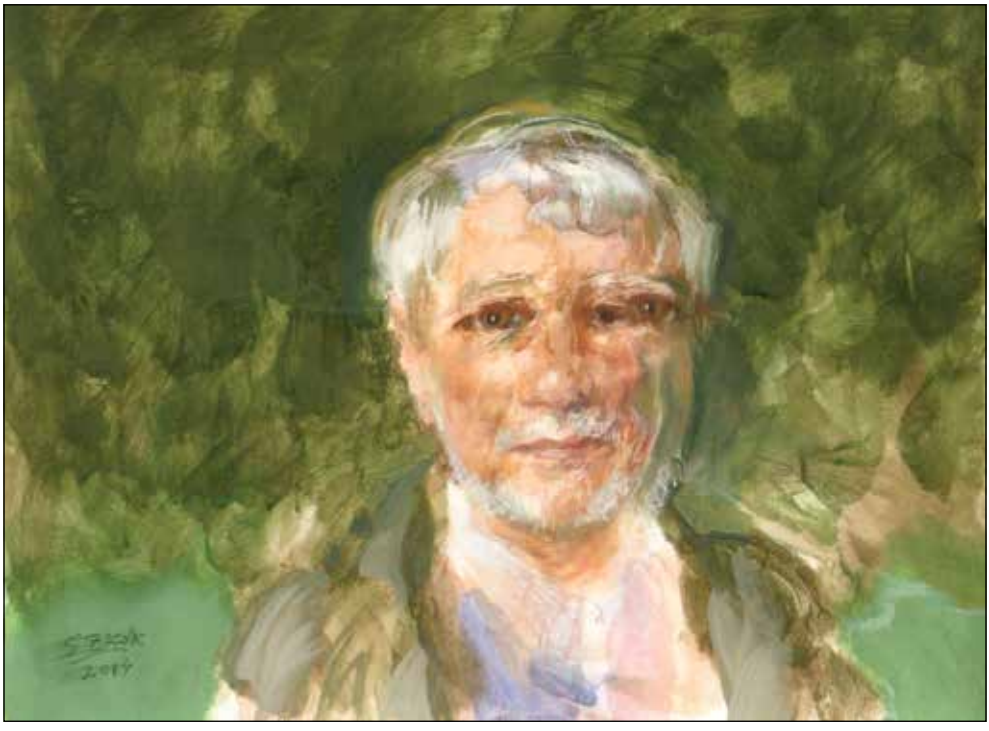

Szénási Ferenc

Tasnádi Edit

Vörös István

Tóth Sándor Napút-érme

Összefoglaló Napút-levél (Mészáros Róza alkotása)

NAPÚT-LEVÉL

ŐSZI DELELŐN
A CÉDRUS MŰVÉSZETI ALAPÍTVÁNY KÖSZÖNI

JANKOVICS MARCELLNAK,

HOGY ÉLETE PÉLDÁJÁVAL, ALKOTÓ-S KUTATÓMŰVÉSZETÉVEL
A TÁGASSÁG SZÍNEIVEL GAZDAGÍTOTTA LÁTÓKÖRÜNKET
MÁSOKRA ÉS ANNYI MÁSRA ÉRZÉKENYEN,
TISZTESSÉGGEL.
KÖSZÖNTJÜK A BETELŐ PÁLYÁJÁN HÍVEN HALADÓT,
MERT EGYEDÜL EGYÜTT JOBB.

BUDAPEST,
2020. SZEPTEMBER 22.

SZOMBATI GYÖRGY
ELNÖK

Mészáros Róza díjrajza

Tervezte: Vincze Judit

Közelítő adatok, sorolások

Alapnevek

Lapalapító: Masszi Péter
Lapterv: Gosztola Gábor
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
A folyóirat névadója: Prágai Tamás
Főszerkesztő: Szondi György

A Napút/Napkút szerkesztőségi titkárai: Balázs Ilma, Cserép Nelli, Duma-Molnár Noémi, Gáborjáni Szabó Orsolya, Lánczos Sára, Pintér Krisztina, Szondi Eszter, Vincze Ferenc
A lap az induláskor a deMax Művekben, utána máig az Érdi Rózsa Nyomdában készült.

Díjak

Napút-díjasok (Napút-levél és -érem) – alkotói vagy tudományos életműért (2007-től):
Lászlóffy Aladár, Katona Tamás, Mohás Lívia, Erdélyi István, Radnóti Zsuzsa, Lászlóffy Csaba, Bertalan Tivadar, Kiss Anna, Doncsev Toso, Szepes Erika, Druzsin Ferenc, Szentmártoni Szabó Géza, Suhai Pál, Jankovics Marcell, Bertha Zoltán.
A Mészáros Róza rajzolta egyedi oklevél, ugyanígy Tóth Sándor Napút-érmének mintája a színes mellékleten (Napút-díjak).

Napút Hetedhét-díj – műfordítói teljesítményért (2012-től):
Báthori Csaba (német), Galgóczy Árpád (orosz), Gállos Orsolya (szlovén), Szénási Ferenc (olasz), Tasnádi Edit (török), Bognár Antal (szerb, horvát), Kovács katáng Ferenc (norvég), Károly Judit (francia), Szalai Lajos (német), Vörös István (cseh)
Az első két évben Ezüst György, Szénási Ferenccel kezdődően Szkok Iván portrét festett a díjazottról (ld. színes melléklet), az oklevél Sóváradi Valéria munkája (ugyanott: Napú-díjak). Gállos Orsolyáról nem készült díjfestmény.

Több száz nívódíj és pályázati díjoklevél – az oklevelek Vincze Judit munkái.

Prágai Tamás-díj (debütáló kötet a Cédrus-pályázaton kiemelkedő szerzőktől): 2017 – Hajós Eszter: *Bejárati égbolt*, próza; 2018 – Nagyatádi Horváth Tamás: *Szürkület versei*, Györgyi Csaba: *Mint két idegen*, nollák; 2019 – Benkő Ildikó: *Báránytánc*, versek; Jakab István: *Rótt körök*, elbeszélések; 2020 – Száva Csanád: *Pixelekre hull*, versek; 2021 – Hoppál-Kovács Edit: *Majdnem elhittem*, novellák; Kellerwessel Klaus: *A 77 fejű herceg éneke*

Helyszínek

169 est, díjátadás, közönségtalálkozó, lapszámbemutató 95 helyen, a legtöbbször – 37-szer – a Nádor Teremben.

Bécs
Burgasz
Diakovár
Kijev
Ljubljana
Oslo
Szófia

Dunaszerdahely
Pozsony 2×
Beregszász 2×
Mezővári
Csíkszereda
Koltó
Sepsiszentgyörgy
Kolozsvár 2×
Nagyvárad
Nagybánya
Marosvásárhely
Arad
Lendva
Szabadka 2×
Zenta
Topolya
Magyarkanizsa
Horgos
Újvidék

***

Balatonalmádi
Békéscsaba
Budajenő
Budakeszi
Érd
Győr
Hévíz
Kecskemét
Miskolc
Nagykovácsi
Pécs
Százhalombatta
Szeged
Székesfehérvár
Szombathely
Tokaj
Vác
Vámosmikola
Veszprém
Zalaegerszeg

***

Abigél Galéria
Alexandra Könyváruház három boltja – összesen 4×
Aranytíz Kultúrház
Benczúr Ház
Bolgár Kulturális Intézet 3×
Bolgár pravoszláv templom
Budapesti Planetárium
Corvin Terem 4×
Croatica Kiadó
Dover Klub
Duna Palota 4×
ELTE
Eötvös 10 Művelődési Ház
Eötvös Collegium
Fészek
Francia Intézet
Írók Boltja 2×
Kossuth Klub
Közvágóhíd
Lengyel Intézet2×
Litea 3×
Lotz Terem
Magyar Írószövetség 3×
Magyar Kultúra Alapítvány 3×
Magyarországi Szerb Színház
Magyarságkutató Intézet
Nádor Terem 37×
New York Kávéház
Óbudai Társaskör 8×
Olasz Intézet
Országos Idegennyelvű Könyvtár 4×
Országos Széchényi Könyvtár
Örmény Kulturális és Információs Központ
Párbeszéd Háza
Petőfi Irodalmi Múzeum 4×
Rákoskeresztúr, Vigyázó Sándor Művelődési Központ
Rátkay Klub
Román Nagykövetség
Rózsavölgyi Közösségi Ház
Sapientia Főiskola
Sapientia Főiskola
Szkok Iván műterme
Szlovák Intézet
Újlipótvárosi Klubgaléria 5×
Újpesti Cigány Kisebbségi Klub
Újpesti Színház
Vallai Kert
Vígszínház stúdiószínpada

Laptémák

I. 1999

1 A természet
2 Szenvedélyek. Menekülés a szabadságtól
3 Tizennegyedmagunkban
4 Utazók, utazások
5 Papírpódium
6 A Napútfestő
7 Ismerjük-e az oroszokat?
8 O tempora…!
9 Hadak tiport útja (Kárpátaljai alkotók)
10 Művészkönyv 2000

II. 2000

1 Vidám kínpad
2 A titkos tudás (Mese, mítosz, legenda)
3 Műhely (Messze hangzó üzenetek)
4 Félmúlt + félmúlt
5 Tett/hely (Új papírpódium)
6 Miasszonyaink
7 Emberszelídítő
8 Ezredév
9 …és Szlovénia
10 Művészkönyv 2001

III. 2001

1 Humorzsák
2 Példák és követők
3 Betűszínház
4 Folklórrajzolatok
5 Ismerjük-e az észteket?
6 Országunk istápja (Szent István)
7 Zoltán utcai műhely
8 1956 Romániában
9 Szerrel/szertelenül
10 Hatvan jeles hetvenes

IV. 2002

1 MindenKlderül
2 Madách-érintők
3 Belső terek
4 Társas játékok
5 Foltvetés
6 Borgyöngyök
7 Tudósítások: Kossuth
8 Sánta 75
9 Ismerjük-e a finneket?
10 Hatvanhét jeles hetvenes

V. 2003

1 Sírt és nevet (Terítéken a humor)
2 Színház az
3 Mi?mi?kri?mi?
4 Erotéka
5 Ekszpanzió
6 Nyelvhonlap
7 Táviratok Gordiuszból (Képregény)
8 Csillagközök
9 Fjordok kékje
10 Hatvan jeles hetvenes

VI. 2004

1 És hasolló lyókat
2 Éppen mint épen
3 Súgópéldány
4 Folytatás
5 Szóolimpia
6 Balassiáda
7 Galego világ
8 Mesemorzsák
9 Szlovénia, szlovénok
10 Hetvenhat jeles hetvenes

VII. 2005

1 Tréfát fűzünk
2 Legyen lengyel
3 Színről színre
4 Mi(n)ők
5 …viszi át a szerelmet (Nagy László)
6 Ekszpanzió (2)
7 Észak-fokok
8 Októberi drámák
9 Tizenhárom
10 Kilencvenhat jeles hetvenes

VIII. 2006

1 Eccer vót
2 Bolgár ritmus
3 Budavár
4 Másképp dráma
5 Ekszpanzió (3) In memoriam Bohár András
6 Kolozsvárunk
7 Váltott szavak
8 Ismerjük-e az olaszokat?
9 Cigánykép
10 Hatvankilenc jeles hetvenes

IX. 2007

1 Budapest-hívószám
2 Merre van előre?
3 Levelek, faktumok
4 Partium
5 Drámatájak
6 Égi jegyesség (Szent Erzsébet)
7 Ej, otvárajte vráta!
8 Zászlóhajtás Batthyányért
9 Lászlóffy Aladár 70
10 Hetvenöt jeles hetvenes

X. 2008

1 Ajándék, kedély
2 Drámaérintők
3 Cseresznyevirágzás
4 Nyeregben
5 …ungarisch fortsetzen?
6 Ekszpanzió (4) „VisszaSejtesít”
7 Kerek esztendők
8 Mi utcánk
9 Kegyelet
10 Nyolcvanegy jeles hetvenes

XI. 2009

1 Mulatványok
2 Falevél-tár
3 Drámaélet
4 Mustrák
5 Hetedhét irodalom
6 Csáth-szám
7 Óbuda
8 Szabad szóművesség
9 Kálvin 500
10 Nyolcvanhat jeles hetvenes

XII. 2010

1 Kosztolányi és
2 Halomban haiku
3 „…a költészet maga?”
4 Színre szín
5 Hajókatalógus
6 Batta, Báté, Százhalom
7 Az Eötvös Társaság 25 éves
8 Erkel: zene, sakk
9 Novemberi futamok
10 Nyolcvankilenc jeles hetvenes

XIII. 2011

1 Gyurkovics? Tibor
2 Nap, út – haikuk
3 Teátrumközel
4 Zalán 57, Prágai 43
5 Ekszpanzió (5)
6 Cédrus-szavak
7 Hamsun gyermekei
8 Egységek egysége
9 Tih bjal Dunav
10 Nyolcvannyolc jeles hetvenes

XIV. 2012

1 A fele tréfa
2 Kavicsteremtés
3 Meseszer
4 Jelenések, jelenetek
5 Immun Csoport
6 Budapest-szegletek
7 Pálya!
8 Zoo100
9 Kolo, kolo naokolo
10 Hetvenöt jeles hetvenes

XV. 2013

1 Fars hang? Farsang.
2 Víztükörkép
3 Újpest
4 Hangszínképek
5 Műhelyünk tája
6 Ekszpanzió (6)
7 Tűzkút – Weöres 100 (1. rész)
8 Kútbanéző – Weöres 100 (2. rész)
9 Ai puțintică răbdare…
10 Hetvenkét jeles hetvenes

XVI. 2014

1 Adósságok voltukban
2 Pehelymély
3 Áprilisi tizenegyek
4 Színpadi szavakért
5 Kibertér? Ambroozia
6 Bővéből szűkösen
7 Fénykörök
8 Verbunkos – hungarikum?
9 Serbus manier
10 Nyolcvanhét jeles hetvenes

XVII. 2015

1 Átajjába (Népek humora)
2 W. B. Yeats 150; Taréjlások
3 Ararat szurp lerrö
4 Tetten ért erő
5 Mustrák ugyanúgy
6 Együtt, KVIT
7 Pályák, pályamunkák
8 Szellemidézés, elfeledett költők
9 Ketten, kétszer
10 Kilencvenhárom jeles hetvenes

XVIII. 2016

1 Valaholottoló tünetvilág
2 Vonalvendégség
3 ?szcenikusan
4 Mű-alkotás: Salföld
5 Botlatókövek, emlékezők (Holokauszt)
6 Zrínyiáda
7 A gombfocitól az Everestig (Sport)
8 Ha küzd ellenséggel (Október 23.)
9 Honnanfelé
10 Nyolcvankilenc jeles hetvenes

XIX. 2017

1 Gulág-gyerekek
2 Dwa bratanki
3 Rózsák füzére
4 Színes sikoly
5 Nap útja, Hold útja
6 „Arany János az Atya…"
7 Dunaszerdahely-táj
8 A szent és a lovag (Szent László)
9 Családi reformáció
10 „A második Ádám" (Karácsony; Jelenits István 85)

XX. 2018

1 Nyolcvan jeles hetvenes
2 Fürtszüret
3 Szövetségtársaság
4 „Mátyásnak váltig kelle…"
5 Aj, romale…
6 Szárszó 75
7 A hossz a mérték?
8 Rejtőtől Péhovardig
9 A belarusz Európa
10 Emberkép, világkép: Hamvas

XXI. 2019

1 Hetvenhét jeles hetvenes
2 Oromöröm
3 „Nem kellek. Jól van."
4 Társaságszövetség
5 Haza is húzó
6 Évnapok az esztendőben
7 Földköz
8 Helyt adunk: helyet kaptak
9 Gens fidelissima
10 Zsoltárok másképp

XXII. 2020

1 Mi magunk (Magyar identitás, magyar tradíció)
2 Keresztszülöttek
3 A vezérlő fejedelem
4 Zrínyi, Rákóczi
5 Afrikai üzenetek
6 Szívem, te szívem (Női misztika)
7 Mentés: Káva Tékák
8 Nemzet a muzsikájában
9 Hetvenkilenc jeles hetvenes
10 Egyszerre, egyszer

XXIII. 2021

1 Hetvennyolc jeles hetvenes

A 221 folyóiratválogatás címe – soroljuk fenn mind – legtöbbször árulkodó; némelyiküknél zárójelben magyarázunk; egységtípusokat fejtünk fel az alábbi hét bekezdésben; külön nem nevezzük meg a magától értetődő csoportfajtákat, pl. évfordulók ünneplése, települések (régiók, kerületek), országok bemutatása…

Hosszú éveken át (olykori megszakításokkal 2016-ig) az első számok egyikét a humor alakváltozatainak, másikát a „dráma, színház"-tematikának szenteltük. Innen az ilyen címek – néhány példa: Vidám kínpad, Humorzsák, Tréfát fűzünk, Mulatványok, Valaholottoló tünetvilág, illetve Papírpódium, Betűszínház, Sugópéldány, Színről színre, Drámatájak, Teátrumközel…

2008-ban kezdődött (Cseresznyevirágzás), 2020-ig (Keresztszülöttek) tartott nagy sikerű tematikus haikuszám-sorozatunk általában az esztendő második összeállítása volt – ezek a lapcímek témaárulkodók; pl. Falevél-tár, Kavicsteremtés, Víztükörkép, Pehelymély, Taréjlások, Fürtszüret.

Az 1928-as nemzedékkel még a POLISZban kezdve 24-szer állítottuk össze az adott esztendőben hetvenéves magyar alkotók, kutatók és más területek kiválóságainak évkönyvét – az első két évben Művészévkönyv, azóta idei egyetlen számunkkal bezárólag esztendőnként *64, 89 stb. jeles hetvenes* cím alatt.

Évkihagyásokkal hatszor adtuk át egy-egy folyóiratszám teljességét a Németh Péter Mikola szerkesztette Ekszpanziónak. Valahány hányad laprészen vendégszerepelt nálunk az Immun Csoport, a Sikoly, az Ambroózia, egyszerre a kárpátaljai Együtt és KVIT, teljes számmal az Új Nautilus (Hajókatalógus).

A magyarországi 13 kisebbség és nemzetiség közül – a görög és az ukrán kivételével – mindegyikük kultúráját, tudományosságát, hagyományőrzését egy-egy összeállítás mutatta be; a címek innen adódnak, pl. Ej, otvárajte vráta!, Ararat szurp lerrö, Kolo, kolo naokolo, Aj, romale, Dwa bratanki…

Felnövelt belső rovat ölelt föl számokat: Fénykörök, Mustrák ugyanúgy, Hetedhét irodalom, Pálya!, Cédrus-szavak, Évnapok az esztendőben, Mentés: Káva Tékák.

Végezetül mintaként pár cím alapján megfejthetetlen egyedi egység: *Emberszelídítő* – börtönirodalom; *Szerrel/szertelenül* – „drogesetek"; *Példák és követők* – Apaképek; *A hossz a mérték?* és *Helyt adunk: helyet kaptak* – Terjedelmi okokból sorra kimaradó hosszabb anyagok gyűjtése; *Szövetségtársaság*; *Társaságszövetség* – Tudatos, „mesterkélt?" együtt szerepeltetése a Szépírók Társasága s a Magyar Írószövetség tagjainak…

Vendégszerkesztések az Ekszpanzió hat összeállításán kívül. Kovács katang Ferenc (Hamsun gyermekei: 2011/7); Kállay-Kotász Zoltán (Szellemidézés, elfeledett költők: 2015/8); Tamási Orosz János (Szárszó 75: 2018/5); Bárász Péter (A belarusz Európa: 2018/9); Hegyi Botos Attila (Földköz: 2019/7); Toót-Holló Tamás (Mi magunk: 2020/1, Szondi Györggyel közösen); Biernaczky Szilárd (Afrikai üzenetek: 2020/5); Domokos Johanna (Szívem, te szívem: 2020/6); Elek Szilvia és Sziklavári Károly (Nemzet a muzsikájában: 2020/8).

Pályázatok

Napfogyatkozás (próza és vers); drogesetek; képregény; diáknyelvi szógyűjtés (könyvvé testesült); lovas és ló; kispróza-gyűjtemény; népi humor; egy ajándék nap (szökőév – szökőnap); szójátékgyűjtés (füzetmelléklet); Erkel-egyfelvonásosok; Vörösmarty *Hymnus*ának megzenésítése; Szent Márton: színes beküldési paletta; százéves a Fővárosi Állatkert (prózák, versek); Gulág-gyerekek (emlékezések); Pálya!; kegyelet (prózák); Rilke-, Yeats- és Latzkó Andor-fordítás (3 pályázat); a slóka versforma honosítása; József A., Márai S.: akrosztichonban; fotópályázat: a) szabad téma, b) Mátyás király; Arany János (tanulmány, verstisztelgés, versparafrázis); Weöres Sándor (verselemzés; egyszavas versek); Ady Endre (tisztelgő vers, parafrázis); Rejtő Jenő (képzőművészet és az irodalmi műnemek „teljessége"), szájjal s lábbal festők alkotásai; borgyöngyök; ezredvégi vallomások.
Sokunk karácsonya 8× („gyűjtött" vagy saját írás); tematikus haiku-, haibun- és haigapályázat 13× – alkalmanként 400-500 beküldővel; egész éven át tartó, parttalan: téma és műfaj nem szabta Cédrus-pályázat (hivatalosan: Kortárs irodalmi alkotások pályázata) – 16 esztendőn át, koronként vagy félezer pályaművel.

Rovatok

2650: ennyi szóköz nélküli leütésben – bármi, de szerepelnie kell a szövegben a *Nap* és az *út* szónak
Ablak: művészeti, tárlat- s könyvkritikák (az első két évfolyamon a rovat részeként: *Prózaporond és Versles)*
B2 páholy: Zalán Tibor tárcarovata
Berek: környezet (tágan értett ökológia)
Cédrus: pályázaton elfogadott anyag
Dokumentum: (fakszimilés) dokumentumközlés kommentárral
Égalj: pár oldalon egy-egy település, kerület, régió bemutatkozása
Előtér: laptémát bevezető élen álló írás
Emlékezet: halál esetén, vagy annak felidézésekor
Évgyűrűk: általában idősebb jelesség vall családfájáról, szellemi példaképeiről
Évnap: évfordulós írás
Fénykör: sokaknak feltett azonos kérdésre adott válaszkifejtések
Hangírás: (másutt) elhangzott beszélgetések szerkesztett közzététele; ide kerülnek a célzott-kezdeményezett interjúk is
Hangszóló: zenei – zenével foglalkozó – anyagok
Hetedhét: világirodalom (fordítások)
Kopogtató: jó két éven át az előző folyóirat Kézfogások-rovatának folytatásaként: anyagküldésükkel és kézírásos megszólítással táborokbeliek invitálnak társakat „túlnanról" – láncban; mintegy egyszeri gesztusgyakorlás
Miért: váratlan, témába nem illő érdekes, „csemege"-közlés
Mustra: nagyobb (prózai) mű előzetese

Onnan nézek szerteszét... (Lászlóffy Aladár tárcarovata)
Önszócikk: 3. személyű (kívánatosan**:** szellemes) írói önbemutatás
Szóvár: nyelvművelő rovat
Tárlat: képzőművészeti színes melléklet (és cikk)
Téka: klasszikusokról, esetleg -tól
Tizennegyedmagunkban: hazai kisebbségek és nemzetiségek alkotói, kutatói

Káva Téka: ISBN-számmal rendelkező színes tematikájú és jellegű füzetmelléklet

Olykor: különlenyomatok

Számok

Mintegy 36 ezer oldal (a mellékletekkel);
Több mint tízezer szerző, köztük:
1903 hetvenéves; közel ezer képző-, fotó-, ipar- és népművész; haikuszerző (kit-kit egyszer számítva): körülbelül ezerkétszáz; 411-en a Fénykörben, ebből *csak* – példa – az induló számok során a költészet helyzetére válaszolók: Határ Győző, Kárpáti Kamil, Tandori Dezső, Rakovszki Zsuzsa, Orbán Ottó, Varró Dániel, Kukorelly Endre, Petőcz András, Pintér Lajos, Ladik Katalin, Lackfi János, Tőzsér Árpád, Vasadi Péter, Somlyó György, Vári Fábián László, Petri György, Marsall László, Zalán Tibor, Jász Attila, Döbrentei Kornél, Vörös István, Cselényi László, Veress Miklós, Kovács András Ferenc, Parti Nagy Lajos, Ágh István, Ferencz Győző
66 nemzeti irodalom 52 nyelvről (fordítások: Hetedhét-rovat)

***

1999 januárjában került sor az ünnepélyes lappremierre az Újlipótvárosi Klubgaléria termeiben; a folyóirat képzőművész vendégének – Bertalan Tivadarnak – az alkotásaiból ott kiállítás is nyílt. A folyóiratestek velejárója volt sokáig a kiállításmegnyitó is.

A folyóirat szamizdat (nem hivatalos) összeállítással is előrukkolt (mindig egyedül együtt derűvel) – Csáji László Koppány szervezésében, amellyel szerkesztőtársai és többen szerzők a főszerkesztőt lepték meg 75. születésnapján.

Két Napút-induló: a) Suhai Pál verse Kopeczky Péter megzenésítésében, előadja az Ostinato együttes; b) Elek Szilvia kompozíciója (előadja: Elek Szilvia, Horváth Kornél, Szondi György)

Tallózásunk végén – 396–399. oldal – ideidézzük legelső számunk tartalomjegyzékét, ugyanígy a tavalyi utolsóét: ebben írásokkal valamennyi konzulensünk és szerkesztőnk szerepel, őket így „vehetjük" sorra.

Napút

Irodalom, művészet, környezet

1.

Alapította: Masszi Péter

A borítóbelsőn Masszi Péter és Szondi György beköszöntő sorai (Bertalan Tivadar grafikája)

Előtér

Sebeők János: Naptánc 5

Évgyűrűk

Teller Ede: Másoknál keményebben 5
Babics Imre versei 7
Tőzsér Árpád verse 10

Fénykör

Határ Győző: Körkérdésre körválasz 11
Kárpáti Kamil: Az összelappadt víztömlő, Gábriel arkangyal és Európa Szelleme . . . 14
Tandori Dezső: Futó jegyzetek 19

Hangírás

Halállíra, amely életlíra (Juhász Ferenccel beszélget Tarján Tamás) 21
Kovotny Gergely verse. 29
Szauer Ágoston versei 52
Unden Tibor dialógusa 55
Bottlik Mihály írásai 55
Juhász György prózája 58

Mustra

Norman Károly: Steepland 59
Bertalan Tivadar rajzos szövegei 46

Tárlat

A színes mellékleten Bertalan Tivadar munkái
Széles Klára: A sokarcú művész 49
Novák Valentin rövidprózái 50
Lackfi János verse. 52
Diószeghy László elbeszélése. 55
Lukáts János meséje. 55
Jász Attila verse 57
Ébert Tibor verse 58
Baán Tibor verse. 58
Brickner Balázs rövidprózája 59
Kiss Anna versfüzére 62
Vörös István verse 65
Stanczik-Starecz Ervin naplótöredéke 64

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6. Tel./fax: 349-2316. E-mail: naput@drotposta.hu
Szerkesztik:
Szondi György (főszerkesztő),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (vers), **Toót H. Zsolt** (próza).
Lapterv: **Gosztola Gábor**. Tördelőszerkesztő: **Szondi Bence**.
Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Kosáry Domokos**, **Lászlóffy Aladár**, **Osztovits Levente**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutarski**, **Sütő András**, **Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek), **Bognár Antal** (konzulens).
Nyomdai előkészítés a szerkesztőségben. Készült a deMax Print Kft. nyomdában
Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.
ISSN: 1419-4082

Berek

Fecske Csaba: Gólyák 67
Hajnal Géza: Telehold. 68
Sztojcsev Szvetoszláv: Allergia; Talány 69
Gángoly Attila: Az ittlét makacssága 69
Fa Ede: Egy fecske…; Várakozás 70

Hetedhét

Imru al-Quals: (Leoldott pórázáról az éj…); (Megállok itt, szólongatni…); (Gyönyörű lány a háború…) (Zsille Gábor fordításai) . .71
John Keats: A szöcskéről és a tücsökről (Varró Dániel fordítása) 72
Sári László: A helyes tudás. 73
José Saramago: 1993 (Bernát Éva fordítása) . .78
Robert Walser: A természet; Anyám sírja; Zöld (Halasi Zoltán fordításai) 81
Erika Burkart: Augusztusban; Fehér (Tímár György fordításai) 84
Max Löwenthal: Eső-mázak; Ég; Fecske-reggel (Erdélyi Z. János fordításai) 85

Kopogtató

Kerék Imre: Parafrázis egy Ronsard-szonettre (Tüskés Tibor ajánlásával) 87
Rónay László: Lapkivágatok (Tüskés Tibor ajánlásával) 88
Hományi András Ferenc versei 90

Ablak

Versles

Prágai Tamás: „Tengerről jő majd halálom” (Szentmártoni János: Madárjós) 91

Prózaporond

Toót H. Zsolt: A létezés természetes ritmusa (Barnás Ferenc: Az élősködő) 93

Égalj

Újpest (Budapest, IV. kerület). 96

Illusztrációk: Bertalan Tivadar A levegő sebei című sorozata 31, 54, 61, 89

Napút

Irodalom, művészet, környezet

1.

Témánk: a természet

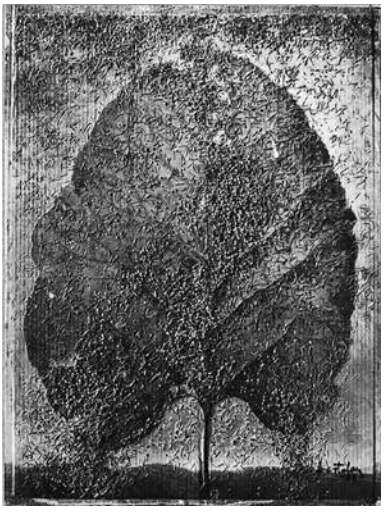

RAJZÁS
Olaj, 85×70

E számunk képzőművész vendége, Bertalan Tivadar festő, grafikus, látványtervező, író 1930-ban született Budapesten. Mintegy kétszáz (magyar, amerikai, német, kanadai, angol, francia stb.) film látványtervezése, színpadi díszlettervek, táblaképek, könyvillusztrációk pályájának főbb állomásai. Önálló kiállítások: Wetteren, Doerlen, München, Budapest. Könyve: Emberisten. A kép regénye, 1998.

Konzulensek

Balázs Géza: A hagyományon: a mítoszi küszöbön, az anyanyelvi időzónán túl 3
Báthori Csaba: A távozás képei I–II.; A távozás képei II.; Omega-idő; Séta 9
Bereményi Géza: Jézus újságot olvas 14
Csáji László Koppány: Túl a genetikán és az evolucionista modelleken; Haza(felé); Végjáték. 16
Csűrös Miklós: „A hülyeség és a gazság ellen" (Szabó Dezső: Az egész látóhatár) 31
Doncsev Toso: Ábrándozás; Gombakrémleves; Határvonal; Demokratikus sült csirke; Haramiák lakomája; Erő 37
Gráfik Imre: „Adathalászat" 41
Hankiss Elemér: Honnan, hova? 55
Jankovics Marcell: A Trecentótól máig. 58
Dr. Koncz Gábor: Patak kulturális hozománya (2007) 67
Kosáry Domokos: Beszámoló egy könyvről . . 73
Lászlóffy Aladár: Ballada a kulcsokról; A testen túl; Juhász Ferencnek; Orbán Balázs; Készenlét 77
Lászlóffy Csaba: Krónikás ének a balkáni hadjárat után; Költészet és játék. 85
Osztovits Levente: „Korona a mennyben"; Piros pünkösd napján; A lektor. 93
Radnóti Zsuzsa: A nagyszabású drámai életmű 97
Rakovszky Zsuzsa: A Kettő és az Egy; Avarégetés; Egy más világban 101
Sánta Ferenc-dokumentumok 104
Schwajda György: Egy bukás története 109
Konrad Sutarski: Napjaink apokalipszise (Bágyoni Szabó István fordítása); Hová rohansz, Európa?; Mit hozol idő (Sutarski Szabolcs fordításai) 112
Sütő András-dokumentumok 115
Szakolczay Lajos: A megfeszített erkölcse . . 122
Székely Magda: Albigens; Tél; Kórház; Harminc; Zsoltár; Úton; Átváltozás; Korong; Átok; A megpihenés 128
Szörényi László: Sasokból szarvasok 134

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XXII. évfolyam 10. szám

Egyszerre, egyszer

Szárazan illannak egymás mellé most szavaim – inkább sündörülnek össze itt. Ellenhatnak ekként a búvó érzelemnek: 1999 januárja óta a huszonkettedik évfolyam tizedik összeállításában (négy kivétellel) a folyóirat – és kicsit online-unk – valamennyi konzulense és szerkesztője: egyszerre együtt. Tizenketten már nincsenek közöttünk. Kérésemre ki-ki negyvennégyük közül alkotó- vagy kutatóterületük eredményét nyújtotta át. Örökösök, kutatók hozzájárulására is számíthattam.

Köszönöm mindegyikőtöknek, hogy önzetlen munkátokkal, velünk-valóságotokkal hozzájárultatok a Napút 220 tematikus számának létéhez, megjelenéséhez. Köszönöm, hogy együtt. Voltunk, hogy legyenek.

Bocsánat, hogy nem engedhetem tárulkozásom.

Szondi György

2020. december 1.

Szerkesztők

Bába Szilvia: A trianoni békediktátum hatása a tengeren túli magyar diaszpóra életére . . 146
Babics Imre: Pontlíra (részletek) 150
Bognár Antal: Kulcs a Mesés éveinkhez. . . . 153
Szgampopa: A Megvilágosodás Ékkő-füzére, a Nemes Tanítások Kívánságteljesítő Drágakövéből (Boldogh Dezső fordítása) 158
Elek Szilvia: Magyar csembalózene a 20. században 166
Füleki Gábor: Imamalom; Ősállapot; Négy óda; Összefoglalás; Párbeszéd; Repülés. 175
Gosztola Gábor: Episztola; Negyven; Ki érti meg ezt a dalt; Csak 181
Hegyi Zoltán Imre: Pilinszky zárdája – gondolatok a kései életműről; Partközelben; Katasztrófaturisták 185
Hegyi Botos Attila: Mennyboltok karcolatai. . 199
Kamocsay Ildikó: Regényírónők 202
Kállay Kotász Zoltán: Piros durchmars 206
Király Farkas: A végtelen meghosszabbítása. . 209
Prágai Tamás: Egy kiállítás képei; (***); Pipafüst-szobám falára; Láthatatlan testek anatómiája. 211
Sebeők János: Az utolsó írás jogán. 220
Suhai Pál: Hangkép-versek. 221
Sziklavári Károly: Arany János költeményeinek hajdani megzenésítéseiről (II.) 230
Szondi György: Tébláb: versek; Hunbolgszilánk 240
Tamási Orosz János: Ember volt mindig, volt valamikor 247
Toót-Holló Tamás: Az örömem a titkom . . . 259
Wehner Tibor: A T-Art Alapítvány szobrászati gyűjteménye 266
Zalán Tibor: Egy elsüllyedt repülőtér koordinátái; A homály boldogtalanjai; 120; Firkák a kolostorból. 271

E számunk szerzői. 280

Illusztrációk

Gosztola Gábor rajzai . . 72, 84, 100, 145, 157, ... 174, 183, 239, 265, 281

Melléklet

Káva Téka – Napút-füzetek 150.

Druzsin Ferenc: „Akár a hajdani prédikátorok…” (Lapok Tolnai Lajos „szépirodalmi erkölcstanából”)

Ebben az összeállításban 44-en szerepelnek mindenkori (egykorvolt) és jelenlegi konzulenseink és szerkesztőink közül.

Hiányzik a Berek-rovat egymás utáni két gazdája – a kezdettekor voltak velünk: Pencz Levente, majd Gazdag Dávid. Nem szerepel írásával itt: Borbély András és Vincze Ferenc – az első esztendők szerkesztői.

Konzulenseink közül meghaltak: Csűrös Miklós, Hankiss Elemér, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár, Lászlóffy Csaba, Osztovits Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Sütő András, Székely Magda

Nincs már közöttünk az arculatmester Gosztola Gábor és Prágai Tamás alap-szerkesztőtársunk se.

2021. december 1.

E számunk szerzői

Aknay János (1949) – festő- és szobrászművész, Szentendre
Albert Gábor (1929-2017) – író, műfordító
Bába Szilvia (1980) – művelődésszervező, Budapest
Babics Imre (1961) – költő, Bakonyszücs
Baka Györgyi (1951) – költő, könyvtáros, Érd
Balás Eszter (1947) – szobrászművész, Budapest
Balázs Géza (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
Baley Endre (1962) – költő, író, Budapest
Balogné Dr. Petkevics Olga (1964) – főiskolai tanár, Salgótarján
Bánki Éva (1966) – író, irodalomtörténész, Budapest
Báthori Csaba (1956) – író, költő, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest
Benkő Ildikó (1966) – költő, magyartanár, Budapest
Bényi Eszter (1951) – textilművész, Budapest
Berecz Ágnes Gabriella (1958) – író, Budapest
Bereményi Géza (1946) – író, filmrendező, Budapest
Bertalan Tivadar (1930) – festő, grafikus, író, díszlettervező, Budapest
Bertha Zoltán (1955) – esszéista, kritikus, irodalomtörténész, Debrecen
Bíró József (1951) – költő, író, performer, képzőművész, Budapest
Boldogh Dezső (Fülöp Gábor) (1967) – költő, kritikus, Budapest
Borbély András (1982) – író, költő, kritikus, szerkesztő, Gyergyóremete (Románia)
Borcsiczky Krisztina (1965) – könyvtáros, Budapest
Botos Ferenc (1949) – középiskolai tanár, Budapest
Cakó Ferenc (1950) – grafikusművész, animációs filmrendező, Budaörs
Csáji Attila (1939) – festőművész, grafikus, fényművész, Budapest
Csáji László Koppány (1971) – író, kulturális antropológus, ügyvéd, Budapest
Csanda Mária (1962) – könyvtáros, szerkesztő, Budapest
Csata Ernő (1952) – gépészmérnök, költő, Marosvásárhely (Románia)
Csorba László (1952) – történész, Budapest
Csörsz Rumen István (1974) – irodalomtörténész, régizenész, szerkesztő, Budapest
Deák Éva (1964) – tanár, Budapest
Deres Péter (1978) – műfordító, tanár, dramaturg, Budapest
Dluhopolszky László (1951) – karikaturista, grafikus, Budapest
Domokos Johanna (1970) – költő, műfordító, Szováta (Románia)
Doncsev Toso (1944) – író, műfordító, szociológus, Budapest
Dr. Koncz Gábor (1950) – közgazdász, kultúrakutató, egyetemi magántanár, Budakeszi
Latorcai Csaba (1976) – jogász, teológus, államtitkár, Budapest
Druzsin Ferenc (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Balatonboglár
Eifert János (1943) – fotóriporter, fotóművész, Budapest
Elek Szilvia – zongora- és csembalóművész, zeneszerző, író, szerkesztő, Nagykovácsi
Elmer István (1952) – író, szerkesztő, Budapest
Erdélyi György (1943) – előadóművész, rendező, Budapest
Erdélyi Z. János (1947) – költő, író, műfordító, Szekszárd
Eszes Máté (1941) – író, szerkesztő, Budapest
Falcsik Mari (1956) – költő, Budapest
Fazekas István (1967) – író, költő, Százhalombatta
Felszeghi Sára – orvos, c. egyetemi tanár, Miskolc
Fodor Miklós (1967) – költő, kritikus, fuvola- és furulyatanár, Isaszeg
Földi Péter (1949) – festőművész, Somoskőújfalú
Füleki Gábor (1980) – költő, középiskolai tanár, Dabas
G. Komoróczy Emőke (1939) – irodalomtörténész, esszéista, Budapest

Gaál József (1960) – festő, grafikus, Budapest
A. Gergely András (1952) – kulturális antropológus, Budapest
Gráfik Imre (1944) – etnográfus, muzeológus, Szombathely
Gutai István (1950) – könyvtáros, író, Paks
Halmai Tamás (1975) – költő, irodalmár, Pécs
Hegedűs Gyöngyi (1967) – költő, Budapest
Hegyi Botos Attila (1970) – költő-filozófus, ökológus, zeneszerző, Budapest
Hétvári Andrea (1975) – költő, író, Budapest
Horváth Ferenc (1948) – sakktanár, költő, Veresegyház
Hubert Ildikó (1949) – irodalomtörténész, Budapest
Iancu Laura (1978) – költő, szerkesztő, néprajzkutató, Velence
Ircsik Vilmos (1944) – író, műfordító, esszéista, Veszprém
Ivánovics Beatrix (1985) – színész, író, Budapest
Jámborné Balog Tünde (1938) – festőművész, író, Makó
Jász Attila (1966) – költő, szerkesztő, Gerecse
Jerzy Snopek (1952) – lengyel irodalom- és kultúrtörténész, műfordító, diplomata, Budapest
Juhász Anikó (1965) – filozófiatörténész, műfordító, költő, Szeged
Kakasy Judit (1955) – filológus, informatikus-könyvtáros, Budapest
Kamocsay Ildikó (1945) – író, műfordító, Monorierdő
Károly Judit (1951) – tanár, műfordító, Debrecen
Karsai János (1961) – harcművészet-oktató, író, Gyöngyöstarján
Kiss Anna (1939) – író, költő, drámaíró, Budapest
Kjoszeva Szvetla (1955) – műfordító, tanár, szerkesztő, Budapest
Kocsis István (1940) – író, drámaíró, Budapest
Komáromi Gabriella (1941) – irodalomtörténész, gyermekirodalom-kutató, Kaposvár
Koppány Zsolt (1955) – író, esszéista, Budapest
Kovács Ilona (1948) – kutató, egyetemi tanár, műfordító, Budapest
Kovács katáng Ferenc (1949) – író, műfordító, képzőművész, Budapest/Oslo (Norvégia)
Kőbányai János (1951) – író, szerkesztő, szociográfus, fotóművész, Budapest
Kukorelly Endre (1951) – költő, író, drámaíró, Budapest
Lajtos Nóra (1977) – irodalomtörténész, költő, kritikus, Debrecen
Latorcai Csaba (1976) – közigazgatási államtitkár, Budapest
Lévai Nóra (1952) – textilművész, Budapest
Liptay Katalin (1950) – újságíró, rádiós szerkesztő, Budapest
Liszkay Zoltán (1955) – szabad bölcsész, Budapest
Lukáts János (1943) – irodalomtörténész, író, Budapest
Mágnesi Agyar – álnév
Magyar Miklós (1938) – professzor emeritus, MTA-doktor, Budapest
Makkai-Kiss Nóra (1957) – költő, Budapest
Mészáros Róza (1957) – festőművész, Kővágóörs
Móser Zoltán (1946) – irodalomtörténész, fotóművész, Bonyhád
Mózsi Ferenc (1947) – író, Budapest
N. Pál József (1957) – irodalomtörténész, kritikus, Zalaszentiván
Nagy Judit (1954) – gobelintervező, Budapest
Nagy Katalin (1951) – kutató, műfordító, Budapest
Nagy Koppány Zsolt (1978) – író, újságíró, Budapest
Németh István Péter (1960) – könyvtáros, költő, irodalomtörténész, Tapolca
Németh Péter Mikola (1953) – költő-performer, esszéíró, szerkesztő, Vác/Vámosmikola
Nyakas Szilárd (1944) – kommunikációs tanácsadó, szerkesztő, Budapest
Orosz István (1951) – grafikus, költő, Budakeszi
P. Papp Zoltán (1949) – költő, főszerkesztő, Budapest
Pálfi Ágnes (1952) – költő, esszéíró, szerkesztő, Budapest
Podonyi Hedvig (1964) – író, Budapest

Pósa Zoltán (1948) – író, költő, szerkesztő, Balatonföldvár
Radnai István (1939) – költő, író, Budapest
Radnóti Zsuzsa (1938) – dramaturg, Budapest
Rojkó Annamária (1962) – újságíró, szerkesztő, Budapest
Rostás-Farkas György (1949) – költő, újságíró, Pilis
Rott József (1964) – író, Magyaregregy
Saitos Lajos (1947) – költő, szerkesztő, Székesfehérvár
Sándor György (1938) – író, előadóművész, Budapest
Sári László (1950) – író, keletkutató, Gyúró
Sebeők János (1958) – író, Budapest
Sóváradi Valéria (1950) – képzőművész, Budapest
Stanczik-Starecz Ervin (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budatétény
Stefanovits Péter (1947) – festőművész, Budapest
Suhai Pál (1945) – költő, tanár, Budapest
Surján László (1941) – orvos, politikus, Budapest
Szabó Palócz Attila (1971) – író, költő, újságíró, Budapest
Szakolczay Lajos (1941) – irodalom- és művészettörténész, kritikus, Kismaros
Szalai Lajos (1947) – nyelvész, műfordító, Budapest
Szalay Károly (1929) – író, irodalomtörténész, Budapest
Szappanos Gábor (1962) – író, műfordító, szerkesztő, Budapest
Száraz Miklós György (1958) – író, Budapest
Száva Csanád (1979) – könyvtáros, író, költő, Kolozsvár (Románia)
Szávoszt Katalin (1941) – keramikusművész, Budapest
Székely András Bertalan (1952) – művelődésszociológus, kisebbségkutató, Isaszeg
Széles Klára (1936) – irodalomtörténész, Budapest
Szemadám György (1947) – festőművész, író, Budapest
Szemethy Imre (1945) – grafikus, Zsámbék
Szentmártoni Szabó Géza (1950) – irodalomtörténész, Budapest
Szkok Iván (1944) – festő- és szobrászművész, Budapest
Szlafkay Attila (1953) – költő, műfordító, Budapest
Szondi György (1946) – bolgarista, műfordító, főszerkesztő, Budapest
Szörényi László (1945) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Tamási Orosz János (1953) – költő, újságíró, szerkesztő, Budapest
Tari István (1953) – költő, író, Becsej (Szerbia)
Temesi Ferenc (1949) – író, Budapest
Tislér Jolán (1948) – tanár, költő, Nagykanizsa
Toót-Holló Tamás (1966) – író, szerkesztő, Budapest
Tóth Sándor – (1933–2019) szobrász- és éremművész
Tőzsér Árpád (1935) – költő, kritikus, műfordító, szerkesztő, Pozsony (Szlovákia)
Turai Kamil (1952) – filozófus, író, Kecskemét
Turbó Szergej – álnév
Tusnády László (1940) – professor emeritus, költő, író, műfordító, Sátoraljaújhely
Vasadi Péter (1926–2017)
Vasy Géza (1942) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Végh Alpár Sándor (1943) – író, újságíró, Nagymaros
Vihar Judit (1944) – műfordító, irodalomtörténész, haikuköltő, Budapest
Vincze Judit (1983) – grafikus, könyvtervező, Budapest
Virágh László (1939) – zeneszerző, költő, műfordító, Budapest
Vitéz Ferenc (1965) – író, költő, szerkesztő, irodalomtörténész, Debrecen
Vörös István (1964) – költő, író, kritikus, irodalomtörténész, esszéista, Budapest
Wehner Tibor (1948) – író, művészettörténész, Budapest
Zalán Tibor (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
Zsávolya Zoltán (1968) – író, irodalmár, Budapest

Szentmártoni Szabó Géza

Naputazás négyes fogaton

Az ekliptikát Apáczai Csere János *Magyar encyclopaediá*ja (Utrecht, 1653) nevezte először a Nap útjának (via Solis, ecliptica). Az ókori képzetek szerint ezen az úton halad végig az esztendő során az isteni személyként elképzelt Nap. Fazekas Mihály az 1826. évi *Debreceni Magyar Kalendárium*ban ekként írta le ezt az égi utat:

„Annyi bizonyos, hogy a Nap tavaszkezdettől fogva nyárkezdetig naponként feljebb-feljebb láttatik járni észak felé, attól fogva lejjebb-lejjebb dél felé, egész télkezdetig: ezt a szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak *(Ecliptica)*. Ezen az úton jár a Hold is, hol feljebb, hol lejjebb tartván, ezen járnak a bujdosó csillagok is. Minthogy pedig a Nap ezen tetsző útját 12 hónap alatt végzi el, a Napút 12 egyenlő részre osztódott, és mindegyik részen egy-egy csillagzat szerkesztetett öszve, úgymint: Kost Bika, Kettős, Rák; az Oroszlánt váltja fel a Szűz; Mérőt Skorp, Nyilazó, Bak, Vizező s a Halak. Ezeket közönségesen égi jegyeknek nevezik *(Signa Zodiaci vagy Eclipticae)*, lehet Napút jegyeinek is nevezni."

Az esztendő 365 vagy a szökőévek 366 napján a görög Heliosz, avagy a latin Sol, akit Phoebusként Apollóval azonosítottak, reggeltől estig tartó égi útját nem gyalogszerrel teszi meg, hanem négyes fogattal. A régi magyar irodalomban is szóba került a Nap mitológiai alakja. Prágai András (1590–1636) református prédikátor *Horologii principum* című könyvében (Bártfa, 1628), egy „alcaica ode nótájára formáltatott" betétversben, a napszekérbe fogott lovak neveit is elmondja:
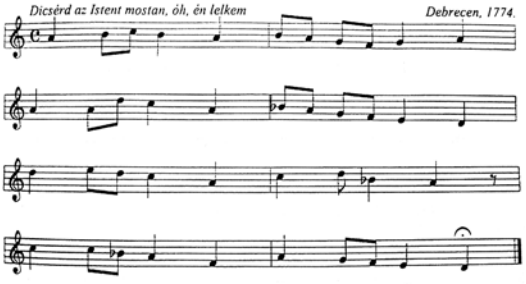
Az bölcs Poéták ily fabulát írnak
Az fényes Napról, hogy szekerit annak
Pyrois, Aethon, Phlegon lovak,
És negyedik, az Eous vonják.

Ennek Vulcanus drága szép nyoszolyát,
Nagy mesterséggel az tengerben csinált,
Ezen nyugotja az Nap magát,
Hesperusnak elérvén határát.

Az antik írók közül Ovidius mutatta be a legjobban azt a tragikus történetet, amely szerint Phaëthon atyjától átvette a napszekeret, de elvesztette a lovak felett az uralmát. Erről Gyöngyösi Istvánnál (1629–1704) olvashatunk néhány sort (*Porábúl megéledet fénix, II,* 8, 2.):

Mint mikor Phaéton sétálni indula,
S a Nap lovaihoz tudatlanul nyúla,
Elkapván a lovak, az égből lehulla,
Általa az egész föld rútul meggyúla.

Publius Ovidius Naso *Formaváltozásainak második könyvé*ből (*Metamorphosis, II,* 327–328.) Verseghy Ferenc (1757–1822) ekként fordította magyarra Phaëthon sírversét:

Itt fekszik Phaëton, vezetője az égi szekérnek,
Mellyel ugyan nem bírt, de merész próbára rohant volt.

Fáy András eredeti meséi közt pedig már humorosan írt a napszekér balesetéről (Bécs, 1820):

Phaëtont elragadván a Nap lovai, s ízekre töredezvén a lángszekér, Jupiter az égiek zsinatjában azt tanácslá, hogy ezentúl a csendes szamarak hordozzák a Napot. „Mit gondolsz, jó atyám – szól a bölcs Minerva –, nem elég, hogy az alvilágban sok főhelyeken ragyognak, még a felvilágban is ők világítsanak?"

A képzőművészetben ógörög vázaképek, mozaikok, reliefek, római érmek, egy Heinrich Schliemann (1822–1890) által kiásott trójai dombormű, majd közép- és újkori fa- és rézmetszetek, valamint a festmények egységes ikonográfiával ábrázolják a Nap négyes fogatát. A barokk korban, főként a XVIII. században, dekoratív ábrázolásokon jelenik meg újra Heliosz quadrigája.

Erdélyben a bonchidai Bánffy-kastély istállójának kapuja felett, némileg csonkán, de ma is áll az a kőszobor, amely a Rák, az Oroszlán és a Szűz csillagkép felett, tehát a nyári napfordulóhoz igazítva ábrázolja a napszekeret és kocsisát. A kastélyt díszítő szoborgalériát 1753-ban, Bánffy Dénes (1723–1780) megrendelésére, egy kolozsvári szobrász, Johann Nachtigall (1717–1761) készítette. A kastély ma romokban hever, mert 1944-ben a németek felgyújtották. A helyreállítás lassan halad. Biró József (1907–1945) két könyvének és a benne lévő fényképeknek köszönhető, hogy a kastélyról és szobrainak eredeti állapotáról valamit tudhatunk (*A bonczhidai Bánffy-kastély*, Cluj, 1935; *Erdélyi kastélyok*, Bp., 1943).

A fertődi Esterházy-kastély Apollo-termében Josef Ignaz Mildorfer (1719–1775) alkotása az a mennyezeti freskó (1766–67), amely kocsiját hajtó napistenként ábrázolja Apollót.

A napszekér később is művészi téma maradt, hiszen ez látható az 1913-ban felépült budapesti Széchenyi Gyógyfürdő kupoláját díszítő aranymozaikon is, amelyet Vajda Zsigmond (1860–1931) festőművész kartonjai alapján Róth Miksa készített.

***

Mindezek után menjünk végig az éves napúton, amelynek kezdete, a föld északi féltekéjéről nézve, a tavaszi napéjegyenlőség ideje. A XVI. század máso-

dik feléig még az ókorból származó Julián-naptár dátumait használták. E naptár apró hibája miatt, a március 21-én esedékes tavaszi nap-éj egyenlőség a XVI. század végére jóval korábbra, március 11-re csúszott vissza, azaz addigra összesen tíznapnyi különbség halmozódott fel benne a csillagászati valósághoz képest. Az 1582-es naptárreform, a XIII. Gergely pápáról elnevezett naptár tíznapnyi rukkoltatással küszöbölte ki a felgyülemlett felesleges napokat, azaz az elmés rendelet szerint abban az évben október 4-e után nem 5-ét, hanem 15-ét kellett számolni. Magyarországon 1588 januárjában iktatták törvénybe az új kalendáriumot, ám még sokáig használatban maradt a régi is, ó-kalendárium néven.

Az asztrológiai képzetek szerint a tizenkét csillagkép mindegyikéhez bolygók is tartoznak. A Nap éves útjához az emberi testrészeket és a négy elemet is hozzákapcsolták. A Nap, az általunk használt Gergely-naptár szerint, látszólagos útján felfelé haladva, március 21-től április 20-ig a Kos csillagképben jár (az ó-naptárban ez a március 11-től április 10-ig terjedő napoknak felelt meg). A Kos csillagkép uralkodó bolygója a Mars, eleme a tűz, testrésze pedig a fő. Krisztus fogantatásának napja március 25-re esik. Ugyancsak ebben az időszakban, március 22. és április 25. között, a holdtöltéke szeszélyes váltakozása szerint vándorol ide-oda a húsvét ünnepe is, amely a nagycsütörtöki páskavacsora, illetve Krisztus áldozati bárányként való megjelenítése révén kapcsolódik a Kos csillagjegy szimbolikájához.

Április 21-én a Nap a Kosból a Bika jegyébe lép (az ó-naptárban április 11-én). E csillagkép uralkodó bolygója a Venus, eleme a föld, testrésze a fejet mozgató nyak, a torok és a gége. A Nap május 20-ig tartózkodik a Bika csillagképben (az ó-naptárban május 10-ig). Ez az időszak tehát az, amelyben a régiek úgy érezték, hogy a szerelemre az égi inspiráció is jelen van.

A Nap május 21-én lép át az Ikrek jegyébe (az ó-naptárban május 11-én), amelynek uralkodó bolygója a Mercurius, eleme a levegő, testrésze pedig a tüdő, a vállak és a karok. Ebbe az asztrológiai keretbe ágyazódott be a pünkösd a húsvéttól függő, 35 napot érintő, vándorló ünnepe is. Pünkösd május 10-én lehetett legkorábban, s június 13-án pedig a legkésőbben. Azaz ez az ünnep az ó-naptárban 95%-ban az Ikrek jegyébe esett. A Szentlélek ünnepe tehát a misztikához közel álló Mercurius, azaz Hermes uralma alá esik. Az *Apostolok cselekedetei*ben leírt, pünkösdi kettős lángnyelvek az Ikrek jegye kettős voltához igazodnak.

A június 21-én (az ó-kalendáriumban június 11-én) bekövetkező nyári napfordulón a Nap látszólagos útján az Ikrekből a Rák csillagképbe lépve a csúcsra érkezik, majd mintha a Rák csillagkép kényszerítené erre, lefelé indul. Innen származik a Ráktérítő neve (Tropicus Cancri). E csillagkép ura a Hold, eleme a víz, testrésze a mell és a tüdő.

A Nap július 21-én lép át az Oroszlán jegyébe, amely a saját háza, itt ő az uralkodó planéta. E csillagjegy eleme a tűz, testrésze a hát, a szív és a máj.

A Nap augusztus 21-én lép át a Szűz jegyébe, amelynek uralkodó bolygója a Mercurius, eleme a föld, testrésze a derék, a gyomor és a belek.

A Nap az őszi nap-éj egyenlőség idején, szeptember 22-én lép át a Mérleg jegyébe, s immár lefelé halad égi útján. E csillagkép uralkodó bolygója a Venus, eleme a levegő, testrésze a far, a csípők, a köldök, a méh és a két vese.

A Nap október 21-én lép át a Skorpió jegyébe, amelynek uralkodó bolygója a Mars, eleme a víz, testrésze a hólyag és az ágyék.

A Nap november 21-én lép át a Nyilas jegyébe, amelynek uralkodó bolygója a Jupiter, eleme a tűz, testrésze a két comb.

A Nap december 21-én jár a legmélyebben. Ez a téli napforduló ideje. A Nap ekkor, mintegy újjászületve, átlép a Bak jegyébe, amelyben emelkedő útra indul. Innen ered a Baktérítő neve (Tropicus Capricorni). E csillagkép uralkodó bolygója a Saturnus, eleme a föld, testrésze a két térd. A Megváltó születése december 25-én már erre az emelkedő szakaszra esik. A Saturnus uralmához az ókori képzetek a boldog aranykort kapcsolták.

A Nap január 21-én lép át a Vízöntő jegyébe, amelynek uralkodó bolygója ugyancsak a Saturnus, eleme a levegő, testrésze a két lábszár.

A Nap február 19-től március 20-ig (az ó-naptárban február 9-től március 10-ig) a Halak jegyében időzik. E csillagjegy uralkodó bolygója a Jupiter, eleme a víz, testrésze pedig a láb. A húsvét mozgó ünnep, így az azt megelőző nagyböjt idejének kezdete, a hamvazószerda 35 napnyit vándorolhatott február 4-e és március 10-e között. A negyvennapos böjt mindig érinti a február 21-től március 20-ig terjedő időszakot, azaz a keresztyén hal-szimbolika ekkor összefüggésbe kerül az asztrológiával, hiszen a katolikus egyház éppen a hal fogyasztását engedélyezte a nagyböjt idején.

Héliosz. Vázakép a Kr. e. V. századból.
London, British Museum

Helios metope a Kr. e. III. századból.
Berlin, Pergamonmuseum

Sol a négyesfogattal, római dénár, Kr. u. 132.

Kinek-kinek irodalmi, képzőművészeti alkotását, tudományos cikkét, dokumentum-közlését hat éve virágzó honlapunkra várjuk ezentúl, ahol negyvennyolc színes rovat kínál lehetőséget megannyi publikálási formához. Valamennyi talányos rovatcím tématartalmát az ott található leírás megadja.

A naputonline.hu rovatai:

Hangszóló
Ajándék
Forráskút
Ha mondom
Muzsikáló fotóalbum
Zenetáj

Hírek
Események
Felhívás
Hírek
Játék
Pályázat
Út-harang

Irodalom
2650
Asztalfiók
Dokumentum
Dráma
Esszé
Fénykör
Hetedhét
Interjú, beszélgetés
Kéz-irat
Kritika
Lelettár
Levél
Levélfa
Műelemzés
Napló, visszaemlékezés
Önszócikk
Poétai plener
Próza
Tanulmány
Tizennegyedmagunkban
Vers
Visszalapozó
VoltJelen

Könyvesbolt

Környezet

Magyar Önazonosságtár

Felelet
Szépirodalom
Tanulmány
Tárlat

Open

Print
Napút 1999–2021

Rólunk

Szerzőink

Tárlat

Visszhang
Cikkek
Galéria
Videók

Várjuk, pályázatokkal is serkentjük munkájukat!

222. szám – búcsúzunk

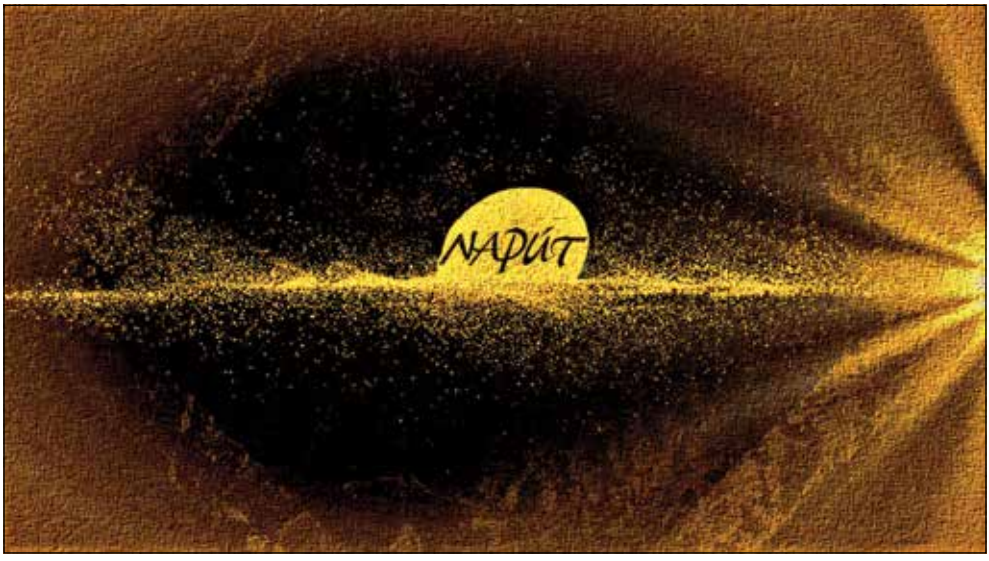

A naputonline Napút-köszöntő-rovatának „cégére”, Hegyi Botos Attila alkotása

Az igaz ember a Nap útját járja – tartja a keleti mondás. Oly sok nap előttünk az új esztendőben is, hogy: járjuk. Kívánjuk derűvel szerzőinknek, olvasóinknak. *(A szerkesztőség)*

Ára: 1500 Ft.

A Napút elérhető az interneten: ***http://www.naputonline.hu***

Számlaszám: OTP 11713012-21181665

9 771419 408008 21002

A folyóirat támogatói:

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Petőfi Kulturális Ügynökség